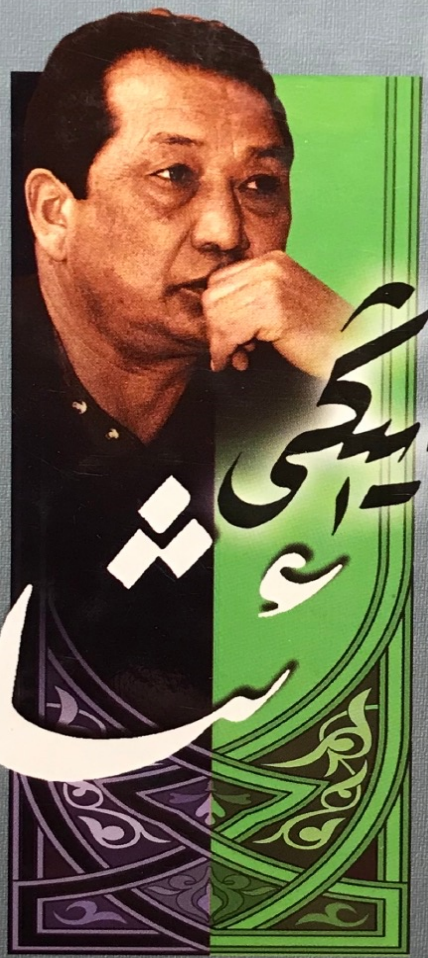
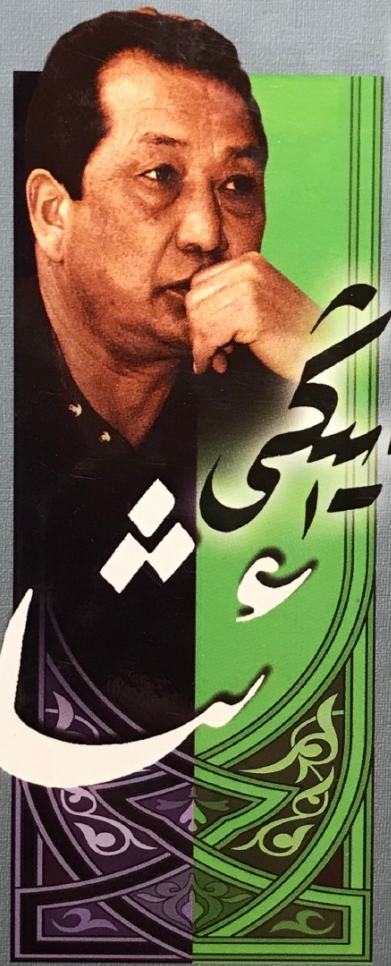
مەتبەئە ھوشۇرئەسەرلىرى 2

كونا-يېڭى ئەشيالار

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەتبەئە ھوشۇرئەسەرلىرى 2

كونا-يېڭى ئەشيالار

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: **ئابلىكىم ھەسەن**
مەسئۇل كوررېكتورى: **ئابلىز ئاببباس**
مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: **غالىب شاھ**

مەمتىمىن ھوشۇر ئەسەرلىرىدىن تاللانما (2)

كونا ـ يېڭى ئىشلار

ئاپتورى: **مەمتىمىن ھوشۇر**
*
شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي بېيجىڭ يولى 29 ـ نومۇر، پ: 830012)
ئېلخەت سانduقى: xjyashlar @126.com
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ جىنبەن باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850 م م، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 12.125
2009 ـ يىلى 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2015 ـ يىلى 4 ـ ئاي 3 ـ بېسىلىشى
ISBN978-7-5371-8022-1
باھاسى: 30.00 يۈەن
بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئەۋەتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

مۇندەرىجە

ھېكايىلەر

ئاخىرقى سىناق 1
ئىككى پارچە خەت 25
سودىسى ئاققان بىر دۇكان..... 37
مەنمۇ قىزاردىم 53
كونا ـ يېڭى ئىشلار 57
يېڭى كېسەل 77
شاھ ۋە قاغا 88
غەلىتە قىلىق..... 111
ئۆلۈككە خەت..... 115
«تەكشۈرۈش» 148
ئادەت..... 152
بىر مەشھۇر كىشى 164
«مۇساپىرلار قاۋىقى»دا..... 176
ئاق مەسچىت..... 199

ئەسلىمە

ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنى ئەسلەيمەن 252

ئوچېرك

ئاتاقلىق مۇقامچى كارۋشاڭ ئاخۇنۇم 264

پوۋېست

خاسىيەتلىك قار 284

ئاخىرقى سىناق

گۈلى !

ئىككىمىز تەڭ ئوتۇن تاشلاپ يالقۇنجانقان مۇھەببەت يالقۇنى ھازىر ئۆچۈش ئالدىدا تۇرۇپتۇ . گويا ئىككىمىزنىڭ قانچە ئايدىڭ كېچىلەرنى سەيلە بىلەن ئۆتكۈزگەنلىرىمىز ، باغچىلارنىڭ ئورۇندۇقلىرىدا بىر گەۋدە بولۇپ ئولتۇرۇپ سىرداشقانلىرىمىز ، كەلگۈسى ھاياتىمىزنىڭ چىرايلىق پىلانلىرىنى قۇرۇشقانلىرىمىز ئېسىڭىزدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك ، خەيرلىشىش كېچىلىرىدىكى ۋەدىلەر ئۇنتۇلۇپ قالغاندەك ، سىز : «... بۇ قانداق سۇس ، يېقىمسىز مۇھەببەت ـ ھە !... مۇھەببەتنىڭ بۇنچىلىك ئوتى بىلەن قانداقمۇ ئاداققىچە بىللە ياشىيالايمىز ؟ قوشۇلسىڭىز ، ئاۋۋالقىدەكلا يېقىن دوستلاردىن بولۇپ قالساق ، بۇنىڭدىن ئېشىپ كېتىشكە بولمايدىغان ئوخشايدۇ ، ئويلىشىپ بېقىڭ !» دەپ يېزىپسىز .

سىزنىڭ خەتلىرىمگە جاۋاب بەرمەي ، ئۇزاق جىمىپ كەتكەندىن كېيىن يازغان بۇ خېتىڭىز مېنى كۆپ ئويلاندۇردى . مەن سىزنى ناھايىتى ياخشى كۆرىمەن . سىزنىڭمۇ مېنى چىن يۈرىكىڭىزدىن ياخشى كۆرىدىغانلىقىڭىزغا ئىشەنچىم كامىل ئىدى . قارىغۇ كېچىلەردە ، تۇن يېرىمىدىن ئۆتكۈچە سانسىز

يۇلتۇزلارغا قاراپ ئولتۇرۇپ ، كەچۇرمىشلىرىمىزنى ھېكايە قىلىشقانلىرىمىز ئېسىمگە كەلسە ، ھېلىمۇ يۈرىكىم ھاياجاندىن دۈپۈلدەپ ئۇرىدۇ . سىزنىڭ يازغانلىرىڭىزغا ھەيران بولدۇم . سىز شەبنەم تامچىسىدەك تازا مۇھەببىتىمىزنى قارىلاپسىز . كىشى ئىختىيارسىز «گۈلى باشقا بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان بولسا ، مۇناسىۋەتنى مۇشۇنداق باھانىلەر بىلەن ئۈزمەكچىمۇ ، قانداق ؟» دەپ ئويلاپ قالمدۇ . لېكىن سىزنىڭ ئۇنداق بىمەنە قىز ئىكەنلىكىڭىزگە ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ...

يېقىندا ، ياشانغان بىر كىشى بىلەن سەپەر ئۈستىدە تونۇشۇپ قالدىم ، ئۇ مېنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىم بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىمنى ئاڭلاپ ، قوشۇمسىنى تۇرۇپ ، بىر ئىشنى ئېسىگە ئالغاندەك بولدى - دە ، بىر چاغلاردا قولىغا قانداقتۇر ياشلارنىڭ ئۆزئارا يېزىشقان خەتلىرى چۈشۈپ قالغانلىقىنى ، بۇ خەتلەر ناھايىتى قىزىقارلىق بولغاچقا ھازىرغىچە ساقلاپ يۈرگەنلىكىنى ئېيتىپ ، خەتلەرنى ماڭا بەرمەكچى بولدى . كېيىن مەن كۆرىستىلگەن ئادرېس بويىچە ئۇ كىشىنىڭ ئۆيىنى تېپىپ ، ھېلىقى خەتلەرنى ئالغىنىدىم . شۇ خەتلەرنى سىزگە ئەۋەتتىم . كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن خەتلەرنى ماڭا قايتۇرۇۋېتەرسىز . بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغان مۇھەببىتىمىز ھەققىدە بۇ خەتلەر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىرنېمە دېيىشەرمىز .

سىزنى ھېلىمۇ قەدىرلەپ :

ئوبۇل .

×

×

راھىلە ، سالامەتمۇسەن ؟

بۇ خەتنى ساڭا ئالدىراش يېزىۋاتىمەن . 8 - ئاينىڭ 19 - كۈنى ئىلى دەرياسىدا بىر قىز ئېقىپ ئۆلدى . «بۇ كىم ؟» دېمەمسەن ، بۇ ھەممىمىز ياخشى كۆرىدىغان قىز ، سېنىڭ سىرداش دوستۇڭ زاھىدە . ۋەقە مۇنداق بولغان :

شۇ كۈنى يەكشەنبە بولغاچقا قىزلار يىغىلىپ سەيلىگە چىقىشقان . چۈشتىن كېيىن دەريا بويىغا كېلىپ سۇغا چۆمۈلۈشكەن . زاھىدە سۇغا ئۇچىنچى قېتىم چۈشكەندە كۈچلۈك ئېقىن تەرەپكە كېتىپ قالغان . گويا ئۇ قىرغاقتىكى دوستلىرى بىلەن ۋىدالاشماقچى بولغاندەك قولىنى بىرلا پۈلاڭلىتىپ دولقۇن ئىچىدە غايىب بولغان . قىزلار چۇرقىرىشىپ ، تېپىرلىشىپلا قالغان . مەن بۇ خەۋەرنى كەچقۇرۇن ئاڭلىدىم . ئىنتايىن قايغۇردۇم . ئەجەب ياخشى قىز ئىدى . ئۇنىڭ جەستى بىر - ئىككى كۈندىن كېيىن دەريانىڭ تۆۋەنكى تەرىپىدىن تېپىلدى...

بىزنىڭ يېقىن دوستىمىز ھەممىمىزنىڭ يۈرىكىنى ئېچىشتۇرغان ھالدا ئارىمىزدىن ئەنە شۇنداق كەتتى . مەن بۇ ئېچىنىشلىق ۋەقە ئۈستىدە كۆپ نەرسىلەرنى ئويلىدىم ، ئويلىغانسېرى كاللامغا «زاھىدە ئېھتىياتسىزلىقتىن كۈچلۈك ئېقىن تەرەپكە كېتىپ قالغان ئەمەس ، ئۇ ئەتەي ئۆزىنى ئەجەل قوينىغا ئاتقان» دېگەن پىكىر كەلدى . مېنىڭدە ئۆز گۇمانىمنى تەستىقلايدىغان مۇنداق پاكىتلار بار : زاھىدە شۇ كۈنى ناھايىتى مەيۇس يۈرگەن . بۇ كۈلگۈنچەك قىزدىكى ئۆزگىرىشنى دوستلىرى دەرھاللا سەزگەن ۋە ھەيران بولۇشقان . شۇ كۈنى كۈن

قاتتىق ئىسسىپ كەتكەچكە ، قىزلار سۇغا چۆمۈلۈپ سالقىنلاپ قايتماقچى بولۇشقان . باشقا قىزلار سۇغا بىر ـ ئىككى قېتىمدىن چۈشۈپلا بولدى قىلىشقان . لېكىن ، زاھىدە ھەممە قىزلار كىيىنىۋاتقاندا ، يەنە ئۇچىنچى قېتىم سۇغا قاراپ ماڭغان…

زاھىدە دەپنە قىلىنغان كۈننىڭ ئەتىسى مەن زاھىدە بىلەن تىككۈچىلىك ئىشخانىسىدا بىللە ئىشلەيدىغان رىزۋان دېگەن قىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم . بىز زاھىدە توغرىسىدا ئۇزاق پاراڭلاشتۇق . ئۇ ماڭا زاھىدەنىڭ تېخى يېزىپ تۈگىتىشكە ئۈلگۈرمىگەن بىر پارچە خېتىنى بەردى (مەرھۇمنىڭ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە يازغان بۇ خېتىنىڭ پوچتىدا تاسادىپىي يوقلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ، ماڭا خەتنىڭ ئۆزىنى ئەۋەتمىدىم . مەزمۇنىنى تولۇق كۆچۈردۈم) . خەتتە مانا مۇنداق دېيىلگەن :

«زوردۇن !

ھېلىقى كىشىدىن ئەۋەتكەن خېتىمنى تاپشۇرۇۋالدىم ۋە سېنىڭ سادىر قىلغان خاتالىقلىرىڭ ھەققىدە ئۇ كىشىدىن تولۇق ئاڭلىدىم . خەۋەر ماڭا ئىنتايىن قاتتىق تەسىر قىلدى . قەلبىمدىكى چىگىش ھېسسىياتلارنى قەغەزگە يېزىشقا ئاجىزلىق قىلىمەن… مەن سېنى كۆتتۈم ، لېكىن سەن كۆتەلمىدىڭ ؛ قانچە كېچىلەر قايتا ـ قايتا قىلىنغان ۋەدىلەرنىڭ ھۆددىسىدىن مەن چىقالىدىم ، ئەمما سەن چىقالمىدىڭ ؛ مۇشۇ بىرنەچچە يىللىق ئايرىلىش جەريانىمىزدا مەن قىلالىغان ساداقەت ، سەۋر ـ تاقەتنى سەن قىلالمىدىڭ .

زوردۇن ، مەن سېنى ھېلىمۇ ياخشى كۆرىمەن . ماڭا بولغان

ئوتلۇق مۇھەببىتىم بىلەن سېنىڭ خاتالىقىڭغا ئېچىنىمەن . جازالىنىشتىن قۇتۇلۇش يولى پەقەت سېنىڭ شۇ قىز بىلەن تۇرمۇش قۇرۇشۇڭ ۋە بىزنىڭ «ئۆمۈرلۈك» دەپ ۋەدە قىلىشقان مۇھەببىتىمىزنىڭ لەيلىقازاقتەك توزۇپ كېتىشى بىلەن ھەل بولىدىغان بولسا ، مەيلى ، مەن سېنىڭ مۇشكۈلچىلىكتىن قۇتۇلۇشۇڭ ئۈچۈن ھەممىنى قۇربام قىلىشقا رازى . ئەمدى مەن سېنى ئۇ قىزدىن تارتىۋېلىشنى خالىمايمەن . مېنى دەپ ئازابلانما ، سىلەر بەختلىك بولۇڭلار !

زوردۇن ، يالغۇزلۇقتا تارتقان كۈلپەتلىرىمنى ، سەن ئۈچۈن تارتقان ئېغىرچىلىقلىرىمنى ئېيتىپ ئولتۇرۇش ئەمدى ھاجەتسىز . ئارىمىزدىكى ھەممە نەرسە تامام بولدى… ئەمدى بىز ئائىلە قۇرغىنىمىز بىلەنمۇ ئائىلىمىز بىز ئويلىغاندەك بەختلىك ئائىلە بولمىغان بولاتتى . چۈنكى مۇھەببەتنىڭ ساپ مىنۇتلىرى ئاللىبۇرۇن ئۆتۈپ بولغانكەن . مەن ھەقىقەتەنمۇ ئاق كۆڭۈل ، ساددا ئىكەنمەن . شۇنداق بولار دەپ پەقەتلا ئويلىماپتىمەن . ئەمدى ئۇنى قايتۇرۇپ كېلىش… »

خەت مانا مۇشۇ يەردە تۈگەيدۇ . خەتنىڭ داۋامىدا ئېيتىلىدىغان دەردلىك سۆزلەرنى زاھىدە ئۆز يۈرىكىدە ئەكەتكەن .

راھىلە ، قانداق ؟ مېنىڭ گۇمانىمنىڭ توغرىلىقىغا ئەمدى ئىشەنگەنسەن ؟

ئېھتىمال ، مېنىڭ پەرىزىم خاتادۇ . چۈنكى ، زاھىدە ھاياتتىن ئوڭايلا ۋاز كېچىدىغان ئۇنداق بوش ، ئىرادىسىز قىزلاردىن ئەمەس ئىدى . لېكىن ، ئارقا ـ ئارقىدىن كەلگەن ئېغىر زەربىلەرنى ياش قىزغا تەسىر قىلمىدى ، دەپ كىم

ئېيتالايدۇ ؟... زاھىدە زوردۇننىڭ خېتىنى ئېلىشتىن ئىلگىرى ئائىلىدە قېيىن كۈنلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن . خەتنى ئالغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ دەرد - ئەلەملىرىگە يېڭى ھەسرەتلەر كېلىپ قوشۇلغان . زاھىدە ئاخىرىدا ئۆلۈڭىلىش قارارىغا كەلگەن . ئۇ ئۆلۈشتىن ئىلگىرى زوردۇنغا پۈتۈن دەرد - ئەلەملىرىنى ، ئۆز مۇھەببىتىنىڭ ئاقىۋىتى ھەققىدىكى پىكىرلىرىنى يېزىپ قالدۇرۇشنى ئويلىغان . 8 - ئاينىڭ 19 - كۈنىدىكى كۈتۈلمىگەن سايا‌ھەت ئۇنىڭ ئۆلۈم سائىتىنى ئىلگىرى سۈرگەن . زاھىدە دولقۇنلاپ تۇرغان دەريانى كۆرۈپلا مۇنداق قۇلاي پۇرسەتنى قولدىن بېرىشنى خالىمىغان . شۇنداقتىمۇ ئۇ ھاياتتىن تەسلىكتە ئۈمىد ئۈزگەن (بولمىسا ئۇ بىرىنچى قېتىم سۇغا چۈشكەندىلا كېتىپ قالغان بولاتتى) . قىز ئۆلگەن ، زوردۇنغا بېغىشلانغان خەتنىڭ داۋامى يېزىلماي قالغان...

راھىلە ، سەنمۇ ئۆز پىكرىڭنى يازارسەن . ئەمدى مەن ئىككىنچى شەخس زوردۇن توغرىسىدا ئازراق سۆزلەي : زوردۇننى بىز «ئوبدان بىلىمىز» دەپ ئويلايتتۇق . ئۇ ياخشى پىكىرلىك دوست ئىدى . زاھىدە ئىككىسىنىڭ مۇجەزى ئوخشىشىپ كېتەتتى . زوردۇن ئوغۇللار ئىچىدە ھۆرمەتكە ئىگە ئىدى . بىز زوردۇن بىلەن زاھىدە ئىككىسىنىڭ بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى دەسلەپتە ئاڭلىغىنىمىزدا ھېچقايسىمىز ئەجەبلەنمىگەنىدۇق . بىزگە خۇددى شۇنداق بولۇشى كېرەكتەك تۇيۇلغانىدى . چۈنكى ، ئۇ ئىككىسى بىر - بىرىگە ناھايىتى ئامراق ، خۇددى زوردۇن زاھىدە ئۈچۈن ، زاھىدە زوردۇن ئۈچۈن تۇغۇلغاندەكلا ئىدى... ئارىدىن يىللار ئۆتتى . زوردۇن ۋاقىتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتەلمىدى . ئاقىۋەتتە سۆيگەن قىزىنىڭ جېنىغا

زامىن بولدى . ھازىر مەن زوردۇننى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرسەم نەپرەتلىنىمەن . ئۇ ئۆزىنىڭ تېگىشلىك جازاسىنى تارتىشى كېرەك . ۋەقەنىڭ ماھىيىتىنى بىلىدىغان ئاز سانلىقلاردىن باشقا ھەممە كىشى زاھىدەنى «ئېھتىياتسىزلىقتىن ئېقىپ ئۆلدى» دەپ ھېسابلايدۇ . بىزمۇ «ياق ، ئۇنداق ئەمەس» دەپ داۋراڭ سالماقچى ئەمەسمىز ، شۇڭا ، ئۇنىڭ جىنايىتى قانۇن ئالدىدا يېپىق پېتى قالىدۇ . ئەمما ، دوستلارنىڭ ئۇنىڭغا جازاسى بار ، ئۇ بولسىمۇ زوردۇندىن مەڭگۈ نەپرەتلىنىش !

راھىلە ، سالامەت بول .

ئابلىز .

× ×

ئابلىز !

يازغان خېتىڭىزنى تاپشۇرۇۋالدىم . زاھىدەنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاپ يىغلۇۋەتتىم . ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ياخشى قىز ئىدى . سىزنىڭ خېتىڭىز يېتىپ كېلىشىنىڭ ئالدىدىلا مەن ئۇنىڭ 8 - ئاينىڭ 15 - كۈنىدە يازغان خېتىنى تاپشۇرۇۋالغانىدىم . ئۇ خېتىدە ئۆزىنىڭ تارتقان دەرد - ئەلەملىرى ھەققىدە يازغانىكەن . ئۇنىڭ خېتىنى ئوقۇپ يۈرەكلىرىم مۇجۇلغانىدى .

ئابلىز ، سىزنىڭ زاھىدەنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدىكى پەرەزلىرىڭىزگە قوشۇلمەن . سىز ئۇنىڭ ماڭا يازغان خېتىنى ئوقۇپ كۆرۈڭ :

«دوستۇم راھىلە !

ساڭا ئۇزاقتىن بېرى خەت يازالمىدىم ، رەنجىمىگەنسەن ؛

زاهىدەخانغا نېمە بولدى ، دەپ ئويلىغانسەن ؟ دوستۇم ، بۇ ئارىلىقلاردا مېنىڭ بېشىمغا ئېغىر كۈلپەتلەر چۈشتى . ئىلگىرى مەن نېمىدېگەن خاتىرجەم ئىدىم . يېقىن دوستلىرىم ، مېھرىبان ئاتا ـ ئانام ، ياخشى كۆرگەن يىگىتىم بار ئىدى . ئەڭ مۇھىمى مەن ئەركىن قىز ئىدىم . بىر قىز ئۇچۈن بۇنىڭدىن ئارتۇق بەخت بولامدۇ ؟ !...

راھىلە ، سەن بىزنىڭ مۇھەببىتىمىز ھەققىدە كۆپ نەرسىلەرنى بىلىسەن . شۇنداق قىلىپ ، زوردۇن ئالىي مەكتەپكە كەتتى ، مەن ئۆيدە قالدىم . ئۆزۈڭ بىلىسەن ، دادام كونا قائىدىلەرنى ياقلايدىغان ئادەم . ئاپامۇ ئۇنىڭغا يول قويىدۇ . مەن ئائىلىدە بارغانسېرى قىسىلىشقا باشلىدىم . مېنى ئىشخانىغا بېرىشتىن توسۇپ قويۇشتى ، مەن ئۇچۇن زېرىكەرلىك كۈنلەر باشلاندى . بىكارچىلىققا ئۆگەنمىگەن ئادەمگە بىكارچىلىقنىڭ بىر زۇلۇم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم . ھېچنېمىدىن غەمسىز چۈرقىرىشىپ ئويناغان ئوقۇغۇچىلىق ھاياتىمىزنىڭ قەدىرگە يەتتىم . شۇ كۈنلەردە مەن قىزلارغا خاس ئۇزۇن قۇلاقلىقىم بىلەن ئائىلىدىكىلەرنىڭ مېنى تۇرمۇشقا چىقىرىش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ قالدىم . بۇ ئىش توغرىسىدا زوردۇنغا ئېغىز ئاچمىدىم . ئاخىرىدا ھەممىنى ھەل قىلىدىغان ئۆزۈمغۇ . مەنلا چىڭ تۇرسام ، كىممۇ مېنى مەجبۇرلىيالايتتى ؟ دەپ ئويلايتتىم . زوردۇن تۇز كۆڭۈل يىگىت ، مەن ئۇنى جېنىمدىن ياخشى كۆرىمەن . شۇڭا ئائىلىدىكى مۇشكۈلچىلىكلەرنى ئۆزۈملا تارتاي ، زوردۇن بولسىمۇ خاتىرجەم ئوقۇسۇن ، ئۇ قايتىپ كەلگەندە ، سۆيگەن قىزىنىڭ قانداقلىقىنى ئاندىن بىلسۇن ، ھەقىقىي ساپ مۇھەببەتنى چۈشەنسۇن ،

دېدىم...

كۈنلەر ئېغىر ئۆتتى . مېنى تۇرمۇشقا چىقىرىش توغرىسىدىكى گەپلەر بارغانسېرى راستقا ئايلاندى . ھەربىر كېچىنى تەشۋىش بىلەن ئۆتكۈزدۇم . ئالدىمدا مېنى كۈتۈپ تۇرغان سىناقلارنى ئويلىسام قورقاتتىم . بۇ توقۇنۇشتا چوقۇم يېڭىپ چىقىشىم كېرەك ، دەپ غەيرەتلىنەتتىم... ئاشۇ كۈنلەردە ئاپام ماڭا بەك سىلىق مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇپ كەتتى . كۈلكىسى بەكمۇ قىممەت دادام مېنى كۆرگەندە ‹قىزىم ! › دەپ كۈلۈپ قويىاتتى . ئون بەش ياشلىق سىڭلىمۇ ماڭا غەلىتە قارايدىغان بولۇپ قالدى . ماڭا ئۇلارنىڭ ھەممىسى مېنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى . پەقەت ، ئۇچ ياشلىق ئىنىم رىشاتلا ھېچ نەرسىدىن خەۋەرسىز ، ماڭا ئىلگىرىكىدەكلا مۇلايىم ئەركىلەيتتى...

ئۇلار ماڭا توي توغرىسىدا مەسلىھەت سالىدىغان دەھشەتلىك كۈن ئاخىر يېتىپ كەلدى . مەن تەكلىپنى قەتئىي رەت قىلدىم . چۈشەندۈرۈش ، ئىشەندۈرۈش ، دوق قىلىشلار بىر ھەپتە داۋاملاشتى . مەن ھېچنېمىنى چۈشەنمەس ، ھېچنېمىگە ئىشەنمەس بولۇۋالدىم ؛ دوقلارغا تەرسالىق بىلەن جاۋاب قىلاتتىم . شۇ ھەپتىنىڭ ئاخىرقى كۈنىدە تاماق يېيىشتىنمۇ باش تارتتىم . ئۆيدىكىلەر ئاخىر مېنىڭ كۆڭلۈمدە ۋەدىلىشىپ قويغان بىر ئادەمنىڭ بارلىقىنى چۈشىنىشتى ، دادامنىڭ بۇ ئىشقا قاتتىق غەزىپى كەلدى . ئۇ ماڭا دارتمىلاپ ، سىڭلىمغا : ‹قىز بالا دېگەننى خۇدايىم ئىت ـ ئېشەككە بەرسۇن ، نېمىشقىمۇ ھەرقايسىڭنى كىچىك چېغىڭدىلا تىرىك كۆمۈپ تاشلىمىغاندىمەن ! › ، دەپ ۋارقىرايتتى . ئاپام ماڭا قېيىداپ ھېچ

ئىشنى قىلدۇرمايدىغان بولدى . ئۇ : «بولدى ، سەن يەپ ـ ئىچىپ قاراپلا ئولتۇر ، ئۆينىڭ ئىشىغا ئۆزىمىز يېتىشىمىز » دەيتتى . يېگەن تاماقلىرىم گىلىمدىن زەھەر بولۇپ ئۆتىدىغان بولدى . ئۆيدىكىلەر مەن بىلەن تۇزۇك گەپلەشمەيتتى . ھەتتا رىشاتمۇ ماڭا كېلىپ ئەركىلىگىنى ئۈچۈن بىرنەچچە قېتىم تاياق يېدى . ماڭا بۇ ئۆيدە كىتابتىن باشقا دوست قالمىغانىدى . كېيىن ، دادامنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا ، «ئادەم بۇزىدىغان » بۇ كىتابلارمۇ تىقىۋېتىلدى . ئەلەمگە چىدىماي چوڭ دادامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ھالىمنى ئېيتتىم ، يىغلىدىم . بىر كۈنى ئەتىگەندە ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە ، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي ، دەپ ئىشخانىغا كىرىتىۋەردىم . ئۆيدىكىلەر چىرايىمۇ ئېچىشمىدى ، گەپمۇ قىلمىدى... شۇنداق قىلىپ مەن قاراڭغۇ زىنداندىن ، بىكارچىلىق ئازابىدىن قۇتۇلۇپ ، يەنە ئىشخانىغا بېرىپ ئىشلەشكە باشلىدىم .

ئارىدىن خېلى كۈنلەر ئۆتتى . ئائىلىدىكى توڭ ئاستا ـ ئاستا ئېرىشكە باشلىدى . ئاتا ـ ئانىنىڭ يۈرىكى ئۆز پەرزەنتىنى ئازابلاشقا چىدامدۇ ؟ ! ئۇلار مەن بىلەن ئانچە ـ مۇنچە پاراڭلىشىدىغان بولدى . بىر قېتىم ، ئۇزاقتىن بۇيان ئويۇنغا بارمىغانلىقىمنى ئەسلەپ ، رىزۋان ئىككىمىز «رىزۋان بىلەن ئىشخانىدا ئىشلەپ يۈرۈپ دوست بولۇپ قالدىم . ئۇ ئىش تىكىشكە ئۇستا ، سەن كەلگەندە تونۇشتۇرۇپ قويىمەن » كىنوغا باردۇق . كىنودىن چىنىپ ، رىزۋاننى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپ قايتىپ كېلىۋاتاتتىم ، ئاي ئەتراپنى سۈتتەك يورۇتۇپ تۇراتتى . قورققۇدەك ھېچنېمە يوق ئىدى . ئۆيگە ئاز قالغاندا تۇيۇقسىز ئالدىمدىن ئېگىز بويلۇق بىرى چىقىپ ئۇدۇللاپ كېلىشكە باشلىدى . مەن ئۇنىڭغا يول بوشاتتىم . لېكىن ئۇ توپتوغرىلا

ئالدىمغا چىقىپ ، يۈزۈمگە بىر كاچات سالدى ـ دە ، تېز مېڭىپ ئۆتۈپ كەتتى . تاياق تەگكەن مەڭزىم ئوت بولۇپ ياندى . يۈرىكىم ئاغزىمغا تىقىلىپلا قالدى .

دوستۇم ، ئۆيگە كېلىپ ئۆزۈمنى كارىۋاتقا تاشلاپ كېچىچە يىغلىدىم . ئەمما ، بۇ ئىش توغرىسىدا رىزۋاندىن باشقا ھېچ كىشىگە ئېغىز ئاچمىدىم . كېيىن ئۇقسام ، مېنى ئۇرغان ھېلىقى لۇكچەك ئۆيدىكىلەرنىڭ مېنى بەرمەكچى بولغان ئادىمى ئىكەن ، شۇنىڭدىن كېيىن كىنوغىمۇ بارماس بولدۇم .

راھىلە ، ئەنە شۇنداق كۈنلەر بېشىمدىن ئۆتتى . ھەممىنى يەڭدىم . ئويلىغىنا ، مەن نېمە ئۈچۈن ، كىم ئۈچۈن شۇ كۈلپەتلەرنى تارتتىم ؟ شۇ ئۇنتۇلماس ئېغىر كۈنلەر ، ئۆيدىكىلەرنىڭ سالغان خورلۇقى ۋە بىگۇناھ يېگەن بىر شاپىلاقنى ئويلىسام ھېلىمۇ ئىچىم ئېچىشىدۇ ، لېكىن بۇ ئىشلارغا قىلچە مەيۇسلەنمىدىم . چۈنكى ، سۆيگەن ئادىمىگە سادىق بولۇپ قالغانلىقىمنى ئويلىسام كۆڭلۈم كۆتۈرۈلەتتى . لېكىن ، مەن يېڭىلگەنىكەنمەن...

مۇشۇ ئاينىڭ بېشىدا ماڭا بىر كىشى زوردۇندىن بىر پارچە خەت ئەكېلىپ بەردى . خەت مۇنداق قىسقىلا يېزىلغان :

«زاھىدە ! مەن خاتالاشتىم . ئالدىڭدا تۇزىتىپ بولماس ئېغىر سەۋەنلىك ئۆتكۈزدۈم . بۇ ئىشنى ئۆز ئاغزىم بىلەن ئېيتىشقا قانداقمۇ يۈزۈم چىدىسۇن ! قالغان گەپنى بۇ خەتنى ئېلىپ بارغان كىشىدىن ئۇقارسەن . ئەھۋال شۇنداق . مەن ئۇنىڭغا باغلىنىشىم كېرەك . سەن مېنى كۈتمىگىن... »

بۇ خەتنى ئەكەلگەن كىشىنىڭ ئېيتىشىچە ، زوردۇن ئۇرۇمچىدە بىر قىز بىلەن تونۇشقانىكەن . ھازىر قىز ئۇنىڭدىن

هامىلدار بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئىككىسى توي قىلمىسا بولمايدىكەن .

دوستۇم ، مەن زوردۇننى «ئۆزۈمنىڭ» دەپ يۈرگەن چاغلىرىمدا ھەممە ئىغىرچىلىقلارنى تەمتىرىمەي يەڭگەنىدىم . لېكىن ، بۇ قېتىم نېمە قىلىشىمنى بىلمەي گاڭگىراپلا قالدىم . مەن ئۇنى ياخشى كۆرەتتىم . ئاللىبۇرۇنلا كۆڭلۈمدە ئۇنىڭ بىلەن ئۆمۈرلۈك بولۇشنى قارار قىلىپ بولغانىدىم . ئارىمىزدىكى مۇھەببەتنىڭ چىنلىقىغا قىلچىمۇ گۇمانىم يوق ئىدى . ھەتتا ، ھازىرمۇ زوردۇننىڭ ئاشۇنداق ۋاپاسىزلىق قىلغانلىقىغا ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ... قىسقىسى ، مەن ئالدانغانلىكەنمەن . مەن ئەمدى ئىككىنچى بىر كىشىنى زوردۇننى ياخشى كۆرگەندەك ياخشى كۆرەلەرمەنمۇ ؟... بۇنداق بولۇشنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن . ھەسرەتلىك قەلبىمگە تەسەللى بولغۇدەك ھېچ نەرسە يوق !

خەير ، راھىلە ، سۆزلىرىم تۈگەپمۇ قالدى . سەن بەختلىكسەن . بۇرۇن مەن سېنىڭ تۇرمۇشۇڭغا قىزىقمايتتىم . ئۆزۈم بەختلىك چاغلاردا سېنىڭ بەختىڭ كۆزۈمگە كۆرۈنمىگەنىدى . ئەمدى ئويلىسام ، سەن ھەقىقەتەن بەختلىك ئىكەنسەن . سېنىڭ ئابلىزىڭ مەن بىلەن كۆرۈشۈپ ، ئەھۋالىمنى سوراپ تۇرىدۇ . ئۇ ياخشى يىگىت . سەن دەم ئېلىشقا كەلگەندە بىللە بولارسىلەر ، ئۆتكەن ئىشلارنى — بىللە ئوقۇغان چاغلىرىمىزنى ، مېنىڭ بىچارە بولۇپ سۈنغان مۇھەببىتىمنى ئەسلەرسىلەر . سەن ئۇنىڭ كۆكرىكىگە بېشىڭنى قويىسەن . جېنىم دوستۇم ! مەن ئۇنداق بەختتىن مەھرۇم بولدۇم . زوردۇننىڭ كەڭ كۆكرىكىگە بېشىنى قويغان نامەلۇم قىزنى ئويلىسام ، ئۇنى بوغۇپ قويغۇم كېلىدۇ . بىراق ، ئۇ قىزدا نېمە

گۇناھ ؟... ئاھ ، تونۇش كۆكرەككە ئەمدى يات بىر قىز بېشىنى قويىدۇ . ئۆزۈمنىڭ دەپ ئىشەنگەن قوي كۆزلەر ئەمدى يات قىزنىڭ بېشى ئۈستىگە تىكىلىدۇ . ئويلىساڭ قانچىلىك ئەلەم - ھە ! ؟

خەير ، راھىلە ، بەختلىكسەن . يېرىم يولدا ئۇچۇپ كېتىدىغان بەختتىن خۇدا ئۆزى ساقلىسۇن . مەڭگۈ بەختلىك بول .

ھەسرەتلىك دوستۇڭ زاھىدە .»

ئابلىز ، سىز ئېيتقاندەك زاھىدەنىڭ ئۆلۈمىگە زوردۇن سەۋەبچى بولغان . بىز ئۇنىڭدىن مەڭگۈ نەپرەتلىنىمىز . بولغان ۋەقەگە كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ . مانا ، تۇنۇگۈنلا ماڭا ئۆز ھەسرەتلىرىنى تۆكۈپ خەت يازغان ، ئۆزىنى تۇتۇشىنى بىلمىدىغان ، كۆزلىرى دائىم كۈلۈپ تۇرىدىغان ئاشۇ قىز بۈگۈن دۇنيادا يوق ، ئۇنىڭ كۈلۈپ تۇرىدىغان ئاشۇ كۆزلىرى مەڭگۈ يۇمۇلغان ، دېسە كىممۇ ئىشىنىدۇ ! ؟ ماڭا ئەتىلا ئۇنىڭدىن يەنە خەت كېلىپ قالمىغاندەكلا تۇيۇلىدۇ . ھەي ، ئىسىت !...

ئابلىز ، بولغان ۋەقەلەر توغرىسىدا زوردۇن تېخى ھېچنېمە ئۇقماسلىقى مۇمكىن . ئۇ تېخى ئۆزىنىڭ ھېلىقى نامەلۇم كىشىدىن ئەۋەتكەن خېتىگە زاھىدەنىڭ نېمىدەپ جاۋاب بېرىشىنى كۈتۈپ تۇرىدىغاندۇ . ئۇنىڭغا سادىر بولغان ھەممە ئىشنى قاتتىق ئۇقتۇرۇش كېرەك . مېنىڭچە ، بۇنى سۆز بىلەن ئېيتقاندىن كۆرە ، ئاشۇ ۋەقەدىن كېيىن بىزنىڭ يېزىشقان خەتلىرىمىزنى ۋە زاھىدەنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا يازغان خەتلىرىنى ئۇنىڭغا بەرسەك ، ئۇ ئۆزى ئوقۇپ چۈشەنسۇن ، دوستلار ئالدىدا قانچىلىك نەپرەتلىك

ئورۇنغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلسۇن . بۇ ئۇسۇلنى مۇڭاپىق دەپ قارىسىڭىز ، قولىڭىزدىكى خەتلەرنى ماڭا ئەۋەتەرسىز . ئۇنى قولۇمدىكى خەتلەر بىلەن قوشۇپ زوردۇنغا بېرىمەن .

سالامەت بولۇڭ .

سىزنىڭ راھىلە .

× ×

ئابلىز ، سالامەتمۇسەن ؟

تۇنۇگۈن راھىلە ماڭا ھەممە خەتلەرنى ئەكېلىپ بەردى . راھىلەنىڭ كەلگەنلىكىگە خۇشال بولدۇم . لېكىن ، ئۇنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسى مېنى ھەيران قالدۇردى . پەقەت ئۇ كېتىپ ، بارلىق خەتلەرنى قايتا ـ قايتا ئوقۇپ چىققاندىن كېيىنلا ھەممىنى چۈشەندىم .

ئابلىز ، مەن ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا قالدىم . سىلەر مېنىڭدىن نەپرەتلىنىشكە ھەقلىقسىلەر . مەن جىنايەتچىمەن . سىلەرنىڭ نەپرەت بىلەن قارىشىڭلارنىڭ جازاسىنى تارتىمەن ۋە يەنە ئۆز ۋىجدانىم تەرىپىدىن ئازابلىنىمەن…

ئابلىز ، چۈشىنەمسەن ؟ كاشكى مەن راستىنلا شۇنداق غەيرىي بىر قىز بىلەن يۈرۈپ ، زاھىدە بىلەن بولغان مۇھەببىتىمىزگە خىيانەت قىلغان بولسام ، ئۇ چاغدا ئۆز سۆيگىنىمنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى ۋە سىلەرنىڭ نەپرەتلىك قاراشلىرىڭلارنىڭ ئازابى ماڭا مۇنچە ئېغىر چۈشمىگەن بولاتتى . ھازىرمۇ مەن زاھىدەگە بولغان مۇھەببىتىمنى پاك ساقلاپ كەلمەكتىمەن . لېكىن ، مېنىڭدە ئۇنىڭ ماڭا بولغان

ياخشى كۆرۈشىگە ئىشەنچ كەم ئىدى . مانا شۇ ئىشەنچسىزلىك مېنىڭ خاتالىق ئۆتكۈزۈشۈمگە ، زاھىدەنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەبچى بولدى . زاھىدەگە بولغان مۇھەببىتىم ئاشقانسېرى ئۇنىڭغا بولغان ئىشەنچىم كېمىيىپ باراتتى . گويا ئۇ مېنى ئاخىرغىچە كۈتەلمەيدىغاندەك ، ئاخىرىدا مېنى ئېغىر نادامەتتە قويىدىغاندەك سېزىلەتتى . ھەتتا بەزىدە : ئۇ ھازىر باشقا بىرى بىلەن يۈرۈۋاتامدىغاندۇ ؟ دەپ ئويلايتتىم . ئۇنىڭ كېلىشكەن قامىتى ، بۇلاقتەك چىرايلىق كۆزلىرى ۋە يېيىلىپ چۈشكەن بوستان چاچلىرىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرسەم چۆچۈپ كېتەتتىم . شۇ قامەت ، شۇ ئاجايىپ كۆزلەرنىڭ كەلگۈسىدە ماڭا تەئەللۇق بولىدىغانلىقىغا ئىشەنگۈم كەلمەيتتى . قىسقىسى ، مەن ئۆز قولۇمدىكى بەختىمنى پېتىنىپ ئۆزۈمنىڭ دېيەلمىدىم . ئەنە شۇنداق گۇماندا پىكىرلەر نەتىجىسىدە زاھىدەنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتىنى سىناپ باقماقچى بولدۇم . نامەلۇم بىر قىز بىلەن بولغان ۋەقەنى توقۇپ چىقاردىم . زاھىدەنى بۇ ئىشلاردىن خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇشنى بىر كىشىگە مۇراجىئەت قىلدىم ۋە ھېلىقى كىچىككىنە بىر پارچە خەتنى قوشۇپ ئەۋەتتىم . مەن : زاھىدەنىڭ بۇ ئىشقا قايتۇرغان ئىنكاسىدىن ئۇنىڭ مېنى چىن يۈرىكىدىن ياخشى كۆرىدىغان ياكى كۆرمەيدىغانلىقىنى بىلۈالغىلى بولىدۇ ، دەپ ئويلىغانىدىم . ئەمما ، بۇ سىناق مەن خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەن ئىنتايىن دەھشەتلىك ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقاردى… سىلەر ئەۋەتكەن خەتلەرنى ئوقۇپ كېچىچە كۆز يۇممىدىم ، قانچە قېتىم كۆزلىرىمدىن ئىسسىق ياش تۆكۈلدى . مانا ئەمدى زاھىدەنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتىنىڭ قانچىلىك پاك ، كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن ۋاقتىمدا ئۇ

يوق . بۇ نېمىدېگەن ئېغىر ئاقىۋەت ـ ھە !...

ئەمدى زاھىدە يوق . ئۇ بولغان بولسا مەن ئۇنىڭغا بىر ئۆمۈر خىزمەت قىلغان بولاتتىم . ئۇنى پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن قوچاقلايتتىم . ئۇنىڭ ھاياتىغا ئۆزۈم زامىن بولدۇم ، سۆيگەن ئادەمنىڭ مۇھەببىتىگە ئىشەنچسىز قارىغانلىقىم بەدىلىگە تەقدىر ماڭا شۇنداق ئېغىر جازا بەردى . بارلىق دوستلار ، سىلەر مەندىن نەپرەتلىنىڭلار ، ئۆزۈمنى ياخشى كۆرگەن ۋاپادار قىزنى بوغۇپ ئۆلتۈرگەن قاتىلمەن ! !...

ئابلىز ، سەن بولساڭمۇ مېنى توغرا چۈشەن . مۇھەببەتكە خىيانەت قىلغانلىقىم ئۈچۈن ئەمەس ، مۇھەببەتكە ئىشەنچسىز قارىغانلىقىم ئۈچۈن زاھىدەنىڭ جېنىغا زامىن بولدۇم . ھاياتىمدىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسەمدىن ئايرىلدىم . قايغۇلىرىمنى ساڭا خەت يوزىدە سۆزلەپ تۈگىتىشىم قىيىن . قالغان گەپلەرنى كۆرۈشكەن چاغلاردا سۆزلەپ بېرەرمەن . لېكىن ، ئالدىمىزدىكى كانىكولدا بارالمايمەن . زاھىدە بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەن كۈنلەرنى ئەسلەش ، ئۇنىڭ ۋاپاتى ھەققىدىكى گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلاش ، باغچىلاردىكى ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئولتۇرغان ئورۇندۇقلارنى ، تونۇش يوللارنى كۆرۈش ، دوستلار بىلەن يوزلىشىش ماڭا ناھايىتىمۇ ئېغىر كېلىدۇ . باشقا يىراق يۇرتلارغا كېتىمەن .

زوردۇن .

× ×

ئابلىز !

يازغان خېتىڭنى راھىلە ئارقىلىق تاپشۇرۇۋالدىم . سېنىڭ

راھىلەڭ ياخشى قىز . ئۇ ماڭا زادىلا چىراي ئاچمايدۇ . مەيلى ، بۇ مەن ئۈچۈن تېگىشلىك جازا !

خېتىڭنى ئوقۇپ ، مېنى توغرا چۈشەنگىنىڭگە خۇرسەن بولدۇم . خېتىڭدە سەن ماڭا تەسەللى بېرىپ : «زوردۇن ، ئۆلگەنىڭ كەينىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ . ئەمدى ئۆتكەن ئىشلارنى ئويلاۋېرىپ ، ياشلىق ھاياتىڭنى خاراب قىلىشتىن ساقلان . ئويىنا ، كۇل ؛ ئۆزۈڭگە جۇپ بولالايدىغان بىر قىزنى تاللاپ يۇرىكىڭگە داۋا تاپ . شۇ چاغدا ھەسرەتلىرىڭ يېنىكلىشىدۇ...» دەپ يېزىپسەن . مەسلىھەتىڭگە رەھمەت ! ئەمدى ھەرقانداق بىر قىز مېنىڭ ھەسرەتلىرىمنى يېنىكلىتەلمەيدۇ . مەن كۆپ ئويلاندىم . سەن ئېيتقاندەك ياشلىق ھاياتىمنىمۇ خاراب قىلمايمەن . يارىلانغان يۇرىكىمگە داۋا ئىزدەپ قىزلارنىڭ ئارقىسىدىمۇ پالاقلاپ يۇرمەيمەن . زاھىدەگە بولغان مۇھەببىتىمنى مەڭگۈ پاك ساقلاش قارارىغا كەلدىم . ئېسىمدە تۇرۇپتۇ ، ئايرىلىش ۋاقتىمىزدا زاھىدە ماڭا چاقچاق قىلىپ :

— ئالىي مەكتەپكە بارغانغا تۇشلۇق ياخشى ئوقۇڭ ـ ھە ! — دېگەنىدى . مەن ئۇنىڭغا :

— كۆرىسىز ، تويىمىزغىچە مەن سىزگە بىر كىتاب يېزىپ سوۋغا قىلىمەن ، — دېگەنىدىم .

بىر كىتاب يازماق ئوڭاي ئىشمۇ ؟ بۇ شۇ چاغدىكى بالىلارچە بىر خىيال ئىدى . لېكىن ، ئەمدى مەن بۇ خىيالنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇشقا تىرىشىمەن . بىر ئەمەس ، بىرقانچە كىتاب يازىمەن . مەن ئىجتىھات بىلەن ئىشلەۋاتقان چاغلىرىمدا زاھىدە بېشىمدا قاراپ تۇرغاندەك بىلىنىدۇ . ھەربىر كىتابىم پۈتكەندە ئۆزۈمنى ئۇنىڭ بىلەن تويلاشقاندەك ھېس قىلىمەن . مانا مۇشۇلا

مېنىڭ يۈرىكىمگە تەسەللى بېرىدۇ ، ھەسرەتلىرىمنى يەڭگىللەشتۈرىدۇ .

خەير ، زاھىدەنىڭ سۆيگەن يىگىتىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى كېيىن كۆرەرسەن .

زوردۇن .

× ×

زوردۇن ، ياخشىمۇسىز ؟

سىز مېنى تونۇمايسىز ، مەن سىزنى سىرتىڭىزدىن خېلى بىلىمەن ، زاھىدە بىلەن يېقىن دوست بولغانلىقىم ئۈچۈن سىلەرنىڭ مۇھەببىتىڭلار توغرىسىدا خېلى كۆپ ئېشىلاردىن خەۋىرىم بار . زاھىدە ئوتتۇراڭلاردىكى مۇناسىۋەت ھەققىدە سىر ساقلايتتى . ئەمما ، ئۇ ۋاپاتىدىن بىر كۈن ئىلگىرى ، ماڭا ئىشەنگەنلىكى ئۈچۈن ھەممىنى سۆزلەپ بەرگەن . ئۇ چاغدا مەن بۇ قىزنى ئۆلۈپ كېتەر ، دەپ زادىلا ئويلىمىغانىكەنمەن . قىز ۋاپات بولدى . قىزنىڭ ئۆلۈمىگە سىزنىڭ جاۋابكارلىقىڭىز بارلىقىنى بىلىمەن . شۇڭا سىزدىن قاتتىق نەپرەتلەنگۈچىلەرنىڭ بىرىمەن .

زاھىدە بىزنىڭ ئىشخانىدا ئىشلىگەنىدى . ئۇنىڭ ۋاپاتىغا بىز ئىنتايىن قايغۇردۇق . مەن سىزنىڭ يېقىندا ئابلىزغا يازغان خېتىڭىزنى ئوقۇپ ، ئۆلۈم ۋەقەسىنىڭ سىزنىڭ ئويلاپ چىقارغان بىمەنە چاقچىقىڭىزدىن چىققانلىقىنى بىلىپ ئىنتايىن غەزەپلەندىم . سىز نېمىدېگەن گۇمانخور ئادەمسىز ـ ھە ؟ مۇبادا ،

زاھىدە ھايات بولۇپ ، سىلەر توي قىلىشقان تەقدىردىمۇ ، سىز شۇ گۇمانخورلۇقىڭىز بىلەن كەلگۈسىدە ئەشەددىي بىر كۈنچىگە ئايلىنىپ ، بىچارە دوستىمىزنى بىر ئۆمۈر قىينىغان بولاتتىڭىزكەن··· ئەگەر سىز ئاراڭلاردا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارغا ئىنچىكىلەپ قارىغان بولسىڭىز ، زاھىدەنىڭ سىزنىڭ بۇ سىناقلىرىڭىزدىن باشقىمۇ يەنە قانچە سىناقلاردىن تەۋرەنمەي ئۆتكەنلىكىنى بىلەتتىڭىز ، سىلەر يېڭىدىن مۇھەببەتلىشىپ يۈرگەن چېغىڭلاردا سىز زاھىدەگە :

«زاھىدە !

سېنىڭ مېنى ياخشى كۆرگەنلىكىڭگە رەھمەت . مەنمۇ سېنى ياخشى كۆرىمەن . بىراق ، چوڭقۇر ئويلىسام ، ئىككىمىزنىڭ ئىشىنىڭ ئاخىرىغا چىقىشىغا كۆزۈم يەتمەيدۇ . سەن ھەممە نېمىسى تەل ، باي ئائىلىنىڭ قىزى ؛ مەن بولسام ھېچنېمىسى يوق بىر يېتىممەن . مېنىڭ ئوقۇپ ، جەمئىيەتكە چىقىپ ، مۇستەقىل بىر ئائىلىنىڭ ئۇلىنى قۇرۇپ چىقىشىمغا تېخى ئۇزاق بىر جەريان لازىم . مېنى كۈتمەكچى بولساڭ ئېغىر كۈنلەرگە قالىسەن . ئۆز بەختىمنىلا دەپ سېنى قىيناپ قويۇشنى خالىمايمەن··· » دەپ خەت يازغانلىقىڭىز ئېسىڭىزدە بولسا كېرەك . شۇ چاغدا زاھىدە سىزگە :

«زوردۇن !

خاتىرجەم بولۇڭ . مەن سىز ئۈچۈن ھەممىنى يېڭىمەن ، ئىككىمىزنىڭ بىرگە بولۇشى مېنىڭ بەختىم . مېنى بەختلىك قىلىمەن ، دېسىڭىز ، ئىككىلەنمەي ئاداققىچە ماڭا ۋاپادار بولۇڭ » دېگەن قىسقىلا جاۋابنى بەرگەن . بۇنىڭ ئۆزى بىر سىناق ئىدى . زاھىدە بۇ سىنىقىڭىزدىن ئوڭۇشلۇق ئۆتتى ، ۋەدىلىرىگە ۋاپا

قىلدى . سىزنىڭ بىمەنە چاقچىقىڭىز يېتىپ كېلىشتىن ئىلگىرىلا ئۇ ئائىلىسىنىڭ ئېغىر سىناقلىرىغا دۇچ كەلگەندى . بىلەمسىز ؟ بۇ ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قولىغا قاراپ ياشاۋاتقان ئاجىز بىر قىز ئۈچۈن ئېيتقاندا قورقۇنچلۇق سىناق . زاھىدەنىڭ ئائىلىسىدىكى ھەممەيلەن ئۇنىڭغا قارشى تۇرغاندىمۇ ئۇ يەنە يېڭىپ چىقتى . بۇ ھەممىلا قىزلارنىڭ قولىدىن كېلىۋېرىدىغان ئىش ئەمەس ، پەقەت زاھىدەگە ئوخشاش مۇھەببەتنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى بىلىدىغان ، ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ ، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلالايدىغان ئىرادىلىك قىزلارلا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان سىناق ئىدى . سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا مۇھەببەت تىكلەنگەندىن بۇيان ئۇنىڭ بىزگە نامەلۇم يەنە قانچە سىناقلاردىن ئۆتكەنلىكىنى كىم بىلسۇن ؟ !...

ئەپسۇسكى ، شۇنچىلىك جاساراەت بىلەن سىزگە سادىق بولغان ئاشۇ قىز ئۆلدى . سىزنىڭ زاھىدە ئۇستىدە ئېلىپ بارغان بۇ قېتىمقى سىنىقىڭىز ھەممىنى ۋەيران قىلغۇچى ئەڭ ئاخىرقى سىناق بولۇپ قالدى . سىزنىڭ ئىشەنچسىزلىكىڭىز دوستىمىزنىمۇ بىزدىن ئايىرىدى . سىز ئابلىزغا يازغان خېتىڭىزدە يەنە : «بۇ كانىكولدا غۇلجىغا بارمايمەن ، دوستلارنىڭ يۈزىگە قاراش ماڭا ئېغىر كېلىدۇ» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپسىز . سىزنىڭ نومۇس ۋە ئەلەمدىن ئۆزىڭىزنى ئېسىۋالمىغىنىڭىزغا ھەيرانمەن . خەير ، بىز ئۆلگەنگە قوشۇلۇپ ئۆلۈشنى تەشەببۇس قىلمايمىز . بىراق ، سىزنىڭ بۇ تەرەپكە كېلىشتىن باش تارتىشىڭىزمۇ ناھايىتى ئازابلىنىۋاتقانلىقىڭىزنى ئىسپاتلىمايدۇ . ئەركەك بولسىڭىز ۋاپادارلىڭىزنىڭ قەبرىسى ئالدىغا كېلىپ ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ياقىلىرىڭىزنى يىرتىپ يىغلاڭ ، يۇرىكىڭىزدىكى قايغۇ ـ ھەسرەتلىرىڭىز چىن بولسا ياش تامچىلىرىغا ئايلىنىپ ،

مەرھۇمەنىڭ قەبرىسى ئۈستىگە تامسۇن !...

زوردۇن ، كانىكولدا جەزمەن كېلىڭ . مەن زاھىدەنىڭ سىزگە تېگىشلىك بەزى ئامانەتلىرىنى تاپشۇرىمەن . كەلمىسىڭىز بۇ سىز ئۈچۈن يەنە بىر جىنايەت بولۇپ قالىدۇ .

خەير ، سالامەت بولۇڭ .

رىزۋان .

× ×

ئاچچىقى يامان راھىلە !

سالامەتمۇ سىز ؟ كانىكولدا كېلەلمىگەنلىكىڭىزگە ھەممىمىز ئەپسۇسلاندۇق . مەن سۆيۈملۈك شەھىرىمىزگە 7 ـ ئاينىڭ 29ـ كۈنى يېتىپ كەلدىم . ماشىنىدىن چۈشۈشىم بىلەنلا رىزۋان بىلەن ئۇچراشتىم . رىزۋان ماڭا بىر پارچە خەت بەردى . خەتكە :

«زوردۇن !

مېنى كەچۈرۈڭ . سىزنى كۆپ ئاۋارە قىلدىم . سىزگە ئۆمۈر بويى ئاچچىق قىلماس ئىدىم ، لېكىن مېنىڭ ئۇستۇمدىن ئېلىپ بارماقچى بولغان سىنىقىڭىز ماڭا ئېغىر كەلدى . سىزنىڭ ئۇنداق رەسۋاچىلىقلارنى قىلىشىڭىزغا ئۆزۈمنى ئىشەندۈرەلمىدىم . بۇنىڭ پەقەت توقۇپ چىقىرىلغان گەپ ئىكەنلىكىنى سەزدىم . سىزگە شۇنچە ۋاپادار بولسامۇ ، سىزنىڭ ماڭا مۇنداق ئىشەنچسىز قارىشىڭىز مېنى رەنجىتتى . مەن كۆپ ئويلاندىم . تۇيۇقسىز مېڭەمگە : ‹زوردۇن مەندىن قۇتۇلالماي شۇنداق قىلىپ يۈرەمدۇ ، قانداق ؟ ! › ، دېگەن دەھشەتلىك پىكىر كەلدى . شۇ كېچە تاڭ

ئاتقۇچە يىغلاپ چىقتىم ۋە سىزنى مەنمۇ بىر قېتىم سىناپ بېقىشنى لازىم تاپتىم . شۇنداق قىلىپ ، ئابلىز ۋە رىزۋانلارنىڭ ياردىمى بىلەن سىزنى سىناشقا باشلىدىم . راھىلە ۋەقەنى راست ئوخشايدۇ ، دەپ ئويلاپ تېخىمۇ ياخشى رول ئوينىدى . سىز مېنى راستتىنلا ئۆلگەن ئوخشايدۇ ، دەپ ئويلاپ كۆپ ئازابلاندىڭىز . بۇ سىزنىڭ سۆيگىنىڭىزگە گۇمان بىلەن قارىغانلىقىڭىز ئۈچۈن بېرىلگەن جازا بولدى…

زوردۇن ، بىز بىر - بىرىمىزنى تېخىمۇ ياخشى چۈشەندۇق ، سىزنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن ئۆزۈم چىقماقچىدىم . بىراق ، «ئۆلگەن ئادەم» نىڭ ئالدىڭىزدا تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قېلىشى سىزنى ھودۇقتۇرۇپ قويمىسۇن ، دەپ ئويلاپ ، بۇ خەت بىلەن رىزۋاننى ئالدىڭىزغا چىقاردىم . ئەتە چۈشتىن كېيىن توپتوغرا بىزنىڭ ئۆيگە كېلىڭ . ھەيران بولماڭ ، ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتى توغرىسىدا ئاپامغا يېغلاپ تۇرۇپ ئېيتتىم . ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئاخىر بۇ ئىشقا قوشۇلدى . تارتىنماي كېلىڭبرىڭ .

سىزنىڭ زاھىدە»

دەپ يېزىلغانىكەن . ئۇچقۇر شامالىلار قارا بۇلۇتلارنى قوغلاپ ، پاللىدە كۈن نۇرى پەيدا بولغاندەك ، مېنىڭ ھەسرەت چىرماپ تۇرغان قەلبىم بىردىنلا يورۇپ كەتتى . ئۆزۈمنى بىر قۇر تەرتىپكە سېلىپ ، ئەتىسى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا زاھىدەنىڭ ئۆيىگە يېتىپ باردىم . مېنى دەرۋازا ئالدىدا يەنە شۇ رىزۋان كۈتۈۋېلىپ ئۆيگە باشلىدى . ھويلىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى . مەن خىجالەتچىلىكتە ئۆينىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىدىم . بىر توپ

ئادەمنىڭ قاتتىق كۈلكىسى مېنى چۆچۈتۈۋەتتى . ئۆيگە بىرمۇنچە ئوغۇل - قىزلار يىغىلغانىكەن . شەرقىي تام تەرەپتە زاھىدە — شۇ مېنىڭ سۆيۈملۈك زاھىدەم كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۆرە تۇراتتى . يۈزلىرىم قىزىرىپ ئوت ئالدى . يۈرەكلىرىمنىڭ شۇ مىنۇتتا قانداق دۈپۈلدىگەنلىكىنى تىل بىلەن چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمەن…

راھىلە ، سىزنىڭ ھېلىقى نەپرەتلىك قاراشلىرىڭىزنى ئويلىسام ھازىر كۈلگۈم كېلىدۇ . خەير ، راھىلە ، خەتنى ئالدىراشلا يازدىم . كېيىن زاھىدە ئىككىمىز ئايرىم خەت يازىمىز .

سىزنى ھۆرمەتلەپ :

زوردۇن .

× ×

قەدىرلىك ئوبۇل !

خېتىڭىزنى ۋە شۇ خەتكە قوشۇپ ئەۋەتكەن نامەلۈم يىگىت - قىزلار يېزىشقان خەتلەرنى ئىشتىياق بىلەن ئوقۇپ چىقتىم . بۇ خەتلەرنى ماڭا نېمە ئۈچۈن «ئوقۇپ بېقىڭ» دەپ ئەۋەتكەنلىكىڭىزنى چۈشەندىم .

ئوبۇل ، سىز ھەقلىقسىز . بىزنىڭ مۇھەببىتىمىز قانداقمۇ سۇس ، يېقىمسىز بولسۇن ؟ ! شەبنەم تامچىسىدەك تازا مۇھەببىتىمىز توغرىسىدا شۇ گەپلەرنى قىلغانلىقىمدا سىز ئېيتقاندەك باشقا سەۋەب بار ئىدى ، زوردۇنغا ئوخشاش مېنىڭمۇ مۇھەببەتكە ئىشەنچىم يوق ئىدى . مېنى كەچۈرۈڭ ، ئۆزئارا ئىشەنچ بولمىغاندا ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ ئورۇنسىز ھالاكەتكە

ئۇچرايدىغانلىقىنى چۈشەندىم...
سىزنى ئۆمۈرۋايەت — زاھىدە زوردۇنىنى ياخشى كۆرگەندىنمۇ ئارتۇق ياخشى كۆرۈپ :

سىزنىڭ گۈلىڭىز .

1963 - يىل ، ئۈرۈمچى

ئىككى پارچە خەت

ئايشەم مۇئەللىم ، ياخشىمۇسىز ؟

مەن ئۈرۈمچىگە ئامان - ئېسەن يېتىپ كېلىپ ، ئۇنىۋېرسىتېتقا ئورۇنلاشتىم . سىزنىڭ سۆزىڭىز بىلەن ئېيتقاندا ، خاتىرجەم بولدۇم . سىز مېنى تەربىيىلىگەن شۇ بىرقانچە يىل ئىچىدە مېنىڭ كەلگۈسۈم ئۈچۈن كۆپ غەم يېدىڭىز . ئېسىڭىزدىمۇ ، مەن ئالىي مەكتەپكە تاللانغان چېغىمدا سىز ماڭا : ئامىنە ، ئەمدى خاتىرجەم بولدىڭىز ، مەنمۇ خاتىرجەم بولدۇم ، دېگەنىدىڭىز .

تۇنۇگۈن بىزنى يېڭى ياتاقلارغا ئورۇنلاشتۇردى . بالىلار تولۇق يىغىلىپ بولماپتۇ . دەرس يەنە ئىككى ھەپتىلەردىن كېيىن باشلىنىدىغان ئوخشايدۇ . بۈگۈن ئەتىگەن ئورنۇمدىن تۇرۇپلا سىزگە خەت يېزىۋېتىشنى ئويلىدىم ، تاماقتىن قايتىپ كىرىپ ، ياتاق دېرىزىسى ئالدىغا قويۇلغان ئۈستەل يېنىدا قەلەمنى تۇتقىنىمچە يىراقلارغا قاراپ خىيال سۈردۈم . ئوچۇق دېرىزىدىن كۆك ئاسمان ۋە يىراقتىكى بىنالارنىڭ ئۆگزىلىرى كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ . ھازىر ئىككىسىزنىڭ ئارىلىقىدا نەچچە يۈز كىلومېتىرلىق ئۇزۇن يول سوزۇلۇپ يېتىپتۇ . لېكىن ، سىزنىڭ مېھرىبان چىرايىڭىز كۆز ئالدىمدىلا تۇرىدۇ ، قىلغان سۆزلىرىڭىز ھېلىمۇ قۇلىقىمغا ئاڭلىنىپ تۇرغاندەكلا بىلىنىدۇ .

ئويلسام ، سىزگە بەكمۇ ئۆگىنىپ قالغانكەنمەن .

سىزگە ئېيتىدىغان سۆزلىرىم ناھايىتىمۇ تولا ، گەپنى قەيەردىن باشلاپ يازسام بولىدىكىن ؟... ھە ، راست ، سىز بىر چاغدا مېنىڭدىن ئانامنىڭ ئەھۋالىنى سورىغانىدىڭىز . ئۇ چاغدا مەن ئانام توغرىسىدا سۆزلىشىشتىن ئۆزۈمنى قاچۇرغان ، سىزمۇ مېنىڭ رايىمغا بېقىپ ، ئانام توغرىسىدا ئىككىنچىلەپ ئېغىز ئاچمىدىڭىز . ئانامنى ئەسلەش ماڭا ھەسرەت ئەكېلىدۇ . مەن ئېسىمنى تاپقاندا ، كىشىلەر ماڭا ، سىزنىڭ ئانىڭىزغا يامان ئادەملەر زىيانكەشلىك قىلغان ، دېيىشتى . مومامنىڭ ئېيتىشچە ، ئانامنى قانداقتۇر بىر «ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھ»نىڭ ئىچكى ئەھۋالىنى بىلىدۇ ، دەپ تۇتۇپ ، ئۇ بۇزۇقلار ئۈدا بىرقانچە ھەپتە قىينىغان . ئانام يالغان گۇۋاھلىقتىن ئۆتۈشنى رەت قىلغان ۋە شۇ ئازابلار تۈپەيلىدىن ئۆلۈپ كەتكەن . مەن ئۇ چاغدا تېخى ئەمدىلا يەتتە ياشقا قەدەم قويغانىدىم .

مەن ئانام ۋاپات بولغان يىلى مەكتەپكە كىرەلمىدىم . مومام سېغىپ بەرگەن سۈتنى سېتىش مېنىڭ ئۇستۇمگە يۈكلەنگەنىدى . ئائىلىمىز ئاشۇ بىر كالىنىڭ سۈتىدىن بولغان كىرىمگە قاراشلىق ئىدى . ئۇمۇ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان پۇل بولاتتى . شۇ قانتىق كۈنلەردە ،مومام شۇ ئازغىنە پۇلنى ئائىلىنىڭ خىراجىتىگە قانداق يەتكۈزگەنلىكىنى ئەسلىيەلمەيمەن . ئېسىمدە قالغىنى قىش كۈنلىرى يەرگە يوروق چۈشمەستىنلا كۆزۈمنى يېرتىپ ئېچىپ قويۇپ ، كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىگە سۈت تارقىتاتتىم . سۈت چۆگۈننىنى تۇتقان قولۇم مۇزلاپ قېتىپ كېتەتتى . چۆگۈننى ئۇ قولۇمدىن بۇ قولۇمغا يۆتكەپ ، مۇزلىغان قولۇمنى ھورداپ ئىسسىتىشقا تىرىشاتتىم . ئەنە شۇنداق چاغلاردا ، سۈت ساتقىلى

كىرگەن ئۆيلەردىكى بەخىرامان ئۇخلاۋاتقان بەختلىك بالىلارنى كۆرگىنىمدە ، ماڭا يىغا ئولىشاتتى . مەنمۇ ئاشۇنداق ئىسسىق ئورۇنغا يۆگىنىپ يېتىپ ، تېخى كۆزۈمدىلا تۇرغان ئۇيقۇمنى داۋاملاشتۇرۇشنى قانچىلىك خالايتتىم ـ ھە !...

ھۆرمەتلىك مۇئەللىم ، شۇ چاغدىكى تەتۇر زامان ۋە كۆڭلىدىكى قارا مۇددىئاسىغا يېتىش ئۈچۈن ھېچنېمىدىن قايتمايدىغان فاشىستلار مېنى ئانامنىڭ ئىسسىق قۇچىقىدىن ئەنە شۇنداق ئەتىگەنلا مەھرۇم قىلىپ ، مېنى تۇرمۇش ھەلەكچىلىكى بىلەن تەمتىرەپ يۇرۇشكە كوچىغا تاشلىۋەتكەنىدى... سۈتنى سېتىپ بولۇپ قايتىپ كېلىۋاتقىنىمدا ، ھېلىقى توققۇزى تەل بالىلار ئىسسىق ئۆينىڭ دېرىزىلىرىدىن ماڭا قاراپ ، تىللىرىنى چىقىرىپ زادىلىق قىلىشاتتى . جىلىتلىرىنى ئېسىپ مەكتەپكە كېتىپ بارغان بەزى بەڭباش بالىلارغا ئۇچراپ قالسام ، ئۇلار ماڭا قارنى پومداقلاپ ئېتىشاتتى...

سىز مېنى «ئامىنە ، سىزنىڭ مىجەزىڭىزدە ئاجايىپ بىر تەرسالىق بار» دەيتتىڭىز ، ئاشۇ ئېغىر تۇرمۇش سىز ئېيتقان تەرسالىقنى مېنىڭدە كىچىكىمدىلا يېتىشتۇرگەن . مەن دائىم : «مېنىڭ باشقىلاردىن نەرسەم كەم؟ نېمە ئۈچۈن مېنى باشقىلار بوزەك قىلىدۇ؟» دەپ ئويلايتتىم . ئاشۇ ئاتا ـ ئانىسى بار بالىلاردەك مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇشنى ئارزۇ قىلاتتىم .

ئىككىنچى يىلى مومام «ئاناڭنىڭ روھى قورۇنۇپ قالمىسۇن ، ئوقۇۋال» دەپ مېنى مەكتەپكە بەردى . ھەر كۈنى ئەتىگەنلىكى سۈت سېتىپ ، جىلتام بىلەن سۈت چۆگۈننىنى كۆتۈرۈپ ، دەرسكە ئارانلا ئۈلگۈرۈپ كېلەتتىم . سىنىپتىكى بالىلار ماڭا «سۈتچى» دەپ لەقەم قويۇشتى . لېكىن ، ئۇلار نېمە

دېيىشسە دېيىشسۇن ، مەن تەرسالىق بىلەن تىرىشىپ ئوقۇدۇم .

ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقىپ ، سىزنىڭ قولىڭىزغا ئۆتكەن چېغىمدا ، سىز مېنىڭ تۇرقۇمغا قاراپلا بىر نەرسە سەزگەندەك بولدىڭىز ، مەكتەپكە يېڭى كىيىملىرىنى كىيىشىپ ، ياسىنىپ كېلىشكەن قىزلاردىن مەن روشەن پەرقلىنىپ تۇراتتىم . ئۇستۇمدە ئانامدىن قالغان ئۇزۇن كۆڭلەك ۋە كېلەڭسىز چاپان ، ئايىغىمدا يوغان ئۆتۈك ، بېشىمدا گۇللىرى ئۆڭۈپ كەتكەن يىپ ياغلىق بار ئىدى . ئوغۇل بالىلار بۇ يەردە ماڭا دەرھاللا «مومای» دېگەن يېڭى لەقەمنى ئويلاپ تېپىشتى . ھامان باشقىلارنىڭ زاڭلىق قىلىشى ۋە قارشىلىقىغا ئۇچرىغان چېغىمدا ، تەرسالىقىم كۈچەيىپ ، غەيرەتكە كېلەتتىم . بالىلار ئىچىدە ئاز ۋاقىتتىن كېيىنلا ياخشى نەتىجەم بىلەن كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدىم ، ئاستا - ئاستا باشقىلارمۇ مېنى سەل چاغلىمايدىغان بولۇشتى .

شۇ دەسلەپكى يىللىرى سىزمۇ مېنىڭ ئەھۋالىمنى ، مەجەزىمنى چۈشىنىپ يەتتىڭىز . سىز مېنىڭ ئوقۇشتىكى ھەربىر نەتىجەمگە ئۆز قېرىندىشىمدەك خۇشال بولاتتىڭىز ، ھەر قېتىم ئاتا - ئانىلار يىغىنى بولغاندا ، ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ ياخشى نەتىجىلىرىنى ئاڭلىغان ئاتا - ئانىلارنىڭ كۆزلىرىدىن خۇشاللىق چاقنايدىغۇ ؟ لېكىن مېنىڭ نەتىجىلىرىمنى ئاڭلاپ خۇشال بولىدىغان كىمىم بار ؟ بىچارە مومامنىڭ بولسا مېنىڭ قانداق ئوقۇۋاتقانلىقىمنى سۇرۇشتۇرۇشكە چولىسىمۇ يوق ئىدى . سىز ، پەقەت سىزلا مېنىڭ نەتىجىلىرىم ئۈچۈن ئالاھىدە خۇشال بولاتتىڭىز . بۇنى سىزنىڭ خۇرسەنچىلىك بىلەن قارىغان كۆزلىرىڭىزدىن مېنىڭ يۈرىكىم سېزەتتى .

ھېلىقى شۇرغانلىق بىر كۈنى ، مەكتەپكە مۇزلاپ

كەلگىنىمدە ، مېنى ئوقۇتقۇچىلار بۆلۈمىگە چاقىرتىپ چىقىپ ، ئۆزىڭىزنىڭ بېشىدىكى ئىسسىق يۈڭ ياغلىقىڭىزنى ماڭا بەرگىنىڭىز زادى ئېسىمدىن چىقمايدۇ ، باشقا ئادەم بەرگەن بولسا ، مەن ئالمايتتىم . لېكىن ، سىز ياغلىقنى مېھرىبان ئانامدەك بېشىمنى سىلاپ تۇرۇپ چىگىپ قويدىڭىز ، مەن رەت قىلىشقا ئاجىزلىق قىلدىم ، ھاياجانلانغىنىمدىن خالىي يەرگە بېرىپ تازا يىغلىدىم . مەن ئۇ ياغلىقنى قەدىرلەپ بىرقانچە يىل سالدىم ، ھەر قېتىم ئۇ ياغلىقنى قولۇمغا ئالسام ، بۇرنۇمغا ئۆز ئانام پۇرىغاندەك بولاتتى .

ساۋاقداشلار ھېيىت - بايرامنىڭ كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتىدۇ . لېكىن ، مەن ئۇچۇن ھېيىت - بايرام ئەڭ كۆڭۈلسىز كۈنلەر بولىدۇ . ھەممە بالىلار چىرايلىق ياسىنىشىپ يۇرگەن كۈنلەردە ، مېنى غېرىبلىق بېسىپ ، كۆڭلۈم ئىختىيارسىز يېرىم بولىدۇ . مەكتەپ دۆلەت بايرىمى ھارپىسىدا كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى ئۆتكۈزگەن ھېلىقى كۈن ئېسىڭىزدىمۇ ؟ شۇ كۈنى سىز مېنى سىنىپتا يالغۇز ئولتۇرغان يېرىمدىن تاپتىڭىز ، سىز : «ئامىنە ، نېمىشقا چىقىپ كۆڭۈل ئاچمايسىز ؟» دېدىڭىز ، مەن تەرسالىق بىلەن «ياق !» دەپ رەت قىلدىم . سىزمۇ مېنىڭ ئۇستىبېشىمغا بىر قارىدىڭىز - دە ، چىقىپ كەتتىڭىز . سۆيۈملۈك ئوقۇتقۇچى ! مەن قوللىرىم قاداقلىشىپ كەتكەن بىر نامرات «سۇتچى» ، ئانامدىن قالغان كېلەڭسىز كىيىملەرنى تۇزەشتۇرۇپ كىيىپ يۇرگەن بىر «مومای» تۇرسام ماڭا كۆڭۈل ئېچىش قانداقمۇ ياراشسۇن ؟ !... شۇ بايرامدا مومام ماڭا يارىشىملىق بىر كۆڭلەك تىكىپ بېرىپ ، مېنى ئىنتايىن خۇشال قىلدى . مەن كۆڭلەكنى كىيىپ شادلىققا

چۆمۈپ ، مومامنى قۇچاقلاپ سۆيدۈم ، ئەسلىدە بۇ كۆڭلەكنى سىزنىڭ ئەۋەتىپ بەرگەنلىكىڭىزنى كېيىنلا ئۇقتۇم .

قىممەتلىك ئوقۇتقۇچى ! بىز ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان ئاخىرقى يىلى مەن ئۇچۇن قانچىلىك جاپا چەككەنلىكىڭىزنى ئۇنتۇمايمەن . سىز دائىم ماڭا : «ئالىي مەكتەپكە كىرىۋالالىسىڭىز تۇرمۇشىڭىز خاتىرجەم بولاتتى» دەيتتىڭىز ، ئالىي مەكتەپكە ئۆتەلەيدىغانلىقىمغا ئىشىنەتتىڭىز . لېكىن ، يەنە ئەندىشە قىلاتتىڭىز . دېگەندەك شۇ يىلى مېنىڭ بېشىمغا ئېغىر كۈنلەر كەلدى . ئاناممىڭ ئورنىدىكى ئانام ، ھاياتىمدىكى بىردىنبىر ھەمراھىم — مومام ئۆلۈپ كەتتى . مەن بېشىمغا ئاق چىكىلەپ ، كالىنى سېتىپ ، بۇ ئۆلۈمنى ئۇزاتتىم . مەن شۇ قېتىمدا مومام ئۇچۇنمۇ ، ھېلىقى ئالا كالا ئۇچۇنمۇ يىغلىدىم . ئۇمۇ بىز بىلەن جاپا ـ مۇشەققەتنى تەڭ تارتقان ۋاپادار جانۋار ئىدى .

شۇنداق قىلىپ ، مەن ئۆيدە تىكەندەكلا يالغۇز قالدىم . سىز مېنى ئۆز ئۆيىڭىزدە تۇرۇشقا تەكلىپ قىلدىڭىز ، لېكىن سىز ئۆمرىڭىز بالىلار ئۇچۇن سەرپ بولۇۋاتقان جاپاكەش ئوقۇتقۇچىغۇ ، سىزنىڭ كۆزلىرىڭىز ئەتراپىدىكى قارا داغ ۋە چاچلىرىڭىزنى ئارىلىغان ئاشۇ ئاقلار سىز چېكىۋاتقان مۇشەققەتلەرنىڭ يادنامىسىغۇ ؟ ! مەن سىزنىڭ ئۆيىڭىزدە تۇرۇپ ، ئېغىر چىلىقىمنى سېلىشنى خالىمىدىم . يەنە بىر تەرەپتىن ، ئانام بىلەن مومام تۇتقان ئاشۇ قەدىناس ئۆينىڭ چىرىغىنى ئۆچۈرمەسلىكنى ئويلىدىم . سىز بېشىمغا كەلگەن بۇ كۇلپەتلەرنىڭ مېنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرۈش ۋە يۇقىرى ئۆرلەپ ئوقۇش ئىمتىھانىغا تەييارلىنىشىمغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن بەكمۇ ئەنسىرەيتتىڭىز . بىر ئايدىن كېيىن مەكتەپكە قايتىپ

بارغىنىمدا ، سىز يەنە قانچە كېچىلەرنى ماڭا دەرس تولۇقلاپ بېرىش بىلەن ئۆتكۈزدىڭىز ، مەن سىزنىڭ ئۇمىدىڭىزنى ئاقلاشقا تىرىشتىم ، كۆز ياشلىرىمنى سۈرتۈپ ، قىينىچىلىققا ئۇچرىغانسېرى كۈچىيىدىغان ھېلىقى تەرسالىقىمغا ئېلىپ تىرىشتىم…

ئېسىمدە تۇرۇپتۇ ، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى شۇنچىلىك پاتىپاراق بولۇشتى . مەكتەپ ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدا پىكاپلارمۇ پەيدا بولىدىغان بولۇپ قالدى . ھەممىسى ئۆز پەرزەنتلىرى ئۇچۇن يول مېڭىپ يۈرەتتى ، شۇ چاغلاردا سىزمۇ جىددىيلىشىپ كەتتىڭىز . مېنىڭ ئۆتكەلدىن ئۆتۈپ كېتەلىشىمگە ئىشەنسىڭىزمۇ ، يەنە مېنىڭدەك بىر يېتىم بىچارىنىڭ نەتىجىسىگە سوغۇق قول تېگىپ ، بۇ نەتىجىنىڭ باشقىلار نامىغا يېزىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيتتىڭىز . مەن سىزنىڭ ماڭا ئوخشاشلا مەن ئۇچۇن غەم يەپ ، ئىمتىھان زالىدا ئۇياق ـ بۇياقتا مېڭىپ يۈرگەنلىكىڭىزنى ئويلىسام ، ئىمتىھاندا ئولتۇرۇپ غەيرەتكە كېلەتتىم ، يۈرىكىمگە ئىسسىق بىر ئېقىم قۇيۇلغاندەك بولاتتى .

ئاخىر ئىمتىھاندىن ئۆتتۈم . مېنىڭ ئىمتىھان نەتىجەم غۇلغۇلا كۆتۈردى . بۇ باشقىلار ئوڭايلىقچە ئۆزىنىڭ قىلىۋالالمايدىغان ئالاھىدە نەتىجە ئىدى ، بۇ سىزنىڭ كۆپ يىللىق ئەجرىڭىزنىڭ مېۋىسى ئىدى… سۆيۈملۈك ئوقۇتقۇچى ، ئېسىڭىزدىمۇ ؟ شۇ چاغدا مەن كۆزۈمگە لىققىدە ياش ئېلىپ ، «ئانام بولغان بولسا قانچىلىك خۇشال بولغان بولاتتى ـ ھە ! » دېگىنىمدە ، سىز چاچلىرىمنى سىلاپ تۇرۇپ : «ئامىنە ، نېمىشقا كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلىسىز ، مەن سىزنىڭ ئۆز ئانىڭىزدەك ئەمەسمۇ ؟ » دېدىڭىز . ئېسىڭىزدىمۇ ؟ سىز دائىم مېنى :

«ئامىنە ، سىز نېمانچە ئورۇق ، نېمانچە ئاجىز ؟» دەپ ماڭا ئېچىناتتىڭىز . مەن بەختىڭە ، ئانا مېھرىڭە نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمەي چوڭ بولغان قىز تۇرسام ، نېمە ئۈچۈن مېنىڭ بەدىنلىرىم ئورۇق ، چىرايىم سولغۇن بولمىسۇن ؟ ! لېكىن ، شۇ قېتىم سىزنىڭ : «مەن سىزنىڭ ئۆز ئانىڭىزدەك ئەمەسمۇ ؟» دېگەن سۆزلىرىڭىزنى ئاڭلىغىنىمدا ، يۈزلىرىم ئوت ئېلىپ ، چىرايىمغا قان يۈگۈردى . مەن ئۆزۈمنى ئەڭ بەختلىك ھېس قىلدىم...

مەن دادامنى بىلمەيمەن ، ئۇنى مۇشۇ ئۇرۇمچىدە بىر ئىدارىدە چوڭ باشلىق ، دېيىشىدۇ . لېكىن ، ئۇ كىشى ئەزەلدىن بىزنى ئىزدەپ باققان ئەمەس . ئېھتىمال ، ئۇ ھازىر ماڭا يېقىنلا بىر يەردە تۇرىدىغاندۇ ، ئەمما ئارىلىقىمىز قانچىلىك يىراق بولسىمۇ ، سىز مېنىڭ ئەڭ يېقىن كىشىمسىز . سىز مېنىڭ قايغۇمنى قايغۇرغان ، خۇشاللىقىمغا خۇشال بولغان ھەقىقىي ئانامسىز . مەن بۇ قېتىمقى كانىكولدا قېشىڭىزغا چوقۇم بارىمەن ، شۇ چاغدا سىزنى ئۆز ئۆيىڭىزنىڭ بوسۇغىسىدا ، ئۆز ئانامنى قۇچاقلىغاندەك قاتتىق - قاتتىق قۇچاقلايمەن .

تېنىڭىزگە سالامەتلىك تىلەپ :

ئۆز قىزىڭىز ئامىنە .

2

قىزىم ئامىنە !

خېتىڭىزنى ئوقۇپ ئۆزۈمنى بېسىۋالالماي يىغلىۋەتتىم . تاڭ ئاتقۇچە خىيال بىلەن ئۆتكەن ئىشلارنى ئويلىدىم . سىزگە دەيدىغان نۇرغۇن سۆزلىرىم بار ئىدى ، سىز مېنىڭ قولۇمدا

ئوقۇغان شۇ يىللار ئىچىدە بۇ سۆزلەرنى سىزگە ئېيتىشقا قانچە تەمشەلگەن بولساممۇ ئېيتالمىدىم . ئۆزىڭىز ئېيتقاندەك ، بىز ئانا - بالىدەك بولۇپ قېلىشقانىدۇق . مەن ئۇ گەپلەرنى ئېيتسام ئوتتۇرىمىزدىكى مۇھەببەتكە تەسىر يېتەمدىكىن ، دەپ ئەنسىرىدىم ، بىلەمسىز ؟ سىز مېنىڭ ئالدىمدا بولغان شۇ يىللار ئىچىدە مەن سىزگە قاراپ ھەم خۇشال بولدۇم ، ھەم ئازابلاندىم ، ئەمدى ئويلىسام ، بۇ سۆزلەرنى ئېيتمىغاندىن ئېيتقان ياخشىراقتەك تۇرىدۇ . ھازىر چوڭ بولۇپ قالدىڭىز ، سىزنى مەسىلىلەرگە توغرا قارىيالايدۇ ، دەپ ئىشىنىمەن .

ئامىنە ، مەن سىزنىڭ دادىڭىزنى ئوبدان بىلمەن ، ئۇ پۈتۈن ئۆمرى يۇقىرىغا يامىشىش بىلەن ئۆتكەن ئادەم . ئۇ ئۆزىنىلا ئويلايدۇ ، ئۆزىدىن باشقا ھېچكىمنى ياخشى كۆرمەيدۇ . ئۇنىڭ ئۆزىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن تۈتقان ئالاھىدە يولى بار . شۇڭا ئۇ ھازىرغىچە پۈتلاشماي بالداقمۇ بالداق ئۆرلەۋەردى . دادىڭىزنىڭ خاراكتېرى ئۇستىدە بۇنچىۋالا گەپلەرنى قىلىپ كەتكىنىمگە ھەيران بولماڭ ، ئۇ مېنىڭ تۇنجى يولدىشىم ئىدى . بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا بىر ئوغۇل بولغان ، بالا ئون ياشلاردىن ئاشقاندا بىز ئاجرىشىپ كەتتۇق . ئۇ ئىككىنچى قېتىمدا سىزنىڭ ئانىڭىز بىلەن توي قىلدى . سىزنىڭ ئانىڭىز ماڭا قارىغاندا ياش ھەم چىرايلىق ئىدى . مەن بۇ ئىشلار ئۈچۈن ھېچقانداق ھەسەت قىلمىدىم . مەن ئۇ ئادەمدىن قۇتۇلغىنىمغىلا خۇش ئىدىم . شۇنىڭدىن كېيىنكى بارلىق مېھرىمنى بىر تال ئوغلۇمنىڭ ئۈستىگە تۆكۈپ يالغۇز ياشىدىم . كېيىن ئۇ ئادەمنىڭ مەنسىپى يوغىنىغانسېرى ئايالالرغا بولغان تەلىپىمۇ يوغىناشقا باشلىدى . سىزنىڭ ئانىڭىز گۈزەل ، لېكىن ئاددىي ئائىلە ئايالى ئىدى ،

دادىڭىزغا بولسا ئۆزىنىڭ مەنسەپسىگە ماسلىشىدىغان «ئوقۇموشلۇق» ئايال لازىم بولۇپ قالدى . شۇنداق قىلىپ ، بۇ ئادەم سىزنىڭ ئانىڭىزغىمۇ ۋاپا قىلماي ئۇنى تاشلاپ كەتتى . ئۇ چاغدا سىز تېخى ئىككى ياشتا ئىدىڭىز... ئەسلىدە بۇلارنىڭ ھەممىسىنى تۇرمۇشتا بولۇپ تۇرىدىغان ئادەتتىكى ئىشلار ، دەپلا قاراشقا بولاتتىيۇ ، لېكىن يەنە ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ ، بۇ ئىشلارنىڭ ئاخىرى بىر - بىرىگە باغلىنىپ قالدى . كىشىلىك تۇرمۇش بىر كومېدىيىگە ئوخشايدۇ ، دېگەن سۆزنى ئاڭلىغانسىز . توپتوغرا ئون يىل ھۆكۈم سۈرگەن ھېلىقى چوڭ قالايمىقانچىلىقتا بۇ كومېدىيە دەھشەتلىك تۈس ئېلىپ ، قىزىپ كەتتى . شۇ يىللاردا مېنىڭ ئوغلۇم باشتىن - ئاياغ ماش رەڭ كىيىم كىيىپ ، يېنىغا يان قورال ئېسىپ ، ئەق ھېلىقى سىز ئېيتقان فاشىستلارنىڭ چوماقچىلىرىدىن بولۇپ چىقتى . مەن ئۇنى بىر تال ئوغلۇم ، دەپ ئەركە باققانىدىم ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ، سۈيىقەستچىلەر بۇ بالىلارنىڭ دولىسىغا قېقىپ قويۇشى بىلەن ئۇ ئۇچۇپ نەگە چۈشۈشنى بىلمەي قالدى . ئۇ نۇرغۇن يامان ئىشلارنى قىلدى . ئېھتىمال ، سىزنىڭ ئانىڭىزغا ئوخشاش قانچە بىگۇناھلارغا زىيانكەشلىك قىلغانمۇ بولۇشى مۇمكىن . بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدا بىر قانچە قېتىم قاتتىق گەپ بولۇغاندىن كېيىن ، ئۇ ئىككى يىلغىچە ئۆيگە دەسسىمىدى . شۇ قاتتىق كۈنلەرنىڭ قارا كېچىلىرىنى مەن كىرپىك قاقماي تاڭغا ئولاشتۇردۇم . مەن ئۆزۈمنىڭ ئاجىز ئىكەنلىكىمنى ، بالا تەربىيىلەش ئۇچۇن ئاتىنىڭ رولىنىڭمۇ چوڭ بولىدىغانلىقىنى بىرىنچى قېتىم چۈشىنىپ يەتتىم . مەن بالىنىڭ ئاتىسىنى تېپىپ ، ئۇنىڭدىن ياردەم سوراش قارارىغا كەلدىم . بۇ سوغۇق كۈز شامىلى كوچىلاردا چوڭ خەتلىك

گېزىتنىڭ پارچىلىرىنى ھەر تەرەپكە ئۇچۇرتۇپ يۈرگەن كۆڭۈلسىز بىر كۈز كۈنى ئىدى . مەن دادىڭىز ئىشلەۋاتقان ئىدارە بىناسىنىڭ پەلەمپەيلىرىگە قەدەم قويدۇم ، ئىدارىنىڭ ئىچى - تېشى چوڭ خەتلىك گېزىتلەر بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى ، شۇ چاغدا ، بىردىنلا ، ئۇ ۋاپاسىز ئاتىنىڭ ئالدىغا كىرىش نىيىتىدىن يالتايدىم . كۆڭلىدە «ئۆزۈم» دىن باشقا ئۇقۇم بولمىغان ، ھازىر بولسا ئۆزىنى قوغداش ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ قالغان ئۇ ئادەمنىڭ ماڭا نېمىدەپ جاۋاب بېرىشى ئايدىڭ ئىدى . مەن قايتتىم ، ئەتىسى ئۆيگە ئوغلۇمنىڭ جەستىنى كۆتۈرۈپ كىرىشتى . ئىككى تەرەپ قاتتىق توقۇنۇشقان بىر قېتىملىق ئەلەم كۈرىشىدە تەگكەن ئوق نەق بۇ «قەھرىمان»نىڭ يۈرىكىنى يۇلۇپ كەتكەنىدى . ۋاقتى كېلىپ ، مېنىڭ ئۇ گەپ يېمەس ئوغلۇم ئۆز جىنايەتلىرىدىن ھېساب بەرگۈچە تەقدىر ئۇنى ئەنە شۇنداق جازالاپ بولدى... قاتتىق يىغلىدىم . يامان بولسىمۇ ئۇ مېنىڭ باغرىمنى يېرىپ چىققان بالا ئىدىغۇ ؟ بىر چاغلاردا ئۇ ئۆزىنىڭ كىچىككىنە قوللىرى بىلەن بوينۇمغا گىرە سېلىپ ، يېنىمدا پۇشۇلداپ ئۇخلىغانىدىغۇ ؟ مەن ئۇنى ئۆز قولۇم بىلەن يېتىلەپ مەكتەپكە ئاپىرىپ بەرگەنغۇ ؟ قانداق قىلىپ ئۇنىڭ ھاياتى ، ياشلىقى مۇشۇ پاجىئەگە بېرىپ يەتتى - ھە ؟ !... قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇپ ، بالىلارنى ئازدۇرۇۋاتقان چوڭ - كىچىك ئەبلەخلەرنىڭ ھەممىسگە لەنەت ئوقۇدۇم .

ئامىنە ، ئاردىدىن تۆت - بەش يىلچە ئۆتۈپ ، بۇ ھەسرەتلەر ئۇنتۇلۇشقا باشلىغاندا ، سىز مېنىڭ ئالدىمدا پەيدا بولدىڭىز . مەن يېڭى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەھۋالىنى ئۆگىنىپ ، سىزنىڭ كىمنىڭ قىزى ئىكەنلىكىڭىزنى بىلىپ قالغان كۈنى كېچىسى تاڭغىچە

ئۇخلىيالمىدىم . تۇرمۇش كومپىدىيىسىنىڭ بۇ يېڭى ، ئاجايىپ ئۇچراشتۇرۇشىغا ھەيران بولۇپ ، كۆپ ئىشلارنى ئويلىدىم . سىز ئېزىتقۇلار ئىش تەۋرەتكەن قارا يىللار ئىگىسىز ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويغان بىگۇناھ گۆدەك ئىدىڭىز . شۇلارنى ئويلىغىنىمدا ، يۈرىكىمگە ئوت تۇتىشىپ ، مېنىڭدە سىزگە ئانا بولۇپ قېلىش ھېسسىياتى ئويغاندى . مەن سىزنىڭ مېنى ئۆز ئانىڭىزدەك كۆرۈشىڭىزنى ئىستەيتتىم . شۇڭا سىز ھېلىقى چاغدا «ئۆز ئانام بولغان بولسا قانچىلىك خۇشال بولغان بولاتتى - ھە !» دېگىنىڭىزدە ، مەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي : «ئامىنە ، مەن سىزنىڭ ئۆز ئانىڭىز ئەمەسمۇ !» دەۋەتتىم...

ئامىنە ، سىز ھەقىقەتەنمۇ مېنىڭ ئۆز قىزىمغۇ ؟ تۇرمۇش دېگىزىنىڭ قاينامىلىرى سىزنى ئانىڭىزدىن ، مېنى ئوغلۇمدىن ئايرىدى . بىز ھەر ئىككىمىز يېتىمغۇ ؟ !... ئالدىمىزدا تۇرمۇش يولى تېخى ئۇزۇن ، نېمە ئۈچۈن بىز ئانا - بالا بولۇپ بىللە ماڭالمايمىز ؟ ! جېنىم قىزىم ، سىز كېلىڭ ، مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزغا چىقىمەن ، ماشىنىدىن چۈشۈشىڭىز بىلەنلا ، باغرىمغا بېسىپ ، يېنىپ - يېنىپ قۇچاقلاپ سۆيىمەن .

سىزگە سالامەتلىك ۋە مۇۋەپپەقىيەت تىلەپ :

ئانىڭىز ئايشەم .

1980 - يىل ، غۇلجا

سودىسى ئاققان بىر دۇكان

دۇنيادا پۈلدىنمۇ ئاجايىپ نەرسە بارمىدۇ ! ؟ ئۇ ئالمىنىڭمۇ زالمىنىكىمۇ ، باينىكىمۇ - كەمبەغەللىكىمۇ ، ئاغرىقنىكىمۇ - ساقلىكىمۇ ، پاسكىنىنىكىمۇ - پاكىزلىكىمۇ قولىدىن - قولغا ئۆتۈپ ، يانچۇقتىن - يانچۇققا چۈشۈپ ، جەمئىيەتنىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغىچە پىرقىراپ يۈرىدىغان سىرلىق قەغەز . بازاردىكى ئالدى - ساتتى قىلىشۇاتقان ئادەملەرگە قارايدىغان بولسىڭىز ، قايسىبىر ئېلىپساتار بۇ پۈلنى چاپىلىنىڭ تۆش يانچۇقىدىن ، قايسىبىر بايۇەچچە قىرلىق شىمىنىڭ ئارقا يانچۇقىدىن ، قايسىبىر دېھقان قويىنىدىن ، قايسىبىر بېخىل ئىشتانىبېغىنىڭ يېنىدىن ، قايسىبىر چوكان ئاپئاق يوتىلىرىنى ئېچىپ پايپىقىنىڭ ئىچىدىن ئېلىپ ، بىر - بىرىگە تەڭلىشىدۇ . ئايھاي ! ئېيتىپ كەلسەم گەپ تولا . ئىشقىلىپ ، پۈل دەپ ئاتىلىدىغان بۇ ئاجايىپ قەغەزنىڭ بارمايدىغان يېرى ، چۈشمەيدىغان تۆشۈكى يوق .

كىشىنىڭ كۆزىدىن ئوت چاقنىتىدىغان ئاشۇ بىر پارچە قەغەزگە بۇ جەريانداقانچىلىك مەينەتچىلىك سىڭىپ كېتىدۇ - ھە ! شۇنداق بولسىمۇ پۈل تاپقاندا خۇشال بولۇپ كېتىپ ، قولىنى يۇيۇپ پۈل سانايدىغان كىشىلەر ئاز ئەمەس .

بىر چاغدا مەنمۇ پۈل بىلەن قولۇمنى يۇيۇپ كۆرۈشكۈدەك

ئەھۋالغا كەلگەندىم . ئەخمەقلىقىمدىن ئەمەس ، پۇلىنىڭ قەدرى ئۆتۈلۈپ كەتكەنلىكتىن شۇنداق بولغانىدى . ئۇ چاغدا مەن ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشنى كۈتۈپ تۇرغانىدىم . دادام ئىشلەيدىغان شەھەرلىك باسما زاۋۇتىغا بارسام ، ئىش باشقۇرغۇچى ماڭا كۆزەينەكنى پېشانىسىگە سۈرۈپ قويۇپ بىر قارىۋېتىپ :

— ئۇكام ، سەن داۋۇتئاخۇننىڭ يالغۇز ئوغلىغۇ ، دەيمەن ؟ خاتىرجەم بول . جەزمەن ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىمىز . لېكىن ، ئازراق كۈتۈپ تۇرىسەن - دە ، — دېدى .

ۋەدە دېگەن ۋەدە ، «ئازراق كۈتۈپ تۇرىسەن» دېگەن گەپنىڭ مەنىسى نېمە ئىكەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ...

ئويلىغىنىمدەك بولدى ، «يولى» بارلارنىڭ بالىلىرى بىر - بىرلەپ ئىشقا ئورۇنلىشىپ كەتتى . دادام زاۋۇتنىڭ پارخانىسىغا ئوت قالايدىغان ياۋاش ئادەم ئىدى ، مۇنداق بىر ئورۇندىكى ئىشچىنىڭ بالىسى كىمنىكىمۇ ئەمەسگە كەلسۇن ، دەيسىز ؟ مەن توپتوغرا ئىككى يىل لەلەڭلەپ يۈردۈم .

چوڭ بولۇپ قالغاندا ئۆيدە بىكار ئولتۇرۇش تەس گەپ ئىكەن . تولىراق تامىقىمنى يەپلا كوچىغا چىقىپ كېتەتتىم . كوچىدا مەن ئۇچۇن ئەڭ كۆڭۈللۈك ئىش - ماگىزىن ئالدىلاپ ، بازار چۆرگىلەش ئىدى . ماگىزىننىڭ پوكىنىگە يۆلىنىپ رەڭگارەڭ رەخت ، تۇرلۇك كىيىم - كېچەك ، ئالىيېشىل قەغەزلىك كەمپۇت ، مەززىلىك پېچىنىلەرگە زېرىكمەي قارايتتىم . بۇ يەردە پۇلنى غازانغىدەك شاراقلىتىپ خەجلەۋاتقان ئادەملەرگە قاراپ ھەۋىسىم كېلەتتى .

ئاۋات بازارغا كىرىشكىنى ، ئاشپەزلەرنىڭ خېرىدار چاقىرىپ

ۋارقىرىغان ئاۋازلىرى قۇلاقنى يېرىپ ، ھەر خىل تائاملارنىڭ خۇش پۇرىقى ئىشتىھانى غىدىقلاپ ، كىشىنىڭ قورسىقىنى غۇلدۇرلىتىۋېتەتتى . بۇ ئوتتۇرىدا ئېقىپ يۈرگەن پۇللارنىڭ كۆپلۈكىگە قاراپ ئاغزىم ئېچىلىپلا قالاتتى . تەڭسىز ئالەم ، بۇ يەردە پۇل دېگەن سۈدەك ئېقىپ تۇرۇپتۇ ، مېنىڭ يانچۇقۇمدا بولسا بىر تىيىنمۇ يوق !

ئۆيىمىزنىڭ كۈنى دادامنىڭ مائاشىغىلا قاراشلىق بولغاچقا ، ئۆيده پۇل توغرىسىدا زادى ئېغىز ئاچمايتتىم . ئىشلەپ دادامنىڭ قولىنى سوۋۇتىدىغان ۋاقتىم - دەۋ... بەزى چاغلاردا ئاشخانىلارغا كۆزۈم چۈشۈپ قالسا ، بۇلۇتتەك ئىسسىق ھور كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان مانتىلار ، قىزلارنىڭ مەڭزىدەك قىزىرىپ پىشقان سامسىلار ، مومايلارنىڭ يۈزىدەك قاتلىشىپ تۇرغان مايلىق يۇتازلار ماڭا زاڭلىق قىلىپ قاراۋاتقاندەك بىلىنەتتى .

ئاخىر ، بىر كۈنى ئىش باشقۇرغۇچىنىڭ ئالدىغا توپتوغرىلا باردىم . ئۇنىڭغا ئۆزۈمنىڭ ، ئائىلەمنىڭ ئەھۋالىنى ئېيتتىم ، بۇ قېتىم ئىش باشقۇرغۇچى قېيۇم ئاكام كۆزەينەكنى قولىغا ئېلىپ ، يۇمشاق لاتا بىلەن سۈرتۈپ تۇرۇپ ئۇزاق ئويلاندى - دە :

— بولمىسا ، زاۋۇتنىڭ باغاق ساتىدىغان دۇكىنىدا ئىشلەپ تۇرامسەن - يە ؟ — دېدى .

— باغاق ساتىدىغان ؟ !... مەيلى ، — دېدىم .

باغاق ساتماقچى بولغانلىقىمنى ئاڭلاپ زاۋۇتتىكى ئىشقا ئورۇنلىشىپ بولغان ھېلىقى بالىلارنىڭ ھەممىسى كۈلدى ، بەزىلەر :

— باغاق سېتىشمۇ ئوغۇل بالىنىڭ ئىشمۇ ؟ — دېدى . يەنە

بەزىلەر ئارقامدىن :

— ئۇنىڭ باغاق ساتماقچى بولغىنىدا گەپ بار . باغاق دۆكىنىدىكى زەينەپنى قولغا كەلتۈرمەكچى ، — دېيىشتى .

«توۋا ! » دەيمەن ، مەن ئۇ قىزنى كۆرۈپ باققان بولسام كاشكى ، راستىنى ئېيتسام ، باغاق دۆكىنىدا يەنە بىر قىزنىڭمۇ بولۇشى مېنىڭدە قىزىقىش پەيدا قىلدى . خەق نېمە دېسە دېمەمدۇ ، مەن ئۇچۇن باغاق سېتىش بولامدۇ ، ئىشقىلىپ ، ئىشلەيدىغان بىر ئىش بولسىلا ، ئۆز ئەجرىم بىلەن پۇل تاپسامىلا بولاتتى .

بۇ دۆكان قاياق بازار ئىچىدە ئىككى چوڭ ماگىزىننىڭ ئېگىز بىنالىرى ئوتتۇرىسىدىكى كەڭلىكى ئۇچ مېتىرغا يەتمەيدىغان تار ئارىلىققا ئورۇنلاشتۇرۇلغان بىر ياغاچ بوتكا ئىدى . سىرتتىن قارىغان ئادەمنىڭ كۆزىگە ئانچىمۇ چېلىقمايتتى . ئۇ ماگىزىنغا ئەمەس ، بىرەر شەخسنىڭ ساتىراشخانىسىغا ياكى مەھەللە دوقمۇشلىرىدىكى شىمشكە ، پۇرچاق ، تاماكا ، قەغەز ساتىدىغان كىچىك دۆكانلارغا ئوخشىشىپكېتەتتى . زاۋۇتنىڭ بۇ دۆكانىنى ئىش كۈتۈپ تۇرغان بىرەر ياشنى ۋاقىتلىق گالۋاڭ قىلىپ تۇرۇش ئۈچۈنلا ئاچقانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى .

ئەتىسى ئۇستىباشلىرىمنى تۇزەشتۈرۈپ ، روھلۇق مېڭىپ دۆكانغا باردىم ۋە دۆكاندا ئولتۇرغان قىزغا قىزغىن سالام بېرىپ كىرىپ كەلدىم .

— ياخشىمۇسىز ؟ مەنمۇ سىز بىلەن ئىشلەيدىغان بولدۇم .

— ھە ، — دېدى پوكەينىڭ ئىچىدە ئولتۇرغان قىز خۇشياقماسلىق بىلەن ماڭا بىر قاراپ ، ئاندىن ئۇ قولىنىڭ ئارقىسى بىلەن ئاغزىنى توسۇپ قاتتىق بىر ئەسنىدى - دە ، ھەدەپ

قولىدىكى تورنى توقۇغىلى تۇردى .

قىزنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسى ماڭا بىرئاز ئېغىر كەلدى . ئۇنىڭ بوي - تۇرقىغا قاراپ : ھېلىقى ئاغىنىلەرنىڭ ھەسەت قىلغىنى بىكار ئەمەسكەن - دە ، دەپ ئويلىدىم . زەينەپ قەددى-قامىتى كېلىشكەن ، ئاق سېرىق ، زىلۋا قىز ئىكەن ، لېكىن بۇ دۆكاندا ئىشنىڭ تايىنى بولمىغاچقا بىكارچىلىقتا ئۇنىڭ نېرۋىلىرى بوشىشىپ كەتكەن بولسا كېرەك ، ئاچ كىرىپ قالغان ئادەمدەك ھېلىدىن - ھېلىغا ئەسنەپ تۇراتتى .

«سېنىڭ ماڭا قانداق مۇئامىلە قىلىشىڭ بىلەن نېمە كارىم» دېدىم - دە ، سەكرەپ پوكەينىڭ ئىچىگە چۈشتۈم ، زەينەپ چۆچۈگەندەك ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى - دە ، ئورۇندۇقنى نېرىراق تارتىپ ئولتۇرۇپ ، مېنىڭ باش - ئايىغىمغا يەنە ئالىيىپ قاراپ قويدى .

بۇ قىز ئىش باشقۇرغۇچىنىڭ قىزى ئىدى . قېيۇم ئاكا قىزىنى زاۋۇتتىكى قارا ئىشتىن قاچۇرۇپ ، ۋاقىتلىق مۇشۇ دۆكانغا ئورۇنلاشتۇرغان بولسا كېرەك . ئەلۋەتتە ، ئۇنىڭ مېنى بۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇرۇشىدا پىلانى بار ئىدى . قىزنىڭ مۇڭلۇق ئورۇن تاپقاندا ، بۇ دۆكانغا ئىككى ئادەم ئوشۇقچە بولۇپ قالدى ، دەپ بۇ سودىسى ئاقماس دۆكاننى ماڭا تاشلاپ ، قىزىنى ئەكېتىدىغانلىقى تۇرغانلا گەپ...

بىرنېچى كۈنى بەش يۈزدەك باغاق سانتۇق . سىز «ئوبدان سودا بوپتۇ» دەپ ئويلاپ قالماڭ ، بىر دانە باغاقنىڭ باھاسى بىر پۇڭ ، بەش يۈز باغاق بەش سومىلا بولىدۇ . بۇ پۇلنى بىز زاۋۇتقا تاپشۇرۇپ ، بىزگە قالىدىغان پايدىسىنى ئېيتسام ، چوڭ كوچىدا شىمشكە سېتىۋاتقان كىچىك بالمۇ كۈلىدۇ . مەيلى ، نېمىلا

بولمسۇن بۇ كوچىدا شامال يەپ ، ھاۋا يۇتۇپ يۇرگەندىن ياخشى . ئەمما ، زەينەپنىڭ قاپىقى باراڭغا ئالغۇدەك بولۇپ ساڭگىلاپ كەتتى . بۇ سوۋىسى يوق دۇكانغا ئاز دەپ ، مېنىڭمۇ قىستۇرۇلۇۋالغىنىمغا ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەنلىكى بىلىنىپلا تۇراتتى .

شۇنداق قىلىپ ، بىر ئاي ئۆتتى ، بىرىنچى ئايلىق ماڭاشىمنى ئۆيگە كۆتۈرۈپ كىرگىنىمدە ، ئاپامنىڭ قانچىلىك خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتمايلا قويماي . شۇ ئايدا ئالغان پۇلۇم بارى - يوقى ئون سومىلا ئىدى . خىجالەتچىلىكتە ئۇنى ئاپامغا ئارانلا سۇندۇم ، لېكىن ئاپام قولۇمدىن پۇلنى ئېلىپ ساناپمۇ قويمىدى . ئۇ ئاشۇ پۇرلىشەڭگۇ قەغەزلەرنى تۇنتىنىچە ماڭىلا قارايتتى . دادام بولسا ھاردۇقى چىققان ئادەمدەك كىگىز ئۈستىدە سوزۇلۇپ يېتىپ كۇلۇمسىرەيتتى . ئاپام پۇلنى قايتۇرۇپ ئۆزۈمگە سۇندى ، مەن ئۇنىڭغا ئىتتەردىم ؛ ئۇ يەنە ماڭا سۇندى ، مەن يەنە ئۇنىڭغا ئىتتەردىم . بىز بىر - بىرىمىزگە قاراپ كۇلۇشتۇق . نېمىشقىدۇر ، ئىككىلىمىزنىڭ كۆزىدە ياش ئەگىپ تۇراتتى...

كىتابخان ! سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئىشلەپ تاپقان ھەققىڭىزنى ئاتا - ئانىڭىزغا تاپشۇرۇۋاتقاندا ، «پۇل بېرىۋاتىمەن» دەپ ئويلامسىز ؟ ياق ، سىز پۇل ئەمەس ، ئۆزىڭىزنىڭ ئاتا - ئانىڭىزغا بولغان سەمىمىي كۆڭلىنى بەرگەن بولىسىز .

شۇ ئايدىن كېيىن زەينەپ دۇكانغا كەلمىدى . ئۇ ئېيىغا ئون كوي پۇلغا ئىشلەيدىغان ماڭا ئوخشاش ئەخمەق ئەمەس - دە ، نېمىشقىدۇر ، ئۇنىڭ كەلمىگىنىگە كۆڭلۇم يېرىم بولدى . ئەتىدىن كەچكىچە قۇرۇق ئەسنەپ ، پوپايكا توقۇپ ئولتۇرىدىغان

شۇ قىزغا ئازراق ئۆگىنىپمۇ قالغانىكەنمەن . ئەلۋەتتە ، بىر ياش يىگىتنىڭ قېشىدا چىرايلىق قىزنىڭ بولۇشىنى بۇ سۆزۈن دۇكىنىمىزنى كۆڭۈللۈك قىلىپ تۇراتتى - دە ! ئامال يوق . زاۋۇتتىكى ھېلىقى بالىلار ئارقامدىن : « دېمىدۇقمۇ ، بىر كادىرنىڭ ئايدەك قىزى سېنىڭدەك كۆمۈرگە مىلىنىپ يۈرىدىغان ئادەمنىڭ بالىسى بىلەن ئىشلەيتتىمۇ ! » دەپ كۇلۇشتى .

نېمە بولسا بولسۇن ، بۇ باغاق دۇكىنىنى داۋاملىق ئېچىشقا بەل باغلىدىم . شۇ بىر ئاي ئىچىدە بۇ دۇكاننى ئوبدان باشقۇرىدىغان بولسا ، سودىسىنىڭ ئىستىقبالى بارلىقىغا كۆزۈم يېتىپ قالغاندى .

دۇكىنىمىزدا سېتىلىدىغان باغاق ئاق قەغەزگە بېسىلغان «ھۆرمەتلىك پالانچى... سىزنى پالانى كۇنى ، ئەرلەر سائەت مانچىدە ، ئايالىلار سائەت مۇنچىدە ، پوكونى ئىشقا تەكلىپ... ساھىبخانا : پالانچى ئاخۇن... » دېگەندەك مەزمۇندىكى بىر خىل باغاقلار ئىدى . دۇكانغا كەلگەن خېرىدارلارنىڭ كۆپىنچىسى باغاقنى قولىغا ئېلىپ ، ئۇ ياق - بۇياققا ئۆرۈپ قاراپ ، بېشىنى ئىرغاڭلىتىشىپ ياراتماي چىقىپ كېتەتتى . مەن بۇ خېرىدارلاردىن ئۇلارغا قانداق باغاق لازىملىقىنى زېرىكمەي سورىدىم .

بىزنىڭ بۇ ئاق قەغەزگە بېسىلغان ئاددىي باغىقىمىز پەقەت ئۆلۈم - يېتىم ، نەزىر - چىراغلارغىلا بولىدىكەن . توي - تۆكۈن ، مەشرەپ - ئولتۇرۇش دېگەنلەرنىڭ باغىقى رەڭدار بولۇشى لازىم ئىكەن . توي قىلىشماقچى بولغان ياشلار ئەتراپىغا گۇل چېكىلگەن قىزىل رەڭلىك باغاقنى ئىزدەيدىكەن . بەزىلەرگە پارقىراق قەغەزگە ئالتۇن ھەل بىلەن يېزىلغان ئالاھىدە

«تەكلىپنامە» بولسا بولىدىكەن ، خەنزۇ ياشلار گۈللۈك ئىشلەنگەن ، ئۈستىگە بىر جۈپ پانۇس ، بىر جۈپ ئۆردەك ياكى قۇش ، «شادلىق» خېتى چۈشۈرۈلگەن باغاقلارنى ياخشى كۆرىدىكەن .

بىر كۈنى ، دۇكانغا بېشىغا شلەپە كىيىپ ، قولىغا ھاسا تاياق تۇتقان ، قويۇندىكى يانچۇق سائىتىنىڭ كۆمۈش زەنجىرى چىبەرقۇت چاپىنىنىڭ مەيدىسىگە ئېسىلىپ تۇرغان بىر ئاق ساقال كىشى كىرىپ كەلدى . مەن بۇ ئادەم بىلەن ئۇزاق پاراڭلاشتىم . ئۇ كىشى ماڭا چوڭلار ياقتۇرىدىغان بىرنەچچە خىل باغاق نۇسخىلىرىنى يېزىپ بەردى . ئۇلارغا «ئالىي جانابىي» ياكى «جانابلىرىنى» ياكى بولمىسا «مۆھتەرەم پالانچى··· نېسىپ بولسا··· ئېھتىرام ئىلە··· قەدەم تەشرىپ قىلارلا··· پوكۇنچى خانىسىغا···» دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەر يېزىلىدىكەن .

ئاشۇنداق باغاق نۇسخىلىرىدىن ئون نەچچىنى تەييارلىدىم . دۇكانىنىڭ ئالدىغا — ھېلىقى بىزنىڭ باغاق دۇكىنىمىزنى خىرەلەشتۇرۇپ تۇرىدىغان ھەيۋەتلىك ئىككى ماگىزىنىڭ ئېگىز بىنالىرى ئارىلىقىغا — بىر چوڭ ۋېۋىسكا ئېسىشنى پىلانلىدىم . بۇ پىلانلىرىمنى كۆتۈرۈپ ئىش باشقۇرغۇچىنىڭ ئالدىغا كىردىم . قېيۇم ئاكام پېشانىسىگە سۇرۇپ قويغان كۆزەينەكىنى كۆزىگە چۈشۈرۈپ ، باغاق نۇسخىلىرىغا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدى . ئۇ باغاق نۇسخىلىرىغا قاراۋاتقاندا يۇرىكىم ھاياجاندىن دۈپۈلدەپ كەتتى . چۈنكى ، مېنىڭ كەلگۈسىدىكى سودا - سېتىق ئىشلىرىمنىڭ قانداق بولۇشى مۇشۇ ئىش باشقۇرغۇچىنىڭ مېنى قوللىشىغا باغلىق ئىدى . ھەتتىگىنەي ، ئۇنىڭ قىزى دۇكاندىن كېتىپ قالمىغان بولسا ناھايىتى ياخشى بولغان بولاتتى - دە !

قېيۇم ئاكا پىلانلىرىمنى كۆرۈپ چىقىپ ، كۆزەينەكىنى پېشانىسىگە ئىتتىرىپ قويۇپ ماڭا قارىدى - دە ، كۈلۈپ كەتتى .

— بولىدۇ ! — دېدى ئۇ ، — باغاقلارنى سەن دېگەندەك بېسىپ بېرەيلى . ئەمما ئېيتىپ قويايى ، مۇنۇ ئالاھىدە باغاقلارنىڭ باھاسىمۇ يۇقىرىراق بولىدۇ . خوش ، دۇكانىنىڭ ئالدىغا چوڭ ۋېۋىسكىمۇ ئاس . ماڭا قارا ، ئىسكىلاتتىن ئازراق سىر ئېلىپ بېرەي ، دۇكىنىڭنى سىرلاپ پارقىرىتىۋەت !

بىر زاۋۇتنى باشقۇرۇپ يۈرگەن ئادەم ئىشنىڭ كۆزىنى بىلىدۇ - دە ، تېخى ئۇ مېنى «يارايسەن ! قولۇڭدىن ئىش كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ» دەپ ماختاپمۇ قويدى . مەن ھېساب مۇئەللىمنىڭ ماختىشىغا ئېرىشكەن ئوقۇغۇچىدەك خۇشال بولۇپ كەتتىم . «رەھمەت ، قېيۇم ئاكا ، زەينەپ دۇكاندىن كەتمىگەن بولسا تېخىمۇ ياخشى بولغان بولاتتى» دېمەكچىدىم . لېكىن ، نېمىشقىدۇ قىزىرىپ كېتىپ بۇ گەپنى دېيەلمىدىم .

كۆپكۆك ئاسماندا بىرمۇ بۇلۇت يوق ، قۇياش يېقىملىق پارلاپ تۇرغان بىر يەكشەنبە كۈنى ئىدى . بىز دۇكانىنىڭ ئالدىغا سىرلىرى پارقىراپ تۇرغان چوڭ ۋېۋىسكىنى ئاستۇق . يېڭى ۋېۋىسكىنى كۆرۈپ دەرھال ئادەم ئولاشتى . ۋېۋىسكىغا يوغان خەت بىلەن «شەھەرلىك باسما زاۋۇتىنىڭ باغاق دۇكىنى» دەپ يېزىلغانىدى ، ۋېۋىسكىنىڭ بىر بۇرجىكىگە «توي - تۆكۈن ، ئۆلۈم - يېتىم ۋە باشقا ئىشلارغا لازىملىق ھەر خىل باغاقلار سېتىلىدۇ» دېگەن سۆزلەر يېزىلغان ، يەنە بىر بۇرجىكىگە بولسا باغاقلارنىڭ تۈرلۈك نۇسخىلىرى سىزىپ قويۇلغانىدى ، تۆۋەندە يەنە «ئالاھىدە زاكازلارمۇ قوبۇل قىلىنىدۇ» دېگەن خەتلەر بار ئىدى . بۇنى كۆرۈپ ئولاشقان ئادەملەرنىڭ بەزىلىرى دۇنيادا

باغاق ساتىدىغان مەخسۇس دۇكانلارنىڭمۇ بولىدىغانلىقىغا ھەيران قېلىپ ياقىسىنى تۇتۇشتى . كۆپىنچە كىشىلەر : بۇ ئوبدان گەپ بوپتۇ ، دېيىشتى .

بازار دېگەندە پۇل سۈدەك يۇرۇپ تۇرىدۇ . مەن بۇ ئىش ئورنۇمدىن پۇلدىنمۇ قىممەتلىك بىر نەرسىنى — جەمئىيەتكە ، ئادەملەرگە خىزمەت قىلىش پۇرسىتىنى تاپقانىدىم ، مېنىڭ ئويۇم قانداق قىلىپ ئاشۇ تەر تۆككەن ئادەملەرنىڭ يانچۇقىدىكى پۇلنى ھالاللاپ قولغا كەلتۈرۈش ئىدى . بىزنىڭ بۇ تەشۋىقات خىزمەتلىرىمىزنىڭ ئۇنۇمى بولدى . كېيىنكى ئايدا مەن ئۆيگە ئەللىك سوم كۆتۈرۈپ كەلدىم .

ئۇچىنچى ئېيىدىن باشلاپ دۇكاندىن خېرىدار ئۈزۈلمەيدىغان بولدى . كىشىلەر بىر - بىرىدىن سۈرۈشتۈرۈپ ، يىراق يېزىلاردىن يېتىپ كېلەتتى . سىز باغاقنى ئاددىي نەرسە چاغلىماڭ ، توي - تۆكۈن ، ئۆلۈم - يېتىم دېگەن كىمنىڭ تۇرمۇشىدا بولمايدۇ ، دەيسىز ؟ بىزنىڭ دۇكاندا سېتىلىدىغان باغاقلار ھەربىر مېھماننىڭ قولىغا يەتكەندە ، ئۇنىڭدىكى نەپىس خۇشخەت ، ئەتراپىدىكى نازۇك نەقىش ، چىرايلىق گۈل - چېچەكلەرگە ھەۋەسلىنىپ قارىمايلا قالمايتتى . تەييار ئىشلەنگەن مۇنداق باغاقلار تۇرغان يەردە ئاق قەغەزگە خەت جىجاپ ئولتۇرۇش ، ئەلۋەتتە ئوشۇقچە ئىش - دە ، ئىش باشقۇرغۇچى باغاق بېسىشنى زاۋۇتنىڭ رەسمىي ئىش تەرتىپىگە كىرگۈزدى .

بۇ كىچىككىنە دۇكانغا خىلمۇ خىل خېرىدارلار كېلەتتى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى قىزىق سوئاللارنى سورايتتى . مەسىلەن ، «چوڭ دادامنىڭ ئۆلۈملۈكى ئۈچۈن قانچىلىك ئاق ئالسام يېتەر ؟ » «پالانى كەسكەكچىنىڭ ئۆيى قەيەردە بىلەمسىز ؟ »

«قانچە كىلوگرام گۈرۈچكە قانچە كىلوگرام ماي كېتەر ؟... » دېگەنگە ئوخشاش . ماڭا مۇناسىۋەتسىزدەك كۆرۈنگەن بۇ گەپلەرنىڭ ھەممىسىنى خاتىرىلەپ مېڭىپ ، ئۇنىڭغا جاۋاب ئىزدىدىم . نېمىسىنى ئېيتىسىز ، «ھەر كاللىدا بىر خىيال ، تاز كاللىدا مىڭ خىيال » دېگەندەك ، بازاردىكى تۇمەن مىڭ ئادەمنىڭ كاللىسىدا تۇمەن مىڭ خىيال بولىدۇ . مەن بۇ بىرنەچچە ئاي ئىچىدە «سودا قىلىش » دېگەننىڭ ئۆزى بىر ھۈنەر ئىكەنلىكىنى تونۇغانىدىم . مېنىڭ مەقسىتىم ھەربىر خېرىدارنى رازى قىلىپ قايتۇرۇش ئىدى . باشقا بىرەرى شۇ خېرىداردىن «مۇنۇ باغاقنى نەدىن ئالدىڭىز ؟ » ياكى «باغاق ساتىدىغان دۇكان قەيەردىكەن ؟ » دەپ سوراپ قالسا ، ئۇ : «پالانى يەردىكى كىچىك دۇكاندا ، بارسىڭىز ئۇ يەردە بىر ئوبدان بالا بار ، شۇ ساتىدۇ » دەپ قويسا ، مېنىڭ ئۇچۇن شۇ كۇپايە - دە .

يەنە بەزى خېرىدارلار مەھەللىسىدە توي - تۆكۈن بولسا چىنە - تاۋاق يىغماقنىڭ تەسلىكىنى سۆزلەپ ھال ئېيتىپ كېتەتتى . بۇ گەپ مېنىڭ كاللامغا بىر ئەقىلنى كەلتۈردى . ئىش باشقۇرغۇچى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ، دۇكانغا بىرنەچچە يۈز تاۋاق ، چىنە - قاچا ، جامائەت سورۇنلىرىغا لازىملىق باشقا نەرسىلەرنى سېتىۋالدۇق ۋە بۇ نەرسىلەرنى ھاجەتلىك كىشىلەرگە ئارىيەت بېرىپ ، سۈنسا ، يىتتۈرسە ئۆز باھاسى بويىچە تۆلىتۈبلىش ، ساق كەلسە ئازراق ئۈپراش ھەققى ئېلىشنى بەلگىلىدۇق .

ئىشقىلىپ ، باغاق ئالىدىغانلا خېرىدار بولسا (دۇكانغا بەزىدە باشقا مال ئالىدىغان خېرىدارلارمۇ ئېزىپ كىرىپ قېلىپ «قارىچاي بارمۇ ؟ » «نىلقىنىڭ ھەسلىنى مۇشۇ دۇكاندا

سېتىۋاتامدۇ؟» «ئاۋۇ چىنە ـ تاۋاقلار سېتىلامدۇ؟»... دەپمۇ سورايتتى)، مېنىڭ ئالدىمدىن سودا قىلماي قايتمايتتى. ھەرقانداق كىشى كىرىشى بىلەن مەن ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئوچۇق چىراي بىلەن ئۇنىڭغا قانداق باغاق لازىملىقىنى سورايمەن. خېرىدار باغاقلىرىمىزنىڭ مۇنۇ تۇرىنى ياراتمىسا ئاۋۇ تۇرىنى؛ بۇ ياڭزىسىنى ياراتمىسا، يەنە بىر ياڭزىسىنى ئېرىنمەي ئېلىپ، پوكەينىڭ ئۈستىگە يېيىۋېتىمەن. يەنە ئۇنىڭغا بۇ باغاقلارنىڭ ھەممىسى يارىمىسا، بۇگۈن ـ ئەتىنىڭ ئىچىدە كۆڭۈلدىكىدەك باغاقنى تەييارلاپ بېرەلەيدىغانلىقىمنىمۇ ئېيتىمەن. مېنىڭ بۇ ئەستايىدىل مۇئامىلەمنى كۆرۈپ بەزى ئۇقۇشماي دۇكانغا كىرىپ قېلىپ، ئاغزى قىچىشىپ باغاقنىڭ باھاسىنى سوراپ قويغان خېرىدارلارمۇ، خىجالەتچىلىكتە بىرمۇنچە باغاق ئېلىۋېتىپ قالىدۇ. شۇ ئايلاردا مېنىڭ مائاشىم سەكسەن سومدىن ئېشىپ كەتتى.

بىر كۈنى خېرىدارلارغا باغاق ساناپ بېرىۋېتىپ، دۇكانىنىڭ ئىشىكىگە قاراپ تۇرۇپلا قالدىم. ئۇ يەردە زەينەپ تۇراتتى.

— سودىگىز راۋان بولسۇن! — دېدى ئۇ.

— ئېيتقىنىگىز كەلسۇن، بۇ ياقتا ئۆتۈك! — دېدىم مەن.

ئۇ ئىچكىرىلەپ كىرىپ، تۆت ئەتراپقا قاراپ ھاڭۇېقىپ قالدى. ئەلۋەتتە، بۇ دۇكان ئۆز ۋاقتىدىكى تۇسىنى ئۆزگەرتكەنىدى، تام بويلاپ قويۇلغان يېڭى جازىلاردا باغلام ـ باغلام تۇرغان باغاقلاردىن باشقا، گۈللۈك چىنە ـ قاچا، چوك ـ كىچىك تاۋاقلار دەستىلەكلىك تۇراتتى. يەردە يەنە بىرنەچچە چوك قازانلارمۇ ياتاتتى. تاملارغا ھەر خىل باغاقلارنىڭ نۇسخىسى، ئارىيەت بېرىلىدىغان نەرسىلەردىن ئېلىنىدىغان ئۈپراش ھەققى

يېزىلغان گرافىلار چاپلانغان بولۇپ، دۇكان ھەقىقىي بىر ماگىزىنغا ئايلانغانىدى.

خېرىدارلار بىلەن بولۇپ كېتىپ زەينەپنىڭ قايسى چاغدا دۇكاندىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرمەي قاپتىمەن. ئەتىسى زاۋۇتقا مال ئالغىلى بارغىنىمدا ئىش باشقۇرغۇچى مېنى ئالدىغا چاقىردى. مەن ئۇنىڭ ھېساب دەپتەرلىرىنى دۆۋىلىۋالغان يوغان ئۇستىلىنىڭ يېنىغا بېرىپ تۇردۇم. قېيۇم ئاكا كۆزەينەكىنى ئالدىغا ئېلىپ قويۇپ، خودىدى مېھرىبان ئاتا ئۆز ئوغلىغا قارىغاندەك ماڭا باشتىن ـ ئاياغ كۆز يۈگۈرتۈپ كۆلۈمسىرىدى.

— دۇكانىنىڭ سودىسى ئوبدان بولۇۋاتىدۇ. بىر ئادەم يېتىشمەي قېلىۋاتسەن، بىز يەنە بىر ئادەمنى يانداشنى ئويلاشتۇق، قانداق؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلاپ يۈرەتتىم، زاۋۇتتىن مال ئاپىرىدىغان، بانكىغا پۇل تاپشۇرىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە ئۆزۈم پالاقلاۋاتىمەن. مۇنداق چاغلاردا دۇكان ئېتىلىپ قېلىۋاتىدۇ. يەنە بىر ئادەم بولغاندا... ھە، ئۇ چاغدا، دۇكاننى تولۇق ئاچقىلى بولاتتى، — دېدىم.

قېيۇم ئاكا كۆزەينىكىنى قولىغا ئېلىپ پىرقىرىتىپ، زاۋۇت قورۇسىغا قاراپ تۇرۇپ:

— بىزنىڭ زەينەپ سېنىڭ بىلەن بىللە ئىشلىسەم، دەيدۇ، سېنىڭ پىكرىڭ قانداقكەن؟ — دېدى.

يۈزۈم لاپىيدە ئوت ئالدى.

— مەيلى، — دېدىم ـ دە، يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتىم.

ئەتىسى ئەتىگەندە دۇكانغا كەلسەم، زەينەپ مېنىڭدىن بۇرۇن كېلىپ ساقلاپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ قولىدا قارا سومكا،

سومكسىنىڭ ئىچىدىن ئۇزۇن ياغاچ بىگىزنىڭ ئۇچى چىقىپ تۇراتتى . «قېنى ، ئەمدى مەن سىزنىڭ پوپايكا توقۇيدىغانلىغا ۋاقىت چىقارغىنىڭىزنى كۆرۈپ باقاي ! » دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە . مەن دۇكانىنى ئاچقۇچە ئۇ يەنە بىرنەچچە قېتىم ئەسنەپمۇ ئولگۇردى .

دېگەندەك ، بىز دۇكانىنى ئېچىپ ، زەينەپ توشۇڭ يىپلىرىنى چۇۋۇپ ، بىگىزلىرىنى ئەمدىلا قولىغا ئېلىپ تۇراتتى ، خېرىدارلارنىڭ ئالدى دۇكۇرلەپ كىرىشكە باشلىدى ، كەلگەن بىرىنچى خېرىدار شەھەر ئەتراپىدىن كىرگەن دېھقان ئىكەن . ئۇ :

— ئۇكام ، تويغا تۇرۇش قىلىۋىدىم ، مۇنچىلىك مېھمان چاقىرماقچىمەن ، قانچىلىك گۇرۇچ بىلەن بولار ؟ — دەپ قالدى .

زەينەپ باغلاقلىق باغاقلارنىڭ يېپىنى يېشىشكە باشلىدى . مەن ھېلىقى خېرىدارغا شاراقلىتىپ باغاق ساناپ بەرگەچ سۆزلەپ كەتتىم .

— ئۆيدە بولسا بىر كىلوگرام گۇرۇچكە تۆت - بەش ئادەم ئوبدان تويىدۇ . ھە ، تويغا... بەش - ئالتە ئادەمگە بىر كىلوگرام . تۆت - بەش كىلوگرام گۇرۇچكە بىر كىلوگرام ماي... سەۋزىگە قىزىل سەۋزە بولسا ئاش تازا ئوخشايدۇ . ھە ، گۆش دەمسىز ؟ گۆش... گۆشنى بىر تاۋاققا يۇز ئەللىك گرام ئەتراپىدا مۆلچەرلىسىڭىز بولار . چىنە - تاۋاق لازىم بولسا بىزدىن ئارىيەت ئېلىڭ . ئۇپراش ھەققى ئۇچۇن ئالمىدىغان پۇلمىز ناھايىتى ئاز...

بۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقان ۋاقتىمدا زەينەپ ئاغزىمغا قاراپلا قالدى . ئۇنىڭغا بۇ گەپلەر يېڭى بىر ھېكايىدەك تۇيۇلغان بولسا كېرەك .

يەنە بىر خېرىدار كىرىپ خەتنە توي قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى . ئۇ مەندىن پالانى كەسكەكچىنىڭ ئۆيى قەيەردە ؟ قايسى كەسكەكچىنىڭ قولى يېنىك ؟ دېگەنلەرنى سوراپ قالدى . مەن يەنە ئاغزى - ئاغزىمغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتىم :

— سىز دېگەن كەسكەكچىنىڭ ئۆيى يېڭىنۇر كوچىسى ئەللىكىنچى قورۇدا . ھازىر ئۇ كىشىنىڭ يېشى چوڭىيىپ كەتتى . قولى سەل تىترەيدۇ ، دەپ ئاڭلايمەن . ئەمما ، چوڭ كىشىلەر يەنە شۇ ئادەمنى ئاپىرىشنى ياخشى كۆرىدىكەن . پوكۇنى مەھەللىدە بىر ساتىراش ياش بالا بار ، ئۇمۇ بۇ كەسپىنى يېڭىدىن باشلاپتۇ ، كېرەكلىك پاختىسىنى ئۆزى ئېلىپ بارغۇدەك ، ھە ، ئۇ كىشىنى دەمسىز ؟ ئۇمۇ بولىدۇ ، قولى يەڭگىل . يەنە پالانى دوختۇرخاندا بىر دوختۇر بار ئىكەن ، ئۇنمۇ ياخشى دەيدۇ ، كېسىلگەن يەرگە پاختا كۆيدۇرۇپ باسمايدىكەن ، دورىلاپلا قويغۇدەك...

مېنىڭ بۇ گەپلىرىمنىڭ نەرى قىزىقكىن ، باغاق ساناپ بېرىۋاتقان زەينەپ كۇلۇپ تېلىقىپ قالدى . توۋا ! بۇ قىزنىڭ شۇنچە كۇلگۇنچەك ئىكەنلىكىنى زادى ئويلىمىغانىكەنمەن .

سودىمىز ئەنە شۇنداق قىزىپ كەتتى . زەينەپ كەلگەندىن كېيىن دۇكانىنى بىر كۇنمۇ تاقاپ قويمايدىغان بولدۇق . كۇز ئايلىرى بولۇپ قالغاچقا باغاقنىڭ خېرىدارى ئادەتتىكىدىن كۆپ ئىدى . زەينەپ دۇكانغا ئەمدى توقۇش بىگىزلىرىنى كۆتۇرۇپ كەلمەيدىغان بولدى ، كۇنلەر ئۆتكەنسېرى ، ئىش بىلەن بولۇپ ئۇنىڭ تولا ئەسنەيدىغان ئادىتىمۇ قېپقالدى . ماڭا شۇنداق كۆرۇنەمدىكىن ، ئۇنىڭ چىرايىغمۇ قان يۇگۇرۇپ ، مۇئامىلىسى خۇشخۇيلىشىپ كەتتى .

ئادەم ئىش بىلەن بولۇپ كەتكەندە ، كۈنلەرنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ تۇيماي قالىدىكەن . كۈز كېتىپ ، قىش ئۆتۈپ ، يەنە باھار كەلدى . ئېرىق بويلىرى كۆكىرىپ ، يول بويىدىكى دەرەخلەر ياپيېشىل يوپۇرماقلار چىقاردى . باغلار چېچەكلەر بىلەن قاپلاندى . شۇنداق چىرايلىق باھارنىڭ بىر يەكشەنبىسىدە بىز دۇكاننى ئاچالماي قالدۇق . شۇ كۈنى بىزنىڭ دۇكاندىن چىنە - قاچا ئارىيەت ئالماقچى بولغان بىرقانچە كىشىلەر كېلىپ ، ساقلاپ كېتىپ قاپتۇ . مەن ئۇ خېرىدارلاردىن ئەپۇ سورايمەن . كەچۈرىسىلەر ، ئۇ كۈنى دۇكىنىمىزدىكى چىنە - تاۋاقلارنىڭ ھەممىسى زەينەپ بىلەن ئىككىمىزگە خىزمەت قىلىۋاتاتتى .

1982 - يىل ، غۇلجا

مەنمۇ قىزاردىم

ھاراق دېگەن بۇ سۈيۇقلۇقنىڭ كارامىتىگە مەن قايىل . ئۆزۈڭنى چاغلىماي بىر - ئىككى رومكا ئوشۇق ئىچىپ قويدۇڭمۇ ، بىردەمدىلا سارىڭ بولىسەن . مانا مەن ھەر قېتىم ھاراق ئىچسەم ، مەھەللىگە ئۇنۇمنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپ ناخشا ئېيتىپ كىرىپ كېلىمەن . دەرۋازىنى تېپىپ ئېچىپ ، ھويلىدا ئايالىم «ھاي ، قوشنىلار ئاڭلاپ قالسا سەت بولىدۇ» دېگەنچە بەكرەك ۋارقىراپ - جارقىراپ ، ئۆيگە كىرگىلى ئۇنىماي تىرەجەپ تۇرۇۋېلىپ ، خېلى قىلىقلارنى قىلىپ باقىمەن . ئەتىسى ئەتىگەندە ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىمىزدا جېدەل باشلىنىدۇ .

— ئاخشام نېمە سارىڭلىقلارنى قىلىپ كەتكىنىڭىزنى بىلەمسىز ؟ — دەپ گەپ باشلايدۇ ئايالىم ، — زادى سىز قاچان چوڭ بولىسىز ؟ بىر بالىغا ئاتا بولدىڭىز ، نومۇس قىلسىڭىز بولمامدۇ... بىر گەپ بولسا «ئەر كىشى دېگەن ھاراق ئىچىدۇ» لا دەيسىز . مانا مېنىڭ دادامۇ ئەر كىشىغۇ ؟ ئۆمرىدە ھاراق دېگەننى ئاغزىغا ئالماپتىكەن...

ئۇنىڭ تېپىۋالغان گېپى شۇ . ھەر قېتىم نەسىھەت قىلغىلى تۇرسا ، ماڭا ئۆزىنىڭ دادىسىنى ئۇلگە قىلىپ كۆرسىتىدۇ . قېينىناتام راست دېگەندەك كەيپ - ساپادا يوق ، سالاپەتلىك ئادەم . بۇ ئادەمدىن مەنمۇ سەل ئەيمىنىمەن . لېكىن ، ئەتىگەندە باش

ئاغرىپ تۇرغاندا ئايالىمنىڭ قىلغان بۇ گەپلىرى قۇلىقىمغا مۇشت ئۇرغاندەك تېگەتتى . بەزىدە قولۇمنى سىلكىپ :

— راست دەيسەن ، سېنىڭ داداڭ بوۋاق ۋاقتىدا زاكىسىغىمۇ سىيمەي ـ چىچماي چوڭ بوپتىكەن ، — دەيتتىم ـ دە ، چايغىمۇ قارىماي ئىشقا كېتىپ قالاتتىم .

بىر كۈنى ، ساراڭلىقىم سەل ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەن ئوخشايدۇ ، بىر تېپىپ ، دەرۋازىنىڭ قانىتىنى ئاجرىتىۋېتىپتىمەن . ئايالىم : «ۋاي ، نېمانداق قىلىسىز ! » دەپ يۈگۈرۈپ چىقىپتىكەن ، ئۇنى بىر مۇشت بىلەنلا ئوڭدىسىغا ئۇچۇرۇۋېتىپتىمەن . ئوغلۇم ۋار ـ ۋۇر يىغلىغىنىچە كېلىپ ئاپىسىغا ئېسىلىپتۇ . ئايالىم ئورنىدىن تۇرۇپلا بالىنى كۆتۈرگىنىچە يامانلاپ كېتىپتۇ .

ئەتىسى ئويغانسام ، كارىۋاتنىڭ ئۈستىدە كىيىم ـ كېچەكىم بىلەنلا يېتىپ قاپتىمەن . كېچە بولغان ئىشلارنى خىرە ـ شىرە ئېسىمگە ئالدىم . «خەپ ، مۇشۇ ھاراق دېگەننى ئىككىنچى ئېغىزىمغا ئالماسمەن» دېدىم . ئايالىمنى قايتىپ كېلەر ، دەپ بىر كۈن كۈتتۈم ، ئىككى كۈن كۈتتۈم ، يوق . ئۆتكەن قېتىملاردا مۇشۇنداق كۆڭۈلسىزلىك بولغاندا ، ئايالىم ئانىسىنىڭ ئۆيىگە كېتىپ ، بىر ـ ئىككى كۈن تۇرۇپلا ئاچچىقىدىن يېنىپ قايتىپ كېلەتتى . بۇ قېتىم كۆڭلىگە بەك قاتتىق تەگكەن ئوخشايمەن ، ئاردىدىن ھەپتە ئۆتۈپمۇ قايتىپ كەلمىدى . يالغۇزچىلىقتا ئۆينىڭ ئايالىم بار چاغدىكى ئىللىقلىقىنى ، ئوغلۇمنىڭ تاتلىق قىلىقلىرىنى ئەسلەپ ئولتۇرالماي قالدىم . ئاخىر سالپىيىپ ، قېيناتامنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدىم .

دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ئوغلۇم ئويناپ يۈرگەنكەن ، يۈگۈرۈپ

كېلىپ بوينۇمغا ئېسىلدى . ھويلىدا قېيناتام ئالما شاخلىرىنى پۈتاۋېتىپتۇ . سالامنىڭ چوڭىنى قىلىپ ئالدىغا باردىم .

— ۋاي ، سەمەتجانما ؟... ئۆيگە كىرىڭ ، ئوغلۇم ، ئۆيگە ، — دەپ ئۆيگە باشلىدى .

قېينانام ئاستىمغا كۆرپە سېلىپ ، جوزا قويۇپ ، چاي راسلىدى . ئوغلۇم قۇچىقىمغا چىقىپ ئولتۇرۇۋالدى . قېيناتام بىلەن قېينانامنىڭ ئوچۇق چىرايىنى كۆرۈپ خېلى يېنىكلەپ قالغاندەك بولدۇم .

— مەريەمگۈل ، قېنى سەن ؟ جوزىغا كەل ، قىزىم ، — دەپ ئايالىمنى چاقىردى قېيناتام .

باياتىن بېرى بوسۇغىدا قورۇنۇپ تۇرغان ئايالىمۇ ئاستا كېلىپ جوزىنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئولتۇردى . «قېيناتامنىڭ ئاچچىق تىلى ـ تەنە گەپلىرى مانا ئەمدى باشلىنىدىغان بولدى ـ دە ! » دەپ ، دەككە ـ دۈككىدە ئولتۇردۇم . قېيناتام باشقا گەپ قىلماي ، ئۆزىنىڭ ياش چاغلىرىدىكى ئىشلىرىنى ھېكايە قىلىشقا چۈشۈپ كەتتى .

— ياشلىق دېگەن ئەجەب بىر چاغلار ئىكەن ، — دەپ گەپ باشلىدى قېيناتام ، — مانا مەنمۇ ياش ۋاقتىمدا تازا تەلۈە ئىدىم . ئەل ـ ئاغىنىلەر بىلەن ئانچە ـ مۇنچە ئىچىپ قويانتۇق . ئىچتۇقمۇ ، بولدى . نېمە تالىشاتتۇقكىن ، بىلمەيمەن ، بىر ئوبدان ئولتۇرغان ئاغىنىلەر بىردەمدىلا ئۆرىتۈپە بولۇشۇپ ، بىر ـ بىرىمىزنىڭ ياقىسىنى سىقىپ ، مۇشتلىشىپ ، قاپاقلىرىمىزنى يېرىپ ئۆيگە قايتاتتۇق . ئەتىسى : ئاخشام بىز زادى نېمە تالاشتۇق ھوي ! ؟ دېيىشىپ ، يەنە بىر ـ بىرىمىز بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ كېتەتتۇق...

قېيناتام شۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندا ، «قانداق ، ماختىغان داداڭمۇ تاينىلىقمىكەن ؟ » دېگەن مەنىدە ئايالىمغا لەپپىدە قاراپ قويدۇم . ئايالىم ۋىللىدە قىزاردى . قېيناتام گېپىنىڭ ئاخىرىنى :

— بىر ياخشى يېرىمىز ، ھەرقانچە ئىچسەكمۇ ئۆيگە كېلىپ خوتۇننى ئۇرمايتتۇق ! — دەپ تۇگەتمەسما ، مەنمۇ قىزاردىم .

1997 - يىل ، ئۈرۈمچى

كونا - يېڭى ئىشلار

مەن ساۋۇر ئاكىنى ئۇزۇن يىللاردىن بېرى بىلىمەن ، ئۇ ئىككى بېشىغا يوغان سېۋەتلەر ئېسىلغان ئەپكىشىنى كۆتۈرۈپ ، شارا - بارچىلىق قىلىدۇ . ئۇنىڭ سېۋەتلىرىگە قارىسىڭىز ، يىرتىق بوتى دەمسىز ، سۇنۇق قازان ، ماكچىيىپ كەتكەن مەش ، كونا كىيىم - كېچەكلەر دەمسىز ، قەدىمىي مىس چىلاپچا ، قورغۇشۇن سىم ۋە ھەر خىل تۆمۈر - تەرسەكلەر دەمسىز ، كونا گېزىت ، ھەر خىل ھاراق بوتۇلكىلىرى دەمسىز ، ئەيتاۋۇر ، جاھاندا بار نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى تېپىلىدۇ .

ساۋۇر ئاكا ئەللىكلەردىن ھالقىغان ، يۈزلىرىنى يىرىك ساقال - بۇرۇت باسقان ، پېشانىلىرىنى قورۇق قاپلىغان ، كۆزلىرى دائىم كۈلۈپ تۇرىدىغان ئادەم . ئۇ ياش ۋاقتىلىرىدا قاۋۇل يىگىت بولسا كېرەك ، ھازىر ئۇنىڭ بەستى ئاشۇ يوغان سېۋەتلەرنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئالدىغا پۈكۈلگەن بولۇپ ، قارىماققا ، بۇ ئادەمنىڭ بويى سەل پاكارەكمۇ كۆرۈنىدۇ . ئەتىياز پەسلىدە ئۇ بىرنەچچە ۋاقىت چوڭ كوچىدىكى بازارنىڭ دوقمۇشىدا لەڭپۇڭچىلىقمۇ قىلىدۇ . بەزىلەر ئۇنى ئۇستا ئاشپەزمۇ دەيىشىدۇ . لېكىن ، مەن ئۇنىڭ ئاشپەزلىك قىلغىنىنى كۆرمىگەن ، ئۇنىڭ ئاساسلىق تىرىكچىلىكى ئۇششاق - چۈششەك كونا نەرسىلەرنى يىغىپ ، سېتىش بىلەن بولىدۇ .

«شارا ـ بارا ! كونا ـ يېڭى بارمۇ ؟»

ساۋۇر ئاكا ئەنە شۇنداق ۋارقىراپ ، مەھەللىلەرگە كىرىپ كېلىدۇ . كوچىلارنىڭ دوقمۇشلىرىغا ، ئادەمى كۆپ چوڭ قورۇلارنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئۇ بىرئاز توختاپ ، يەنە چىڭقىلىپ ۋارقىراپ قويىدۇ . مەن بەزىدە ئۇنىڭ خوتۇنلار بىلەن مال باھاسىنى تالىشىپ ، قىزىشىپ سودىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالىمەن .

— مانا قاراڭ ، سىڭلىم ، — دەيدۇ كونا ئۆتۈكنى كۆتۈرۈپ چىققان ئايالغا قاراپ ، — بۇ ئۆتۈكنىڭ باشلىقى تۇغەپتۇ . ئۇنىڭ قونچىنى دەپ سىزگە ئۇچ سوم بېرىۋاتىمەن . بىرەر كەمبەغەل ئون ـ يىگىرمە فۇڭ پايدا بېرىپ ئالسا بېرىمىز ، بىزمۇ ساتىمىز ئەمەسمۇ ؟

قانداقلا بولمىسۇن ، ساۋۇر ئاكا كىشىلەرنىڭ مېلىنى باشقا شارا ـ بارچىلارغا قارىغاندا دۇرۇس باھادا ئالىدۇ . بولۇپمۇ ئۇ كىچىك بالىلار كۆتۈرۈپ چىققان نەرسىلەرگە نەق پۇل تۆلەيتتى . ئەگەر بالىلار پۇللۇقراق بۇيۇملارنى كۆتۈرۈپ چىقسا ، ساۋۇر ئاكا مالنى قولىغا ئېلىپ ، ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈپ بىر قارايتتى ـ دە ، ئاندىن كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ تۇرغان بالىغا قاراپ :

— ئوغرىلاپ چىقتىڭمۇ ، قانداق ؟ ماڭ يۈگۈر ، ئاپاڭنى باشلاپ چىق ! — دەپ ئالغىلى ئۇنمايتتى .

«شارا ـ بارا بارمۇ ! كونا ـ يېڭى بارمۇ !»

يىراقلاردىن يېتىپ كېلىدىغان بۇ ئاۋاز مەھەللىدىكى ھەممىمىزگە ئەنە شۇنداق تونۇش ئىدى .

×

كىمنىڭ خىيالىغا كەلسۇن ، 1970 ـ يىلىغا كەلگەندە ساۋۇر ئاكا بىلەن «ئۆگىنىش كۇرسى»دا بىللە بولۇپ قالدۇق . بۇ «ئۆگىنىش كۇرسى»دا مەسىلە تاپشۇرۇۋاتقانلار ئون نەچچە ئادەم ئىدۇق . ئاخشىمى ئاستىغا پاخال يېيىتىلغان ، زەي بىر ئۆيدە قىستىلىشىپ ياتاتتۇق . كۇندۇزى «ئىدارە» دەپ ئاتالغان چوڭ ئۆيگە چىقىپ ئۆگىنەتتۇق . ئىدارىنىڭ يېرىمىغا بىرقانچە رەت ئۇزۇن قاتتىق ئورۇندۇق قويۇلغان بولۇپ ، ئالدى تەرەپتە بىر ئۇستەل بار ئىدى . ئۇستەل ئارقىسىدىكى يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا بىز تاپشۇرغان مەسىلىلەرنى تاپشۇرۇۋالىدىغان كادىرلار ئولتۇراتتى . ھەرقايسىمىزنىڭ ھەرخىل «جىنايەت» لىرى بار ئىدى ، بىز ھېلىقى قاتتىق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ، كۇن بويى «مەسىلە» ئويلايتتۇق .

— ساۋۇركا ، سىلى بۇ يەرگە قانداق كىرىپ قالدىلا ؟ — دەپ سورىدىم مەن ساۋۇركامدىن .

— ۋاي ، ئۇكام ، ئاغزىمدىن بالاغا قالدىم ، — دېدى ئۇ ، — مەھەللە ھۆكۈمەتكە يىغىن بار ، دەپ چاقىرىپتىكەن . ئاغرىپ قالدىم ، دەپ بارمايلا قويسام ، بۇ ئىشمۇ يوق . نېمە ياخشى گەپ بارکىن ، دەپ ئىشنى تاشلاپ ، شاپاشلاپ بېرىپتىمەن . بارسام خەقنىڭ يېرىمى يىغىلىپ ، يېرىمى تېخى كەلمەپتىكەن . مەنمۇ ئارىغا كىرىپ ، ئۇنىڭ ، بۇنىڭ گېپىنى تىڭشاپ ئولتۇردۇم . شۇ چاغدا بىرى ئاغزىمنى تاتلاپ ، «ساۋۇرئاخۇن ، ئاۋۇ رەسىمدىكىلەر كىملەر ، تونۇمسىز ؟» دەپ سوراپ قالدى . قارىسام ئۇدۇلىمىزدىكى تامدا ئىككى كىشى ئۆرە تۇرغان بىر

پارچه سۈرەت چاپلاقلىق تۇرغانىكەن . مەنمۇ ئاۋايلىمايلا «ماۋۇ ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋ جۇشى بولىدۇ ، ئاۋۇ يېنىدا تۇرغىنى كىم بولىدىكىن ، بىلمەيدىكەنمەن» دەپ ساپتىمەن . شۇ گەپ بىلەن پۈت ـ قولۇمنى يەرگە تەگكۈزمەيلا بۇ يەرگە ئەكېلىپ قويدى . بايا ، ئۇ ھېلىقى لىن بياۋ دېگەن باشلىقمىزكەن ئەمەسمۇ ؟ ھى ، ھى ، ھى !... كۆردۈڭمۇ ، ئۇكام ، ماۋۇ كېلىشمەسلىكنى !

ساۋۇر ئاكىنىڭ كۆزلىرى يەنە كۇلۇپلا تۇراتتى . بەزىدە «ئۆگىنىش كۇرسى»نىڭ باشقۇرغۇچىلىرى بىزنى ئاچىقىپ ، ئانچە ـ مۇنچە ئۇچۇقداپمۇ تۇراتتى . ساۋۇركام شۇنداق چاغلاردىمۇ تاياق يەپ كىرىپ يەنە كۇلۇپ تۇراتتى .

— ياللا ! ھېلىقى قارىراق كەلگىنى بەك سالىدىغان نېمىكەنا ! ئۇكام ، سەن چىقىپ قالساڭ ، ئۇنىڭ سول قولىغا ھېزى بول . كاساپەت ، سولخاي سالىدىكەن ئەمەسمۇ ، — دەيتتى ئۇ مېنى كۇلدۇرۇپ .

دېمىسىمۇ باشقۇرغۇچىلارنىڭ ئىچىدە قۇربان دېگەن قارا كەلگەن بىرى بار ئىدى . كىشىنى رەھىمسىزلىك بىلەن ئۇراتتى . ھەممىمىز ئۇنىڭ قولىغا چۇشۇپ قېلىشتىن قورقاتتۇق . ساۋۇر ئاكىنىڭ گېپىدىن كېيىن ، بىز ئۆز ئىچىمىزدە ئۇنىڭغا «سولخاي» دەپ لەقەم قويۇۋالدۇق .

«ئۆگىنىش كۇرسى»غا كەلگەندىن كېيىن ، ساۋۇر ئاكىنىڭ يەنە يېڭى «جىنايەت»لىرى پاش بولۇشقا باشلىدى . بىر كۈنى ھەممىمىز ئىدارىگە چقتۇق . ئۆگىنىشنى ھېلىقى قۇربان «سولخاي» باشقۇردى . ئۇ تاماكىسىنى يوغان ئورىۋېلىپ ، ئۇزمەي چېكىدىغان نەرسە ئىدى . تاماكا ئىسلىرى يوغان بۇرنىنىڭ تۈكلۈك تۆشۈكلىرىدىن پۇرقىراپ چقىپ ، ئۇنىڭ

ئەتراپىدا دائىرە بولۇپ ئايلىناتتى . ماڭا ئۇنىڭ چىرايى ئاشۇ تاماكا ئىسىدىن قارىداپ كېتىۋاتقاندەك بىلىنەتتى . مەجلىس باشلىنىش بىلەنلا ئۇ ساۋۇر ئاكىنى ئىسمىنى ئاتاپ چاقىرىپ ، ئوتتۇرىغا تۇرغۇزۇپ قويدى .

— خوش ، ساۋۇر !...

— ھە ، ماڭا گەپ قىلدىڭىزمۇ ، ئۇكام ؟

— مەن سېنىڭ ئۇكاڭ ئەمەس . سەن ئۇلۇغ فۇتۇڭشۇيىمىزنى «تونۇمايمەن» دېگەن ئەكسىلئىنقىلابچى .

— ماڭا قاراڭ ، ئۇ... (ئۇ ئۇكام دەۋېتىشكە يەنە تاسلا قالدى) خۇدا ھەققى تونۇيمەن . نېمىشقا تونۇماي ، ئالدىراشچىلىقتا ئاغزىمدىن شۇنداق چقىپ كېتىپتۇ .

— بولدى ، بولدى . يەنە باشقا مەسىلىلىرىڭنى ئويلاشتىڭمۇ ؟

— ئويلاشتىم . بۇ يەردە تەييار نان يەپ ، مەسىلە ئويلاشمىساق يەنە نېمە ئىش بار ، دەيسىز ؟

مەن كۇلۇۋېتىشكە تاس قالدىم .

— تولا گەپ يورغىلاتماي ، نەق جاۋاب بەر ! ئون نەچچە كالا سويۇپ سېتىپ ، قاراڭغۇ بازارچىلىق قىلغىنىڭ راستمۇ ؟

— ئۆتكەندە دېمىدىمۇ ، بىر كالا . ئىشەنمىسىڭىز تۇز دەسسەپ بېرەي .

— كۆپچىلىك ئون دەپ ئىنكاس قىلدىغۇ ، ئىنقىلابىي ئاممانى يالغان سۆزلەمدۇ ؟ !

— ئەمدى ، ئىنكاس دېگەن شۇنداق بولىدۇ . مەن ئۇ كالىنى دۆڭمەھەللىدىن ئالغان ، ئالغان يېرىمدە قۇناخۇن قاسساپمۇ بار ئىدى . ئىككىمىز مالنى تالىشىپمۇ قالغان . ئاخىردا مەن بەش تەڭگىنى ئوشۇق بەردىم ، سودا مېنىڭ بولدى . ھەرقاچان بۇ

ئىشنى شۇ ئادەم ئىنكاس قىلغاندۇ؟ بۇ بىر ، — ساۋۇركام بىر بارمىقىنى پۇكۈپ ، سۆزىنى داۋام قىلدى ، — كالىنى يېتىلەپ چوڭ كوچىغا چىقىۋىدىم ، سىز تونۇمسىزكىن ، ھېلىقى تاماكىغا لازا ياغىچى ئارىلاشتۇرۇپ ، سېلىيارىكىدە قورۇپ ساتىدىغان ساۋۇت «ساختا» يولۇقتى ، ئۇمۇ ئىنكاس قىلغان بولسا ، ئىككى . دۆڭمەھەللىنىڭ دۆڭىدىن چۈشۈۋېتىپ ، ئىسمائىل ساتىراش بىلەن كۆرۈشۈپ قالدىم . ئۇغۇ ئۇنچىۋالا كۆيدۈرگە ئادەم ئەمەس . ئەمدى ئىنسانچىلىق ، ئۇمۇ ئىنكاس قىلغان بولسا ، ئۇچ . كۈرە دەرۋازىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارسام ، زاسۇيېپەز ئابدىرىئاخۇن كۆرۈپ : «سويساق ، كاللا - پاچىقىنى ماڭا ئۆتكۈز- ھە !» دەپ قالغان ، تۆت . بەيتۇللانىڭ ئالدىغا كەلگەندە ، تازا ئېسىمدە قالماپتۇ ، يەنە بىر - ئىككى تونۇش ئۇچرىغان . ئۇلارمۇ ئىنكاس قىلغان بولسا ، بەش ، ئالتە…

شۇنداق ساناپ ، ساۋۇر ئاكا كالىنى كۆرگەنلەرنىڭ سانىنى ئون نەچچىگە ئاپاردى .

— مانا ، ئۇكام ، ھەي ياق ، كادىر ! ئىنكاس قىلغان ئادەم ئون نەچچە بولغان بىلەن كالا ئاشۇ بىر كالا ئەمەسمۇ ؟…

«سولخاي» ساۋۇر ئاكىنىڭ سۆزىگە قايىل بولمىدى . ئىككىسى خېلى تىركەشتى . ئاخىر ئۇ : ساۋۇرنىڭ بۇگۈنكى پوزىتسىيىسى ياخشى بولمىدى ، دەپ خۇلاسە چىقاردى .

بىزنىڭ بۇ يەردە «پوزىتسىيىسى ياخشى بولمىدى» دېگەن سۆز كەچتە ئۇچۇقلىنىدۇ ، دېگەن مەنىنى بىلدۈرەتتى .

— بوپتۇ ! — دېدى گېپىنى ئۆتكۈزەلمىگەن ساۋۇر ئاكا جىلە بولۇپ ، — كالىنى ئون دەپ يېزىپ ، خىزمىتىڭنى بىر ئۆستۇرۇۋالە !

بۇ گەپ بىلەن ئولتۇرغانلار ھەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق . قۇربان «سولخاي»نىڭ چىرايى ئۆزگىنىپ ، تېخىمۇ قاردىاپ كەتتى . ياتاقتا قايتقاندا مەن ساۋۇر ئاكىغا :

— ساۋۇر ئاكا ، كادىرغا قورقمايلا قاتتىق گەپ قىلىۋەتتىڭىزا ؟ — دېدىم .

— قارىمامسىز ، ئۇكا ، — دېدى ئۇ ، — خۇدانىڭ نالىسىنى قىلىپ كەتسەم ، راست گەپكە ئىشەنمىگىنىنى . «پادىشاھتىن شەھەر قالىدۇ ، ھارۇنكەشتىن تىرت ، ۋا - ۋا» دەپتىكەن ، مېنىڭدىن ئېلىۋېتىدىغان مەنسىپى بارمىدى . مېنى دېسە «يىگىرمە» دەپ يېزىۋالسۇن !

ئەتىسى ھېلىقى «سولخاي» ئىشنى تېخىمۇ يوغىناتتى ، ساۋۇر مەلۇم بىر ئەكسىلئىنقىلابىي تەشكىلاتنىڭ ئەزاسى ئىكەن ، دېگەن گەپنى كۆتۈرۈپ چىقتى ، بىز يەنە ئىدارىگە يىغىلىشتۇق . ساۋۇر ئاكا «تەشكىلات» توغرىسىدىكى گەپنى ئاڭلاپ تېڭىرقاپلا قالدى .

— نېمە ؟ ! گېپىڭىزنى تازا ئاڭقىرالماي قالدىم ، — دەپ سورىدى ساۋۇر ئاكا .

— تەشكىلاتىڭنى سوراۋاتىمەن ، تەشكىل !

— مېنىڭ ئەھۋالىمنى ھەممە ئادەم ئوبدان بىلىدۇ ، مەندە تەشكىل نېمە قىلسۇن .

— خۇپسەنلىك قىلما ، كۆز بويىاپ ئۆتەلمەيسەن !

— خۇدا ھەققى نان دەسسەپ بەر ، دېسىڭىز دەسسەپ بېرەي ، تەشكىلىم يوق .

— ئۇنداق خۇراپىي گەپلىرىڭنى كۆتۈر ! بىز ئەھۋالنى ئىگىلەپ بولدۇق ، تەشكىلىڭ بارلىقى ئېنىق .

— تەشكىلىم بولسىغۇ تازا ئوبدان بولاتتى . بىر چاغدا ، پاختا زاۋۇتىدا بىر ـ ئىككى ئاي كۆزەتچىلىك قىلىپ قالدىم . ئادەم تەشكىلدە بولسا ، كۆڭلىمۇ توق تۇرىدىكەن . ئەمدى تەشكىللىك بولۇپ قالىدىغان بولدۇم ، دەپ يۇرسەم ، بىر كۈنى زاۋۇت باشلىقى چاقىرىپ ، ساۋۇرئاخۇن ، بىز سىزنى ۋاقىتلىق ئىشلىتىپ تۇرغان ، ھازىر دەرۋازىغا قارايدىغان ئادەمسىز كېلىپ قالدى . ئەمدى سىزگە رۇخسەت ، دەپ ئىشلىگەن پۇلۇمنى قولۇمغا بېرىپ ، يولغا سېلىپ قويدى . شۇنىڭدىن بېرى تەشكىل دېگەن نېمىنى كۆرۈپ باقمىدىم ، جىك گەپ !...

بىز كۈلكىمىزنى توختىتالماي قالدۇق ، ئاخىر ، يىغىنمۇ يىغىن بولماي قالدى . «سولخاي» ساۋۇركامنى «ھېيلىگەرلىك ئىشلەتتى ، پوزىتسىيىسى قەبىھ» دەپ خۇلاسە چىقاردى . «پوزىتسىيىسى قەبىھ» دېگەن سۆز «كەچتە تاياق يەيدۇ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرەتتى .

شۇ كېچىسى باشقۇرغۇچىلار ساۋۇر ئاكىنى ئاچىقىپ كەتكەندىن كېيىن ، بىز بەك ئەنسىرىدۇق ، «ئۆگىنىش كۇرسى» نىڭ ئادەم ئۇچۇقدايدىغان ئۆيى بىز ياتقان ياتاقتىن خېلى نېرىدا ، ھويلىنىڭ بۇلۇڭىدىكى قىستاڭدا ئىدى . ئادەتتە ، ئۇچۇقلىنىۋاتقانلارنىڭ پەريادى ئاسانلىقچە ئاڭلانمايتتى ، ساۋۇركام چىقىپ كېتىپ بىرەر سائەتتىن كېيىن ، بىز ئۇنىڭ نالىغان ئۇنىنى ئېنىق ئاڭلىدۇق . گويا تاياق بىزنىڭ ئۇستىمىزگە تېگىۋاتقاندەك تولغىنىپ ، ھېچقايسىمىز ئۇخلىيالمىدۇق .

ساۋۇر ئاكا بىر ھازادىن كېيىن ، ۋاي ـ ۋايلاپ ، پۇتلىرىنى سۆرىگىنىچە مېڭىپ كىردى ـ دە ، ئۆيگە كىرىپلا ئۆزىنى

تاشلىۋەتتى .

— ساۋۇر ئاكا ، ھەي ساۋۇركا ! بەك ئورۇۋەتتىمۇ ؟ — دېدۇق بىز ھال سوراپ .

— ئۇنى بىر دېمەڭلار ، ئۇكىلىرىم . مۇنداقمۇ باغرى قاتتىق ، تاش يۈرەك ئادەملەر بولىدىكەن ـ ھە ؟ يېرىم سائەتتەك توختىماي سېلىشتى . باشتا مەنمۇ چوپچوك ئادەم بولغاندىن كېيىن ، چىدىماسلىق قىلسام سەت بولار ، دەپ ئۇندىمەي باقتىم . ئادەم بولغاندىن كېيىن ئېرىپ قالار ، دەپ : «ھوي ، سىز كىمنىڭ بالىسى ؟ مەن سىزنىڭ دادىڭىزنى تونۇيمەن ، جۇمۇ !» دەپ ھېلىقى ھارامدىن بولغان «سولخاي»نىڭ كۆزىگە تازا قاراپ تۇرۇۋالساممۇ ، توختىماي سېلىۋاتامدۇ ! ئاخىر بولالماي «ۋايداد !» دەپ ئاۋازىمنى بولۇشىغا قويۇۋەتتىم . ئۆيدە ئۇششاق بالىلىرىم بار . ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا ، ئۇلار قانداقمۇ قىلار ؟ دېسەم ، مەن يوق ـ دە...

ئارىدىن يەنە ئىككى كۈن ئۆتتىمۇ ، ئۆتمىدىمۇ ، ئېسىمدە يوق ، ھېلىقى «سولخاي» تۇيۇقسىز بىزنىڭ ئارىمىزغا قېتىلىپ قالدى . باشتا بىز ھەممىمىز ھەيران بولدۇق . كېيىن ، ئۇ چاغلاردا ئەقىلگە سىغمايدىغان غەلىتە ئىشلار كۆپ بولۇپ تۇرغاچقا ، ئۇنىڭمۇ بىر يەردىن مەسلىسى چۈۋۈلۈپ چىققانلىقىنى تېزلا پەملىدۇق . ھە ، كونىلارنىڭ : بۇرۇن تاغ ئايلىنىپ كەلسە ، ھازىر باغ ئايلىنىپلا كېلىدۇ ، دېگىنى ئەنە شۇ ، ساۋۇركام :

— ياۋاللا ! نېمە جاھان بولۇپ كېتىۋاتىدۇ ، مۇنۇنىڭ بىزنىڭ ئارىمىزغا قېتىلىپ قالىدىغانلىقىنى كىم ئويلاپتۇ ـ ھە ؟ ! — دەپ ياقىسىنى تۇتتى .

«سولخاي» باشتا كىرگەندە ، بىزدىن كەچۇرۇم سورىغاندەك قىلىپ ، چىرايىغا خجالەت كۇلكىسىنى يۇگۇرتۇپ ، بىز بىلەن ئەپ بولماقچى بولدى . لېكىن . ھېچقايسىمىز ئۇنىڭغا چىراي ئاچمىدۇق . بىزنىڭ ھەممىمىزنىڭ بەدەنلىرىدە ئۇنىڭدىن يىگەن تاياقنىڭ ئىزلىرى بار ئىدى . ساۋۇر ئاكا تېخىچە بىر پۇتىنى سۆرەپ مېڭىپ يۇرەتتى . كەچتە «سولخاي» ئىشكىنىڭ ئالدىدىكى كىچىككىنە بوشلۇقتا تىقىلىپ ياتتى .

«ئۆگىنىش كۇرسى»دا بىزگە ھەر كۈنى ئىككى ۋاخ تاماق بېرەتتى . چۈشتىن بۇرۇن ئۇماچ ، چۈشتىن كېيىن ئادەمنىڭ كۆزىدەك ئىككى قوناق مومىسى بىلەن بىر ساپلىق گۆشسىز سەي ئىدى . بەزىدە ، ئۆيلىرىمىزدىن تاماق كېلىپ قالسا بىر - بىرىمىزگە سۇنۇشاتتۇق ، ھېلىقى «سولخاي»نى ھېچكىم تاماققا چاقىرمايتتى . ئۇمۇ بىزنىڭ بۇ مۇئامىلىمىزگە ئۇنچىلىك پىسەنت قىلىپ كەتمىدى . ئەمما ئۇ تاماكىنى ئۇزمەي چېكىدىغان بولغاچقا ئىككى كۈندىلا يانچۇقى قۇرۇقدىلىنىپ بولدى . ئۇچىنچى كۈنى بولسا ، چۈشكىچە خۇمارى بولۇپ ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي يۇردى ، چۈشتىن كېيىن پەقەت بولالماي ، يەردىكى تاماكا قالدۇقلىرىنى تېرىپ ئالىقىنىغا ئۇۋاپ ، يۆگەپ چەكتى . شۇنىڭدىن كېيىن ، بىز چەككەن تاماكىلىرىمىزنى يەرگە تاشلىغاندا دەسسەپ ئېزىۋېتىدىغان بولدۇق .

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە بىر ئايال «سولخاي»غا تاماق ئەكەلدى . بىز قىيا ئوچۇق تۇرغان ئىشكىتىن ھەممىنى كۆرۈپ تۇردۇق ، ياش ئايال بىر قولىدا ئىككى ياشلار چامىسىدىكى قىزچاقنى كۆتۈرۈۋالغان بولۇپ ، تۆت - بەش ياشلاردىكى يەنە بىر ئوغۇل ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ پېشىگە ئېسىلىپ ، بوينىنى قىسىپ

تۇراتتى .

— مانا قاراڭلار ، بۇ ھارامزادىنىڭمۇ بىزگە ئوخشاش بالا-چاقىسى بار ئىكەن - ھە؟ — دەۋەتتى ساۋۇركام .

شۇ ئىش بولۇپ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ، بىزنى لەخمە كولاشقا ئاچىقىشتى . لەخمە بىز ياتقان يەردىن ئۇچ - تۆت يۈز مېتىر يىراقلىقتىكى بىر ئوچۇقچىلۇقتا ئىكەن . ئىلگىرى كىملەردۇر يېرىمغىچە كولاپ تاشلىۋەتكەن بۇ كونا لەخمىنىڭ تۆپىسىدىن قۇم - شېغىل شۇرقىراپ تۆكۈلۈپ تۇرىدىكەن .

كەچتە ئىشتىن قايتقاندا «سولخاي» ئالدىمىزدا كەتتى . بىز ئارقىدا مېڭىپ ، يەنە ئۇنىڭ گېپىنى قىلىشتۇق ، تەقدىرنىڭ ئۇنىڭغا بىز كۆرۈۋاتقان كۈننى كۆرسىتىۋاتقانلىقىغا ئىچ - ئىچىمىزدىن خۇشال ئىدۇق . شۇ چاغدا ئارىمىزدىن بىرى «ھوي ، ئاغىنىلەر ، يەنە ئۇ بىزنىڭ ئارىمىزغا كىرگۈزۈپ قويغان ئىشپىيون بولۇپ قالمىسۇن ! » دەپ قالدى . بۇ گەپ بىلەن ھەممىمىز خىيالغا چۈشۈپ قالدۇق . «سولخاي»غا بولغان ئۆچمەنلىكىمىز تېخىمۇ كۈچەيدى ، يەنە بىرەيلەن «ھوي ، مۇشۇ گۈينى ئەتە لەخمىنىڭ ئىچىدىلا بىر ياقلىق قىلۇەتمەيلىمۇ ، بىرەر ئەسكىنىڭ دۇنيادىن يوقالغىنىغا نېمە بوپتۇ . ئۇرۇپ شېغىلغا باسۇرۇپلا (لەخمە بېسىۋالدى ، قىلىمىز ، كىم بىزدىن كۆرەتتى ؟ » دېدى . بۇ مەسلىھەت ھەممىمىزگە خوپ چۈشتى .

ئەتىسى ، مەن يوغان بىر كۆلۈچنى قوينۇمغا تىقىپ ئىشقا چىقتىم . مەسلىھەت بويىچە بىز ئۇچ كىشى ئۇنى جايلىماقچىدۇق . قالغان ئىككىيلەننىڭ ھەربىرىنىڭ ئۆكۈزدەك كۈچى بار ، قاۋۇل يىگىتلەر بولۇپ ، مۇشتۇملىرى بازغاندەك ئىدى . ئاۋۇال ، مەن ئارقىدىن كېلىپ ، «سولخاي»نىڭ بېشىغا

كۆلۈچ بىلەن سالمەن . ئاندىن ئۇ ئىككىيلەن ئۇنى بىر تەرەپ قىلىپ ، شېغىل ئاستىغا باستۇرۇۋېتىدۇ . شۇنىڭ بىلەن ئىش تامام...

كەچتە ئىشتىن چۈشكەندە بىز «سولخاي»نى چاقىرىپ ئېلىپ قالدۇق .

— يۈرە ، كۆتۈرۈشۈۋالمىغان نەرسىلەر بار !

بىز ئۇنى لەخمىنىڭ قارىغۇ تەرىپىگە باشلىدۇق . ئۇ بىزنىڭ پەيلىمىزدىن قورقۇنچلۇق بىر ئىشنى سەزگەن بولسا كېرەك ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى . كەڭلىكى بىر مېتىردىن سەللا ئاشىدىغان ، ئېگىزلىكى ئىككى مېتىرغا يەتمەيدىغان بۇ تارچىلىقتا ئۇ قارشىلىق قىلىشقا ئاجىز ئىدى . گەپ قىلماي ئالدىمىزغا چۈشۈپ ماڭدى . ئەمدىلا ئون — يىگىرمە قەدەم مېڭىپ تۇرۇۋېدۇق ، ئارقىمىزدىن بىرىنىڭ دۈكۈرلەپ كېلىۋاتقان ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى . بىز نېمە گەپكىن ، دەپ توختاپ تىڭشىدۇق . قارىساق ، ساۋۇركام ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپتۇ ، ئۇ بىزنىڭ مەسلىھەتىمىزدىن خەۋەرسىز ئىدى . ئېھتىمال شۇ ئارىدا بىرى ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويغان ئوخشايدۇ . ئۇ بىزنى كۆرۈپلا ۋارقىرىدى :

— توختاڭلار ، ئۇكىلار . توختاڭلار !

— نېمە بولدى ؟

— ماڭ ، ئۇكا ، چىقىپ كەت ! سېنى بىرى چاقىرىۋاتىدۇ ، — دەپ ئۇ «سولخاي»نى بىزدىن ئاجرىتىۋېلىپ چىقىرىۋەتتى ، — قويۇڭلار . ئۇكىلار ، ئۇنداق قىلماڭلار . ھەركىم يامانلىق قىلسا ئۆزىگە قىلىدۇ . ئۇنىڭ جازاسىنى خۇدا ئۆزى بېرىدۇ . ئەسكى بىلەن تەڭ بولۇپ ، ئۆزىمىزنى ئەسكى

قىلمايلى . ئۇنىڭمۇ ئۇششاق بالىلىرى بارکەن ئەمەسمۇ ؟ مەن سوراپ قالاي !...

— ھەي ، قانداق ئادەمسەن ! — دەۋەتتىم جىلە بولۇپ .

شۇنداق قىلىپ ، قۇربان ئامان قالدى . ئەتىسى ئۇنىڭ ئايالى يەنە ئىككى بالىسىنى ئەگەشتۇرۇپ ، ئۇنىڭغا تاماكا ۋە تاماق ئەكەلدى . «سولخاي» ئايالى تاماكا ئەكەلگەن خالتىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ، بىر سىقىم تاماكىنى ئېلىپ ئالدىمغا كەلدى .

— تەڭ چېكەيلى ، خېلى جىق ئەكەپتۇ . يامان ئەمەس كۆرۈنىدۇ .

— كۆتۈر بۇ نېمەڭنى !

مەن ئۇنىڭ قولىغا بىر قويۇۋىدىم ، ئوچۇمىدىكى تاماكىنىڭ ھەممىسى ئوچۇپ يەرگە چۈشتى . ئۇنىڭ پىشانىسىدىن پۈرىگەن تەر چىقتى ، ئۇ يەنە بىر سىقىم تاماكىنى ئېلىپ ، يېنىمدىكى كىشىگە تەڭلىدى . ئۇمۇ يەرگە بىر تۈكۈرۈپ ، تەتۈر قارىۋالدى . «سولخاي» تاماكىسىنى كۆتۈرۈپ ھەممىسىنىڭ ئالدىغا باردى ، ھېچكىم ئۇنىڭ تاماكىسىنى ئالمىدى . ئاخىردا ساۋۇر ئاكىنىڭ ئالدىغا بېرىپ :

— ساۋۇركا ، سىز بولسىڭىزمۇ ئېلىپ قويۇڭە ، ئەمدى تەڭلەپ قاپتىمەن ، — دېدى .

— ئەكەل ، ئۇكا .

ئويلىمىغان يەردە ساۋۇر ئاكا ئۇنىڭ تاماكىسىنى ئېلىپ يانچۇقىغا قويدى ۋە :

— ماۋۇ يەرگە ئولتۇرغىنا ، ئاشۇ كەلگەنلەر سېنىڭ بالىلىرىڭمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

بۇ بىزنىڭ ئارىمىزدىكى بىر ئادەمنىڭ بىرىنچى قېتىم

«سولخاي» بىلەن رەسمىي پاراڭلىشىشى ئىدى ، «سولخاي» گېلىغا بىر نەرسە تۇرۇپ قالغاندەك بولۇپ ، سۆزلىيەلمەي قالدى- دە ، بىردىنلا كىچىك بالىدەك ھۆڭرەپ يىغلۇەتتى...

× ×

ئەگەر ۋەزىيەت ئۆزگەرمىگەن بولسا ، بىز ھېلىقى «ئۆگىنىش كۇرسى»دا يەنە قانچە ۋاقىت «دەرس» ئالاتتۇقكەن . ياخشى كۇنلەر كېلىپ ، كېيىن ، بىزمۇ ئازاد بولۇپ تارقىلىشىپ كەتتۇق .

ئارىدىن بىرنەچچە يىل ئۆتتى . بىر كۇنى بىرىدىن ساۋۇركام يېزا بازىرىدا ئاشخانا ئېچىپتۇ ، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قالدىم . ئۇ ئادەمنى ئۇزۇندىن بېرى كۆرمەي سېغىنىپمۇ قالغانىدىم . بېرىپ تامىقىنى يېگەچ بىر پاراڭلىشىپ كەلمەكچى بولدۇم .

ۋاي - ۋۇي ! بىزنىڭ بۇ بازار نېمىدېگەن ئاۋاتلىشىپ كەتكەن ، قارىمامسىز ، گۆش - ياغ ، سەۋزە - پىياز ، ئوتۇن - ياغاچ ، مەڭگەن - سامان ، مال - ۋاران ، ئۇن - گۇرۇچ ۋە ھەر خىل مېۋە ، تاتلىق - تۇرۇملارنىڭ ھەممىسى سېتىلىدىكەن . ئادەمنىڭ جىقلىقىنى دېمەمسىز ، مەن قىستىلىپ يۇرۇپ ، ساۋۇر ئاكىنىڭ دۇكىنىنى ئاران تاپتىم . ئۇنىڭ دۇكىنى پىششىق تامام ساتىدىغانلار قاتاردا ئەپلىك بىر جايدا ئىكەن . ئاش سالىدىغان يوغان قازان پورۇقلاپ قاياناپ تۇرۇپتۇ . بىر تەرەپكە توغرالغان سەي - گۆشلەر رەتلىك تىزىپ قويۇلۇپتۇ . ساۋۇر ئاكا ئاق بۆك كىيىپ ، ئاپئاق پەشمال تارتىپ ، ساپلىقىنى ھەۋەس بىلەن تاراقلىتىپ ، ھە دەپ سەي قورۇۋاتىپتۇ . مەن ھەيران قالدىم ،

ھەيران بولغىنىم ، دۇكاندا خېمىر تارتىپ ، ئاش سېلىۋاتقان ئادەم دەل ھېلىقى قۇربان «سولخاي» ئىدى . يائاللا ! بۇ ساۋۇركامزە ، «ئاتاڭنى ئۆلتۇرگەنگە ئاناڭنى بەر» دېگەننى تازا ئوقۇغان ئادەمكەن - دە !...

مېنىڭ بىردىنلا جۇدۇنۇم تۇتتى . بۇرۇلۇپ كەتمەكچى بولۇپ تۇراتتىم . ئاڭغىچە ساۋۇركام مېنى كۆرۈپ قالدى .

— ھوي ، توختاخۇنغۇ بۇ ! نېمانداق...

ئۇ ئالدىمغا چىقىپ ، سۆرىگىنىچە دۇكىنىغا ئەكىرىپ كەتتى ، ھېلىقى «سولخاي» ئالدىراشچىلىقتا قوللىرىنى سۇرتۇپ كېلىپ ، مەن بىلەن كۆرۈشمەكچى بولغانىدى ، مەن ئاغزىمنىڭ ئۇچىدىلا «ھە ، قانداقراق !» دەپ قويۇپ ئۆتۈپ كەتتىم .

دۇكاندا تاماق يەۋاتقان بىرنەچچە خېرىدار بار ئىكەن ، مەن ئارقا تەرەپكە ئۆتۈپ ئولتۇردۇم . «سولخاي» دەرھال كېلىپ جوزىنى ئېرىتىپ ، بىر پىيالە چاي قۇيۇپ بېرىپ كەتتى . مەن ئۇنىڭ چىرايىغىمۇ قارىمىدىم . ساۋۇر ئۇستام بىر ساپلىق سەينى قورۇپ چىقىرىۋېتىپ ، بىر تەخسە گۆشلۈك سەي بىلەن ئاش كۆتۈرۈپ كېلىپ يېنىمدا ئولتۇردى ، ئۇنىڭ كۆزلىرى بۇرۇنقىدەكلا كۇلۇپ تۇراتتى .

— تامىقىمىزنىڭ تۇز - تەمىنى تېتىپ باق ، ئۇكا .

— ساۋۇر ئاكا ، بازار يامان ئەمەستۇ ؟

— رىزقىغا تۇشلۇق ، ئۇكام . بۇ تەرەپلەرگە پەقەت كېلىپ باقمىدىڭ - ھە ؟ دېگەنىبىلەن ئىشنى يولغا سېلىۋالدۇق .

— بۇ نېمىنى يەنە قۇيرۇقىنزغا چېتىۋاپسىزغۇ ؟ — دېدىم مەن قازان بېشىدا ئاۋارە بولۇپ يۇرگەن «سولخاي»نى شەرەت قىلىپ .

— ۋاي ، ئۇكام ، بىلمەن ، ئۇنى ھەممىگىلار يامان كۆرىسىلەر . سەن بىلمەيسەن ، مەن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ئوبدان پاراڭلاشتىم . ئۇ ئەسلىدە گېئولوگ دەمدۇ ، بىر ئىدارىنىڭ كادىرى ئىكەن . ئاتا ـ ئانىسى بۇرۇن قول ـ ئىلكىدە بار ئۆتكەن ئادەملەر ئىكەن . كېيىن ئۇنى ئىدارىسىدىن «سىنىپىي تەركىبىنى يوشۇرغان» دەپ بوشتىۋېتىپتۇ . ئۆزىمۇ شۇ ئاق قەغەزنى قارا قىلىشتىن باشقىنى ئۆگەنمىگەن بولغاچقا ، جەمئىيەتتە جىق تەمتىرەپ يۈرۈپتۇ . «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغاندا ، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ، بىر ئاكتىپ بولۇپ خىزمەتكە ئورۇنلىشىۋالاي ، دەپ ئويلاپتىكەن . بۇرۇنقى ئىشلىگەن ئورنىدىن ئۇنىڭ ماتېرىيالى بىلەن «بۇ ئادەمدە چوڭ گۇمان بار» دېگەن بىر پارچە قەغەز كېلىپ قېلىپ ، ھەممە ئىشنى بۇزۇپتۇ . ھەي ، ئۇكام ، يېڭىلمەس ئاللا ، بىز ھەممىمىز خام سۈت ئەمگەن بەندە ، ئازمايدىغان ئادەم يوق ··· — ئۇ مايىلىشاڭغۇ قوللىرىنىڭ ئارقىسى بىلەن بۇرۇتىنى سىلاپ قويۇپ ، يەنە سۆزلەپ كەتتى ، — ئۇكام ، راستىنى ئېيتسام ، مېنىڭ شارا ـ بارچىلىقىممۇ يامان ئەمەس ئىش ئىدى . قارىسام ، بۇ ئىنىم يەنە تەمتىرەپ قاپتۇ ، خىزمىتى توغرىسىدا يۇقىرىغا ئەرز بېرىپ قويغانىكەن ، تېخى ھەل بولماپتۇ . بىر كۈنى ئۇ : ئاكا ، ئاڭلىسام ، ئاشپەزلىكمۇ قولىڭىزدىن كېلىدىكەن . بىز ئاشخانا ئاچساق ، مېنى خېمىرغا ئۆگەتسىڭىز ، سىزنىڭ سايىڭىزدە مەنمۇ كۈن ئالسام ، دەپ قالدى ، شۇنىڭ زورى بىلەن بۇ دۇكاننى ئېچىپ قالدۇق . خېمىرغا ئوبدان قولى كېلىپ قالدى . ئۆتكەن ئىشلارنى زادى يۈزىگە سالمايمەن . ئىنسانىنى قاتتىق ئۈيالدۇرۇش گۇناھ ، ئۇكام . ھازىر تاپقىنىمىز تەڭ ، كۈنىمىز يامان ئەمەس

كېتىپ بارىدۇ . قېنى ، ئاش سوۋۇپ قالدى . بەھۇزۇر ئال ، ئۇكا . مەن ئوچاق بېشىغا بىر چىقاي···

1980 ـ يىلى ، بىر كۈنى ئەتىگەندە ساۋۇر ئاكىنىڭ ئۇچرىتىپ قالدىم . بىر قولىدا يوغان سومكا ، قولتۇقىدا چوڭ بىر خالتا ، يۈكىنىڭ ئېغىرلىقىدىن بولالماي ئارانلا مېڭىپ كېتىۋېتىپتۇ .

— ھوي ، ساۋۇر ئاكا ، نەگە ؟ !

ساۋۇركام مېنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كەتتى .

— ئۇكام ، ماۋۇلارنى ۋېلىسىپىتىڭگە ئېلىپ ، ئاۋۇ كوچىغىچە ئاپىرىپ بېرە !

ئۇنىڭ قولىدىكى نەرسىلەرنى ئېلىپ ۋېلىسىپىتقا ئارتتىم ، ئۇ بىر قولىدا ۋېلىسىپىتنىڭ ئارقىسىغا قويۇلغان خالتىنى تۇتقاچ ياندىشىپ مېڭىپ پاراڭغا چۈشتى .

— بىزنىڭ ھېلىقى «شاگىرت» ئۇرۇمچىگە ماڭماقچى ، شۇنى ئۇزىتىپ قويغىلى ئۆيگە كېتىپ بارىمەن .

مەن دەرھاللا قۇربان «سولخاي»نى ئەسكە ئالدىم .

— ئىشى ھەل بوپتۇمۇ ؟

— ھە ، ئىدارىسى چاقىرتقىلى خېلى بولغان . ئاخىرى ئۇلار ئائىلىسى بىلەن كۆچۈپ كەتمەكچى . بالىلىرىنىڭ تەلىيى دېگىنە ، ئۇكا .

بىز ئازراق مېڭىپ ، بىر تار كوچىغا ئەگىلىشىمىز بىلەن ئۇستىگە ئۆي جابدۇقلىرىنى بېسىپ ، مېڭىشقا تەييار تۇرغان ماشىنىنى كۆردۇق . كابىنكىنىڭ ئىچىگە قۇربانىنىڭ ئايالى بىلەن بالىلىرى جايلىشىپتۇ ، يۈكىنىڭ ئۇستىگە ئولتۇرۇۋالغان قۇربان

بىزنى كۆرۈپلا يەرگە چۈشمەكچى بولدى .

— بولدى ، بولدى ، چۈشمەك ! — دېيىشتۇق بىز .

ساۋۇر ئاكا يوللۇق نەرسىلىرىنى ئۇنىڭغا سۇندى .

— ماۋۇ ئازراق ئۇن ، ئۇكام ، بارغاندا بالىلىرىڭ بىلەن يەرسەن . ماۋۇ سومكىدىكى ساڭا ئازراق يوللۇقۇم ، ئاز بولسىمۇ ئال . كۆڭلۈمدە جىق ئويلىغانلىرىم بار ئىدى ، ئالدىراشلىق بولۇپ قالدى ، هى... هى... هى...

— ساۋۇركا ، نېمانچە ئاۋارە بولىسىز ، بۇنىڭسىزمۇ قىلغان ياخشىلىقلىرىڭىز ئازمۇ ؟

— ئاۋۇ سومكىنى ئوبدانراق يەرگە قوي ، ئۇكا . بولمىسا قولۇڭدىلا تۇتۇۋال . هە ، ئۆزۈڭمۇ مەھكەم ئولتۇر !... ياخشى - يامان دېيىشكەن بولساقمۇ رازى بول !...

ساۋۇركام شۇنداق دېيىشى بىلەنلا ، ماشىنىدا ئولتۇرغان قۇربانىنىڭ بۇغدىيىكى يۇقىرى - تۆۋەن ھەرىكەتلىنىپ ، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش تۆكۈلۈپ كەتتى .

— ھەي ، ئەخمەق بالا ، خۇشال بولماي ، نېمىگە كۆڭلۈڭنى بۇزىسەن ؟ قېنى شوپۇر ، ئۇكا ، ئەمدى ھەيدىسەڭمۇ بولىدۇ .

ماشىنا قوزغىلىپ كەتكەندە ، قول سىلكىپ تۇرغان ساۋۇركامغا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى . ئۇنىڭ ھەمىشە كۆلۈپ تۇرىدىغان كۆزلىرى ھازىر ياشقا تولۇپ ، پارقىراپ كەتكەنىدى . نېمىشقىدۇر ، مېنىڭمۇ بۇرۇنلىرىمنىڭ ئۇچى ئېچىشىپ كەتتى .

× ×

قۇربان كېتىپ ئارىدىن ئاز ۋاقىت ئۆتمەيلا مەھەللە

كوچىلىرىدا يەنە ساۋۇر ئاكا پەيدا بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ مۇرىسىدە ئۈزۈن يىللار ئىشلىنىپ سىلىقلىنىپ كەتكەن شۇ كونا ئەپكىشى ، لېكىن ئەپكەشنىڭ ئىككى بېشىدىكى سېۋەتلەر بۇرۇنقىدىن كىچىك ۋە يېڭى ئىدى .

«شارا - بارا ! كونا - يېڭى بارمۇ ! ؟»

بۇ تونۇش ئاۋاز قايتا ئاڭلىنىشى بىلەنلا مەن يۇگۇرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتىم . ساۋۇر ئاكىنىڭ كۆزلىرى يەنە كۈلۈپ تۇراتتى . ئۇ ئەپكىشىنى قويۇپ ، ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ ، مېنىڭ بىلەن پاراڭلاشتى :

— ئۇكا ، ياشىنىپ قاپتىمەن ، ئاشپەزلىكمۇ ئېغىر ئىش . ئۇنىڭ ئۈستىگە ، شاگىرت كېتىپ قالدى . بازارنى رەتلەشتە مېنى كونا - يېڭىنى يىغىدىغان بۇرۇنقى ئىشىڭىزنى قىلامسىز - يە ؟ دېيىشۈندى ، ماقۇل بولدۇم . مەھەللە ھۆكۈمىتى ماڭا كونا مالالارنى سېتىۋالىدىغان بىر دۈكان ئېچىپ بەردى . دۈكانغا كەلگەن نەرسىلەرنى سېتىۋالىمەن . بەزىدە مەھەللىلەرگە ئۆزۈم چىقىپ يىغىمەن . هى... هى... هى... ! ئۆگىنىپ قاپتىمەن دېگىنە . مۇشۇ كوچىلارنى ئارىلاپ تۇرمىسام ئىچىم پۇشۇپ قالىدۇ ، تاپاۋەتتىم يامان ئەمەس ، هى ، هى ، هى ! ئۆلمىگەن جاندا ئۈمىد بار ، دېگەن شۇ . ھېلىقى زەي ئۆيده يېتىپ كەتكىنىمىز - هە ، ئۇكا . شۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كەتتى .

— قۇربانىدىن خەت كەلدىمۇ ؟ — دەپ سورىدىم مەن .

— كەلدى ، كەلدى ، بېرىپلا ئىككى - ئۈچ پارچە خەت يازدى . ئىككى - ئۈچ مىڭ كويدەك قايتۇرۇش پۇلى ئاپتۇ ، هازىر تۇرمۇشى خاتىرجەم ئىكەن ، ئۇنىڭ بۇرۇن يازغان ، يەردىن چىقىدىغان مەدەن دەمدۇ ، بىر نېمىلەر توغرىسىدىكى كىتابتەك

بىر نەرسىسى بار ئىكەن ، ھازىر ئۇ شۇنى يېزىۋېتىپتۇدەك ، تەشكىل ئۇنى سەن باشقا ئىشنى قىلماي ، مۇشۇ كىتابنى يېزىپ پۈتتۈر ، دەپتۇدەك . قارا ، ھەر ئادەم ئۆزىنىڭ ئورنىنى تاپسا باشقا گەپ - ھە !...

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ، پۇت - قوللىرىنى بىر تۇزلىۋالغاندىن كېيىن ، ئېرىقنىڭ قىرىدىكى چىملىق ئۈستىگە ئولتۇرۇپ ، يەنە سۆزلەپ كەتتى :

— قارا ، ئۇكا ، باشتا يازغان خېتىنى مەن ساڭا ئەكېلىپ كۆرسىتىمەن . سەن ئىشەنمەيسەن ، ھېلىقى چاغدا «ئۆگىنىش كۇرسى»دا بىللە ياتقانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىسمىنى ساپتۇ . «ئاكا ، سىلەرنىڭ ئالدىڭلاردا ئۆتكۈزگەن جىنايەتلىرىمنى ئۆمۈر بويى ئۇنتۇيالمايمەن . شۇ چاغدىكى ئەسكىلىكلىرىمنى ئويلىسام ئۆزۈمدىن ئۆزۈم يىرگىنىمەن» دەپ يېزىپ كېتىپتۇ . قارا ، تېخى مېنى ئۆيدىكىلىرىڭىز بىلەن كېلىپ بۇ يەردە بىر - ئىككى ئاي تۇرۇپ كېتىڭ ، دەپ يېزىپتۇ . ئۇنىڭ كۆڭلىگە رەھمەت . ۋاي ۋۇي ! ئۇرۇمچى دېگەن نە ئۇ ؟...

ساۋۇركام ئەپكىشىنى مۇرىسىگە ئېلىپ مېڭىپ كەتتى . شۇ كۇندىن باشلاپ ئۇنى پات - پات ئۇچرىتىپ تۇرىدىغان بولدۇم . بەزىدە ئۇ سېۋىتىدىكى يۇكلەرنىڭ ئېغىرلىقىدىن مۇكچىيىپ ئارانلا ماڭاتتى . شۇنداق چاغلاردىمۇ ئۇنىڭ كۆزلىرى يەنە كۇلۇپ تۇراتتى .

1981 - يىل ، غۇلجا

يېڭى كېسەل

يەكشەنبە كۇنى ئىسسىق ئۆيدە راھەتلىنىپ ئولتۇرۇپ «ئالتۇن ئارال» ژۇرنىلىنى كۆرۈۋاتاتتىم . بىر ئەدەبىي ئاخباراتتىكى «ھازىرقى پىكاپتا ئولتۇرىدىغان ئەمەلدارلار شوپۇرلىرىدىن قورقىدىغان بولۇپ قالدى...» دېگەن قۇرلارنى ئوقۇپ ھەيرانلا قالدىم . كاللامدا دەرھال «بىزنىڭ باشلىقمۇ شوپۇرىدىن قورقامدىغاندۇ ؟» دېگەن سوئال تۇغۇلدى . ياق ، مۇمكىن ئەمەس !...

بەزى ئىدارىلەرگە باشلىق بولۇۋالغان پاكار ، ئاۋاق ، كۆرۈمسىز ئاغىنىلەرنى كۆرسەم ئىچىم پۇشىدۇ . مۇنداقلارنى شوپۇرى چېغىدا كۆزىگە ئىلمىسىمۇ ئىلمايدىغاندۇ . باشلىق دېگەندە ئەمىلگە يارىشا سۆلەت بولسا بولىدۇ - دە !... مانا ، باشلىق دېسە بىزنىڭ ئىدارىنىڭ باشلىقىنى دېسە بولىدۇ . ئۇ گەۋدىلىك ، قويۇق قاشلىرى ئاستىدىكى كۆزلىرى چاقناپ تۇرىدىغان ، زامانىغا مۇناسىپ كىيىنىپ ، ھەيۋەتلىك يۇرىدىغان ئادەم . ئاۋازىمۇ سۆلىتىگە لايىق جاراڭلاپ چىقىدۇ . سۆز قىلغاندا ئۇنىڭ چىرايىدا نامايان بولىدىغان كاتتا رەھبەرلەرگە خاس تەمكىن ، كەسكىنلىكنى كۆرسىڭىز ئىختىيارسىز سىزنى سۇر باسىدۇ . ئۇنىڭ ئالدىغا ئىش بىلەن كىرمەكچى بولغان ھەرقانداق خادىم ئىشىكنىڭ ئالدىدا ئەيمىنىپ بىرنەچچە مىنۇت تۇرۇپ

قالىدۇ... مۇنداق بىر ئادەمنى شوپۇرىدىن قورقىدۇ ، دېسە ئەقىلگىمۇ سىغمايدۇ - دە !

ئەتىسى ، مەن بىلەن بىر بۆلۈمدە ئىشلەيدىغان رەخمەتجاندىن سورىدىم :

— ھازىرقى بەزى باشلىقلارنىڭ شوپۇرىدىن قورقىدىغان كېسىلى بارمۇ ، ھەرقانچە بولسىمۇ بىزنىڭ باشلىق شوپۇرىدىن قورقمايدىغاندۇ ؟

— نېمە دەۋاتىسىز ! ؟ — دېدى رەخمەتجان قەتئىي ئاھاڭدا ئىشەنچلىك سۆزلەپ ، — باشقىلارغا قارىغاندا ، بىزنىڭ باشلىق شوپۇرىدىن بەكرەك قورقىدۇ...

— نېمە دەيدىغانسىز ؟

— نېمە دېگىنىمنى بىر - ئىككى كۈندىن كېيىن كۆرۈپ قالىسىز .

بىزنىڭ باشلىق ھەرقانداق ئورۇندا زىياپەتتە بولسا ئۇنىڭ شوپۇرىنىڭمۇ ئەيمەنمەي قىستىلىپ كىرىپ ، زىياپەت ئۈستىلىدە گىدىيىپ ئولتۇرۇۋالىدىغىنى كۆز ئالدىمغا كەلدى - دە ، رەخمەتجاننىڭ سۆزىگە سەل ئىشىنىپ ، ئۇنىڭدىن كوچىلاپ سورىدىم :

— بىر - ئىككى كۈندىن كېيىن كۆرۈپ قالىسىز ، دېگىنىڭىز نېمە دېگىنىڭىز ؟

— مۇشۇ بىرەر ئاينىڭ ئالدىدىغۇ دەيمەن ، — دېدى ئۇ قوشۇمىسىنى تۇرۇپ ئەسلەپ ، — باشلىقنىڭ بۆلۈمى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارسام ، ۋارقىراشقان ئاۋاز ئاڭلاندى . بۆلۈمنىڭ ئىشىكى قىيا ئوچۇق تۇرۇپتۇ . قارىسام باشلىق «ھوي ، ئاستىراق ۋارقىراڭ ، ئاستىراق...» دەپ يالۋۇرۇۋېتىپتۇ . نەمجان

مەھەممەت بولسا (شوپۇرىمىزنىڭ شۇنداق غەلىتە ئىسمى بار ئىدى) «قاچانغۇچە سېنىڭ ھارۋىكەشلىكىڭنى قىلىمەن ؟ » دەپ باشلىققا گۇركىرەۋېتىپتۇ... يېقىندا ئاڭلىسام ، ئۇنى كادىر قىلىپ ئۆستۇرمەكچىمىش...

دېگەندەك ، ئۇزاق ئۆتمەيلا نەمجان مەھەممەت كادىرلىق رەسمىيىتىنى غاچ - غۇچ پۈتتۈرۈپ ، ئىدارىگە نەرسە - كېرەك سېتىۋالىدىغان خادىم بولۇپ بەلگىلەندى . خوجىلىق بۆلۈمدە بىر ئىش ئۈستىلى كۆپەيدى . مەنغۇ بىر ئاددىي ئىسكىلاتچى ، «خوجىلىق بۆلۈمگە كىم كېلىپ ، كىمنىڭ كېتىشى بىلەن نېمە كارىم » دەپ ئويلىدىم .

يېڭى يىل يېقىنلاپ قالغان ۋاقىت ئىدى . رەھبەرلەر چوڭ يىغىن ئېچىپ ، ئىلغارلارنى تەقدىرلەپ ، يىللىق خىزمەتلەردىن خۇلاسە چىقارماقچى بولۇشتى . ئىشچى - خىزمەتچىلەرنى بىر يىل جاپا تارتتى ، دەپ ئاددىيراق قىلىپ زىياپەت ئۆتكۈزۈپ بەرمەكچى بولۇشتۇق . نەمجان مەھەممەت جامائەتكە ئۆزىنى بىر كۆرسىتىپ قويماقچى بولدىمۇ ، پۇلنى مەردلىك بىلەن خەجلەپ ، تاتلىق - تۇرۇم ، مېۋە - چېۋە ، سوغۇق ئىچىملىك دېگەندەك نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ ، ئىسكىلاتنىڭ بىر بۇلۇڭىنى تولدۇرغىلى تۇردى . كىمنىڭ خىيالىغا كەلسۇن ، شۇ ئاردا يۇقىرىدىن تۇيۇقسىز «... ھەر خىل شەكىلدىكى زىياپەت ، كۈتۈۋېلىشلارنى ئۆتكۈزۈشكە قەتئىي بولمايدۇ » دېگەن يولىيورۇق كېلىپ قالدى . چوڭ يىغىننى قۇرق قاياق سۇ بىلەن ئاددىيلا ئۆتكۈزدۇق .

ئەتىسى ئىسكىلاتنى ئېچىپ ، يىغىنغا دەپ سېتىۋالغان نەرسىلەرنى قانداق بىر تەرەپ قىلارمىز ؟ دەپ ئولتۇراتتىم . نەمجان مەھەممەت ئىدارىدىكى يېقىنلىرىدىن بەش - ئالتەيلەننى

باشلاپ كىرىپ ، ئىسكىلاتتىكى سۇپۇرگە ، چېلەك ، كەتمەن ـ گۇرجەك ، ئىش قەغىزى ، شىللىم ، سىياھ دېگەندەك قالايمىقانچىلىقلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىلا «زىياپەت»نى باشلۇۋەتتى .

— قېنى ، ئاغىنىلەر ، ماۋۇ نەرسىلەردىن ئېغىر تېگىڭلار . سىلەرنى يەيدۇ ، دەپ سېتىۋالغان . ئىسكىلاتتا ئۇزاق تۇرۇپ قالسا بەربىر بۇزۇلىدۇ... شۇنداققۇ دەيمەن ، تۇرداخۇن ئاكا ؟

باشلىقنى قورقۇتالايدىغان بۇ يېڭى كادىرغا نېمە دېيىشىمنى بىلمەي ، ئالىيىپ ـ ئالىيىپ قاراپ قويۇپ ، ئىسكىلاتنى تاشلاپ چىقىپ كەتتىم . چۈشتىن كېيىن كەلسەم ، ھېلىقى زىياپەتچىلەر يەيدىغىنىنى يەپ ، ئالدىغىنىنى ئېلىپ ، سېتىۋالغان نەرسىلەرنى ئوبدانلا يېرىملىتىپتۇ . ئۇلاردىن قالغان قۇرۇق بوتۇلكا ، كەمپۇت قەغىزى ، خاسلىق ، ئاپېلسىن شۆپۈكلىرىنى يېرىم كۈن تازىلىدىم . كەچكە يېقىن يەنە نىمجان مەھەممەت پەيدا بولدى . ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئاستا شاپىلاقلاپ :

— ئۇكام ، سىز تېخى يېقىندا كادىر بولدىڭىز ، مۇنداق قىلساق باشقا بالا تېپىۋالمىز جۇمۇ ، — دېدىم .

— نېمە بولدى ؟ — دېدى ئۇيەردىن بىر تال شىمشكە شاكىلىنى ئېلىپ ، چىشىنى كوچىلاپ تۇرۇپ . بۇ شوپۇرمىزنىڭ شۇنداق قاينىاق سۇ ئىچسىمۇ ھېلىلا بىر يەردىن قىزا يەپ چىققاندەك چىشىنى كوچىلاپ ئولتۇرىدىغان ئادىتى بار ئىدى .

— نېمە بولدى ، دەيسىزغۇ ؟... باشلىقلاردىن بىرەرى كىرىپ ، ھېلىقى يىغىنغا دەپ سېتىۋالغان نەرسىلەر قېنى ؟ دەپ سوراپ قالسا نېمىدەپ جاۋاب قىلىمىز ؟

— ۋاي ، ئاكا ، نېمانچە قورقىسىز ؟ باشلىق غوجاملارنىڭ يەپ ـ ئىچىپ كېتىۋاتقىنىغا سېلىشتۇرغاندا بۇ قانچىلىك

نېمىتى ! ؟...

— ئۇنداق دېمەڭ ، مانا مەن ئىسكىلاتچىلىق قىلغاندىن بېرى بېشىمدىن نېمە ئىشلار ئۆتمىگەن دەيسىز ، — دەپ ئۇنىڭغا ئۇزاق يىللارنىڭ ئالدىدا بولغان بىر ئىشنى ھېكايە قىلىپ بەردىم ، — بىر چاغلاردا «خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرۇش» دېگەن ھەرىكەتلەر بولغان . بىر كۈنى تەكشۈرگۈچىلەر ئىسكىلاتىمنى تەكشۈرۈپ ، «تۇرداخۇن ، ماۋۇ دەپتەرگە يېگىرمە كىلوگرام كىشمىش ئىسكىلاتقا كىرىم ، دەپ يېزىلىپتۇ ، كىشمىشنى نېمىگە ئىشلەتكىنىڭلار كۆرۈنمەيدىغۇ ؟» دەپ سوراپ قالدى . ئۇ يىللاردا بازارغا يۈگۈرۈپ چىقسا ئىزدىگەن نېمىنى دەرھال تاپقىلى بولمايدىغان بولغاچقا ، بەزى نەرسىلەرنى ئالدىن ئېلىپ ساقلاپ قويىدىغان ئىشلار بولىدىغان . ئويلىسام ، بىر چاغدا شۇنداق بىر كىشمىش ستۇالغىنىمىز راست . نېمىگە ئىشلەتكىنىمىزنى زادى ئېسىمگە ئالالمىدىم . ئىسكىلاتنى تەكشۈردۈق ، ھەممە نېمە جايىدا تۇرىدۇ ، ھېلىقى سېسىق كىشمىشنىڭ بىر تېلىمۇ يوق... ئۇ شۇنداق بىر زامانلار ئىدى . شۇ ئازغىنە كىشمىشنىڭ چاتقى بىلەن كۈرەشكە تارتىلدىم .

«ھوي ، ئاغىنىلەر ، مانا خۇدا تۇرۇپتۇ ، ئۇ كىشمىشتىن بىر تالنى ئاغزىمغا سالغان بولسام... » دەيمەن . كۆپچىلىك :

«ئەمىسە ، كىشمىش نەگە كەتتى ، دېمەمسەن ؟ ! » دەپ چۈرقىرىشىدۇ ، دەپ بېرەلمەيمەن . شۇنداق قىلىپ ، خەقنىڭ ئالدىدا بىرنەچچە كۈن ئۆرە تۇردۇم . ئاخىرىدا بىرى قوپۇپ :

«ھوي تۇرداخۇن ، ئەمدى ئادەم بولغاندىن كېيىن ، ئىسكىلاتقا كىرگەندە ـ چىققاندا شۇ كىشمىشتىن بىرەر ـ يېرىم تالنىمۇ ئاغزىڭغا سالمىغانسەنمۇ ؟» دەپ قالدى . ئىلاجسىز :

«ئەمدى... بىر - ئىككى تال يېگەن بولسام يېگەندىمەن» دېدىم . ئەتراپتىكىلەر :

«ھە ، جاھىللىق قىلماي ماۋۇ گەپنى قىلمامسەن !» دەپ چۇرقىراشتى .

«ئىسكىلاتقا كۇنىگە قانچە قېتىم كىرىپ-چىقىدىغانسەن ؟»

«بەزىدە بىر قېتىم ، زۆرۈر بولۇپ قالسا ئالتە - يەتتە قېتىممۇ كىرىدىغان گەپ...»

«ھە بوپتۇ ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن كۇنىگە بەش قېتىمدىن كىرىدىكەنمۇ دەيلى ، ھەر قېتىمدا بىرەر ئوچۇمدىن كاپ ئەتكەن بولسا ئىكەنمۇ كۇنىگە ئاز دېگەندە بىر كىلوگرام كىشمىش كەتتى دېگەن سۆز... خوش ، ئەمدى بىر ئايدا قانچىلىك يېگەن بولىسەن ، بىر يىلدىچۇ ؟ ئۆزۇڭ ھېسابلاپ باق !»

مەن بىرنېمە دېگۇچە باشقا ھېسابچىلار شارت - شۇرتلا قەغەز - قەلەملىرىنى چىقىرىشىپ ، ئىككى - ئۇچ مىشكاپ كىشمىشنىڭ ھېسابىنى ماڭا ئارتىپ قويۇشتى .

«ھوي سادىغاڭ كېتەيلەر ، نېمانداق قىلىسىلەر ، بۇ بارى - يوقى يىگىرمە كىلوگرام كىشمىش ئەمەسمۇ ؟» دەيمەن ، ئاڭلايدىغان ئادەم يوق .

شۇنداق قىلىپ ، خىيانەتچىلەر قاتارىغا خەتلەندىم . بىر كۇنى بېشىمنى ساڭگىلىتىپ غەمدە ئولتۇرسام ، يېنىمىزدىكى مەكتەپتىن شۇ يەرگە تەكشۇرۇشكە چۇشكەن بىرەيلەن كىرىپ كەلدى .

«خوش ، نېمە گەپ ؟» دېسەم .

«ئاۋۇ مەكتەپنىڭ ئىسكىلاتچىسى بۇلتۇر سىلەردىن يىگىرمە كىلوگرام كىشمىشنى قەرز ئېلىپ ئىشلەتكىنىنى ئېيتىدۇ ،

راستمۇ ؟» دەيدۇ .

كۆزۈمگە ھېلىقى ئاداش ئاسماندىن چۇشكەن پەرىشتىدەك كۆرۈنۇپ كەتتى ، گەپ قىلمايلا بىزنىڭ ئىدارىگە چۇشكەن تەكشۇرگۇچىلەرنىڭ ئەڭ چوڭ باشلىقىنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپ : «بايىقى گەپنى يەنە بىر دەڭا !» دېدىم . ھېلىقى ئىككىسىنى يۇزلەشتۇرۇپ قويۇپ بالا - قازادىن ئاران قۇتۇلغانىدىم... ئەمدىزە ، ماۋۇ نەرسىلەرنىڭ تاق يېرىمىنى تۆت ئاغىنىڭىز بىلەن يەپ - ئىچىپ بولۇپسىز ، بۇنىڭ سورىقى بولماسمۇ ؟ !

نىمجان مۇھەممەت بۇ گەپلىرىمنى يا ئاڭلىدى ، يا ئاڭلىمىدى ، ئۇ چىشىنى مالتىلاۋاتقان ياغاچنى يەرگە تاشلاپ ، ماڭا قاراپ مەنىستەمسىلىك بىلەن كۇلۇپ قويدى - دە ، «توختاڭ ، بۇ ئىشنى مۇنداق توغرىلايمىز» دەپ بىر قەغەزگە بىرقانچە ئادەملەرنىڭ ئىسمىنى يېزىپ ئالدىمغا تاشلىدى .

— بۇ نېمە ؟

— كۆرمەيۋاتامسىز ، ئىدارىمىزدىن پېنسىيىگە چىققانلارنىڭ تىزىملىكى .

— نېمە قىلماقچىسىز ؟

— سېتىۋالغان نەرسىلەرنى يېڭى يىل مۇناسىۋىتى بىلەن پېنسىيىگە چىققانلارنى يوقلاشقا ئىشلەتتۇق ، دەپلا تارقىتىۋېتىمىز ، پۇتتى .

— ماۋۇ يازغانلىرىڭىزنىڭ ئىچىدە پېنسىيىگە چىقمىغانلارنىڭمۇ ئىسمى بارغۇ ؟

— ھەي ، جېنىم تۇرداخۇن ئاكا ، نېمانچە پەمىڭىز يوق . شۇڭا بىر ئىسكىلاتچىلىقنى ئوتتۇز يىل ئىشلىگەن ئادەم -

ده سىز... ماۋۇ قالغانلىرى ئىدارىمىزدىكى چوڭ - كىچىك ئەمەلدارلار ، ئۇلار ئۆزلىرى پېنسىيىگە چىقمىغان بىلەن ئائىلىسىدە يوقلاشقا تېگىشلىك قېرى - چۈرى ، ئاغرىق - سىلاقلىرى بار - ده !... مانا ماۋۇ باشلىقىمىزنىڭ ئۆيىدە ياشانغان دادىسى بار . مۇئاۋىن باشلىقىمىزنىڭ ئانىسىنى بىلەرسىز ؟ چېچىنى بويىاپ يۈرسە ياش چوكانمىكىن ، دەپ قالماڭ ، ئۇمۇ ئاتمىشتىن ئاشقان ئايال . ماۋۇ يەنە بىر مۇئاۋىن باشلىقنىڭ ئۆيىدە ئەرگە تەگمەي ئولتۇرۇپ قالغان بىر سىڭلىسى بار ، بېشىنىڭ ئازراق سۇيى بارمىكىن ، پۇل تاپسىلا بېرىپ سۈرەتكە چۈشىدۇ . ئۇنىمۇ قاتاردا يوقلاپ قويمىساق بولماس...

— بوپتۇ ، باشلىقلار ماقۇل بولسا شۇنداق قىلساقمۇ قىلايلى .

— سوراپ يۈرۈشنىڭ هاجىتى يوق . گېپىدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن «بولماپتۇ» دېگەن باشلىقنى مەن بىر كۆرەي...

شۇنداق قىلىپ ، ئەتىسى قالدى - قاتتى نەرسىلەرنى چوڭ - كىچىك خالتىلارغا قاچىلاپ ، چوڭراقلىرىنى باشلىقلارنىڭ ، كىچىكرەكلىرىنى پېنسىيىگە چىققانلارنىڭ ئۆيلىرىگە توشۇغىلى تۇردۇق . بىكارغا بىرنېمە ئاپارسا كىم ئالمايدۇ ، دەيسىز ؟ ئىشقىلىپ ، هەممىسى خۇش بولدى . باشلىقلارمۇ بۇ خىزمىتىمىزنى ماختىدى . شۇنچە يىللار ئىسكىلات باشقۇرۇپ تۇزۇكرەك ماختاشقىمۇ ئېرىشىپ باقماپتىكەنمەن ، ئۆزۈمنى بىر بىلىپ ، بىر بىلمەي كۆلدۈم .

يېڭى يىللىق سېتىۋالغان نەرسىلەرنىغۇ شۇنداق توغرىلاپ قۇتۇلغان بولدۇق . ئەمما ، شۇنىڭدىن باشلاپ ئىسكىلاتنىڭ

كىرىم - چىقىم رەسمىيەت ئىشلىرى قالايمىقانلىشىپ كەتتى . ئىدارىگە سېتىۋېلىنغان نەرسىلەرنىڭ ئۆزىنى كۆرمەيلا «پالانى يەرگە ئىشلەندى» دەيدىغان قۇرۇق قەغەزلەرنى يىغىپ ئولتۇرىدىغان بولدۇم . كىتاب ئىشكاپى ، داڭلىق قەلەم ، ئاپتوماتىك تېرموس ، ئۈستەل چىرىغى ، رەڭلىك لامپا ، قانداقتۇر ئېلېكترونلۇق ئەسۋابلار... ئەيتاۋۇر ، بۇرۇن ئۆزۈمۇ ئاڭلاپ باقمىغان ئاجايىپ - غارايىپ نەرسىلەر سېتىۋېلىنىپ ، ئىسكىلاتنىڭ قەيەردىلىكىنى كۆرمەيلا غايىب بولىدىغان بولدى .

— ئۇكام نىمجان مەھەممەت ، بۇ قانداق بولغىنى ؟ — دەپ سوراپ قويماتتىم . ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسىلا ئۇ :

— چاتاق يوق ، ئۆزۈم توغرىلايمەن ! — دەيتتى .

— ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن تۇزۈم بار - ده تۇزۈم ! — دېدىم بىر كۈنى .

— تۇزۈم !؟... تۇزۈم دېگەن سىز بىلەن ماڭا ئوخشاشلارنىڭ پۇت - قولىنى چۈشەيدىغانغا چىققان نېمە ، — دېدى ئۇ چىشىنى كوچىلاپ تۇرۇپ ، — باشلىقلىرىڭىزنىڭ ئۆزىنىڭ تۇزۈمگە قانچىلىك بويسۇنىدىغىنىنى مەندىن سورىمىڭا . شوپۇر بولغان ئادەم نېمىنى بىلمەيدۇ ، دەيسىز ؟ مانا سىز باشلىقنى كۈندۈزى ئىدارىدە تۇپتۇزۇك يۈرگەن چاغلىرىدىلا كۆرىسىز ، بىز ئۇلار بىلەن كۈندۈزىمۇ ، كېچىسىمۇ بىللە بولغان . ئۇلارنىڭ قانداقلىقىنى ئوبدان بىلىمىز...

دېمىسىمۇ نىمجان مەھەممەت هەرقانداق ئاق - قارا ئىسچوتلارنى هېلىقى باشقىلار ئېيىنىپ كىرەلمەيدىغان بۆلۈملەرگە ئۈسۈپ كىرىپلا تەستىقلىتىپ چىقالايتتى . ئۆزۈم توغرىلايمەنلا ، دەيتتى ، ئاۋۇال باشلىقلارنىڭ تەلىپىنى تولۇق

قاندۇرۇپ ، ئاندىن قالغان نەرسىلەرنى ئۆزى بىلگەنچە توغرىلاۋېرەتتى . كېيىنكى چاغلاردا ، ھېلىقى سۆلەتلىك باشلىقىمىز يۈرەك ئاغرىقى ، قان بېسىمى دېگەندەك بالايىبەتتەرلەر بىلەن دوختۇرغا تولا قاتراپ ، پات - پات ئىشقا كېلەلمەيدىغان بولۇپ قالدى . مېنىڭ نەزىرىمدە ئەمدى ئۇ بۇرۇنقى ھەيۋىسىنى يوقىتىپ ، خۇددى ئاپتاپتا قالغان قار ئادەمدەك بارغانسېرى كىچىكلەپ كېتىۋاتاتتى... راستىنى ئېيتسام ، نىمجان مەھەممەت بىلەن بىللە ئىشلەشتىن ئۆزۈمۇ قورقۇپ قالدىم . «ھەي مۇشۇنىڭ بىر بالاسى يۇقمىسۇن ، پېنسىيىگە چىقىپلا قۇتۇلاي !» دەپ ئالدىراپ - تېنەپ پېنسىيىگە ئىلتىماس يازدىم . مەن پېنسىيىگە چىققۇچى ئارىلىقتا نىمجان مەھەممەت «خىزمەتتە يېڭىلىق يارىتقان خادىم» دەپ ماختىلىپ ، خوجىلىق بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىقىغا ئۆسۈپ ، پىكاپتا ئولتۇرىدىغانلار قاتارىغا ئۆتتى . ئۇ ئىشتىن چۈشكەن چاغلاردا شوپۇرنىڭ پىكاپىنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ ، ئۇنى ھۆرمەت بىلەن كۈتۈپ تۇرۇشلىرىنى دېمەمسىز...

مانا ، بۇلار خېلى يىللارنىڭ ئالدىدىكى گەپلەر . دەم ئېلىشقا چىقىپ كەتكەچكە ، ئىدارىدىكى يېڭىلىقلاردىن تازا خەۋەر تېپىپ كېتەلمىدىم . ئاڭلىسام ، نىمجان مەھەممەت يەنە ئۆسۈپ ، ئىدارىمىزنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىدىن بىرى بولۇپ قاپتۇدەك . يېقىندا ئۇقسام ، ئۇنىڭمۇ شوپۇرى : مەن قاچانغۇچە سېنىڭ ھارۋىكەشلىكىڭنى قىلىمەن ، مېنى ئۆستۇرمەيدىغان بولساڭ ، بارلىق ئەپتى - بەشىرەڭنى پاش قىلىپ ، رەسۋايىڭنى چىقىرىمەن ، دەپ نىمجان مەھەممەت بىلەن ياقىلىشىپ يۈرگۈدەك . بىچارىنىڭ شوپۇرىدىن قورقۇش كېسىلى سابىق

باشلىقىنىڭكىدىنمۇ ئېغىرراق بولسا كېرەك... قارىغاندا بۇ كېسەل يۇقۇملۇق بولۇپ ، بارغانسېرى كەڭ تارقىلىۋاتقان ئوخشايدۇ .

1992 - يىل ، غۇلجا

شاھ ۋە قاغا

«بورادۇ» دەپ ئاتىلىدىغان كىچىك بىر پادىشاھلىق بار. ياش چوڭ بولغانسېرى ئادەمنىڭ زېھنىمۇ ئاجىزلاپ كېتىدىغان گەپكەن، مەن بەزىدە ئۆزۈمنىڭ يېقىن ئاغىنىلىرىمنىڭمۇ ئىسمىنى ئۇنتۇپ قالىدىغان بولۇپ قالدىم. بۇ دۆلەتنىڭ ئىسمى «بورادۇ»مۇ، ياشقا نېمىمۇ؟ ئۇنىڭ ئورنى دۇنيا خەرىتىسىنىڭ قايسى بۇرجىكىگە توغرا كېلىدۇ؟ تازا ئېسىمدە قالماپتۇ. ئىشقىلىپ، ئۇنىڭ نامى «بورادۇ»غا يېقىنراق بىرنېمە. ھازىرچە بىز ئۇنىڭ ئىسمىنى «بورادۇ» دەپلا تۇرايلى. بىز ھېكايە قىلماقچى بولغان ۋەقە مانا مۇشۇ يەردە يۈز بەرگەن.

«بورادۇ» شاھىنىڭ ئوردىسى ئىچىدە شاھنىڭ ئارام ئېلىشى ئۈچۈن مەخسۇس ياسالغان بىر باغچە بار. مۇبادا تەلىيىڭىز ئوڭ كېلىپ، بۇ خاس باغچىغا تاسادىپىي بىرەر نۆۋەت قەدەم بېسىش پۈرسىتىگە مۇيەسسەر بولۇپ قالسىڭىز، جەننەت دېگەن ھەرقانچە گۈزەل بولسا مۇشۇنچىلىك بولار، دەپ ئويلاپ قالمىسىز. بۇ يەردە قۇياش نۇرىغا تويۇنۇپ تۇرغان رەڭمۇرەڭ گۈللەر، تۆت پەسىل كۆكسېپ تۇرىدىغان دەل - دەرەخلەر، ياپيېشىل چىملىقلار، سۈپسۈزۈك سۇلار تولدۇرۇلغان چۆمۈلۈش كۆللىرىنى كۆرىسىز. شاھ خۇش كەيپ چاغلىرىدا ۋەزىر - ۋۇزرالىرىنى بۇ باغقا چاقىرىپ سۆھبەت ئېلىپ بارىدۇ؛ كاتتا زىياپەتلەرنى

ئۇيۇشتۇرۇپ، كۆڭلى تارتقان مېھمانلار بىلەن بىللە بولىدۇ؛ نەغمىچىلەرنىڭ كىشنىڭ روھىنى ئۇرغۇتۇپ ئەرشكە ئەكېتىدىغان نەغمە - ناۋالىرىنى تىڭشاپ، ساھىبجامالىلارنىڭ بەللىرىنى تولغان، ساغرىلىرىنى سىلكىپ ئوينىغان ئۇسسۇللىرىدىن ھۇزۇرلىنىدۇ.

سىز بىلەن بىز: دۇنيادا ئەڭ ھۇزۇر - ھالاۋەتلىك ياشاۋاتقانلار ئاشۇ شاھلار بولسا كېرەك، دەپ ئويلايمىز. ئەمەلىيەتتە شاھلارنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق دەردى، زېرىكىدىغان، ئىچى پۇشىدىغان، كېچىلىرى ئارامسىزلىنىپ ئۇخلىيالمايدىغان، ئەتراپىدىكى ئۆزى تىكلىگەن مەۋجۇت نەرسىلەردىن بىزار بولىدىغان چاغلىرى بولىدۇ. مۇنداق چاغلاردا «بورادۇ» شاھى ھەممىنى قوغلاپ چىقىرىپ، باغچىدىكى يېشىل چىملىقلار ئارىسىدىن كەتكەن ئاياغ يوللاردا تەنھا مېڭىپ خىيال سۈرىدۇ. كۆپكۆك ئاسمان، قۇياش نۇرىغا چۆمۈلۈپ سۇكۇتتە تۇرغان گۈل-گىياھلاردىن ئۆزىگە ئاراملىق ئىزدەيدۇ. بۇ دەقىقىلەردە، شاھنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ ھېچكىم بۇ باغقا ئاياغ بېسىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ.

بۇگۈنمۇ بورادۇ شاھى خاس باغچىدىكى ھېلىقى چىملىقلار ئارىسىدىن كەتكەن يولدا تەنھا مېڭىپ يۈرەتتى. ئۇنىڭ چىرايى ئۆڭگەن، قوشۇملىرى تۇرۇلگەن بولۇپ، قانداقتۇر بىر دەردىنىڭ ئۇنىڭ يۈرىكىنى تاتىلاۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى.

«جاھان بۇرۇنقىغا ئوخشاشماي قېلىۋاتىدۇ، — دەپ ئويلايتتى شاھ، — بورادۇدەك ئۆزىنىڭ شاھلىق سەلتەنىتىنى ساقلاپ كېلىۋاتقان دۆلەتلەردىن ھازىر دۇنيادا زادى نەچچىسى بار؟... ناھايىتىمۇ ئاز قالدى. ئەمدىلىكتە قەدىمكىنى

ئەتراپىدىكى ئەللەرنىڭ قەدىمگە ماسلاشتۇرۇپ باسمىسىڭ كۆلكىگە قالىسەن... » شۇ سەۋەبتىن شاھ مەملىكەت ئىچىدە ئانچە - مۇنچە ئۆزگىرىشلەرنى قىلىشقا مەجبۇر بولۇۋىدى ، پۇقرالار بارغانسېرى هەددىدىن ئېشىپ ، ئۇنىڭدىن تېخىمۇ چوڭ ئەركىنلىك تەلەپ قىلغىلى تۇردى . ۋەزىرلەر ، ئەمەلدارلار ، هەتتا ئۇنىڭ بالا - چاقىلىرى ئالدىدا هەدەپ قويۇپ ، ئارقىدىن ئۆزى بىلگىنىچە ئىش قىلىشاتتى . دۆلەت خەزىنىسى بارغانسېرى قۇرۇقدالماقتا ئىدى... هەممە مەخلۇقات شاھنىڭ ئايىغىغا شەرتسىز باش قويىدىغان ئۆتمۈشنىڭ ئۆزى قانچىلىك گۈزەل ئىدى - هە !... هازىرچۇ ؟ مۇشۇ «هازىر» دېگەن سۆزنىڭ ئۆزى بىر دەھشەت ! هازىر شاھ ئۆز دۆلىتىنى ئەتراپى غايەت زور دولقۇنلار بىلەن قورشالغان يېگانە ئارالدەك هېس قىلىدىغان بولۇپ قالدى . بۇ ئارال بارغانسېرى قاتتىق داۋالغۇپ ، ئۇنى ئارامسىزلاندۇرماقتا ئىدى .

شۇ خىياللار بىلەن شاھ باغدىكى يوغان بىر تۇپ چىنار دەرىخىنىڭ ئاستىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى ، شاھنىڭ مۇرىسىگە يۇقىرىدىن بىر نەرسە پوككىدە چۈشكەندەك قىلىپ قالدى . شاھ چۆچۈپ قاراپ ، شاھلىق تون ئۈستىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان ئاپئاق سۈيۇقلۇقنى كۆردى . بۇ بىر قۇش مايىقى ئىدى . دەل شاھنىڭ بېشى ئۈستىدىكى چىنار شېخىدا بىر قاغا قانات - قۇيرۇقىنى تۇزەشتۇرۇپ ئولتۇراتتى . شاھ غەزەپ بىلەن قولىنى كۆتۈرۈۋىدى ، قاغا ئېرىنچەكلىك بىلەن ئاستا ئورنىدىن قوزغىلىپ ، هاۋاغا ئۆرلەپ كەتتى . بۇ ئىش شاھنىڭ كەيپىنى تېخىمۇ قاتتىق ئۇچۇردى .

— هاي ، لەشكىرىي ئىشلار ۋەزىرى ! — دەپ ۋارقىرىدى

شاھ .

يىراقتا ، باغنىڭ ئىشىكى ئالدىدا شاھنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتۈپ تۇرغان مۇلازىم يۈگۈرۈپ دېگۈدەك يېتىپ كېلىپ تىز چۆكتى .

— خوش ، شاھ ئالىيلىرى .

— ۋەزىرنى ، لەشكىرىي ئىشلار ۋەزىرنى دەۋاتىمەن .

مۇلازىم ئارقىغا يېنىپ ، مىنۇت ئۆتمەي لەشكىرىي ئىشلار ۋەزىرنى تېپىپ كەلدى . لەشكىرىي ئىشلار ۋەزىرى ساقاللىق ، بەستلىك كەلگەن ئادەم ئىدى . ئۇ هاسىرىغىنىچە كېلىپ شاھنىڭ ئالدىدا يۈكۈندى . ياش ۋاقتىلىرىدا جەڭ مەيدانلىرىدا ئاجايىپ قەهرىمانلىقلارنى كۆرسەتكەن بۇ ئادەم هەر قېتىم شاھنىڭ ئالدىدا مۇشۇنداق تىزلىنىشقا مەجبۇر بولغاندا قاتتىق خورلۇق هېس قىلاتتى .

— بۇ نېمە ؟ — دەپ ئۈستىدىكى تونىنى كۆرسەتتى شاھ .

— بۇ... بۇ ، ... — دەپ هودۇقۇپ قالدى ۋەزىر ، — بۇ جانابلىرىنىڭ ئۈستىدىكى مۇبارەك شاھلىق تون .

— مەن تونىنىڭ گېپىنى قىلمۇاتقىنىم يوق !... ئۇنىڭ ئۈستىدىكى نېمە ؟ !

شۇ چاغدا ۋەزىر تونىدىكى ئاقۇچ داغنى كۆردىيۇ ، دەماللىققا ئۇنىڭ نېمىلىكىنى ئىلغا قىلالمىدى .

— ئەقىلسىز قۇللىرىنى كەچۈرسىلە . ئۇ يەردە ئاقۇچ بىر داغ تۇرۇپتۇ . نېمىلىكىنى هەقىقەتەن ئىلغا قىلالمىدىم .

— قۇشنىڭ مايىقى ، ئەقىلسىز !... مۇشۇ چىنار شېخىدا ئولتۇرغان ئەرزىمەس بىر قاغا هېلىلا مېنىڭ ئۈستۈمگە نىجاسىتىنى چىچىپ قويۇپ ئۇچۇپ كەتتى... شۇ بىر قۇش چېغىدا مېنى كۆزگە ئىلمىسا - هە !... بۇ جاهان زادى نېمە بولۇپ

كېتىۋاتىدۇ !؟... يوقات ، مەملىكەت ئىچىدىكى ، قولۇڭدىن كەلسە دۇنيادىكى قاغا ئەۋلادىنىڭ ھەممىسىنى يوقات ! ... بۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭ كۆزۈم قاغا - پاغا دېگەننى كۆرگۈچى بولمىسۇن !

لەشكىرىي ئىشلار ۋەزىرى بىر دەقىقە تېڭىرقىغىنچە تۇرۇپ قالدى - دە ، دەرھال ئېسىنى يىغىپ : «خوپ !» دېگىنىچە ئوردىغا قاراپ يۈگۈردى .

× ×

شاھ ئۆزىنىڭ خاس باغچىسىدا قاغىلارنى يوقىتىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈرۈۋاتقان شۇ مىنۇتلاردا يەنە بىر ۋەزىر — تەرغىبات ئىشلىرى ۋەزىرىمۇ ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدا قولىنى ئارقىسىغا تۇتقىنىچە ئۇياقتىن - بۇياققا تېپىرلاپ مېڭىپ يۈرەتتى . شۇ تاپتا ئۇ شاھنىڭ كەيپىنى مۇنچە ئوچۇرۇۋاتقان ئىشلارنىڭ زادى نېمىلىكى ئۈستىدە ئويلاپ ئاۋارە ئىدى . تىت - تىت بولغان ۋەزىر ئاخىر ئۆز ئىشخانىسىدىن چىقىپ ، قىپقىزىل پايانداز‌لار سېلىنغان زالدىن ئۆتۈپ ، تەرەققىيات ۋەزىرىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كەلدى . تەرغىبات ۋەزىرى پات - پات باشقىلار بىلەن چاقچاقلىشىپ ، قىزىقچىلىق قىلىپ قويىدىغان ، يېقىندىن بېرى ناھايىتى كېلەڭسىز سەمرىپ كەتكەن ، پاكار ، دوغلاق ئادەم ئىدى . شاھ ئۇنىڭ باشقىلارغا قىلغان قىزىق چاقچاقلىرىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئۇنى زىياپەت سورۇنلىرىغا چاقىرماي قويمايتتى . بۇ ۋەزىر ئۆزىنىڭ شۇنچە سەمرىپ كېتىۋاتقىنىغا قارماي ، گۆشنى كۆرگەندە زادىلا

نەپسىنى يىغىۋالالمايتتى . شاھقا ئەيمىنىپ - ئەيمىنىپ قاراپ قويۇپ ، گۆش تارتىلغان تاۋاقلار قۇرۇقدىلىپ بولغاندىلا داستىخاندىن نېرى بولاتتى . تەرەققىيات ۋەزىرى بولسا ، ئورۇق كەلگەن ، ئېگىز ئادەم ئىدى . ئۇ ياش چاغلىرىدا چەت ئەللەردە ئوقۇغان ، ھازىرمۇ خىزمەت ئېھتىياجى سەۋەبىدىن چەت ئەللىكلەر بىلەن ئۇچرىشىپ تۇراتتى . شۇلارنىڭ تەسىرىدىنمۇ ئۇ تاماقتا ئۆلچەمگە ناھايىتى دىققەت قىلاتتى . بۇ ئىككى ۋەزىر بوي - تۇرقى ، مىجەز - خۇلقىدىكى شۇنچە ئوخشاشماسلىقلارغا قارماي ناھايىتى ئەپ ئۆتۈشەتتى . كۆڭلىدىكى گەپلەرنى قورۇنماي ئېيتىشالايتتى . ئوردىدا شاھ بولمىغان پۇرسەتلەردە بىر- بىرىنىڭ قېشىغا كىرىپ كۈسۈلدىشىپ ، ئوردىدىكى كۆڭۈلنى غەش قىلىدىغان ئىشلار ، مەملىكەتتىكى قالايمىقانچىلىق ، شاھنىڭ بىلىمسىزلىكى ، شاھ جەمەتىدىكى كىملەرنىڭ قانچىلىك پۇلنى قايسى دۆلەتنىڭ بانكىسىغا يۆتكەپ كەتكەنلىكى ، شاھ ھەرەمخانىسىدىكى تېخى شاھنىڭ ئۆزىگىمۇ مەلۇم بولمىغان سەتچىلىكلەر دېگەندەك نۇرغۇن ئىشلار توغرىسىدا ھارغىچە غەيۋەت قىلىشىپ ، شاھ ئۇستىدىن ئاچچىق كۈلۈپ قورسىقىنى بوشىتىۋېلىشاتتى .

تەرەققىيات ۋەزىرى تەرغىبات ۋەزىرى بىلەن سالاملىشىپ ، ئۇنى مەخمەل بىلەن قاپلانغان يۇمشاق دىۋانغا تەكلىپ قىلدى .

— شاھ ئالىيلىرىغا نېمە بوپتۇ ؟ — دەپ سورىدى تەرەققىيات ۋەزىرى ، — ئۇ ، ھەممە قاغىلارنى يوقىتىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈرۈپتۇدەكقۇ ؟

— قاغىلارنى... ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قاغىلارنى دەمسىز ؟

— قاغا دېگەن ئاسماندا ئۇچماي ، سىزگە ئوخشاش ئوردا ئىچىدە يۇگۇرۇپ يۈرىدۇ ، دېۋىدىگىزمۇ ؟

— كىمدىن ئاڭلىدىگىز ؟

— تېخى ھېلىلا... لەشكىرىي ئىشلار ۋەزىرىدىن .

— ھەي - ي ، جانابىي تەرەققىيات ۋەزىرى دوستۇم ، — پېشانىسىدىن تەپچىپ چىقىۋاتقان ئۇششاق تەر تامچىلىرىنى يېپەك ياغلىقى بىلەن سۈرتتى تەرغىبات ۋەزىرى ، — شاھىنىڭ كۆزدە تۇتۇۋاتقىنى ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن قاغىلا ئەمەس ، قاغىدەك ئاغزى بېسىلماي قاقىلدايدىغان شائىرلار !

— شائىرلار ؟... شائىرلارغا نېمە بوپتۇ ؟ !

— شائىرلارنىڭ ئىشى مېنىڭ باشقۇرۇش دائىرەمدىكى مۇھىم خىزمەتلەرنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىسىز .

— شۇنداق ، سىز تەرغىبات ئىشلىرى ۋەزىرى بولغاندىكىن ، ئەلۋەتتە شائىرلارنىمۇ باشقۇرىسىز - دە !

— راستىمنى ئېيتسام ، دوستۇم ، بۇ شائىر دېگەنلەرنىڭ بىر مەملىكەت ئۇچۇن زادى نېمىگە لازىمى بولىدىغانلىقىنى ئۆزۈمۇ چۈشەنمەيمەن .

تەرەققىيات ۋەزىرى بۇ سۆزنى ئاڭلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى .

— زامان - زامانلاردىن بېرى ، — دەپ چۈشەندۈردى تەرەققىيات ۋەزىرى ، — شاھلار ئۆز ئوردىلىرىدا يۈزلەپ شائىرلارنىڭ قورسقىنى بېقىپ كەلگەن .

— نېمە ئۈچۈن ؟ — دېدى تەرغىبات ۋەزىرى .

— شۇنىڭ ئۈچۈنكى ، شاھلار ئۆزىنىڭ ئۇلۇغلۇقى ، ئادالەتپەرۋەرلىكىنى ئۆزى كوچىغا چىقىپ جار سېلىپ

يۈرسە بولمايدۇ - دە ! ئۇنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى باشقىلار ماختىشى كېرەك . شائىرلار شاھنىڭ ئۆزلىرىگە قىلغان مېھرىبانلىقلىرىنىڭ بەدىلىگە تەرەپتىن چۈقان سېلىشىپ ، شاھنىڭ چەكسىز قۇدرىتى ، ئېسىل پەزىلەت ، تەڭداشسىز ئالىيجانابلىقىنى كۆككە كۆتۈرۈپ شېئىرلار يېزىشىدۇ ، ئۇنىڭ شەنىگە دەستە - دەستە داستانلارنى پۈتىدۇ .

— توغرا ئېيتتىڭىز ، ھازىرچۇ ؟... ھازىر... ھەي تەرەققىيات ۋەزىرى دوستۇم ، بۇ شائىر دېگەنلەرنى باشقۇرماقنىڭ مۇشكۈللۈكىنى سىز تېخى چۈشەنمەيسىز . شائىر دېگەننىڭ ھەقىقەتەنمۇ چاتىقى تولا خەق . يېقىندىن بېرى بۇ كارغا كەلمەسلەر ئۆزىنىڭ بۇرچىنى ئۇنتۇپ ، خىيالىغا كەلگەن نېمىنى يازىدىغان بولۇۋالدى... سەن ئۆزۈڭ بىلەن ئۆزۈڭ يالغۇز قالغاندا نېمىلەرنى ئويلىدىڭ ، كېچىسى خوتۇنۇڭ بىلەن يوتقاندا يېتىپ نېمىلەر ھەققىدە پىچىرلاشتىڭ ، بىز بۇنىڭغا ئارىلاشتۇقمۇ ؟ شۇنچە چوڭ ئەركىنلىكنىڭ قەدرىگە يەتمەي ، خۇددى مېنىڭ نېمىلەر ھەققىدە تەپەككۇر قىلۇاتقىنىمنى باشقىلار بىلمەي قالمىسۇن ، دەپ كۆرەڭلىگەندەك ، ئۆزۈڭنىڭ ئوڭدا يېتىپ ئويلىغانلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى شېئىر قىلىپ يازغىلى تۇرسىڭ . بۇ دۆلەتنىڭ ئىگىسى يوقمۇ ؟... گېزىت - ژۇرناللار ئۇچۇن پۇل خەجلەۋاتقان شاھنىڭ غەزىپى كەلمەمدۇ ؟...

— شۇنچە خاپا بولغۇدەك ئۇلار نېمىلەرنى يېزىپتۇ ؟

— ئوقۇپ باقسىڭىز ھەممىسى چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەر . ئۇلارچە گەپنى قانچە ياپتا قىلسا ، سۆز - ئىبارىلىرى قانچە چۈشىنىكسىز بولسا ، شېئىر دېگەن شۇنچە پاساھەتلىك چىقارمىش ؛ قانچە ئېگىز يەرگە پۇت ئاتسا ، شۇنچە ئابرۇيلۇق

بولارمىش . بۇ خەقنىڭ ھالىغا باقماي تۆت ئادەم جەم بولغان سورۇنلاردىكى گەپلىرىنىڭ يوغانلىقىنى دېمەمسىز . خۇددى ئۇلار شېئىر يازمىسا بۇ ئالەمنۇ ئالەم بولماي قالىدىغاندەك يوغان گەپلەرنى قىلىپ ، باشقىلارنىڭ يېغىرىغا تېگىدۇ .

— شاھمىزنىڭ ئۇلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇپ ئولتۇرۇشقا شۇنچە كۆپ ۋاقتى بارمىكەن ؟

— ئۇ چۈپرەندىلەرنىڭ بىرنېمىلىرىنى ئوقۇپ ئولتۇرۇشقا شاھمىزنىڭ نەدىمۇ ۋاقتى بولسۇن ، ئوقۇغان تەقدىردىمۇ ئۇ نېمىنى چۈشىنەتتى . قاپىيىسى يوق سۆزلەرنى ئاھاڭغا سېلىپ ئوقۇپ بەرسىڭىزمۇ قالتىس شېئىر ئىكەن ، دەپ ئاڭلاپ ئولتۇرۇۋېرىدۇ...

— ئەمىسە ، سىز ئېيتقان ھېلىقى ياپتا شېئىرلارنىڭ مەنىسىنى ئۇنىڭغا كىم يېشىپ چۈشەندۈرۈپتۇ ؟

— ھەممىسى ھېلىقى «شۇمبۇيا»نىڭ ئىشى بولمامدۇ !

تەرغىبات ۋەزىرىنىڭ «شۇمبۇيا» دېگىنى مەخپىي ئىشلار ۋەزىرى ئىدى ، مەخپىي ئىشلار ۋەزىرى شاھنىڭ يېنىغا ھەرقانداق ۋاقىتتا ئىجازەتسىز كىرىپ - چىقالايتتى . پادىشاھلىقنىڭ ئامانلىقى ، شاھنىڭ ئىززەت - ئابرۇيىغا بىرىپ تاقىلىدىغان ئىشلارنى ئەنە شۇ مەخپىي ئىشلار ۋەزىرى شاھنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلايتتى . ئوردىدىكى ۋەزىرلەرنىڭ ھەممىسى بۇ ئىلمەك بۇرۇن ، قويۇق قاشلىرى ئاستىدىن كىشىگە ئوغرىدەك قارايدىغان ئادەمدىن ھەزەر ئەيلىشەتتى ۋە ئۇنى ئارقىسىدىن «شۇمبۇيا» دەپ تىللىشاتتى . لېكىن ، شاھتىن باشقا ھېچكىمنىڭ ئوردىدىكى بۇ «شۇمبۇيا»نى يۇلۇپ تاشلاشقا قۇربى يەتمەيتتى .

— بۇ ، مەخپىي ئىشلار ۋەزىرى ئارىلاشقۇدەك شۇنچە چوڭ

ئىشمىكەن ؟ — دەپ سورىدى تەرەققىيات ۋەزىرى يەنە .

— مەن سىزگە چۈشەندۈرۈپ ئېيتسام ، بۇ چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەر گېزىت - ژۇرناللىرىمىزدا بېسىلىشقا باشلىۋىدى ، ئۇزۇندىن بېرى قىلىدىغان ئىش تاپالماي ئىچى پۇشۇپ ئولتۇرغان تەنقىدچى دېگەن نېمىلەر بىرى ماختاپ ، بىرى قۇسۇر تېپىپ تەرەپ - تەرەپتىن چۈقان كۆتۈرگىلى تۇردى . سىز بىلمىسىز ، ھازىرقى ۋاقىتتا گېزىت - ژۇرناللاردا كىمنىڭ ئۇستىدە چۈقان- سۈرەن كۆپ بولسا ، شۇنىڭ ئابرۇيى ئۆسكىلى تۇرىدۇ . ياپتا شېئىرچىلارنىڭ ئابرۇيى ئۆسۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ باشقا شائىرلار ئولتۇرالماي قالدى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئەرز - شىكايەتلىرىنى كۆتۈرۈپ ئوردىغىچە يېتىپ كەپتۇ . بۇنچىلىك ئىش دېگەن «شۇمبۇيا»غا تېپىلغۇسىز - دە ! ئۇنىڭ شاھنىڭ قۇلىقىغا : ياپتا شېئىرلارنىڭ تىغ ئۇچى سىزنىڭ مۇبارەك نامىڭىزغا ، شاھلىق تەختكە قارىتىلغان ، دەپ پىچىرلىغىنى ئېنىق .

— ئۇ نېمىشقا شۇنداق قىلىدىغاندۇر ؟

— نېمىشقا شۇنداق قىلاتتى ، مۇشۇ پۇرسەتتە مېنىڭ ئەدىپىمنى بەرمەكچى ! ؟

— سىزنىڭ ؟ !

— شۇنداق ، مېنىڭ .

— سىزگە ئۇ نېمانچە ئۆچمەنلىك قىلىدىكەن ؟

— ئاڭلىسام ، ئۇ «شۇمبۇيا» دېگەن لەقەمنى مېنى چىقاردى ، دەپ يۈرگۈدەك .

— بۇ لەقەمنى سىز چىقارغانمىدىڭىز ؟

— خۇدايا توۋا دەڭ ، مەن نېمىدەپ ئۇنىڭ ئۇستىدىن لەقەم

توقۇپ يۈرگۈدەكمەن .

— ياق ، ئەمدى ، مۇنداق بىر يەردە ، قىزىقچىلىق قىلمەن ، دەپ ئاغزىنى زدىن چىقىپ كەتتىمكىن ، دەيمەنا ؟

— سىز مېنى شۇنچە ئەخمەق كۆرەمسىز ؟...

شۇ چاغدا تەرغىبات ۋەزىرىنىڭ كۆزى تەرەققىيات ۋەزىرىنىڭ ئالدىدىكى مەرمەر ئۈستەل ئۈستىدە تۇرغان بىر پارچە قەغەزگە چۈشۈپ قالدى . قەغەزگە قانداقتۇر بىر ماللارنىڭ تىزىملىكى رەتلىك يېزىلغانىدى .

— جانابىي ۋەزىر ، بۇ نېمە ؟ — دەپ سورىدى تەرغىبات ۋەزىرى ھېلىقى تىزىملىكنى كۆرسىتىپ .

— بۇ ، بىز يېقىندا چەت ئەلدىن كىرگۈزمەكچى بولۇۋاتقان نازۇك تېخنىكىلىق ئەسۋابلارنىڭ تىزىملىكى ، — دېدى تەرەققىيات ۋەزىرى .

— ماۋۇ «ماشىنا ئادەم» دېگىنىڭىز قانداق ئادەم ، ئەمدى ئادەملەرنىمۇ چەتتىن كىرگۈزىدىغان بوپتىمزمۇ ؟

— ماشىنا ئادەم دېگىنى ئادەم ئەمەس ، ئۇ بىر ماشىنا .

— ئۇ قانداق ماشىنا ، نېمىشقا ئۇنى ئادەم دەيدۇ ؟

— ئۇ ئادەتتىكى ماشىنا ئەمەس ، تەقسىر . ئۇ نان يېمەيدىغان ، چاي ئىچمەيدىغان ، ئەمما ئادەملەر قىلىدىغان ھەرقانداق ئىشنى قىلالايدىغان ماشىنا . بىز خەتىرى چوڭ ئىشلارنى قىلدۇرۇشقا مۇشۇنداق ماشىنا ئادەملەردىن بىرنەچچىنى ئەكىلىپ سىناق قىلىپ باقماقچىمىز .

— پاھ ! — دەۋەتتى تەرغىبات ۋەزىرى ، — ئالەم تەرەققىي قىلىپ نەلەرگە كېتىپ قالغان ـ ھە ! بىز تېخى بۇ يەردە شېئىر ـ پېئىر دېگەنلەرنىڭ پىتىنى بېقىپ ئولتۇرۇپتىمىز... بۇ

ئىشتىن تېخى جانابىي ئالىيلىرىنىڭ خەۋىرى يوق ئوخشىمامدۇ ؟

— قانداق دەيسىز ؟

— ئۇنىڭ خەۋىرى بولغان بولسا ، ھەرەمخانىسىغا جەزمەن بىرنەچچە ماشىنا خېنىملارنىمۇ زاكاز قىلدۇرغان بولاتتى ، — دەپ پىخىلداپ كۈلدى تەرغىبات ۋەزىرى ، — ھەرەمخانىدىمۇ خەتەرلىك ئىشلار كۆپ...

— شۇنداق ، خەۋىرى يوق . بىز بۇ ماشىنا ئادەملەرنى ئىشلىتىپ كۆرۈپ ، سىناقتىن ئۆتكەندىن كېيىن جانابىي ئالىيلىرىنى خەۋەرلەندۈرمەكچىمىز .

— قاراپ تۇرۇڭ ، ئۇ تازا نازلىق ماشىنا خېنىملاردىن بىرنەچچىنى زاكاز قىلماي قالمايدۇ . شۇ چاغدا تەرغىبات ۋەزىرى دوستۇم راست ئېيتىپتىكەن ، دەپ قالىسىز .

— بۇرادەر ، — دەپ كۈلدى تەرەققىيات ۋەزىرى ، — ماشىنا خېنىمنى ھەرقانچە چىرايلىق ياسىغان بىلەنمۇ ئۇ بەربىر مېتال ـ دە ! ئۇنىڭدا قان بىلەن گۆشتىن پۈتۈلگەن ئادەمدەك نازۇك ھېسسىيات بولمايدۇ ، ئۇنى قۇچاقلاپ ياتقان ئادەممۇ ھېچقانداق لەززەت ئالالمايدۇ .

— شاھىمىزنىڭ خۇيىنى بىلمەمسىز ؟ ھەرەمخانىسىغا ئايال تاللاشتا ئۇ قانداق مىللەتتىن ، قانداق رەڭدە بولۇشىغا قارىمايدۇ . ھەرقايسىسىنىڭ لەززىتى باشقا ـ دە !... مەن دېدىمغۇ... قاراپ تۇرۇڭ ، ئۇ مېتال خېنىمنى قۇچاقلاپ بېقىشتىنمۇ يانمايدۇ .

— بەلكىم ، — دەپ دوستىنىڭ سۆزىنى تەستىقلىدى تەرەققىيات ۋەزىرى .

شۇ چاغدا تەرغىبات ۋەزىرىنىڭ كاللىسىدا بىر پىكىر چاقماقتەك يالتىرىدى ـ دە ، ھاياجاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى .

— جانابي تەرەققىيات ۋەزىرى ، سۆيۈملۈك دوستۇم ، — دېدى ئۇ خۇشاللىقتىن قوللىرىنى ئىشقىلاپ ، — مۇمكىن بولسا ، شۇ مالىلارنىڭ تىزىملىكى ئىچىگە بىر شائىرنىمۇ قوشۇپ تىزىملاپ قويسىڭىز .

— نېمە شائىر ئۇ ؟ — دېدى ئۇ تەرەققىيات ۋەزىرى ھەيران بولۇپ .

— ھېلىقى سىز چەت ئەلدىن ئەكەلدۈرمەكچى بولۇۋاتقان ماشىنا ئادەملەر ئىچىدە... سىزگە مەسئۇلىيەتلىك قانداق چۈشەندۈرسەم بولار... دېمەكچىمەنكى... ھە ، شۇ زاكاز قىلىنماقچى بولغان ماشىنا ئادەملەرنىڭ ئىچىدە بىر ماشىنا شائىرمۇ بولسۇن .

— ماشىنا «شائىر» !؟

— ھە ، شېئىر يازالايدىغان ماشىنا ئادەم دېمەكچىمەن . ئەلۋەتتە ، ھازىرچە بۇ ئىشىمىزنى شاھمۇ بىلمەسۇن . ئۇ ماشىنا ئادىمىڭىز پەقەت بىزنىڭ ئارزۇيىمىز بويىچە ، شاھنى مەدھىيىلەپ ئاسمانغا چىقىرىۋېتىدىغان شېئىرلارنى بىز قانچىلىك دېسەك شۇنچىلىك تۆكۈۋېتىدىغان شائىر بولسۇن . گېپىمنى چۈشەنگەنسىز ؟ ئۆتۈنۈپ قالاي ، دوستلۇقىمىزنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن جەزمەن شۇنداق ئاجايىپ شائىردىن بىرنى قوشۇپ زاكاز قىلىۋېتىڭ !

× ×

شۇنداق قىلىپ ، تەرغىبات ۋەزىرى بىلەن بولغان دوستلۇقىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن تەرەققىيات ۋەزىرى بىر ماشىنا

شائىر ئادەمنى زاكاز قىلىپ كىرگۈزدى . تەرغىبات ۋەزىرى چەت ئەلدىن كەلگەن بۇ «شائىر»نى چەت ئەلچە پۈزۈر كىيىنگەن ، بوينىغا ئالا ـ بۇلماچ گالىستۇك تاقىغان ، ئۇستەلگە ئېگىشىپ ئولتۇرۇپ شېئىر يېزىۋەرگەچكە پېشانىسى ئالدىغا ساقىپ بۆرتۈپ چىققان ، چېچى چۈشۈپ گەجگىسىدە بىر تۇتاملا تۈكى قېپقالغان ، ئورۇق بىر ئادەم سىياقىدا كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن سالاملىشىپ ، ئۇنىڭدىن كۈتىدىغان ئۈمىدلىرىنى ئىزھار قىلماقچى بولدى . ئۆزىنىڭ ساۋاتسىزلىقىنى چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن «شائىر» بىلەن كۆرۈشكەندە دەيدىغان گەپ ـ سۆزلىرىنى كېچىچە يادلاپ چىقتى . ئەتىسى ، بۇ «شائىر» نى ئورۇنلاشتۇرغان ئالاھىدە ئىشخانىغا كىرىپلا بىر قىسما بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ ئالدىدا شەكلى ئادەمگە سەل ئوخشىتىپ ياسالغان ، ئۆزىگە ئوخشاش پاكار ، دوغلاق بىر مەخلۇق تۇراتتى . ئۇنىڭ ئۇستىدە نە كىيىم ، نە ئالا ـ بۇلماچ گالىستۇك بولسۇن ؟ ! ئىككى قولى گۆشى شىلۈپلىنغان ئۇستىخانىدەك ئىككى تەرەپكە تاشلىنىپ تۇراتتى . باش قىسمىدا ئېغىز ، بۇرۇن ، قاش ـ كىرپىك دېگەندىن ئەسەر يوق ، كۆزىنىڭ ئورنىدا ئىككى قىزىل لامپا لىپىلداپ يېنىپ تۇراتتى . تەرغىبات ۋەزىرى شۇركۈنۈپ كەتتى . بۇ «شائىر»نىڭ سىياقى ئۇ كىچىك چېغىدا چۈشىدە پات ـ پات كۆرىدىغان ئالۋاستىغا ئوخشىشىپ كېتەتتى .

— تەرەققىيات ۋەزىرى دوستۇم ، ھېلىقى بىز زاكاز قىلغان ماشىنا «شائىر»نمىز مۇشۇمۇ ؟ — دەپ سورىدى تەرغىبات ۋەزىرى .

— مۇشۇ ، — دېدى تەرەققىيات ۋەزىرى ، — ئۇنىڭ كارامىتىنى ھازىر كۆرىسىز .

تەرەققىيات ۋەزىرى «شائىر»نىڭ قانداقتۇر بىر كۈنۈپكىسىنى بېسىپ قويۇۋىدى ، ئۇ غەلىتە ئاۋازدا شېئىر ئوقۇشقا باشلىدى . ئۇنىڭ ئاۋازى خۇددى قۇدۇقنىڭ ئىچىدىن كېلىۋاتقاندەك بوغۇق ئىدى . ئوقۇغان شېئىرلىرى كىندىكىگە ئورنىتىلغان قانداقتۇر بىر تۆشۈكتىن ئاق قەغەزگە رەتلىك يېزىلىپ چىقىپ تۇراتتى .

— سىز بۇ «شائىر»نىمزنىڭ كارامىتىنى سەل چاغلىماڭ ! — دېدى تەرەققىيات ۋەزىرى ، — ئۇنىڭ مېڭىسىگە دۇنيادىكى بۇرۇن ئۆتكەن ۋە ھازىر ياشاۋاتقان بارلىق مەشھۇر ئوردا شائىرلىرىنىڭ ئۆز شاھلىرىنى ماختاپ خۇش قىلىدىغان شېئىرىي پىكىرلىرى قاچىلانغان . بىز ئۇنىڭغا شاھنى قايسى تەرەپتىن ، قايسى تەرىقىدە ماختاش كېرەكلىكى توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى كىرگۈزسەكلا ، ئارزۇيىمىزدىكى مىكلاپ كۇپلېت شېئىر بىردەمدىلا ھازىر بولىدۇ .

ماشىنا «شائىر» ئىشقا چۈشۈپ ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ دۆلەتنىڭ پۈتۈن گېزىت - ژۇرناللىرىنى ئۆزىنىڭ مەدھىيە شېئىرلىرى بىلەن كۆمۈۋەتتى . شۇ كۈندىن باشلاپ ياپتا يازىدىغان ، ئوچۇق يازىدىغان ، ئەنئەنىچى ، ھازىرقى زامانچە بارلىق شائىرلارنىڭ بازىرى كاساتلاشتى . ماشىنا «شائىر» شېئىرىي ژانىرنىڭ ھەممە شەكىللىرىدە يازالايتتى . بۇ شېئىرلارنىڭ قۇرۇلمىسى شۇنچىلىك پۈختا ئىدىكى ، ئۇنىڭدىكى بىرەر سۆزنى تۇرماق ، چېكىت ، پەشلىرىنىمۇ ئېلىۋەتكىلى بولمايتتى . ماشىنا «شائىر» شېئىرلىرىدا شاھنىڭ تاغلارنى لەرزىگە سالىدىغان قۇدرىتى ، ئالىيجاناب پەزىلىتى ، بوي - بەستىنىڭ شۇنچە گۈزەللىكى ، ھەتتا ئۇنىڭ بۇرۇن تۆشۈكلىرىدىكى تۈكلەرنىڭمۇ ئۆزىگە خوپ

ياراشقانلىقى دېگەندەك ئاجايىپ - غارايىپ نەرسىلەر ھەققىدە مەدھىيە ئوقۇيتتى . پۇقرالارغا بۇ مەملىكەتتە پەقەت جانابى شاھ ھايات بولغاچقىلا پۈتۈن ئاسمان - زېمىن ، جانلىقلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھەر كۈنى ئەسكەرتىپ تۇراتتى . شاھنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئوردا خۇشامەتچىلىرى ھەر كۈنى ئۇنىڭغا بۇ يېڭى شېئىرلارنى تېپىپ كېلىپ ، ئوقۇپ بېرىپ تۇرۇشنى ئۇنتۇمايتتى .

× ×

بۇگۈن شاھ يەنە خاس باغچىدىكى خىلۋەت ئاياغ يوللاردا تەنھا مېڭىپ يۈرەتتى . ئەتراپتا قۇشلار كۆڭۈللۈك چۇرۇقلىشاتتى . يېشىل چىملىقلار قۇياش نۇرىغا چۆمۈلۈپ ئۇگدەيتتى ، باغنىڭ ھاۋاسى گۈللەرنىڭ خۇش پۇرىقىغا تويۇنغانىدى . شائىرلارنىڭ يېقىندىن بېرى يېزىۋاتقان شېئىرلىرىدىكى ئۆزىگە ئوقۇلغان ئاجايىپ مەدھىيىلەرنى ئويلاپ شاھنىڭ بەدىنىگە شادلىق يامراپ ، چىرايى ئاپتاپتەك ئېچىلىپ كەتكەنىدى . شۇ تاپتا ئۇنىڭ بىرەرىنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرىمىسە ، شۇ چىملىقلار ئۈستىدە كىچىك بالىدەك دومىلاپ ، ھەر تەرەپكە قىيغىتىپ باققۇسى بار ئىدى . لېكىن ، ئۇ شاھ - دە ! شاھلىق تاجىنىڭ ئۆزىمۇ ئىنسان ئۈچۈن ئېغىر يۈك...

شاھ چىنار دەرىخى ئاستىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ، بېشىنى كۆتۈرۈپ چىنار شېخىغا قونۇپ ئولتۇرغان ھېلىقى قاغىنى يەنە كۆردى . بۇ قېتىم ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلمىدى . بۇ قاغىدا شاھلىق تونىغا چىچىپ قويۇشنىڭ ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكىنى بىلگۈدەك

ئەقىل بولسا شۇنداق قىلاتتىمۇ؟ پەقەت ئەقىل ئىگىلىرىلا شاھنىڭ قۇدرىتى ئالدىدا تىترەپ تۇرمىسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلالايدۇ. مانا، شائىرلار يەنە ئۆز ئەقلىنى تېپىپ، شاھنىڭ شەنىگە ئەڭ ئۇلۇغ سۆزلەر بىلەن مەدھىيە ئوقۇشنى باشلىۋەتتى...

شاھ مېڭىشتىن توختاپ تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ دانا كاللىسىغا تۇيۇقسىز بىر پىكىر كەلگەندى. ئۇ بىردەم ئويلىنىۋالدى - دە، ئالدىراپ ئوردىغا قايتتى. دەرھال ۋەزىرلەرنى ئالدىغا چاقىرتىپ، يېقىندىن بېرى ئاجايىپ شېئىرلارنى يېزىپ خەزمەت كۆرسەتكەن شائىرلارنى مۇكاپاتلىماقچى ئىكەنلىكىنى ئېلان قىلدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەخپىي ئىشلار ۋەزىرىنىڭ ئىچى لازا سۇركىگەندەك ئېچىشىپ كەتتى - دە، ئاستا شاھ تەرەپكە سۇرۇلدى. جانابىي شاھقا ئەڭ يېقىن چەكتە يېقىنلىشىش ۋە ئۇنىڭ قۇلىقىغا شۇئىرلاش ھوقۇقى پەقەت ئاشۇ مەخپىي ئىشلار ۋەزىرىگىلا بېرىلگەنىدى.

— ئېھە، قۇدرىتى تەڭداشسىز جانابىي شاھ! — دەپ پىچىرلىدى مەخپىي ئىشلار ۋەزىرى، — ئۇ شائىرلارنى تارتۇقلاش ئوشۇقچىمىكىن، دەيمەن.

— نېمىشقا؟! — دەپ مەخپىي ئىشلار ۋەزىرىگە ئالايدى شاھ، — سېنىڭ ئاغزىڭدىن: پۇقرالارنىڭ نىيىتى يامانلاشتى، دۆلەت خەزىنىسى قۇرۇقدىلىپ قېلىۋاتىدۇ، جاھان بۇزۇلۇۋاتىدۇ... دېگەندەك ۋەھىمە، شىكايەتتىن باشقا نېمە چىقمايدۇ. مەن ھەممىڭدىن بىزار بولدۇم. شۇ كۈنلەردە كىم مېنى شۇ شائىرلارچىلىك خۇش قىلالاپتۇ!؟

«شۇمبۇيا» نىڭ شاھتىن دەككىسىنى يېگەنلىكىنى كۆرۈپ، باشقا ۋەزىرلەرنىڭ چىرايىغا بىلىنەر - بىلىنمەس كۈلكە يۈگۈردى. مەخپىي ئىشلار ۋەزىرىنىڭ قويۇق قاشلىرى ئاستىدىكى كۆزلىرى بۇ مەسخىرىلىك كۈلكىلەرنى كۆرۈپ ئۇلگۈردى.

— چۇ... چۇ... چۇنكى، — دەپ دۇدۇقلاپ قالدى مەخپىي ئىشلار ۋەزىرى، — شاھ ئالىيلىرى، راست گەپنى ئېيتىش مېنىڭ بۇرچۇم... بۇ يەردە ھېچقانداق شائىر - پائىر دېگەن نېمە مەۋجۇت ئەمەس.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟! — دەپ ھەيران بولدى شاھ.

— جانابلىرى ئوقۇغان شېئىرلارنى يېزىۋاتقىنى بىر ماشىنا ئادەم.

— ماشىنا ئادەم!؟

— شۇنداق، جانابىي ئالىيلىرى، ئۇ بىر ماشىنا ئادەم.

— ماشىنا ئادەم دېگىنىڭ قانداق ئادەم؟

— بۇنىڭ ئىنچىكە يەرلىرىنى مەنمۇ تازا چۈشىنىپ كەتمەيمەن. بۇ توغرىسىدا بەلكىم تەرەققىيات ۋەزىرى تولۇقراق چۈشەنچە بېرەر، — دەپ يەرگە قارىدى مەخپىي ئىشلار ۋەزىرى.

ئەمدى شاھنىڭ نەزەرى تەرەققىيات ۋەزىرىگە ئاغدۇرۇلدى.

— ماشىنا ئادەم دېگىنىمىز، — دەپ گېپىنى قىردى تەرەققىيات ۋەزىرى، — ئۇ بىر ماشىنا، ئادەملەر قىلىدىغان ھەممە ئىشنى قىلالايدىغان ماشىنا. شۇڭا ئۇنى «ماشىنا ئادەم» دەيمىز. ئۇنى يىراقتىن تۇرۇپلا بىر كۇنۇپكىنى بېسىپ باشقۇرۇپ، ھەرقانداق ئىشقا سالغىلى بولىدۇ. ئۇ ئەڭ ئىنچىكە، تېخنىكىلىق ئىشلارنىڭمۇ ھۆددىسىدىن چىقالايدۇ. بىز جانابىي ئالىيلىرىنىڭ: «تەرەققىياتتا قوشنا ئەللەردىن قالماسلىق»

دېگەن دانا يولبورۇقلىرىنى نەزەردە تۇتۇپ ، شۇنداق ماشىنا ئادەملەردىن بىرنەچچىنى چەتتىن كىرگۈزگەنىدۇق . بۇ ماشىنا ئادەملەرنىڭ ئىچىدە تەرغىبات ۋەزىرىنىڭ ئۆتۈنۈشىگە ئاساسەن كىرگۈزۈلگەن بىر ماشىنا «شائىر»مۇ بار ئىدى...

— مۇنداق دېگىن ، — دەپ تەرەققىيات ۋەزىرىنىڭ سۆزىنى بۆلدى شاھ ، — نېمىشقا بۇ ئىشتىن مېنىڭ ھازىرغىچە خەۋىرىم يوق ؟

— ماشىنا ئادەملەرنى ئاۋۋال ئىشلىتىپ كۆرۈپ ، سىناقتىن ئۆتسە ، خىزمەتلىرىنىڭ نەتىجىسىدىن جانابىي ئالىيلىرىغا خەۋەر بەرمەكچىدۇق . ئىنشائاللا ، سىنىقىمىز نەتىجىلىك بولدى ، مىسالى ، مانا ھازىر گېپى بولغان ماشىنا «شائىر»نى ئالايلى ، ماشىنا «شائىر»نىڭ ئاجايىپ شېئىرلىرى جانابىي ئالىيلىرىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ . تەرغىبات ۋەزىرى ئىشخانىسىدا ئولتۇرۇپ بىر كۇنۇپكىنى باسسىلا ، «ماشىنا شائىر» مۇنداق گۈزەل مىسرالار بىلەن تولغان شېئىرلاردىن مىڭلاپ كۇپلېت چىقىرىپ بېرەلەيدۇ .

بايانىدىن بېرى شاھقا بىرەر پايدىلىق ئەقىل كۆرسىتىپ ، شاھنىڭ مەرھىمىتىگە ئېرىشىش پۈرسىتىنى كۈتۈپ تۇرغان مەخپىي ئىشلار ۋەزىرىنىڭ كۆڭلىدىن بىر شۇملۇق كەچتى - دە ، شاھ تەرەپكە سۈرۈلۈپ ، ئۇنىڭ قۇلىقىغا يەنە بىرنېمىلەرنى شۇنىرلىدى . شاھ بىردىنلا ئەقىلگە كېلىپ ، خۇشاللىقىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى .

— توغرا ، تىرىك ئادەملەرنى گەپكە كىرگۈزمەك تەس ، ماشىنا ئادەملەرنى بولسا بىر كۇنۇپكىنى بېسىپلا ھەرقانداق ئىشقا سالغىلى بولىدۇ - ھە ؟ بۇ نېمىدېگەن كارامەت كەشپىيات ! —

دەۋەتتى شاھ ، — قوشنا ئەللەر نېمىشقا شۇنچە تېز ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتىدىكىن دېسەم ، ئەسلىي گەپ بۇ يەردە ئىكەن - دە !... قېنى سەن ، پەرمانچى ، پەرمانىمنى ياز !... شۇنداق ماشىنا ئادەملەردىن يەنە مىڭلاپ كىرگۈزۈلسۇن ! ئۇنىڭ ئىچىدە ماشىنا ۋەزىر ، ماشىنا مۇلازىم ، ماشىنا ئەسكەر ، ماشىنا ساتىراش ، موزدۇز - تۆمۇرچى... يەنە بىزنىڭ ھەربىرىمىزگە چىرايلىق ماشىنا خېنىملار... ھە ، ئېشىپ قالغىنىنىڭ ھەممىسى يەر تېرىيدىغان ماشىنا پۇقرالار بولسۇن . ئۇلارنى باشقۇرىدىغان كۇنۇپكىنى دەل مېنىڭ مۇشۇ تەختىمنىڭ ئۆزىگە ئورنىتىڭلار . ماڭا غەيۋەتخور ۋەزىر ، باشباشتاق پۇقرا ، خىيانەتكار خوتۇنلارنىڭ نېمە لازىمى . ھەممىڭ كۆزۈمدىن يوقال ! !

ۋەزىرلەر نېمە دېيىشنى بىلمەي قېتىپ تۇرۇپلا قېلىشتى .

× ×

شۇ كۈندىن باشلاپ «بورادۇ» پادىشاھلىقىنىڭ ئىچى قالايمىقانلىشىپ كەتتى . كېچىدە «شۇمبۇيا» دەپ ئاتىلىدىغان ھېلىقى مەخپىي ئىشلار ۋەزىرىنى قاغىلارنى ئېتىپ زېرىككەن لەشكىرىي ئىشلار ۋەزىرى ئۆز قولى بىلەن بوغۇزلاپ تاشلىدى . ھېلىقى «ماشىنا شائىر»مۇ كىملەر تەرىپىدىندۇر چۈۋۈپ تاشلاندى . ئۇنىڭ ئىچىدىن چىققان قانداقتۇر ئۇششاق ۋىنتا ، پۈرچىنا ، ئىنچىكە سىم دېگەندەك نەرسىلەر تەرەپ - تەرەپكە چېچىلىپ ، خۇددى ئۇچەي - باغرى چۈۋۈلۈپ كەتكەن مەخلۇقتەك سۇنايلىنىپ يېتىپ قالدى . شاھنىڭ ھەممە تىرىك جانلى ماشىنا ئادەمگە ئالماشتۇرماقچى بولغانلىقىنى ئۇققان پۇقرالار بىردىنلا

كۆتۈرۈلۈپ ، پۈتۈن پادىشاھلىق لاۋۇلداپ يېنىۋاتقان ئوت ئىچىدە قالدى . شاھ تەختى ئاستىدىكى مەخپىي يول بىلەن ئوردىدىن قېچىپ چىقىۋېلىشقا ئارانلا ئۈلگۈردى .

يەر ئاستى يول شاھنى شەھەر سىرتىغا ئاچىقتى . ئۇ قانداقتۇر بىر چاتقاللىقلار ، دۆڭلۈكلەر ئارىسىدا تەمتىرەپ يۈرۈپ ، تاڭ يورۇشى بىلەن بىر ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالدى . شۇئاق قاپلىغان دۆڭلۈكنىڭ يانباغرىدا باراقسان ئۆسكەن بىر تۈپ قارىياغاچ تۇراتتى . شاھ قارىياغاچ تۈۋىگە يېتىپ بېرىپ ، ئۇنىڭ غولىغا يۆلەنگىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى . ئۇ ھارغىنىدى . بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىياغاچنىڭ قۇرۇپ قالغان بىر تال شېخىغا قونۇپ ئولتۇرغان قاغىنى كۆردى ، بۇ ھېلىقى ئوردا باغچىسىدىكى چىنار شېخىغا قونۇپ ئولتۇرىدىغان قاغىغا بەكمۇ ئوخشىشىپ كېتەتتى . شاھ غەلىتە كۈلۈمسىرەپ قويدى . ئۇنىڭ ئېسىگە بالىلىق چاغلىرى كەلدى . بالىلىق چاغلىرىدا ئۆزىنىڭ ئوردا خىزمەتچىلىرىنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ قېچىپ چىقىپ ، دەرەخلەرگە ، يارلىقلارغا يامىشىپ ، قۇشلارنىڭ چۈجىلىرىنى تۇتۇپ كېلىپ باققانلىرىنى ئەسلىدى…

شاھ شېرىن ئەسلىمىلەردىن ئېسىنى يىغىپ كۆزىنى ئاچقاندا ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغان بىر ئادەمنى كۆردى . شاھنىڭ ئالدىدا تۇرغان بۇ ئادەمنىڭ چىرايى ئاپتاپتا قارىداپ كەتكەن ، ئۇستىدىكى كىيىم - كېچەكلىرى ياماق چۈشۈۋېرىپ توقۇملاشقان ، ساقال - بۇرۇتلىرى ئۆسۈپ ، كۆلىمىدىن چىقىپ تۇرغان چاچلىرى گەدىنىگە چۈشكەنىدى . ئۇنىڭ بىر قولىدا ئۈزۈن بىر تاياق ، يەنە بىر قولىدا قانداقتۇر بىر خالتا تۇراتتى . شۇ تۇرقىدا ئۇنى پادىچى ، دېۋانە ياكى بىر جاھانكەزدى ئاشىقمۇ

ئوخشىتىشقا بولاتتى . بۇ ئادەمنىڭ سىياقىنى كۆرۈپ شاھقا ۋاقىت نەچچە ئەسىر كەينىگە چېكىنىپ كەتكەندەك بىلىنىپ كەتتى . ئۇ : «نېمە ئادەمسەن ؟» دەپ سورىماقچىدى ، لېكىن ھېلىقى غەلىتە ئادەم ئاۋۇال ئېغىز ئېچىپ :

— نېمە ئادەمسەن ؟… ئۇستۇڭدىكى چاپان - چارىلىرىڭغا قارىغاندا ، دۆلەتمەن غوجىلاردەك قىلىپ تۇرىسەن ، بۇ يەردە نېمىگە توپىغا مىلىنىپ ياتىسەن ؟ — دەپ سورىدى .

شاھ بېشىدىكى شاھلىق تاجىسىنى ئوردىغا تاشلاپ چىققان ، ئۇستىدىكى تونىنى ئۆرۈپ كىيىۋالغان بولسىمۇ ، ئۇنىڭ كىيىملىرىنىڭ ئېسىللىقى يەنىلا بىلىنىپ تۇراتتى .

— كەل ، ئۇستىمىزدىكى كىيىملىرىمىزنى تېگىشەيلى ، — دېدى شاھ .

— سەن نېمە قىلماقچى ؟ — دەپ ھەيران بولدى ھېلىقى ئادەم ، — قارىغاندا ، بېشىڭدىن ئامەت قۇشى ئۇچۇپ كەتكەندەك قىلىدۇ . ئەمدى مېنىڭ بۇ جۇلدۇر كېپەنلىرىمنى كىيىپ تىلەمچىلىك قىلماقچىمۇ سەن ؟

— بىلمەيمەن .

— تىلەمچىلىكمۇ ئاقمايدۇ . شاھنىڭ ھەممە تىرىك جانىنى قانداقتۇر بىر ماشىنىغا ئالماشتۇرماقچى بولغانلىقىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ ؟ ئەمدى كوچىلارغىمۇ شۇ ماشىنىلار چىقىپ تىلەمچىلىك قىلغۇدەك . سەدىقە پۇللارنىڭ ھەممىسى ئۇدۇل شاھنىڭ خەزىنىسىگە كىرىم بولارمىش .

— شاھ شۇنداق پەرمان چۈشۈرۈپتۇمۇ ؟ — دەپ ھەيران بولدى شاھ .

— شۇنداق پەرمان چۈشۈرۈپتۇ .

— ئەمسە ، شاھ سارايڭ بوپتۇ .
— سەن شاھنى ساق دېگەنمىدىڭ ! ؟
ھېلىقى ئادەم شۇنداق دېدى ـ دە ، ئارقىسىغىمۇ قارىماي يىراقلاپ كەتتى . ئەتراپنى ئېغىر سۈكۈت باستى . شاھ بېشىنى كۆتۈرۈپ ، قارىياغاچ شېخىغا قونۇپ ئولتۇرغان قاغىنىڭمۇ ئاللىبۇرۇن ئۇچۇپ كەتكەنلىكىنى كۆردى ـ دە ، ئۆزىنى بەكمۇ بىچارە ۋە يالغۇز ھېس قىلدى .

1997 ـ يىل ، ئۈرۈمچى

غەلىتە قىلىق

ھاكىمجانلارنىڭ ئۆيىگە يىغىلىپ ئولتۇرۇپ ھاراق ئىچكەچ ، بەزى ئاياللارنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى ئۈستىدە تازا قىزىق پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق .
— ھېلىقى بىزنىڭ ئىدارىدىكى ماشىنكىدا خەت باسىدىغان خېنىمنى بىلىسىلەرغۇ ؟ — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بىرەيلەن ، — پاھوي ، ئۇنىڭ غەلىتە قىلىقلىرىنى بىردېمەكلار ، خوتۇنلار بىلەن ئولتۇرۇپ قالسا ، قانچە يەردە چاي ئىچىناۋاتقىنى بىلەن ماختىنىپ ھالى قالمايدۇ . بىچارە ، شۇ چايغا بارغان يېرىدىلا ئوبدانراق بىر تويۇۋالمىدىكىن ، باشقا ۋاقىتتا قاچانلا قارىسىڭ قۇرۇق نانىنى غاجاپ ، قايناق سۇ ئىچىپ ئولتۇرغان . بەك بولالمىغاندا ، دوقمۇشقا چىقىپ بىر قاچا سېرىقئاش يەيدۇ...
— مۇنداق جاننى قىينىماپ چاي ئىچىناپ نېمە جاپاھوي ! ؟
— قىلىق ـ دە ، بىر .
— بىزنىڭ ئارخىپ بۆلۈمىدە ئىشلەيدىغان ئايزىمقىزنىڭ تونۇيسىلەر ، — دەپ گەپ ئالدى يەنە بىرى .
— قايسى ئايزىمقىز ئۇ ؟
— ھېلىقى... ھېلىقىچۇ ، سول مەڭزىگە يالغان مەڭ چىكىۋالىدىغان . شۇ خېنىمنىڭ مائاشى يۈزىگە سۈركەيدىغان

گىرىمىگىمۇ يەتمەمدىكىن ، دەيمەن . يېقىندىن بېرى ئۇ بىر قىلىق چىقىرىپتۇ ، كېچىسى ياتىدىغان ۋاقتىدا يېگەن قوغۇن-تاۋۇزلىرىنىڭ شاپىقىنى يۇزىگە سۈركەپ ياتقۇدەك .

— ئۇ نېمە قىلىقكەن ئەمدى ؟

— تەبئىي گىرىممىش...

ھاراقنىڭ كەيپىدە ھەر خىل گەپلەر چىققىلى تۇردى :

— پالانچى خېنىم ئورۇقلايمەن ، دەپ كۈندە ئىككى ۋاخ سۈرگە دورىسى ئىچىپ ، ئوبۇرنىدىن كېلەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇدەك...

— پوكۇنچىنىڭ ئايالى تاتلىق چۈش كۆرىمەن ، دەپ ئېرىنىڭ ئىشتىنىنى بېشىغا قويۇپ ياتارمىش...

قىزىقچىلىقتا مەنمۇ پاراڭغۇ قوشۇلۇپ كەتتىم .

— بىزنىڭ بىنانىڭ ئالدىدىكى بىنادا ئولتۇرىدىغان ھاشىمكامنى بىلىسىلەرغۇ ؟ — دېدىم مەن .

— ھە ، ھېلىقى ئايالى ئۆلۈپ كېتىپ ياشلا بىر چوكانىنى ئېلىۋالغان...

— ھەببەللى ، دەل شۇ ئادەم ، پېنسىيىگە چىقىۋالغىلى خېلى يىللار بولۇپ قالدى . بالىلىرىنىڭ ئۆيلەيدىغانلىرىنى ئۆيلەپ ، ئەرگە بېرىدىغانلىرىنمۇ بېرىپ بولدى . نەچچە ئېغىز يوغان ئۆيدە شۇ ياش خوتۇنى بىلەن يالغۇز . يېقىندىن بېرى قۇلاق سالسام ، كۈندىلا كەچتە ئۇلارنىڭ ئۆيىدە دۇتار بىلەن ناخشا . نېمانداق تۇگىمەيدىغان ئولتۇرۇشتۇ بۇ ؟ دەپ بىر كۈنى ھېلىقى چەت ئەللىكلەردىن سېتىۋالغان دۇربۇنۇمنى ھاشىمكاملارنىڭ ئۆيىگە شۇنداق توغرىلاپ قارىمايمەنمۇ ، ئەيىۋەھەنناس ! نېمە كارامەتنى كۆردۇڭ ، دېمەمسىلەر...

— ھە ، ھە ، نېمە كارامەتنى كۆردۇڭ ؟ — دەپ ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئاغزىمغا قاراشتى .

— ھاشىمكام بېشىدىكى قالپىقىنى ئالدىدىكى ئۇستەلگە ئوڭدىسىغىلا تاشلاپ ساپادا دۇتارنى قولىغا ئېلىپ ناخشىغا تېگىپتۇ ؛ ھېلىقى ياش چوكانىنى يالىڭاچ دېسىمۇ بولىدۇ ، ساغرىسىنى ئويىنىتىپ ئۇسسۇلغا چۈشۈپتۇ...

— توۋا ، نېمە دەيدىغانسەن ؟ ھەرقانچە بولسىمۇ قىپيالىڭاچ ئەمەستۇ ؟

— مانا ، ئىشەنمەيسىلەر ، دۇربۇنىنىڭ ھېلىقى يېقىن ئەكېلىپ كۆرسىتىدىغان يېرىنى تولغاپ تەڭشەپ ، تازا زەن سېلىپ قارىسام ، ئۇستىدە لىپتىك بىلەن ئىككىلىك ئىشتاندىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىكەن .

— ۋاھ ، «يالغۇز ئۆيدە يالىڭاچ يېرە» دېگەندەك ئىش بوپتۇ- دە !

— ئويۇنىنىڭ چوڭى تېخى كەينىدە... بىر چاغدا ھاشىمكاممۇ قىزىپ كېتىپ ، باشتا چاپانىنى سېلىپ پىرقىرىتىپ تاشلىدى ، ئاندىن كۆڭلىكىنى يەشتى ، ئاندىن شىمىنى...

گەپنىڭ تازا قىزىق يېرىگە كېلىپ قېلىۋىدىم ، ئىشكىنى تاراققىدە ئېچىپ ، ھاكىمجانىنىڭ تامدەك يوغان خوتۇنى كىرىپ قالدى .

— قايسىڭلارنىڭ ئىسمى كامال ؟ — دېدى ئۇ .

— مەن ، — دېدىم .

— تېلېفون !

ھاكىمجانىنىڭ ئايالىغا ئەگىشىپ چىقىپ ، تېلېفون بار ئۆيگە كىردىم ، تېلېفون تۇرۇپكىسىنى ئالاي ، دەپ ئېڭىشىمگە

ساغرامنى بىرى قاتتىق چىمدىماسما (چوقۇم كۆكىرىپ چىقتىغۇ دەيمەن) ، ئاغرىقتا چىدىماي سەكرەپ كەتتىم . ئارقامغا ئۆرۈلۈپ قارىسام ، ھاكىمجاننىڭ ئايالى ماڭا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپتۇ .

— بۇ نېمە قىلىق ؟ — دېدىم مەن يا كۈلۈشۈمنى ، يا خاپا بولۇشۇمنى بىلمەي .

— ئەجەب ياخشى دۇربۇنىكىز بارىكەن - ھە ! ؟

— دۇ... دۇ... دۇربۇننى دەمسىز ؟...

— سىزنىڭ باشقىلارنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىقچە قاراپ تاماشا كۆرگىنىڭىز غەلىتە قىلىق بولماي ، خەقنىڭ ئۆز ئۆيىدە ناخشا ئېيتىپ ، ئۇسسۇل ئويناغىنى غەلىتە قىلىق بولغىنى قىزىق ؟... بۇنىڭدىن كېيىن ئايالالارنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى توغرىسىدا سۆز - چۆچەك قىلىشقاندا ، مېنىڭ ھازىرقى بۇ غەلىتە قىلىقىمنى قوشۇپ سۆزلەپ ، ئاغزىڭىزنى تاتلىق ئېتەرسىز !... توۋا ، سىلەرنىڭ ئېتىكىلارمۇ ئەر بولدىمۇ ؟...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ نېمە دېيىشىمنى بىلمەي تۇرۇپلا قالدىم .

1999 - يىل ، ئۈرۈمچى

ئۆلۈككە خەت

بىزنىڭ بىر قوشنىمىز بولىدىغان ، ئۇ سالام - سەھىتى جايىدا ، رەتلىك كىيىنىپ يۈرىدىغان ، ناھايىتى قائىدىلىك ئادەم ئىدى . پېنسىيىگە چىقىشتىن ئىلگىرى ئۇ دوختۇرخانىدا بوغالتىرلىق خىزمىتى ئىشلەيتتى . ئۆمرى بىر تەرىپى ئېغىز ، بىر تەرىپى پەس ، ھەربىر زىخچىسىدا ئون تالدىن ئۈرۈقچىسى بار كونا رۇس چوتىنى سوقۇپ ئۆتۈپ كەتكەن ئادەم ئىدى . يېقىندىن بېرى ئۇنىڭ غەلىتە بىر قىلىقىنى بايقاپ قالدۇق .

باشتا بۇ ئىشقا بىزمۇ دىققەت قىلماپتۇق . مەھەللىدىكى پېنسىيىگە چىققان بىرنەچچىمىز ھەر كۈنى دېگۈدەك كىچىك بەندىكىلىرىمىزنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ، كۆۋرۈك بېشىغا يىغىلىپ قارتا ئوينايتتۇق . كۆۋرۈك يېنىدا پارچە - پۈرات نەرسە - كېرەكلەرنى ساتىدىغان بىرنەچچە دۇكانمۇ بار ئىدى . بىز قارتا ئوينىغاچ ئۆتكەن - كەچكەنلەر بىلەن سالاملىشىپ ، كۆرگەن - بىلگەن يېڭىلىقلىرىمىزنى بىر - بىرىمىزگە يەتكۈزۈشەتتۇق . ياز كۈنلىرى كۆۋرۈك ئاستىدىن گۈرۈلدەپ ئۆتۈپ تۇرغان سۈزۈك سۇ سالقىن شامال پەيدا قىلىپ ، كىشىنى ھۇزۇرلاندۇراتتى . سۇ بويىدىكى يوغان بىر تۇپ قارىياغاچ كۆۋرۈك بېشىغا سايە تاشلاپ تۇراتتى . بىز ئۇچۇن بۇ يەر ھەرقانداق پاراۋانلىق ئورۇنلىرىنىڭ باغچىسىدىن راھەتلىكرەك ئىدى... ھېلىقى قوشنا بىزنىڭ

كۆڭرۈك بېشىدىكى ئويۇنلىرىمىزغا ئارىلاشمايتتى . بەزىدە ئۇ ئۆيىدىن چىقىپ ، قوللىرىنى ئىشقىلاپ «ئۇنىڭغا خەت يېزىۋەتتىم» دەپ قويۇپ يېنىمىزدىن كۇلۇپ ئۆتۈپ كېتەتتى . مۇنداق چاغدا ئۇنىڭ كۆزلىرىدە مۇھىم بىر ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك ئورۇنداپ بولغان ئادەملەردە بولىدىغان خۇرسەنچىلىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى .

بىر كۈنى بىز پېنسىيىچىلەر كۆڭرۈك بېشىدا قارتا ئويناپ ئولتۇرۇپ ، ئەزىمجاننىڭ پارىڭغا چۈشۈپ قالدۇق .

— هوي ، بۇ ئادەم دائىم ئۆيىدىن چىقىپلا «ئۇنىڭغا خەت يېزىۋەتتىم» دەيدۇ ، زادى كىمگە خەت يازىدۇ ؟ — دەپ قالدى بىرەيلەن . بىزمۇ :

— راست ، ئۇ كىمگە خەت يازىدۇ ؟ ئۆيلۇك ـ ئوچاقلىق بولۇپ كەتكەن بالىلىرى مۇشۇ شەھەردە تۇرىدۇ . باشقا ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنىڭمۇ تايىنى يوق بولىدىغان··· قىزىق ئىش ـ هە ! — دېيىشتۇق .

شۇنداق دېيىشىپ تۇراتتۇق ، ئەزىمجان يەنە ئۆيىدىن چىقىپ كەلدى ۋە بىزگە يېقىنلاشقاندا :

— ئۇنىڭغا يەنە بىر پارچە خەت يېزىۋەتتىم ، — دەپ كۇلۇمسىرىدى .

— كىمگە ؟ ! — دېيىشتۇق بىرنەچچىمىز تەڭلا .

— خوتۇنۇمغا··· مېنىڭ خەت يېزىشىدىغان باشقا كىممم بار ، دەيسىلەر ، — دېدى ئۇ خاتىرجەم هالدا .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ هەممەيلەن ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى . مەنمۇ چۈشۈڭانقان قارتامدىن ئېزىپ كەتتىم . ئۇنىڭ ئايالى ئۆلۈپ ، يىل نەزىرسىنىڭ پولۇسىنى يەپ بولغىنىمىزغىمۇ خېلى ئايلار

بولۇپ قالغانىدى . مانا مۇشۇ ئولتۇرغانلار جامائەت بىلەن بىللە رەھمەتلىكنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈپ ، تاۋۇتىغا ئەگىشىپ چىقىپ يەرلىكىدە قويغانىدۇق . بۇ چاغقىچە ئۇنىڭ قەبرىسىنى قېلىن شۇاق ئوتلار بېسىپ كەتكىنى ئېنىق ئىدى .

ئەزىمجان يېنىمىزدىن ئۆتۈپ كەتتى . شۇنىڭدىن كېيىن بىزنىڭ گېپىمىزمۇ قولاشماي قالدى . ئاغزىمىزدا دېمىسەكمۇ ، كۆڭلىمىزدە قوشنىمىزنى «بىچارە ، ئالجىپتۇ ـ دە !» دەۋاتقىنىمىز كۆزىمىزدىنلا چىقىپ تۇراتتى . قېرىغاندا شۇنداق كۇنلەرگە قېلىشتىن خۇدا ئۆزى ساقلىسۇن !··· ئويۇنىمىزمۇ ئويۇن بولماي قالدى ، قارتىنى يىغىشتۇرۇپ ، ئۆيگە قايتىشقا ئالدىرىدۇق .

× ×

بۇ گەپ شۇ كۇنلا ئۆيدىكى خوتۇنلارنىڭ قۇلىقىغا يەتتى . خوتۇن خەق دېگەن تۇرمۇشنى يەنە باشقىچە مۇلاهىزە قىلىدىغان جامائەت ـ دە .

— ۋاي بىچارە ، يالغۇزلۇقتا غېرىبسىنىپ ، تازا زېرىكىپتۇ-دە ! — دېدىم ئايالىم .

— زېرىكىپتۇ !؟··· بىز ئاينىپ قالغان ئوخشايدۇ ، دېيىشتۇققۇ .

— ئوهۇش··· تۇپتۇزۇكلا ئادەم هېچنېمىدىن هېچنېمە يوق نېمىدەپ ئاينىپ قالاتتى ، زېرىككەن گەپ !

— نېمىدىن زېرىكىدۇ ؟

— نېمىدىن زېرىكەتتى ، ئۇ ئادەم سىلەرگە ئوخشاش

دوقمۇشقا چىقىپ قۇرۇق گەپ سېتىپ ، ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىشنى بىلمىسە ، ئوڭچە قورۇدا ، تۆت تامنىڭ ئىچىدە يالغۇز يېتىپ ، يالغۇز قوپۇپ زېرىكمەمدۇ ؟... قولۇم ـ قوشنا بولغاندىن كېيىن مۇڭدىشىپ ياتقۇدەك بىرەر لايىقنى تېپىپ ، ئۆيلەپ قويساڭلار بولمامدۇ...

ئەتىسى كۆۋرۈك بېشىغا يىغىلغاندا ئاغىنىلەرگە ئايالىمنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلىنى يەتكۈزدۈم . قىزىق يېرى ، خۇددى مەسلىھەتلىشۋالغاندەك ھەممەيلەننىڭ ئۆيىدىكىلىرى شۇ گەپنى قىلىپتۇ . شۇنىڭغا قارىغاندا ، بىز ئەر خەقلەر بەزى ئىشلارغا كەلگەندە ھەقىقەتەنمۇ كالتە پەم ئوخشايمىز... شۇنىڭ بىلەن قارتا ئويناشنىمۇ ئۇنتۇپ ، قىزىق مەسلىھەتكە چۈشۈپ كەتتۇق . شۇ ئەتراپتىكى ئۆزىمىز بىلىدىغان تۆل خوتۇنلارنىڭ ئىسمىنى بىرـ بىرلەپ ئاتاپ چىقتۇق .

— بىزنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدىكى ھېلىقى مۇئەللىم بالا قانداق ؟ — دېدى بىرەيلەن ، — بالىسىمۇ يوق . چالا ـ پۇچۇق بىر ئەرگە تېگىپ چىقىپ كەتكىنىنى دېمىسە قىز دېسىمۇ بولىدۇ .

— بولمايدۇ ، ئۇ بەك ياش ! — دەپ قەتئىي رەت قىلدۇق باشقىلار .

— ئاۋۇ تۇرداخۇن ناۋاينىڭ قورۇسىدىكى سەتەڭچۇ ؟ — دېدى يەنە بىرەيلەن ، — كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدۇ ـ دە ، كاساپەتنىڭ...

— قويۇڭلار ، — دېدى يەنە بىرەيلەن ، — ئۇ كوچىدىن كىرمەيدىغان ئابدال خوتۇن . تونۇشتۇرىدىغان بولغاندىن كېيىن ئوبدانراق بىرىنى تاپايلى .

— ماۋۇ داۋالاش پونكىتىدىكى ھېلىقى ئوكۇل ئۇرىدىغان چوكانچۇ ؟... ئېرى ئۆلۈپ كەتكىنىگىمۇ خېلى يىللار بولۇپ قالدى .

— ئۇنىمۇ بولىدىغان پاكىز ئايال . بىراقتا ، بالىلىرى جىقـ دە ، قوشنىمىزغا باش ئاغرىقى تېپىپ بېرەرمىزمىكىن .

— ھە ، راست ، مانا مۇنۇ دوقمۇشتىكى ماشىنىچى خېنىمنىڭ گېپىنى قىلمايسىلەرغۇ ؟... پاھ سېمىزلىكى ، ئۇنىڭ يېنىدا جاڭ ـ جاڭ سوغۇقتا يوتقان يېپىنماي ياتساڭمۇ تەرلەپ چىقىسەن...

— يېشىمۇ قىرىقتىن ئېشىپ قالغان ، تازا باب خوتۇن . بىراق ، ھالى چوڭ...

ئۇ بىرنېمە دېدى ، بۇ بىرنېمە دېدى . ئاخىردا بىرەيلەن :

— ئاغىنىلەر ، ئاۋۇال ئەزىمجانىنىڭ ئۆزى بىلەن بىر پاراڭلىشىپ ، ئۆيلىنىش خىيالىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى بىلىپ باقايلى جۇمۇ . بولمىسا ، سەۋزىدىن خەۋەر يوق ، گۇرۇچ دەم يەپ قاپتۇ دېگەندەك ئىش بولمىسۇن ! — دېدى .

بۇ گەپنى ھەممىمىز توغرا تاپتۇق . مۇنداق ئىشلارنى گۇلگە كەلتۈرۈۋېتىدىغان گېپى يۇمشاق ، شېرىپجان دەيدىغان بىر دوختۇر بار ئىدى . ئۇمۇ ئىلگىرى ھېلىقى قوشنىمىز بىلەن بىر دوختۇرخانىدا ئىشلەيتتى . پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن ، كۆۋرۈك يېنىغا بىر دۇكان ئېچىپ ، سەكسەنخالتا قىلىپ ، كەسپىنى تېۋىپقا ئۆزگەرتىۋالغانىدى . بۇ ئەتراپتىغۇ ئۇنىڭغا كېسەل كۆرسىتىدىغان ئادەمنىڭ تايىنى يوق ئىدى . ئۇنىڭ خېرىدارلىرى كۆپرەك يىراق سەھرا ، قىرلاردىن كېلەتتى . دورىلىرىنىڭ ھەيۋىتىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇ دۇكىنىنىڭ

تاملىرىغا قوراتۇلغان پاقا ، كەسلەنچۈك ، ئېيىق تاپىنى ، يىلان قاسراقلىرى دېگەندەك نېمىلەرنى ئېسىۋېتەتتى . خېرىدار يوق چاغلاردا ئۇ بىزنىڭ قېشىمىزغا چىقىپ ، ئويۇنىمىزغا ئارىلىشىپ قالاتتى . دوختۇرنىڭ ئۆيىمۇ ئەزىمجان بىلەن تام قوشنا ئىدى . ئۇ :

— بولدى ، بۇگۈن كەچتىلا مەن ئۇ ئاغىنىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ، پاراڭلىشىپ باقاي ، — دېدى .

ئەتىسى ھەممىمىز كۆۋرۈك بېشىغا يىغىلغاندا دوختۇردىن :

— قانداق بولدى ؟ — دەپ سورىدۇق .

— راستتىنلا سارىڭ بوپتۇ ! — دېدى ئۇ .

ئۇقساق ، دوختۇر كەچكە يېقىن ئەزىمجانىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ . گەپنىڭ ئۇچىنى چىقىرا ـ چىقارمايلا ئەزىمجان ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ :

— سەن مېنى نېمە كۆرۈۋاتىسەن ؟... خوتۇنىنىڭ ئۈستىگە خوتۇن ئالىدىغان بۇ ئىش ھۆكۈمەتنىڭ قانۇنىغىمۇ سىغامدۇ ؟ ھەرقايسىڭ قوشنا تۇرۇپ ، مېنى مۇشۇنداق يامان ئىشقا سالا قىلىشىڭ بولامدۇ ؟... شۇڭلاشقىمۇ سەن خەققە ئارىلاشمايتتىم ، چىقە ئۆيۈمدىن ! — دەپ دوختۇرنى قوغلاپ چىقىرىپتۇ .

«توۋا ! — دېيىشىپ ياقىمىزنى تۇتۇشتۇق ، — خوتۇنى ئۆلگەنگە ئىككى يىل بولاي دېگەن ئادەم ، ئەمدى ئۆيلەنسە قانداقمۇ خوتۇنىنىڭ ئۈستىگە خوتۇن ئالغان بولىدۇ ! ؟ »...

— ھوي ، ئاغىنىلەر ، ھەيران بولماڭلار ، — دېدى دوختۇر ، — بۇمۇ بىر خىل روھىي كېسەل . مەن شۇنداق قارىسام ، بىزغۇ ئەزىمجان بىچارىنىڭ خوتۇنىنى جامائەت بىلەن

نامىزىنى چۈشۈرۈپ كۆمۈپ قويۇپ كەلدۇق ، دەيمىز . ئەمما ، ئۇ خوتۇنىنىڭ روھى ھازىرغىچە ئەزىمجان بىللەن بىللە ياشاۋاتقاندەك قىلىدۇ... تۇنۇگۈن ئۇ قوشنامنىڭ ئۆيىگە كىرسەم ، تامغا رەھمەتلىك مەريەمنىڭ يوغان بىر سۈرىتىنى ئېسىپ قويۇپتۇ . ئۆزى گىلەم ئۈستىدە ياستۇقنى قىرلاپ قويۇپ ئايالىغا قاراپ ياتىدۇ . مۇنداق ئادەم ئۆلۈپ كەتكەن كىشىنىمۇ ئەمەلىيەتتە ئۆزى بىلەن بىللە تۇرغاندەك ھېس قىلىۋېرىدۇ . خوتۇنى بىلەن ھەر كۈنى غايىبانە سۆزلىشىپ ، ئۇنىڭغا خەت يېزىپ ، ئۆزىگە تەسەللى تاپىدۇ . ئۇ سىز بىلەن بىز ئويلىغاندەك ھەرگىزمۇ يالغۇز ئەمەس . ئۇنى ئارامىدا ياشىغىلى قويمايلى .

شۇنىڭدىن باشلاپ ھېلىقى قوشنىمىز بىلەن كارىمىز بولمايدىغان بولدى . بەزىدە قارتا ئويناۋاتقان ۋاقتىمىزدا ئۇ يېنىمىزدىن ئۆتۈپ قېلىپ ، «ئۇنىڭغا خەت يېزىۋەتتىم» دەپ قالسا ، «ھە ، ئوبدان بوپتۇ ! » دەپلا قويىدىغان بولدۇق .

ئارىدىن بىرەر يىل ئۆتمەي ئۇ قوشنىمىزمۇ ئالەمدىن ئۆتتى . يەرلىكىنى ئايالىنىڭ قەبرىسى يېنىغا كولاپ دەپنە قىلدۇق .

× ×

دۇنيادا ئۆلمەيدىغان كىم بار ؟ ئۆلۈممۇ بۇ ئالەمنىڭ بىر قىزىقى ئوخشايدۇ . ھېلىقى قوشنىمىز شۇ ئۆلۈپ كەتكەنچە ئۆلۈپ كەتكەن بولدى . لېكىن ، بىزنىڭ قارتا سورۇنىمىزدا ئۇزاققىچە ئۇنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى توغرىسىدا پاراڭ بولۇپ تۇردى . بىرى :

— هېلىقى رەھمەتلىك ئەزىمجاننى خوتۇنىنىڭ يېنىغا كۆمگىنىمىز ياخشى بولدى . باشقا يەرگە كۆمگەن بولساق گۆرىدىمۇ خاتىرجەم ياتالمايتتى ، — دېسە ، يەنە بىرەيلەن :

— بۇ چاغقىچە ئۇ ئاغىنىمىز ئىچ گۆرىنى تاتىلاپ تېشىپ ، خوتۇنىنىڭ قېشىغا چىقىۋالدىغۇ دەيمەن ، — دەيتتى . يەنە بەزىلەر :

— توۋا ! ئەزىمجان شۇ چاغدا خوتۇنىغا راستىنلا خەت يېزىپ يۈرگەن بولغىيدىمۇ ؟

— خەت يازغان بولسا ، ئادرېسىنى نېمىدەپ يازغان بولغىيدى ؟

— «ئۆلۈپ كەتكەن خوتۇنۇم مەرىيەمخانغا تەگسۇن» دەپلا سالغان بولسا ، پوچتىكەشلەرمۇ بۇ خەتنى نەگە ئاپىرىشنى بىلمەي تازا بېشى قاتقاندۇر ؟

— ئايروپىلان زاكاز قىلغاندىمۇ ياكى ... — دېيىشىپ ، چاقچاق ئارىلاش مۇلاھىزە قىلىشاتتى . ھېيت ـ ئايەملەردە تۇيراق بېشىغا چىقىپ قالسا ، ئەزىمجاننىڭ بېشىغا بېرىپ ، قۇرئان ئوقۇپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇمايتتۇق .

بىر كۈنى كۆۋرۈك بېشىغا ئاغىنىلەردىن بۇرۇنراق بېرىپ قاپتىكەنمەن ، دوختۇر دۇكىنىدىن بېشىنى چىقىرىپ مېنى چاقىردى . يېقىنلاپ بېرىۋىدىم ، ماڭا قاراپ كۇلۇپ :

— قوشنىنىڭ خەتلىرىنى ئوقۇپ باققۇڭىز بارمۇ ؟ — دېدى .

— نېمە خەت ، قايسى قوشنىنىڭ ؟ — دېدىم مەن .

— ھېلىقى رەھمەتلىك ئەزىمجاننىڭ خەتلىرىنچۇ ؟

— نېمە دەۋاتىسىز ؟ ئۇ راستىنلا خەت يېزىپ تۇرغانمىكەن ، سىزنىڭ قولىڭىزغا قانداق چۈشۈپ قالدى ؟

ئەسلىدە ، ئەزىمجان جان ئۈزۈش ئالدىدا تۇرغاندا دوختۇر ئاغىنىمىز ئۇنىڭ بېشىدا ئىكەن . رەھمەتلىك تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ياستۇقىنىڭ ئاستىدىن بىر بولاقنى ئېلىپ ، دوختۇرغا سۇنۇپ :

— ئۆلۈپ كېتىپ قالسام ، مۇشۇ نەرسىلەرنى ئۇنتۇمايلا مەن بىلەن بىللە يەرلىكىمگە كۆمۈۋېتىڭلار ، ماڭا قىلغان قوشنىدارچىلىقىڭلار شۇ بولسۇن ، — دەپتۇ .

بۇنىڭ ھېلىقى مەرىيەمخانغا يېزىلغان خەتلەر ئىكەنلىكىنى دوختۇر چۈشىنىپتۇ . بىز «ئەزىمجان ئايالىغا راستىنلا خەت يېزىپ تۇرغان بولسا ، ئۇنى پوچتىغا سالغانمىدۇر ، زادى نېمە قىلغاندۇر ؟» دەپ ئەقلىمىزنى يەتكۈزەلمەي كېتىپتىمىز ، بايا ئۇ يازغان خەتلىرىنى ئۇ دۇنياغا بارغاندا خوتۇنىغا ئوقۇپ بېرىش ئۈچۈن يىغقانىكەن . دوختۇر بۇ خەتلەر توغرىسىدا ئەزىمجاننىڭ بالىلىرىغىمۇ ئۇنچىقماپتۇ . ئەزىمجان دېگەندەك ئۇنىڭ بىلەن بىللىمۇ كۆمۈۋەتمەپتۇ .

— توپىغا كۆمۈۋەتكەن بىلەن چىرىپ تۈگەيدۇ شۇ ! — دېدى دوختۇر ، — مانا بۇ خەتلەرنى قوشنىمىزدىن خاتىرە بولۇپ قالسۇن ، دەپ ساقلاپ قويدۇم . سىزگە بېرەي ، ئوقۇپ بېقىڭ . خېلى قىزىق گەپلەر بار . ئەمما ، بىر شەرت ، ئۆزىڭىز بىلىسىز ، بىراۋنىڭ سىرىنى باشقىلارغا يېيىپ يۈرۈش ياخشى ئىش ئەمەس . ئوقۇڭ ـ دە ، مەزمۇنىنى ھېچكىمگە تىنماڭ !

دوختۇر پاكىز يىپەك رەختكە ئورالغان بىر بولاقنى ئېلىپ ماڭا سۇندى . بىزنىڭ ھەممىمىزدە مۇشۇنداق باشقىلارنىڭ

مەخپىيەتلىكىنى بىلىشكە ئوتتەك قىزىقىدىغان بىر مىجەز بولىدۇ . ئالدىراپ ئۆيگە قايتىپ ، ئىشكىنى مەھكەم ئەتتىم - دە ، خەتلەرنى ئوقۇشقا باشلىدىم .

× ×

«مەريەم !

يېقىندىن بېرى پات - پات چۈش كۆرىدىغان بولۇپ قالدىم . چۈشەكسەملا چۈشۈمدە سېنى كۆرىمەن . سېنى كۆرمەي كىمنى كۆرەتتىم ، دەيسەن ؟ ئويلاپ باقسام ، دۇنيادا سېنىڭدىن باشقا يېقىنراق ئادەمىمۇ بولمىغانكەن··· بالىلارنى باقتۇق ، چوڭ قىلىپ ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلدۇق ، ھازىر ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆزىنىڭ ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ ، بىزگە ئېشىنىدىغانغا چولىسى تەگمەيدىغان بولۇپ قالدى . ئاخىرىدا يەنە ئىككىمىز يالغۇز قېلىۋىدۇق ، سەنمۇ مېنى تاشلاپ كېتىپ قالدىڭ . سەندىن ھەرگىز رەنجىمەيمەن ، بۇنىڭ ھەممىسى يارانقان ئىگىسىنىڭ ئىرادىسى بىلەن بولۇۋاتقان ئىشلار . دۇنيادا نېمە ئارمىنىم قالدى دېسەڭ ، ئۇ دۇنياغا سېنىڭ بىلەن بىللە كەتمىگەنلا ئارمىنىم قالدى . سەن كېتىپ تولمۇ غېرىبسىندىم .

··· يېقىندىن بېرى كۆڭلۈم يەنە كۆتۈرۈلۈپ قالدى . چۈشۈمدە بولسىمۇ سېنى كۆرۈپ تۇرىدىغان بولدۇم . ئويغانسامۇ ئۆينىڭ بىر يېرىدە يەنە سەن ماڭا قاراپ تۇرغاندەك ، بازارغا مېڭىۋاتقىنىمدا ، يەنە ئادىتىڭ بويىچە : « ‹قارا› ، بىرنېمىلەرنى ئۇنتۇپ قېلىپ يۈرمەڭ ، قىلىدىغان سودىلىقىڭزنى بىر قەغەزگە يېزىۋېلىڭ ، پۇلنى مەھكەمرەك يەرگە سېلىڭ ، يولىڭ چېتى

بىلەن مېڭىڭ ! ، دەپ جېكىلەۋاتقاندەك تۇيۇلىسەن . ۋاي - ۋۇي ! مەن بىر يەرگە بارماقچى بولسام ، سەن خودىدى مېھرىبان ئانا كىچىك بالىسىنى يولغا سالغاندەك ، شۇنداق قىلىدىغان ئىشلارنى جېكىپ ئۈزىتىپ قالاتتىڭ . ئۆمرۇڭ مېنى كۈتۈپ ، مەن ئۈچۈن پايپاسلاپ ئۆتتى . مېنىڭ سالامەتلىكىمدىن ئەنسىرەپ يۈرۈپ تۇيۇقسىز يىقىلدىڭ - دە ، مەندىن بۇرۇن ئالەمدىن كەتتىڭ . قارىغاندا ، ئەمدى مېنى يالغۇز قالدى دەپ قەبرەڭدىمۇ خاتىرجەم ياتالمايۋاتقان ئوخشايسەن . روھىڭنىڭ يېنىمغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى چۈشەندىم . ئاخشام ئىشكىلەرنىڭ يېنىك غىچىلداپ قىيا ئېچىلغانلىقىنى ، سېنىڭ شىپىرلاپ يېنىمدىن ئۆتكەن ئاياغ تىۋىشىڭنى ئېنىق ئاڭلىدىم . ئويغانسامۇ ، ئۆخلىساممۇ سېنى ئۆزۈم بىلەن بىللە ھېس قىلىدىغان بولدۇم··· »

× ×

«مەريەم !

قالايمىقان چۈش كۆرۈپ ياخشىراق ئۇخلىيالمىدىم ، دەپ دادلايدىغان ئادەملەرگە ھەيرانمەن . چۈش كۆرمىسە ئۇيقۇنىڭ نېمە لەززىتى ؟ !··· كېچە مەن ئاجايىپ چۈش كۆردۈم . چۈشۈمدە سەن ياشىرىپ ، بەكمۇ چىرايلىق بولۇپ ، نېپىز يېپەك كۆڭلەك بىلەن ئالدىمدا تۇرغۇدەكسەن . ھە ، جەننەتتىكى ھۆرلەر شۇنداق كىيىنىدىكەن - دە ! دەپ ئويلىغۇدەكمەن . شۇ چاغدا ، كېپىنەكتەك پەرۋاز قىلىپ ، شۇنداق چىرايلىق ئۇسسۇلغا چۈشۈپسەنكى ، ئاغزىمنى ئېچىپ ھەيران قاپتىمەن···

ياش ۋاقتىڭدا ئانچە - مۇنچە ئۇسسۇل ئويناپدىغىنىڭ

ئېسىمده ، بۇ ناھايىتى ئۇزاق يىللارنىڭ ئالدىدىكى گەپ ئىدى . ئۇ كەملەردە ھەربىر مەھەللىدە دېگۈدەك سەنئەت كۇرۇژۇكلىرى بولىدىغان ، سېنىڭ ئارتىس بولۇپ ، باشقىلارغا ئوخشاش سەھنىلەرگە بىر چىقىپ باققۇڭ بار ئىدى . ياشلىقتا ئادەمنىڭ شۇنداق غەلىتە ـ غەلىتە ئارزۇلىرى بولىدىغان بولسا كېرەك . مېنىڭمۇ ئاتلىق ئەسكەر بولۇپ ، قاپقارا بۇرۇت قويۇپ ، ياخشى ئارغىماقتىن بىرنى مىنىپ ، مەھەللىنىڭ كوچىلىرىدىن بىر ئۆتۈپ باققۇم كېلىدىغان··· كېيىن توي قىلدۇق ، بالىلىق بولدۇق ، تۇرمۇشنىڭ ئاۋارىچىلىكىگە بېشىمىزچە پاتتۇق ؛ ھېلىقى خىياللىرىمىز نەلەردە قالدى ، ئۇنتۇپلا كەتتۇق .

ئادەم ئۆلۈپ قايتا تىرىلىدۇ ، دېگەن سۆزگە ئىشىنىمەن . بۇ ئالەمدىن بالدۇرراق خوشلىشىپ قېشىڭغا قايتىپ بېرىشنى شۇنچە ئارزۇ قىلىمەن . ماڭا ئۇ دۇنيانىڭ جەننىتىدىكى ھۇر ـ پەرىلەردىن كۆرە چاچلىرىنى ئاق ئارىلىغان ، تۇرمۇش مۇشەققىتىدىن چىرايلىرىنى قورۇق باسقان بولسىمۇ ، يەنە كۆزلىرىدىن ساداقەتلىك ، مېھرىبانلىق تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان ئۆزۈڭ بولمىساڭ بولمايدۇ . »

× ×

«··· كېچە سەن مەندىن بالىلارنى سوراپ قالدىڭ . تۇن شۇنچە قىسقا ، كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنى ئېيتىپ ئۈلگۈرمەيلا غايىب بولىسەن . قالغان گەپلەرنى ساڭا خېتىمده يازاي .

بالىلار پات ـ پات كېلىپ يوقلاپ تۇرىدۇ . قىزلار كىر ـ قاتلىرىمنى يۇيىدۇ . دادا ، سىزگە يالغۇزلۇقتا ئېغىر بولدى ،

بىزنىڭ ئۆيگە كۆچۈپ بېرىڭ ، بىللە تۇرايلى ، دېيىشىدۇ . ئۇلارنىڭ ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت . ھازىرچە تېنىم ساق . ئىش ـ كۈشلىرىمنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشقا چامىم يېتىدۇ ، ئاناڭلار تۇنقان ئۆينىڭ چىرىغىنى مەن بولساممۇ ئۆچۈرمەي تۇراي ، دەيمەن . بىر كۈنى ئوغلىمىز : بولمىسا مەن سېنىڭ يېنىڭغا كۆچۈپ كېلەي ، دېدى . ئۇنىڭغىمۇ : بولدى قىل ، بۇ كىچىككىنە قورۇنىڭ نەرىگە پاتىمىز ، رەھمەت ! دېدىم . بالىلار ئۆزىمىزنىڭ بولغان بىلەن كۈيئوغۇللار ، كېلىنلەر يات ، ھەرقايسىسىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق مىجەز ـ خۇيى بار ـ دە !··· مېنىڭ يالغۇز ئەمەسلىكىمنى ، سېنىڭ ھەر كۈنى كەچتە كېلىدىغانلىقىڭنى ئۇلارغا قانداقمۇ ئېيتىلى بولسۇن !··· شۇ يالغۇزلۇقنى ياخشى كۆرىمەن ؛ سەن چۈشۈمگە كىرىپ تۇرىدىغان ، ئۆزۈم يېگانە يېتىپ تاتلىق خىياللارنى سۈرىدىغان شۇ ھالەتنىڭ بۇزۇلۇشىنى خالىمايمەن .

··· بالا دېگەن يەنە بالا ـ دە ! يېقىندىن بېرى ئىككى قىزىڭ ئۆيگە تاپ باستۇرماي كېلىپ : ئاپام تۇتقان مۇنۇ نان تەڭلىسىنى مەن تۇتۇپ قالاي··· ئاپام تۇتقان ئاۋۇ چىنە ـ تاۋاقلار ماڭا يادىكار بولۇپ قالسۇن··· رەھمەتلىك ئاپام بىر قېتىم ماڭا ماۋۇ پەلتوىۇمنىڭ پاسونى كونا بولغان بىلەن ، سوكنىسى ياخشى . ساڭا باشقىدىن ئوڭشىتىپ بېرىمەن دېگەن··· دەپ قولىغا چىققان نېمىنى ئېلىپ مېڭىپ ، ئۆينى خېلىلا قۇرۇقداپ قويدى . ئوغۇل كېلىپ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ، قىزلارنىڭ نېمە قىلغىنى بۇ ! دەپ ئاچچىقلاپ : ئۇنداق بولسا ماۋۇ گىلەمنى بولسىمۇ مەن تۇتۇپ قالاي ، دەپ بىر پارچە گىلەمنى سۆرەپ ئېلىپ ماڭدى . ياخشى كۇننىڭ يامىنى بولۇپ كۆزۈم يۇمۇلىدىغان بولسا ، بۇلار مۇشۇ

قورۇ - جاينىمۇ تالىشىپ ئۆلۈشىدىغان ئوخشىمامدۇ ، دەپ قالدىم . ئەگەر ھېلىقى كۆمۈپ قويغان نەرسىمىزنىڭ تۇنۇشىنى چىقىرىدىغان بولسام ، بۇ بالىلارنى جېدەل - ماجىراغا سېلىپ ، تىرىك تۇرۇپلا كۆڭۈل ئاغرىتقىغا پېتىپ قالىدىغان ئوخشايمەن ، دېگەن ئوي خىيالىمغا كەلدى .

بىر ئىشقا ھەيران بولدۇم . ئۇلار ئۆيدىن شۇنچە نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ كېتىشتى (مەيلىغۇ ، بىزدىن قالسا شۇلارغا قالىدۇ) . سېنىڭ تامدىكى ھېلىقى سۈرىتىڭنى ھېچقايسىسى تالىشىپ باقمىدى . ئۇلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ خوتۇن - بالىسىنىڭ سۈرىتىنى ئاسىدۇ ، دېگىنە ياكى ئۇلار مېنى يالغۇز قالمىسۇن دەپ ئايىغاندۇ··· »

× ×

«··· سېنىڭ ھېلىقى دوستۇڭنى مۇنچىۋالا لاۋزا خوتۇن دەپ ئويلىمىغانكەنمەن . ئالدىنقى كۈنى ئۇ دەرۋازىنى قاقمايلا ھويلىغا بەخۇدۇك كىرىپ كەلدى . خۇشال بولۇپ ، ئالدىغا چىقىپ ئۆيگە باشلىدىم . ئۇ قاتلىشىپ كەتكەن ئېگىز ئۆتۈكىنى پەگاھقا سېلىپ ، ئۇستىدىكى چەت ئەلنىڭ كېلەڭسىز ئېغىر پەلتوسىنى ئىلغىغا ئېسىپ (ھازىر مۇشۇنداق كىيىنىدىغان مودا چىقتى) ، ئالدىرىماي كېلىپ ، قېلىن كۆرپىگە ئولتۇردى . خۇددى ساڭا ئوخشاشلا ئالدىغا داستىخان سېلىپ ، قەنت - گېزەك بىلەن چاي بەردىم . ئۇ ھەرىبىر بارمىقىغا ئىككى - ئۈچتىن ئۈزۈك سېلىنغان قوللىرى بىلەن ناۋات سېلىنغان چاينى قوشۇقتا ئىلەشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ ، شۇنچىلىك تېتىقسىز گەپلەرنى قىلىشقا باشلىدىكى ،

ئۆيگە كىرىڭ ، دېگىنىمگە پۇشايمان قىلىپ قالدىم . گەپنىڭ قىسقىسى ، ئۇ مېنى ئۆيلىنىۋېلىشقا سالا قىلىپ كەپتۇ .

‹ئەزىمجان ، رەھمەتلىك دوستۇم مەرىيەم ياخشى مەزلۇمتى ، ئىككىمىز ياخشى ئۆتكەن — ··· دەپ گەپنى باشلاپ كېلىپ ، تۇيۇقسىزلا قوشاق قېتىپ ، — ۋاي ، شۇ دوستۇمغا بەرگەن قازانى ماڭا بەرگەن بولسامچۇ ئىلاھىم··· ۋاي ياخشىلار كېتىپ ، يامانلار قالىدىغان ئالەمكەنغۇ بۇ خۇدايىم ··· — دەپ يىغىنى سالدى . ئاران تۇرغان ئادەم كۆڭلۇم بۇزۇلۇپ ، مەنمۇ قوشۇلۇپ يىغلاپ كەتكىلى تاسلا قالدىم . ئارقىدىنلا ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ ، — ئەمدى ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلۈۋالغىلى بولمايدۇ ، ئەزىمجان . سىلىنىڭ مۇنداق يالغۇز يېتىپ ، يالغۇز قوپۇپ ، ياش چوڭ بولغاندا قازان بېشىدا ئۆزلىرىنىڭ مۇدۇرۇپ يۇرۇشلىرى كېلىشمىگەن ئىش . مەرىيەم تۇتقان بۇ ئۆينى لايىقىدا بىرى كېلىپ ئاۋات قىلسۇنمىكىن ، دەيمەن › دېدى .

‹ماڭا قارا‌ڭ ، مەرىيەم تېخى يېقىندىلا كۆز يۇمدى ، مەن خۇش بولاي ، مۇنداق گەپنى ئىككىنچى قىلما‌ڭ ، ئۇنى‌ڭ روھى قورۇنىدۇ › دېدىم . ئۇ :

‹يىلى توشسۇن ، قىرىقى ئۆتسۇن ، دەيدىغانغا سىلى بىر خوتۇن كىشىمىتىلا ؟ › دېۋىدى ،

‹ئۇ گەپلىرىغۇ راست ، بەزى نائىنساپ ئادەملەر خوتۇنى ئۆلۈپ قىرىقى توشا - توشمايلا ئۆيلەنگىلى قويىدىكەن › دېسەم ، ئۇ نېمە دېدى دېمەمسەن ؟

‹قىرىقىنى ئۆتكۈزۈپ ئۆيلەنسىغۇ خېلى ئىنساپ قىلغىنى ، مانا مېنى‌ڭ رەھمەتلىك ئېرىمنى ئالسىلا ، ئۇنى‌ڭ بۇرۇنقى خوتۇنى ئۆلۈپ ، ئەتىسى مەھەللىدىكىلەر بىلەن پەتلەپ كىرسەملا ماڭا

كۆزى چۈشۈپتىكەن ، مەريەم ئۆلۈپ يىلدىن ئاشتى ئەمەسمۇ ؟ ! ، دېدى .

دوستۇڭ دەپ يۈزىنى قىلمىغان بولسام ئۆيدىن قوغلاپ چىقارغان بولاتتىم . نائىلاج ، چىشىمنى چىشلەپ ئولتۇردۇم . ئەگەر يات بىر خوتۇن بىلەن قۇچاقلىشىپ ياتىدىغان بولسام (ئۇنداق كۇننى خۇدا كۆرسەتمىسۇن !) ، سېنىڭ گۆرۈڭدە ئۆرە ئولتۇرىدىغىنىڭنى ئۇ نەدىن بىلسۇن !...

‹ماڭا قارىسىلا ، — دېدى ئۇ خىيالىمنى بۆلۈپ ، — بىر ماشىنىچى دوستۇم بارتى ، شۇنى سىلىگە تونۇشتۇرۇپ قويماي ، دەپ كىرىشىم . ئۆزىنى باشلاپلا كېلەيمىغۇ ، دېۋېدىم ، ئۇنداق قىلىن ـ قېتىشلاردىن بولمىغاچقا ‹ياق › دەپ ئۇنىمىدى . ياش قۇرامىمۇ سىلىگە تازا باب . بىر كۆرۈپلا كۆڭۈللىرى يۇگۇرمىسە مانا مەن . كېچىسى ئاش ـ تاماقلىرىنى ئېتىپ ، خىزمەتلىرىدە بولىدۇ ، كۇندۇزى ماشىنىچىلىق قىلىپ پۇل تاپىدۇ . تۇل خوتۇن ، پۇل خوتۇن ، دېگەن مانا شۇ... گەپ قىلمايلىغۇ ؟ بولمىسا پەس كۆڭۈرۈكتىكى پەزىلەتخان قاراقاشقا مېڭىپ باقايمۇ ـ يە ؟ دۇتار دېگەننى شۇنداق چالىدۇ . رەھمەتلىك دوستۇم مەريەمنىڭ ئەرنى كۇتۇشنى بىلەتتىيۇ ، يەنە سەھرا قىزىتى ـ دە ! ئەرنى كۇتۇش دېگەننى مانا پەزىلەتخاندىن سورىسىلا ، تالادىن كىرسىلە ئاستىلىرىغا قوشلاپ كۆرپە سېلىپ ، پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇپ ، دۇمبىلىرىنى مۇشتلاپ هاردۇقلىرىنى چىقىرىدۇ ؛ ئىچلىرى پۇشسا دۇتار چېلىپ ، ناخشا ئېيتىپ كۆڭۈللىرىنى ئاچىدۇ . ئۇسسۇلغىمۇ قالتىستى بۇ دوستۇم ، هازىر سەمرىپ كەتتى . شۇنداق بولسىمۇ ، مەن ياش ، دەپ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ يۇرىدىغان يىگىناغۇچتەك بېلى بار هازىرقى ئىنجىقلاردىن ئۆلۈكى

ئارتۇق... ›

شۇنداق ئاغزى بېسىلماي بىر كۇن ۋالاقشىدى . نېمە دەيتتىم .

‹قېنى ، ئويلىشىپ باقاي › دەپ يولغا سالدىم .

ئىككى كۇندىن كېيىن قارىسام ، ئۇ دوستۇڭ يەنە يەڭدەك قاشلىقىنى ئېتىپ ، يۈزىنى پەرەڭدەك بويماپ ، غىتىلداپ مېڭىپ ، بىزنىڭ ئۆيگە قاراپ كېلىۋاتىدۇ . دەرۋازىنى مەھكەم تاقاپ ، قانداق قىلىدىكىن ، دەپ دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى تامغا چاپلىشىپ تىڭشىدە تۇرۇۋالدىم . دەرۋازىنى ئىتتىرىپ ، قېقىپ ئاچالماي :

‹ماۋۇ ئادەم قايسىبىر كېسەك ئالتۇنلىرىنى قىزغىنىپ ، كۇندۇزدىمۇ دەرۋازىسىنى مەھكەم ئېتىۋالدىكىنا ! › دەپ غودۇرىغىنىچە كېتىپ قالدى .

ئالتۇننىڭ گېپى چىقىۋىدى ، چۆچۈپ كەتتىم . ئاشۇ دوستۇڭنىڭ ماڭا باشقىلارنى سالا قىلىشى يالغانمىكىن ، دەيمەن . بىر ئامال قىلىپ مېنى ئازدۇرۇپ ، ئۆزى تېگىۋالماقچى . شۇنىڭغا قارىغاندا ئۇنىڭ هېلىقى كۆمۈپ قويغان نەرسىلىرىمىزدىن ئازراق خەۋىرى بارمۇ ، قانداق ؟... شۇ سېرىق نىجىستىن ئەجەب بىزار بولدۇم . ئاكام رەھمىتى ئۆزىگە تەگكەن مىراسلارنى سېتىپ يەپ بولۇپ ، يەنە مەندىكى شۇ نەرسىلەرنىڭ دەۋاسىنى قىلىپ ، بىر ئۆمۈر ئازارلىشىپ ئۆلۈپ كەتكەنىدى ، هېلىقى قالايمىقانچىلىق يىللاردا ئۇنى نەگە يوشۇرۇشىمىزنى بىلمەي كۇنمىز ئەندىشىدىلا ئۆتكەنىدى . ئاخىرىدا ، يەرگە كۆمۈۋېتىپلا قۇتۇلدۇقمىكىن دېسەك ، ئۇنىڭ دەككە ـ دۇككىچىلىكى ئۆلگۈچە تۇگىمەيدىغان ئوخشايدۇ... »

×　　×

«... كېچە چۈشۈمدە سېنى ناھايىتى مەيۈس ھالدا كۆردۈم . سەن ناھايىتىمۇ يىراقتىن ماڭا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەكسەن ، شۇنچە شەرەتلىسەممۇ يېنىمغا كەلمىگۈدەكسەن . چىرايىڭدىكى قورۇقلار تېخىمۇ چوڭقۇرلىشىپ ، چاچلىرىڭدىكى ئاقلار كۆپىيىپ كېتىپتۇ . مەرىيەم نېمانچە مۇڭلۇق ، دىلى سۇنۇق كۆرۈنىدۇ ، دەپ كۆڭلۈم يېرىم بولدى . ئويغىنىپمۇ قولۇم ھېچ ئىشقا بارمىدى . كەچكە يېقىن ، تامدىكى سۇرىتىگە قاراپ خىيال سۈرۈپ ياتسام ، ھېلىقى تام قوشنىمىز — ساختىپەز دوختۇر :

‹ئوھوي ، ئەزىمجان ، مۇشۇنداق ياستۇقنى قىرلاپ قويۇپ ، مەرىيەمخانىڭ سۇرىتىگە قاراپلا ياتىدىغان گەپما ؟ › دەپ كىرىپ كەلدى .

‹كېلىڭ ، شېرىپجان ، تازا مىجەزىم يوق... › دېدىم .

بۇ دوختۇرنىڭ ئۆز ۋاقتىدىمۇ تېخنىكىسى تايىنلىقتى . پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن كۆڑۈك يېنىدىكى بازارغا دۇكان ئېچىپ ، ئۆزىچە تېۋىپمەن ، دەپ تومۇر تۇتۇپ ئادەم ئالدايدىغان بولۇۋالدى . ئاغزىغا قارىساڭ ھەرقانداق كېسەلنى داۋالاپ ساقايتىمەن ، دەيدۇ ، ئۆزىنىڭ قورسىقى ئاغرىپ قالسىمۇ ئۇدۇل دوختۇرخانىغا بارىدۇ... دوختۇر كۆيۈنگەندەك قىلىپ يېنىمغا چىقىپ ، كىرىپكلىرىمنى قايرىپ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ ، تومۇرۇمنى تۇتتى .

‹سىزدە ھېسسىي مۇشتەرەك قالايمىقانلىشىپتۇ . پىشقان گۆشنى قېتىققا مىلەپ يەپ بېرىڭ . كۆڭلىڭىز كۆتۈرسە ئىتنىڭ جۇمە كۈنى مايا‌قلىغان نىجاسىتىنى قورۇتۇپ... باشنىڭ يېرىمى

ئاغرىيدۇ دەمسىز ؟ ھە ، بۇنى تېبابەتتە شەقىقە دەيمىز... ئاياللارغا قىزىقمىغىنىڭىزغا قارىغاندا سىزدە قۇۋۇتتى ھايۋانىمۇ پەسىيىپ كېتىپتۇ . بۇنىڭ دورىسى مەجۇنى لوبۇبى ئەسرارى ئەتىبىيا ، مەجۇنى مادەتولھايات بولسىمۇ بولىدۇ . شەربىتى شۇئىرغانى ، ھە ، ياق ، شاتەررەئەرەقى ئىچىپ باقامسىزيە ؟ !... — دەپ قانداقتۇر شەربەتلەر ، مەجۇن ، ئارىلاشما بالايىبەتتەرلەرنىڭ شىپالىق رولى توغرىسىدا ئاغزىغا كەلگەننى كاپشىغلى تۇردى ، ئاندىن ، — ئۇنىمۇ دەيمىز ، بۇنىمۇ دەيمىز ، ئەزىمجان ، داۋالاشنىڭ ھەرقانداق ئۇسۇلى تامام بىلەن داۋالاشقا يەتمەيدۇ . مانا ، ئۆيىڭىزدە ئەلۋەتتە خامنى پىششىق ، سوغۇقنى ئىسسىق ، پاسكىنىنى پاكىز قىلىپ بېرىدىغان بىر ئايال ھەمراھىڭىز بولۇشى كېرەك - دە ! › دەپ ئۆزىنىڭ قېشىمغا كىرىشتىكى مەقسىتىنى ئېيتتى .

گېپىنىڭ ئورامى — كۆڑۈك بېشىغا ئولىشىپ قارتا ئويناىدىغان ئاغىنىلەر مەسلىھەتلىشىپ ، بېشىمنى ئوڭلاپ قويماقچى بولۇشۇپتۇدەك . تام قوشنا بولغاچقا دوختۇرنىڭ ئۆزىمۇ ئۇزاقتىن بېرى مېنىڭ غېمىمنى يەپ يۈرۈپتۇدەك ... كېيىن ئۇ نېمىلەرنى دېدى ، قۇلىقىمغىمۇ كىرمىدى . خىيالىم يىللارنىڭ ئالدىدىكى ئىشلارغا كەتتى .

ھېلىقى ئەنسىز كۈنلەر ئېسىڭىدىدۇر ؟ شۇ چاغدا مېنىمۇ تەركىبى يۇقىرى ، دەپ ‹تۆت خىل ئۇنسۇر ›لارنىڭ ئارىسىغا قېتىپ قويۇشقاندى . ھەر كۈنى كۈرەش يېغىنىدا ئۆرە تۇرۇپ ، كەچتە ئۆيگە قايتىپ كېلىپمۇ خاتىرجەم ئۇخلىيالمايتىتۇق . ھېلىقى كېچە - كېچىلەپ دۇمباق چېلىپ ، داس - چېلەكلەرنى داراڭشتىپ چىقىدىغان يەجۇج - مەجۇجلەر ھېلى

بىرىنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرۇشسا ، ھېلى بىرىنى باغلاپ كېتىشەتتى... بىر كۈنى ، يېرىم كېچىدە ئۇلار بىزنىڭ دەرۋازىنى گۈمبۈڭشىتىپ ئۇرۇشقا باشلىدى . ئىككىمىز چۆچۈپ ئويغىنىپ ، نېمە قىلىشىمىزنى بىلمەي ئۆينىڭ ئىچىدە پىرقىراشقا باشلىدۇق . سەن مېنى تۈتۈپ كېتىدىغان بولدى ، دەپ قورقۇپ كەتكەنىدىڭ : مەن ھېلىقى نەرسىنى ئاختۇرۇپ تېپىۋالسا بېشىمىزغا بالا بولامدىكىن ، دەپ ھودۇقاتتىم ، ئېسىمنى يىغىپ :

‹مەريەم ، بول ، ھېلىقى نەرسىنى نەگە قويغانتىڭ ، ھېلىقىنى ؟ › ، دەپ ئالدىراتتىم .

‹نېمىنى دەيسىز ، نېمىنى ؟ › ، دەپ ئېسىڭگە ئالالماي كەتتىڭ .

‹ھېلىقى دەرھال بىرنېمىگە ئەسقېتىپ قالار ، دەپ كۆمگەن نەرسىلەردىن ئايرىپ قالغان نېمىنىچۇ ؟ ›

‹ھە ، مانا ، مانا ... › ، دەپ كىچىك تېرە خالتىنى تېپىپ ئېلىپ قولۇمغا تۇتقۇزدۇڭ .

دەرۋازا تېخىمۇ قاتتىق تاراقشىغىلى تۇرغاندى ، ھويلىغا چىقىپ ، تېرە خالتىنى تەۋەككۈل قىلىپ ئۆگزىگە ئاتتىم - دە ، دەرۋازىنى ئاچتىم . بىرنەچچە قولچىراغلىنىڭ يورۇقى كۆزۈمگە تەڭلا چۈشتى .

‹ئۆيۈڭدە سىرتتىن كېلىپ قونغان ئادەم بارمۇ ؟ › ، دېدى ئۇلار .

‹يوق › ، دېدىم .

ئۇلار ھويلىنىڭ بۇلۇڭ - پۈچقاقلىرىغا ، ئۆينىڭ ئىچىگە بىر قۇر كۆز يۈگۈرتتى - دە ، كېتىپ قالدى .

ئەتىسى ئەتىگەندە ئاستا شوتىنى قويۇپ ، ئۆگزىگە چىقىپ

قارىسام ، ھېلىقى خالتا ھېچ يەردە كۆرۈنمەيدۇ . نېمە گەپ بولدى ، ئاخشام قورقۇنچلۇقتا قاتتىقراق ئاتقان بولسام قوشنىلار تەرەپكە چۈشۈپ كەتتىمۇ ، قانداق ؟ دەپ دوختۇرنىڭ ھويلىسىغا ئېڭىشىپ قارىدىم . ئۇنىڭ كوكات بېسىپ كەتكەن بېغىدا بىرنېمىنى ئېنىق پەرق ئەتكىلى بولمىدى . كوچىغا چىقىپ ، دوختۇرنىڭ دەرۋازىسى ئېچىلىشى بىلەن غىپلا قىلىپ باغ تەرەپكە ئۆتۈپ كەتتىم . تام تۈۋىدىكى كوكاتلارنى شۇنچە مالتىلاپ قارىدىم ، يوق . خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن ھېلىقى خالتا مەن تاشلىغاندا يەرگە چۈشمەي ئاسمانغا چىقىپ كەتكەندەكلا غايىب بولغاندى .

خالتا يوقالغاندىن كېيىن ، ئىچىمنى مۇشۇك تاتىلىغاندەك بولۇپ تۇگىشىپلا كەتتىم . بىر ھەپتە ئۆتتى . سەن ساقلاپ يۈرگەن گۈرۈچ ، مايلىرىڭنى چىقىرىپ بىر قازان پولۇ دەملىدىڭ . دوختۇرنى ئۆيگە چاقىرىپ چىقتۇق . تاماق يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ، مەن ئېغىز ئېچىپ :

‹شېرىپجان ، ئۆزىڭىز بىلىسىز ، بالىلىرىمىز ئۇششاق ، بالىلار چوڭ بولسا لازىملىقىغا دال بولۇپ قالامدىكىن ، دەپ ساقلاپ يۈرگەن ئازراق بىر نەرسىمىز بار ئىدى... ئۆزىڭۇ ئېغىزغا ئالغۇچىلىكى يوق ، دادامدىن قالغان ئەرزىمەسلا بىر نەرسە ئىدى... ئۇ كۈنى كېچىدە سىز ئاڭلىدىڭىزمىكىن ؟... كېچىدە تەكشۈرىدىغانلار كېلىپ دەۋازىمىزنى قاتتىق ئۇرۇپ كەتتى . قورقۇنچلۇقىمدا ھېلىقىنى ئاچىقىپ ئۆگزە تەرەپكە بىر ئىرغىتىپتىكەنمەن ، بەكرەك ئېتىۋەتتىمۇ ، قانداق ، سىلەرنىڭ ھويلىغا چۈشۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ . ئەتىگىنى شوتىنى قويۇپ ئۆگزىگە چىقسام يوق . ھەرقاچان شېرىپجانلار تەرەپكە چۈشكەن

بولسا قوشنا بولغاندىن كېيىن ئېلىپ قويۇپ كېيىن بېرىۋېتىدىغۇ ، دەپ خاتىرجەم يۇرۇۋەردىم... شۇ ئىشنى بۇگۈن بىر سوراپ باقاي ، دەپ چاقىرتقانىدىم › دېدىم .

‹نېمە دەيدىغانسىز ؟... زادى نېمىتى ئۇ ، ئوچۇق دەڭە ! › دەپ كۆزىنى چەكچەيتتى ئۇ .

‹ئازراق ئالتۇن... ›

‹ياللا ! بۇ ئاي ، بۇ كۈنلەردە ئۇنداق ئوڭاي ئالتۇن تېپىۋالمىدىغان ئىش ئەمەس تۇرۇپتۇ ، ئەزىمجان ، — دەپ ئۇ مۇغەمبەرلىك بىلەن ياقىسىنى تۈتتى ، — بىزنىڭ باغنىڭغۇ ئىشلىمەي تاشلىنىپ قالغاچقا ھەممە يېرىنى كوكات بېسىپ كەتتى . يۇرۇڭ ، چىقىپ قاراپ باقايلى ، تاشلىغان بولسىڭىز بىر يەردە باردۇر . ›

مەن قارىدىم .

‹يوقمىكەن ! ؟... ئۇنداق بولسا نەگە كېتىدۇ ؟... ئۇنى تېپىۋالغان ئادەمۇ يە ئىگىسىگە ، يە ھۆكۈمەتكە تاپشۇرماي سىڭدۇرۇۋېتەلمەيدۇ ، دەڭا . ›

ئۇنىڭ ھۆكۈمەتنى پەش قىلىشىدا غەرىزى بار ئىدى . مەن قورقۇپ كەتتىم .

‹بوپتۇ ، شېرىبجان ، ئۇغۇ ئازغىنە نېمە ، بەرمىسىڭىزمۇ بەرمەڭ ، ھۆكۈمەتكە تاپشۇرىمەن ، دېمەڭ . بۇنچىلىك بىرنېمە چىققان يەردىن يەنە يوغانراقىمۇ چىقىدۇ ، دەپ ئۆيۈمنى ئاختۇرۇپ ئوڭدا ـ دۈمدە قىلىۋەتمىسۇن . مەنمۇ سىزدىن سورىمىغان بولاي ، سىزمۇ بۇ گەپنى ئاڭلىمىغان بولۇڭ... ھەممىز ئۆلۈپ كېتىمىز ، راست ـ يالغىنى ئىگىسىنىڭ ئالدىغا بارغاندا بىر تەرەپ بولار . ›

‹شۇنداق بولماي ، خۇدالىق ئالەم ـ دە بۇ ! قەسەم قىلىپ بېرەيمۇ يا ؟ ! ›

‹بولدى ، مەن سىزگە ئىشەندىم ، بۇ گەپنى بىرىگە تىنمىسىڭىزلا مەن خۇش... ›

دوختۇر ئۇنچىقماي ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى . شۇنچە يىللار مەن ئۇنى كۆزەتتىم . مانا زامان بىرلا ئۆزگىرىۋىدى ، دوختۇر بېغىنىڭ ھېلىقى كوكات بېسىپ ياتقان يەرلىرىگە تاختايلىق ئۆيلەرنى سېلىپ ، دۇكان ئېچىپ تاراقشىپلا كەتتى . ئۇنىڭ قەيەردىكى دۇنيانى خەجلەپ شۇنچە بېيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى مەن بىلمەيمەنمۇ ؟ !... مانا بۇگۈن تۇرۇپلا ئۇنىڭ مېنى ئۆيلەپ قويغۇسى كېلىپ قاپتۇ . مېنىڭدە يەنە دۇنيا بار ، دەپ ئويلايدۇ ـ دە ! يامان خوتۇندىن بىرنى ئېلىپ بېرىپ ، ھەممىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالماقچى... ياكى بولمىسا ، ھېلىقى سېنىڭ دوستۇڭ بىلەن ئىككىسىنىڭ تىلى بىرمىكىن ، دەيمەن !...

شۇ خىياللار بىلەن ئاچچىقىمدا نېمىلەرنى دېگىنىمنى بىلمەيمەن ، دوختۇرنى تىللاپ ، ئۆيدىن قوغلاپلا چىقىرىۋەتتىم . »

× ×

بىر ـ ئىككى كۈندىن كېيىن دوختۇرغا خەتلەرنى قايتۇرۇپ بەردىم .

— قانداق ، ئوقۇدىڭىزمۇ ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— ئوقۇدۇم ، بىر ئۆمۈر بالا بېقىپ ، جاپا تارتىپ ، ھالال ياشاپ قېرىغان بىر ئادەمنىڭ ياخشى كۆرگەن جورىسىدىن

ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىنكى ئىچكى دۇنياسىنى كۆرگەندەك بولدۇم .

— ياھ ، يازغۇچىلاردەك باھا بېرىۋەتتىڭىزغۇ ، ھېلىقى ئالتۇن - كۇمۇشلەر توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئوقۇغانسىز ؟

— ئوقۇدۇم ، سىز توغرۇلۇقمۇ قىزىق گەپلەرنى يېزىپتۇ ... ئۇنىڭ ئالتۇن توغرىسىدىكى گەپلىرىنىغۇ خىيالىي بىر جۆيلۇشمىكىن ، دەپلا بىلدىم . ئاخىرىغا بېرىپ ھەممىمىز خىلمۇ خىل قېرىيدىغان ئوخشايمىز...

— ھەرگىز ئۇنداق دېمەڭ ، — دەپ گېپىمنى بۆلدى دوختۇر ، — مانا شۇ خالتىدىكى دۇنيا ۋەجىدىن بۇ ئاغىنىمىز مەندىن رەنجىپ ، دوختۇرخانىدىكى ۋاقتىمىزدىمۇ تۇزۇك چىراي ئاچماي يۇرگەن . مەن ئۇنىڭ ئۆگزىگە ئانقان نېمىسى ھويلامغا چۈشۈپ كەتسە يەپ كېتىدىغان ئادەممىتىم ! مېنىڭمۇ قورسىقىم كۆپتى . زىيان دېگەن كىمنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرمايدۇ ؟ بوپتۇلا ، دەپ يەنە چاندۇرماي يۇردۇم... ئەمدى قاراڭ ، مۇنۇ خەتلىرىدە ئۇ كۆمۈپ قويغان ئالتۇنلىرى توغرىسىدا يەنە بىرنېمىلەرنى يېزىپتۇ . سىز ئىشەنمەمسىز ؟ مەن ئىشىنىمەن ، بۇ ئادەمنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى ناھايىتى باي ئوتكەن . ئۇنىڭ ئاكىسى ئۆمرى ھاراق ئىچىپ ، قىمار ئويناپ ، بۆۋەكچىلىكتىلا ئۆتكەن ئاغىنىتى ، دادىسىدىن قالغان چوڭ قورۇ - جايلارنى سېتىپ يەپ بولۇپ ، ئاخىرىدا ئەزىمجاننىڭ مانا مۇنۇ ئالقانچىلىك تارچۇق قېپقالغان . ئاڭلىسام ، ئەزىمجاننىڭ بالىلىرى بۇ قورۇنىمۇ سېتىپ ، پۇلىنى بۆلۈشمەكچى بولۇۋېتىپتۇ ، ئوبدان باھا قويۇپ سېتىۋالاي ، دەۋاتىمەن . ئۇ بىچارىنىڭ ئوچ بالىسىمۇ ئالىدىغىنىنى ئېلىپ خاتىرجەم بولسۇن ، مەنمۇ بىر تەلىيىمنى

سىناپ باقاي... ئالتۇن ! چوقۇم ئاشۇ ئەسكى قورۇنىڭ بىر يېرىدە كۆمۈكلۈك ئالتۇن بار !...

شۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندا دوختۇرنىڭ كۆزلىرىدە چاقنىغان غەلىتە ئۇچقۇننى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىم . بۇ — كىشىنى خەۋپكە ، تەۋەككۈلچىلىككە ، تەلۋىلىككە ئىتتىرىدىغان ئوتنىڭ نەق ئۆزى ئىدى .

شۇنداق قىلىپ ، ئاز ئۆتمەي ئەزىمجان رەھمەتلىكنىڭ قورۇسىنى سېتىۋېلىش قىزغىنلىقى مەھەللىنى بىر ئالدى . تەرەپ - تەرەپتىن جاي ئالىمەن ، دېگەنلەر كېلىپ كۆرۈشكە باشلىدى . دوختۇر دۇكىنىنىمۇ ئاچماي ، ھەر كۈنى شۇ قورۇنىڭ ئالدىدا «باشقىلارغا سېتىلىپ كەتمىگەيدى» دەپ ئەنسىرەپ پەرۋانە بولۇپ يۈرەتتى . ئىككى ئېغىزلىقلا ئۆيى بار ، ھازىرقى باھادا جىق بولسا ئون مىڭ سومغا ئارانلا يارايدىغان كاتەكتەك كىچىك بۇ قورۇنىڭ باھاسى قىرىق مىڭ تەڭگىگە چىقتى . ئەزىمجاننىڭ ئوغلى : كىمنىڭ ئالغۇسى بولسا ئەللىك مىڭنى ساق سانسۇن ، باج - ماج بىرنېمىلىرىنى تۆلەپ قولۇمغا قىرىق سەككىز مىڭ تەڭگە نەق تېگىدىغان بولسۇن ، دەپ چىڭ تۇرۇۋاتاتتى .

ھەي ئىنسانچىلىق !... ئۆيلىرى مايماق كەتكەن ھېلىقى ئەسكى قورۇنىڭ مۇنچە پۇللۇق بولۇپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ كۆمۈكلۈك ئالتۇنلارنىڭ بارلىقىغا مەنمۇ ئىشىنىپ قالدىم . دوختۇر ئاشۇ ئالتۇنلارنى تېپىۋالسا بىر ئۆزى بېيىپ كېتەرمۇ ؟ دەپ تارلىقىم كەلگەندەك بولدى . لېكىن ، مېنىڭدە ئەللىك مىڭ تەڭگە نېمە ئىش قىلسۇن . ھېچبولمىغاندا ، دوختۇرنىڭ يېتىشتۇرەلمىگەن يېرىگە ئازراق پۇل قېتىپ ، شېرىك بولماقچى

بولۇپ ، دوختۇرنى چېكىپ باقتىم .

— شېرىپجان ، مەنمۇ ئاز - تولا بىرنېمىنىڭ ئورنىنى قىلاي ، شۇ قورۇنى ئىككىمىزلا ئالمىزمۇ - يە...

— بولدى ، بولدى ، — دەپ ئاغزىمنىمۇ ئاچقۇزمىدى دوختۇر ، — ھېلىقى خەتتىكى گەپلەرنى باشقىلارغا ئېيتىپ قويغۇچى بولماڭ - ھە !... يالىڭاچ قالساممۇ بىر ئامال قىلىپ ئەللىك مىڭنى ئۆزۈم سانايمەن . ئالتۇننى تاپقاندا سىزنى ئايرىم رازى قىلىمەن .

دوختۇر يېڭى سالغان ئۆيلىرىنى بىر پارچە يېرى بىلەن قوشۇپ ساتتى . دۇكىنىنى دورا - دەرمانلىرى بىلەنلا يەنە بىرىگە ئۆتكۈزدى . ھېلىقى تارچۇقنى بىرنېمىلەر قىلىپ ئاخىرى ئەللىك مىڭغا سېتىۋالدى . ئالمقانچىلىك يەرنىڭ شۇنچە بازارلىق بولۇپ كەتكىنىنى چۈشەنمىگەن باشقا ئاغىنىلەر ھەيران بولۇشاتتى . دوختۇرنىڭ مېنى شېرىك قىلىۋالمىغىنىغا قورساق كۆپۈكچىلىكىمدە ئەزىمجاننىڭ ھېلىقى خەتلىرىدىكى ئالتۇن توغرۇلۇق گەپلەرنى قارتا ئويناۋاتقان ئاغىنىلەرگە يەتكۈزۈپ قويدۇم . ئۇلار : «ھە ، ئەسلىدە مۇنداق گەپكەن - دە !» دەپىشىپ ، قولىدىكى قارتىلىرىنى تاشلىماي سەمىدىغىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى . شۇ كۈندىن باشلاپ بىزنىڭ قارتا ئويۇنىمىزنىڭمۇ قىزىقى قالمىدى . دوختۇر ئۇ يەردىن قانچىلىك ئالتۇن كولىۋالىدىكىن ، دەپ تىڭ - تىڭلاپ ئولتۇرۇپ ، بىزمۇ ئالتۇننىڭلا پارىڭىنى قىلىشىدىغان بولۇپ قالدۇق .

— بىرەر كاللەك بىرنېمە چىقىپ قالسىلا دوختۇرنىڭ چىقىمىنى كۆتۈرۈپ ، يەنە ئېشىپ قالىدۇ .

— ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ ، مانا بازار ئىچىدىكى سادىق

ھاجىمنىڭ جايلىرىنى بۇزغاندا بىرى كەتمەننى سېلىپ شۇنداقلا تارتىپتىكەن ، بىرمۇنچە تىللا چېچىلىپلا چىقىپتۇ ئەمەسمۇ ، ئەتراپتىكىلەرنىڭ بىر - ئىككى تالدىن تېرىۋالغىنى قاپتۇ ، ئاڭغىچە ھۆكۈمەتنىڭ ئادەملىرى خەۋەر تېپىپ كولاپ ئەكېتىپتۇ . تازىمۇ يوغان بىر كۇپنىڭ ئىچىدىكىسى ھەممىسىلا ئالتۇنكەن ، دەيدۇ .

— ئۇنى دەيسىلەرغۇ ، ئەنە ئاۋۇ باغ مەھەللىسىدىكى ھاشىم «گاداي» ئاتا - بوۋىسىدىن تارتىپ ئەسكى - تۇسكى نەرسىلەرنى يىغىپ سېتىپلا ئۆتكەن نېمىتى . بىر قېتىم ئۇنىڭ قولىغا بىر ماكچىيىپ كەتكەن كونا چىلاپچا چۈشۈپ قاپتۇ . مۇنداق قىرىپ كۆرسە ئاجايىپ پاراقىراپ تۇرغۇدەك . ئازراق يېرىنى سۇندۇرۇپ ئاپىرىپ زەرگەرلەرگە كۆرسەتسە ساپلا ئالتۇنكەن دەڭلار . مانا شۇنى كېسىپ سېتىپلا بېيىپ كەتتى . ھازىر ھاشىم «گاداي» دېسە ئۆزىمۇ كۈلىدۇ . ھاشىم باي بولۇپ تونۇلۇپ كەتتى...

— قاسىم گۆركارنىڭ ئىشىنى ئاڭلىمىغانمۇ سىلەر ، ئۇمۇ بىر غەلىتە ۋەقە... كونا تۇپراقلىقنىڭ ئورنىغا بىنا سالماقچى بولۇپ ، جەسەتلەرنى يۆتكەۋاتقاندا بولغان ئىش . بىر قېتىمدا قاسىمئاخۇن بىر ئىچ گۆرگە كىرىپ قارىسا ، قۇرۇپ ئۇستىخانلىرىلا قالغان بىر جەسەتنىڭ قولتۇقىدا بىرنېمە مەھكەم قىسقلىق تۇرغۇدەك . ھېلىقىنى ئېلىپ ، يورۇقىغا ئاچقىپ قارىسا ، يوغان بىر كاللەك ئالتۇنكەن . خۇشاللىقتا قاسىم گۆركارنىڭ تىلى گەپكە كەلمەي ، مانا شۇنىڭدىن بېرى كېكەچ بولۇپ قالدىغۇ...

ئاخىرىدا : مۇنۇ ئەزىمجان قوشنىمىزنىڭ كۆمگىنى زادى قانچىلىك ئالتۇن بولغىيدى ؟ كومزەككە سېلىپ كۆمگەندىمۇ ،

ماتاغا ئوراپمۇ ؟... ئۆينىڭ قەيىرىگە كۆمگەندۇر ؟ دېگەن مۇلاھىزىلەرگە چۈشۈپ كېتەتتۇق .

دوختۇر ئەزىمجاننىڭ كوچا تەرەپتىكى ئىشكىنى تاختايلار بىلەن مەھكەم مىخلۇۋېتىپ ، ئۆزىنىڭ قورۇسى تەرەپتىن كىرىپ - چىقىدىغان كىچىك بىر ئىشىك ئېچىۋالدى . ئارىمىزدىكى «زادى دوختۇر ئۇنىڭ ئىچىدە نېمە قىلىۋاتقاندۇر ؟» دەپ تاقەتسىزلەنگەنلەرنىڭ بەزىلىرى كوچا تەرەپتىكى دەرۋازىنىڭ يوچۇقىدىن ئانچە - مۇنچە ماراپمۇ قويۇشاتتى .

دوختۇر ئاۋۋال ئۆزى گۈمان قىلغان يەرلەرنى تەۋەككۈل قىلىپ كولاپ باقتى ، ئاندىن ئۆيلەرنى ئېچىپ ، ئۇنىڭ ياغاچ - تاش ، بورا - چەكزىلىرىنى ئۆزىنىڭ قورۇسىغا ئاچىقىپ رەتلەپ تىزدى . بۇ ئىشلار سەرەمجانلاشقاندىن كېيىن ، ئۆينىڭ تاملىرىنى بىر - بىرلەپ ئۆرۈگىلى تۇردى . ھەممە ئىشنى ئۇ ھېچكىمنى ئارىلاشتۇرماي يالغۇز قىلاتتى . ھەر كۈنى تاڭ يورۇشى بىلەنلا ئەزىمجاننىڭ ھويلىسى تەرەپتىن كونا ئۆيلەرنىڭ پۈرقىراپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈۋاتقان چاڭ - توزانلىرىنى كۆرگىلى بولاتتى . كۆۋرۈك بېشىدىكىلەر چاقچاق قىلىپ : «دوختۇر ئۆينىڭ توپىسىنى تاسقاپ سورۇۋاتامدۇ ، نېمە» دېيىشەتتى . ئاخىرىغا بېرىپ مەھەللىدە قاتتىقراق بىر ۋاراڭ - چۇرۇڭ كۆتۈرۈلسىمۇ : «نېمە بولغاندۇر ؟... دوختۇر ھېلىقى ئالتۇننى تېپىۋالدىمۇ ، نېمە ؟» دەپ باشلىرىمىزنى سوزۇپ ئەزىمجاننىڭ ھويلىسى تەرەپكە قارايدىغان بولۇپ قالدۇق .

دوختۇر ھويلىنى تولۇق بىر ياز بەلگىچە چوڭقۇرلۇقتا ئېتىز چاشقىنىدەك كولاپ ، توپىسىنى گۈرجەكنىڭ ئارقىسى بىلەن ئۇرۇپ ئۇششاقلاپ ، سەۋرچانلىق بىلەن بىر تەرەپكە ئۆرۈپ

چىقتى . شۇ كۈنلەردە ئۇ تالا - تۈزلەرگىمۇ چىقمايتتى ، چىقىپ قالسىمۇ ، ئىشى ئالدىراش گۆركارەك ئۇستىبېشى توپا ، ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن ھالدا غىل - پال كۆرۈنۈپلا غايىب بولاتتى . دوختۇرنىڭ تونۇيدىغانلار ، ئانچە - مۇنچە كېسەل كۆرسىتىش ئۈچۈن ئىزدەپ كېلىدىغانلار ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ھەيران بولاتتى . بىز ئۇنىڭ نېمە ھەلەكچىلىكتە يۈرگىنىنى ئېچىمىزدە بىلىپ ئۇنچىقمايتتۇق... دوختۇر ھەتتا ئەزىمجاننىڭ چوڭقۇر خالا جايىنىڭ گەندىسىنىمۇ تارتىپ كۆردى . ئالتۇن تۇرماق ، بىرەر سۇنۇق يارماقمۇ چىقمىدى .

كۈزگە يېقىن ، دوختۇر بىرنەچچە ئادەمنى باشلاپ كېلىپ ھېلىقى ھەر تەرەپكە دۆۋىلىۋەتكەن توپىلاردا كېسەك تۆكتۈرۈشكە باشلىدى . ھەر كۈنى ئۇ كېسەكچىلەر بىلەن تەڭ ئىشقا چۈشۈپ ، ئۇلارنىڭ بېشىدا تىك تۇراتتى . ئىشلەمچىلەرنىڭ كەتمىنى بىرەر تاشقا تېگىپ «تاق» قىلىپ قالىدىغانلا بولسا ئۇ يۈرىكىنى تۇتۇپ شۇ ياققا ئۆزىنى ئاتاتتى . شۇنداق قىلىپ ، كېسەكلەر قۇيۇلۇپ بولغۇچە دوختۇرمۇ روھىي جەھەتتىن تۈگىشىپ كەتتى...

بىچارە دوختۇرغا ئېچىمسىز ئاغرىپ قالدى . يازچە تارتقان جاپا بىلەن ئۇنىڭ چىرايى قارىداپ ، ئورۇقلاپلا كەتكەنىدى . تاغدەك دۆۋىلىنىپ كەتكەن كېسەكلەرنى پىرقىراپ ، نېمىلەرنىدۇ پېچىرلايتتى . ئىككى كۆزى مېيى تۈگەپ كېتىۋاتقان چىراغدەك خىرە پىلىلداپلا قالغانىدى . گەپ قىلسا گەپتىن ئازغىنىپ ، «كىمنىڭ كېسەك قۇيىدىغان قېلىپى بار ؟» دەيمەن دەپ ، «كىمنىڭ قېلىپ قۇيىدىغان كېسكى بار ؟» دەيتتى .

بەزىدە بىزنى «كۆۋرۈك بېشىدا قارتا ئوينايدىغان ئاغىنىلەر» دەيمەن دەپ ، «قارتىنىڭ بېشىدا كۆۋرۈك ئوينايدىغان ئاغىنىلەر» دەپ سالاتتى . بىر قېتىم قېشىمىزغا كېلىپ :

— نېمىشقا ھەممە ئادەمنىڭ موريسىدىن ھور چىقىدۇ ، بىزنىڭ قازاندىن تۇتۇنمۇ چىقمايدۇ ؟ — دېۋىدى ، ئۇنىڭ گېپىنى دەرھال ئاڭقىرالماي تۇرۇپ قالدۇق .

بىر كۈنى ، دوختۇر ھېلىقى قۇيدۇرۇپ قويغان كېسەكلىرىنى ساتماقچى بولۇپ بازاردىن بىر ئادەمنى باشلاپ چىقىپتۇ . بىر چاغدا ئىككىسىنىڭ ۋارقىرىشىپ كەتكەن ئاۋازى ئاڭلاندى . نېمە گەپتۇ ؟ دەپ بارساق ، دوختۇر ھەممە كېسەكنى ئەللىك مىڭ سومغا ساتىمەن ، دەۋېتىپتۇ . ھېلىقى ئادەم : بۇ نېمەگىنى ئەللىك مىڭغا كىم ئالىدۇ ! ؟ دەپ تالاشقىلى تۇرۇپتۇ . خېرىدار :

— ماۋۇ ئادەم ساراڭمۇ ، ئوڭمۇ ؟ ھەممە كېسىكىم ئون تۆمەن دەيدۇ ، ھازىر خام كېسەكنىڭ مىڭى ئونتۇز بەش تەڭگىدىن بولۇۋاتىدۇ . بوپتۇ ، قىرىق تەڭگىمۇ دەيلى . قىرىق تەڭگىدىن بولغاندا ئون تۆمەن كېسەك جىق كەلسە ئاران تۆت مىڭ تەڭگە بولمامدۇ ! ... — دەپ قاينايتتى . دوختۇرمۇ بوش كەلمەي :

— بىلەمسەن ، ماۋۇ ھەربىر ئالتۇننىڭ ئىچىدە كېسەك بار ، تېخى مېنى ساراڭ دەيسەنغۇ ! — دەپ سەكىلەۋاتاتتى . بىز «ھاي ، ھاي ! » دېگۈچە ئۇ خېرىدارنى ، — ھېلى بىكار كۆزۈڭنى ئاناڭغا كۆرسىتىپ ، بىر پۇتۇڭنى ئىككى ئۆتۈككە تىقىۋېتىمەن ! — دەپ تىللىۋەتتى .

بىرنېمە دېمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللەپ تۇرغان ھېلىقى ئادەم بۇ گەپنى ئاڭلاپ توختاپ قالدى . ھەرقاچان ئۇ «ئىككى پۇتۇڭنى بىر ئۆتۈككە تىقمەن ، دېگەن گەپنىغۇ ئاڭلىغان . بىر پۇتنى ئىككى ئۆتۈككە تىقىدىغان بۇ قانداق ئىشتۇر ؟ پۇتنى كېسىپ پارچىلايدىغان ئوخشىمامدۇ ؟... » دەپ ئويلاپ قالدىغۇ دەيمەن ، ئالدى - ئارقىسىغا قارىماي كەتتى .

قىش كىرىشى بىلەن دوختۇرنىڭ جىددىيلىكى سەل پەسىيىپ قالدى . ئۇ ئۆزى دوختۇر بولغاچقا ياخشى دورىلارنى ياساپ يەپ ، شەربەت ئىچىپ كۈچلۈك مەجۇنلەرنى كاپ ئېتىپ بەردىمۇ ، ئىشقىلىپ ، ئۇنىڭ گەپتىن ئازغىشىپ كېتىدىغان كېسىلى خېلى ئوڭشىلىپ قالدى . ئەمدى ئۇ ھېچكىمگە گەپ قىلماي ، يەرگە قاراپ خىيال بىلەنلا يۈرەتتى .

بىر كۈنى ، ئۇ بىزنىڭ ئۆيگە ئەدەپ بىلەن ئىشكىنى چېكىپ كىرىپ ، بوسۇغىدا تۇرۇپلا :

— قاراڭ ، ماڭا ئۇنىڭدىن خەت كەلدى ، — دېدى .

— كىمدىن ؟ — دېدىم ئۇنىڭ سۆزىنى چۈشەنمەي .

— ئەزىمجاندىن .

— ئۆلۈپ كەتكەن ئەزىمجاندىن ! ؟... ئولتۇرۇڭ ، ئولتۇرۇپ ئۇقتۇرۇپراق سۆزلەڭ .

— دېسەم ئىشەنمەيسىز ، ئاشۇ ئۆلۈپ كەتكەن ئەزىمجاندىن ئاخشام خەت ئالدىم . رەھمەتلىك ئۇ دۇنيادىمۇ بىزنى ئونتۇماپتۇ ، خۇش بولۇپ قالدىم ، — دېدى ئۇ مەن تارتىپ بەرگەن ئورۇندۇققا جايلىشىپ ئولتۇرۇپ .

— خېتى قېنى ؟

— خېتىنى ئالغاچ كىرمەپتىمەن... سەۋدا غالىب كېلىپ ، سەپرا ئۆرلەۋاتامدىكىن ، يېقىندىن بېرى قويغان - تۇتقىنىمنى بىلمەيدىغان بولۇپ قالدىم... ئىشقىلىپ ، ھەممىڭلارغا سالام ئېيتىپتۇ . «بۇ تەرەپتىكىلەرنىڭمۇ ھەممىسى تىنچلىق . ئۇ كۈنى بىزنىڭ گۆرگە يىغىلىپ سىلەرنىڭ پارىڭلارنى قىلىشتۇق . ھېلىقى بىزنىڭ مەھەللىدىكى كۆك تاماكىنى ئۈزمەي چېكىدىغان ساۋۇتكامنى بىلىسىلەرغۇ ؟ ساۋۇتكام مەشەدىمۇ ئاچچىق تاماكىنى شۇنداق چېكىدىكەن . بىردەمدىلا ئىچ گۆرنى ئىسقا توشقۇزۇپ

بولدى . ماڭە ، تاماكاڭنى تاشقىرىقى گۆرگە چىقىپ چەك ! دەپ چىقىرىۋەتتۇق» دەپ يېزىپتۇ . مەن توغرۇلۇق ئۇ : «شېرىپجان ، بۇ ياقتا مېڭىشنىڭ ئالدىدا بالىلىرىمغا تۇزۇكرەكمۇ مىراس قالدۇرالمىدىم ، دەپ بەك كۆڭلۈم يېرىم بولغانتى . ئاڭلىسام ، سىز ئۇلارغا ئەللىك مىڭ تەڭگە قايتۇرۇپ بىر ياخشىلىق قىلىپسىز . ئۇ دۇنيانىڭ ھېسابى ئۇ دۇنيادا تۇگەپ كەتكىنى ياخشى !» دەپ يېزىپتۇ .

— ئۇ نېمە دېگىنى ؟

— نېمە دېگىنى بولاتتى ، ئەزىمجاننىڭ ئۆگزىگە ئاتتىم ، دەپ بىزنىڭ قورۇغا تاشلىۋەتكەن ھېلىقى خالتىسىنى مېنىڭ ئالغىنىم راست . شۇ كۈنى كېچىسى بىرلىرى كېلىپ قوشنامنىڭ دەرۋازىسىنى تاراقشىتىپ كەتتى . نېمە گەپكىن ، دەپ چاپىنىمنى يېپىنچاقلاپ ھويلىغا چىقسام ، باغ تەرەپكە بىرنېمە پاقىدە قىلىپ چۈشكەندەك قىلدى . ئەتىسى سەھەردە ئەزىمجان تەرەپتىكى تام تۈۋىنى قاراشتۇرسام كىچىك بىر تېرە خالتا تۇرۇپتۇ . ئېچىپ قارىسام ئالتۇن . ئالتۇننى كۆرۈپلا قوشنامغا قايتۇرۇپ بەرگۈم كەلمەي قالدى . ئەزىمجانىڭ گۇمانى توغرا ، ئۇمۇ ئىزدەپ تاپالمىسا ، مەنمۇ ئالمىغان بولسام ، بۇ خالتا ئاسمانغا ئۇچۇپ چىقىپ كېتەتتىمۇ ؟... ئەزىمجان ئەڭ ئاخىرىدا مېنىڭ زادى قانداق ئادەملىكىمنى بىر سىناپ باقماقچى بولۇپ ، ھېلىقى خوتۇنغا يازغان خەتلەرنى ماڭا بەرگەن گەپ . ئەگەر مەن قوشنامغا سەمىمىيەتلىكىم بار ئادەم بولغان بولسام خەتلەرنى ئوقۇمايلا ئاغىنىمز بىلەن بىللە كۆمۈۋەتكەن بولاتتىم ، ماڭا بۈگۈنكى بۇ تارتقۇلۇقلارمۇ يوق ئىدى . خەۋىرىڭىز بار ، بىز ئۇنى كۆممىدۇق ، ئېچىپ ئوقۇدۇق . خەتتىكى ئالتۇننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ، مەن يەنە ئۆزۈمنى تۇتۇۋالالماي قالدىم . نىيەتىنىڭ

ئاللىقى بېشىمغا بالا بولدى . كۆزىڭىز كۆردى . جاپانى يەتكۈچە تارتىۋالدىم . ئەمدى ئويلىسام ، بايا ئەزىمجان خەتكە ئالتۇن توغرىسىدىكى گەپلەرنى قەستەن قىستۇرۇپ قويغانكەن ... مەيلىغۇ ، مەن نېمىنى ئۇتتۇردۇم دەيسىز . ناھايىتى شۇ ئەزىمجاننىڭ ئالتۇنلىرىنى سېتىپ ئاچقان دۇكان ، سالغان جايلىرىمدىن ئايرىلىپ ، ئۇنىڭ باللىرىنى رازى قىلىپ ، يەنە بۇرۇنقى كونا ئۆيلىرىمدە قاپتىمەن . ئەمدى ئۇ دۇنياغا بارغاندىمۇ ئاغىنىلەر بىلەن يۈزۈم يورۇق قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىدىغان بولدۇم . ئۆلۈپ كېتىپ قالسام مېنىمۇ شۇ قوشنامنىڭ يېنىغا كۆمۈڭلار ـ ھە !

دوختۇر ئورنىدىن قوپۇپ ماڭدى . مەن بۇ گەپلەرنىڭ راست ـ يالغانلىقىغا ئەقلىمنى يەتكۈزەلمەي ئولتۇرۇپ قالدىم . ئەتىيازغا چىققاندا دوختۇرمۇ ئالەمدىن ئۆتتى . ئۇ ھېلىقى ئېگىز قىلىپ تىزىۋەتكەن خام كېسەكلەرنىڭ تۈۋىدە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغاندا ، قىشچە ياغقان قارنىڭ نېمىنى تارتىپ ئاستى زەيلىشىپ كەتكەن كېسەكلەر ئۆرۈلۈپ ئۇنى بېسىۋالغاندى . بىز ۋەقەنى ئاڭلاپ يېتىپ بېرىپ ، كېسەكلەرنى ئېچىپ قارىغىنىمىزدا ئۇنىڭ كۆزى ئاللىبۇرۇن يۇمۇلغان بولۇپ ، چىرايىدا ئاجايىپ بىر خاتىرجەملىك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى .

دوختۇرنى ئۆزىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئەزىمجاننىڭ قەبرىسى يېنىغا دەپنە قىلدۇق... ئۇنىڭ يەتتە ، قىرىق نەزىرلىرىمۇ تۈگەپ ، مەھەللە ئىچى بۇرۇنقىدەك جىمىپ قالدى . «ھەي ، ئۆلدى كەتتى ، دېگەن مانا شۇ !» دەپ كۆڭۈرۈك بېشىدىكى قارتا ئويۇنىمىزنى يەنە باشلىۋالدۇق .

1992 ـ يىل 1 ـ ئاي ، غۇلجا

«تەكشۈرۈش»

ئاسفالت يولدا غۇيۇلداپ كېتىۋاتقان جىپ قاتتىق بىر سىلكىنىۋىدى ، كۆزى ئۇيقۇغا ئىلىنىپ قالغان ھاكىم ئويغىنىپ كەتتى . ماشىنىنىڭ ئارقىسىدا ئولتۇرغان ساقچى باشلىقى بىلەن ھاكىمنىڭ خۇسۇسىي كاتىپى پىخىلداپ كۈلۈشۈپ ، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلىشاتتى . ھاكىم ئۆزىنى ئۇخلىغانغا سېلىپ ئۇلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سالدى .

— يېقىندا سىلەرنى تازا ئەشەددىيسىدىن يەنە بىرنى قولغا چۈشۈردى ، دەپ ئاڭلىدىمغۇ··· ياق ، ياق ، ئۇنىڭدىن باشقا··· ھېلىقىدەك··· ھى··· ھى··· ھى···

بۇ كاتىپنىڭ كۈلكىسى ئىدى . ئارقىدىنلا ساقچى باشلىقنىڭ غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازى ئاڭلاندى :

— ياللا ، ئۇنىڭدىنمۇ خەۋىرىڭىز بار ئىكەن ـ دە !··· ھېلىقى دوقمۇشتىكى ياش بالىلار ئاچقان يېمەك ـ ئىچمەك دۇكىنىنى بىلىسىزغۇ !··· ھەببەللى ، يېنىدا كېچىلىك قاۋىقمۇ بار . نەق شۇ يەردىن قولغا چۈشۈردۇق . سىنئالغۇسىنى لېنتا ـ پېنتىلىرى بىلەن قوشۇپ بىراقلا مۇسادىرە قىلدۇق .

— نەچچە مىڭ تەڭگىلىك دەسمايىسىدىن ئايرىلىپتۇ ـ دە ؟

— تېخى جەرىمانىمۇ بار ، دەڭا !

— ئۇ لېنتىنىمۇ قويۇپ كۆرۈپ باققانسىلەر ؟

— كۆرمىسەك شەھۋانىيلىقىغا قانداق ھۆكۈم قىلالايمىز ؟

— بۇمۇ بەك يامىنىدىنمىكەن ؟

— نېمىسىنى ئېيتىسىز ، قويۇڭ ، رەسۇا ، رەسۇا !

— رەسۇا دېگىنىڭىز قانداق ئەمدى ؟

— دەھشەت ، دەھشەت !

— دەھشەت بولغاندا قانداق دېمەكچىمەن ؟

— قانداق بولاتتى . ئەر ـ ئايال ھەممىسىلا قىپىالىڭاچ .

— ھەرقانچە بولسىمۇ ، ھېلىقى يەرلىرىگە بىرنېمە تارتىۋېلىشقاندۇر ؟

— نەدىكىنى ، ئاندىن تۇغمىلا . ئادەم دېگەنمۇ كىيىم بىلەن ئادەمكەن ، دەڭە .

— شۇنداق بولماي . قىپىالىڭاچ بولۇشۇۋېلىپ نېمە قىلىشىدىكەنوي ئۇلار ؟

— ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئىشلارنى سورىمايلا قويۇڭ ، ئاجايىپ رەسۇا ، نومۇسلۇق ئىشلار !··· قانداق قىلمىز ، خىزمەتىنىڭ ئېھتىياجى ، كۆرمەي ئىلاجىمىز يوق .

— مەسىلەن ، قانداق ئىشلار ؟

— مەسىلەن ، سىزگە ئېيتسام···

ساقچى باشلىقى سىنئالغۇدا كۆرگەنلىرىنى سۆزلىگىلى تۇردى . كاتىپ پىخىلداپ كۈلۈشكە باشلىدى . شوپۇرمۇ غەلىتە ھىجىيىپ ، پات ـ پات ئارقىسىغا قاراپ قوياتتى . كاتىپ سورىدى :

— ياللا ، ياللا ، مۇنداق كارامەتلەرمۇ بار ، دەڭ ؟ بۇ لېنتىلارنى كۆرۈپ بولۇپ كۆيدۇرۇۋېتىدىغان گەپمۇ ياكى يۇقىرىغا···

— ئىشقىلىپ ، يوق قىلىمىز . ئۆتكەندە كەيپىچىلىكتە بۇ

لېنتىنىڭ پارىخىنى بىر سورۇندا دەپ سالغانىكەنمەن ، شۇنىڭ بىلەن بالاغا قالدىم . ھېلىقى ئەدەبىيات - سەنئەت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى ، سىمىز ئاغىنىنىڭ ئېتى نېمىدى ؟... ھە ، شۇ ئەتىسىلا «ھېلىقى لېنتىنى تەكشۈرۈپ باقساق» دەپ ئادەم ئەۋەتىپتۇ .

— بەردىخىزما ؟

— بەردىم . ئۆتكەندە بىرىنىڭ ئۆيىدىن بىر لېنتىنى مۇسادىرە قىلىپ ئەكېلىۋالغاندۇق ، ئاشۇ باشقارمىدىكىلەر ئارىلىشىپ : «ئادەتتىكى بىر مۇھەببەت ۋەقەلىكى تەسۋىرلەنگەن مۇناقات نېمىلەرنى ،شەھۋانىي لېنتا ، دەپ يىغىۋالىسىلار قانداق بولغىنى ، ئىنچىكە بەكمۇ قاتمالىشىپ كېتىپسىلەر» دەپ بىرمۇنچە دەۋالىشىپ ، ئىگىلىرىگە قايتۇرۇپ بەرگۈزۈۋەتكەن . بولمىسا ئۇنىڭدىمۇ... بوپتۇ ، بۇنىمۇ ئاپىرىپ كۆرۈپ بېقىش ، يامان بولساق قېنى «شەھۋانىي ئەمەسكەن» دەپ ھۆكۈم قىلىشىپ باقە ، دەپ ئەتەي قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدۇم .

— كۆرۈپ غىڭ قىلالماي قالغاندۇر ؟

— شۇنداق بولماي ئەمىسە ، ئارقىدىنلا مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى «بىزمۇ تەكشۈرۈپ باقمىساق بولمايدۇ» دەپ لېنتىنى كۆتۈرۈپ كەتتى . ئاڭلىسام ، يەنە بىرنەچچە كاتتىباشلارنىڭمۇ تەكشۈرۈپ باققۇسى بار ئوخشايدۇ...

— بالاغا قاپسىز - دە !

— ھېلىقى مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنىڭ قىلغان ئىشىنى كۆرمەمسىز . لېنتىنى ئاپىرىپ ، شوپۇرى بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ كۆرۈپ تەكشۈرۈپتۇ . لېنتىنى كېيىن ئۆيىگە قويۇپ قويغانىكەن . ھەممىسى ئىشقا كەتكەندە ئۇنىڭ خوتۇنى ئىشىك - دېرىزىنى چىڭ دۇملەپ ، ئۆزى يالغۇز ئولتۇرۇپ تازا

«تەكشۈرۈپتۇ... »

— ھى... ھى... ھى... خوتۇنمۇ «تەكشۈرۈپتۇ» ، دەڭ . پاھ ، پاھ ، بۇ قالتىس تەكشۈرۈش بوپتۇ - ھە ! ؟...

يول ياقىسىدا تېرەكلىك بىر يېزىنىڭ قارىسى كۆرۈندى .

— مەن مۇشۇ يەردە چۈشۈپ قالاي ، — دېدى ساقچى باشلىقى شوپۇرنى ئارقىدىن نوقۇپ .

— مەشەدە چۈشۈپ قالامسىز ؟ — ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئاستا شۇرلىدى كاتىپ ، — ھېلىقىدەك لېنتىلارنى يەنە «تەكشۈرۈپ» قالساڭلار مېنىمۇ «ھايت» دەپ قويۇڭا ، بىر كۆرۈپ باقاي .

ماشىنا توختىشى بىلەن ھاكىم كۆزىنى ئاچتى .

— ماڭا قارىڭا ! — دەپ توختاتتى ئۇ يەرگە چۈشكەن ساقچى باشلىقىنى ، — سىز بايا گېپىنى قىلغان سىنئالىغۇ لېنتىسىنى ئەتىگىچە نەدىن بولسۇن تېپىپ ماڭا ئەۋەتىپ بېرىڭا ، ئۆزۈم بىر تەكشۈرۈپ باقاي .

ساقچى باشلىقى ھاكىمغا بىر دەقىقە تىكىرقاپ قاراپ قالدى - دە ، ئوڭايسىزلىنىپ كۈلۈمسىرىدى .

— قانداق بولار ؟

— ناھايىتى ياخشى بولىدۇ ، — دېدى ھاكىم ، — مەن تەكشۈرۈپ بولۇپلا «بۇنىڭدىن كېيىن ھېچقانداق كىشىنىڭ تەكشۈرۈشىگە رۇخسەت يوق» دېگەن تەستىقنى قوشۇپلا چۈشۈرۈۋېتىمەن ، سىزمۇ باش ئاغرىقىدىن قۇتۇلىسىز...

1989 - يىل 8 - ئاي ، ئۈرۈمچى

ئادەت

«مش ـ مش پاراڭلار» ژۇرنلى ئەدەبىلەرنىڭ يېزىقچىلىق ئادەتلىرى توغرىسىدا بىرنېمە يېزىپ بېرىشىمنى ئۆتۈنۈپ بىر پارچە خەت ئەۋەتكەنىكەن. گەپنى نەدىن باشلىشىمنى بىلمەي خىيال قىلىپ كېچىچە ئۇخلىيالمىدىم.

يارانقان ئىگەم ھەربىر كىشىگە تۇغۇلۇشىدىن باشلاپلا ئۆزىگە خاس بىر مىجەز ئاتا قىلسا كېرەك. بولمىسا، دۇنيادىكى ئادەملەر بىر ـ بىرىگە ئارىلىشىپ كېتىپ، پەرق ئەتكىلىمۇ بولماي قالاتتىمىكىن، دەيمەن. مانا مۇشۇ يېزىقچىلىق قىلىدىغان ئاغىنىلەرنى ئېلىپ ئېيتايلى، قارىسىڭىز ھەممىسلا كاتتا ـ كاتتا ئەسەرلەرنى يازىدىغان ئادەملەر، ئەمما ھەربىرىنىڭ مىجەزى، تۇرمۇش ھەۋىسى، يېزىقچىلىق ئادەتلىرى بىر ـ بىرىگە ئوخشمايدۇ. بەزىلىرى ئاچچىق چاينى دەملەپ قويۇپ ئولتۇرۇپ يازسا، بەزىلىرى تاماكىنى ئارقا ـ ئارقىدىن پۇرقىرىتىپ چېكىپ ئولتۇرۇپ يازىدۇ. ئۇنداقلارنىڭ يېزىقچىلىق قىلىدىغان ئۆيىگە تۇيۇقسىز كىرىپ قالسىڭىز، يازغۇچىنى ئىس ـ تۈتەك ئىچىدە كۆرىسىز. بەزىلىرى كۇندۇزى يازسا، بەزىلىرى كېچىدە، خوتۇن، بالا ـ چاقىلىرىنى ئۇخلىتىۋېتىپ، ئەل ئايىغى بېسىققاندا يېزىشقا ئولتۇرىدۇ. تېخى يېزىۋاتقان ئەسىرىدىكى قەھرىمانلىرىنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىنى دوراپ، ئۇلارنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى ۋاقىراپ رەپتىس قىلىپ، ئۆينىڭ ئىچىدە

يۇگۇرۇپ يۇرۇپ ئەسەر يازىدىغانلارمۇ بار. بىر بوتۇلكا ھاراقنى يېنىغا تىكلەپ قويۇپ، ھەربىر ئىلھامنى قاچقاندا بىرەر ـ يېرىم رومكىدىن ئوتلاپ تۇرۇپ ئەسەر يازىدىغانلارنىمۇ ئۇچرىتقانمەن. ئۇنى دېسەڭلار، ھاۋا رايىغا قاراپ ئەسەر يازىدىغان پەسىل يازغۇچىلىرىمۇ بار. مانا ئۆزۈمنى ئالسام، كۇن ئىسسىپ كەتكەندە ھېچنېمە يازالمايمەن. يازىچە لەلەڭلەپ يۇرۇپ، سوغۇق چۈشۈپ، گەجگەمنى قورۇشقا باشلىغاندا، يېزىق ئۈستىلىگە قايتىپ كېلىمەن. شۇڭا، باشقىلار مېنى زاڭلىق قىلىپ: «قىشلىق يازغۇچى» دېيىشىدۇ. ئاڭلىسام، نەسىر يازىدىغانلار تولىراق باھار كېلىپ، ئەتراپ كۆكەرگەندە قولىغا قەلەم ئالغۇدەك. شائىرلارنىڭ كۆپىنچە جىگدە چېچىكى مەزگىلىدە يازغان شېئىرلىرى ئاجايىپ پاساھەتلىك چىقارمىش... قەيەردە دەيدۇ بىر يازغۇچى بار ئىكەن. دائىم، چۈشىدە كۆرگەن نەرسىلەرنىلا ھېكايە قىلىپ يازىدىكەن، چۈش كۆرمىگۈچە ھېچنېمە يازالمىغۇدەك... كۆزۈم بىلەنگۈ كۆرمىدىم، پالانچى دېگەن يازغۇچى قولىغا قەلەم ئالغان ھامان خوتۇنى يېنىدا ئولتۇرۇپ دۇمبىسىگە مۇشتلاپ بېرىدىكەن... تەنقىدكە تەنقىد يازىدىغان بىر ئوبزورچى ئاغىنەم بولىدىغان، ئۆزىنىڭ ئېيتىشىچە، تاكى بىرەرىدىن قاتتىق دەشنام يېمىگۈچە ئىلھامى قوزغالمىغۇدەك... چەت ئەلدە بىر مەشھۇر يازغۇچى ئۆتكەنىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ بارلىق ئەسەرلىرىنى ئىسسىق سۇغا پۈتىنى چىلاپ ئولتۇرۇپ يازغانمىش... قايسىبىر شەھەردە غەلىتە مىجەزلىك بىر يازغۇچى بارمىش، ھەربىر يېڭى رومانىنى يېزىشقا تۇتۇش قىلىش ئالدىدا، ئاۋۋال خوتۇنىنىڭ خېتىنى بېرىۋېتىپ، بويتاق بولۇۋېلىپ ئەسەر يازىدىكەن؛ رومانى ئېلان قىلىنغاندا، قەلەم

ھەققىگە باشقىدىن خوتۇن ئالىدىكەن . خوتۇن ئىجادىيەتنىڭ دۇشمىنى ، دەپ قارايدىكەن . شۇڭا ئۇنىڭ يازغان رومانىمۇ ئۇچ ، ئالغان خوتۇنىمۇ ئوچمىش . يېڭىدىن يەنە بىر رومان يازماقچى بولغانىكەن ، ھازىرقى ياش خوتۇنى ئۇنىمايۇپتىپتۇدەك... مانا مۇشۇنداق ئاجايىپ - غارايىپ ئىشلار .

بىر رومانى ئېلان قىلىنغان بىر بۇرادەر ماڭا يېقىندا ھالىنى ئېيتىپ :

— قويۇڭ ، قويۇڭ ، يازغۇچىلىق دېگەننىمۇ قىلىدىغان ئىشمۇ ؟ — دېدى .

— نېمە بولدى ؟ — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ .

— قارىمامسىز ، ئۆمرۈمدە يازغىنىمغا بار - يوقى شۇ بىر رومان . ھەربىر ۋاراقنى يازغۇچە بېشىمنىڭ ئون نەچچە تال تۈكى چۈشۈپ ، رومانىمۇ پۈتتى ، مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز ، ئۆزۈممۇ پاينەكباش بولۇپ بولدۇم ... — دېدى ئۇ .

لېكىن ، ئارۇپى «خۇشخۇي» يەنە باشقا بىر مىجەزدىكى يازغۇچى - دە ! بىرنەچچە كاتتا رومانلارنى يېزىپ ئېلان قىلىپ بولدى . بېشىنىڭ بىر تال مويىمۇ تەۋرەپ قويغىنى يوق . ئوبزورچىلارنىڭ مۇھاكىمە قىلىشچە ، ئۇنىڭ يازغانلىرى دائىم چەت ئەلنىڭ قايسىبىر يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىگە ئوخشىشىپ قالغۇدەك . ئاڭلاپ كەلسىڭىز ، بىزنىڭ بۇ ساھەدە ئۇشتاق گەپ تولا . ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ تەنقىدچى دېگەن نېمىلەرگە قويۇپ بەرسىڭىز ، ئۆزىنىڭ قولىدىنمۇ ھېچنېمە كەلمەيدۇ ، باشقىلارنىڭكىنىمۇ پەقەت ياراتمايدۇ . بەزىدە بىرەر ۋاراق سالام خەتنى يازغۇچە ، دەيدىغان گەپنى تاپالماي تەرلەپ كېتىسىز ، نەچچە يۈز بەتلىك رومانىنى گەپ بىلەن توشقۇزۇپ چىقماق

ئوڭايمۇ ؟ ! قىسمەن سەھىپىلىرى باشقىلارنىڭكىگە ئوخشىشىپ قالسا قالىدىغاندۇر !...

— يازدا يازدى ، قىشتا يازدى ، دېگەن نېمە گەپ ئۇ ! ؟ — دەپ قاينىاپ كېتىدۇ ئارۇپى «خۇشخۇي» بەزىدە مېنى كۆرسە ، — مانا ، مەن قايسى ۋاقىتتا يازغۇم كەلسە ، قولۇمغا قەلەمنى ئالىمەن - دە ، سىياھنى ئوبدان سۈمۈرگۈزۈۋېلىپ ، ئولتۇرۇپ يېزىۋېرىمەن . بەزىدە يېزىق ئۆيىگە بىر كىرىپ كەتسەم ، ئايلاپ چىقمايدىغان چاغلىرىمۇ بولىدۇ...

— تاماققۇ يەرسىز ؟

— ئانچە جىق ئەمەس... ئىلھام كەلمىگەندە ، ئەل - ئاغىنىلەرنى تېپىپ ئويۇنۇمنى ئويناىمەن .

بۇ ئاغىنەمنىڭ مىجەزىنى تونۇشتۇرسام ، ھەقىقەتەنمۇ ئۇ ئەسەر يازمىغان چاغلىرىدا نەدە ئويۇن - كۆلكە بولسا ، شۇ يەردە يۈرىدۇ . ئارۇپىنىڭ ئۆزىگە «خۇشخۇي» دەپ تەخەللۇس قويۇۋالغىنىمۇ شۇنىڭدىن بولسا كېرەك بەلكىم . بولۇپمۇ ئۇ يۇمۇر ئاڭلاشقا شۇنچىلىك خۇشتار . تازا ئەپسانە يۇمۇرلار بولسا ، كۆزىنى مىت قىلماي ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇچە ئاڭلايدۇ . پالانى يەردىكى پوكۇنى بىر يېڭى يۇمۇر بىلىدىكەن ، دېگەننى ئاڭلاپ قالسا ، ئىزدەپ - سوراپ بېرىپ ئاڭلاپ كېلىدۇ . تېخى ئۇنىڭ تازا قىزىق يۇمۇرلارنى خاتىرىلىۋالىدىغان كىچىك بىر قويۇن دەپتىرىمۇ بار .

— ئارۇپى ، بۇلارنى خاتىرىلەپ نېمە قىلارسىز ؟ — دەپ سورىسىڭىز .

— ئېسىم ياخشى ئەمەس ، — دەپ چۈشەندۈرىدۇ ئۇ ، — بەزى سورۇنلاردا مەنمۇ باشقىلاردەك قىزىق گەپلەرنى قىلىپ ،

هەممەيلەننى تازا بىر كۆلدۇرۇۋېتەي دەيمەن ، ئاڭلىغانلىرىمنىڭ بىرى كاللامغا كەلسە نېمە دەپ بېرەي . شۇڭا ، قىزىق يۇمۇرلار بولسا ، شۇ زامان خاتىرلەپ قويىدىغان بولدۇم .

ئەمما ، بۇ ئاغىنىنىڭ يۇمۇر سۆزلەپ قېلىشىدىن خۇدايىم ئۆزى ساقلىسۇن . ئۇچ - تۆت ئېغىز گەپ بىلەن تامام بولىدىغان يۇمۇرنى ئۇ ئەزمىسىنى ئېزىپ ، خوتۇنلار كىر يايىدىغان ئارغامچىدەك ئۇزارتىپ ، شۇنداق بىرنېمە قىلىۋېتىدۇكى ، قويۇۋېرىڭ ، يۇمۇرنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار كۆلدى دېگەندەمۇ ، يۇمۇرنىڭ قىزىقلىقىغا ئەمەس ، ئارۇپىنىڭ سۆزىنىڭ تېتىقسىزلىقىغا كۈلىدۇ .

ئارۇپىنىڭ مېنىڭ ھېكايىلىرىمنى ئوقۇسىلا ئىچى پۈشىدۇ .

— پالانى ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغان ھېلىقى ھېكايىڭىزنى ئوقۇپ چىقتىم ، — دەيدۇ ئۇ .

— ھە ، قانداقراقكەن ؟ — دېسەم .

— ھەي ، سىز نېمانداق ....— دەپ ئېتىراز بىلدۈرىدۇ .

— نېمە بولدى ؟ !

— پۈتۈن بىر رومان بولىدىغان ۋەقەنى كىچىككىنە بىر ھېكايە قىلىۋېتىپ ئولتۇرۇپسىز . ئىسىت ، شۇنچە ياخشى ۋەقەكەنۇ... خەپ ، بىزنىڭ قولىمىزغا چۈشۈپ قالغان بولسىزە....

راست ئېيتىدۇ . ئارۇپىنىڭ قولىغا مۇنداق ۋەقە چۈشۈپ قالىدىغان بولسا ، سوزۇپ رومان قىلىدىغىنىغا ئىشىنىمەن . ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى تالانتىغا مەن قايىل .

× ×

كېچىچە ئويلىنىپ ، ئەتىسى تۈرۈپ «يېزىقچىلىق

ئادەتلىرى»نى يېزىشقا تۇتۇش قىلدىم . ئالدى بىلەن بىر گرافا تۈزدۈم . گرافىنىڭ باش تەرىپىگە يازغۇچىنىڭ ئىسىم - فامىلىسى ، ئەدەبىي تەخەللۇسى ، ھەقىقىي يېشى ، يوشۇرغان يېشى ، قانچە قېتىم ئۆيلەنگەن ، تۇرمۇش ھەۋىسى دېگەندەك ئۇشاق كاتەكچىلەرنى سىزدىم . گرافىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە «يېزىقچىلىق ئادىتى» دېگەن چوڭ كاتەكچە قالدۇردۇم . شۇ ئىشلار بىلەن ئاۋارە بولۇپ تۇراتتىم ، تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلىپ ، ئارۇپى «خۇشخۇي» كىرىپ كەلدى . ئالدىمدىكى قەغەزلەرنى ئالمان - تالمان يىغىپ دۇم قىلىپ قويدۇم .

— ھە ، ھە ، ئەپەندىم ، نېمە قىلۋاتىسىز ؟ ئىشكىنى چەكسەممۇ تۇيمايسىز ، — دېدى ئۇ .

— كېلىڭ ، كېلىڭ... ياخشىمۇسىز ؟... ئولتۇرۇڭ ! — دېدىم مەن .

— نېمە يېزىۋاتىسىز ؟ — دېدى ئارۇپى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرۇپ ، ئۇستەل ئۈستىدىكى قەغەزلەرگە كۆز تاشلاپ .

— ھېكايە .

— يەنە شۇ ھېكايىمۇ ؟... ماۋزۇسى ؟

— «مۇشۇك بىلەن چاشقان» .

— نېمە ئۇ ، چۆچەكمۇ ؟

— ياق ، ھېكايە .

— «مۇشۇك بىلەن چاشقان» دېگەن قانداق ھېكايە ئۇ ؟... ئۇنىڭدا نېمىلەرنى تەسۋىرلىمەكچىسىز ؟

— ۋەقەسى ئاددىيلا ، — دېدىم مەن يالغاندىن خىيالىمغا كەلگەنلا بىر گەپنى توقۇپ ، — بىر كىشى بولۇپ ، ئۇنىڭ ئۆيىدە چاشقان كۆپىيىپ كېتىپ ، ھەممە نېمىنى غاجاپ ھېچ ئارامىنى

قويمايدۇ . ھېلىقى ئادەم بۇ چاشقانلارنى يوقىتىشنىڭ چارىسىنى قىلالماي ، ئاخىر بىر مۇشۇك بېقىۋالىدۇ . مۇشۇك بىر ھەپتىگە قالمايلا ھەممە چاشقانلارنى سۇر - توقاي قىلىپ ئەدىپىنى بېرىپ ، بۇ ئۆيگە چاشقان دارىماس قىلىۋېتىدۇ . ھېلىقى ئادەم : «ۋاھ ، بۇ ئوبدان گەپكەنغۇ ، مەن نېمىشقا بۇرۇنراق مۇشۇك باقمىغان بولغىيتتىم» دەپ ئويلاپ ، يەنە ئىككى مۇشۇك سېتىۋېلىپ ، بۇ ئۆچ مۇشۇكنى ئوبدان بېقىپ بورايدۇ . بۇ مۇشۇكلەر ئىگىسى بەرگەن بەزلەرنى يەپ ، سۈتنى ئىچىپ ، بارغانسېرى ھۇرۇنلىشىپ ، ئۆيقۇدىن باش كۆتۈرمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ . بىرەر چاشقاننى كۆرۈپ قالسىمۇ ، بىر - بىرىگە بەس سېلىشىپ ، ئورۇنلىرىدىن قىمىر قىلىپمۇ قويۇشمايدۇ . شۇنىڭ بىلەن ، بۇ ئۆيدە يەنە باشقىدىن چاشقان كۆپىيىپ ، مۇشۇكلەرنىڭ بېشىدا ئۇسسۇل ئويناپ يۈرىدىغان بولۇپ قالىدۇ... مانا شۇ .

— ۋاھ ، ۋاھ - ۋاھ ، بۇ قالتىس ۋەقەكەن - دە ! — دەپ كەتتى ئارۇپى ، — مەن ھەممىنى چۈشەندىم . بىر ئادەم ھۆددىسىدىن چىقىدىغان ئىشقا ھەرگىز ئۇچ ئادەمنى يىغۋالماسلىق كېرەك . ئىش ئاز ، ئادەم جىق بولسا ، ئىشلىگۈچىلەر بىر - بىرىگە بەس سېلىپ ، خىزمەتنىڭ ئونۇمىمۇ بولمايدۇ . دېمەكچىسىز ، شۇنداقمۇ ؟

— شۇنداقمىكەن .

— مىكەن - پىكىنىڭىزنى قويۇڭ . بۇ ئەسىرىگىزده ئىلگىرى سۈرمەكچى بولغان ئاساسىي ئىدىيىڭىز شۇ . سىز ھازىرقى مەمۇرىي ئورۇنلارنى ئىخچاملاش ، خادىملارنى قىسقارتىش چاقىرىقىنى بەدىئىي جەھەتتىن يورۇتماقچى بوپسىز... لېكىنزە... ئاغىنە... كۆڭلىڭىزگە

كەلمىسۇن . بۇ ۋەقەنى ھېكايە قىلىپلا يازىدىغان بولسىڭىز زايىلا قىلىۋېتىسىز ھەم قەلەم ھەققىدىن زىيان تارتىسىز ، ھەم شۆھرەتتىن !

— شۇنداق بولارمۇ ؟

— شۇنداق بولماي... ئەڭ ياخشىسى ، ئاغىنە ، بۇ ۋەقەنى ماڭا ئۆتۈنۈڭ ، بۇنىڭدىن پۈتۈن بىر رومان پۈتۈپ چىقىدۇ .

— نېمە دەيدىغانسىز ؟

— ئىشەنمەمسىز ؟... شۇڭا سىز ھېكايىچى ، بىز رومانچى- دە !

— ئۆتۈنسەممۇ ئۆتۈنەي . لېكىن ، بۇ كىچىككىنە ۋەقەنى سىزنىڭ قانداق قىلىپ يوغان بىر رومان قىلىپ يېزىپ چىقىدىغىنىڭىزغا زادى ئەقلىم يەتمەيۋاتىدۇ .

— قارىڭ ، — دەپ چۈشەندۈردى ئارۇپى «خۇشخۇي» كۈلۈپ تۇرۇپ ، — ھېلىقى ئۇچ مۇشۇك ئۆينىڭ تۆڭلۈكىدىن پوكلا قىلىپ چۈشۈپ قالمايدۇ - دە ؟ ھەربىر مۇشۇكنىڭ كېلىش مەنبەسى بار . ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ تۇغۇلۇشىدىن چوڭ بولغۇچە ئارىلىقتا بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى يازسىڭىز ، ھەربىرى ئاز دېگەندىمۇ بىر بابتىن ئۇچ باب بولىدۇ . مەن رومانمدا ئۇچ مۇشۇكنىڭ ھەممىسىنى بىر ئادەم سېتىۋېلىپ ئۆيگە ئەكىلدىغان قىلىپ يازمايمەن ، بىرىنچى مۇشۇكنى ھېلىقى ئادەم ئەكىلدۇ . بۇ ئادەمنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلەر ، چاشقانلارنىڭ ئونىڭغا سالغان ئازابلىرى ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يازسىڭىز ئىككى بابتىن ئېشىپ كېتىدۇ . خوش ، بەش باب پۈتتىمۇ ؟... ئەمدى ، ئۆي ئىگىسى بولغان ئادەمنىڭ ئۆيىدە خوتۇنىمۇ باردۇر يا ئۇ بويتاقمۇ ؟

— مەن بۇ تەرەپلىرىنى ئويلاشماپتىمەن .

— سىزنىڭ ھېكايىڭىزدە بۇ تەرەپلەرنى يېزىشنىڭ ھاجىتى بولمىغان بىلەن ، مېنىڭ يازماقچى بولۇۋاتقىنىم رومان - دە ! ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ئايالىنىمۇ يېزىش كېرەك . ئېرىنىڭ بىر مۇشۇكنى كۆتۈرۈپ كەلگىنىنى كۆرۈپ ، ئىككىنچى مۇشۇكنى ئەنە شۇ خوتۇن ئەكېلىدۇ . ئېرى نېمە ئىش قىلسا ، سەندىن مەن قالامدىم ، دەپ دورايدىغان ئاشۇنداق غەلىتە خوتۇنلار خېلى بار . بۇ خوتۇنىنىڭ مۇرەككەپ تارىخى ، مىجەزى - خاراكتېرى ، ئىلگىرى چالا - پۇچۇقلا بىر ئەرگە تېگىپ چىقىپ كېتىپ ، مۇنۇ چاشقانلارمۇ بوزەك قىلىدىغان ياۋاش ئادەمنى قىلتىقىغا چۈشۈرۈپ ، مەن قىزمەن ، دەپ تېگىۋالغانلىقى دېگەندەك ئىشلارنى يازغىلى تۇرسىڭىز كەم دېگەندىمۇ ئۇچ باب كېتىدۇ . جەمئىي قانچە باب بولدى ؟

— سەككىز بار .

— ھە ، سەككىز باب··· ئەر - خوتۇن بولغان يەردە ئۇلارنىڭ بالىلىرى بولىدۇ - دە ، ئەلۋەتتە . مىسالى ، ئۇلارنىڭ ئۆزۈمنىڭلا راست ، دەيدىغان بىر ئەركە قىزى بار دەيلى ، مۇشۇك باقىدىغان گەپ ئوخشايدۇ ، دەپ ئۇچىنچى مۇشۇكنى ئەنە شۇ قىز كۆتۈرۈپ كېلىدۇ . بۇ قىزنىڭ كېچىسى ئانىسى تارتىپ سالدۇرۇپ قويىدىغان تار پۇچاقلىق ئىشتىنى ، بىر غېرىچ چەمى بار ئايىغى ، كىندىكىنىمۇ ياپالمايدىغان غەلىتە كۆڭلەكلىرى ، چەت ئەل ناخشا چولپانلىرىنىڭ سۈرەتلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەن ئايرىم ھۆجرىسى··· دېگەنلەرنى گەپنى ئۈزارتماي يازغاندىمۇ كەم دېگەندە ئىككى باب بولىدۇ··· شۇنىڭ بىلەن ، ئۇلار ھەرقايىسىسى ئۆزىنىڭ مۇشۇكىنى ماختاپ ، بىر - بىرىدىن يوشۇرۇنچە ئۆزىنىڭلا

مۇشۇكلىرىنى بېقىپ سەمرىتىۋېتىدۇ . نەتىجىدە ، بۇ مۇشۇكلەر ھۇرۇنلىشىپ ، سىز ئېيتقاندەك ، بېشىدا چاشقانلار يۈگۈرۈپ يۈرسىمۇ كارى بولمايدىغان ھالغا كېلىدۇ . بۇ جەريانلارنى تەپسىلىي يازسىڭىز ، يەنە بىر قانچە باب بولىدۇ . ئەمدى ھېسابلاپ بېقىڭە ، جەمئىي قانچە باب بولدى ؟··· بىز تېخى چاشقان بىلەن مۇشۇكلەر ئوتتۇرىسىدىكى قىزىق ۋەقەلەرگە كەلمىدۇق .

— چاشقان بىلەن مۇشۇكلەر ئوتتۇرىسىدا نېمە قىزىق ۋەقەلەر بولماقچى ؟

— نېمە دېگىنىڭىز ئۇ ؟ ۋەقەنىڭ تازا قىزىق قىسمى ئەنە شۇ . مەسىلەن ، چاشقانلارنىڭ ئىچىدە تازا مەككار ، ھارامزادىسىدىن بىرى بار دەيلى ، ئۇ ھېلىقى ئۇچ مۇشۇكنىڭ ئوتتۇرىسىدا گەپ توشۇپ ، ئۇلارنى بىر - بىرىگە غىژ - غىژغا سېلىپ قويۇشى مۇمكىن . ئاچچىقىدا بىرمۇشۇك ئۆي ئىگىسىنىڭ ھارىقىنى ئوغرىلاپ ئىچىپ ، ئاخىرىدا بىر ھاراقكەش بولۇپ چىقىدۇ . يەنە بىرى ئۆزىنى چاغلىماي كەيپ - ساپاغا بېرىلىپ خېروئىن چېكىشكە ئۆگىنىپ قالىدۇ . ئۇچىنچى مۇشۇك چىشى مۇشۇكلەرنى ئىزدەپ تالادىن كىرمەيدىغان بولۇۋالىدۇ . شۇنىڭ بىلەن ، بۇ ئۆينى يەنە چاشقانلار بېشىغا كىيىدۇ··· مانا ، كۆرۈۋاتقانسىز ؟ ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا پۈتۈن بىر رومانىنىڭ قورۇلمىسى كاللامدا پىشىپ بولدى . بۇ رومانغا يېزىلىدىغان كىرىش سۆز ، خاتىمىلەر توغرىسىدا سىزگە تېخى ھېچنېمە دېمىدىم··· بولدى قويۇڭ ، تولا تالاشماڭ . مەن بۇ ۋەقەنى بىر رومان قىلىپ يېزىپ چىقاي ، شۇ چاغدا كۆرۈڭ ، شۇنداق بولسۇن- ھە ، خەير ئەمىسە !

ئارۇپى «خۇشخۇي» شۇنداق دېدى - دە ، ئورنىدىن تۇرۇپ

چقىپ كەتتى . «راست ، مەن نەچچە ۋاقىتتىن بېرى رومان بولىدىغان ۋەقەلەرنى ھېكايە قىلىپ يېزىپ ئولتۇرغاندىمەنمۇ ! » دەپ ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدىم .

× ×

خېلى كۈنلەرگىچە ئارۇپى «خۇشخۇي»نىڭ قارىسىنى كۆرمىدىم . «بۇ ئاغىنە مۇشۇك بىلەن چاشقانلار ھەققىدىكى رومانىنى يېزىشنى باشلىۋەتكەنمۇ ، قانداق ؟ » دەپ ئويلاپ ، ئىچىم تىتىلداپ ، بىر كۈنى ئۇنىڭ ئۆيىگە باردىم . ئىشىكنى ئەدەپ بىلەن چەكتىم . شۇنچە چەكسەممۇ ئىچكىرىدىن ھېچقانداق سادا يوق . «ئادەم يوقمۇ نېمە ؟ » دەپ ئىشىكنى ئىتتەرسەم ، ئىشىك قىيا ئېچىلدى . قارىسام ، ئارۇپى «خۇشخۇي» ئەتراپىغا بىر - بىرىدىن يوغان كىتابلارنى ئېچىپ قويۇپ ، خۇددى سەكسەنخالتىنى يېيىپ قويغان دورىپۇرۇشتەك ، كىتابلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ ، ئۇ كىتابتىن بىر جۈملە ، بۇ كىتابتىن بىر ئابزاس كۆچۈرگىلى تۇرۇپتۇ .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ! — دەپلا ئۆيگە كىردىم .

ئارۇپى ئارقىسىغا قاراپ ، مېنى كۆرۈپ چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى .

— ھوي - ھوي··· قا - قا - قانداق شامال ئۇ - ئۇ - ئۇچۇرۇپ كەلدى··· ؟ كە - كە - كېلىڭ ، ئولتۇرۇڭ ، — دېدى ئۇ ئوغرىلىق ئۈستىدە تۇتۇلۇپ قالغان كىچىك بالىدەك بىئەپ كۈلۈمسىرەپ .

كۆزۈمنىڭ قىرىدا قارىسام ، ئېچىقلىق تۇرغانلارنىڭ

ھەممىسى بىر زامانلاردا ، كىملەرنىڭدۇ مۇشۇك بىلەن چاشقانلار توغرىسىدا يازغان ئەسەرلىرى ئىكەن .

— ھە ، يېزىۋېتىپسىز - دە ؟ — دېدىم .

— ھە··· ھە ··· — دەپ ئىنجىقلىدى ئۇ .

— مۇشۇك بىلەن چاشقانما ؟

— ھە··· تېخى ئەمدىلەتىن باشلاپ···

— ئۇنىڭ - بۇنىڭدىن كۆچۈرۈپ ، قۇراقچىلىق قىلىشقا ئۆتتىڭىزمۇ نېمە ؟··· مۇنداقمۇ ھۇنىرىم بار دەڭ ؟ !

— ھوي ، سىز تېخى ئۇقمامسىز ؟ — دېدى ئارۇپى شەلپەردەك قىزىرىپ ، — مۇنداق ئانچە - مۇنچە كۆچۈرۈپ قويۇش ھازىرقى يېڭى چىققان مودا .

— ھە ، مۇنداق دەڭ ، مەن قايتاي ، «ئىجادىيەت» ئۇستىدە ئىكەنسىز ، — دەپ قايتتىم . ئارۇپى ئارقامدىن :

— ھوي نېمىگە ئالدىرايسىز ؟··· بىردەم ئولتۇرماي ، — دەپ قالدى .

ئۆيگە كېلىپ ، ھېلىقى تۇزگەن گرافىلىرىمدىن بىر ۋاراقنى سۇغۇرۇۋېلىپ ، «ئىسىم - فامىلىسى» دېگەن كاتەكچىگە «ئارۇپى ‹خۇشخۇي›» دەپ تولدۇردۇم - دە ، تۆۋەندىكى «يېزىقچىلىق ئادەتلىرى» دېگەن كاتەكچىگە «يېڭى مودىدا يازىدۇ» دەپلا يېزىپ قويدۇم .

2000 - يىل ، ئۈرۈمچى

بىر مەشھۇر كىشى

قەدىمكى كىتابلار تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر تونۇشۇم بار ئىدى . بىر كۈنى ئۇ مېنىڭدىن :

— مەغپىر خوجا دوستى ئاشىق «مەشھۇرى»نى تونۇمسىز ؟ — دەپ سوراپ قالدى .

— ۋاي - ۋۇي ، نېمانچە ئۇزۇن ئىسىم بۇ ؟ تونۇمايدىكەن-مەن ، — دېدىم مەن .

— بۇ كىشى ، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇ ، — ئۆتمۈشتە ، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مەلۇم بىر شەھىرىدە ئۆتكەن ناھايىتى مەشھۇر ئادەم ئىكەن .

— ئاڭلىمىغانىكەنمەن . بۇ ئادەم قانداق پەزىلەتلىرى بىلەن مەشھۇر بولغانىكەن ؟... دېمەكچى بولغىنىم : بەزى ئادەملەر ئۆزىنىڭ قىلغان - ئەتكەن ياخشى ئەمەللىرى بىلەن مەشھۇر بولىدۇ ، بەزىلەر يامانلىقى بىلەن...

— ھەممە ئادەم دۇنياغا يىغلاپ تۆرەلسە ، بۇ كىشى ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن ھىجايغان پېتى چۈشكەنمىش .

— توۋا ، غەلىتە ئىشكەن بۇ - ھە ! سىز بۇ گەپلەرنى كىمدىن ئاڭلىدىڭىز ؟

— تاسادىپىي بىر پۈرسەت بىلەن بۇ ھەقتە يېزىلغان بىر كىتابنى ئوقۇپ قالدىم .

— قاچان ، قەيەردە ؟

— يېقىندا بىر بۇرادىرىمنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قېلىشقا توغرا كېلىپ قالدى . بۇ كىشى تىجارەتچى . سوراپ كەلسىڭىز ، ئۇنىڭ زادى نېمە ئېلىپ ، نېمە ساتىدىغانلىقىنى مەنمۇ دەپ بېرەلمەيمەن . ئىشقىلىپ ، سودا ئىشى بىلەن پات - پات چەت ئەللەرگە بېرىپ - كېلىپ يۈرىدۇ . بەزىدە شۇ تەرەپلەردە ئۇزۇن ۋاقىت تۇرۇپ قېلىپ ، يەنە پەيدا بولۇپ قالىدۇ . بۇ بۇرادىرىمىزنىڭ ئاشۇنداق قەدىمكى كىتابلارنى سېتىۋېلىپ يىغىپ يۈرىدىغان ھەۋىسى بار . كىتابلارنى ئوقۇيالمىسىمۇ ، كىتاب ئىشكاپىغا رەتلىك تىزىپ ، مۇلۇك سۈپىتىدە ناھايىتى پاكىز ساقلايدۇ . سېتىۋالغان كىتابلىرىنىڭ نېمە مەزمۇندا يېزىلغان كىتابلار ئىكەنلىكىنى بىلىپ بېرىشكە بەزىدە مېنى تەكلىپ قىلىپ قالىدۇ . بىزنىڭ بۇرادەرچىلىكىمىزمۇ ئەنە شۇنىڭدىن باشلانغان . ھېلىقى كۈنى مەن ئۇنىڭ ئۆيىگە خۇسۇسىي بىر ئىش بىلەن بارغان ، گەپ بىلەن بولۇپ كۈننىڭ كەچ كىرىپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي قاپتىمەن . تالادا تۇيۇقسىز ھاۋا ئۆزگىرىپ تاراسلاپ يامغۇر چۈشكىلى تۇردى . «ھوي ، مەن قايتمىسام بولمايتتى» دەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم . بۇرادىرىم : «مۇنداق يامان ھاۋادا سىزنى قويۇپ بەرسەم توغرا بولمايدۇ ، قونۇپ قېلىڭ» دەپ چىڭ تۇتتى . ئىلاجسىز ماقۇل بولدۇم . خەير ، شۇنداق قىلىپ ، ھېلىقى بۇرادەرنىڭ خانىمى بىر ھۇجرىغا ئورۇن ھازىرلاپ بەردى . ئۇيقۇم كەلمەي خېلىغىچە ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلۈپ ياتتىم . بىر چاغدا ئۇ بۇرادىرىم كىرىپ : «ھوي ، نېمە بولدىڭىز ، تېخىچە ئۇخلىماپسىزغۇ ؟ بېشىڭىز پەس بولۇپ قاپتىمۇ ، ئېگىزمۇ ؟» دەپ سوراپ كەتتى . «رەھمەت ، ھەممىسى جايىدا . بىرەر پارچە كىتاب يوقمۇ ؟ ئازراق بىرنېمە ئوقۇپ ياتمىسام ،

مۇشۇنداق ئۇيقۇم كەلمەيدىغان ئادەتتىم بار ئىدى» دەپ توغرىسىنىلا ئېيتتىم. ئۇ: «بىرەر پارچە كىتاب يوقمىدى، دېگىنىڭىز نېمىسى؟ مېنىڭ قانداق كىتابلارنى ساقلايدىغانلىقىمنى ئۆزىڭىز بىلىسىزغۇ...» دەپ چىقىپ كېتىپ، بىر كىتابنى ئەكىرىپ بەردى. قولۇمغا ئېلىپ قارىسام، ئەنە شۇ مەغپىر خوجا دوستى ئاشىق «مەشھۇرى» ھەققىدە يېزىلغان كىتاب ئىكەن.

— خوش، ئۇ كىتابتا «مەشھۇرى» ھەققىدە نېمىلەر يېزىلىپتۇ؟

— كىتابنىڭ بېشىدا مۇئەللىپ «مەغپىر خوجا دوستى ئاشىق ‹مەشھۇرى›» دېگەن بۇ ئىسمىنىڭ كېلىپ چىقىشىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. بۇ ئاشىقلارنىڭ دوستى، خوجىنىڭ ئوغلى مەغپىر، دېگەن گەپ بولىدىكەن. «مەشھۇرى» دېگىنى ئۇنىڭ تەخەللۇسى ئىكەن.

— تەخەللۇس قوللانغىنىغا قارىغاندا، بۇ ئادەم قەدىمدە ئۆتكەن بىر چوڭ ئەدىب ئوخشىمامدۇ؟

— ياقەي، «مەشھۇرى» ئۆمرىدە بىرەر پارچە كىتاب يازغان ئادەم ئەمەسكەن.

— ئۇنداقتا، ئۇ ئۆزىگە نېمىدەپ شۇنچە ھەشەمەتلىك تەخەللۇس قويۇۋاپتۇدەك؟

— «مەشھۇرى» دېگەن نامنى ئۇ كىشى ۋاپات بولغاندىن كېيىن باشقىلار بەرگەنىكەن. ھېلىقى كىتابنىڭ قالغان قىسمىلىرىدا، مۇئەللىپ «مەشھۇرى»نىڭ خەلق ئىچىدە قانداق قىلىپ مەشھۇر بولۇپ قالغانلىقىنى يېزىپتۇ.

— ئۇ قانداق مەشھۇر بولۇپ قاپتۇ؟

— ئېيتىپ كەلسەك گەپ تولا. سىزگە كىتابنىڭ قىسقىچە

مەزمۇنىنىلا دەپ بەرسەم: بايا ئېيتقاندەك، ھەممە ئادەم دۇنياغا قىرقىراپ يىغلاپ تۆرەلسە، «مەشھۇرى» ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن ھىجايغان پېتى چۈشكەنمىش. ئۇنىڭ ئانىسىنى شۇ ئازابلىق تۇغۇتتا جان ئۈزگەن دېيىشىدۇ. خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن، «مەشھۇرى»غا ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن ھەمراھ بولۇپ چۈشكەن شۇ ھىجىيىش تاكى ئۆلگۈچە ئۇنىڭ چىرايىدىن كەتمىگەنمىش. «مەشھۇرى» تۇغۇلۇپلا ئانىسىدىن يېتىم قالغان بولسىمۇ، ھەرقانداق ئانا بۇ كۆلۈپلا تۇرىدىغان بوۋاققا ئەمچەك سېلىشقا تەييار ئىكەن. شۇڭا ئۇ قوشنا ئاياللارنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئېمىپ، ناھايىتى ئازادە چوڭ بوپتۇدەك. ئېيىغا يەتمەي چىشى چىقىپ، يېرىم ياشقا كىرمەي تۇرۇپلا مېڭىپ كېتىپتۇمىش. دادىسى ئۇنى بەش ياشقا كىرە - كىرمەيلا ئۆز يۇرتىدىكى داڭلىق بىر مەدرىسىگە ئوقۇشقا بەرگەنىكەن.

— پاھ، ئۇنداقتا ئۇ بالاغەتكە يەتمەي تۇرۇپلا خېلى كاتتا ئۆلىما بولۇپ يېتىشكەن ئوخشىمامدۇ؟

— بىلىمدا ئۇنىڭ قايسى دەرىجىگە يەتكىنىنى بىلمەيمەن، ئەمما ئۇ ئەل ئارىسىدا ئۆزىنىڭ بىلىمى بىلەن ئەمەس، ھېلىقى چىرايىدىن كەتمەيدىغان سىرلىق ھىجىيىشى بىلەن مەشھۇر بولغانىكەن. مەدرىسىدە خەلپەتمۇ بۇ كۆلۈپلا تۇرىدىغان بالىنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدىكەن. چۈنكى «مەشھۇرى» تالىپ بالىلار ئارىسىدا بولغان غەيرىي گەپ - سۆز، بەڭباشلىقلارنى خەلپىتىمنىڭ قۇلىقىغا ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ تۇرىدىكەن. تالىپ بالىلار بۇ كىچىك چېقىمچىنى ناھايىتىمۇ ئۆچ كۆرىدىكەن. مەكتەپتىن قايتقاندا، پەيتىنى تېپىپ تازا ئۇرىدىكەن. بىراق، «مەشھۇرى»نى ئۇرۇپ يىغلىتىش پەقەتلا مۇمكىن ئەمەسكەن. ئۇ

قانچه تاياق يېسىمۇ ، يەنە ھىجايغان پېتى تۇرارمىش . «مەشھۇرى» بېشىدىن ئىسسىق - سوغۇق ئۆتكەنسېرى چىرايىدىكى يېقىمسىز ھىجىيىشنى شۇنداق ئىللىق تەبەسسۇملارغا ئۆزگەرتەلەيدىغان بولۇپتىكى ، قويۇۋېرىڭ ، شۇ تەبەسسۇملارنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئۇ ئۆمۈر بويى ھۇزۇر - ھالاۋەتتە ياشاپ ئۆتكەنكەن .

— سىز «مەشھۇرى»نى ئۆمۈر بويى كۈلۈپلا ئۆتكەن ، دېمەكچىمۇ ؟

— شۇنداق .

— ئەمىسە ئۇنىڭ ساراڭدىن پەرقى يوق ئىكەن .

— نېمىشقا ئۇنداق دەيسىز ؟

— ئەگەر بىر ئادەم ھەممەۋاخ ھىجىيىپلا تۇرىدىغان بولسا ، بۇ نېمە گەپ بولۇپ كەتتى ؟ باھارنىڭ قىشى ، كۈلكىنىڭ يىغىسى بار - دە . ئۆمۈر مۇساپىسىدە «مەشھۇرى»نىڭ بېشىغا ھېچقانداق دەرد - ئەلەملەر كەلمىگەن بولغىيدىمۇ ؟

— كۈلكىنىڭ قۇدرىتى توغرىسىدا ھازىرقى زاماننىڭ كىتابلىرىغىمۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنىڭ يېزىلىۋاتقىنىنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايسىز . كۈلۈپ تۇرۇشنىڭ جان بېقىشتىكى ئەپچىل چارە ئىكەنلىكىنى ئۆز زامانىسىنىڭ ئادەملىرىمۇ چۈشىنىپ يەتكەن بولسا كېرەك .

— قېنى بوپتۇ ، سۆزىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ .

— شۇنداق قىلىپ ، «مەشھۇرى» مەدرىسىدىكى ئوقۇشىنى تاماملاپتۇ . ساۋاقداشلىرىنىڭ ئالدى كۆپ بولسا مەھەللىلەردىكى كىچىكرەك مەسچىتلەرنىڭ ئىمامى بولغاندۇ ، «مەشھۇرى» ئابرۇيلۇق خەلپىتىنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن ، نەق ئوردىنىڭ

ئۆزىگە خىزمەتكە تەيىنلىنىپتۇدەك .

— بىلىمى مول بولغانلىقتىنمۇ ياكى...

— بىلىم دەمسىز ؟... بىلىپ قويۇڭكى ، بىلىم ھەرگىز ئامەتكە قېرىنداش ئەمەس . جاھان تارىخىنى ۋاراقلاپ كۆرسىڭىز ، بىلىمى بارنىڭ ئامىتى يوق ، ئامىتى بارنىڭ بىلىمى يوقلۇقىنى كۆرىسىز . مانا شۇ كەملەردە «مەشھۇرى» تۇرۇۋاتقان يۇرتنى سوراۋاتقان خانىنى ئېلىپ ئېيتسىڭىز ، ئۇ بىر ساۋاتسىز ئادەم ئىكەن . ساۋاتسىز بولسىمۇ ، يۇرتنى ئادالەت بىلەن سورىغانىكەن . دائىم ئوردىغا بىلىملىك زاتلارنى تەكلىپ قىلىپ ، ئەلنى قانداق ئىدارە قىلىش توغرىسىدا ئۇلارنىڭ پايدىلىق مەسلىھەتلىرىنى ئېلىپ تۇرىدىكەن . ھەر كۈنى ، مەلۇم ۋاقتىنى ئاجرىتىپ ، ئىلگىرى ئۆتكەن ئۆلىمالار يازغان ھەر خىل مەزمۇندىكى كىتابلارنى ئوقۇتۇپ ئاڭلايدىكەن . كىتاب ئوقۇغان كىشىگە بىر ۋاراق ئوقۇسا ، بىر تىللا ئىنئام قىلىدىكەن . جاكارچىلار شەھەر كوچىلىرىدا داقا - دۇمباقلىرىنى چېلىپ ، بۇگۈن خانىنىڭ قايسى كىتابتىن قانچە ۋاراق ئوقۇتۇپ ئاڭلىغانلىقىنى ئەلگە مەلۇم قىلىپ تۇرىدىكەن . «مەشھۇرى»نى بۇ ئوردىغا ئەكىرگەن ئامەت ئۇنىڭ ھېلىقى ئىللىق كۈلۈمسىرىشىدىن كەلگەن ، دەپ چۈشەنسەك بولار . «مەشھۇرى» ئوردىغا كىرگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ ئالدىچە ماڭغان يولىدىن كەينىچە ماڭغان يولى نەچچە ھەسسە ئۇزۇن بولغان ، دەپ يېزىپتۇ ھېلىقى كىتابتا .

— بۇ نېمە دېگەن گەپ ؟

— بۇ گەپنىڭ مەنىسى : «مەشھۇرى» ئوردىدا يادەك پۈكۈلۈپ ، «خوش ، خوش !» دەپ ئېگىلىپ ، دائىم ئارقىچىلا مېڭىپ يۈرگەن ، دېگەن بولىدۇ . مانا شۇنداق يادەك ئېگىلىپ ،

«خوش - خوش!» دەپ كەينىچە مېڭىشى، چىرايىدىن ئۆچمەيدىغان ھېلىقى ئىللىق تەبەسسۇمى بىلەن «مەشھۇرى»نىڭ بۇ يەردىكى مەنسىپى شۇنداق تېز ئۆسكىلى تۇرۇپتۇكى، ئوردىدىكى كونا - يېڭى جىمى مەنسەپدار ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇدەك.

— ئۇ نېمە مەنسەپكە چىقىپتۇ؟

— خانىنىڭ ئالاھىدە ئىلتىپاتىغا مۇيەسسەر بولۇپ، ئۇنىڭغا ئوردىدا كىتاب ئوقۇپ بېرىش دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈپتۇ.

— شۇمۇ مەنسەپ بوپتۇمۇ؟!

— بۇ ئىشنى سىز سەل چاغلىماڭ. «مەشھۇرى» ھەر كۈنى سەللە - پەرىجىسىنى كىيىپ، سالاپەت بىلەن خانىنىڭ ھۇجرىسىغا قاراپ ماڭغاندا، ئوردىدىكى بارلىق ئەمەلدارلار، ھەتتا ۋەزىرلەرمۇ ئۇنىڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلىدىكەن. ھەر كۈنى خانىنىڭ ھۇزۇرىدا بولىدىغان مۇنداق مۇھىم ئادەمگە خۇشامەت قىلماي بولامدۇ دەيسىز؟ ئەگەر ئۇ خانىنىڭ قۇلىقىغا بىرەرىنىڭ يامان گېپىنى پىچىرلاپلا قويىدىغان بولسا، ئۇ ئادەمنىڭ تۇغۇشكىنى شۇ... مانا شۇ چاغدا، «مەشھۇرى» ئامەت قۇشىنىڭ نەق ئۆزىنىڭ بېشى ئۈستىدە قانات قېقىۋاتقانلىقىنى پەملەپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئېچىقلىق تۇرغان كىتابتىن خانغا بىر ۋاراق ئوقۇپ بەرسە، يالتىراپ تۇرغان بىر دانە تىللا يانچۇقىغا چۈشىدۇ، دېگەن گەپ، ئەگەر ھەر كۈنى ئون ۋاراق ئوقۇسىچۇ؟

— ئون دانە تىللا.

— يۈز ۋاراق ئوقۇسىچۇ؟

— يۈز تىللا.

— «مەشھۇرى» ھىجىيىپ ئولتۇرۇپ بارا - بارا كىتابنى

شۇنداق ئىتتىك ئوقۇيدىغان بولۇپ كېتىپتۇكى، بۇ خانىنىڭ قېرىپ قالغان ۋاقتىلىرى ئىكەن، بىچارە خان «مەشھۇرى»نىڭ زادى نېمىلەرنى دەپ كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەي تەختتە مۈگدەپلا ئولتۇرىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئوردىنىڭ جاكارچىلىرى ھەر كۈنى چىقىپ، خانىنىڭ بۇگۈن قايسى كىتابتىن قانچە ۋاراق ئوقۇتۇپ ئاڭلىغانلىقىنى ئەلگە جاكارلاپ دەبدەبە قىلىۋېرىپتۇ؛ خەزىنىنىڭ ئالتۇنلىرى «مەشھۇرى»نىڭ يانچۇقىغا شاراقشىپ چۈشۈۋېرىپتۇ؛ خان تەختتە مۈگدەپ ئولتۇرۇپ كۈندىن - كۈنگە دۆتلىشىپ كەتكىلى تۇرۇپتۇ. ئاخىرىغا بېرىپ، ئوردىنىڭ ئىنتىزامى بوشىشىپ، ئەمەلدارلار باشباشتاقلىشىپ، شاھزادىلەر ئۆزى بىلگىنىنى قىلىپ، پۈتۈن خانىدانلىق ۋەيرانچىلىققا قاراپ يۈزلەنگەنكەن. بۇ قېرى خان ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇزۇن يىللارغىچە بۇ يۇرتتىكى پۇقرالارغا ئارامچىلىق بولمىغان دېيىشىدۇ.

— نېمىشقا؟

— خانىنىڭ ئوغۇللىرى تەخت تالىشىپ بىر - بىرى بىلەن توختىماي جاڭجاللىشىپ، پۇقرالارنى بىرقانچە مەزھەپلەرگە بۆلۈۋېتىدىكەن. ھەربىر مەزھەپكە تەۋە ئادەملەرنىڭ بېشىغا يۆگىۋالغان سەللىسىنىڭ رەڭگى بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدىكەن. بۇ زامانداً ئاق سەللە، يېشىل سەللە، قارا سەللە، كۆك سەللە دەمسىز، ئەيتاۋۇر ھەممە رەڭدىكى سەللىلەر بولغانمىش. مۇبادا ئاق سەللىلىكلەر بېسىپ كىلىدىغان بولسا، قارا سەللىلىكلەر ئۆيۈۋاقلىرىنى تاشلاپ تەرەپ - تەرەپكە قاچىدىكەن؛ قارا سەللىلىكلەر كۆچىيىپ كەتسە، ئاق سەللە يۆگىگەنلەرنىڭ جېنىغا ۋايكەن؛ يېشىل سەللىلىكلەر كۆك سەللىلىكلەرنىڭ پېيىنى

قىرقىيدىكەن ؛ كۆك سەللە يۆگىگەنلەرنىڭ قارا سەللىلىكلەر بىلەن تۆگىمەس ئاداۋىتى بارىكەن . بۇ ئايىغى چىقمايدىغان يېغىلىقلاردا بالا ئانىدىن ، خوتۇن ئېرىدىن ئايرىلىپ ، پۇقرالار خانۇەيران بولۇپ ، يەرلەر قانچە يىل تېرىلماي ئاق قالغان ، دېيىشىدۇ . پەقەت «مەشھۇرى»لا مۇشۇ ئېغىر يىللارنىمۇ كۆلۈمسىرەپلا ئۆتكۈزۈۋەتكەنمىش .

— «مەشھۇرى» قايسى مەزھەپكە تەۋە ئىكەن ؟

— ئۇنىڭ زادى قايسى مەزھەپكە تەۋەلىكىنى بىر خۇدا بىلمىسە ، ئۆزىمۇ بىلمەسمىش . شۇ كۈنلەردە «مەشھۇرى»نىڭ ئۆيىدىكى قوزۇقلاردا ھەممە رەڭدىكى سەللىلەر تېپىلىدىكەن . قايسى مەزھەپ كۆچىيىپ كەتسە ، «مەشھۇرى» شۇ مەزھەپنىڭ سەللىسىنى بېشىغا مەھكەم ئوراپ ، كوچىلاردا بەخىرامان يۈرۈۋېرىدىكەن ؛ قايسى مەزھەپنىڭ ئادىمى تەختكە چىقسا ، ئۇ ھېلىقى چىرايىدىن يىتمەيدىغان كۆلۈمسىرىشى بىلەن ، ئوردىدا شۇ مەزھەپ ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋېرىدىكەن . كېيىن - كېيىن ، «مەشھۇرى»نىڭ مۇنداق سەللە يەڭگۈشلەش ماھارىتى شۇنچىلىك كامالەتكە يېتىپتۇكى ، ئۇ خۇددى سېھىرگەرلەردەك ، زۆرۈر بولغاندا سەللىسىنىڭ رەڭگىنى سەللىنى بېشىدىن ئالماي تۇرۇپلا ئۆزگەرتىۋالالايدىغان بولغانمىش... «مەشھۇرى» ئەنە شۇنداق خاتىرجەم ياشاپ ، نەق توقسان يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەنىكەن .

— «مەشھۇرى» ئۆلۈپتۇمۇ ؟ !

— جاھاندا ئۆلمەيدىغان كىم بار ؟ پەقەت تۇغۇلمىغانلارلا ئۆلمەيدۇ .

— «مەشھۇرى» ئۆلگەندىمۇ كۆلۈمسىرەپ ئۆلۈپتۇمۇ ، قانداق ؟

— نەق شۇنداق بوپتۇ . ئۇنىڭ جەستىنى يۇيۇشقا كىرگەن ئادەملەر قارىسا ، «مەشھۇرى»نىڭ چىرايىدا تۇغۇلغان چېغىدىكى غەلىتە ھىجىيىش ئەينى ساقلىنىپ تۇرغانمىش . كىتابتا : مۆجىزە دەل «مەشھۇرى» ئۆلگەن چاغدا يۈز بەرگەن ، دەپ يېزىلىپتۇ .

— يەنە نېمە مۆجىزە يۈز بېرىپتۇدەك ؟

— «مەشھۇرى»نىڭ تاۋۇتىنى ئېلىپ ماڭىدىغان چاغدا ، بەردەس تۆت يىگىت تاۋۇتىنى يەردىن يۇلۇپ ئالالمىغان ، دەيدۇ . جامائەت : «نېمە بالا بولدى ؟ !» دەپ ھەيران بولۇشۇپ ، تاۋۇتنىڭ ئاستىغا ئېڭىشىپ قاراپ بېقىپتۇ . تاۋۇتنىڭ ئاستىغا بىر-ەرى تاش ئېسىپ قويىدۇ ، دەمسىز ؟ قارىسا ھېچنېمە يوق ، تاۋۇت شۇنچە ئېغىرمىش . ئاخىرىدا يىگىرمە ئادەم «ھەۋ» بىلەن تاۋۇتنى تەستە مۇرىگە ئېلىپ ، قەبرىستانلىققا ئاران يەتكۈزۈپ بېرىپتۇدەك . بۇ ئىش ئۇستىدە ئۇزۇن يىللارغىچە كۆپچىلىك ئىچىدە غۇلغۇلا بولغانمىش . بەزىلەر : «مەشھۇرى»نىڭ گۇناھى ناھايىتى ئېغىر ئىدى ، ئۇ تۇغۇلۇشى بىلەنلا ئانىسىنىڭ جېنىغا زامىن بولغان ؛ ئەلنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر كەلگەندىمۇ سەللىسىنىڭ رەڭگىنى تۇختىماي ئۆزگەرتىپ ، ھىجايغان پېتى ساختىپەزلىك بىلەن كۈن ئالغان ، خەزىنىنىڭ پۇلىنى ئالدامچىلىق بىلەن قولغا چۈشۈرۈپ ھارامدىن بېيىغان ؛ ئاخىرىدا پۈتۈن بىر خانلىقنىڭ ۋەيران بولۇشىغا سەۋەبچى بولۇپ ، پۇقرالارنىڭ بېشىغا بالايىئاپەت ياغدۇرغان ؛ گۇناھىنىڭ كۆپلۈكىدىن تاۋۇتى تاشتەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن ، دېيىشىدىكەن . يەنە بەزىلەر : «مەشھۇرى» ناھايىتى ئۇلۇغ زات ئىدى . ئۇنىڭ تاۋۇتىنىڭ ئېغىرلىشىپ كەتكىنى — ياراتقان ئىگەمنىڭ بۇ زاتنىڭ ئادەتتىكى ئادەم ئەمەسلىكىدىن بەرگەن

بېشارىتى ، دەيدىكەن .

— شۇنداق قىلىپ ، «مەشھۇرى» ئۆلگەندىن كېيىن تېخىمۇ مەشھۇر بولۇپ كېتىپتۇ ، دەڭ ؟

— قىزىقچىلىقىنىڭ قىزىقى تېخى كېيىن باشلىنىپتۇ ، دېمەمسىز .

— يەنە نېمە ئىش بوپتۇدەك ؟

— «مەشھۇرى» هايات ۋاقتىدا بار دۇنياسىنى سەرپ قىلىپ ئۆزى ئۈچۈن كاتتا بىر قەبرە ياستىپ ، قەبرە ئەتراپىغا تۇنەكخانا ، ئىستىقامەت ئۆيلىرىنى سالدۇرۇپ ، تېخى ئۇ يەرگە نەچچە يىللارغا يەتكۈدەك ئوزۇق - تۈلۈكلەرنىمۇ توپلاپ قويۇپ ، ناھايىتىمۇ خاتىرجەم كۆز يۇمغانىكەن . «مەشھۇرى» ئۆلگەندىن كېيىن ، بۇ يەر ئۇزۇن يىللارغىچە سوپى ، ئىشان ، مۇساپىر ، دەرۋىش ۋە ئاشقىلارنىڭ قورساق باقىدىغان جايىغا ئايلىنىپ قالغان ، دېيىشىدۇ . «مەشھۇرى»نىڭ «مەغپىرخوجا» دېگەن ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا «ئاشقىلارنىڭ دوستى» دېگەن گەپنىڭ قېتىلىپ قالغىنىمۇ شۇنىڭدىن بولسا كېرەك . بۇ ئادەملەر بۇ يەرگە توپلىشىۋېلىپ ، «مەشھۇرى» هايات ۋاقتىدا زادى قانداق رەڭلىك سەللە يۆگىگەن؟ دېگەن مەسىلىنى هەل قىلالماي توختىماي دەتالاش قىلىدىكەن . «مەشھۇرى» ئاق سەللە يۆگەيتتى ، دېگەنلەر ئۇنىڭ قەبرىسىگە ئاق تۇغ قادايدىكەن ؛ «مەشھۇرى» قارا سەللە يۆگىگەن ، دېگەنلەر قارا تۇغ تىكىدىكەن . شۇنداق قىلىپ ، هەركىم ئۆزى پەرەز قىلغان رەڭدىكى تۇغنى قاداپ قەبرىنىڭ ئۈستىنى ئالىيېشىل لاتا - پۈتا بىلەن كۆمۈۋېتىدىكەن . بۇ مازارنىڭ شەيخلىرى مازارغا هەر تەرەپتىن كېلىپ تۇرىدىغان نەزىر ، سەدىقىلەرنىڭ تېخىمۇ كۆپ بولۇشىنى

كۆزلەپ ، بۇ كاتتا قەبرىدە يانغان زاتنىڭ هەقىقىي ئەۋلىيا ئىكەنلىكىنى ئىسپات قىلماقچى بولۇپ ، جاۋغايلىرىدىن كۆپۈك قايناپ كېتىدىكەن . بۇ گەپكە ئىشەنگەن قانچە ئىخلاسمەنلەر قەبرىنى ئايلىنىپ «هۇۋ» تارتىپ ، قانچىسى هوشىدىن كېتىپ يىقىلىپمۇ قالىدىكەن... ۋاقىت نېمىنى ئۈنتۈلدۇرمايدۇ ، دەيسىز ؟ يىللار ئۆتۈپ ، بۇ قەبرىدە زادى كىمنىڭ يانغانلىقى ئۈنتۈلۈپ ، بۇ يەر ئادەملەرنىڭ تۇغ تىكىپ ، تاۋاپ قىلىدىغان ئادەتتىكىلا بىر جايىغا ئايلىنىپ قاپتۇ . يەنە بىر يىللارغا كەلگەندە ، قەدىمكى خانلارنىڭ قەبرىلىرىگە كۆمۈلگەن مال - دۇنيالارنى ئاختۇرىدىغان قەبرە ئوغرىلىرى بۇ قەبرىنى ئېچىپ قارىسا ، يوغان بىر تاشتىن باشقا هېچنېمە چىقماپتۇدەك .

— مانا قىزىق ، «مەشھۇرى»نىڭ جەستى نەگە كېتىپتۇ ؟

— «مەشھۇرى»نى يۇيۇپ تاۋۇتقا سالغاندا ، ئۇ ئۆزىنىڭ ئورنىغا ئاشۇ تاشنى ئالماشتۇرۇپ قويۇپ ، ئۆزى هىجايغان پېتى ئۆلۈمگە كەلگەن جامائەتنىڭ ئارىسىغا قېتىلىپ كەتكەنمىش . بەلكىم ئۇ باشقىلار ئۈنىڭ هېلىقى ئېغىرلىشىپ كەتكەن تاۋۇتىنى كۆتۈرەلمەي هەپىلىشىۋاتقاندا ، مەسخىرە كۈلكىسىنى كۈلۈپ بىر چەتتە قاراپ تۇرغان بولۇشىمۇ مۇمكىن . هېلىقى كىتابنىڭ مۇئەللىپىنىڭ يېزىشىچە : «مەشھۇرى» هېلىمۇ بىزنىڭ ئارىمىزدا غايىبانە ياشاپ يۈرەرمىش . شۇڭا بىزگە مۇناق سەللىسىنىڭ رەڭگىنى جاهانغا بېقىپ ئۆزگەرتىپ تۇرىدىغان ئادەملەر هەر زامان ، هەر ماكاندا ئۇچراپ تۇرغۇدەك ....

2000 - يىل 2 - ئاي ، ئۈرۈمچى

«مۇساپىرلار قاۋىقى» دا

بىزنىڭ بۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى «شائىر» دېگەن گەپنى ناھايىتى كەڭ مەنىدە چۈشىنىدۇ. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە يالغۇز شېئىر يازىدىغانلارلا ئەمەس، رومان يازىدىغان چوڭ يازغۇچىلاردىن تارتىپ گېزىتلەرگە پارچە - پۇرات خەۋەرلەرنى يېزىپ تۇرىدىغان كىشىلەرگىچە ھەممىسلا شائىر. شەھەردە «قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى» دەپ بىر تەشكىلاتمۇ بار، ئادەتتىكى ئادەملەر ئۇنى «شائىرلار ئىدارىسى»لا دەيدۇ. يېقىندا مېنىڭ بىر- ئىككى پارچە ھېكايەم ئېلان قىلىنىۋىدى، ئاغىنىلىرىم مېنىمۇ: «پاھ، سەنمۇ شائىر بولۇپ كېتىپسەن - ھە!» دېيىشىدىغان بولدى.

شامال دەپ بىر ئاغىنەم بار، مانا شائىر دېسە شۇنى دېسە بولىدۇ. ئۇ «قەلەمكەشلەر جەمئىيىتى»نىڭ غوللۇق ئەزالىرىنىڭ بىرى. ئۇنىڭ شېئىرلىرى رايونىمىزدىكى چوڭ- كىچىك گېزىت - ژۇرناللارنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك چىقىپ تۇرىدۇ. تولىراق ئۇ «پالانى» بولاي، «پۇستانى» بولاي دېگەن ماۋزۇلاردىكى شېئىرلارنى يېزىشقا ئامراق. «شامال بولاي» دېگەن شېئىرىدا ئۇ ئۆز يارىنى گۈلگە ئوخشىتىپ، شامال بولۇپ مەشۇقىنىڭ جامالىنى سۆيۈپ ئۆتمەكچى بولغان. «يامغۇر بولاي» دېگەن شېئىرىدا ئۇ تامچە بولۇپ سۇغا تەشنا زېمىنغا

تۆكۈلىدىغانلىقىنى ئىپادىلىگەن. «كۆمۈر بولاي» دېگەن يەنە بىر شېئىرىدا قەلبى مۇز ئادەملەرنى ئىللىتىش ئۈچۈن كۆيۈپ تۈگەشكە رازىلىقىنى بىلدۈرگەن، «ئاي بولاي» دېگەن شېئىرىدا قاراڭغۇ كېچىلەرنى يورۇتۇپ، جىمى ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىگە گۇۋاھ بولماقچى بولغان... ۋاي - ۋۇي! ئۇنىڭ مۇنداق ئاي بولاي، كۈن بولاي، دېڭىز بولاي، دەريا بولاي دېگەندەك شېئىرلىرى ناھايىتىمۇ كۆپ. مەن ئۇنىڭ مۇشۇنداق سانسىز «بولاي»لارنى ئويلاپ تاپالايدىغان، شېئىرىي تەپەككۇرگە باي كاللىسىغا قايىل. يېقىندا ئۇنىڭ بىر شېئىرلار توپلىمى نەشر قىلىندى، كىتابىنىڭ ئىسمىمۇ «بولاي». بۇ كىتابتىن شەھىرىمىزنىڭ كىتابخانىسىغا يۈز پارچىدەك كەلگەنكەن، ئۇنىڭ يېرىمىنى شامال ئۆزى سېتىۋېلىپ، مۇبارەك ئىمزاسىنى قويۇپ، ئۇرۇق - تۇغقان، ئەل - ئاغىنىلىرىنىڭ ھەممىسگە تەقدىم قىلدى. شۇ قاتاردا بۇ كىتابتىن ماڭىمۇ بىرى تەگدى.

بىر كۈنى، ئاغىنەمنىڭ ھېلىقى كىتابىنى ۋاراقلىغاچ، يېڭىدىن يازماقچى بولۇۋاتقان بىر ھېكايەمنىڭ قورۇلمىسى ئۈستىدە خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتىم.

— بەللى، بەللى! ... — دېگىنىچە شائىر ئاغىنەم شامال ئۆزى كىرىپ كەلدى، — مۇشۇنداق ئۆيىنى بېقىپ ئولتۇرۇۋېرەمسىلەر؟... يورۇقلار!

— نەگە؟ — دەپ ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدىم.

— تۇرمۇش ئۆگىنىمىز، سەنمۇ شائىرلار قاتارىغا ئۆتۈپ قالدىڭ، مۇنداق تۆت تامغا قاراپ ئولتۇرغان بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ.

— گېپىڭغۇ توغرا، نەگە بارىمىز دەيسەن؟

— توپتوغرا «مۇساپىرلار قاۋىقى»غىلا بارايلى...

— نەگە دېدىڭ؟

— «مۇساپىرلار قاۋىقى»غا ، «مۇساپىرلار قاۋىقى»نى بىلمەمسەن؟... مانا سۇنىڭ ئۇستىدىلا لەيلەپ يۈرگەن كۆپۈك - دە ، سەن!

— «مۇساپىرلار قاۋىقى» دېگىنىڭ قانداق يەر ئۇ؟

— قانداق يەر بولاتتى ، ئۆتكەن - كەچكەنلەر كىرىپ ھاراق ئىچىدىغان ئاددىي بىر قاۋاق.

— قاۋاقلىقىغۇ ئىسمىدىن چىقىپ تۇرۇپتۇ ، نېمىشقا ئۇنى «مۇساپىرلار قاۋىقى» دەيدۇ ، دېمەكچىمەن.

— ھە... بارغاندا كۆرىسەن ، ئۇ يەرگە شەھەرنىڭ ھەممە ئىچەرمەنلىرى دېگۈدەك باردۇ. تۆت سەر ھاراقنى قۇيدۇرۇپ قويۇپ كەچ كىرگۈچە ئولتۇرساڭمۇ ھېچكىم قوغلىمايدۇ. شۇلارنىڭ قاتارىدا بىر جىڭ ھاراقنى تىكلەپ قويۇپ ، ئازراق زاكوسكىنى ئېلىپ ، ھاراق ئىچكەن بولۇپ ئەتراپتىكى پاراڭغا قوشۇلاق سېلىپ ئولتۇرىمىز. ئاڭلىمىغاننى ئاڭلاپ ، كۆرمىگەننى كۆرىسەن. ئۇ يەرگە يىغىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەربىرىنىڭ كەچۈرمىشىنى يازساڭ بىر كىتاب بولىدۇ... رۇسلارنىڭ گۈگۈل دېگەن يازغۇچىسىنى بىلىسەنغۇ؟ ئۇ «رېۋىزور» دېگەن ھېلىقى قىزىق كومېدىيىسىنى شۇنداق بىر قاۋاقتا ئولتۇرۇپ يېزىپتىكەن. ئاڭلىغان بولغىيدىڭ؟ زۇنۇن قادىرمۇ ئەسەرلىرىدىكى پېرسوناژلىرىغا گەپ تاپالمىسا ئاشۇنداق پوقرالارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ ، پاراڭ تىڭشايتتىكەن... ھېلىقى بىر چەت ئەل يازغۇچىسىنىڭ ئىسمى نېمىدا؟ مۇپاسسانمۇ ، بالزاكمۇ... ھە ، مانا شۇلارمۇ ئامېرىكىنىڭ ژاراڭ - چۇرۇك

رېستورانلىرىغا كىرىۋېلىپ ، بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇپ ئەسەر يازاتتىكەن...

مېنىڭ بۇ ئاغىنەمنىڭ گەپ قىلغاندا مۇشۇنداق پوڭى قېتىپ ھاۋىلىتىۋېتىدىغان ئادىتى بار. بولۇپمۇ ، ھاراق ئىچىۋالغاندا ئۇنىڭ ئاغزىدىن يالغان گەپ دېگەن پىلىموتىنىڭ ئوقىدەك تىزىلىپ چىقىدۇ. مەن ئۇنىڭ سۆزىگە تۆزىتىش بېرىپ قويدۇم.

— بالزاك ، مۇپاسسان دېگەنلەر ئامېرىكىدا ئەمەس ، فرانسىيىدە ئۆتكەن يازغۇچىلار.

— بىلمەن ، بىلمەن. چەت ئەل يازغۇچىلىرىنىڭ بارمايدىغان يېرى بار ، دەمسەن. ھېلى قارىساڭ پارىژدا ، بىر دەمدە قارىساڭ لوندوندا ، ئەتىگىنى ياۋروپادا كۆرسەڭ ، كەچلىكى ئامېرىكىدا... يازىدىغان ئادەم ئۆيدىن چىقماي تۇرۇسقا قاراپ ھاڭۋېقىپ ئولتۇرىدىغان ئىش مانا بىزنىڭ مۇشۇ يەردىلا بار. يۈرۈ كەتتۇق. بۇگۈنكى چىقىمىڭ مەندىن بولسۇن!

شۇنداق قىلىپ ، ئاغىنەمنىڭ زورى بىلەن «مۇساپىرلار قاۋىقى»غا قاراپ مېڭىپ كەتتۇق. شەھىرىمىزدە مۇشۇنداق بىر قاۋاقنىڭ بارلىقىنى راستىنلا بىلمەيدىكەنمەن ، بۇ قاۋاق بازار ئىچىدىكى بىر ئارقا كوچىدا بولغاچقىمۇ كۆزگە ئانچە چېلىقمايدىكەن. قاۋاق قىلىنغان ئورۇن ئەينى يىللاردىكى بازاردا تىجارەت قىلىدىغان بىرەر چوڭ سودىگەرنىڭ مال قويىدىغان ئىسكىلاتى بولسا كېرەك ، دۇكاننىڭ ئىشىك - دېرىزىلىرى مەزمۇت ، ياغاچلىرى پۇختا ، ئىچىمۇ خېلىلا كەڭ ئىكەن. كېيىنكى چاغلاردا شىبغىل تۆكۈلۈۋېرىپ يول ئېگىزلەپ كەتكەچكە ، دۇكان ئازگالدا قاپتۇ.

قاۋاق ئىگىلىرى ئۇچۇن كەچتە مەستلەرنى قوغلاپ

چىقىرىپ ، دۇكاننى ۋاقتىدا ئەتەكتىن ئېغىر ئىش يوق . ئادەم تازا كەيپ بولغاندا ئەتراپىدىكى ھەممىنى ئۇنتۇپ باشقىچە بىر روھىي ئالەمگە كىرىپ باردۇ - دە ، ۋاقتىنىڭ قانداق تېز ئۆتۈپ كېتىپ بارغانلىقىنى بىلمەي قالىدۇ . ۋاقىت ئۆز قىممىتىنى يوقاتقان مۇنداق چاغلاردا مەستلەرنى ئۆزىنىڭ شېرىن خىيالى ، قىزغىن گەپ - سۆزلىرى ، ھاراقتىن ئالىدىغان لەززىتىدىن مەھرۇم قىلىپ قوغلىماقچى بولسا‌ك ، ئورۇنسىز كۆڭۈلسىزلىكلەر كېلىپ چىقىدۇ... «مۇساپىرلار قاۋىقى»نىڭ خوجايىنى خېلى دىتى بار ئادەم بولسا كېرەك ، دۇكاننىڭ كوچا تەرەپتىكى ئازراق قىسمىنى قېلىن تاختايلار بىلەن بوغۇپ ، ئايرىم بىر مال قويىدىغان ئورۇن قىلىۋاپتۇ ، مال جازىلىرىغا ھەر خىل ئىچىملىكلەر ، تاماكا ، پىششىق تۇخۇم ، چىلىغان سەي ، ئەرزان كەمپۇت ، قاق ، قورۇت ، مايلىق پۇرچاق دېگەندەك نەرسىلەرنى تىزىۋېتىپتۇ . دۇكاننىڭ ئىچى تەرىپىگە قوپال ياغاچلاردىن پۈتىنى يەرگە كولاپلا كىرگۈزۈپ ، ئۈزۈن ئۇستەل ، ئورۇندۇقلارنى ياساپ قويۇپتۇ ، ۋاقتى كەلگەندە خوجايىن دۇكاننىڭ تىجارەت قىلىدىغان تەرىپىنى مەھكەم ئېتىۋېتىپ ، دۇكاننى ئوچۇق قويۇپ كەتسىمۇ ، ئۇنىڭ ئىچىدە مەستلەر كۆتۈرۈپ كەتكۈدەك مۇھىم بىر نەرسە قالمىغۇدەك .

كۈن تېخى يورۇق بولغاچقىمىكىن ، پوكەي ئالدىدا ئۆرە تۇرۇپ ئىككى - تۆت سەر قېقىۋېلىپ چىقىپ كېتىدىغانلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، دۇكان ئىچىدە ئادەممۇ كۆپ ئەمەس ئىكەن ، بىز كىرسەك ھېلىقى قوپال ئۈزۈن ئۇستەلنى چۆرىدەپ ئوچ - تۆتەيلەن ئولتۇرۇپتۇ . ھاراق ساتىدىغان يەردە ياش ، قاۋۇل بىرەيلەن سودا قىلىپ تۇرۇپتۇ ، ئۇنىڭ بەستىگە باقماي ئاۋازىنىڭ

ئىنچىكە ، گەپ - سۆزلىرىنىڭ سىلىق - يۇمشاقلىقىغا قاراپ ، «چوقۇم كىچىكىدە مومىسىنىڭ قولىدا چوڭ بولغان ئادەم بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدىم . مومىسى بېقىپ چوڭ قىلغان بەزى ئادەملەردە مۇشۇنداق ياش قۇرامىغا ماس كەلمەيدىغان سىپايى مىجەز پەيدا بولۇپ قالىدۇ .

— خوش ، ھەرقايسىلىرىنىڭ كۆڭلى نېمىنى تارتىدىكىن ؟ — دېدى ئۇ ئالدىدىكى بىر خېرىدارنى يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن بىزگە قاراپ ، — قىزىلغا ئاقنى ئارىلاشتۇرۇپ يۇزدىن قۇيايمۇ ؟

ئۇنىڭ بۇ گېپىدىن بىزنى بەك ئاچچىق ھاراقنىمۇ كۆتۈرەلمەيدىغان ، ئەبجەش ھاراق ئىچىدىغان ئادەملەردىن ، دەپ پەرەز قىلغانلىقى چىقىپ تۇراتتى .

— ياق ، ئاۋۇ ئاق ھاراقتىن بىر بوتۇلكا ! — دېدى شامىل .

بىر بوتۇلكا ھاراق بىلەن تۆت تۇخۇم ، ئىككى تال قۇرۇتنى ئېلىپ ، ئۇستەلنىڭ بىر تەرىپىگە چۆكتۇق . ئاغىنەم يانچۇقىدىن چىرايلىق قەلەمتىراشنى ئېلىپ قۇرۇتلارنى پارچىلىدى . بوتۇلكىنىڭ مېتال ئاغزىنى ئۇستەلنىڭ گىرۋىكىگە چىشلەشتۇرۇپ ، ئالقان بىلەن بىرنى ئۇرۇپ ھاراقنى ئاچتىم . ئەمدىلا بىر رومكىدىن ئىچىپ ، ئاغزىمىزغا بىر تالدىن قۇرۇت پارچىسىنى تاشلاپ تۇراتتۇق ، يېنىمىزدا بىرەيلەن پەيدا بولدى .

— ئاغىنىلەر ، ماڭمۇ بىر رومكا قۇيۇۋېتىڭلار ، — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى .

«بۇ ھاراق قەلەندىرى كىمدۇر ؟» دەپ بېشىمنى كۆتۈرۈپ ، تۇزۇكلا كىيىنگەن ، ساقال - بۇرۇتلىرىنى پاكىز قىردۇرغان بىر كىشىنى كۆردۇم ، ئۇنىڭ «تەييارغا ھەييار» كازىلىقى

چىرايىدىنلا چىقىپ تۇراتتى . بىر رومكا هاراقنى قۇيۇپ دوققىده قويۇپ قويدۇم ، ئۇ هاراقنى ئالدىغا تارتىپ ، تۇخۇمغا قارىدى . تۇخۇملارنى بىر - بىرلەپ قولىغا ئېلىپ ، چىشىغا توكۇلدىتىپ ئۇرۇپ كۆرۈپ باقتى - ده ، ئارىسىدىن بىرنى تاللىۋېلىپ ، بىزگه قاراپ :

— قانداق ، ماڭۇ بىرگه تۇرامسىلەر ، ئۇچكىمۇ ؟ — دېدى .

بۇ تەكەللۇپسىز «مېهمان»نىڭ قىلىقلىرىغا هەيران بولۇپ ، كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا شامىلغا قاراپ قويدۇم ، شامىل بۇ ئويۇنغا دەرهاللا قىزىقتى - ده :

— بولدى . مەن ئۇچى بولدۇم ، — دېدى .

ئۇلار «سىز تۇتۇڭ» ، «سىز تۇتۇڭ» ، «ئەلۋەتته ئۇچى بولغان ئادەم تۇتىدۇ - ده !» دەپ بىردەم تالاشقاندىن كېيىن ، شامىل تۇتۇپ بەردى . «هاراق قەلەندىرى» ئېڭىشكىنىچه شامىلنىڭ قولىدىكى تۇخۇملارغا پەم بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى . ئۇچ تۇخۇمنىڭ هەممىسى چېقىلىپ ، «قەلەندەر»نىڭ قولىدىكى تۇخۇم ساق قالدى .

— ها... ها... ها ! — دەپ هۇزۇرلىنىپ كۇلۇپ كەتتى «قەلەندەر» .

— قالتىس تۇخۇمۇازكەنسىز جۇمۇ ! — دېدى شامىل .

— مۇنداق هۇنەرلەرگه بىز ئۇستا ، ئۇتۇۋالغاندىن كېيىن بىرەر تۇخۇم بېرەرسىلەر ؟

«قەلەندەر» قولىدىكى ساق قالغان تۇخۇمنى ئۇستەلگه قويۇپ ، پېقىشتىن بىرنى ئېلىپ ئاقلىدى . رومكىدىكى هاراقنى كۆتۈرۈۋېتىپ ، تۇخۇمنى پۈتۈنلا ئاغزىغا ئاتتى - ده ، قولىنى «رەهمەت» دېگەن مەنىده كۆتۈرۈپ قويۇپ ، نېرىدا هاراق

ئىچىۋاتقانلار تەرەپكه ماڭدى . شامىل ئىككىسىز بىر - بىرىمىزگه قاراشتۇق .

— هۇزۇر مۇشۇنىڭكەن - ده ! — دېدىم .

— قانداق ؟ — دېدى شامىل .

— «يۇزۇمنىڭ قېلىنلىقى جېنىمنىڭ راهىتى» دەپ هاراقنى بىكارغا ئىچىپ ، بەخۇدۇك پەيزى سۈرۈپ يۇرۇۋېرىدىكەن . ئۆيىده بالا - چاقىسى يوق نېمىمۇ بۇ ؟ !...

— سەن ئۇنى تونۇمامسەن ؟

— نېمه ئادەم ئۇ ؟

— هېيتەك «قان» دېگەن نوچى شۇ ، هۆرت - پۆرت دېگەننى باش بىلەنلا سالىدۇ .

مەن جىممىده بولۇپ قالدىم . يەنه بىر رومكىدىن هاراق ئىچىپ ئولتۇراتتۇق ، بايا تىن بېرى ئۇدۇلىمىزدا مۇگدەپ ئولتۇرغان بىرى كۆزىنى يوغان ئېچىپ بىزگه قارىدى - ده :

— ئۇكىلىرىم ، هارىقىڭلاردىن ماڭمۇ ئازراق قۇيۇۋېتىڭلار ، — دېدى .

سەپسېلىپ ئۇنىڭ ئىچەرمەنلىكتىن كۆزلىرى قىزىرىپ ، يۈزلىرى ئىششىغان ، يېشى خېلى بىر يەرگه بېرىپ قالغان ئادەملىكىنى بايقىدىم . ئۇستىدىكى كىيىملىرىمۇ ناهايىتى ناچار ئىدى . «تۇرقى مۇنداق بولغان بىلەن ، بۇمۇ پالان - پۈستان دېگەنلەرنى كەلتۇرۈپ سالىدىغان بىرى بولۇپ قالمىسۇن !» دەپ ئويلىدىم - ده ، ئۇنچىقماي تولدۇرۇپ بىر رومكا هاراق قۇيۇپ سۇندۇم .

— ئاز ئىچىڭلار ، ئۇكىلىرىم ، ئاز ئىچىڭلار ! — دېدى ئۇ هاراقنى قولىغا ئېلىپ ، — مانا ياش ۋاقتىمدا مەنمۇ : «كىم

سەن ؟ » دېسە ، «مەن ! » دەپ مەيدەمگە ئۇرۇپ يۈرىدىغانلاردىن ئىدىم . ئىچىپ ـ ئىچىپ بولغان ئەھۋالىمىز مۇشۇ . «سۈيى يوق يەردىن قاچ ، پۇلى يوق ئەردىن» دەپ ئاخىردا خوتۇنىمۇ تاشلاپ كەتتى . بىر ئوبدان خىزمەتتىكى بالىلىرىم ، كېلىنلىرىم بار ، يېنىدا تۇرالمايمەن . مۇشۇ ھاراقكەشلىكىم بىلەن ھەممىنى تۈيغۇزدۇم . بەزىدە ئۆزۈمگە «زادى نېمە بولغان ئادەممەن ـ ھە ! » دەپ ئويلاپ قالىمەن . يەنە ئىچمىسەم تۇرالمايمەن . ھاراقنى ئىچىپ ـ ئىچىپ مەست بولۇپ ، كەچتە غېرىب پاكىزامغا بېرىپ گۈپلا چۈشۈپ ئۇخلاپ قالىمەن . ئەتىسى ئويغىنىپ : «خۇدايا شۈكرى ، مەن تېخى تىرىككەنمەن ـ ھە ! » دەيمەن ، يەنە قاۋاقتا قاراپ ماڭمەن…

ئۇ رومكىدىكى ھاراقنى ئالدىرىماي تەمشىپ يوتۇپ ، ئاغزىنى ئالىقىنى بىلەن ئېرتتى ـ دە ، رومكىنى قايتۇرۇپ بەردى . «زاكۇسكا يەڭ» دەپ بىر تۇخۇمنى تەڭلىگەن قولۇم ھاۋادىلا ئېسىلىپ قالدى . ئۇ بېشىنى ئۈستەلگە قويۇپلا ئۇيقۇغا كەتكەنىدى .

— مانا تۇرمۇش ! — دېدى شامىل قۇلىقىمغا پىچىرلاپ .

يەنە بىر ـ ئىككى رومكىدىن ئىچىپ تۇراتتۇق ، يېشى توختىغان بىر كىشى يېرىم بوتۇلكىدەك ھاراقنى كۆتۈرۈپ ، بېشىنى ئۈستەلگە قويۇپ ئۇخلاۋاتقان ھېلىقى ئىچەرمەننىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى .

— پاھ ، ھەسەنباي ئۇيقۇغا تېگىپتۇ ـ دە ! — دېدى ئۇ يېنىدىكى ئادەمگە قاراپ ، — قويۇي ، مېنىڭ ھارىقىمدىن بىرەر رومكا ئىچىپ قويمامسەن ؟

ئۇخلاۋاتقان كىشى بېشىنى كۆتۈرۈپ ، يېڭى كەلگەن مېھمان

سۇنغان ھاراقنى «رەھمەت» دەپ ئېلىپ ، يەنە ئالدىرىماي يوتتى-دە ، بېشىنى ئۈستەلگە قويدى .

— ياخشى ئادەم ، — دېدى يېڭى كەلگەن كىشى ھەسەنبايىنى بىزگە تونۇشتۇرۇپ ، — كاتتا بىر باينىڭ ئوغلى بولىدىغان ، ئۆمرى ئويناپلا ئۆتۈپ كەتتى ـ دە بىچارىنىڭ ، مانا ئاخىرىدا ھەممىدىن ئايرىلىپ ، ئىچمىسە تۇرالمايدىغان كۈنگە قالدى . قېنى كەلمەمسىلەر ؟

— خۇش ، بەھۇزۇر — دېيىشتۇق .

— ھەي ، بۇ ھاراق دېگەن نېمىنىغۇ مەنمۇ بىر ئوبدانلا ئىچمەيدىغان بولۇپ قالغان ، — دەپ گەپ باشلىدى ھېلىقى كىشى قولىدىكى ھارىقىنى كۆتۈرۈۋېتىپ ، — يېقىندا بىر رەنجىش بولۇپ قېلىپ يەنە ئىچىپ سالدىم . نېمە رەنجىش دېسەڭلار ، ئۇزۇن يىل بولدى ، ئۆي باشقۇرۇشنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرىمەن دەڭلا ، ئىنىلىرىم ، بىر كۈنى ئولتۇرسام ، ئۆي باشقۇرۇشنىڭ ئادەملىرى كېلىپ :

«ئاكا ، سىز بۇ ئۆيدىن كۆچۈپ بەرسىڭىز» دەيدۇ .

«نېمە گەپ ؟ » دېسەم .

«ئاۋۇ ئۆيدىكى قوشنىڭىزنى بىلىسىزغۇ ؟ » دەيدۇ . ماڭا قوشنا بولۇپ ئولتۇرىدىغان بىر ياش بالا بولىدىغان .

«ھە ، بىلىمەن ، يېمەكلىكلەر شىركىتىدە ئىشلەيدىغان ماۋۇ بىر تام قوشناممۇ ؟ » دېدىم . ئۇلار :

«ھە ، شۇ قوشنىڭىز ھازىر بۆلۈم باشلىقى بولۇپ ئۆستى . ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيى كىچىك بولۇپ قاپتۇ . سىز ئولتۇرۇۋاتقان بۇ ئۆينى قوشۇپ ، كېڭەيتىپ رېمونت قىلىپ ، شۇ يىگىتكە بەرمەكچى» دەيدۇ .

ئاچچىقىم نەدىن كەلدى :

«هوي ، مەنمىچۇ ئارمىيە يېڭى كەلگەن چاغلاردا مەھەللىدە ئاكتىپ بولۇپ ئىشلىگەن ؛ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىدا يىگىرمە — ئوتتۇز ئادەمگە باش بولۇپ ، گومىنداڭچىلار بىلەن سوقۇشۇپ ، يېڭى ھۆكۈمەت ئۇچۇن قان ئاققۇزغان . ئەمدىزە ، تېخى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا يىرتىق ئىشتان كىيىپ يۇرگەن نېمىلەرگە ئۆيۈمنى بوشىتىپ بېرىپ ، كۈدە - كۆرپەمنى يۇدۇپ نەدە سەرسان بولۇپ يۇرگۈدەكمەن . بېرىپ باشلىقىڭغا ئېيت ، كۆچمەيمەن ، قولىدىن كەلگىنىنى قىلسۇن !» دېدىم .

مېنىڭغۇ ئۆيدىن كۆچۇرۇۋېتىلمىدى ، شۇنداق بولسىمۇ ، ئاچچىقىمدا كونا پەلتويۇمنى سېتىپ ، مانا ئۇچ كۇن بولدى ، پۇلىغا ھاراق ئىچىپ يۇرىمەن .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز كۇلۇۋەتتۇق .

— كۆزەتچىلىك قىلىمەن ، — دېدى ئۇ ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ ، — بىزدەك ياشقا چوڭ بولۇپ قالغان ئادەمگە كۆزەتچىلىكتىن باشقا نېمە ئىش قالدى ، دەيسىلەر ؟ شۇنىڭغىمۇ ئاران ئېرىشتىم . نەدە كۆزەتچىلىك قىلسام ، ئىككى - ئۇچ ئاي ئۆتمەيلا بوشىتىۋېتىپ ، شۇ يەرنىڭ كادىرىدىن بىرى ئۇرۇق - تۇغقىنىنى ئەكېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇۋالىدۇ . ئۆتكەندە بىر ئورۇنغا كۆزەتچىلىك قىلىپ ، بەش يۇز يۇەن قەرز بولۇپ قېلىۋىدىم ، قەرزنى ئۇزۇۋۇەتسۇن ، دەپ خېلى ئۇزاق ئىشلىتىپ قالدى . «ھە ، ئىشنىڭ يولى مۇنداقكەن - دە !» دېدىم . ھازىرقى كۆزەتچىلىك قىلىۋاتقان ئورنۇمغا ئىككى مىڭ يۇەندەك قەرز بولدۇم ، خۇدا بۇيرۇسا ، ئەمدى ئۇ يەرگە چىكىپلا كەتتۇق دەڭلا... قېنى كەلمەمسىلەر ؟...

ئۇ مۇغەمبەرلەرچە كۆز قىسىپ قويۇپ ، قولىدىكى ھاراقنى كۆتۇرۇۋەتتى ، شامىل «مانا تۇرمۇش !» دېگەندەك ماڭا لاپ قىلىپ قارىدى - دە ، قويۇن دەپتىرىنى ئېلىپ ، كىتىرلىتىپ بىرنېمىلەرنى خاتىرىلەشكە باشلىدى .

قاراڭغۇ چۇشكەنسېرى مومىسى باققان خوجايىنىنىڭ سودىسى قىزغىلى تۇردى . كونا مەستلەرگە يېڭى كىرگەن مەستلەر قېتىلىپ ، دۇكاننىڭ ئىچى ژاڭ - چۇڭغا توشتى . كەيپىچىلىكتە خېرىدارلار تونۇشسۇن ، تونۇشمىسۇن بىر - بىرىگە قاراپ كۇلۇمسىرەپ ھاراق سۇنۇشاتتى ، دوللىرىغا قېقىشىپ ئەھۋال سورىشاتتى . قايسىبىرلىرى بىزگىمۇ ئۇلپەتچىلىك كۆرسىتىپ ھاراق تەڭلەيتتى . ئاز - ئازدىن ئىچىپ بىزمۇ ھېلىقى بىر بوتۇلكا ھاراقنى قۇرۇقداپ قويغانىدۇق . كۇچلۇك ھاراقنىڭ تەسىرىدە كۆز ئالدىمدىكى مەستلەرنىڭ قىزارغان يۇزلىرى ، مەنىسىز كۇلكە قېتىپ قالغان چىرايلار ، ئەلەڭشىگەن كۆزلەر ئوتتۇرىدىكى قوپال ئۇستەل بىلەن قېتىلىپ بىر گەۋدىگە ئايلىنىپ ، موريدىن كۆتۇرۇلگەن ئىسسىق ھاۋادەك يېنىك تەۋرەپ تۇراتتى . شامىل يەنە ھاراق ئەكېلىش ئۇچۇن تەمشەلگەن بولسىمۇ ، مەن ئۇنى توتۇۋېلىپ ئونىمىدىم . ئۇمۇ ئەتراپتىكىلەرنىڭ بىرقانچە «كەلمەمسىلەر»لىرىگە شېرىك بولۇپ ، ئوبدانلا مەست بولۇپ قالغانىدى . بۇ يەردىن ئالدىراپ كەتكۇسىمۇ يوقتەك قىلاتتى . ئەمدى ئۇ تۇرمۇش ئۆگىنىشنى ، خاتىرە يېزىشنى ئونتۇپ ئۆزىنىڭ گېپىگە چۇشكەنىدى .

— قارا ، قارا ! — دەپ مېنى نوقۇيتتى ئۇ ، — ئاۋۇ رومكا تۇتۇپ تۇرغان ئادەمنى كۆردۇڭمۇ ؟ قول تومۇرلىرىنىڭ كۆپكۆك ، يوغانلىقىغا قارا ، ئۇ چوقۇم يا تامچى ، يا تۆمۇرچى ،

ئاۋازىنىڭ بازغان ئۇرغاندەك گۈلدۈرلەپ چىقىۋاتقىنىنى ئاڭلىدىڭمۇ ؟... ماۋۇ ئادەمنىڭ يۈز - كۆزلىرىدىكى قورۇقلارغا سەپسالدىڭمۇ ؟ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا نۇرغۇن ئاچچىق كەچۈرمىشلەر-نىڭ يىغىندىسى بار... مۇنۇ قولىنى كۆكسىدىن چۈشۈرمەي جىمى ئادەمگە قاراپ ھىجىيىپ تۇرغان كاززاپنى قارا ، ھەرقاچان ئۇ يېنىدا ئولتۇرغان ئاۋۇ بىچارىنىڭ پۇلىنى ئالداپ خەجلەيدۇ... يا قۇدرەت ! بايا تىن بېرى بېشىنى ئۇستەلدىن كۆتۈرمەي مۈگدەۋاتقان ھەسەنباينى كۆرۈۋاتامسەن ؟ ئەمدى ئۇ سەگىپ ، باشقىدىنلا تېتىكلىشىپ كېتىپتۇ... قانداق ، مېنىڭ دېگىنىمدەكمىكەن ؟ ئۆگىنىمەن دېگەن ئادەمگە بۇ يەردە تۇرمۇش دېگىنىڭ ئېشىپ - تېشىپ تۇرىدۇ . بولۇپمۇ سەندەك ھېكايە يازىدىغان ئادەم كۇندە كېلىدىغان يەر - دە ، بۇ !... ھاراق ئەكېلەي دېسەم ئۇنمايۋاتسەن ، قورساقمۇ ئېچىپ قالدى . بولمىسا سېنى يەنە بىر يەرگە باشلاپ باراي... ياق ، ياق ، قاۋاق ئەمەس ؛ كۆڭۈلدىكىدەك بىر ياش چوكانىڭ ئۆيى ، قورقما ، ئۆزى تۇل ، پۇللۇق خوتۇن . يەمسەن ، ئىچەمسەن ، ھەممە نېمە باشقا گەپ - دە . چۈنقىتەك بەل ، تولغان ساغرا ، ئاپئاق كۆكرەك ، مانا ، ناز ، خۇلق ، ئادەم كۇتۇش دېگەنلەرنى شۇلاردىن سورا...

شامىلنىڭ ئاغزىدىن ئەمدى تېتىقسىز پاراڭلار چىققىلى تۇردى . كەتمىسەك بولمايدىغانلىقىنى پەملەپ قالدىم ، يەنە ئازراقلا ئولتۇرساق ، خەقنىڭ ئويۇنىنى كۆرىمىز دەپ كېلىپ ، ئۆزىمىز ئويۇن قويۇپ بېرىدىغاندەك قىلاتتۇق... دەل شۇ چاغدا ، قولتۇقىغا نەقىشلىك دۇتار قىستۇرۇۋالغان بىر يىلەنگە ئەگىشىپ يەنە ئىككى - ئۈچ خېرىدار دۇكانغا كىرىپ كەلدى . ئولتۇرغانلار : «ۋاھ ، مانا ياسىن ،دۇتار ،مۇ كېلىپ قالدى . تازا

بىر ساز ئاڭلايدىغان بولدۇق - دە» دېيىشىپ چۈرقىرىشىپ كەتتى .

ياسىن «دۇتار» قولتۇقىدىكى دۇتارنى تامنىڭ بۇلۇڭىغا بېشىنى يۇقىرى قىلىپ تىكلەپ قويۇپ ، ئاغىنەم شامىلنىڭ يېنىدىكى بوش ئورۇنغا كېلىپ ئولتۇردى . ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كىرگەنلەر تۆت - بەش بوتۇلكا ھاراق ، خاسىڭ ، مايلىق پۇرچاق دېگەندەك زاكۇسكىلارنى ئەكېلىپ جوزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا يايدى . بىرى ھاراقنى ئاغزىنى گۈپپىدە ئېچىپ : «قېنى ، ئاغىنىلەر ، ھەممەيلەن مۇشۇ ئوتتۇرىغا قارايلى !» دەپ ھاراق قۇيۇشنى باشلىۋەتتى ، ئەمدى يېرىم تۇنگە سوزۇلىدىغان «كاتتا» بىر ئولتۇرۇشنىڭ بولىدىغانلىقى جەزملىشىپ قالغانىدى . مەن كەتسەك بولاتتى ، دەپ شەرەت قىلىپ ، شامىلنىڭ يېڭىنى تارتىپ قويدۇم . لېكىن ئۇ ماڭا قاراپمۇ قويماي ، «بۇگۈن قانغۇچە بىر ئوينىۋالىدىغان بولدۇق - دە !» دەپ جوزىغا بىرنى شاپىلاقلىدى-دە ، ئورنىدىن قوپۇپ سوزۇلۇپ تۇرۇپ ، بايا كىرگەنلەر بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۇپ ، باشقىدىنلا جانلىنىپ كەتتى . يېڭى مېھمانلارنىڭ بىرى شامىلنىڭ قولىنى سىقىپ تۇرۇپ ، تۇيۇقسىزلا :

— ھوي ، قاراڭلار ، ماۋۇ شامىل شائىر ئەمەسمۇ ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى ، — قېنى ئولتۇرۇڭ ، ئولتۇرۇڭ !

«شائىر» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ ، ۋاراڭ - چۇرۇڭ بېسىقىپ ، ھەممىنىڭ كۆزى شامىلغا قادالدى . شامىل خۇددى ئۆزىنىڭ كىملىكىنى ئەمدى چۈشىنىۋاتقاندەك ئۆزىگە سالاپەت بېرىپ ، قولى يەتكەن ئەتراپتىكى ھەممەيلەن بىلەن قايتا كۆرۈشۇپ ئولتۇردى .

— مانا ، ماۋۇ ، مېنىڭ ئاغىنەم بولىدۇ ، — دېدى ئۇ مېنى كۆپچىلىككە تونۇشتۇرۇپ ، — يازغۇچى . يازغۇچى دېسەم نېمە قىلىدىغان ئادەمكىن دەپ قالماڭلار ، ھېكايە يازىدىغان شائىر .

پاھ ! كۆپىنىڭ ھۆرمەت نەزىرى ماڭىمۇ تېكىلدى .

— سىلەرنىڭمۇ قەدىمكىلارمۇ بۇ يەرلەرگە يېتىدىكەن - ھە ! ؟ ھېلىقى ئۇلتۇرۇشتىكى ئىش ئېسىمدىن چىقمايدۇ - دە ، — دېدى بايىقى شاملىنى تونۇۋالغان كىشى ئۇنىڭغا قاراپ ، — ۋاتىلداپ سورۇننى بېشىغا كىيگەن ۋاھاپ «كاسكا» نى :

ھەي ۋاھاپ ،
ھەي ، ھەي ۋاھاپ ،
ئولتۇرۇشنى بۇزدۇڭ ئىتتەك قاۋاپ .

دەپ قالتىس رەسۋا قىلغانتىڭىز .

— ھە ، ئۇ شۇنداقلا بىر كېلىپ قالغان ئىلھام دەڭە !

— «بولاي» دېگەن كىتابىڭىزنى ئوقۇدۇم ، قالتىس يېزىپسىز - دە !...

كىتابنىڭ گېپى چىقىۋىدى ، باشقىلار تېخىمۇ جىمىپ كەتتى . بۇ جىمجىتلىقنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي پوكەيدەن بېشىنى چىقىرىپ قاراپ تۇرغان مومىسى باققان خوجايىننىڭ چىرايىمۇ شادلىققا تولدى . كىتاب يازغان ئادەملەرنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ ئولتۇرۇشى «مۇساپىرلار قاۋۇقى» ئوچۇنمۇ بىر شەرەپ - دە !... ئۇ ئۆزىگە خاس سىپايى ھەركەتلەر بىلەن پوكەيدىن ئاتلاپ چىقىپ ، شامىل بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئالدىغا ئالاھىدە كېلىپ كۆرۇشتى .

— بىزنىڭ بۇ دۇكىنىمىزنىڭ شارائىتى ناچار ، خاپا بولۇشمايلا ، مانا ماۋۇ داستىخىنىڭلارغا ئاتىغىنىم بولسۇن ، — دېدى - دە ، يىگىرمە - ئوتتۇز تۇخۇمنى ئەكېلىپ ئۇستەلگە قاتار تىزىۋېتىپ كەتتى .

شۇنىڭ بىلەن ھاراق ئىچىش باشلىنىپ كەتتى ، لېكىن كىشىلەر ئىختىيارىي پاراڭ قىلىشتىن سەل قورۇنۇپ ، شاملىنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇرۇشاتتى .

— ئۇزۇن بولدى كۆرۈنمىدىڭىز ، چوڭراق بىر نېمە يېزىۋاتامسىز ، يا... ھۆكۈمەت شائىرلارنى شەھەرمۇ شەھەر ئايلاندۇرىدۇ ، دەپ ئاڭلىۋىدىم ، يىراقراق بىر يەرلەردە سايا‌ھەتتە بولدىڭىزمۇ ؟

— ھە ، — دېدى شامىل ئۆزىنىڭ ئۆچىرىتىنى شاققىدە ئېلىپ ئىچىۋېتىپ ، — ئىچكى ئۆلكىلەرنى بىر قۇر ئايلىنىپ كەلدىم .

«ئىم ! » دەپ قالدىم . ئەمدى ئاغىنەمنىڭ راست - يالغانىنى قېتىپ پو ئاتىدىغان كېسىلى قوزغالغانىدى .

— نەلەرنى ئايلاندىڭىز ؟

— گۇاڭجۇ ، خاڭجۇ ، بېيجىڭ ، شاڭخەي دېگەندەك ھەممە چوڭ شەھەرلەردە بولدۇم .

شاملىنىڭ ئىككى - ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا ، تونۇش شوپۇرغا يالۋۇرۇپ يۈرۈپ ، قارا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئۇرۇمچىگە بىر بېرىپ كەلگىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، ئۇنىڭ «چوڭ شەھەرلەرنى كۆردۇم» دېگىنى قىپقىزىل يالغان ئىدى . قېرىشقاندەك ھېلىقى ئاغىنىمۇ كوچىلاپ سوراۋەرگىلى تۇردى .

— ۋاھ ، قالتىس يەرلەر ، دەپ ئاڭلىۋىدۇق ، ئايروپىلان

بىلەن باردىڭىزمۇ ، پويىزدىمۇ ؟

— ئىلاجى بولمىغاندا چۈشمىسە ، ھازىرقى ۋاقىتتا پويىز دېگىنىڭلار بىر كۆتەك ھارۋا ـ دە . ئايروپىلان بىلەنلا ئۇچتۇم .

— ۋاھ ، ھۈزۈر قىپسىز ـ دە !

ئولتۇرغانلار تاماقلىرىنى چېكىپ كېتىشتى .

— ھۈزۈرى شۇ ! — دەپ تەستىقلىدى شامىل باشقىلاردىن ئاڭلىۋالغانلىرى بويىچە ئايروپىلاننىڭ ئىچىنى تەسۋىرلەپ ، — ئازادە ، لۆم ـ لۆم ئورۇندۇقتا خىيال سۈرۈپ مۈگدەپ ياتىدىغان گەپ . تازا مەزىگە ئەركەك چۈنىمۇ قونمىغان چىرايلىق قىزلار ئالدىمىزغا كېلىپ ، ھېلى ھەر ياڭزا ئىچىملىك ، ھېلى ھەر خىل كەمپۈتلەرنى تۈتۈپ ، «نېمە يەيسىز ، نېمە ئىچىسىز ؟» دەپ سوراپ تۇرىدۇ . ئايروپىلان موللاق ئاتىدىغان يەرگە كەلگەندە ، «بەللىرىگە تاسمىنى باغلىۋېلىشسىلا» دەيدۇ ، «ماڭەۋاي ، كىراغا نەچچە يۈز يۈەن پۇلنى ئالغاندىن كېيىن ، ئۆزۈڭ كېلىپ باغلاپ قويمامسەن !» دەپ قورساقنى چىقىرىپ ، كرېسلودا يانتۇ يېتىپ بېرىدىغان گەپ . ھېلىقى ئايدەك خېنىملار بېلىمىزنى قۇچاقلاپ ، تاسمىسىنى ئۆزى باغلاپ قويىدۇ . شۇنداق قىلىپ ، نەچچە كۈنلۈك يولغا بىر ـ ئىككى سائەتتىلا يېتىپ باردىغان گەپ…

ئاڭلاۋاتقانلار «قالتىس گەپكەن ـ ھە !» دېيىشىپ گۈدۈڭلىشىپ كەتتى . شامىلنىڭ ئاتقان پولىرىدىن خجىل بولۇپ ئولتۇرالمايلا قالدىم ، پېشىنى تارتىپ ـ تارتىپ قويسامۇ ، ئۇنىڭ شۇ تۇرقىدا ماڭا قارايدىغان كۆزى يوق ئىدى . يەنە بىرەيلەن :

— ئۇكام ، شاڭخەي دېگەننى ناھايىتىمۇ ئادەم جىق شەھەر دەيدىغۇ ؟ — دەپ سوراپ قالدى .

— ئۇنى بىر دېمەڭ ، — دېدى شامىل ، — ئادەمنىڭ تولىلىقىدىن ئىچىڭىز ئېلىشىدۇ . كوچىسىدا كېتىپ بېرىپ ئىتنىڭ ئارقىڭىزغا بۇرۇلىدىغان بولسىڭىز ، چوقۇم ئىككى ـ ئۈچ ئادەمگە ئۇسۇۋالسىز . يەكشەنبە كۈنىدىكى قىستاڭچىلىقتا كۈنىگە نەچچە ئون ئادەم دەسسىلىپلا يېقىلىپ قالىدىكەن ، بىر تەرەپتىن دوختۇرلار ئارىغا كىرىپ يېقىلغانلارنى زەمبىلىگە سېلىپ توشۇپ تۇرىدىكەن .

— ياللا ، پىلانلىق تۇغۇڭلار دېگەن گەپمۇ توغرا جۇمۇ ! گۇاڭجۇدا شىنجاڭدىن بېرىپ ئوقەت قىلىۋاتقانلار خېلى بار دەيدۇ ، كۆرگەنسىز ؟

— كۆرمىگەن ـ دە ! … — دېدى شامىل يەنە بىر رومكا ھاراقنى غۇرتۇلدىتىپ ئىچىپ تۇرۇپ .

— بەزى ياش بالىلارنى شۇ يەردىمۇ جېدەل ـ ماجىرا چىقىرىپ يۈرىدۇ ، دەيدىغۇ ؟

— مانا شۇ گەپ ئەمەسمۇ ، تۇرمۇش ئۆگىنەي دەپ ئۇلارغا بىرئاز ۋاقىت ئاربىلىشىپ يۈردۇم . كۆپىنچىسى ياش بالىلار ئىكەن . تەرەپ بولۇشۇپ ، بىر ـ بىرى بىلەن سوقۇشۇپ ئۇينايدىكەن . كۆرگەنلەر ھېچ ۋاقىتتا ئۇنى پالانچاخۇن ، پوكۇنچاخۇن ، دېمەيدۇ ـ دە ، «شىنجاڭلىقلار»لا دەيدۇ ، ھەممىزنىڭ نامىغا سەت .

— شۇنداق بولماي ! — دەپ كۆپچىلىك بۇ گەپنى تەستىقلاشتى .

— بىرنەچچە لاۋبەنلەرنى تۇتۇۋېلىپ ، «ئاغىنىلەر ، مۇشۇ قىلىقىڭلار قاملاشماپتۇ !» دەپ نەسىھەتمۇ قىلدىم ، يەنە ئادەم دېگەن غەلىتە نېمە ـ دە ، جېدەل بولغان جايدا تۇرۇپ قالسىڭىز ،

قېنىڭىز قىزىپ ، ئۆزىڭىزمۇ ئۇقماي جېدەلگە ئارىلىشىپ قالىدىكەنسىز . بىر كۈنى كەچتە بىرقانچەيلەن رېستوراندىن يېنىپ مېھمانخانىغا قايتىپ كېتىۋاتاتتۇق . «كەلدى ، كەلدى !» دېيىشىپ كەتتى . «نېمە كەلدى ؟» دېسەم ، «پوكۈنى قوشۇننىڭ ئادەملىرى كېلىۋاتىدۇ ، ئەمدى بىر قەپەس مۇشتلاش بولىدىغان بولدى» دېدى . راست دېگەندەك ، گەپ ئاخىرلاشمايلا ئىككى تەرەپ تار كوچىدا تۇتۇشۇپ ، ئۇپۇر - توپۇر بولۇشۇپ كەتتى . مەن نېمە قىلارىمنى بىلمەي ، تۇرغان ئورنۇمدا تۇرۇپلا قاپتىمەن ، بىر چاغدا ، يېنىمدا بىر قارا كۆلەڭگە پەيدا بولغاندەك قىلدى ، شۇنداق قارىشىمغا قولاق تۈۋىمگە «قارس !» قىلىپ بىرنى سالماسما ، يۈزۈمنى سىلىسام ، بەش قولىنىڭ ئىزى مانا مەن دەپلا چىقىپتۇ . ئاچچىقىمدا ھېلىقىنى ياقىسىدىن قاماپ تۇتۇپ بىقىنىغا نەچچىنى سالدىم ، «ئېھ ، ئېھ...» دەپ ئىنجىقلاپلا قالدى ، تىڭشىسام ، ئاۋازى تونۇشتەك قىلىدۇ . يورۇققا سۆرەپ ئاپىرىپ قارىسام ، لەڭگەردىكى بىر تۇغقان تاغامنىڭ ئوغلى ئىكەن...

پاراققىدە كۆلكە ئاۋازى قاۋاق ئىچىنى بىر ئالدى . بۇ كەيپىياتتىن ئىلھاملانغان شامىل ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە :

— بۇرادەرلەر ، سىلەرگە يېڭى يازغان بىر شېئىرىمنى ئوقۇپ بېرىشىمگە رۇخسەت قىلىڭلار ، — دەپ يانچۇقىدىن خاتىرىسىنى چىقاردى ، «ئىت بولاي» دەپ ، شېئىرىنىڭ ماۋزۇسىنى تەنتەنىلىك جاكارلاپ ئەتراپقا بىر قارىۋەتتى :

خالايمەن بۇرادەرلەر ،
خالايمەن .
بىر ئۆمۈر ئىشكىڭلاردا ئىت بولۇشنى .

ئۆزۈڭلارنى ،
مۇلكۈڭلارنى ،
چىلبۆرىلەر —
ياۋلاردىن سەگەك تۇرۇپ قوغداشنى .
قاراڭغۇ تۈن ،
سىلەر ئۇيقۇدا ،
مەن ئويغاقمەن ھويلاڭلاردا .
ئېھ !
نېمە ئارمان ئۆلۈپ كەتسەم ،
سادىق ئىت بولۇپ بوسۇغىدا...

ئاغىنەمنىڭ تېتىقسىز قىلىقلىرىغا ئىچىم تىتىلداپ ، قاۋاقتىن قېچىپ چىقىپ كەتكۈدەك بولدۇم ، شېئىر ئاخىرلىشىشى بىلەن ، مەستلەر ۋارقىرىشىپ ، «ئاجايىپ !... ياشا !» دېيىشىپ كەتتى . بۇ چۇقان پەسىيىشى بىلەن ئارىدىن ياشتا چوڭراق بىرەيلەن تۇرۇپ :

— شامىل ئىنىمىز ئوبدان گەپلەرنى قىلىپ بەردى ، شېئىرىنىمۇ ئاڭلىدۇق ، ئەمدى ماۋۇ ياسىنجان ئىنىمىز دۇتارنى ئېلىپ بىردەم پەيزى قىلىپ بەرسە قانداق دەيسىلەر ؟ — دېدى .

كۆپچىلىك «بولىدۇ !» دېيىشتى ، مەنمۇ «خۇداغا شۈكرى» دەپ يېنىك تىندىم ، ياسىنجان ساقىي تولدۇرۇپ قۇيغان بىر رومكا ھاراقنى گۈپپىدە كۆتۈرۈۋېتىپ ، دۇتارنى قولىغا ئېلىپ سازلىدى . دۇكانىنىڭ ئىچىنى قايتا جىمجىتلىق باستى . ۋاقتىمۇ خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان ئوخشايدۇ ، قارىسام ، مومىسى

باققان خوجايين دۇكانىنىڭ ھېلىقى ھاراق ساتىدىغان تەرىپىنى قۇلۇپلاپ كېتىپ قاپتۇ ، كىمدۇر بىرى دۇكانىنىڭ قاناتلىق چوڭ ئىشىكىنىمۇ قىيا يېپىپ قويۇپتۇ . ياسىنجان دۇتارنى لەرزان ئۇرۇپ چېلىپ ، مۇقام باشلىدى :

پەلەكتىن ياخشىلىق كەلدى ، دېبان كۆڭلۈڭنى شاد ئەتمە ،
يامانلىق ھەم يېتەر ، ھالا ئۇنۇت ، ئۆتكەننى ياد ئەتمە .

كەيپ بولغانلارنىڭ كۆزلىرى تېخىمۇ يۇمۇلۇپ ، باشلىرى تېخىمۇ تۆۋەن چۈشتى ، چوڭلار «ھەق !» دەپ ئېغىر تىنىشتى .

زامان ئەھلىگە گەر يۇز قۇياشچە مېھرى كۆرگۈزسەڭ ،
ۋاپانى سەن ئۇلاردىن زەررە چاغلىق ئېتىقاد ئەتمە .

شۇ چاغدا ، قۇلقىمغا مۇقامنىڭ پەيزىنى ئۇچۇرىدىغان بىر غەلىتە تاۋۇش ئىشىتىلگەندەك بولدى . «بۇ نېمە ئاۋازدۇر ؟» دەپ ئەتراپىمغا نەزەر سالدىم ، قارىسام ، شامىل ئىككى ئالقىنىنىڭ ئوستىگە بېشىنى قويۇپ ، خودىدى بوسۇغىدا يانقان ئىتتەك خاتىرجەم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ . «ئىت بولغان بولسىمۇ ، قورسىقى تويسىلا ئۇخلايدىغان ناھايىتى ناچار ئىت بولغۇدەك...» دەپ قالدىم . بايىقى غەيرىي ئاۋازى ئۇنىڭ يېرىم ئوچۇق قالغان ئاغزىدىن چىقىۋاتقان خورەك ئىكەن .

قىلىپ ياخش ئەمە كەسپي شىئارىڭنى ئىسلاھ ئەتكىل ،
ۋەلى خاسىت خىيالىڭ بىرلە ھەر دەم بىر پاسات ئەتمە

ياسىن «دۇتار» مۇقامنى ناھايىتى بېرىلىپ ، تەسىرلىك ئېتىۋاتاتتى . ئاغىنەمنىڭ كانىيىدىن چىقىۋاتقان ھېلىقى خورەكمۇ كىشىنى بىئارام قىلىپ ، بارغانسېرى ئەۋجىگە چىققىلى تۇردى . بايقىغانلار نارازى بولۇپ ، غودۇراشقا باشلىدى . ئالاقزادىلىك ئىچىدە شامىلنى قاتتىق بىر نوقۇپ قويۇۋېدىم ، خورىكى توختىماق تۇگۈل ، بەئەينى كېسىلى تۇتقان بىمارنىڭ ، چالا بوغۇزلانغان مالنىڭ بوغۇزىدىن چىققان خارقىراشقا ئايلىنىپ ئىشنى بۇزدى . شامىلنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ دۇتار چېلىۋاتقان ياسىن «دۇتار» نىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى . ئۇ دۇتارنى قويۇپ ، ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە ، شامىلنى گەجگىسىدىن تۇتۇپ يۇلۇۋېلىپ ، قاتتىق بىر سىلكىپ ، يەنە بېسىپ ئورنىغا ئولتۇرغۇزۇپ قويدى .

— نېمە بولدى ، نېمە بولدى !؟ — دېدى ھېچنېمىنى چۈشەنمىگەن شامىل ئەتراپقا چەكچىيىپ قاراپ .

— سەن ئادەممۇ ، ھايۋانمۇ ؟

— مەن نېمە قىلدىم ؟

— بىزنىڭ ناخشا - سازلىرىمىز قاملاشمايۋاتقان بولسىمۇ ، بىردەم قۇلاق سېلىپ ئاڭلاپ قويساڭ ئۆلەمسەن ؟ سېنىڭ نەرىڭ شائىر ؟ بايا تىن بېرى سېنىڭ ئانقان پولىرىڭ ، لاۋزا شېئىرلىرىڭنى ساڭا ھۆرمەت قىلىپ ، چىداپ تۇرۇپ ئاڭلىدۇققۇ !... ئۆزۇڭچە بىزنى ھېچنېمە بىلمەيدىغان نېمىلەركەن ، دەپ ئويلامسەن ؟ بوران بولاي ، شامال بولاي ، ئىت بولاي ، مۇشۇك بولاي دېگەنلىرىڭ شۇمۇ شېئىرما ؟ ھەقىقىي شائىر بولساڭ «ئادەم بولاي» دەپ يازمامسەن ، ئادەم ! دۇنيادا ئادەم بولماقتىن ئۇلۇغ ئىش بارمۇ !؟... چىقە دۇكاندىن ،

خوربكىڭنى ئۆيۈڭگە بېرىپ تارت !...

شۇ گەپ بىلەن بىرەيلەن قوپۇپ شامىلنى ياقىسىدىن سۆرىدى ، يەنە بىرەيلەن «شائىر دېگەن سەندەك بولسا» دەپ كۆتىگە بىرنى تېپىپ ، دۇكاندىن ئىتتىرىپ چىقىرىۋەتتى .

— ماۋۇ ئاغىنىسىنى قانداق قىلىمىز ؟

— ئۇنىمۇ شائىر دەۋاتاتتىغۇ !

— ھەيدە !...

«ھەيدە !» دېگۈچىنىڭ گېپى ئاخىرلىشىپ بولغۇچە چاقچاقلىق قىلىپ ، تالاغا ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىۋېلىپ ، تېپىك يېيىشتىن قۇتۇلۇپ قالدىم . ئەمما تالاغا چىقىپلا تۇرۇپ قالدىم ، ئەللىك سومغا يېڭىلا ئالغان شىلەپەم ئۇستەل ئۈستىدە ئۇنتۇلۇپ قالغانىدى ، «ئىسىت ، مەستەر سېتىپ ، پۇلىغا ھاراق ئىچىۋېتىدىغان بولدى - ده !» دەپ تۇرۇشۇمغا ، شىلەپەمۇ ئارقامدىن ئۆچۈپ چىقتى . يەردىن ئېلىپ ، توپىسىنىمۇ قاقماي بېشىمغا كىيدىم - ده ، ئاغىنەمنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردۈم .

مانا ، «مۇساپىرلار قاۋىقى» دىن قوغلاندى بولغىنىمىزغىمۇ خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى . شۇنىڭدىن بېرى ئاغىنەم شامىلنى كۆرمىدىم . ئاڭلىسام ، ئۇ «ئادەم بولاي» دېگەن يېڭى شېئىرى ئۈستىدە ئىشلەۋېتىپتۇدەك...

1990 - يىل ، غۇلجا

ئاق مەسچىت

كېچىچە چىققان قاتتىق بوران قارا بۇلۇتلارنى شەرققە سۈرۈپ ، سەھەرگە يېقىن ئاسمان گۈمبىزىدە سانسىز يۇلتۇزلار يەنە چاراقلاپ كەتتى .

«خىسلەتلىك ئالەم ! — دەپ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى بامدات نامىزىغا تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن تالاغا چىققان ھەيدەر بوۋاي بىر قولىدا چۆگۈننى تۇتقىنىچە ئاسمانغا قاراپ ، — مانا ، كېچىچە بۇ دالىدا بوران قوتۇراپ ، ئاسمانىنى دۈم كۆمتۇرۇۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا گۈركىرەپ كەتكەنىدى ، بىر دەمدىلا جاھان يەنە تىنچىپ سۈكۈتكە چۆكۈپتۇ . »

قەيەردىدۇر بىر نەرسىنىڭ تاشلارغا تېگىپ جاراڭلىغان ئاۋازى سەھەرنىڭ بۇ جىمجىتلىقىنى بۇزدى . بوۋاي قولاق سېلىپ تىڭشىدى . ئۇنىڭ قولىقىنىڭ سەزگۈرلۈكى ياش ۋاقتىدىكىدىن قېلىشمايتتى . تۆۋەندە — قەدىمكى شەھەر خارابىسى تەرەپتە كىمدۇربىرى ياققان چىراغ غىل - پال يورۇپ غايىب بولدى . بوۋاينىڭ كۆزىگە بىر يورۇق يۇلتۇز كۆكتىن خارابىلىك ئىچىگە ئېقىپ چۈشۈپ ئۆچكەندەك بىلىندى... بىلگۈچى ئاللا ، بوۋاي قاچاندۇر بىر چاغدا ، يەنە مۇشۇنداق يۇلتۇزلۇق سەھەر ۋاقتىدا تالاغا چىقىپ ، قەدىمكى شەھەر خارابىسى ئۈستىدە يورۇپ تۇرغان غەلىتە نۇرنى كۆرگەنىدى . ئۇ كەملەردە بوۋاي ياش ۋە

قورقۇمسىز ئىدى . يەردىن ئارغامچا بويى ئېگىزلىكتە ئېسىلىپ تۇرغان ھېلىقى نۇرنى قوغلىشىپ ئۇ تاڭ يورۇغۇچە ماڭدى . ئەتراپقا يورۇق چۈشكەندە ئۆزىنىڭ تازىمۇ يىراقلاپ ، شارقىراپ ئېقىۋاتقان دەريانىڭ بويىغىلا كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى . دەريا ئۈستىنى داكىدەك نېپىز تۇمان قاپلىغان بولۇپ ، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى بولسا ئارقىدا قالغانىدى . بەزىدە كۆزىنىڭ ئادەمنى ئاشۇنداق ئالداپ قويىدىغان چاغلىرىمۇ بولىدۇ . بوۋاي ھازىر ئۆزىنىڭ كۆزىگە تېخىمۇ ئىشەنمەيتتى .

ھەيدەر بوۋاي تاھارەت ئېلىپ بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا ، تاشلارنىڭ شاراقشىغان ئاۋازى تېخىمۇ ئېنىق ئاڭلانغاندەك بولدى . بوۋاي يەنە جىمجىت تۇرۇپ قۇلاق سالدى .قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىنى كىمدۇر بىرى كولاۋاتقاندەك قىلاتتى . «ھە ، يەنە بىر تەۋەككۈلچى تەلىيىنى سىناۋېتىپتۇ - دە ! » دەپ قولىنى شىلتىدى بوۋاي .

بوۋاينىڭ پۈتكۈل ئۆمرى دېگۈدەك مانا مۇشۇ دۆڭلۈكتە ئۆتكەن . كىشىلەر بۇ يەرنى «تاشدۆڭ» دەپ ئاتىشىدۇ . دۆڭ ئۈستىدە قورام تاشلاردىن ئۇل قويۇپ سالغان ھەيۋەتلىك بىر مەسچىت بار . تاشدۆڭ يىراق - يېقىندىكى يۇرتلارغا ئاشۇ مەسچىتى بىلەن مەشھۇر . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، ناھايىتى ئۇزۇن يىللارنىڭ ئالدىدا ، تاشدۆڭ بىر مەھەللە بولغانىكەن . ئالەمنىڭ شۇنچە كەڭرىچىلىكىدە ، كىشىلەرنىڭ نېمىشقا بۇ تاقىر ، تاشلىق دۆڭگە ئۆيلەرنى سېلىپ ، مەھەللە قىلىپ ئولتۇرۇشقىنىنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ . ئېھتىمال ، بۇ يەرنىڭ بىر مەھەللە بولۇپ قېلىشىغا ئاشۇ ئاق مەسچىت سەۋەب بولغاندۇر . بۇ مەسچىت تاشدۆڭنىڭ ئەڭ ئېگىز يېرىگە سېلىنغانىدى . مەسچىت ئۆزىنىڭ

كۆركەم قۇرۇلمىسى ، ئېگىز پەشتاقلىرى بىلەن ناھايىتى سەلتەنەتلىك كۆرۈنەتتى . دىنىي ئەقىدىنىڭ كۈچى نېمىدېگەن ئۇلۇغ . ئادەملەر ئۆزى شۇنچە نامرات ياشىسىمۇ ، يارانقان ئېگىسىگە ئىبادەت قىلىدىغان سورۇنلارنى يەنە ئۇلار ئاجايىپ بېزىگەن . ئاق مەسچىتنىڭ ئىشىك - دېرىزە ، ھەربىر تۈۋرۈك ، تام - تورۇسلىرىغا چېكىلگەن نەقىشلەر بۇ مەسچىتنى سالدۇرغۇچىلارنىڭ ئەينى ۋاقىتتا بۇ يەرگە ماھىر بىناكارلىق ئۇستىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ ، خېلى ئەقىدە بىلەن ئىش قىلغانلىقىغا گۇۋاھ بولۇپ تۇراتتى . مەسچىتنىڭ يان تەرىپىدىن ئۆتىدىغان بىر قەدىمىي يول بار ئىدى . ئۇزۇن سەپەردىن كېلىۋاتقان يولۇچىلار يىراقتىن ئاق مەسچىتنىڭ ئاپئاق ئاقارتىلغان تاملىرى ۋە ئېگىز مۇنارلىرىنى كۆرۈپ ، «ھە ، ئاق مەسچىتكە يېتىپ كەپتۇق - دە ! » دەپ خۇشال بولۇشاتتى ۋە بۇ يەردە بىردەم - يېرىمدەم توختاپ ، ناماز ۋاقتى بولغان بولسا نامىزىنى ئوقۇپ ، دېمىنى ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى .

بۇ يەر ئىلگىرى مەھەللە بولۇپ ، كېيىن مەسچىت سېلىنغانمۇ ياكى ئاۋۋال مەسچىت سېلىنىپ ، ئاندىن مەھەللە بولغانمۇ ؟ بۇنىڭ ئۆزى بىر سوئال ئىدى . بەزىلەر : «مەسچىت دېگەن ناماز ئوقۇيدىغان ئادەم بار جايغا سېلىنىدۇ - دە ! ئەلۋەتتە بۇ يەردە ئاۋۋال خېلى ئاۋات بىر مەھەللە بولغان ، ئاندىن بۇ مەسچىت چۈشكەن» دېيىشەتتى . يەنە بەزىلەر : «بۇ يەرگە ئاۋۋال ئاشۇ ئاق مەسچىت بىنا قىلىنغان ، ئاندىن مەسچىت ئەتراپىغا كىشىلەر ئۆيلەرنى سېلىپ ، مەھەللە قىلىپ ئاۋاتلاشتۇرغان» دەيتتى . ئەقلىي يەكۈن چىقارغاندا ، ئالدىنقى قاراش توغرىدەك قىلىدۇ . ئەلۋەتتە جامائەت بولغاندىن كېيىن ، ئاندىن مەسچىت

سېلىش زۆرۈرىيىتى كېلىپ چىقىدۇ - دە ! ؟ لېكىن ، كېيىنكى قاراشتىكىلەرنىڭمۇ ئۆز ئاساسلىرىغا ئىسپات بولىدىغان قىزىق ھېكايىلەر ئەل ئىچىدە ئېقىپ يۈرەتتى .

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، بىر زامانلاردا ، تاشدۆڭ ئۇستىدىكى ئوتۇغۇل - دوتۇغۇل سەھرا يولى بىلەن ماللىرىنى ئۇياق - بۇياققا ئۆتكۈزۈپ تۇرىدىغان بىر كاتتا باي بولغانىكەن . كارۋان دائىم مۇشۇ دۆڭگە يېتىپ كەلگەندە ئۇلاغلىرىنى توختىتىدىكەن . خىزمەتكارلار تاشدۆڭ ئاستىدىكى كۆۋرۈجەپ سۇ ئېقىپ تۇرغان سايدىن تۇلۇملارغا سۇ ئالىدىكەن . ئات - ئۇلاغلارنىڭ تۆشۈغلىرىنى بوشىتىپ ھاردۇق ئالدۇرۇپ ، بىرەر ۋاخ نامازلىرىنى ئوقۇپ ئۆتۈپ كېتىشىدىكەن . باينىڭ كاللىسىدا : مۇشۇ دۆڭ ئۇستىگە بىرەر مەسچىت سالدۇرۇپ قويماق لازىم ئىكەن ، دېگەن خىيال غىل - پال ئەكس ئېتىدىكەنۇ ، سودىسى تازا يۇرۇشۇپ تۇرغان ئالدىراش چاغلىرى بولغاچقا ، يەنە ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدىكەن . يىللار ئۆتكەنسېرى ، بايغا قېرىلىق يېتىپتۇ . ئۇ پۈزۈر تونلىرى بىلەن ئات ئۇستىدە ھەرقانچە چاندۇرماي قەددىنى تىك تۇتۇپ ئولتۇرسىمۇ ، ئۇستىخانلىرى سىرقىراپ ئاغرىپ ، ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى بەقۇۋۋەت چاغلىرىغا ئوخشاشماي قېلىۋاتقىنىنى ھېس قىلىدىكەن . بىر كۈنى ، ئۇ ئېسىگە ئۇنتۇلۇپ كەتكەن بىر ئىشنى ئالغاندەك بولۇپ ، ئېتىنى ئېگەرلىتىپ مىنىپ ، تاشدۆڭ ئۇستىگە يېتىپ كېلىپ توختاپتۇ- دە ، ئېگەردە قىڭغىيىپ ئولتۇرۇپ خىيالغا چۆشۈپ كېتىپتۇ .

ئادەم دېگەن شۇنداق . ياشايسەن ، ياشايسەن ، تىرىكچىلىكىنىڭ غېمىدە ھەر تەرەپكە پالاقلاپ بىر ئۆمۈر مال - دۇنيا يىغىسەن . بىر كۈنلەرگە بارغاندا ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىڭنى ،

قېرىلىق ۋە ئۆلۈمنىڭ ھېچ كىشىنىڭ بايلىقى ، تاجۇ تەختىگە باقماي يېتىپ كېلىدىغان مۇقەررەرلىك ئىكەنلىكىنى ، مىڭ جاپالاردا يىغقان مال - دۇنيالىرىڭنى گۆرگە بىللە ئەكېتىشنىڭ مۇمكىنچىلىكى يوقلۇقىنى چۈشىنىپ قالىسەن - دە ، ۋاھ ، مەن بۇنچىۋالا دۇنيانى نېمىگە يىغدىم ؟... ئەسلىدە بۇ قورساققا ھەر كۈنى ئازغىنە تاماق ، يېتىپ - قوپۇشقا بىرەر كىشىلىك ئورۇن بولسىلا بولىدىغان جاھان ئىكەنغۇ ! ؟ دېگەن يەرگە كېلىسەن...

شۇنداق قىلىپ ، باي ئات ئۇستىدە قىيسىيىپ ئولتۇرۇپ چوڭقۇر خىياللارغا پېتىپتۇ . شۇ چاغدا قەدىمكى شەھەر خارابىسى تەرەپتىن چاچ - ساقاللىرى كۈمۈشتەك ئاقارغان دەرۋىش سۈپەت بىر ئادەم چېقىپ كېلىۋاتقانىكەن . بۇ ئادەم ئۇزۇن بىر تاياقنى ھاسا قىلىپ تايىنىۋالغان بولۇپ ، بېشىدا يىرتىق كۆلاھ ، ئۇستىدە نېپىز ئەستەرلەنگەن ، رەڭگى ئۆڭگەن چەكمەن چاپان بار ئىكەن .

— ئەسسالامۇئەلەيكۈم ، ھۆرمەتلىك باي ! — دەپ باينىڭ خىيالىنى بۆلۈپتۇ ھېلىقى دەرۋىش سۈپەت كىشى .

باي ئالدىدا ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولۇپ قالغان ئادەمگە ئىتتىك قاراپتۇ . چۆللەرنى كېزىپ يۈرىدىغان ناتونۇش بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنى «ھۆرمەتلىك باي» دەپ چاقىرغىنىغا خۇشال بولۇپ پەخىرلىنىپتۇ ۋە ئات ئۇستىدە قەددىنى رۇسلاپ :

— ۋەئەلەيكۈم ئەسسالام ، سەن مېنى تونۇمسەن ؟ — دەپ سوراپتۇ .

— ئاستىڭدىكى ياخشى ئات ، قىممەتلىك ئېگەر - جابدۇقلار ، ئۇستۇڭدىكى ئېسىل تونلىرىڭ ھەرقانداق ئادەمگە

سېنىڭ كىملىكىڭنى بىلدۇرۇپ تۇرۇپتۇ . ساقال - بۇرۇتلىرىڭنىڭ پاكىز ياستىلغىنىغا قاراپ ، شەھەردە ئەڭ ئۇستا ساتىراشنىڭ قولى تەككەن بولسا كېرەك ، دەپ ئويلىدىم ، بىلگۈچى ئاللا ، مەن يەنە شۇنىمۇ پەرەز قىلدىمكى ، ھەرقاچان سەن بۇ يەردە : ياشىدىم ، ياشىدىم ، ئاخىرىدا نېمە بولدى ؟... مەن ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى يەنە بۇ دۇنيادا قېلىپ ، ئانامدىن تۇغما ھالەتتە ئۇ دۇنياغا كېتىمەنكەن... دېگەنلەرنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزۈۋاتىسەن . شۇنداق ، تاجۇتەخت ، شان - شەرەپ ، ئامەت ۋە بايلىق ، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتكۈنچى نەرسىلەر . ساڭا بۇ سىرلارنىڭ تېگىگە يەتكۈدەك ئەقىل بەرگىنى ئۈچۈن ياراتقان ئىگەمگە شۈكۈر قىل . شۇ ئاددىي ھەقىقەتنى چۈشەنمەي ، بىر ئۆمۈر كىبىر بىلەن ئۆتۈپ كېتىدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس ! — دەپتۇ دەرۋىش .

باي ھەيران بولۇپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ . ھېلىقى ئادەمگە قول بېرىپ كۆرۈشۈپتۇ . ئۇلار تاش ئۇستىگە كېلىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ .

— سەن توغرا ئېيتتىڭ . مەن ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىدا بولسىمۇ بىرەر ساۋابلىق ئىش قىلاي دەيمەن . خۇدا ئۆزى كەچۈرسۇن ، مەن ئۆمرۈمدە قانچىلىك گۇناھلىق ئىشلارنى قىلمىدىم ، دەيسەن ؟ بىر تەڭگە ئۈچۈن قانچە كىشىلەر بىلەن ياقىلاشتىم ، قانچە ئادەملەرنى ئالداپ ۋەيران قىلدىم . شۇ تاپتا ئىككىمىزنى يالىڭاچلىسا ، سەن مەندىن پاكىراق بولۇشۇڭ مۇمكىن ، — دەپتۇ باي .

— بىلگۈچى خۇدا ! — دەپتۇ دەرۋىش .

— بەزىدە ، خۇدايىم نېمىشقا بەزىلەرنى باي ، بەزىلەرنى گادای قىلىپ يارىتىدىغاندۇر ؟ نېمىشقا ئامەتنى بەزىلەرگە كۆپ ،

بەزىلەرگە ئازراق بېرىدىغاندۇ ؟ دەپ ئويلىنىدىغان بولۇپ قالدىم . سەن ئېيتقىنا ، باي بىلەن گادانىڭ زادى پەرقى نېمە ؟ — دەپ سوراپتۇ باي دەرۋىشتىن .

— بەلكىم گادای ساڭا قارىغاندا كۆپرەك ياش تۆككەندۇ ، سېنىڭ كۆلكەڭ ئۇنىڭدىن كۆپرەك بولغاندۇ . پەرقى شۇنچىلىكلا... خوش ، سەن نېمە قىلاي دەيسەن ؟ — دەپ سوراپتۇ دەرۋىش .

— ئىككىمىز تۇرغان مۇشۇ دۆڭگە كېلىشتۇرۇپ بىر مەسچىت سالدۇراي دەيمەن . قارا ، مانا بۇ يولدىن يولۇچىلار ئۆتۈپ تۇرىدۇ . سەپەر ئۇستىدە ئۇلار بۇ يەرگە چۈشۈپ نامىزنى ئۆتىسۇن ، يامغۇر - يېشىنلاردا بۇ يەردە پاناھلانسۇن . سېنىڭ مەسلىھىتىڭ قانداق ؟ — دەپتۇ باي .

— ياخشى نىيەت ! — دەپتۇ دەرۋىش .

— خۇدا خالاپ مەسچىت پۈتۈپ قالسا ، مەن سېنى شۇ مەسچىتكە ئىگىدارچىلىق قىلىشقا تەكلىپ قىلماقچىمەن . مەيلى بۇ يەردە ئادەم بولسۇن ، بولمىسۇن ، سەن ئۆزۈڭ ۋاقتى - ۋاقتىدا ئەزان چاقىرىپ نامىزنى ئۆتەۋەر . سېنىڭ ۋە مەسچىتنىڭ خىراجەتلىرى شەھەردىكى سودا دۇكانلىرىمدىن كېلىپ تۇرىدىغان بولىدۇ ، — دەپتۇ باي .

دەرۋىش كۆلۈپ كېتىپتۇ ۋە :

— مەن ئۇچۇن ئالەمدىكى ھەممە دىنلار ئوخشاشلا ئۇلۇغ . ئىنسانلار دۇنياغا ئاپىرىدە بولغاندىن باشلاپ ، «بۇ ئالەم قانداق بىنا بولدى ؟ مېنى كىم ياراتتى ؟ دۇنيادىكى ياخشى - يامان قىلمىشلارنىڭ سورىقى بولامدۇ ، يوق ؟ » دېگەن سوئاللارغا جاۋاب ئىزدىگەن . پەقەت شۇ سوئاللارغا بېرىلىدىغان جاۋابلارنىڭ خىلمۇ

خللىقىدىن ھەر خىل دىنلار كېلىپ چىققان . قارا ، بۇ تاشدۆڭنىڭ تۆۋىنىدە بىر قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى تاشلىنىپ يېتىپتۇ . ئۇ يەرنى ئاختۇرساڭ ، ئاتەشپەرەسلەر ئىشلەتكەن ئىسرىق قاچىلىرىنىمۇ ، بۇتپەرەسلەر چوقۇنغان بۇتلارنىمۇ ئۇچرىتىسەن . ھەركىم يارانقان ئىگىسىنى ھەرخىل يول بىلەن ئىزدىگەن ، ئۇنىڭغا ھەر خىل شەكىل بىلەن سېغىنغان . بىر ئەقىدىنىكىلەر يەنە بىر ئەقىدىنىكىلەرنىڭ ئەقىدىسىنى مۇتلەق خاتا دەپ ، بىر ـ بىرىگە قارشى قانلىق قىرغىنچىلىقلارنى ئېلىپ بارغان . ئەسلىدە ھەممىزنىڭ يارانقان ئىگىمىز بىر . ئاللانىڭ ئىلتىپاتى ھەممىگە باراۋەر . كۆپكۆك ئاسماندىكى يۇلتۇزلار بايلارنىڭ سارايلىرىنىمۇ ، كەمبەغەللەرنىڭ قېيىق كەپىلىرىنىمۇ ئوخشاشلا زىننەتلەپ تۇرىدۇ . قۇياش مۇسۇلمانلارنىڭمۇ ، بۇتپەرەسلەرنىڭمۇ ، ئاتەشپەرەسلەرنىڭمۇ ... ھەممىنىڭ ئۈستىگە ئوخشاش نۇر تۆكىدۇ . شۇنداق دېگەنلىكىم ئۈچۈن ، مەن قانچە مەسچىت ـ خانىقالاردىن قوغلاندى بولدۇم . ئەگەر سەن يېڭىدىن سالدۇرماقچى بولۇۋاتقان مەسچىتىڭدىن مېنى قوغلىمايدىغانلا بولساڭ ، مەن ئۇ يەردە كۆپىنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا مېڭە مەرتىۋە رازى . مۇسۇلمانچىلىق مەن ئۈچۈن بىر ئاللاغا سېغىنىدىغان ئەڭ مۇقەددەس ئەقىدە !... قارا ، ئەتراپ چەكسىز كەڭ دالا . يەنە بۇ يەردە قەدىمكى بىر شەھەرنىڭ خارابىلىكىمۇ سوزۇلۇپ يېتىپتۇ . مۇنداق خالىي جايدا يارانقان ئىگەم ئۈچۈن ئىبادەت قىلىپ ، تاتلىق خىياللارنى سۈرۈش نېمىدېگەن ھۇزۇر ! ... — دەپتۇ .

— سېنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىڭ قانداق تاتلىق خىياللار ئۇ ؟ — سوراپتۇ باي ھەيران بولۇپ .

— ئويلىساڭ شۇنچىلىك كۈلكىلىك . بىر ـ بىرىمىزدىن ئېشىپ كېتىش ئۈچۈن نېمىلەرنىدۇر تالىشىمىز . ئاخىرىدا تالاشقانلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ ، يارانقان ئىگەمنىڭ ئالدىغا قۇرۇق قوللا كېتىمىز . شۇ تالىشىش ، بەسلىشىشلەردىن جەڭگى ـ جېدەللەر كۆتۈرۈلىدۇ ؛ شۇ تالىشىش ، بەسلىشىشلەردىن بايلارنىڭ سارايلىرى ، شاھلارنىڭ قەسىرلىرى قەد كۆتۈرۈپ ، ئاجايىپ شەھەرلەر بىنا بولىدۇ . دەل ئاشۇ تالىشىش ، بەسلىشىشلەرنىڭ ئۆزى ئاخىردا يەنە ھەممىنى بەربات قىلىدۇ ...— دەپتۇ دەرۋىش .

باي دەرۋىشنىڭ سۆزلىرىنىڭ مەنىسىگە قانچىلىك يەتتى ، ئېنىق ئەمەس ، ئىشقىلىپ ، ئۇ ھەممىنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلاپ ئولتۇرۇپتۇ . باي نامازغا زۇرۇر بولغان بىرقانچە ئۇششاق ئايەتلەرنى بىلگەننى ھېسابقا ئالمىغاندا ، پۈتۈنلەي ساۋاتسىز ئادەم ئىكەن . كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە يارانقان ئىگىسىگە ئىشىنىدىكەن ، سېغىنىدىكەن ، ئۇنىڭدىن قورقىدىكەن . ئۇنىڭ دىنىي ئەقىدىسى ئەنە شۇنداق ئاددىيلا ئىكەن .

شۇ سۆھبەتتىن كېيىن ، باي تاشدۆڭگە ئاق مەسچىتنى سالدۇرۇپتۇ . مەسچىتنىڭ خىراجەتلىرى بايىنىڭ سودا دۇكانلىرىنىڭ كىرىمىدىن چىقىم قىلىنىدىغان بوپتۇ . باي بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەنمۇ ياكى ھېلىقى دەرۋىشمۇ ؟ بۇنىسى نامەلۇم ، باي ۋاپات بولۇش ئالدىدا شەھەردىكى بارلىق دۇكانلىرىنى ئاق مەسچىتكە ۋەخپە قىلىپ قالدۇرغان ، دېيىشىدۇ . خېلى ئۇزۇن زامانلارغىچە ، ئاق مەسچىتكە يېتەرلىك خىراجەتلەر شۇ دۇكانلاردىن ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇرغاچقىمىكىن ، ئەتراپتىن سوپى ـ ئىشان ، مۇرتلار بۇ يەرگە كېلىپ يىغىلىپ ، بىر مەزگىل

بۇ مەسچىت قالتىس ئاۋاتلاشقانىكەن . ھەر جۈمە كۈنى بۇ يەردە قانچە ماللارنىڭ بېشى كېسىلىپ ، يوغان داش قازانلار پورۇقلاپ قاينىپ ، زىكرى - سۆھبەتلەر قىزىپ كېتەتتىكەن . شۇ زامانلاردىن باشلاپ ، ئاق مەسچىتنىڭ ئەتراپىغا كىشىلەر ئۆيلەرنى سېلىشىپ ، ئاتا - ئاستا بۇ يەردە مەھەللىمۇ پەيدا بولغانىكەن . بىر يىلى كەلگەن غايەت زور كەلكۈندە ، تاشدۆڭنىڭ تۆۋۈنىدىكى ساينىڭ سۈيى تاشقىنلاپ ، ئەتراپقا سېلىنغان ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ كەتكەن ، پەقەت دۆڭ ئۈستىدىكى ئاق مەسچىتلا ئامان قالغان ، دېيىشىدۇ . شۇنىڭدىن كېيىن ، بۇ يەرنىڭ ئاۋاتلىقى زادىلا ئەسلىگە كېلەلمىگەن ، يىراق ئۆتمۈشنىڭ گۈزاھچىسى بولۇپ مانا شۇ ھەيۋەتلىك مەسچىتلا قالغانىكەن... ئاتا - بوۋىلىرىدىن ئاق مەسچىتنىڭ شۆھرىتى ، ئۆتمۈشتە بۇ يەردە بولغان زىكرى - سۆھبەتلەرنىڭ داغدۇغىسى توغرىسىدىكى ھېكايىلەرنى ئاڭلىغان بەزى يولۇچىلار ھېلىمۇ بۇ يەردىن ئۆتكەندە يىراقتىنلا ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ ، ئاق مەسچىتكە ھۆرمەت تۈيغۇسى بىلەن يېقىنلىشىپ ، بىر - ئىككى رەكەت نامازئوقۇپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى .

ئېھتىمال ، ئاق مەسچىتنىڭ تارىخىنى بىلىدىغان ئادەملەر تېپىلىشى مۇمكىن . لېكىن ، ئاق مەسچىتكە ئانچە يىراق بولمىغان تۇزلەڭلىكتە سوزۇلۇپ ياتقان قەدىمكى شەھەرنىڭ ئۆتمۈشىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . قاچاندۇر بىر زامانلاردا بۇ يەردە رەت - رەت كوچىلىرى بولغان ، ئېگىز سېپىللار بىلەن قورشالغان ئاۋات بىر شەھەر قەد كۆتۈرگەن بولسا كېرەك ، ھازىر دۈمچەك - دۈمچەك توپا دۆۋىلىرىگە ئايلانغان بىر خارابلىكلا كۆزگە چېلىقاتتى . ئۇ ناھايىتىمۇ ئۇزۇن بىر تارىخقا باغلىنىشلىق تېپىشماقتەك

جىمجىت - سۈكۈتتە ياتاتتى . كېيىنكى چاغلاردا بەزى تارىخچىلار بۇ شەھەرنىڭ قاچان ، كىملەر تەرىپىدىن بىنا بولۇپ ، يەنە نېمە سەۋەبلەردىن تاشلىنىپ كەتكىنىگە ئىسپات تاپماقچى بولۇپ تارىخىي خاتىرىلەرنى خېلى ئاختۇرۇشقان ، ئەمما بۇ ئۇرۇنۇشلارنىڭ ھەممىسى نەتىجىسىز ئاخىرلاشقان . ئىنسانىيەتنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق تارىخى تولۇق خاتىرىلەنگەن مۇكەممەل ماتېرىياللارنى تېپىش مۇمكىنمىدى ! ؟... قانچە قوليازمىلار يوقالغان ياكى نېمە سەۋەبلەردىندۇر كۆيدۈرۈۋېتىلگەن ؛ بەزى خاتىرىلەر بولسا ھۆكۈمرانلارنىڭ خاھىشى بويىچە ئۆزگەرتىلگەن . ھازىرغىچە بىزگە يېتىپ كەلگەن خاتىرىلەر بىر پۈتۈن تارىخنىڭ بۇرجىكسىنىلا يورۇتالايدۇ ؛ ئەنە شۇ غۇۋا يورۇقلۇقتىن كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئۆتمۈشىنى قىياسلا قىلىشىدۇ ، خالاس .

خارابلىكتە ھېلىمۇ پات - پات ئاشۇنداق ئاجايىپ - غارايىپ قىدىرغۇچىلار پەيدا بولۇپ قالاتتى . ئۇلار خارابلىكنىڭ ئاللىقانداق يەرلىرىنى كولاپ ، قانداقتۇر چاقچۇق پارچىلىرى ، قەدىمكى مىس يارماق... دېگەندەك نەرسىلەرنى يىغىپ ، خالتىلىرىغا سېلىپ غايىب بولۇشاتتى . بۇ يەرنى كۆپرەك كېلىپ مالتىلايدىغانلار يوشۇرۇن بىر خەزىنىنى تېپىۋېلىپ ، تۇيۇقسىز باي بولۇپ كېتىش ئۈمىدىده يۈرگەن خىيالپەرەسلەر ئىدى . ئۇلار شېرىن ئارزۇلىرىنىڭ ۋەسۋەسىسىده ئۇيقۇنىمۇ تاشلاپ ، ئاچ - زېرىن ئىشلەپ ، تاكى خام - خىياللىرى بەربات بولغۇچە ھەپىلىشەتتى . بىز نېمىشقا ئاتا - بوۋىلىرىمىز كۆمۈپ قويغان تەييار بايلىقلارنى تېپىۋېلىشنىڭلا كويىدا يۈرىمىز ؟ ئۇلارنىڭ شۇ بايلىقلارنى قانداق يوللار بىلەن ياراتقانلىقىنى بىلىشكە

قىزىقمايمىز ؟ دېگەن سوئاللار ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمەيتتى .

× ×

ئاق مەسچىت تەرەپتىن قېرى كىشىنىڭ زەئىپ تاۋۇشتا نامازغا چاقىرغان ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى .

«ئاللاھۇئەكبەر ، ئاللاھۇئەكبەر !»

مۇڭلۇق ئەزان ئاۋازى بوشلۇقنى تىترىتىپ ، كەڭ دالىغا سىڭىپ كەتكەندەك بولدى . ئەزان ئاۋازى چىقىشى بىلەن قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىدىن ئاڭلانغان بايقى شاراقشىغان ئاۋازمۇ جىمىپ قالدى .

ئازدىن كېيىن ئەتراپ يورۇپ ، ئۇيۇقتىن لاۋۇلداپ قىپقىزىل يالقۇن كۆتۈرۈلدى - دە ، پۈتكۈل دالا قىزغۇچ نۇرغا چۆمۈلدى . ھەيدەر بوۋاي ھاسىغا تايىنىپ ، مەسچىت ئالدىدا قۇياشنىڭ ئۇيۇقتىن كۆتۈرۈلۈشىگە قاراپ تۇراتتى . بوۋاي ئۆزىنىڭ ئاق مەسچىتىنى سالدۇرماقچى بولغان ھېلىقى باي بىلەن سۆھبەت ئېلىپ بارغان دەرۋىشنىڭ قانچىنچى ئەۋلادى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەلمەيتتى . ئۇ قېرىغان ، كۆپ ئىشلارنى ئۇنتۇغانىدى . تولىمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئەسىز يىللار ، قانتىق نامراتچىلىق كىشىلەرنى قورساق غېمىدە تەمتىرەپ يۈرىدىغانلا قىلىپ قويۇپ ، ئۇلارنىڭ روھىنى قۇرغاقلاشتۇرۇۋەتكەندەك ، ئاددىي بىر دەرۋىشلەر ئاجايىپ پەلسەپىۋى قاراشلارنى بايان قىلالايدىغان زامانلار كەلمەسكە كەتكەندەك قىلاتتى . ھەيدەر بوۋاي خۇددى ئاتا - بوۋىلىرىدىن قالغان ئۇدۇمنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقاندەك ، مەيلى نامازئۆتەيدىغان جامائەت بولسۇن ، بولمىسۇن ،

ئەزان چاقىرىپ نامىزىنى ئۆتەيتتى . شۇ ئەتراپتا بوۋاينىڭ ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ قەبرىلىرى تۇرۇپتۇ . بوۋاي تەڭتۇش ، يارۇ بۇرادەرلىرىدىن ئايرىلدى . ئىككى قەدىناس ئايالىنى مۇشۇ ئەتراپقا دەپنە قىلدى . ئۇ قانچە قېتىم بۇ ئاق مەسچىتتىن ئايرىلىپ ، باشقا بىر يەردە ئۆز كۈنىنى ئېلىشنى ئويلىغان بولسىمۇ ، يەنە بۇ يەردىن كېتىشكە كۆزى قىيمىدى . ئەمدى ، بۇگۈنمۇ ، ئەتىمۇ ، ئەتىگەنمۇ ، كەچمۇ ئەجەل ئۇنىڭغا يېقىنلاپ قالدى . ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك نامازدىن كېيىن قۇياشنىڭ چىقىشىنى كۆزىتىپ تۇرۇشنى ئادەت قىلغانىدى . بۈيۈك قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈشى ھەرقانداق خاقانىنىڭ ئوردىدىن چىقىشىدىنمۇ سەلتەنەتلىك ئىدى . كىم بىلىدۇ ، بوۋاي بەلكىم ئەتىكى قۇياشنى كۆرەلمەس . ئۇ قۇياشنىڭ ھەر كۈنى قېپقىزىل ئۇپۇقتىن لاۋۇلداپ كۆتۈرۈلگىنىنى كۆرگەندە ، باشلىنىۋاتقان يېڭى بىر كۈنلۈك ئۈمىرى ئۈچۈن خۇداغا شۈكۈر ئېيتاتتى .

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم !

بوۋاي بۇرۇلۇپ ئارقىسىغا قاراپ ، كۆز ئالدىدا تۇرغان ئىككى يىگىتنى كۆردى . ئۇلارنىڭ بويى ئېگىزرەك بىرىنىڭ قولىدا كالتە ساپلىق جوتۇدەك بىر نەرسە بىلەن قارا چىراغ تۇراتتى . بويى پاكارراق ئىككىنچىسى تاياقنىڭ ئۇچىغا بىر خالتىنى باغلاپ مۇرىسىگە تاشلىۋالغانىدى . ھەر ئىككىلىسىنىڭ كىيىملىرىگە ياماق چۈشكەن بولۇپ ، پۈتىدىكى ئاياغ كىيىملىرىنىڭ يىرتىقىدىن پۈتىنىڭ بارماقلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى .

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، يىگىتلەر ، قايىقتىن كېلىۋاتسىلەر ؟ سەپەر قايىقا ؟ — دەپ سورىدى بوۋاي .

— بىز يىراقتىن ، دەريانىڭ ئۇ قېتىمدىكى سەھرادىن كەلدۇق ، بوۋا ، — دېدى ئېگىز بويلۇق يىگىت ، — مېنىڭ ئىسمىم تاھىر ، ماۋۇ ئاغىنەمنىڭ ئىسمى ئەكرەم . كەمبەغەلچىلىك جېنىمىزغا پاتتى . بىر باي بولۇپ باققۇمىز بار ئىدى...

— كېچىچە خارابلىكنى تىمىسقىلاپ يۈرگەنلەر سىلەر ئىكەنسىلەر - دە ؟

— كېچە قاتتىق بوران چىققىنىنى تۈيمىدىڭمۇ ، بوۋا ؟... بىز تېخى سەھەرگە يېقىنلا ، بوران توختىغاندا ئۇ يەرگە بارغانىدۇق .

— قانداق ، ئالتۇن - پالتۇن تاپالمىدىڭلارمۇ ؟

— ئالتۇن ! — دېيىشتى ئىككى يىگىت تەڭلا ، — ئالتۇن دېگەننى نەدە شۇنداق ئوڭاي تاپىدىغان ئىش باركەن ؟ قولىمىزغا كوزا - قاچىلارنىڭ سۇنۇقلىرىدىن باشقا ھېچنېمە چىقمىدى . بۇرۇنقىلار مۇشۇ خارابلىكنى كولاپ نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى تېپىۋالغان ، دەپ ئاڭلايمىز ، راستمۇ ؟

ھەيدەر بوۋاي كۈلۈپ كەتتى .

— راست ، بىز شۇنداق ئاڭلىغان ، — دېدى پاكارراق كەلگەن يىگىت ئاغىنىسىنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ . كۆزلىرى يوغان ، چىرايلىق كەلگەن بۇ قارىقۇمچاق يىگىت ئەمدى مۇرىسىدىكى خالتىنى قولىغا ئېلىپ ، پېشانىسىنى سىلىغىنىچە بېشىنى كۆتۈرۈپ مەسچىت تەرەپكە قاراپ تۇراتتى ، — پاھ ، بۇ قالتىس ئېسىل مەسچىتكىنا ! ؟

— بۇرۇن بىر كىشى ئاشۇ خارابلىكتىن بىر كومزەك ئالتۇن تېپىۋېلىپ ، مانا مۇشۇ ئاق مەسچىتنى

سالدۇرۇپتىكەنغۇ ؟... بىز شۇنداق ئاڭلىغان ، — دېدى ئېگىز بويلۇق يىگىت . ئاق يۈزلۈك بۇ يىگىتنىڭ يېڭىدىن خەت تارتقان بۇرۇتلىرى كالپۇكى ئۇستىدە ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى .

— شۇنداق گەپلەرنى مەنمۇ ئاڭلىغان ، راست - يالغىنىنى بىلمەيمەن ، — دېدى بوۋاي .

— ئىشقىلىپ ، بۇ مەسچىت بۇ تاشدۆڭگە ئاسماندىنلا مۇشۇنداق چۈشۈپ قالمىغاندۇر ؟ ئۇنى سالدۇرغان بىرەر ياخشى نىيەتلىك ئادەم باردۇر ؟

— كاساپەتنىڭ پۇلى تازا جىققەن - دە ؟ ئۇ كىشى تاپقان پۇلىنى خۇدا يولىدا سەدىقە قىلىشقا نېمىشقا باشقا يەرنى ئەمەس ، دەل مۇشۇ قەدىمكى شەھەر خارابلىكى يېنىدىكى تاشدۆڭنى تاللىۋالغاندۇر ؟ بۇ ئەتراپتا ، مۇنداق چوڭ مەسچىتتە نامازغا ئوقۇغۇدەك ئادەممۇ يوققۇ ؟

— بۇ تەرەپلىرىنى خۇدا ئۆزى بىلمىسە ، — دېدى ھەيدەر بوۋاي ، — بەلكىم ئۇ ساخاۋەتلىك ئادەم بۇ يەردىكى قەدىمكى شەھەرنىڭ تارىخىنى ، ئۇنىڭدا قانداق ئادەملەر ياشاپ ئۆتكەنلىكىنى ئاز - تولا بىلىدىغاندۇر ياكى سىلەر ئېيتقاندەك بىر كومزەك ئالتۇننى خارابلىكتىن تېپىۋېلىپ ، خارابلىكى يېنىدىكى مۇشۇ دۆڭنىڭ ئۆزىگىلا بىر مەسچىت سالدۇرۇپ قويماي ، دېگەندۇر... قېنى ، يىگىتلەر ، مەسچىت ئىچىنى بىر كۆرۈپ باقامسىلەر ؟

بوۋاي يېڭى كەلگەن ھەربىر كىشىگە مەسچىت ئىچىنى بىر كۆرسىتىپ ، ئايدالىدا مۆجىزىدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بۇ ئىمارەتنىڭ ئېسىللىقى بىلەن ئۇلارنى ھەيران قالدۇرۇشنى ياخشى كۆرەتتى . ئۇلار تاش پەلەمپەيلەردىن كۆتۈرۈلۈپ ، مەسچىتنىڭ

ئېگىز پېشايۋىنى ئاستىدىكى نەقىشلىك ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىدى . بوۋاي ئوڭ قولىدىكى ھاسىسىنىڭ ئىلمىكىنى سول بىلىكىگە تاشلاپ ، قوش قاناتلىق ئىشكىنى ئىتتەردى . ئىشىك ئېغىر غاچىلداپ ئېچىلدى .

— قېنى ، بىسمىللاھىر رەھمانىرەھىم ، دەپ كىرىڭلار .

يىگىتلەر مەسچىت ئىشىكىدىن كىرىپ ، بوسۇغىدىلا تۇرۇپ قېلىشتى . ئۇلارنى ئازراق سۇر باسقاندەك بولدى . ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا بۇ دېھقان بالىلىرى تۇغۇلغاندىن بېرى ھېچبىر يەردە كۆرۈپ باقمىغان ئاجايىپ بىر ھۇنەر - سەنئەت نامايان بولۇپ تۇراتتى . مەسچىتنىڭ تام - تورۇس ، مېھرابنىڭ ئەتراپلىرىدىن ھەربىر بۇرجەكلىرىگىچە ھەممە يەرگە ئاپئاق گەجدىن قاپارتما نەقىشلەر چىقىرىلغانىدى . مەسچىت ئۆگزىسىنى ھەيۋەتلىك ئون ئىككى تۇۋرۇك كۆتۈرۈپ تۇرغان بولۇپ ، مەسچىت ئىچىدىكى كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان بارلىق چوڭ - كىچىك ياغاچلارغا نەپىس گۈللەر ئويۇلغانىدى . يىراق بىر خىلۋەت ماكاندا ، كىملەرنىڭدۇر ، نېمە سەۋەب بىلەن مۇنداق ئاجايىپ قۇرۇلۇشنى بەرپا قىلغىنى كىشىنى ئەجەبلەندۇرمەي قالمايتتى . يىگىتلەر ئون ئىككى تۇۋرۇكنىڭ ھەربىرىنى دېگۈدەك ئەيمىنىپ سىلاپ بېقىشتى . بۇ تۇۋرۇكلەرنىڭ ھەربىرىنىڭ ئۈستىگە چېكىلگەن گۈل - چېچەكلەرنىڭ شەكلىمۇ بىر - بىرىگە ئوخشىمايتتى ... گەرچە بۇگۈنكى كۈندە مۇنداق قەدىمكى ئىمارەتلەرنى قايتا سىرلاپ ، تۇزەشتۇرۇپ قويىدىغانلارمۇ ئۇنىڭ بىرەر يېرىگە ئۆزگىنىڭ ئىسىم - شەرىپىنى يېزىپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قالمايدىغان بولسىمۇ ، بۇ مەسچىتنى كىم ياساتقان ؟ ئۇ قايسى يىلى ، نېمە ۋەجىدىن ، دەل مۇشۇ ئورۇننى تاللاپ بۇ مەسچىتنى سالدۇرماقچى

بولغان ؟ بۇ تام - تورۇس ، تۇۋرۇكلەرگە نەپىس نەقىشلەرنى ئويغان ھۇنەرۋەنلەر كىم ؟ ئۇلار قەيەردىن كەلگەن ؟ بۇ ھەقتە ئاق مەسچىتنىڭ بىرەر يېرىگە ئىككى ئىلىك خەت بىلەن بولسىمۇ خاتىرە قالدۇرۇپ قويۇش ھېچكىمنىڭ ئېسىگە كەلمىگەنىدى . ئېھتىمال ، ئۇ زامانىنىڭ ساخاۋەتچىلىرى «قىلغان ياخشى ئەمەللىرىمىزنى پەقەت يارانقان ئىگەملا بىلسە كۇپايە» دەپ قارىسا كېرەك .

— قېنى ، يۇرۇڭلار ، ئۆيگە چىقايلى ، — دېدى ھەيدەر بوۋاي تۆت تەرەپكە قاراپ ھەيران بولغان يىگىتلەرگە ، — تېخى ئەتىگەنلىك چايمۇ ئىچمىگەنسىلەر ؟

يىگىتلەر ھەيدەر بوۋاينىڭ ئاق مەسچىتكە يانداپ سېلىنغان ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى . تۆۋەنكى تەرەپتىن بىر قىز قاپاقتا سۇ ئېلىپ چىقىۋاتاتتى . خۇددى تولۇن ئايغا قاش - كۆز چىقىرىپ قويغاندەك چىرايلىق بۇ قىز ئەتىگەنلىك قۇياشىنىڭ نۇرىغا چۆمۈلۈپ بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى . بويىغا يېتىپ قالغان قىزنىڭ ناتونۇش يىگىتلەرنى كۆرگەندىكى ۋىللىدە قىزىرىشى ئەتىگەنلىك قۇياشىنىڭ قىزىللىقى بىلەن قوشۇلۇپ ، ئۇنىڭ ھۆسنىگە ئۆزگىچە بىر رەڭ بەرگەنىدى . شۇ تاپتا يىگىتلەرگە غەلىتە مۆجىزە يۈز بېرىپ ، ئاي بىلەن كۈن ئۇپۇقتىن تەڭ كۆتۈرۈلۈۋاتقاندەك تەسىرات بەردى .

— ھە ، ئۇ مېنىڭ نەۋرە قىزىم گۈلسۇم ، — دەپ يىگىتلەرنىڭ دىققىتىنى بۆلدى بوۋاي ، — ئۆيگە كىرىڭلار ، ئۆيگە . چاي ھازىر تەييار بولىدۇ .

بوۋاينىڭ باشلىغان ئۆيى ئىككى ئېغىزلىق ئاددىي ھۇجرا

ئىدى . ئۆي ئىچى ئاددىي بولسىمۇ ناھايىتى پاكىز سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىدى . دالان ئۆيدىكى سۇپا ئۈستىگە كونا بوز كىگىز تاشلانغان ، ئوچاق بېشى ۋە سۇپىنىڭ كىگىز ياپالمىغان يەرلىرى سېغىز لايدا كۆڭۈل قويۇپ سۇۋالغانىدى . تامدىكى ئويۇقلارغا كوزا ، ھېجىر قاچا ، ماي قاپىقى دېگەندەك لازىمەتلىك نەرسىلەر قويۇلغانىدى . ئوچاقتا ئېسىقلىق تۇرغان قازاننىڭ تۆۋىقى ئۈستىدە ئۇزۇن يىللار تۆتۈلغانلىقتىن قىزىرىپ پىشقان ئەپچىلگىنە نوگاي چۆمۈچ تۇراتتى . ئىچكەركى ئۆيدىكى كونا قەدىمكى ساندۇق ئۈستىگە ئورۇن - كۆرپىلەر رەتلىك يىغىلغان بولۇپ ، پەسكە كونا گۈللۈك تېكمەت كىگىز سېلىنغانىدى . تۆردە بىر قۇراق كۆرپە تاشلاقلىق تۇراتتى . بوۋاي مېھمانلارنى ئىچكەركى ئۆيگە باشلاپ ، ئۆزى كۆرپىگە چىقىپ سۇنايلىدى .

يىگىتلەر ئاق مەسچىتنىڭ ۋە ئىشىك ئالدىدا ئۇچراشقان گۈزەل قىزنىڭ ئۆزلىرىگە قالدۇرغان تەسىراتىدىن تېخى پېشىلىپ بولالمىغانىدى . ئېگىز بويلۇق يىگىت تاھىرنىڭ كۆزلىرى بوۋاينىڭ تامدىكى قوزۇقتا ئېسىقلىق تۇرغان سەللىسى بىلەن ئۆڭگەن پەرىجىسىگە مەقسەتسىزلا تىكىلگەنىدى . بويى پاكاررراق يىگىت ئەكرەم بولسا ئىچىدە : «بوۋاينىڭ نەۋرىسى ئەجەب گۈزەل قىزكىنا . شۇنداق جانان بىلەن بىر ئۆمۈر بىللە ئۆتسە ، باشقا ھەرقانداق ئېغىر كۈنلەر كەلسىمۇ بىلىنمەيدىغۇ دەيمەن ؟... » دەپ ئويلاۋاتاتتى . ئارىنى بىر دەملىك جىمجىتلىق باسقاندىن كېيىن ، گەپ يەنە قەدىمكى شەھەر ئاستىغا كۆمۈلگەن مال - دۇنيا ئۈستىدە باشلاندى . يىگىتلەرنىڭ پۇتۇن ئەس - خىيالى تەلىيى بىر ئوڭدىن كېلىپ بېيىپ كېتىشتىلا ئىدى .

— بۇ يەردە ئالتۇن - كۈمۈش چېچىلىپ ياتىدۇ ، دەپ

سىلەرگە كىم ئېيتتى ؟ — دەپ سورىدى بوۋاي كۈلۈمسىرەپ .

— مۇنداق گەپلەر تولىغۇ ، — دېدى تاھىر ، — مېنىڭ بىر تاغام بار . ئۇنىڭ گېپىگىغۇ تازا ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ . نېمىشقا دېسەڭ ، بوۋا ، ئۆزى چېكەرمەن . چېكىۋېلىپ غەلىتە خىياللارنى سۈرۈپ ، شۇنداق قىزىق گەپلەرنى قىلىدۇكى ، قىپقىزىل يالغان گەپلەرنىمۇ خۇددى راستتەك قاملاشتۇرۇۋېتىدۇ . ئەمما ، ئۇنىڭ ياش ۋاقتىدا ئەسكەر بولۇپ كۆپ يەرلەرگە بارغىنى راست . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، بىر زامانلاردا ئۇ يامۇلغا ئەسكەرلىككە تۇتۇلغانىكەن . ئۇلارغا كۈلدە بويىغان ماتادا تىكىلگەن بىر قۇر كىيىمنى كىيدۇرۇپ ، ئوقى يوق مىلتىقنى كۆتۈرتۈپ ، «ئوڭغا مارش ، سولغا مارش !» دەپ كۈندە مەشىق قىلدۇراتتىكەن . بىر كۈنلەردە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا : «ئۇرۇشقا بارغۇدەكمىز» دېگەن گەپ تارقىلىپتۇ . ئەسكەرلەر : «مۇنداق سېپىلنىڭ ئىچىدە كۈندۈزى قۇرۇق پوپوغا يوگۈرۈپ ، كېچىسى پىت بېقىپ ئولتۇرغاندىن ئۇرۇشقا بارساقمۇ بارايلى» دەپ خۇشال بولۇشۇپتۇ . بىر كۈنى ئەسكەر باشلىقلىرى ئۇلارنى سەپكە تىزىپ ، قولىدىكى مىلتىقلىرىنى يىغىۋېلىپ ، ئۇنىڭ ئورنىغا بىردىن كەتمەن - گۈرجەكنى تۇتقۇزۇپ ئېلىپ مېڭىپتۇ . ئۇلار : «مىلتىقنى تاشلاپ ، كەتمەن - گۈرجەك بىلەن قىلىدىغان بۇ قانداق ئۇرۇشتۇر ؟ !» دېيىشىپ ھەيران بوپتۇ . ئەسلىدە يامۇل ئەسكەرلەرنىڭ قورسىقىنى باقالماي ، بۇ خارابلىكتە كۆمۈلۈپ ياتقان ئالتۇن - كۈمۈش بار ، دەپ ئاڭلاپ ، ئەسكەرلەرنى بۇ يەرگە ئالتۇن كولاتقىلى ئېلىپ ماڭغانىكەن . بۇ يەرگە كېلىپ كولاپتۇ ، كولاپتۇ . زادى قانچىلىك بىرنېمە چىققىنىنى ئۇلارنىڭ كاتتىباشلىرىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىكەن .

— شۇنداق ئىشنى سەنمۇ ئاڭلىغانمۇ ، بوۋا ؟ — دەپ بوۋايغا تىكىلدى تاھىرنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئەكرەم .

— بۇ تېخى يېقىن يىللاردا بولغان گەپلەرغۇ ، مەن نېمىشقا بىلمىگۈدەكمەن ؟ — دېدى بوۋاي ، — شۇ چاغدا نۇرغۇن چېرىكلەر بۇ يەرگە كېلىپ ، ئالتۇن تاپمىز ، دەپ خارابلىكنىڭ ئىچىنى تىلغۇتكەنىدى . ھە ، شۇلارنىڭ ئىچىدە سېنىڭ تاغاڭمۇ بار ئىكەن - دە ؟... ھېچنېمە تاپالماي ، ئاخىرىدا دېھقانلارغا ھاشار سېلىپ ئېرىق چاپتۇرۇپ ، مىڭ مۇشەققەتتە بۇ يەرگە بىر ئېرىق سۇمۇ باشلاپ كەلگەن . خارابلىكنىڭ ئىچىنى يول - يول قېزىپ ، ئۇنىڭ ئىچىدىن شارقىرىتىپ سۇ ئېقىتقان . شۇ ئېرىقلارنىڭ ئىزناسى خارابلىك ئىچىدە ھازىرمۇ بار .

— ئۇ يەرگە سۇ ئېقىتىپ نېمە قىلماقچىكەن ؟

— توپىنى سۇ بىلەن چايقاپ ئېقىتىۋېتىپ ، سۇزۇلۇپ قالغان ئالتۇنلارنى تاغارلارغا قاچىلاپ ئەكەتمەكچى بولغان ئوخشايدۇ .

— قانداق ، راستتىنلا تاغارلاپ ئالتۇنلارنى سۇزۇۋالدىمۇ ؟

— بىلمىدىم . ئۇلار ئەتراپقا جېسەكچىلەرنى قويۇپ ، ھېچكىمنى خارابلىككە يېقىن كەلتۈرمىگەنىدى . شۇنداق بىر-ئىككى ئاي ھەپىلەشتى . چېرىكلەرگە قارىسا ، ساقال - بۇرۇتلىرى ئۆسكەن ، كىيىم - كېچەكلىرى رەتسىز ، ئوستىبېشى توپا - تۇمان ، بەكمۇ ئاۋارە كۆرۈنەتتى . ھە دېسىلا ئەتراپتىكى يېزىلاردىن توخۇ ، تۇخۇم ئوغرىلاپ دېھقانلارنىڭمۇ ئارامىنى قويمىدى . شۇ چاغدا ھەممىمىز : «ھەي ، بۇلارنىڭ ئالتۇن تاپالمىغىنىمۇ تايىنلىقمىكىن ، بولمىسا خەقنىڭ كاتكىنى مالتىلاپ يۈرمەس ئىدى» دېيىشكەنىدۇق . بىر كۈنلەردە ئۇلار ئۆزلۈكىدىن

غايىب بولۇشتى . بۇ يەرگە شۇنداق تەلەي سىناپ كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغانلار خېلى بار . ھازىرغىچە بىرەرى يوغانراق بىرنېمە تېپىۋاپتۇ ، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ باقمىدىم .

بوۋاينىڭ نەۋرە قىزى كىرىپ ناشتىغا داستىخان راسلىدى . ئەكرەمنىڭ كۆزى نان - توقاچلارنى تىزىپ ، چاي قۇيۇۋاتقان قىزغا ئاغدۇرۇلدى . قىزنىڭ كېلىشكەن قامىتى ، ساغرىسىدا ئويناپ تۇرغان ئىككى ئۆرۈمە چېچى ، ئۇنىڭ يۈمران بەدەنلىرىدىن كېلىۋاتقان خۇش پۇراق يىگىتكە ئىللىق بىر سېزىم ئاتا قىلماقتا ئىدى . بوۋاينىڭ بايات نېرىقى سۆزى تاھىرنى ئۇمىدسىزلەندۈرۈپ قويغانىدى . ئۇمۇ قىزنىڭ چاي قۇيۇۋاتقان قولىغا تىكىلىپ تۇرغان بولسىمۇ ، خىيالى : «تەس گەپ ئىكەن-دە !... ھۆكۈمەتنىڭ ئادەملىرى شۇنچە ئاختۇرۇپ تاپالمىغان ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى قۇرۇق قول كېلىپ بىز قانداق تاپالايتتۇق ؟» دېگەنلەردە ئىدى . «ياق ، ئۇمىدسىزلىنىڭ شەيتانىنىڭ ئىشى ، — دەپ خىيالىنى داۋام قىلدى تاھىر ، — كىم بىلىدۇ ، يىللاردىن بېرى يەر ئاستىدا كۆمۈلۈپ ياتقان دۇنيالار بەلكىم تىرەنلا بىر يەردە ، قايسىبىر تەلەيلىكنىڭ بىر كەتمەن چېپىپلا قومۇرۇۋېلىشىنى كۈتۈپ تۇرىدىغاندۇر... »

— خوش قېنى ، جوزىغا يېقىنراق كېلىپ چاي ئىچىڭلار ، — دەپ يىگىتلەرنىڭ خىيالىنى بۆلدى بوۋاي ، — سىلەر نېمىشقا ئىزدەيدىغان نېمەڭلەرنى كۈندۈزى ئىزدىمەي ، خارابلىكتە قاراڭغۇدا تىمىسقىلاپ يۈرىسىلەر ؟

ئىككى يىگىت ئىتتىك بىر - بىرىگە قاراشتى . بوۋاي نان ئوشتۇپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويدى .

— بىز تەرەپتە چوڭ بىر مازار بار ، — دەپ گەپ باشلىدى

تاهىر چايدىن ئوتلاپ تۇرۇپ . ئۇ گەپنى تولىراق قىلاتتى . بوۋاينىڭ نەۋرە قىزىغا قىزىقىپ قېلىشۋاتقان ئەكرەم بولسا ئۇنچىقماسراق يىگىت ئىدى ، — چوڭلار ئۇنى «ناھايىتى ئۇلۇغ مازار» دەيىشىدۇ ، زادى كىمنىڭ مازىرى ئىكەنلىكىنى بىزمۇ ئۇقمايمىز . مازارنىڭ ئېگىز گۈمبەزلىرى قىيسىيىپ ، ئۆرۈلۈپ چۈشەي دەپ قالدى . گۈمبەزنىڭ ئەتراپىدا شاخلىرىنى يېيىپ ئۆسكەن بىر ـ بىرىدىن يوغان قارىياغاچلار بار . بالا ۋاقتىمىزدا ، كۈندۈزى ئۇ يەردە مۆكسۈڭكىلەك ئويناپتتۇق . كېچىسى مازارنىڭ ئەتراپى شۇنچىلىك قاراڭغۇلىشىپ كېتىدۇ . قارىياغاچلارنىڭ ئۈستىدە جىنلار ئۈسۈل ئوينىغۇدەك ، دەپ ئەيمىنىپ ، ئۇ يەردىن ھېچكىم ئۆتەلمەيدۇ . مازارنىڭ يېنىدىكى كىچىك بىر ئۆيدە مازارنىڭ شەيخى يېتىپ ـ قوپىدۇ . قاشلىرى ئۆسكىلەڭ . مۇكچىيىپ ماڭىدىغان غەلىتە ئادەم . چوڭلارنىڭ ئېيتىشچە ، بۇ شەيخنىڭ جىنلارنى ياۋاشلىتىۋېتىدىغان ئايەتلىرى بارمىش ، شەيختىن جىنلارمۇ قورقىدىكەن . مەھەللىمىزنىڭ ئادەملىرى يىراقتا سەپەر قىلماقچى ياكى چوڭراق بىر ئىشقا تۇتۇش قىلماقچى بولسا ، ئاۋۋال ئازراق ياغ پۈرتىپ ، قۇيماق ـ پوشكال سېلىپ ، ھېلىقى شەيخنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئالىدۇ...

— قېنى ، چاي ئىچكەچ سۆزلە ، — دېدى بوۋاي .

تاهىر ئازراق نان يەپ ، چايدىن بىر سۇمۇرۇۋېلىپ ، ھېكايىسىنى داۋام قىلدى :

— بىزمۇ شۇنداق قىلماقچى بولدۇق .

— نېمە قىلماقچى بولدۇڭلار ؟

— چوڭلارنى دوراپ ، شەيخنىڭ دۇئاسىنى ئالماقچى بولدۇق . بىراق ، ياغ پۈرتىپ ، پوشكال سالىدىغانغا نەدە پۇل .

مەن بىر يېتىم بالا ، ھېلىقى تاغامنىڭ ئۆيىدە تۇرىمەن . ئۆزى ياخشى ئادەم ، بەك كەمبەغەل ، چېكىۋېلىپ : «تاهىر ، خۇدايىم بىزگىمۇ ئائىل قۇلۇم ، دەپ ئازراق بىرنېمە بېرىۋەتسە ، بىر باي بولۇپ كەتسەك ـ ھە !» دەپ قۇرۇق خىيال قىلىدۇ ، ئىشى راۋاج تاپمايدۇ . ماۋۇ ئەكرەم ئاغىنەمنىڭمۇ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن ، دادىسى شۇنداق ياۋاش ئادەم ، ئىشلەشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ . ئۆگەي ئانىسىنىڭ ھەر يىلى قورسىقى دومبىيىپ تۇرىدۇ ، ئارقا-ئارقىدىن بەشنى تۇغدى . ئۇكىلىرىنى يۇدۇپ كۆتۈرۈپ يۈرۈپ بۇ ئاغىنەمنىڭ بويىمۇ ئۆسمەي قالدى . ئۆگەي ئانىسى شۇنچىلىك زالىم ، ئۇنىڭغا تويغۇدەك تاماقمۇ بەرمەيدۇ .

تاهىر شۇ گەپلەرنى قىلىپ ئاغىنىسىگە قاراپ قويدى . يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ چىنىلەرگە چاي قۇيۇۋاتقان قىز ئەكرەمگە ئىچى ئاغرىپ قاراپ قالدى . ئەكرەم ئاغىنىسىنىڭ باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى بىچارە ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدىغان گەپلەرنى قىلغىنىغا خىجالەت بولۇپ قىزىرىپ كەتتى .

— ھوي ، چاي ئىچىڭلار ، چاي ئىچكەچ پاراڭ قىلىڭلار ! — دېدى بوۋاي .

— شۇنداق قىلىپ ، ئەكرەم ئىككىمىز ، ئەمدى قانداق قىلساق بولار ؟ دەپ مەسلىھەتلەشتۇق ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى تاهىر ئاغزىدىكى نانىنى چايناپ تۇرۇپ ، — توختا ، بىر ئامالىنى قىلىمىز ، دېدىم . قوشنىمىزنىڭ كاتتىكىدىن تۇخۇم بېسىپ يانقان بىر توخۇنى ئوغرىلاپ ، ئاستىدىكى تۇخۇملىرىنىمۇ قوشۇپ يانچۇققا سېلىپ چىقتىم . شەيخنىڭ ئالدىغا باردۇق . ھېلىقى ئەسكى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كىرىشىمىزگىلا ، ئۇ : «كېلىڭلار ، بالىلىرىم . ھە ، سەپەر قاياققا ؟» دەپ سوراپ

قالدى .

ئەكرەم ئىككىمىز ھەيران بولۇپ بىر - بىرىمىزگە قاراشتۇق . ئۆينىڭ ئىچىدىكى قاراڭغۇلۇقتا ئۇنىڭ ئولتۇرغان يېرىنى ئارانلا پەرق ئەتتۇق . چوڭلارنىڭ ئېيتىشچە ، بۇ شەيخ شۇنداق سىرلىق ئادەمكەن . ئۇنىڭ بىلمەيدىغان ئىشى يوقمىش ، غايىبتىن كەلگەن ئاۋازلار ئۇنىڭغا كىمنىڭ نېمە قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقى ، مەخپىي سىر ۋە بۇنىڭدىن كېيىن بولىدىغان ئىشلاردىن خەۋەر بېرىپ تۇرارمىش . ئۇنىڭغا يالغان گەپ قىلغان ئادەمنىڭ ئۆزى ياخشى ئاقىۋەتكە قالمايدىكەن . بىزمۇ گەپنىڭ راستىنى قىلىپ ، ئۆزىمىزنىڭ قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىگە بېرىپ ، تەلىيىمىزنى بىر سىناپ باقماقچى بولغانلىقىمىزنى ئېيتتۇق . شەيخ بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي :

«ھە ، بىلمەن ، بىلمەن ، سىلەر بارماقچى بولغان يەر نەچچە يۈز يىللارنىڭ ئالدىدا بىر شەھەر ئىدى . توقلۇق ، بايىاشاتچىلىقتىن شەھەرنىڭ ئادەملىرى بۇزۇقچىلىققا پېتىپ قېلىپ ، ئاللانىڭ نەپرىتىگە ئۇچراپ ، بىر كېچىدىلا ئاسماندىن قۇم - تۇپراق يېغىپ ، شەھەر ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغان» دېدى .

بىز «توۋا !» دەپ ياقىمىزنى تۇتتۇق . شەيختىن :

«ئۇنداقتا بىز ئۇ يەرگە بارساق بولارمۇ ؟ بارمىساق بولارمۇ ؟» دەپ سورىدۇق . شەيخ :

«بېرىشقا نىيەت قىلغان بولساڭلار بېرىڭلار ، ئەمما ئۇ يەرنى كېچىسى ئاختۇرۇڭلار» دېدى .

بىز بۇ گەپنى چۈشەنمىدۇق . قاراڭغۇ كېچىدە نېمىنى كۆرگىلى بولىدۇ ؟ ئۇ بىزنى ئوغرىلىق قىلغىلى كېتىپ بارىدۇ ، دەپ قېلىۋاتامدۇ ، قانداق ؟ دەپ ئۇنىڭدىن :

«نېمىشقا ؟» دەپ سورىدىم . شەيخ :

«ياراتقان ئىگەم كېچىنى كۈندۈزدە جاپا چەككەنلەرنىڭ ئارام ئېلىشى ، ئۇياتلىق ئىشلارنى قىلغۇچىلارنىڭ شۇ ئىشلارنى خۇپىيانە قىلىۋېلىشى ئۈچۈن ياراتقان . كۆمۈكلۈك خەزىنىنى ئىزدىمەكنىڭمۇ مەخپىي بولغىنى ياخشى . سىلەر ئۇ يەرنى ئەڭ ياخشىسى كۈننىڭ قىزىلى يىتكەندىن باشلاپ ئاختۇرۇپ ، تاڭ سەھەردە ئەزان ئاۋازى چىقىشى بىلەن ئاۋارىچىلىكىڭلارنى توختىتىڭلار !» دېدى .

ئەيتاۋۇر تازا ئېسىمدە يوق ، شەيخنىڭ گېپىنىڭ ئورامى مۇشۇنداقراق بولدى . قولىمىزدىكى توخۇ ، تۇخۇملارنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ ، رەھمەت ! دېدۇق . ئۇ :

«بۇ نەرسىلەرنى ئوغرىلاپ كەلگەندەك تۇرىسىلەر ، ئالمايمەن» دېدى .

شۇنداق بولسىمۇ ، ئاپارغان نەرسىلىرىمىزنى ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلاپ قايتىپ چىقتۇق...

تاھىر يەنە مەھەللىدىن چىققاندا باغلاقتىن بوشانغان قوزىدەك خۇشال بولۇپ قانچىلىك قىيغىتىشقانلىقىنى ، يولدا بىر تونۇردىن كۆمەچ ئوغرىلاپ يېيىشكەنلىرىنى ، كېچىسى ياتىدىغان جاي تاپالمای ، بىر كونا تۇگمەنگە كىرىپ يېتىپ تازا قورققانلىقىنى ، باغدىن ئالما ئوغرىلايمىز ، دەپ تامدىن ئارتىلىپ ، بىر ئىشلەمچىنىڭ باغۇەننىڭ قىزى بىلەن سۆيۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالغانلىقىنى... يەنە شۇنداق نۇرغۇن ئىشلارنى سۆزلىمەكچىدى . باشقىلارنىڭ چېينىنى ئېچىپ بولۇپ ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ، سۆزدىن توختاپ ئالدىدىكى چېينىنى ئېچىۋېتىشكە تۇتۇندى . ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى :

— شۇنچه يوللارنى بېسىپ ، ئىزدەپ - سوراپ بۇ يەرنى ئاران تېپىپ كېلىۋىدۇق ، قېرىشقاندەك ئاخشام بوران چىقىپ كەتتى . بىر كونا خامانىنى تېپىپ ، مەڭگەنگە يۆگىنىپ ياتتۇق . بىر چاغدا كۆزىمىزنى ئاچساق ، بوران توختاپ ، ئۇستىمىزدە يۇلتۇزلار كۆلۈپ قاراپ تۇرۇپتۇ . خۇدانىڭ ئىلتىپاتىغا رەھمەت ئېيتىپ ، خارابلىككە ئالدىراپ يېتىپ كەلدۇق . ئۇيەر - بۇيەرنى ئەمدىلا كولاشتۇرۇپ تۇراتتۇق ، بۇ تەرەپتىن ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى ، ئىشىمىزنى توختاتتۇق ، — دەپ ئاياغلاشتۇردى .

چايدىن كېيىن بوۋاي دۇئاغا قول كۆتۈردى . دۇئادىن كېيىن بوۋاينىڭ نەۋرە قىزى داستىخاننى يېغىپ دالان ئۆيگە چىقىپ كەتتى .

— ئەزاننى كىم ئېيتىدۇ ، بوۋا ؟ — دەپ سورىدى ئەكرەم .

— كىم ئېيتاتتى ، مانا مەن ئېيتىمەن .

— كىمنى نامازغا چاقىرىسەن ؟ بۇ ئايدالىدا باشقا ئادەمۇ يوقتەكقۇ ؟

— بۇ قەدىمكى خارابلىكتە ئىلگىرى ھالال ئەمگەكلىرى بىلەن كۇن ئۆتكۈزگەن ئاتا - بوۋىلىرىمىز ياشاپ ئۆتكەن ، دەپ بىلىمەن ، — دېدى بوۋاي ، — ياش ۋاقتىمدا ، بۇ خارابلىك ئۇستىدە ئېسىلىپ تۇرغان نۇرنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنىدىم . ھەر كۇنى نامازغا ۋاقتىدا ، بۇ ئەتراپتا ياشاپ ئۆتكەن ئادەملەرنىڭ روھى بولسىمۇ ئاڭلىسۇن ، دەپ ئەزان چاقىرىمەن ، ھەر نامىزىمدا ئۇلار ئۈچۈن دۇئا قىلىمەن . نامراتچىلىقتا ئۆتۈۋاتقان كۇنۇمگە شۈكۈر قىلىپ ، بۇ يەردە شۇنچە ئۇزۇن يىل ياشاپتىمەن . بىرەر پارچە ئالتۇن تېپىۋالارمەنمىكىن ، دەپ شۇ خارابلىككە بېرىپ بىرمۇ كەتمەن چېپىپ باقماپتىمەن . بۇمۇ بىر

ئەقىدە . مېنىڭ سىلەردەك ياشلىق چاغلىرىم بولغان . لېكىن ، سىلەر تېخى مەندەك قېرىلىق دەملەرگە كەلمىدىڭلار . نۇرغۇن نەرسىلەرنى كېيىن چۈشىنىپ قالىسىلەر .

تاھىر بىلەن ئەكرەم بوۋاينىڭ زادى نېمە دېمەكچىلىكىنى ئاڭقىرالماي ، ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ قالدى . تاھىر : «بىزنىڭ ھېلىقى شەيخ... » دەپ يەنە بىر گەپنى باشلىماقچى بولۇۋىدى ، بوۋاي ئۇنىڭ سۆزىنى تارتىۋېلىپ ئۆزىنىڭ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەتتى .

— بىلگۈچى ئاللا ، — دېدى بوۋاي ، — شەيخلەرنىڭ سۆزىگە ئىشىنىۋېرىشكىمۇ بولمايدۇ . بۇ يەردە تارقىلىپ يۈرگەن مۇنداق بىر رىۋايەتمۇ بار : بىر زامانلاردا ، مۇشۇ خارابلىكنىڭ ئەتراپىدىكى مەھەللىلەرنىڭ بىرىدە ئاق كۆڭۈل ، ساددا بىر دېھقان ئۆتكەنىكەن . ئۇششاق بالىلىرى بىلەن كۇنى تولىمۇ غۇربەتچىلىكتە ئۆتەتتىكەن . ئۇ ھەر كۇنى : «ھەي خۇدا ، بىر كاللەك ئالتۇننى غايىبتىن تاشلاپ بەرگەن بولساڭ ، مۇشۇ ئېغىر كۇنلەردىن قۇتۇلۇپ ، مەنمۇ ئارامخۇدا ساڭا ئىبادەتنىمنى قىلغان بولسام» دەپ تىلەيدىكەن . بىر كۇنى ئۇ چۈشىدە ئايئاق ساقاللىق بىر بوۋاينى كۆرۈپتۇ . بوۋاي ھاسىسى بىلەن ئۇنى تۇرتۇپ ئويغىتىپ :

«قوپ ئورنۇڭدىن ، قەدىمكى شەھەر خارابلىكىگە بار . خارابلىك ئوتتۇرىسىدا بىر تۇپ يۇلغۇن ئۆسۈپ تۇرۇپتۇ . يۇلغۇننىڭ ئوڭ تەرىپىنى كولىساڭ ، بىر تاش چىقىدۇ ، تاشنى ئورنىدىن قوزغاتساڭ ، تۆۋەنگە قاراپ كەتكەن يول كۆرۈنىدۇ ، ‹بىسمىللا ! › دەپ ئوڭ پۇتۇڭنى ئېلىپ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ ، ئالدىڭدىكى يول بىلەن ماڭساڭ خەزىنىگە يېتىسەن» دەپتۇ .

دېھقان چۆچۈپ ئويغانسا چۈشى . تاڭ يورۇپ قالغانىكەن . ئۇ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ، تاھارەت ئېلىپ بامدات نامىزىنى ئوقۇپ ، مەھەللىنىڭ يېنىدىكى قەبرىستانلىققا قارايدىغان شەيخنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ، ئۇنىڭغا كېچە كۆرگەن چۈشىنى سۆزلەپ :

«شەيخ ئاتا ، سىزچە قانداق قىلسام بولىدۇ ؟» دەپ مەسلىھەت سوراپتۇ . شەيخ :

«بالام ، سەن چۈشۈڭدە ساقاللىق شەيتاننى كۆرۈپسەن . ھەرگىز ئۇنىڭ سۆزىگە ئالدىنىپ ، خارابلىككە بېرىپ ، كەلسە-كەلمەس يەرلەرنى كولاپ يۈرگۈچى بولما !» دەپتۇ .

شەيخ دېھقانىنى شۇنداق دەپ يولغا سېلىپ قويۇپ ، خارابلىككە ئاستا ئۆزى بېرىپ قاراپ بېقىپتۇ . قارىسا راست . خارابلىكنىڭ ئوتتۇرىسىدا قىزغۇچ چېچەكلىگەن بىر تۇپ يۇلغۇن باراقسان بولۇپ ئۆسۈپ تۇرغۇدەك . شەيخ يەڭلىرىنى شىمايلاپ ، يۇلغۇننىڭ يېنىنى بىر ھازا كولىغانىكەن ، يوغان بىر تاش چىقىپتۇ . تاشنى ئىنچىقلاپ يۇرۇپ ئورنىدىن قوزغاتقانىكەن ، تۆۋەندە تاش پەلەمپەي كۆرۈنۈپتۇ . شەيخ : «تاپتىم ! تاپتىم !» دەپ ۋارقىراپ ، خۇشاللىقىدا «بىسمىللا» دېيىشنىمۇ ئونتۇپ ، ئۇدۇل كەلگەن پۇتنى ئېلىپ تاش پەلەمپەيدىن چۈشۈپ ، شۇنداق قارىسا ، ئۇنىڭ ئىچى كەتكەن ئۆڭكۇر ئىكەن . ئۇ بىر - ئىككى قەدەم باسمايلا ، پۇتنىڭ ئەتراپىدا مىغلداپ يۈرگەن يىلانلارنى كۆرۈپتۇ . «ئاللا ، توۋا !» سېلىپ قېچىپ چىققۇچە ، يىلانلار ئۇنى قوغلاپ يېتىپ ، چېقىپ ئۆلتۈرۈپتۇ . كىشىلەر ئەتىسى بېرىپ قارىسا ، شەيخ يۇلغۇننىڭ قېشىدا ئۆلۈپ ياتقۇدەك ، خارابلىك بولسا

ئىلگىرىكىدەكلا تىمتاس تۇرغۇدەك...

— يائاللا ، نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق گەپ بۇ ! ؟ — دەۋەتتى ئەكرەم .

— ئەگەر ، ھېلىقى دېھقاننىڭ ئۆزى بېرىپ يۇلغۇننىڭ يېنىنى كولاپ باققان بولسا ، قانداق بولاتتىكىن ؟ — دەپ سورىدى تاھىر .

— بۇ بىر رىۋايەت ، — دېدى بوۋاي ، — ياش ۋاقتىمدا بۇ خارابلىك ھەققىدىكى نۇرغۇن رىۋايەتلەرنى بىلەتتىم ، ھازىر ئۇنتۇپ كەتتىم... ھە راست ، ھېلىقى چېرىكلەر بۇ يەردە ئالتۇن ئىزدەپ يۈرگەن چاغلاردا ، كىشىلەر ئارىسىدا مۇنداق بىر ھېكايىنىڭمۇ تارقىلىپ يۈرگىنى ئېسىمدە : قەدىمكى زاماندا ، دەل مۇشۇ خارابلىكنىڭ ئورنىدىكى شەھەردە بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن . بىر قېتىم ، شەھەرگە كۆچلۈك ياۋ بېسىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغاندا ، شاھ خەزىنىدىكى بارلىق ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى تاغ ئىچىدىكى بىر مەخپىي ئۆڭكۈرگە يۆتكەپتۇ . كىشىلەر تۆگىلەر بىلەن تۆگە ھەيدىگۈچىلەرنىڭ تاغ تەرەپكە ئۆتكىنىنىلا كۆرىدىكەن ، ئۇلارنىڭ قايتىپ كەلگىنىنى كۆرمەيدىكەن . شاھ ھېلىقى مەخپىي ئۆڭكۈرگە ئالتۇن - كۈمۈش توشۇغان ۋە ئۆڭكۈرنىڭ سىرىنى بىلىدىغانلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆجۈقتۇرۇۋەتكەن ، دېيىشىدۇ . شۇڭا ، ھازىرغىچە ئادەملەر بۇ ئۆڭكۈرنى ئىزدەيدىكەنۇ ، تاپالمايدىكەن . بۇ ھېكايىنى ئاڭلىغان چېرىكلەرنىڭ تاغ ئىچىنى قىدىرىپ ، نەچچىسىنىڭ ئېگىز قىيالاردىن غۇلاپ چۈشكىنىنى ئاڭلىغاندۇق . ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، ئۇ ئۆڭكۈرنى زادىلا ئىزدەپ تاپقىلى بولمىغۇدەك . شاھ ئۇ ئۆڭكۈرنى قازدۇرۇپ ، ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى كۆمۈپ

بولغاندىن كېيىن ، ئۇستىدىن دەريا سۈيىنى باشلىۋەتكەنمىش .

— ئۇنداقتا ، بۇ خارابلىكتە ئىزدەپ تېپىۋالغۇدەكمۇ ھېچنېمە قالمىغان دېگىنە ، بوۋا ؟ — دېدى تاھىر .

— كولاپ كۆرمەكچى بولساڭلار ، كۈندۈزى كولاڭلار ، — دېدى بوۋاي ، — تەلىيىڭلار بولسا ، بىرەر پۇللۇق نەرسە ئۇچراپ قالسا ئەجەب ئەمەس . قاراڭغۇدا قىلغان ئىشىڭ بەرىكىتى بولامدۇ ؟... مانا مۇشۇ ئۆيدە يېتىپ - قوپۇپ ، چاينىمۇ مەشەدىلا ئىچىڭلار . بىرەرىڭلارنى نەۋرە قىزىمغا چېتىپ ئوغۇل قىلىۋالغان بولسامغۇ خويمۇ ياخشى بولاتتى . يىراقنى يېقىن قىلغۇدەك سىلەردەك بىر ئوغۇل بالىغا تولىمۇ موھتاجمەن .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەكرەم نېمىشقىدۇ ئۆپكىدەك قىزىرىپ يەرگە قارىدى . تاھىر يۇگۇرۇپ بېرىپ ، ئورنىدىن قوپماقچى بولۇۋاتقان بوۋاينىڭ قولتۇقىدىن يۆلىدى .

× ×

يېگىتلەر خارابلىكنى خېلى كۈنلەرگىچە قىدىرىشتى . ئۇلارنىڭ قولىغا قانداقتۇر چاقچۇق پارچىلىرى ، ئاقىرىپ ياغاچقىلا ئوخشاپ قالغان قۇرۇق ئۇستىخانلاردىن باشقا ھېچنېمە چىقمىدى .

ئاخشىمى - ئەتىسى ئازراق سوغۇق چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ ، كۈن ئۆرلىگەندە كۆز ئاپتىپىنىڭ يەنە ئوبدانلا تەپتى بار ئىدى . ھارغان ، ئۇمىدسىزلەنگەن ئىككى يىگىت ئاپتاپقا ئۆزىنى تاشلاپ يېتىشاتتى . يىراق - يېقىندىكى دەل - دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى تېخى يېشىللىقىنى يوقاتمىغان

بولۇپ ، بۇ يېشىللىققا قايسىبىر مېۋىلەرنىڭ قىزارغان يوپۇرماقلىرى ئارىلىشىپ ئۆزگىچە بىر كۆز مەنزىرىسىنى ھاسىل قىلغانىدى . تىنىق ئاسمانىنىڭ ئۈيەر - بۈيەرلىرىدە ئېسىلىپ تۇرغان پاختىدەك ئاق بۇلۇتلار ھەرىكەتسىز تۇرغاندەك قىلغان بىلەن ، سىنچىلاپ قارىغانسېرى ئاستا - ئاستا شەكلىنى ئۆزگەرتىپ ، ھەر خىل نەرسىلەرنىڭ سېيماسىغا ئوخشىشىپ قالاتتى . قەدىمكى شەھەر خارابلىكى بولسا ، ئەسرلەردىن بېرىقى سۈكۈتىنى بۇزماي جىمجىت ياتاتتى .

— قارىغاندا ئىككىمىزدە تەلەي دېگەن نېمە يوقكەن - ده ؟ — دېدىم ئەكرەم ، — ئالتۇن تۇرماق ، بىر تال پۇچۇق يارماق تاپالىغان بولساق كاشكى...

— ئاڭلىغانمىدىڭ ؟ — دېدى تاھىر ، — بىر زامانلاردا بىر ئادەم مۇشۇ خارابلىكتىن بىر تىللا ، پەقەت بىرلا تىللا تېپىۋېلىپ كاتتا باي بوپتىكەن .

— بىر تىللا ! ؟ — ئەكرەم بىر تىللانىڭ ئەمەلىي قىممىتىنىڭ زادى قانچىلىك بولىدىغانلىقىنى تازا چۈشىنىپ كەتمەيتتى ، — بىر تىللا دېگىنىڭگە قانچە نان كېلىدۇ ؟

— نېمە دېدىڭ ؟

— سېنىڭ بىر تىيىنىڭغا قانچە نان كېلىدۇ ؟ — دەۋاتىمەن .

— قانچە نان كېلىدىغانلىقىنى مەنمۇ بىلمەيمەن . بەلكىم يۈز نان ياكى ئۇنىڭدىنمۇ جىقراق نان كېلىدىغاندۇر . لېكىن ، تىللا تاپقان ئادەم نانلا يەپ ئولتۇرمايدۇ - ده !

— ئەمىسە ، ئۇ بىر تىللا بىلەن قانداق قىلىپ شۇنچە باي بولۇپ كېتىپتۇ ؟

— ئۇ هېلىقى تېپىۋالغان تىللاغا ماۋۇ بازاردىن ئازراق بىر نەرسە سېتىۋېلىپ ، يەنە بىر بازارغا ئاپىرىپ ئىككى تىللاغا سېتىپتۇ . ئۇ بازاردىن ئىككى تىللالىق مال ئېلىپ ، باشقا بىر بازارغا ئاپىرىپ تۆت تىللاغا سېتىپتۇ . شۇنداق قىلىپ ، ئۇنىڭ پۇللىرى ئاستا - ئاستا كۆپەيىپ ، ئاخىرىدا كارۋانلىرىنى ھەيدەپ ، شەھەرمۇ شەھەردە ئارىلاپ سودا قىلىدىغان چوڭ بايغا ئايلىنىپتۇ . ھەر بىر شەھەردە چوڭ - چوڭ دۇكانلىرى ، باغلىق قورۇ - جايلىرى بوپتۇ . ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا يەنە بۇ خارابلىك يېنىغا قايتىپ كېلىپ ، تاشدۆڭگە ئاشۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرغانكەن . كۆرگەنسەن ، نېمىدېگەن ھەيۋەت ؟ !

— ھەممىسى قۇرۇق گەپ ! — دېدى ئەكرەم ، — بۇ يەردە : پالانچى بۇ خارابلىكتىن مۇنداق بىرنېمە تېپىۋېلىپ ئۇنداق باي بولۇپ كېتىپتىكەن ، مۇنداق چوڭ ئىش قىپتىكەن ، دەيدىغان رىۋايەتتىن تولا نېمە يوقكەن . كولىساڭ ، تاشتىن باشقا ھېچنېمە يوق .

— دەۋاتىمەنغۇ ، ئالتۇن - كۈمۈش دېگەن كۆرگەنلا ئادەمگە ئۇچراۋەرمەيدۇ - دە ! ئىككىمىزنىڭ پەقەتلا تەلىيى يوقكەن .

ئەكرەم يەنە ئاغىنىسى ئېيتقان ھېلىقى بىر تىللا توغرىسىدا ئويلاپ قالدى .

— نېمىشقا ھېلىقى باي بۇ تاشدۆڭگە بۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرغانكەن ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

— نېمىشقا دېگىنىڭ نېمە گەپ ؟ — دېدى تاھىر جەينەكلىنىپ ، يېنىچە بولۇپ ئاغىنىسىگە قاراپ .

— نېمىشقا ئۇنىڭ كاللىسىغا بىر مەسچىت سالاي ، دېگەن خىيال كىرىپ قاپتۇ ۋە ئۇ مەسچىتنى مۇشۇ قاقاس دۆڭگە

سالغۇسى كەپتۇ ؟

— ئۇ مۇشۇ خارابلىكتىن تېپىۋالغان بىر تال تىللا بىلەن شۇنچە بېيىپ كەتكەن - دە ، بەلكىم ئۇ خۇدايىمنىڭ ئۆزىگە قىلغان ياخشىلىقىنى بۇ خارابلىك يېنىغا بىر مەسچىت سېلىپ قايتۇرماقچى بولغاندۇر ؟ بۇ يەردە نامراز ئوقۇغانلار مەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن پات - پات مېنىڭ روھىمغا ئاتاپ دۇئا قىلىپ تۇرسۇن ، دەپ ئويلىغاندۇر .

— ئەگەر ساڭا شۇنداق بىر تىللا ئۇچراپ قالغان بولسا قانداق قىلاتتىڭ ؟ — دەپ سورىدى ئەكرەم بىلىكىگە ئۆمىلەپ چىقىۋاتقان چۈمۈلىنى ئۇرۇپ چۈشۈرۈۋېتىپ .

— مەنما ؟ — دېدى تاھىر ، — ھە ، ماڭا شۇنداق بىر تىللا ئۇچراپ قالغان بولسا... ھە ، نېمە قىلاتتىم ؟... مەنمۇ شۇنداق بىر ئىش قىلاتتىم .

— نېمە ئىش ئۇ ؟

— ھېلىقى سودىگەردەك بىرنى ئىككى ، ئىككىنى تۆت قىلىپ سودا بىلەنلا ھەپلىشەتتىم . بىر تىللاغا قانچە نان كەلمىسۇن ، نان دېگەننى ئۆيدە ئولتۇرۇپ يەۋەرسەڭ ، ئۇمۇ تۈگەپ ، يەنە قورساق ئاچىدۇ - دە ! باشتا نانمۇ يېمەي ئوقەت قىلماق كېرەك... سەنچۇ ؟ بىر تىللا ئۇچراپ قالغان بولسا ، سەن قانداق قىلاتتىڭ ؟

— بىر تىللا ئۇچرىغان بولسا... ھە ، ئۇچرىغان بولسا... قانداق قىلاتتىم... قېنى ئۇ تىللا ؟... سەنمۇ تاغاڭغا ئوخشاش قۇرۇق خىيال قىلىۋەرمىگىنە !

— ياق ، ئەمدى بىر دەۋاتقان گەپتۇ . مىسالى ، ساڭىمۇ شۇنداق بىر تىللا ئۇچراپ قالغان بولسا ، قانداق قىلاتتىڭ ؟

دېمەكچى .

— قانداق قىلاتتىم ؟... تىللانى كۆتۈرۈپ بېرىپ ، بىزگە ھەر كۈنى چاي بېرىۋاتقان ھەيدەر بوۋاينىڭ ئالدىغا قويۇپ : «بوۋا ، تاپقان دۇنيايىم مۇشۇكەن ، نەۋرە قىزىڭنى ماڭا نىكاھلاپ قويساڭ ، ئىككىمىز سېنىڭ خىزمىتىڭنى قىلساق» دەيتتىم .

— ھەي كاساپەت ، بوۋاينىڭ قىزى گۈلسۈمگە كۆزۈڭ چۈشۈپتۇ ـ دە !

دوستلار بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتى . خارابلىككە چۈشمەكچى بولۇپ تۆۋەنلىگەن بىر جۈپ دالا تورغىيى كۈلكە ئاۋازىدىن ئۈركۈپ ، يەنە ئوقچۇپ يۇقىرى ئۆرلىدى . كۆپكۆك كۆز ئاسمىنىدىكى ھېلىقى ئاق بۇلۇتلار ئەمدى نېپىز ئاق داكىدەك بولۇپ يېيىلىپ كەتكەنىدى .

— ھېچنېمە تاپالماي ، مەھەللىگە قۇرۇق قول سالپىيىپ بارىدىغان بولساق ، تازا كۈلكىگە قالىمىز ـ دە ! — دېدى ئەكرەم .

— تېخى ھېلىقى مەھەللىمىزدىكى شەيخ : «بۇ ھارامدىن بولغانلار قاچان كېلەر ؟» دەپ مەھەللىنىڭ بېشىدىلا كۈتۈپ تۇرامدىكىن ، دېگىنە ؟

— قانداقچىسىگە ؟ — دەپ سورىدى ئەكرەم ئاغىنىسىنىڭ گېپىگە چۈشەنمەي .

— بىز ھېلىقى توخۇ بىلەن قوشۇپ ئۇنىڭغا چۈجىلىرى چىقايلا دەپ قالغان تۈخۈملارنىمۇ ئاپىرىپ بەردۇق . شەيخ خوجام : «بۇنى ئوغرىلاپ كەلگەندەك تۇرىسىلەر ، ئالمايمەن» دېگەنبىلەن ، بىز چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا قاراڭغۇ ئۆيدە بايقىماي قورۇپ يېگەن بولسا ، ئىچى ئوقتەك سۇرۇپ كەتتى ـ دە !

ئۇلار يەنە كۈلۈشۈپ كەتتى .

— مەن مەھەللىگە قايتىپ بارمايمەن ، — دېدى تاھىر .

— نېمىشقا ؟ — ھەيران بولدى ئەكرەم .

— بارساڭ يەنە شۇ كۆڭۈلسىز ئۆي . تاغامنىڭ چېكىۋېلىپ قۇرۇق خىيالنى سۈرگىنى سۈرگەن . دەيدىغان گەپلىرىنىڭ ھەممىسى ماڭا ئاڭلاۋېرىپ ياد بولۇپ كەتكەن گەپلەر . تاغام ياش ۋاقتىدا ، ئالدىغا ھەر كۈنى بىر قارىغۇ دۇئانە ئۇچرايدىكەن ، دۇئاننى بىر كىچىك قىز يېتىلەپ يۇرىدىكەن ، ھېلىقى دۇئانە كۆزى كور بولسىمۇ ، تاغامنى ئاياغ تاۋۇشىدىنلا تونۇۋالاتتىكەن . ھەرقېتىم تاغامغا ئۇچراپ قالغاندا ئۇ :

«ئۇرايىم ، مۇشۇ قىزىم رەسىدە بولاي دەپ قالدى ، مەندىن كېيىن قالسا ، ئۇنىڭغا باشپاناھ بولغۇدەك بىر ئەر كىشى بولمىسا بولمايدۇ . شۇ قىزىمنى سەن نىكاھلاپ ئالساڭ» دەيدىكەن .

تاغام ئىچىدە : «مەن ئەمدى سەن قەلەندەرنىڭ قىزىنى ئالامتىم» دەپ ناھايىتى خاپا بولاتتىكەن . كېيىن ئۇ قىزنى باشقا بىرى نىكاھلاپ ئاپتۇ . قەلەندەر ئۆلگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ يەرگە سالغان كىگىزلىرىنىڭ ئاستى ، ئەسكى يوتقانلىرىنىڭ ئەستىرى ، ئۆينىڭ تام ـ تورۇسلىرىدىكى يوچۇقلاردىن تارتىپ كونا ئوچاقنىڭ مورىلىرىغىچە ھەممە يەردىن شۇنداق جىق پۇل چىقىپتۇكى ، ساناپ توگەتكىلى بولمىغانمىش . شۇنىڭ بىلەن دۇئاننىڭ كۆيئوغلى بىر كېچىدىلا كاتتا باي بولۇپ كېتىپتۇدەك . تاغام ھېلىقى دۇئاننىڭ قىزىنى ئالمىغىنىغا تا ھازىرغىچە پۇشايمان قىلىدۇ... يەنە ئۇ ئولتۇرۇۋېلىپ شۇنداق غەلىتە چۆچەكلەرنى توقۇيدۇكى ، ئاڭلاپ باقمىغان ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران قالىدۇ . بىر دېھقان سوقا بىلەن يەر ھەيدەۋاتسا ، توپىنىڭ

ئاستىدىن بىر قالپاقنىڭ پۆپۈكى كۆرۈنۈپ قاپتۇدەك ، قالپاقنى كۆتۈرسە ئاستىدىن بىر باش چىقىپتۇدەك ، كولاۋەرسە ، بىر ئادەمنىڭ پۈتۈن جەستى ئىكەن . جەسەتنى تارتىپ چىقىرىپ قارىسا ، ئۇنىڭ ئاستىدا ئالتۇن ئېگەر - جابدۇقلىرى بىلەن توقۇلغان بىر ئات تۇرغۇدەك... مانا مۇشۇنداق ئاجايىپ - غارايىپ گەپلەر . تاغامنىڭ ئەھۋالى شۇ . مەھەللىدە ئۇنىڭدىن باشقا تارتىشىدىغان كىمسم بارتى ؟

— مەھەللىگە بارمىساڭ نەگە بارسەن ؟ — سورىدى ئەكرەم .

— چەت مەملىكەتكە چىقىپ كېتەيمىكىن دەيمەن .

— نەگە ؟ !

— چەت دۆلەتكە . ئاڭلىمىدىڭمۇ ؟ ھەيدەر بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە ، بۇ يەردىن يۇقىرىلاپ يەنە بىرەر كۈن ماڭساقلا ، چېگرىغا يەتكۈدەكمىز .

بىر - ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا گەپتىن گەپ چىقىپ ، ھەيدەر بوۋاي يىگىتلەرگە چېگرىنىڭ بۇ يەرگە ئانچە يىراق ئەمەسلىكىنى ، چېگرىغا يېقىن مەھەللىلەردىكى دېھقانلارنىڭ مالىلىرى بەزىدە چېگرىدىن ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كەتسە ، دېھقانلارنىڭ ئۆزى بېرىپ ھەيدەپ كېلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى . بوۋاي يەنە : «بىر زامانىدا ، ئەتراپىمىزدىكى يۇرتلاردىنمۇ خېلى ئۆيلۈكلەر ئۇياققا ئۆتۈپ كەتكەن . بەزىلەر مېنىمۇ بىللە كېتەيلى ، دېگەن . مېنىڭ مۇشۇ ئاق مەسچىتتىن ئايرىلغۇم كەلمىدى . ئاتا-بوۋا ، دوست - يارەنلىرىمنىڭ قەبرىسى مۇشۇ ئەتراپتا . كۆردۈڭلارمۇ ؟ ئەتراپ چەكسىز تىنچ دالا . باھاردا بۇ يەر رەڭمۇرەڭ دالا گۈللىرى ئېچىلىپ شۇنچە چىرايلىق بولۇپ

كېتىدۇ . كۈننىڭ تەپتى ، بورانلارنىڭ ئۇشقىرتىشى ، پەسىللەرنىڭ ئالمىشىشى كىشىگە يارانقان ئىگىسىنى ئەسلىتىپ تۇرىدۇ » دېگەنىدى .

— چېگرىنىڭ پايلاقچىلىرى تۈتۈڭالسا ، قانداق قىلىسەن ؟ — دەپ سورىدى ئەكرەم .

— بۇ تەرەپكە بىر موزىيىمىز قېچىپ ئۆتۈپ كەتكەنىدى ، شۇنى ئىزدەپ كېلىشىم ، موزاينى تاپمىسام ، دادام ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈڭبتىدۇ ، دەپ يىغىنى سالىمەن .

ھەر ئىككىلىسى تەڭ كۈلۈشۈپ كەتتى .

— سەنچۇ ؟ بولمىسا بىللە كەتمەمدۇق ؟ — دېدى تاھىر .

— مەن ئۇنداق يىراق يەرگە كەتمەي ، — دېدى ئەكرەم ، — دادام بەك ياۋاش ئادەم ، قېرىغاندا ئۇنىڭغا كىم قارايدۇ ؟

— ئىنىلىرىڭچۇ ؟ داداڭ قېرىپ كەتكۈچە ئىنىلىرىڭمۇ چوڭ بولار ؟

— ئۆگەي ئانام يامان خوتۇن . دادام قېرىپ ئىشقا يارىمايدىغان بولغاندا ، بالىلىرى بىلەن بىرلىشىپ دادامنى ئۆيدىن قوغلاپلا چىقىرامدىكىن دەيمەن .

— مەھەللىگە قايتىسەن ؟

— ھازىرچە قايتمايمەن ، ھەيدەر بوۋايغا ئوغۇللا بولۇپ كېتەيمىكىن دەيمەن . دادامنى قېرىغاندا يېنىمغا ئەكېلىۋالىمەن .

— ھمم... بوۋاينىڭ نەۋرە قىزى يۇرىكىگە ئوبدانلا ئوت ياققاندەك تۇرىدۇ - ھە ! ؟

ئىككى يىگىت قاقاقلاپ كۈلۈشكىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى قېقىشتى .

— مېنىڭ چېگرىدىن ئۆتۈپ كەتمەكچى بولغىنىمنى بوۋاي بىلمىسۇن ، — دېدى تاھىر .

ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن يىگىتلەر تۆۋەنگە — قەدىمكى شەھەر خارابىسى تەرەپكە قاراپ ماڭماي ، يۇقىرىلاپ كەتتى . ئاق مەسچىتنىڭ ئالدىدا ھاسا تايىنىپ تۇرغان ھەيدەر بوۋاي يىگىتلەرنىڭ بۇگۈنكى سەپىرىگە ھەيران بولۇپ قاراپ قالدى .

بۇلۇتسىز تىنىق ئاسماندا ئەتىگەنلىك قۇياش پارلاپ تۇراتتى . يىگىتلەر ئاق مەسچىتتىن يىراقلاپ ، ئالدىدىكى بىر دۆڭدىن ھالقىپ چۈشتى . ئوت ـ چۆپلىرى سارغايغان تۆپىلىكلەر بارغانسېرى يۇقىرىلاپ ، قارىغايلىق تاغلارغا بېرىپ ئۇلىشاتتى . ئۇنىڭمۇ ئۈستىدە بولسا ، قارلىق چوققىلار يالتىراپ تۇراتتى . نېمىشقىدۇر ئىككى يىگىت ئۇنچىقماي مېڭىشاقتا ئىدى .

— بولار ، مۇشۇ يەرگىچە ئۇزىتىپ قويغىنىڭمۇ يېتەر ، — دېدى تاھىر بىر مەنزىلگە يەتكەندە ، — ئەمدى قايتىپ كەت !

ئۇلار قۇچاقلاشمىدى ، قولمۇ ئېلىشمىدى ، «خەير ، خۇداغا ئامانەت !» دېيىشىپ ئاددىيلا خوشلاشتى . بۇ ئايرىلىشىنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى تېخى ئۇلار چۈشەنمەيتتى...

× ×

ئارىدىن ئاتمىش يىل ۋە بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ ئوشۇقراق ۋاقىت ئۆتكەندۇر ، تاھىر ئەپەندى قايتىپ كەلدى .

شۇ ئۇزۇن يىللار ئىچىدە تاشدۆڭ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يۇرتلاردا كۆپ ئۆزگىرىشلەر بولغانىدى . قېرىلار ئالەمدىن

ئۆتكەن ، ياشلار قېرىغان ، كىملەردۇر تۇغۇلۇپ ، يەنە كىملەردۇر ياشلار قاتارىغا قېتىلىپ ھاياتلىق سىمفونىيىسى ئۇزلۇكسىز تەكرارلىنىپ تۇرغانىدى... ئېگىز بوي ، پۇزۇر كىينىگەن بۇ ئادەمنىڭ بىر يىللاردا بۇ يەردىن كەتكەن ، بۇرۇتى ئەمدىلەتىن خەت تارتقان يىگىت تاھىر ئىكەنلىكىنى ھېچكىم ئەسلىيەلمىدى . تاھىر ئەپەندىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللىسىدىكى ھېلىقى چېكىۋېلىپ ئاجايىپ قىزىق خىياللارنى سۈرىدىغان تاغىسى ئاللىبۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەنىدى . مەھەللىدە تاھىرنى تونۇغۇدەك ئادەملەرمۇ قالمىغانىدى .

تاھىر ئەپەندى شەھەرلەردىكى ئېگىز بىنالار ، ماشىنىلار غۇيۇلداپ ئۆتۈشۈپ تۇرغان كەڭ يوللار ۋە ئادەملەر مىغلىدىشىپ تۇرىدىغان ھەيۋەتلىك سودا سورۇنلىرىنى كۆردى . تۈپتۈز ئېلىنغان يوللار يېزىلارغىچە ، يېزىلارنىڭ كىچىك كەنتلىرىگىچە سوزۇلغانىدى . يېزىلاردىمۇ ئادەملەر كۆپەيگەن ، دېھقانلارنىڭ ئىككى ـ ئۈچ تال توغرا ياغاچ بىلەنلا توسۇپ ياساپ قويىدىغان غورۇلىرى ئورنىغا دەرۋازىلار بېكىتىلىپ ، مەھكەم قۇلۇپ سېلىنىدىغان بولغانىدى . تاھىر ئەپەندىنىڭ ئازرۇسى بويىچە بولغاندا ، يېزا يوللىرى ئۆزىنىڭ قەدىمىيلىكىنى — قەدىمكى ئەگرى ـ بۈگرى ھالىتىنى ساقلىشى كېرەك ئىدى . تاھىر ئەپەندىنىڭ بالىلىق دەۋرىدە ئېسىگە مەھكەم ئورناپ قالغان يېزا يوللىرىنىڭ قىياپىتى ئەنە شۇنداق ئىدى . ئۇ ئاغىنىسى ئەكرەم بىلەن مەھەللىسىدىن ئايرىلىپ ، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىنى ئىزدەپ ماڭغاندا ، ئەنە شۇنداق كاتاڭلىشىپ كەتكەن ئەگرى ـ بۈگرى ، توپىلىق ھارۋا يوللىرى بىلەن ماڭغان ، يېيىلىپ ئاققان سۇلارنى كېچىپ ئۆتكەن ، ياغاچلىرى قاغجىراپ كەتكەن قانداقتۇر

بىر سۇنۇق كۆۋرۈكتە پۇتنى سۇغا چىلاپ ئولتۇرۇشقان ، قايسىبىر شورىلاردىن باشلىرىنى چىقىرىشىپ ، كىملەرنىڭدۇر مېڭىلىك باغلىرىغا كۆز تاشلىغان... بۇ ئاددىيلا كۆرۈنۈشلەر تاھىر ئەپەندىنىڭ كۆڭۈل ئېكرانىدا داڭلىق رەسسام سىزغان قىممەتلىك رەسىمدەك بىر ئۆمۈر ساقلانغانىدى .

تاھىر ئەپەندى تاشدۆڭگە قايتىپ كەلدى . بۇ يەر ھېلىمۇ «تاشدۆڭ» دېگەن نام بىلەن ئاتىلاتتى . ئاق مەسچىتنىڭ ئەتراپىغا پاكار - پاكار دېھقان ئۆيلىرى چۈشۈپ ، بۇ يەر يېڭىدىن بىر مەھەللىگە ئايلانغانىدى . توپلىق يوللاردا ئۇششاق بالىلار ئويناپ يۈرەتتى . ئەتراپ كەڭرى كەتكەن دالا ، يۇقىرىلاپ بېرىپ قارىغايلىق تاغلارغا ئۇلىشىدىغان تۆپىلىكلەر ، قارىغايلىق تاغلارنىڭ ئۈستىدە بولسا ، ئاقباش چوققىلار يەنە شۇ قەدىمكى تۈستە سۈكۈتتە تۇراتتى . قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىنى بولسا ، كىشىلەر تۇزلەپ ئېتىزغا ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى... تاھىر ئەپەندىنىڭ پىكاپى ئاق مەسچىتكە يېقىنلاشقاندا ، مەھەللە تەرەپتىن بىر توپ بالىلار چىقىپ پىكاپنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈشتى . بۇ دۆڭلۈككە بۇنداق قوڭغۇز پىكاپلار كەمدىن - كەم كېلەتتى .

تاھىر ئەپەندى يىراقتىنلا پىكاپتىن چۈشۈپ ، ئاق مەسچىتكە ئاستا - ئاستا قەدەم ئېلىپ يېقىنلاشتى . ئۇنىڭ يۈرىكى ھاياجاندىن دۈپۈلدەيتتى . ئاق مەسچىت ئۇنىڭ كۆزىگە بۇرۇنقىدىن كىچىكلەپ قالغاندەك كۆرۈندى . ئۇنىڭ خاتىرىسىدىكى ئاق مەسچىت ئاجايىپ ھەيۋەتلىك ئىدى . كۆز ئالدىدا بولسا ئېگىز مۇنارلىرى چۈۋۈپ تاشلانغان ، ئۈستىدىكى توپىسىنىڭ ئېغىرلىقىدىن پېشايۋاننىڭ توغرا ياغاچلىرى ئېگىلىپ

ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن ، ياغاچلارغا چېكىلگەن گۈللەر ، تام - تورۇسلاردىكى قاپارتما نەقىشلەر ئۆچۈپ خىرەلەشكەن ، ئىشىكلىرى قاغجىراپ يېرىلغان خارابە بىر ئىمارەت تۇراتتى . ئەڭ پاكىز ساقلىنىپ قالغىنى مەسچىت ئىچىدىكى ئون ئىككى تۈۋرۈك ئىدى . تۈۋرۈك يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قارىداپ ، ئىلگىرىكى ئىسكەتىنى يوقاتقان بولسىمۇ ، تۈۋرۈك ياغىچىغا چېكىلگەن نەپىس نەقىشلەر يەنە مەسچىتنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى سەلتەنىتىگە گۇۋاھ بولۇپ تۇراتتى .

تاھىر ئەپەندى مەسچىتتىن چىقىپ ، ئاق مەسچىتكە يانداپ سېلىنغان ئۆيگە قاراپ ماڭدى . ئىشىك ئالدىدا چاچلىرى ئاپئاق ، مۈكچەيگەن ، ئورۇق بىر موماي تۇراتتى . «بۇ كىمدۇر ؟ !» تاھىر ئەپەندىنىڭ كالپۇكلىرى تىترىدى .

— ياخشىمۇسىز ، خانىم ؟ — دېدى ئۇ .

«خانىم» دېگەن سۆز مومايغا غەلىتە ئىشتىلدى . بۇ يەردە ئۇنى ھەممەيلەن «گۈلسۇمخان» دەپ چاقىراتتى .

— تىنچلىقمۇ ؟ — دەپ بىلىنەر - بىلىنمەس ئېگىلدى موماي .

تاھىر ئەپەندى ئۆزىنىڭ كىملىكىنى تونۇشتۇردى .

— ۋاي خۇدايىمەن ! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى گۈلسۇمخان موماي ، — نېمە دەيدىغانسىز ؟ شۇ تاھىر سىزمۇ ؟... رەھمەتلىك ئەكرەم گېپىڭىزنى جىق قىلاتتى .

موماي بىر قولى بىلەن بېشىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ كېتىۋاتقان ياغلىقىنى تۇتقىنىچە ، ئىتتىك مېڭىپ تاھىر ئەپەندىنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە ، ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئېسىلغىنىچە كۆز يېشى قىلدى . تاھىر ئەپەندى مومانىڭ ئورۇق گەۋدىسىنى

مەھكەم قوچاقلاپ باغرىغا تارتتى . ئونىڭ كۆزلىرىمۇ ياشقا تولغانىدى... بۇنىڭدىن ئاتمىش يىللارچە ئىلگىرى ، تاھىر ئەپەندى بۇ يەردىن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرغاندا ئاغىنىسى ئەكرەم ئۇنى يىراقلارغىچە ئۇزىتىپ بارغان ، ئۇلار قوچاقلاشماي ، قولمۇ ئېلىشماي ، «خەير ، خۇداغا ئامانەت !» دەپ ئاددىيلا خوشلاشقانىدى . ئۇ چاغدا تاھىر ئۆزىنى ناتونۇش مەملىكەتلەرگە ئەمەس ، يېقىن ئاردىكى بىر بازارغا قىزىقچىلىق كۆرگىلى كېتىپ بارغاندەكلا يېنىك ھېس قىلغانىدى . شۇ ئايرىلىش بىلەن ئۇ يېرىم ئەسىردىن ئوشۇق ۋاقىت بۇ يەرگە قايتىپ كېلەلمىدى . ئۇ ئاغىنىسى بىلەن ئەمدى قوچاقلىشىپ كۆرۈشمەكچى ، ئونىڭغا ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن نۇرغۇن ئىشلارنى سۆزلەپ بەرمەكچىدى . خۇداغا شۇكۇر ، ئاغىنىسىنىڭ سۆيگەن جۇپتى بولسىمۇ ھايات ئىكەن...

— قېنى ئۆيگە كىرىڭ ، ئۆيگە ! — دەپ مېھمانىنى ئۆيگە باشلىدى مومای .

ئۆيگە كىرگەندە ، تاھىر ئەپەندىگە ۋاقىت يېرىم ئەسىر كەينىگە چېكىنىپ كەتكەندەك بىلىندى . شۇ قەدىمكى ئۆي ، شۇ ئويۇقلار ئويۇقلارغا تىزىلغان نەرسە - كېرەكلەرنىڭ تۇرى ئۆزگەرگەن ، سۇپا ، ئوچاق باشلىرى بۇرۇنقىدەكلا سېغىز لاي بىلەن پاكىز سۇۋالغانىدى . تۇۋاق ئۇستىدىكى قىزىرىپ پىشقان نوگاي چۆمۈچ كۆرۈنمەيتتى . ئىچكەركى ئۆيدە يەنە شۇ قەدىمكى ساندۇق ، ساندۇق ئۇستىدە چىرايلىق قاتلاپ يىغىلغان ئورۇن - كۆرپىلەر...

— يۇقىرى ئۆتۈڭ ، مانا بۇ كۆرپىگە كېلىڭ !... رەھمەتلىك ئەجەب تولا گېپىڭىزنى قىلاتتى . مانا سىز ياپياشلا تۇرۇپسىز .

ئەكرەم رەھمەتلىك كېيىنكى چاغلاردا بەك ئاغرىقچان بولۇپ كەتكەنىدى . كۆرۈڭانقانسىز ، مەنمۇ قېرىپ كەتتىم . ئاغرىپ بىرەر كۈن يېتىپ قالغىنىمنىغۇ بىلمەيمەن ، كۈندىن - كۈنگە ماغدۇردىن كېتىۋاتىمەن .

موماي جوزا راسلاپ ، چاي قۇيۇپ ، مېھمان بىلەن ئولتۇردى . ۋاقىت نېمىدېگەن رەھىمسىز . ئەينى يىللاردىكى گۈزەل قىزنىڭ ئايدەك رۇخسارىغا يىللارنىڭ شامالىرى سانسىز ئۇششاق قورۇقلارنى يادنامە قىلغانىدى . بىر چاغلاردا ، شۇ گۈزەل قىزنىڭ ئىشق ئوتى تاھىر ئەپەندىنىڭ ئاغىنىسىنى مۇشۇ ئاددىي ، توپا تاملىق ئۆيدىن نېرى كېتەلمەس قىلىپ قويغانىدى . شۇ جەلپكار قىزنىڭ مۇشۇ ئورۇق موماي ئىكەنلىكىگە ھازىر كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى .

— ئەكرەم قاچان ۋاپات بولدى ؟ — دەپ سورىدى تاھىر ئەپەندى .

— مانا ، ئالدىمىزدىكى ئاي كىرسە ، توپتوغرا بەش يىل بولىدۇ . بوۋامنىڭ قەبرىسى يېنىغا كۆمدۇق . ئۆزى شۇنداق ۋەسىيەت قىلغانىدى...

— ھەيدەر بوۋاي ! ؟

— ھە ، ئېسىڭىزدە بارمىكەن - ھە ؟... بوۋام ئەكرەم ئىككىمىزنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇپ ، بىر - ئىككى يىلغا قالمايلا كۆز يۇمغان... سىز كېتىپ ، خېلى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە بوۋام ئەكرەمدىن : «ھەي ، ھېلىقى ئاغىنەڭ نەگە غايىب بولدى ؟» دەپ سوراپ يۈردى... ئەكرەم سىزنى كۆرگەن بولسا قانچىلىك خۇش بولۇپ كېتەر ئىدى...

مومايىنىڭ كۆزىگە يەنە لۆممىدە ياش كەلدى .

— بۇ ئەتراپ مەھەللە بولۇپ كېتىپتۇ ، — دېدى تاھىر ئەپەندى .

— شۇنداق بولدى ، — دېدى موماي ، — كىچىكلەر چوڭىيىپ ، بالىلار تۇغۇلۇپ ، ئادەم كۆپىيىپ كەتتى . كوممۇنا ۋاقتىدا ئەترەت بىر قىسىم ئادەملەرنى بۇ يەرگە كۆچۈرۈپ كېلىپ مەھەللە قىلدى . تۆۋەندىكى قەدىمكى شەھەر خارابلىكىي ئېسىڭىزدىدۇر ؟... ھېلىقى سىلەر ئالتۇن تاپمىز ، دەپ كولىغان ؟

— نېمىشقا ئېسىمدە بولمىسۇن .

— شۇ خارابلىكىنىڭ توپىسىنى تاشلىققا ئەكېلىپ تۆكۈپ ، مىڭ جاپادا بۇ يەرلەرنى ئېتىز قىلدۇق . ھازىر خارابلىكىنىڭ ئورنىمۇ ئېتىز بولۇپ كەتتى...

— ئاق مەسچىتمۇ ئىسكەتىدىن كېتىپتۇ ، — دېدى تاھىر ئەپەندى .

— ۋىيەي ، بۇ مەسچىتنىڭمۇ بېشىغا نېمە كۈنلەر كەلمىدى دەيسىز ؟ — دېدى موماي ، — بىر زامانلاردا ئاق مەسچىتنى ئەترەت ئاشلىق ئامبىرى قىلدى ، كېيىن ئۇ ئەترەتنىڭ ئىشخانىسىمۇ بولدى . ھەممە ئادەم بىر قازاندىن تاماق يەيدىغان چاغلاردا ، چوڭ قازاننى شۇ مەسچىتكە ئېسىپ ، ئۇ يەرنى ئاشخانىمۇ قىلدى . توۋا ، ئەجەب بىر زامانلار بولۇپ كەتكەنتىغۇ تاڭ ! لەڭمەننىڭ پىلتىسىنى جان سانىغا قاراپ ساناپ بېرەتتى ، ئۆيگە ئەكېلىپ پىشۇرۇپ يەيتتۇق . ھېچكىمنىڭ قورسىقى تۇزۇك تويمايتتى . نېمىگە پۇتلاشتىكىنتاڭ بىلمىدىم ، بىر چاغلارغا كەلگەندە ، يېڭىگە قىزىل لاتا تاقۇالغانلار چىقىپ ، مەسچىتنىڭ مۇنار ـ پەشتاقلىرىنى چۈۋۈپ تاشلىدى . ئىشقىلىپ ، ئادەمنىڭ

ئەقلى يەتمەيدىغان ئىشلار... كېيىن ، سىياسەت ياخشى بولۇپ ، مەسچىتنى جامائەتنىڭ ئىشلىتىشىگە قايتۇرۇپ بەردى . بىراق ، تېرىلغۇ يەرلىرىمىز بەك ناچارلىشىپ كەتتى . خارابلىكىنىڭ ئاپتاپ يېگەن توپىسىنى تۆككەندە ، باشتا بىرقانچە يىل يامان ئەمەس هوسۇل بەرگەن ، سۇمۇ خېلى مول ئىدى . هازىر سۇ يوق . كۆرگەنسىز ؟ تۆۋەندىكى ساينىڭ سۇيى پەقەتلا قۇرۇپ كەتتى . ياز بولسا ، بۇ يەردىكى ئەر خەقلەر ئىش ئىزدەپ تەرەپ ـ تەرەپكە چىقىپ كېتىدۇ . نېمە ئىشكىن بىلمىدىم ، هەممە ئادەم باي بولسامىلا دەيدۇ ، هېچكىم باي بولالمايدۇ...

ئاق مەسچىت ، قەدىمكى شەھەر خارابلىكى ۋە بۇ هەقتە هەيدەر بوۋاي ئېيتقان رىۋايەتلەر تاھىر ئەپەندىنىڭ خاتىرىسىدە ئۆتمۇش توغرىسىدىكى ئۇنتۇلماس بىر ناخشىدەك بىر ئۆمۇر ساقلانغانىدى . شۇ تاپتا تاھىر ئەپەندىگە گۇلسۇمخان موماي يەنە شۇ ناخشىنىڭ داۋامىنى ئېيتىۋاتقاندەك بىلىنىدى .

تاھىر ئەپەندى ئاق مەسچىتنىڭ ئىمامىنى ئېلىپ قەبرىستانلىققا چىقتى . دوغلاق كەلگەن ، قىزىل يۇز ، ساقاللىق بۇ ئادەمنىڭ ياش جەھەتتىن تاھىر ئەپەندىدىن خېلىلا كىچىكلىكى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى . ئۇلار هەيدەر بوۋاي بىلەن ئەكرەمنىڭ خۇشبۇي شۇۋاقلار قاپلىغان قەبرىسى يېنىدا يۇكۇنۇشتى . ئىمام خېلى ئۇزۇن بىر سۇرىنى قىرائەت قىلىپ تاماملىدى . دۇئادىن كېيىن ، قايتىپ كېلىۋېتىپ تاھىر ئەپەندى ئىمام بىلەن پاراڭلاشتى .

— تەقسىر ، سىلى مېنى تونۇمايدىلا هەرقاچان ؟

— ئاڭلىدىم ، — دېدى ئىمام ، — ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ يۇرتلاردىن چەت ئەلگە چىقىپ كېتىپتىكەنلا . خەقلەرنىڭ

ھەممىسى ھازىر سىلىنىڭ كاتتا باي بولۇپ كېتىپتۇ ، دېيىشۋاتىدۇ .

— ھە ، تولىمۇ ياش ، گۆدەك چاغلىرىم ئىكەن ، ئالدى - كەينىمنى ئويلماي ، تەۋەككۇل قىلىپلا كېتىپ قاپتىكەنمەن . بىر ساۋاتسىز دېھقان بالىسىنىڭ يات يەرلەردە جان باقمىقى ئوڭايمۇ دەيدىلا ؟ ئۇرۇلدۇم - سوقۇلدۇم ، قانچە ئەللەردە سەرسان بولۇپ يۈردۇم . ئىشقىلىپ ، بىر ئىنسانىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆلگۈچە بېشىغا چۈشىدىغان قىسمەتلەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ بېشىمغىمۇ چۈشتى . خۇداغا شۈكۈر ، ھازىر بەك كاتتا باي بولمىساممۇ ، ئۆزۈم تۇرۇۋاتقان يەردە تۆتىنىڭ ئالدى . ھازىر ئويلىسام ، ئەينى چاغلاردىكى تەۋەككۇل قىلىپ يات مەملىكەتلەرگە چىقىپ ، تەلەي سىناپ بېقىش خىيالىم دەل مۇشۇ تاشدۆڭدە ئاق مەسچىت ۋە قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى توغرىسىدىكى رىۋايەتلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پەيدا بولغانىكەن··· سىلى ئۇ رىۋايەتلەرنى ئاڭلىدىلىمىكىن ؟ ئۇنىڭدا يۈرتمۇ يۈرت كېزىپ يۈرگەن كارۋانلار ، ئاجايىپ پىكىرلەرنى قىلىدىغان دەرۋىشلەر ، بىر تال تىللا بىلەن بېيىپ كەتكەن سودىگەرلەر ھەققىدە سۆزلىنىدۇ . بالا ۋاقتىمدا شۇنداق بىلىنىمىكىن ، ئىشقىلىپ ، شۇنچىلىك گۈزەل··· سىلى گېپىمنى چۈشىنىۋاتقانلا - ھە ؟··· دېمەكچى بولغىنىم ، تاشدۆڭدىكى يۈرت - جاماەت ئۈچۈن ئازراق پۇل خەجلەپ بىرەر ياخشى ئىش قىلىپ بەرسەممىكىن ، دەيمەن .

— ياخشى نىيەت ! — دېدى ئىمام ، — نېمە ئىش قىلىپ بېرەي دەيدىلا ؟

— ئۇزۇن يىللارنىڭ ئالدىدا مەن ئاق مەسچىتنى كۆرگەن ، ئۇ چاغدا بۇ مەسچىت ناھايىتىمۇ ھەيۋەتلىك ئىدى . ھازىر

كونىراپ ، ئۆرۈلۈپ چۈشەيلا دەپ قاپتۇ . ئەڭ ياخشى ئۇستىلارنى تەكلىپ قىلىپ ، مەسچىتنى قايتا سالدۇراي دەيمەن . ئاق مەسچىتنى ئۆز ۋاقتىدا سالدۇرغان زاتنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ، مەسچىتنىڭ ئىچىدىكى ئون ئىككى تۈۋرۈكنى ساقلاپ قالىمەن . بۇ تۈۋرۈكلەر ھېلىھەم مەزمۇت تۇرۇپتۇ . قالغان يەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى يېڭىلايمىز . ئۇنىڭ تام - تورۇسلىرىغا يەنە ئاجايىپ نەقىشلەرنى چەكتۇرىمەن . مەسچىت پۈتكەندىن كېيىن ، ئىچىگە قىپقىزىل گىلەملەرنى سالدۇرىمەن . بۇ — يۇرت ئۈچۈن ئۆمرۇمنىڭ ئاخىرىدا قىلغان بىر خەيرلىك ئىشىم بولۇپ قالار .

— بۇنچىلىك ھەشەمەتچىلىكنىڭ نېمە ھاجىتى ؟

— بۇ نېمە دېگەنلىرى ! ؟ — دەپ ھەيران بولدى تاھىر ئەپەندى .

— مەسچىت ئاللاغا ئىبادەت قىلىدىغان ئورۇن ، راھەتلىنىدىغان جاي ئەمەس . جانابي رەسۇلىللا دائىم ئاددىي مەسچىتلەردە ، بورا ئۈستىدىلا نامаз ئوقۇيتتى . ھەدىسلەرگە بۇ ئېنىق يېزىلغان .

تاھىر ئەپەندى كۈلۈپ كەتتى .

— تەقسىر ! — دېدى ئۇ ، — جانابي رەسۇلىللا ياشىغان دەۋر بىلەن ھازىرغىچە قانچىلىك يىللار ئۆتتى ؟··· مەن قاھىرە ، ئىستانبۇل ، دەمەشقلەردىكى ئاجايىپ مەسچىتلەرنى كۆرگەنمەن . بۇ مەسچىتلەرنىڭ قانچىلىك كاتتىلىقىنى كۆرمىگەن ئادەمگە سۈرەتلەپ بەرمەك قىيىن . ئەجەبا ، شۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار سىلى دېگەن ھەدىسلەرنى ئوقۇمىغانمىدۇر ؟··· مەن ئاق مەسچىتنى بىر كۆرگەن ئادەم «ۋاي !» دېگۈدەك قىلىپ شۇنداق بىر سالدۇرايكى ، ئۇ يالغۇز يارانقان ئىگەمگە ئىبادەت قىلىدىغانلا

ئورۇن ئەمەس ، بىر مىللەتنىڭ بىناكارلىق ھۈنىرى ، نەققاشچىلىق سەنئىتى ، ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئۆزىگە جەم قىلغان كاتتا قۇرۇلۇش بولىدۇ .

× ×

تاھىر ئەپەندىنىڭ ئاق مەسچىتنى بۇزدۇرۇپ باشقىدىن سالدۇرماقچى بولغانلىق خەۋىرى مەھەللىگە پۇر كەتتى .

— نېمىدېگەن ئۇلۇغ نىيەت ! — دەپ غۇلغۇلا قىلىشاتتى بۇ گەپنى ئاڭلىغانلار .

— بىر ساۋابلىق ئىش قىلاي دەپتۇ ـ دە !

— شۇنىڭغا قارىغاندا ، بۇ چەت ئەللىك بۇرادەر كاتتا باي ئوخشىمامدۇ ؟

— شۇنداق ـ دە ، بولمىسا شۇنچىۋالا يوللارنى بېسىپ كېلىپ ، بۇ يەردە پۇل خەجلەلەمدۇ ؟

— نەچچە يەردە زاۋۇتلىرى ، چوڭ شەھەرلەردە كېچە ـ كۈندۈز چىراغلىرى ۋالىلداپ يېنىپ تۇرىدىغان دۇكانلىرى بار ، دەمدۇ نېمە ؟

— بەلكىم ، پۇلىنمۇ ئۆزى بېسىپ چىقىرامدۇ تېخى...

— مۇشۇ ئاق مەسچىتنى ئىلگىرى ياساتقان ئادەم كىم بولغىيدى ؟ — دەپ سوراپ قالدى بىرەيلەن .

شۇنىڭ بىلەن ، ئاق مەسچىت ، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى توغرىسىدىكى رىۋايەتلەر يەنە باشقىدىن ھېكايە قىلىنىشقا باشلىدى . كىملەردۇر بۇ رىۋايەتلەرنىڭ ئاللىقاندىق بىر يەرلىرىنى چۈشۈرۈپ قويۇپ ، يەنە قانداقتۇر بىر يەرلىرىگە ئۆزى خالىغان

مەزمۇنلارنى قېتىپ قويۇشاتتى .

— ئاق مەسچىت توغرىسىدا گەپ جىق ، — دەپ گەپ باشلىدى ياشتا چوڭراق بىرەيلەن ، — ئېيتىشلارغا قارىغاندا ، بۇرۇن ئاق مەسچىتنىڭ ئورنىدا بىر كەمبەغەلنىڭ ئاددىي بىر كەپسى بار ئىكەن . بىز توپىسىنى توشۇپ ، تۈزلەپ ، ھازىر ئۇستىگە بۇغداي ـ قوناق تېرىۋاتقان قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىنى بىلىسىلەر . ھېلىقى كەمبەغەل ھەر كۈنى نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ ، كەپسىدىن چىقىپ ، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىگە قاراپ : «خۇدا ، بىر كۈنى بەختىمنى بېرەرسەن !» دەپ دۇئا ـ تەلەپ قىلىدىكەن . بىر كۈنى ئۇ شۇ خارابىلىككە بېرىپ ئۇخلاپ قاپتۇ . بىر چاغدا بىرى «تۇر ئورنۇڭدىن !» دەپ ۋاراقىرىغاندەك بوپتۇ . چاچراپ ئورنىدىن تۇرسا ، ئەتراپتا ھېچكىم يوق . نېرىراقتا بىر سېغىزغان ھە دەپ بىرنېمىنى چوقۇلاۋاتقۇدەك . ھېلىقى كەمبەغەل بىر بېسىپ ، ئىككى بېسىپ ، «سېغىزغان بۇ يەردە نېمىنى چوقۇلاۋاتقاندۇ ؟» دەپ بېرىپ قارىسا ، ئۇ يەردە توپىنىڭ ئاستىدىن بىر كومزەكنىڭ بىقىنى كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەك ، كومزەكنى كولاپ ئالسا ، ئىچى لىق ئالتۇن ئىكەن . شۇ ئالتۇنلار بىلەن ھېلىقى كەمبەغەل كاتتا باي بولۇپ كېتىپتۇ . ئاخىرىدا ، ئەسكى كەپسىنىڭ ئورنىغا مانا شۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرۇپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ .

— بەلكىم ! — دەپ تەستىقلاشتى بىرقانچەيلەن ، — ئېسىڭلاردىمىكىن ، شۇ خارابىلىكىنىڭ توپىسىنى توشۇۋاتقان چېغىمىزدا ، ئۇ يەردىن تازىمۇ يوغان بىر كۈپ چىققان ئەمەسمۇ ؟... «ۋاي ، دۇنيا چىقتى ، دۇنيا چىقتى !» دەپ ۋاراقىرىشىپ كەتتۇق . ئادەم دېگەن ئولىشىپ كەتتى . مىڭ تەسته

كولاپ ئالدۇق . تېخى بەزىلەر : «توختاڭلار ، ئىچىنى ئاختۇرۇشقا ئالدىرماڭلار ، ئاۋۋال يۇقىرىغا مەلۇم قىلىش كېرەك» دەپ كەتتى .

— ئىچىدە نېمە بارىكەن ؟ — دېدى بىرى تاقەتسىزلىنىپ .

— ھېچنېمە يوق ، لىق تۇپا .

— ئىچىدىكىسىنى ئاللىبۇرۇن باشقىلار قۇرۇتۇپ بولغان دېگىنە ؟

— شۇنداقمىكىن ، كۆپىنى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە كوللېكتىپ ئاشخانىدا سۇ توشقۇزۇپ ئىشلىتىپ يۈردۇق . كېيىن نېمە بولدى ؟ يوقالدىغۇ .

— مۇنۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرماقچى بولۇۋاتقان ئەپەندىنى ئەللىك ـ ئاتمىش يىلىنىڭ ئالدىدا مۇشۇ يەردىن چىقىپ كەتكەن ئادەم دېيىشىدىغۇ ؟ ھېلىقى يوغان كۆپتىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى مۇشۇ قېرى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكەنمىدۇيا ؟ !

— ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ جۇمۇ !...

تىمتاس مەھەللە باشقىدىن جانلىنىپ ، ئادەملەر ئارىسىدىكى غۇلغۇلا بىرنەچچە كۈن توختىماي داۋاملاشتى . كىشىلەر ئويلىغانسېرى چەت ئەللىك ئەپەندىنىڭ ئاق مەسچىتنى بۇزۇپ باشقىدىن ياساتماقچى بولغان غەرىزىدىن شۇبھىلىنىشكە باشلىدى .

— بۇ باي ـ خوجاملارنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ ، — دەپ مۇھاكىمە قىلاتتى بىرەيلەن ، — يۈز سوم پايدا ئېلىشقا كۆزى يەتكەندە ، ئاندىن يانچۇقىدىن ئون سوم چىقىرىدۇ . ئەجەب بۇ كىشى باشقا ئىش قىلماي ، بىزگە مەسچىت سېلىپ بەرمەكچى بولۇپ قاپتۇ ـ ھە !؟

— پۇلۇڭ جىق بولسا ھەربىر ئۆيگە پاقىلدىتىپ بىر

كاللەكتىن تاشلىمامسەن . مانا ، ياخشىلىق دېگەن . خەقنىڭ بىر ئوبدان ناماز ئوقۇۋاتقان مەسچىتى بىلەن ھەپىلىشىپ نېمە قىلىسەن !

— باي نەدە ، ۋاي شۇ يەردە . توۋا دەڭلار ، كىم سىلەرگە پاقىلدىتىپ بىكارغا پۇل تاشلاپ بەرگۈدەك... مانا ، ئاباس بايۋەچچىنى بىلىسىلەر . شەھەرنىڭ يېڭى بايلىرىنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتمىدىغىنى يوقتى . پۇلنى تاپتى ، تاپتى ، ئاخىرىدا ، ھەممىنى قىمار ئويناپ ئوتتۇرۇۋېتىپلا قاراپ ئولتۇردى . ھازىر ئۆزىمۇ بىر نانغا زار...

— مېنىڭمۇ ھېچ ئەقلىم يەتمەيۋاتىدۇ ، — دېدى باياتىدىن بېرى باشقىلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئۇنچىقماي ئولتۇرغان بىرەيلەن ئېغىز ئېچىپ ، — بۇ گەپنىگىچە چاچ قويغان ئەپەندىم قانداق قىلىپ كونا مەسچىتكە پۇل خەجلىمەكچى بولۇپ قالدى ؟... مانا ، پالانچى كېلىپ زاۋۇت قۇردى ، دۇكان ئاچتى ؛ پوكۇنچى كېلىپ شەھەرگە كاتتا مېھمانخانا سالدۇردى . بۇ دېگەن مەسچىت ـ دە !

— ئىشكىنى توسۇپ ، نامازغا كىرگەنلەرگە بېلەت ساتامدۇ ـ يا ؟

ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى .

— سىلەر ئاڭلىمىغانمۇ ؟ — دەپ سۆز ئالدى يەنە بىرەيلەن ، — ئاشۇ خارابلىكنىڭ ئۆزى بۇرۇن كاتتا شەھەر بولغانىكەن . بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى بەكمۇ قورسىقى تار ئادەمتىكەن . ئۆلەر ۋاقتى يېقىنلاشقاندا ، ئۇ : «مەن ئۆلۈپ كەتسەم ، خەزىنىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى كىملەر خەجلەپ كېتەر ؟» دەپ قاتتىق ئازابلىنىپتۇ . تاشدۆڭنىڭ ئۈستىنى چوڭقۇر كولىتىپ ، خەزىنىدىكى ھەممە دۇنيانى شۇ يەرگە كۆمۈپ

جايلاپ ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاشۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرۇپتۇ . ئاندىن ، بۇ سىرنى بىلىدىغان بارلىق ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ تۇگىتىپتۇ . ئاخىردا شەھەرمۇ خارابلىشىپ ، بۇ ئەتراپتا ئاق مەسچىتتىن باشقا ھېچنېمە قالمىغانىكەن...

— ھىم !... گەدىنىگىچە چاچ قويغان ئەپەندىمنىڭ ئاق مەسچىتنى بۇزۇپ باشقىدىن سالماقچى بولغان غەرىزى ئەمدى ئايدىڭلىشىپ قالدى . قارىغاندا ، بۇ ئەپەندىم ئاق مەسچىتنىڭ تارىخىنى خېلى پىششىق بىلسە كېرەك . مەسچىتنى بۇزۇپ ، ئاستىدىكى خەزىنىنى ئۆزى جايلاپ ، بىزگە قۇرۇق مەسچىتتىن يەنە بىرنى سېلىپ بېرىپ قۇيرۇقىنى خادا قىلماقچىكەن - دە !

— مەسچىتنى باشقىدىن سالغان بىلەن ، ئىچىدىكى ئون ئىككى تۈۋرۈكنى ساقلاپ قالغۇدەك ، — دەپ سۆز قىستۇردى بىرى .

— شۇ ئون ئىككى تۈۋرۈكنىڭمۇ ئىچى كاۋاكمىش . پادىشاھ تۈۋرۈكلەرنىڭ ئىچىگە لىققىدە ئالتۇن توشقۇزۇپ ئۆرە قىلدۇرغانىكەن ، — دەپ سۆزنىڭ ئاياغلاشتۇردى بايىقى ھېكايىنى ئېيتقان كىشى .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ ، كۆزلىرى پارقىراپ قالدى . «ئەجەب ئاشۇ ئۇيغۇرلار بۇيەرلىرىگە قوپال مىخلار قېقىلغان ، جامائەت ھەر كۈنى كىرىپ سەللە - پەللە ، چاپان - چارىلىرىنى ئېسىپ قويىدىغان تۈۋرۈكلەرنىڭمۇ ئىچى لىققىدە ئالتۇن بولسا - ھە !... »

× ×

شۇ كۈنى ، سۈتتەك ئايدىڭ كېچە بولدى . ھېچكىمنىڭ

كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى . كىملەرنىڭ قانداق يوللار بىلەن بېيىپ كېتىۋاتقىنىنى بىلگىلى بولمايدىغان بۇ جاھاندا ، ھەممىنىڭ كاللىسىدىن تۈيۇقسىز بېيىپ كېتىش خىيالى تۇمانداك ئەگىپ نېرى كەتمەيتتى... تۇن يېرىملاشقاندا ، ئىتلار قاۋاپ ، كەتمەن - گۇرجەكلەرنىڭ نېمىلەرگىدۇر تېگىپ جاراڭلىغان ئاۋازلىرى تاڭ يورۇغىچە بېسىلمىدى .

ئەتىسى ئەتىگەندە ، تاھىر ئەپەندىنىڭ پىكاپى سىلىق مېڭىپ تاشدۆڭگە چىقىپ كەلدى . ئۇ ئاق مەسچىت يېنىغا يېتىپ كېلىپ پىكاپتىن چۈشۈپ ، كۆز ئالدىدىكى مەنزىرىنى كۆرۈپ داڭقېتىپ قالدى ، مەسچىت پۈتۈنلەي ئۆرۈلگەن بولۇپ ، ئادەملەر ئۇنىڭ خىش - كېسەكلىرىنى تارتىپ چىقىرىپ ، توپىلىرىنى غەلۋىردىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى . ئۇلار شۇنچىلىك ئالدىراش ئىدىكى ، ھېچكىمنىڭ تاھىر ئەپەندىگە قارىغۇدەك چولىسى يوق ئىدى . كۆزلىرى قانغا تولغان ھالدا قەيەرلەردىندۇر كولايتتى ، بىر - بىرىدىن نېمىلەرنىدۇر قىزغىنىشاتتى . مەسچىتنىڭ ھېلىقى ئون ئىككى تۈۋرۈكىمۇ پارە - پارە بولغان ھالدا يەردە ياتاتتى...

تاھىر ئەپەندى بېشى قايىغاندەك بولۇپ سەنتۈرۈلۈپ كەتتى . شۇ بىرنەچچە مىنۇت ئىچىدە ئۇنىڭ بېجىرىم تۇرغان چىرايىغا قورۇقلار چۈشۈپ ، چاچلىرى ئاپئاق ئاقاردى . ئۆرۈلگەن ئاق مەسچىت بىلەن تەڭ ئۇنىڭ پۈتكۈل ئەقىدىسىمۇ بەربات بولغانىدى .

2000 - يىل 10 - ئاي ، غۇلجا

ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنى ئەسلەيمەن

ئابدۇۋەلى جارۇللايوف ئالەمدىن ئۆتتى . مۇشۇ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىدىن باشلانغان يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر ۋەكىلى ئارىمىزدىن كەتتى .

ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنىڭ ۋاپاتى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئىشتىكەن چېغىمدا ، ئۇرۇمچىنىڭ تۇمان ئىچىدە ئەلەڭشىپ تۇرغان ئېگىز بىنالىرى ، قوغۇشۇندەك ئېغىر بۇلۇتلار قاپلىغان كۆز ئاسمىنى ماڭا تېخىمۇ كۆڭۈلسىز بىلىنىپ ، كۆز چاناقلىرىم ياشقا تولدى... شۇ كېچە ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىدىم . كۆز ئالدىمدىن غۇلجا ئۇچىدىرۋازا مەھەللىسىنىڭ تېرەكلىك كوچىلىرى ، سىرغىپ سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان ئېرىقلار ، كوچا دوقمۇشلىرىغا يايمىلىرىنى يېيىپ قىزغىن سودا قىلىشۋاتقان باققاللار كەتمەيتتى . رەتلىك ، پاكىز كىيىنگەن ، تۇغمىلىرىنى تولۇق ئەتكەن ئابدۇۋەلى ئاكا ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ يەنە قەددىنى تىك تۇتۇپ ، ئاشۇ تېرەكلىك كوچىلاردىن ئۆتۈپ تۇراتتى . بۇ ئورۇق ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەقىقىي بىر سەنئەتكارغا خاس چېچەنلىك ، پاكىزلىق ، غۇرۇر ۋە سالاپەت مۇجەسسەم ئىدى . ھەر دائىم ئابدۇۋەلى ئاكا بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان ۋاقتىمدا ، ئۇنىڭ ئايىغىنىڭ يېڭىلا بازاردىن ئېلىپ كىيىۋالغاندەك پارقىراپ ، غاچىلداپ تۇرىدىغىنىغا ھەيران بولاتتىم . ئەنە شۇنداق بىرقانچە مويسىپىتلار بىزنىڭ ئۇ

ئۇچىدىرۋازىغا ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى .

بەزى كۈنلىرى ئابدۇۋەلى ئاكىنىڭ ھېلىقى باققاللارنىڭ سودىسى قىزىپ تۇرغان چوڭ كوچىغا چىقىپ ، كىملەردۇر قويۇپ بەرگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ خىيالغا كەتكىنىنى كۆرەتتىم . ئۇنىڭغا ئادەملەر تىقىلىشىپ تۇرغان مۇشۇ كوچىلارنىڭ ئۆتمۈشى ، ئۇچىدىرۋازا ، توغرىكۆۋرۈك ۋە بەلكىم پۈتۈن غۇلجا شەھىرىنىڭ مۇشۇ ئەسىر ئىچىدىكى تارىخى بەش قولدەك ئايان ئىدى . ئۆتمۈش توغرىسىدىكى ئۇ ئېيتقان ۋە تېخى ئېيتىشقا ئۇلگۈرمىگەن نۇرغۇن خاتىرىلەرمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەتتى... شۇ تاپتا نېمىشقىدۇر ئېسىمگە مەرھۇم تېيىپجان ئېلىيوفنىڭ داۋۇتجان ناسىر ۋاپاتىغا ئاتاپ يازغان مۇنۇ بىر كۇپلېت مەرسىيىسى كېلىپ قالدى :

غۇلجىنىڭ پەركايى ئۇچقاندەك سېزىلدى ئاشۇ كۈن ،
چۈنكى ئۇندىن كەتتى بىر تەڭدىشى يوق بۇلبۇل ئۇچۇپ .
ئا . جارۇللايوف تۆكۈپ ياش ، كۈلكىدىن قاپتۇ ھېسام ،
يىغلىسا ئەرزىيدۇ ئۇيغۇر پۈشتى قەبرەڭنى قۇچۇپ .

ماڭا غۇلجىنىڭ پەركايى يەنە بىر قېتىم ئۇچۇپ كەتكەندەك بىلىندى...

× ×

ئابدۇۋەلى جارۇللايوف ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەشھۇر خەلق ناخشىچىسى ، ئاتاقلىق دراما ئارتىسى . بۇ ئىككى ئالاھىدىلىك

ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمۈر تارىخىدا كۆزگە روشەن تاشلىنىپ تۇرىدۇ . ئۇ 1934 ـ يىلى غۇلجىدا ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى تەركىبىدە سانايىنەپسە تەشكىللەنگەندە ، روزى تەمبۇر قاتارلىق سەنئەت يېتەكچىلىرىنىڭ ئىمتىھان ئېلىشى بىلەن ئۆمەككە قوبۇل قىلىنغان . شۇنىڭدىن باشلاپ ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوف يېرىم ئەسىردىن ئوشۇق ئۆمرىنى سەنئەت ساھەسىدە ئۆتكۈزدى . ئۇ ناخشىدىكى جاراڭلىق ئاۋازى ، رول ئېلىشتىكى چەبدەسلىكى بىلەن ئاجايىپ شۆھرەت قازانغان خەلق سەنئەتكارى ئىدى .

ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوف ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ئېيتىشتا ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ياراتقان . ئۇ 1953 ـ يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكى تەركىبىدە بېيجىڭغا بېرىپ خەلق ناخشىلىرىنى ئورۇنداپ ، دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشكەن ؛ 1956 ـ يىلى ئاپتونوم رايونىمىز ئۇيۇشتۇرغان مەدەنىيەت ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ئوتتۇرا ئاسىياغا چىقىپ ، قازاقىستان ، ئۆزبېكستان ، تاجىكىستان ، تۈركمەنىستان قاتارلىق جۇمھۇرىيەتلەردە ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنى ئورۇنداپ ئالقىشقا ئېرىشىپ ، ۋەتەنگە شان ـ شەرەپ كەلتۈرگەن . ئۇ ئۆز ناخشىلىرى بىلەن مەملىكەت ئىچىدىلا ئەمەس ، چەت ئەللەردىمۇ زور تەسىرگە ئىگە ئىدى .

مەن بىر قېتىم ئابدۇۋۇھلى ئاكىدىن :

— سىزنىڭ ناخشىدىكى ئۇستازىڭىز كىم بولىدۇ ؟ — دەپ سورىغانىدىم ، ئابدۇۋۇھلى ئاكا ئويلىنىپ كېتىپ ، باشتا مۇسابايوفلارنىڭ تېرە زاۋۇتىدىكى ناخشىچى ئىمىنجان ئۇستامنى ، ئاندىن ھاسان تەمبۇر ، ھۆسەين تەمبۇر ، روزى تەمبۇرلارنى ئەسكە ئالدى . ئاخىرىدا ساۋۇتكام «بېدىك» ، ئاقتېپىپاجى…

قاتارلىق بىر قانچەيلەننىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالدى ـ دە ، بۇلارنىڭ ئىچىدىن مۇھىمراق دەپ كىمنى ئاتاشنى بىلمەي ، ئۆزىمۇ كۈلۈپ كەتتى . راستىنى ئېيتقاندا ، ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوفنىڭ ئۇستازى مەلۇم بىر شەخس ئەمەس ، ئىلىدىكى خەلق ئىدى .

ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوف سەنئەت سېپىگە يېڭىدىن قەدەم قويغان ئەينى يىللاردىلا ئىلىنىڭ داڭلىق ساز ئۇستىسى ھاسان «تەمبۇر» ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوفنىڭ ناخشىلىرىغا : «ئابدۇۋۇھلىنىڭ ناخشىسىدىن جېلىلىيۇزى ، تۇرپانيۇزىلەردىن ھارۋا ھەيدەپ كىرىدىغان دېھقانلار ناخشىسىنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ» دەپ باھا بەرگەنىكەن . بىر قېتىم مەن ئاتاقلىق مۇزىكانتىمىز مۇساجان روزى بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ ، ئابدۇۋۇھلى ئاكىنىڭ ناخشىلىرى ھەققىدە گەپ ئاچقىنىمدا ، مۇساجان ئاكا : «ناخشىلارنى مۇزىكىغا چۈشۈرۈپ ئېيتىش بىز ئۇچۇن تېخى يېڭىنقى تارىخ . ئابدۇۋۇھلىكامنىڭ ناخشىلىرىدا ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ قەدىمكى ناخشا ئېيتىش ئۇسلۇبى ساقلانغان» دېگەنىدى . مانا بۇ ئىككى دەۋردىكى نوپۇزلۇق ئىككى سەنئەت ئەربابىنىڭ ئابدۇۋۇھلى ئاكىنىڭ ناخشىلىرىغا بەرگەن باھاسى . مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا ، ئۇنىڭ ناخشىلىرى ناھايىتىمۇ يۇقىرى تەنقىقات قىممىتىگە ئىگە .

1959 ـ يىلى مەركەزدىن شىنجاڭغا كەلگەن مۇزىكا تەنقىقاتچىسى جىيەن چىخۇا جەنۇبىي شىنجاڭدىن خەلق ئاھاڭلىرىنى توپلاپ ئايلىنىپ غۇلجىغا كەلگەندە ، ئابدۇۋۇھلى جارۇللايوف ناخشىلىرىدىكى ئالاھىدە تۇسنى بايقىغان . شۇ قېتىم ئۇ ئەمەتخان بارات ، زوردۇن نۇسرەت ، ئابلاخان «كېپەك» ، ھۇسەنجان ھەسەن قاتارلىق سازەندىلەرنىڭ مۇزىكا تەڭكەش قىلىپ بېرىشى

بىلەن ، ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنىڭ يۈزگە يېقىن ناخشىسىنى لېنتىغا ئالدى . جيەن چىخۇا بۇ ناخشىلارنىڭ لېنتىسىنى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نىڭ بوران - چاپقۇنىدىن سالامەت ئۆتكۈزۈپ ، كېيىن ئايرىم كىتابچە قىلىپ ئېلان قىلدى .

1976 - ۋە 1981 - يىللىرى شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىدىن ئابلىز شاكىر ، تۇرغان شاۋدۇن ، يۈسۈپجان قاتارلىقلار غۇلجىغا كېلىپ ، ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنىڭ ناخشىلىرىنى بىر قېتىم ئومۇميۈزلۈك لېنتىغا ئالدى . ئىلى خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ سابىق مەسئۇللىرىدىن ھېبىبۇللا ۋە رۇقىيە سابىرلارمۇ بۇ خىزمەتكە كۆڭۈل بۆلۈپ ، ئابدۇۋەلى جارۇللايوف ناخشىلىرىنى لېنتىغا ئېلىپ ئارخىپلاشتۇردى .

ئابدۇۋەلى جارۇللايوف ئۆزى يەنە جالالدىن پەخرىدىن بىلەن بىرلىشىپ ، ئىلى خەلق ناخشا تېكىستلىرىنى ئېلان قىلدى . شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇنىڭ ئابلىكىم ئابدۇللا ، تۇرغان شاۋدۇنلار بىلەن بىللە ئىشلىگەن «ئىلى خەلق ناخشىلىرى» دېگەن كىتابىنى نەشر قىلىپ تارقاتتى .

ناخشا - مۇزىكا ئاھاڭلىرىنى نوتا بىلەن يېزىپ قالدۇرۇشنى ئادەت قىلمىغان بىر مىللەت ئۆزىنىڭ سەنئەت بايلىقلىرىنى كېيىنكىلەرگە قانداق يەتكۈزىدۇ؟ ناخشا ئېيتىپ ئورما ئورۇڭاتقان دېھقانلار ، مۇكچىيىپ ئىش راسلاڭاتقان كاسىپلار ، بوۋىقىنى ئەللەيلەڭاتقان ئانا ، شەھەرمۇ شەھەر كېزىپ يۈرگەن مۇساپىرلار ، راڭابنى قولتۇقىغا قىسىپ دەشت - بايابانلاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن ئاشقىلار — ئەنە شۇ ئاددىي خەلق سەنئەتنىڭ ئۆتمۇشىنى كەلگۈسىگە ئۇلىغۇچىلاردۇر . يەنە بىر مەندىن ئېلىپ ئېيتقاندا ، ھەربىر ھەقىقىي سەنئەتكارنىڭ ئۆزى

ئۆتمۇش بىلەن كەلگۈسىنى تۇتاشتۇرىدىغان كۆۋرۈك . ئۇ ئۆزىدىن ئىلگىرىكىلەردىن ئالىدۇ ، ئۆزىدىن كېيىنكىلەرگە قالدۇرىدۇ . ئابدۇۋەلى جارۇللايوف قالدۇرغان ماتېرىياللار مىللىتىمىز سەنئەت خەزىنىسىدىكى پۇل بىلەن ئۆلچىگىلى بولمايدىغان قىممەتلىك بايلىق .

× ×

ئابدۇۋەلى جارۇللايوف مۇشۇ ئەسىردە ئۇيغۇر تىياتىر ئارتىسلىقىدا مۆجىزە ياراتقان شەخس . ئۇ 1936 - يىلىدىن 1962- يىلىغىچە ئىلى سەھنىلىرىدە ئوينالغان قىرىقتىن ئوشۇق دراما ، كومېدىيە ، ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئوپېرالارنىڭ كۆپىنچىسىدە رولغا چىققان . بولۇپمۇ ئۇنىڭ «باي ۋە مالاي»دا غوپۇر ، «ئارشىن - مال ئالان»دا ئەسقەر ، «غېرىب - سەنەم» دە غېرىب ، «پەرھات - شېرىن»دا پەرھات ، «لەيلى - مەجنۇن»دا مەجنۇن ، «نوزۇگۇم»دا باقەم ، «غۇنچەم»دە نۇرۇم بولۇپ ئوينىغان باش روللىرى ئەينى يىللاردىكى تاماشىبىنلاردا ئۇنتۇلماس تەسىراتلارنى قالدۇرغان . شۇڭا ، ئۇچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ئۆز ۋاقتىدىلا ئۇنىڭغا تىياتىر ساھەسىدە كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىس» دەپ نام بەرگەن .

ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنىڭ ئەينى يىللاردىكى «غېرىب - سەنەم» ئوپېراسىدا غېرىب رولىغا چىقىش تارىخى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ . ئۇ بۇ سەھنە ئەسىرىدە يىگىرمە نەچچە يىل باش رول ئالغان . شۇ يىللار ئىچىدە رازىيە خانىم ، ھەجەر ،

گۈلسۈم ، پەردە ، ئاۋۇتەت ، خەلىپەم قاتارلىق ئارتىسلار سەنەم رولىغا ئالماشقان . بۇ ئىشلارنى ئەسلىگىنىدە ، ئابدۇۋەلى ئاكا قىزىقچىلىق قىلىپ :

— يېگىرمە يىل غېرىب رولىغا چىقىپتىمەن ، توققۇز سەنەمنى قېرىتىپتىمەن ، — دەپ چاقچاق قىلاتتى .

ئۇ چاغلاردا تېخى سەھنىدە ئاۋاز كۈچەيتىدىغان ئەسۋاب ، مىكروفون دېگەنلەر يوق ئىدى . سەھنە ئەسىرىدىكى ھەربىر سۆز ۋە ناخشىلارنى تاكى كۈلۈبنىڭ ئاخىرقى رېتىدە ئولتۇرغان تاماشىبىنلار ئاڭلىغۇدەك قىلىپ ۋارقىراپ ئېيتىشقا توغرا كېلەتتى . ئابدۇۋەلى جارۇللايوف ئۆزىنىڭ رول ئېلىشتىكى تالانتى ، جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن ئۆچمەس شۆھرەت قازىنالىدى . بىر رولنى يېگىرمە يىل مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چىقىش بىزنىڭ يېقىنقى زامان تىياتىر تارىخىمىزدا تېخى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىش .

1962 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنگىچە غۇلجا شەھىرىدە «ئارشىن ـ مال ئالان» يېگىرمە نەچچە مەيدان ئوينالدى . بۇ چاغدا ، ياش ئەسقەرنىڭ رولىنى ئېلىشۋاتقان ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنى ھېچكىممۇ ئەللىك ياشتىن ھالقىغان ئادەم دەپ ئويلىمايتتى . بۇ ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنىڭ سەھنە ئەسەرلىرىدە ئەڭ ئاخىرقى قېتىم رول ئېلىشى بولۇپ قالدى . شۇنىڭدىن كېيىنكى يېگىرمە يىلدىن ئوشۇق ۋاقىت ھەممىمىز ئۇچۇن تەكشىسىز يىللار بولدى . يەنە كۆپ مۆجىزىلەرنى يارىتىش ئىمكانىيىتى بولغان بۇ تالانتلىق سەنئەتچىنىڭ ئوتتۇرا ياشلىق دەۋرى «ئۆزىنى تەكشۈرۈش» ، «ئۆگىنىش كۇرسى»غا قاتنىشىش دېگەنلەر بىلەن بىھۇدە ئۆتۈپ كەتتى . بۇ ئېگىز ـ پەس

يىللار تولىمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ ئاخىر ئۆتۈپ كەتكەندە ، ئابدۇۋەلى جارۇللايوف سەھنىدە رول ئېلىش ياش قۇرامىدىن ئاللىبۇرۇن ھالقىپ كەتكەنىدى .

ئابدۇۋەلى جارۇللايوف بۇگۈنكى زامان ئۇيغۇر تىياتىرچىلىقىنىڭ ئۇلىنى سالغۇچىلارنىڭ بىرى . ئۇنىڭ تەڭتۇشلىرى سەھنە ھاياتىنى باشلىغاندا ، تېخى بىزدە سەھنىدە قانداق رول ئېلىش ، ناخشىلارنى مۇزىكىغا قانداق چۈشۈرۈش ، سەھنىنى قانداق بېزەش... دېگەندەك نۇرغۇن ئىشلارنىڭ تەييار ئۇلگىسى يوق ئىدى . ئۇلار ھەممىنى يېڭىدىن باشلىغان ، ئىجادىي ياراتقان ، يول ئاچقان .

× ×

كۆز ئالدىمغا يەنە غۇلجىدىكى بىر ئېغىز ھۇجرام كەلدى . بۇ بىر ئۇستەل ، بىرنەچچە ئورۇندۇق قويۇلغان ئاددىيلا بىر ئۆي . ئابدۇۋەلى ئاكا ئىككىمىز «ئىلى ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ تارىخى ھەققىدە قىسقىچە سۆز» دېگەن ئۇزۇن ماقالىنى مۇشۇ ئۆيدە ئولتۇرۇپ بىرلىكتە يازغان ؛ ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنىڭ مەرھۇم زىكرى ئەلپەتتا ھەققىدىكى ئەسلىمىلىرىمۇ مۇشۇ ئۆيدە پۈتۈپ چىققان ؛ يەنە مەن ئابدۇۋەلى جارۇللايوف ھاياتىغا بېغىشلانغان «يىللار شۇنداق ئۆتكەن» ناملىق كىتابىمنى يېزىۋاتقان چېغىمدا ، ئابدۇۋەلى ئاكا بىلەن بۇ ئۆيدە تالاي كۈنلەر پاراڭلاشقان .

ئابدۇۋەلى جارۇللايوف ۋاقىتقا ئىنتايىن رىئايە قىلىدىغان ئادەم . ئۇ ھەر كۈنى چۈشتىن كېيىن دەل سائەت ئىككىدە يېتىپ

كېلەتتى . دەرۋازىدىن كىرىپلا ، ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىدىن بېشارەت بېرىپ ، «ئۆھۆ !» دەپ يۆتىلىپ قويا تتى ، مەن ئالدىغا چىقاتتىم ، بىز سائەت تۆتكىچىلا ئىشلەيتتۇق . ئۇنىڭ زېھنى ئوچۇق ، خاتىرىسى ئىنتايىن ياخشى ئىدى . ئۇزۇن يىللار ئالدىدىكى ئىشلارنى ھاياجان بىلەن ئەسكە ئالاتتى ... پاراڭلىشىۋاتقان ۋاقتىمىزدا ئۇنىڭ سالامەتلىكىنى ئايا پ تاماكىنى ئىلاج بار چەكمەيتتىم . ئابدۇۋەلىكام بەزىدە كۈلۈپ :

— ھە ، تاماكىغا قاراپ ـ قاراپ قويمىسەنغۇ ؟ چېكىۋەر ، چېكىۋەر . دېرىزىنى يوغانراق ئېچىۋېتىپ چېكىۋەر ! — دەيتتى .

سائەت دەل تۆت بولغاندا ، ئۇ :

— سائىتىڭگە قارىغىنە . تۆت بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن . بۇگۈن مۇشۇ يەرگىچە پاراڭلاشساق بولار ، — دەپ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلەتتى .

بەزىدە تاماق تەييار بولۇپ قالغان بولسا ، ئايالىم ئۇنى تاماق يەپ كېتىشكە زورلايتتى . بۇنداق چاغلاردا ئۇ ئاۋۇال :

— نېمە تاماق ؟ — دەپ سورايتتى .

— لەڭمەن ، — دېسە :

— ھە ، لەڭمەن بولسا ئازراق يەپ قويا ي ، لازىنى جىق سالمىغانسىز ؟... ماڭا قارا ڭ ، تۇرسۇنئاي ، ماڭا بىر پىلتا ، ياپىلاق قىلىپ بىرلا پىلتا سېلى ڭ ـ ھە ، جىق يېيەلمەيمەن ، — دەيتتى .

راستىنلا ئۇ ئوشۇق تاماق يېمەيتتى ، تۇرمۇشتا ئۆزىگە خاس ئىنتىزامى بار ئىدى .

مەنمۇ بەزىدە ئابدۇۋەلى ئاكىنى ئىزدەپ ئۆيىگە باراتتىم . چو ڭ دەرۋازىنى ك چى ك ئىشكىدىن ئېڭىشىپ كىرگىنىڭىزدە ،

كۆز ئالدىڭىزدا گۈللەر ئېچىلىپ تۇرغان باغلىق بىر قورۇ پەيدا بولىدۇ . ئېرىق بويىدىكى ئۆرۈ ك ، ئالۇچىلار ، ئۆزىنى ڭ ئالدىغا سايە تاشلاپ تۇرغان ئۈزۈم باراڭلىرى ئۆزى ئۈنۈپ قالغان بىر تۈپ چىغىرتماق... ھەممە نەرسە شۇنچىلىك تەبىئىي ، تازا ۋە جايـ جايىدا . قاچانلا بارماي ، ئابدۇۋەلى ئاكىنى ڭ ئۆمۈرلۈ ك ھەمراھى ئامىنە ھەدىنى ڭ ھويلا ئىچىدە نېمىلەرنىدۇر يۆتكەپ ، رەتلەپ ، قەيەرلەرنىدۇر كىتىرلىتىپ سۇپۇرۇپ ، تازىلاپلا يۈرگىنىنى كۆرەتتىم . سەنئەت ئىشلىرىمىز ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئەجىر سىڭدۈرگەن ئابدۇۋەلى ئاكا ئازغىنە بىر كىشىلى ڭ مائاشىنى تېجەپ ئىشلىتىپ ، مانا مۇشۇ قورۇدا بالىلىرىنى قاتارغا قاتقان ، داغدۇغىسىز ، ھەشەمەتتىن خالىي ، ئاددىي ـ سادىدا ياشاپ ئۆتكەنىدى .

ئۆتكەن قېتىم غۇلجىغا بارغىنىمدا ، ئابدۇۋەلى ئاكىنى يەنە يوقلاپ بارغانىدىم ، ئابدۇۋەلى ئاكا ئۆيدە ياتقانىكەن ، ئامىنە ھەدىمۇ سالامەتلىكى ياخشى بولمىغاچ ھويلىدا كۆرۈنمەيتتى . تە ڭ ياشاپ ، تە ڭ قېرىغان بۇ ئىككى ھەمراھسىز ماڭا بۇ ھويلىدىكى گۈللەر سولىشىپ ، ھويلىنى ڭ ئىچى چۆلدەرەپ قالغاندە ڭ بىلىنىدى . نېمىشقىدۇر كۆڭلۈم يېرىم بولدى...

ئابدۇۋەلى ئاكا يەنە ھوشيار ياتاتتى ، سۆزلەپ تۇراتتى .

— قارا ! تېيىلىپ بىر يېقىلغان باھانە بىلەن ئورنۇمدىن تازا تۇرۇپ كېتەلمەيۋاتىمەن . بولمىسا باشقا يېرىمدە چاتاق يوق... ھە ، ئۆزۈڭنى ڭ ئىشلىرى قانداقراق ؟... ئۇرۇمچىدىمۇ كونىلار قالمىدى . ئەمەت ئۆمەر ، قەمبەرخانىلارمۇ ئۆلۈپ كەتتى... مۇساجان روزى ، ھۇسەنجان جامىلار ياخشى تۇرۇۋاتقاندۇ ؟ ... غىياسىدىن بارات ، ئابلىز شاكىرلارنى كۆرۈپ

تۇرامسەن ؟... ماۋۇ كىشىنى تونۇيدىغانسەن ؟ — دەيتتى ئۇ ئۇزاق يىللاردىن بېرى ساقلاپ كېلىۋاتقان تارىخىي سۈرەتلەرنى كۆرسىتىپ ، — بۇ ئابدۇنەبى ماناپوف بولىدۇ . ماۋۇ مەرۇپكام . بۇلار توغرىسىدا تېخى ھېچكىم بىر نەرسە يازغۇدەك بولمىدى... مانا بۇ تۇرداخۇن ئاكا...

مۇقام ئۇستازى تۇرداخۇن ئاكىنىڭ سۈرىتىنى كۆرۈپلا خىيال كەپتىرىم يىراقلارغا ئۇچتى .

ئازادلىقتىن كېيىن ، شىنجاڭ ئۇلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى يوقىلىش گىرادابىغا بېرىپ قالغان «ئون ئىككى مۇقام»نى قوتقۇزۇپ قېلىش خىزمىتىنى تېزلا قولغا ئالغاندى . 1951 ـ يىلى «ئون ئىككى مۇقام»نى لېنتىغا ئېلىش ۋە رەتلەش خىزمىتىگە قاتنىشىشقا جەنۇبتىن تۇرداخۇن ئاكا ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ھوشۇرئاخۇن ، ئىلىدىن روزى تەمبۇر ، ئابدۇۋەلى جارۇللايوف قاتارلىق خەلق سەنئەتچىلىرى ئۇرۇمچىگە چاقىرتىلغان . بۇ خىزمەت دەسلەپتە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئارقىسىدىكى ئاددىي بىر قورۇدا ئىشلەنگەن . «ئون ئىككى مۇقام» ئاھاڭلىرى تۇرداخۇن ئاكا بىلەن روزى «تەمبۇر»نىڭ جەنۇب ۋە شىمال ئۇسلۇبىدا ئېيتىشلىرىنى ئاساس قىلىپ ، ئايرىم ـ ئايرىم لېنتىغا ئېلىنغان . شۇ قېتىمدا ئابدۇۋەلى جارۇللايوف «ئىلى مۇقامى» نىڭ داستان ۋە مەشرەپ قىسىملىرىغا قوشۇلۇپ ئاۋاز بېرىپ ، مۇھىم خىزمەت كۆرسەتكەن . بۇمۇ ئابدۇۋەلى جارۇللايوفنىڭ ئۆمۈر تارىخىدىكى ئۆچمەس بىر سەھىپە . بۇ خىزمەتلىرى ئۇچۇن 1992ـ يىلى جۇڭگو مۇقام پائالىيەتلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇش ھەيئىتى تەرىپىدىن ئۇنىڭغا « ئون ئىككى مۇقام » سەنئەتكارى » دېگەن شەرەپلىك نام بېرىلگەنىدى .

ئابدۇۋەلى جارۇللايوف مەملىكەتلىك بىرىنچى دەرىجىلىك ئارتىس ، ئۇ سەنئەت ئىشلىرىمىزنىڭ يول ئاچقۇچىسى ، ئىجادچىسى ، ئىجراچىسى ، تەشكىلاتچىسى ۋە رەھبىرى ئىدى . ئۇ سەنئەت ساھەسىدە ئىشلىگەن ئەللىك يىلدىن ئوشۇق ئۆمرىدە ، ناخشىچى ، دراما ئارتىسى ، رېژىسسور ، سەنئەت يېتەكچىسى ۋە ئۆمەك باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن . شۇنداقلا ئۇ ھەممىگە تونۇشلۇق جامائەت ئەربابى بولۇپ ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشىنىڭ بىرقانچە نۆۋەتلىك دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى ، ئىلى ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى ، جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلانغان .

ئابدۇۋەلى جارۇللايوف 1998 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنىدە ، غۇلجا شەھىرىدە سەكسەن توققۇز يېشىدا تىنىقتىن توختىدى . شۇ قايغۇلۇق دەملەردە ، سەنئەت ئىشلىرىمىز ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ بىر تۆھپىكارى بىلەن ۋىدالاشقان بولدى ؛ مەن ئۆزۈمنىڭ مۇڭداشقان ، يېقىن بىر قېرىندىشىمدىن ئايرىلىپ قالغاندەك بولدۇم...

1998 ـ يىل 10 ـ ئاي ، ئۇرۇمچى

ئاتاقلىق مۇقامچى كارۋشاك ئاخۇنۇم

كارۋشاك ئاخۇنۇمنىڭ ئەسلىي ئىسمى مۇھەممەد موللا . ئۇ 1850 ـ يىللار ئەتراپىدا قەشقەردە تۇغۇلغان . ئېيتىشلارغا قارىغاندا : 19 ـ ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا ، قەشقەر ھاكىمبېگى زوھۇرىدىن بەگنىڭ ئوردىسىدا ، مەشھۇر مۇقامچىلاردىن بولغان ئاكا ـ ئۇكا ھېلىم ـ سېلىم ۋە ئۇزاق ھاجىلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۇيغۇر كلاسسىك «ئون ئىككى مۇقامى» بىر قېتىم رەتلەنگەن ۋە ئۆگىتىلگەنىكەن . كارۋشاك ئاخۇنۇمنىڭ ئاتىسى ئەمەت موللا ھېلىم ـ سېلىملارنىڭ تۇغقىنى ۋە شاگىرتى ئىدى . ئەمەت موللىمۇ ئەينى يىللاردا زوھۇرىدىن بەگ ئوردىسىدا ساز چالغان ، ئۆز ھۇنىرىنى ئوغلى مۇھەممەد موللا (كارۋشاك ئاخۇنۇم)غا ئۆگەتكەن . كارۋشاك ئاخۇنۇم 1883 ـ يىللىرىدىن كېيىن ئىلغا چىققان .

ھازىرغىچە يېزىلغان كۆپلىگەن ماتېرىياللاردا ئۇيغۇر مۇقاملىرىنىڭ ئىلى رايونىغا تارقىلىشى پەقەت كارۋشاك ئاخۇنۇمنىڭ نامىغىلا باغلاپ قويۇلغان . بۇنى تولىمۇ ئالدىراقسانلىق بىلەن ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئاساسسىز قاراش دېيىشكە بولىدۇ . مۇنداق بولغاندا ئىلى رايونىغا «ئون ئىككى مۇقام»نىڭ تارقالغان ۋاقتى تېخى تۇنۇگۈنكىلا گەپ بولۇپ قالىدۇ .

«ئون ئىككى مۇقام» خەلقىمىزنىڭ ئەسرلەر مابەينىدىكى سەنئەت تارىخى ، بەدئىي دىتى ، مول تەسەۋۋۇرى ، كۆچلۈك تەپەككۇرى ، مۇزىكا تۈيغۇسى قاتارلىق تەرەپلىرىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغان مۇزىكا قامۇسىدۇر . «ئون ئىككى مۇقام» مەلۇم بىر ئورۇننىڭ ، مەلۇم بىر دەۋرنىڭ ياكى بولمىسا بىر دەملىك بىر قىزغىنلىقنىڭ نەتىجىسى ئەمەس ؛ ئۇ مىللىتىمىزنىڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ، مۇزىكا جەھەتتىكى ئۇزاق يىللىق ئىزدىنىشىنىڭ بەدئىي مەھسۇلى . «ئون ئىككى مۇقام» نىڭ ئاھاڭلىرى تارىختا ئۇيغۇرلار ۋە ئۇيغۇرلار تەركىبىنى شەكىللەندۇرگەن نۇرغۇن قوۋملار ياشىغان ناھايىتىمۇ كەڭ دائىرىدىكى خەلقلەرنىڭ خەلق نەغمىلىرى بىلەن ئۆز زامانىسىدىكى مۇزىكا ئۇستىلىرىنىڭ ئىجادىيەتلىرىدىن ۋۇجۇدقا كەلگەن . جۇملىدىن ئىلى ۋە يەتتىسۇ ئەتراپىدا ئۇزاق تارىختىن بېرى ياشاپ كەلگەن ، ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك تەركىبىگە قوشۇلغان خەلقلەرنىڭ ناخشا ـ مۇزىكا سەنئىتىمۇ «ئون ئىككى مۇقام»نىڭ دۇنياغا كېلىشىدە مۇھىم رول ئوينىغان .

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇلۇغ ئالىمى ، يېتۈك ئەدىب يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ قاراخانىلار پايتەختى بالاساغۇندا خان سارىيىدا خىزمەت قىلغانلىقى ھەممىگە مەلۇم . ئۇ تاۋغاچ ئارسلانخان بۇغرا ـ تېگىنگە ئاتاپ «دەردى ھۇسۇيىن» دېگەن مۇقامنى ئىجاد قىلغان[1] .

خوتەنلىك موللا ئىسمەتۇللا مۆجىزىنىڭ بىزگە مۇقاملار تارىخى ھەققىدە مۇھىم ئۇچۇرلارنى بەرگەن ئەسىرى «تەۋارىخى موسقىيۇن»دا : «مۇزىكىچىلارنىڭ ئۇچىنچى پىرى ئالتاينىڭ

① «قازاق ئېنسىكلوپېدىيىسى» 2 ـ توم 125 ـ بەتكە قارالسۇن .

بالاساغۇن دېگەن يېرىدە ئۆتكەن مەۋلانە شەيخ ئەبۇ ناسىر فارابىدۇر... ئۇ مۇزىكا ئىلمىدە ناھايىتى پىتىلگەنىدى . قالۇننى ئۆز قولى بىلەن ياساپ ، سىم تارتىپ چالغان . «راك» ، «ئوششاق» مۇقاملىرى ۋە «ئوششاق» نىڭ مەرغۇللىرىنى ئىجاد قىلىپ ئالەمگە يايغان ھەم شاگىرتلىرىغا ئۆگەتكەن . ھازىرمۇ ھەممە سازەندىلەرگە مەلۇم بولغان «ئۆزھال مۇقامى» ۋە ئۇنىڭ بىرىنچى ، ئىككىنچى ، ئۈچىنچى مەرغۇللىرىنى كەشپ قىلغانىدى»[1] دەپ يازىدۇ .

يۇقىرىدىكى ئىككى ئۇلۇغ ئالىم پائالىيەت ئېلىپ بارغان بالاساغۇن شەھىرىنىڭ ھەقىقىي ئورنىنىڭ قەيەردىلىكى ھازىرغىچە بىر سىر بولۇپ كەلمەكتە . كۆپىنچە تارىخچىلار بۇ شەھەرنى ئىلىنىڭ يەتتىسۇ تەۋەسىگە ئانچە يىراق بولمىغان ئىسسىقكۆل ئەتراپىغا جايلاشقان بىر قەدىمىي شەھەر دەپ قارىسا ، يەنە بەزى تارىخچىلار بالاساغۇننى ئىلىدىكى قەدىمكى ئالمالىق شەھىرى دەپ كۆرسىتىدۇ . «تەۋارىخىي موسقىيۇن»دا موللا ئىسمەتۇللا ئېنىق قىلىپ فارابىنى «ئالتاينىڭ بالاساغۇن دېگەن يېرىدە ئۆتكەن» دەپ يازىدۇ . يەرلىك خەلقلەرنىڭ ئىلى ئالمالىق شەھىرىنى «ئالتاي قەدىمكى شەھىرى» دەپ ئاتايدىغانلىقىمۇ دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان ئىش[2] .

موللا ئىسمەتۇللا يەنە مۇزىكىچىلارنىڭ ئون ئالتىنچى پىرى دەپ ئۇلۇغ ئۇيغۇر ئالىمى ۋە شائىرى يۈسۈپ سەككاكىنى كۆرسىتىدۇ . ئۇ سەككاكى ھەققىدە : «بۇ ئەزىزمۇ ھەممە ئىلىمدە ھەزرىتى فارابى ۋە ھەزرىتى لۇتفىدەك ئىدى . مىڭلىغان تالىپلار

① «تەۋارىخىي موسقىيۇن» ، مىللەتلەر نەشرىياتى نەشرى 53 - بەت
② شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىي تۇرگەن «شىنجاڭ تارىخىغا دائىر مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى» دېگەن كىتابنىڭ خەتئۇچە 69 - بېتىگە قارالا .

ئۇنىڭ قولىدا تۇرلۇك - تۇرلۇك ئىلىملارنى ئۆگىنەتتى... ئۇ مۇزىكا ئىلمى بويىچە رىسالىلەر يازغان . ھازىرغىچە نەغمىچىلەر ئارىسىدا مەشھۇر بولۇپ كېلىۋاتقان «بايات» ، ناملىق مۇقامنى شۇ ئەزىز ئىجاد قىلىپ شاگىرتلىرىغا ئۆگەتكەن»[1] دەپ يازىدۇ . يۈسۈپ سەككاكى 1228 - يىلى تۇغۇلۇپ ، 1306 - يىلى ئالمالىقتا ئالەمدىن ئۆتكەن . سەككاكى مازىرى ئىلىنىڭ چاپچال ناھىيىسى تەۋەسىدىكى «خۇنخاي» دېگەن يەردە ھازىرغىچە قوغدىلىپ تۇرۇپتۇ .

يۇقىرىدىكى تارىخىي پاكىتلاردىن بىز كلاسسىك مۇقاملىرىمىزنىڭ دەسلەپكى ئاساسىنى تۇرغۇزغان بەزى مۇزىكا ئالىملىرىمىزنىڭ بىر قىسىم ھايات پائالىيىتىنىڭ ئىلى ۋە يەتتىسۇنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مۇشۇ كەڭ دائىرىدە بولغانلىقىنى كۆرۈۋالالايمىز . «ئون ئىككى مۇقام»نى رەتلەشتەك ئۇلۇغ ئىشنى تاماملىغان يەركەن خانلىقى كۇچەيگەن يىللاردا بۇ يەرلەرنىڭ ھەممىسى يەكەن خانلىقىنىڭ زېمىنى ئىدى .

تارىختا ئۇيغۇرلار ياشىغان كەڭ زېمىنلاردىكى خەلق ئىچىدە چېچىلىپ يانقان مول ناخشا - مۇزىكا بايلىقى ، ھەرخىل مۇقام ئېيتىش ئەنئەنىلىرى بىر قېتىملىق رەتلىنىش ۋە بىرلىككە كەلتۈرۈشنى ئۇزاقتىن بېرى تەقەززا قىلىپ تۇرغانىدى . ھالبۇكى ، مۇنداق چوڭ ئىشنى ھاكىمىيەت ئارىلاشماستىن تۇرۇپ ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايتتى . مۇشۇنداق بىر پەيتتە يەكەن خانلىقىنىڭ تەختىدە ئەدەبىيات ۋە مۇزىكا ئىلمىنى چوڭقۇر چۈشىنىدىغان سۇلتان ئابدۇرېشىتخان ئولتۇردى ۋە بۇ رەتلەش ، بىرلىككە كەلتۈرۈش ئىشنى ئۆزى يېتەكچىلىك قىلىپ ئەمەلگە

① «تەۋارىخىي موسقىيۇن» مىللەتلەر نەشرىياتى نەشرى 64 - بەت .

ئاشوردى . سۇلتان ئابدۇرىشىتخانغا بولسا ئىلى ۋە يەتتىسۇ ۋادىلىرى (ھازىرقى بالقاش كۆلىنىڭ شەرقى ۋە جەنۇبى) ناھايىتىمۇ تونۇش ئىدى . ئۇ ياش ۋاقتىدا دادىسى بىلەن بىللە ھەربىي يۇرۇشلەرگە قاتنىشىپ ، ئىلى ۋادىسى ۋە بالقاش كۆلى ئەتراپىدا قازاق ، جۇڭغارلار بىلەن بولغان سۇلھ تۈزۈش ئىشلىرىغا قاتناشقان[1] . ھەتتا بىر مەزگىل بۇ يەرلەردە يەتتىسۇنىڭ سەرتاپلىقىغا (باش ۋالىيلىقىغا) تەينىلىنىپ تۇرغانىدى[2] . شۇنداقكەن ، سۇلتان ئابدۇرىشىتخان مۇقام ئاھاڭلىرىنى رەتلەش ، تولۇقلاش ، بىرلىككە كەلتۈرۈش ئىشلىرىنى ئۇيۇشتۇرغاندا ، ئۆزىگە تونۇش بولغان ۋە ياش ۋاقتىدا ئۆزىگە تەسىر كۆرسەتكەن ئىلى ۋە يەتتىسۇ ۋادىلىرىدىكى خەلقلەرنىڭ ناخشا ـ مۇزىكىلىرىنى ئۇنتۇپ قېلىشى ياكى ئۇنى چەتكە تاشلاپ قويۇشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى . ھۆكۈم قىلىشقا بولىدۇكى ، شۇ قېتىمقى رەتكە سېلىشتا ئىلى ۋە يەتتىسۇ ۋادىلىرىدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ناخشا ـ سازلىرى ۋە بۇ يەردە پائالىيەت ئېلىپ بارغان مۇزىكا ئۇستىلىرىنىڭ نادىر ئىجادىيەتلىرىمۇ «ئون ئىككى مۇقام» تەركىبىگە كىرگەن . «ئون ئىككى مۇقام» ھەر خىل ئەلنەغمىلەرنىڭ قالايمىقان توپلىمى ئەمەس ؛ ئۇ ئەينى زامانلاردا ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ ئېتنىك تەركىبىگە قوشۇلغان قەبىلىلەر ياشىغان كەڭ زېمىنىدىكى بارلىق خەلقلەرنىڭ «ئون ئىككى مۇقام»نىڭ مۇزىكىلىق تەرتىپىگە ماس كېلىدىغان ئاھاڭلىرىنى توپلاش ئارقىلىق ۋۇجۇدقا كەلگەن

① لىيۇ زىشياۋ : «ئۇيغۇرتارىخى» ، مىللەتلەر نەشرىياتى 1987 ـ يىل 10 ـ ئاي نەشرى ، بىرىنچى قىسىم ئۇيغۇرچە نەشرى 735 ـ بەتكە قارالسۇن .
② «تەۋارىخى موسقىيۇن» 85 ـ بەت . ئەۋەر بايتۇر ، خەمىت تۇمۇرلەرنىڭ ئابدۇرىشىتخانغا بەرگەن ئىزاھاتىغا قارالسۇن .

مۇزىكىلىق گەۋدە .

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ چېچىلىپ تۇرغان مول ئەلنەغمە بايلىقىنى يىغىپ ، رەتلەپ ، «ئون ئىككى مۇقام»نىمىزنىڭ يېڭى ئاساسىنى تۇرغۇزۇشتەك ئۇلۇغ ۋەزىپىنى تاماملىغان يەكەن خانلىقى ئاز ئۆتمەي ئاستا ـ ئاستا ئاجىزلىشىشقا باشلىدى . 16 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغا كەلگەندە ئويرات قەبىلىسى (جۇڭغارلار)نىڭ كۈچى كۈرۈنەرلىك ئاشتى . ئۇيراتلار يەكەن خانلىقىنىڭ بالقاش كۆلى ۋە ئىلى ۋادىسىدىكى كۆچلىرى بىلەن ئۇزاققىچە ئۇرۇش قىلىپ ، ئاخىر يەكەن خانلىقىنىڭ بۇ جايلاردىكى تەسىر كۈچىنىڭ ئورنىنى ئىگىلىدى . مۇنبەت ئىلى زېمىنىنى تالىشىشنى چۈرىدىگەن بۇ ئۇزاق يىللار جەريانىدا ئۇزۇلمەي بولۇپ تۇرغان يېغىلىقلار ، ئۇرۇش ۋە دىنىي ماجىرالار تۈپەيلىدىن ئىلى ۋە يەتتىسۇ تەۋەسىدىكى شەھەرلەر ۋەيران بولدى . ئېتىزلار ئوتلاقلا ئايلىنىپ ، سۇ ئىنشائاتلىرى بۇزۇلۇپ قول ھۈنەرۋەنچىلىك ، دېھقانچىلىق ئىگىلىكلىرى يوقىلىشقا قاراپ يۈزلەندى . بۇ رايونلاردا ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ سانىمۇ يىلدىن ـ يىلغا ئازىيىپ كەتتى . قالغانلىرىنىڭ زور بىر قىسىمىمۇ ئۇيغۇرلار كۆپرەك جايلاشقان باشقا ئورۇنلارغا كۆچۈشكە مەجبۇر بولۇپ ، ھەر تەرەپكە تېزىپ كەتتى . مۇنداق پاراكەندىچىلىك 16 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن 18 ـ ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە ئىككى يۈز يىلغا يېقىن داۋاملاشتى . ئىككى ئەسىر دېمەك تارىخ ئۈچۈن كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچىلىكلا دەم بولسىمۇ ، بىر مىللەتنىڭ تەقدىرى ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا ، ئاز ۋاقىت ئەمەس ئىدى . گەرچە ئىلى تارىختىن بېرى ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ قەدىمىي ماكانلىرىنىڭ بىرى بولۇپ كەلگەن بولسىمۇ ، بۇ ۋاقىتقا كەلگەندە ئۇيغۇرلارنىڭ

ئىلى ۋە يەتتىسۇ رايوندىكى سانى ناھايىتىمۇ تۆۋەن نىسبەتكە چۈشۈپ قالدى . كېيىنكى ۋاقىتتا ، يەكەن خانلىقى دەۋرىدە رەتلەپ تۇرغۇزۇلغان مۇقام ئاھاڭلىرىنىڭ كۆپىنچە تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىدىكى يۇرتلاردا ساقلىنىپ قالغانلىقى ئەنە شۇ سەۋەبتىن ئىدى . مانا شۇنىڭدىن كېيىنلا ، ئىلغا ئۇيغۇرلارنىڭ تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىدىن قايتا كۆچۈپ كېلىپ ئورۇنلىشىشىغا ئەگىشىپ ، ھازىر بىز دەپ كېلىۋاتقان مۇقام ئاھاڭلىرى ۋە بەزى خەلق ناخشىلىرى جەنۇبتىن ئىلغا ، ئىلدىن يەتتىسۇ تەۋەسىگە قايتا ئېقىپ كىرىدىغان ۋەزىيەت شەكىللەندى .

تارىخنىڭ قەدىمى 18 - ئەسىرنىڭ ئوتتۇرىلىرىغا يەتكەندە ، چىڭ خاندانلىقى جۇڭغارلارنى تىنچىتىپ ، تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبى بىلەن شىمالىنى بىرلىككە كەلتۈردى . ئىلى رايونىنى قوشۇن تۇرغۇزۇشقا ئەپلىك ئورۇن دەپ تاللاپ ، ئىلدا ئەينى يىللاردىكى پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ئەڭ يۇقىرى ھاكىمىيەت ئورنى بولغان ئىلى جياڭجۈن مەھكىمىسىنى تەسىس قىلىپ ، ئاساسلىق مۇداپىئە قوشۇنىنى مۇشۇ ئورۇندا ساقلىدى . بۇ كۆپ سانلىق قوشۇن ۋە ھەربىي ، مەمۇرىي ئەمەلدارلارنىڭ ئوزۇقلۇق مەسلىسىنى ئۇنۇملۇك ھەل قىلىش ئۈچۈن تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىدىن ئىلى رايونىغا ئۇيغۇرلارنى قايتا كۆچۈرۈپ چىقىپ دېھقانچىلىق ئىشلىرىنى يولغا قويدى . ئىلغا ئادەم كۆچۈرۈش ئىشى دەسلىپىدە مەجبۇرىي ئېلىپ بېرىلغان بولسىمۇ ، كېيىن ، ئىلى زېمىنىنىڭ كەڭلىكى ، يەر سۈيىنىڭ مۇنبەتلىكى ، تۇرمۇش كەچۈرۈش شارائىتىنىڭ ئەۋزەللىكى بىلەن كۆچمەنلەرنى كۆچلۈك جەلپ قىلدى . بارا - بارا بۇ يەرگە ئۆز ئىختىيارى بىلەن كۆچۈپ چىققۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيدىغان بولۇپ قالدى .

ئىلغا چىقىۋاتقان بۇ ئادەملەر ئىچىدە چىڭ خانداناللىقىنىڭ زۇلمىغا قارشى ئىسيانلارغا قاتناشقانلىقى ئۈچۈن ئىلغا پالانغان سۈرگۈنلەر ، ئۆز يۇرتىغا سىغمىغان نوچىلار ، خىيالپەرەس تەۋەككۈلچىلەر ، سوپى - ئاشىق ، جاھانكەزدىلەر ، دېھقانلار ، كاسىپلار ، سودىگەرلەر دېگەندەك ھەممە ئىقلىمدىكى كىشىلەر تېپىلاتتى . تۇرلۇك يۇرتلاردىن خىلمۇ خىل ھايات سەرگۈزەشتىلىرىنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ كەلگەن بۇ كۆچمەنلەر ئىلى ۋادىسىدىكى ئىلگىرىدىن ياشاپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇرلار بىلەن قوشۇلۇپ ، ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ يېڭىچە بىر تەركىبىنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى . ئۇزاق يىللار ئارىلىشىپ بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈش جەريانىدا ئۇلار ئۆزگىچە بىر تىل شېۋىسى ۋە ئۆزىگە خاس رەڭ ئالغان يەرلىك مەدەنىيەتنى ياراتتى... مانا مۇشۇ دەۋردە ئىلغا چىققان كۆچمەنلەر ئىچىدە يەنە نۇرغۇن ئەلنەغمىچىلەرمۇ بار ئىدى .

ئۇيغۇر «ئون ئىككى مۇقامى»نىڭ ئىلى رايونىغا قايتا تارقىلىشىنى پەقەت كارۇشاڭ ئاخۇنۇم نامىغلا باغلاپ قويۇش يەكەن خانلىقىنىڭ ئابدۇرېشىتخان زامانىسىدا رەتلىنىپ ، شۇنىڭدىن بۇيانقى تۆت - بەش ئەسىردىن بېرى ئۇيغۇرلارنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىدا مۇھىم رول ئويناپ كەلگەن «ئون ئىككى مۇقام»نىڭ ئىلى رايونىغا بولغان تەسىرىنى ناھايىتىمۇ تۆۋەن مۆلچەرلىگەنلىكىدىن باشقا نەرسە ئەمەس . ھالبۇكى ، كارۇشاڭ ئاخۇنۇمدىن ئىلگىرىكى ئۇزاق زامانلاردىن بېرى تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبى ۋە شەرقىدىكى يۇرتلاردىن ئىلى رايونىغا ئايىغى ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇرغان ئادەملەرنىڭ ئۆزى بىلەن بىللە ئۆز يۇرتلىرىنىڭ ناخشا - سازلىرىنى ، جۈملىدىن «ئون ئىككى مۇقام»

ئاھاڭلىرىنىمۇ ئەكەلمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس ئىدى . ئەمەلىي پاكىتلارمۇ «ئون ئىككى مۇقام»نىڭ ئىلىى رايونىغا قايتا تارقىلىشقا باشلىغان ۋاقىتتىنلا كارۋىشاڭ ئاخۇنۇم زامانىسىدىن كۆپ ئىلگىرى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ . خاتىرىلەرگە قارىغاندا ، ئۇچتۇرپان قوزغىلىڭىدىن كېيىن ئىلىغا ئون ئەۋلاد مۇقامچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان ، قەشقەر خانئېرىقلىق ساتتار يۈزبېشى دېگەن مۇقامچى ، مۇقامچى ئابدۇللا «خاڭدۇ» ، توختىگۈل سۇناي ، مۇھەممەد باخشى ، ھاشىر جەكەدى ، خوتەنلىك ئاكا ـ ئۇكا ئىندۇللا نىياز ، ئىنايىتۇللا نىياز ، مۇسا باخشى ، دارازا ئەلەم ، ئاقسۇلۇق ھېزىم ، قېيۇم قاتارلىق مۇقامچى ـ سازەندىلەر چىققانىكەن . خاتىرىلەرگە قارىغاندا يەنە ئىلى بەگ ئوردىسىنىڭ تۇرپاندىن نۇرغۇن ئەر ـ ئايال نەغمىچىلەر بىلەن بىللە گايىت جەكەدى دېگەن تۇرپانلىق مۇقامچىنىمۇ ئاچىققانلىقى يېزىلغان . ئىلى بەگلىرىنىڭ تېگى تۇرپان لۇكچۇندىن بولغاچقا ، دەسلەپتە بەگ ئوردىسىدا تۇرپانلىق مۇقامچىلار ئۇستۇنلۇكىنى ئىگىلىگەندەك كۆرۈندۇ . ئۇلار مۇقامنى ساتار بىلەن ئەمەس ، غىجەك بىلەن باشلاپ ئېيتاتتىكەن . ئوردا مۇقامچىسى گايىت جەكەدىنىڭ ئوغلى داۋۇت ، داۋۇتنىڭ ئوغلى ھاشىم ، ھاشىمنىڭ ئوغلى يەنە گايىت بولغان . ئۆزبېكنىڭ چوڭ بوۋىسىنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان گايىت «ئىلى سۇلتانلىقى» دەۋرىدە سۇلتانلىقنىڭ ئوردا مۇقامچىسى بولغان . «كۆچ ـ كۆچ» ۋەقەسىدە ئۇ يەتتىسۇ تەۋەسىگە كۆچۈپ چىقىپ ، يەتتىسۇدىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا مۇقام نەغمىلىرىنى تارقاتقان .

تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىدا ئىشانلىق تازا ئەۋج ئالغان چاغلاردا ئىلىدىكى بەگلىك ۋە دىنىي خادىملارمۇ مۇنداق ئەقىدىنىڭ ئىلىدا

يۈرگۈزۈلمىگەنلىكىنى چوڭ نۇقسان دەپ بىلىپ ، جەنۇبتىن غوجا ـ ئىشانلارنى تەكلىپ قىلىپ ئىلىغا ئاچىققان . بۇ كىشىلەر ئىلىدا خانىقالارنى قۇرۇپ ، مۇرىتلارنى قوبۇل قىلىپ ، زىكرى ـ سۆھبەتلەرنى باشلىۋەتكەن . قىزىق يېرى ، ئىلىدا بىر مەزگىل مۇشۇنداق زىكرى ـ سۆھبەتلەرگىمۇ سازەندىلەرنى قاتناشتۇرۇپ ، مۇقام نەغمىلىرىنى چېلىشقان . ئىلى تارىخى ئۇستىدە تىرىشىپ ئىزدەنگەن مەرھۇم تېيىپجان ھادى «خەلپەم مەھەللىسى ۋە خەلپەملەر توغرىسىدا» دېگەن ماقالىسىدە بۇ ھەقتە مۇنداق يازىدۇ : «... ئاللا قۇلى خەلپەمدىن كېيىن پەرزەنتى خۇداقۇلى خەلىپىلىككە ئولتۇردى . خۇدا قۇلى خەلپەم ئۆز زىكرى ـ سۆھبەت ، تەلقىنلىرىنى تېخىمۇ تەسىرلىك قىلىش ئۈچۈن بۇ ئىشقا ئەلنەغمىچىلەرنىمۇ قاتناشتۇردى . مۇشۇ مەزگىلدە جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئىلىغا كۆچۈپ چىققان كۆچمەنلەر ئىچىدە ئىمىن نەغمىچى دېگەن مەشھۇر سازەندە بولۇپ ، ئۇ خانىقالاردا ساز چېلىپ شۆھرەت قازانغاندى... شەمشىدىن خەلپەم زامانىسىغا كەلگەندە ، ئۇمۇ ئۆز خەلىپىلىكىنى ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ يولى بويىچە ئېلىپ باردى . ئىمىن نەغمىچى ۋاپات بولغانلىقى ئۈچۈن ، ئۇنىڭ زامانىدىشى موللا روزى نەغمىچىنى تەكلىپ قىلىپ سۆھبەتكە قاتناشتۇردى... »[1] مانا بۇ ئىلىغا خوشنىزات ۋە خالزات ھېكمىلەر ھاكىمبەگ بولۇپ تۇرغان مەزگىلدىن ، يەنى 1850 ـ يىللاردىن ئىلگىرىكى ئىشلار ئىدى .

19 ـ ئەسىرگە كەلگەندە چىڭ خاندانلىقى ھۆكۈمرانلىرى بارغانسېرى چىرىكلىشىپ ، خەلقنىڭ ئۇستىدىكى ئالۋان ـ سېلىقلار ھەسسىلەپ ئاشتى . بۇنىڭ بىلەن ، مەملىكەتنىڭ

① «ئىلى دەريالىسى» ژۇرنىلى 1982 ـ يىل 2 ـ سان .

ھەرقايسى جايلىردا چىڭ خانىدانلىقى ھۆكۈمىتىگە قارشى قوزغىلاڭلار ئارقا - ئارقىدىن كۆتۈرۈلدى . ئۇلۇغ تەيپىڭتيەنگو ئىنقىلابىنىڭ تەسىرى بىلەن 1866 - يىلى ئىلى دېھقانلىرىمۇ چىڭ خانىدانلىقى ھاكىمىيىتىگە قارشى كۆتۈرۈلۈش قىلدى . ھۆكۈمرانلارنىڭ قانلىق بېسىقتۇرۇشى ۋە چارروسىيە جاھانگىرلىكىنىڭ ئىلىنىڭ بىر بۆلۈم زېمىنىنى يۇتۇۋېلىش بىلەن ئاياغلاشقان بۇ ئۇرۇش ئىلى خەلقىگە يەنە بىر قېتىم ئېغىر ۋەيرانچىلىقلارنى ئەكەلدى . 1883 - يىللار ئەتراپىدا بولغان «كۆچ - كۆچ ۋەقەسى»دىن كېيىن ئىلىدا ئادەم شالاڭلاپ ، شەھەر - يېزىلار چۆلدەرەپ قالدى . خەلق جان قايغۇسى بىلەن ھەر تەرەپكە پىتىراپ ، ناخشا - مۇزىكىلار يەنە بىر قېتىم ئۇنتۇلۇش خەۋىگە دۇچ كەلدى . مانا مۇشۇ ئۇزۇكچىلىكتىن كېيىن ، ئىلىدا مۇقامچىلىقنىڭ قايتا راۋاجلىنىشىغا تۆھپە قوشقان كىشى كارۋاشاڭ ئاخۇنۇم بولدى .

كارۋاشاڭ ئاخۇنۇمنىڭ : «مەن ئىلىغا قىرىق يېشىمدا چىققان ، بۇ يەردە قىرىق يىل تۇرۇپتىمەن··· » دەيدىغان مەشھۇر بىر ئېغىز سۆزى بار . ئۇ ئۆزىنىڭ ئىلىدا ئۆتكۈزگەن قىرىق يىلدىن ئوشۇق ئۆمرىنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولماي ، سەنئەتنىڭ قەدىرگە ھەقىقىي يېتىدىغان ، نەغمە - ناۋانى چۈشىنىدىغان ئاددىي پۇقرالار ئارىسىدا ئۆتكۈزگەن . كارۋاشاڭ ئاخۇنۇمنىڭ قانداق بولۇپ يۇرتىنى تاشلاپ ئىلىغا قايتىپ چىققانلىقى توغرىسىدا خىلمۇ خىل قىياسلار بار . مۇھىمى شۇ مەزگىللەردە جەنۇبىي شىنجاڭدا ئىشانچىلىق ئەسەبىيلىكى بەكمۇ كۈچىيىپ ، خەلق سەنئەتچىلىرىنىڭ قەدىر - قىممىتىنىڭ بولمىغانلىقى سەۋەب بولسا كېرەك .

ئۇيغۇر كلاسسىك «ئون ئىككى مۇقامى»نى رەتلەشتەك ئۇلۇغ ئىشنى بەجا قىلغان يەكەن خانىدانلىقى ئاخىرىغا كەلگەندە مەختۇم ئەزەم ئەۋلادلىرىنىڭ قەشقەر ، يەكەن پۇقرالىرىنى «ئاق تاغلىق» ، «قارا تاغلىق» دېگەن ئىككى مەزھەپكە ئايرىۋېتىشى بىلەن بۇ يەرلەر بۇ ئىككى مەزھەپنىڭ جەڭگاھىغا ئايلىنىپ كەتتى . ئىشانچىلىق ئەسەبىيلىكى ئەۋجىگە چىقىپ خەلق نەغمىچىلىرى پاجىئەلىك قىسمەتلەرگە يولۇقۇشقا باشلىدى . ئاپاق غوجا مۇقامشۇناس مەشرەپنى قەشقەردىن ھەيدىدى . مەشرەپ قۇندۇزدا دارغا ئېسىلدى . ياقۇپبەگ زامانىسىدا بائىز ساتارچى دىنىي گۇناھ بىلەن زىندانىدا چىرىپ ئۆلدى[1] . ئىمام قۇربان ئىلى ھاجى خالىد ئوغلى دېگەن بىر ئاپتور ئۆزىنىڭ «تارىخ خەمىس شەرقى»[2] دېگەن ئەسىرىدە «نادان خەلقلەر ئاپاق غوجىغا بولغان چوقۇنۇش ئېتىقادى بىلەن ، كېيىنكى چاغلاردا غوجا ئەۋلادلىرى كەلگەندىمۇ ‹ۋاي ، غوجاملار كەلدى ! › ، دەپ ئۇلار ئۈچۈن جەڭ قىلىشىپ بەرگەن . غوجىلار بولسا شەھەرنى قولغا ئالغاندىن كېيىن ئۇنى مۇستەھكەملەپ ، قانۇن - تۈزۈملەرنى يولغا قويۇش ئورنىغا ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلىپ ، خەلقنىڭ ھالى بىلەن كارى بولماي ، ئالتە شەھەر ئاھالىسىنى ئۆزلىرىنىڭ قوللىرى ھېسابلاپ ، ئەقىلگە توغرا كەلمەيدىغان ئىشلارنى قىلىشقان» دەپ يېزىپ كېلىپ ، مۇنداق بىر ۋەقەنى ھېكايە قىلىدۇ :

«بىر كۈنى ، — دەپ يازىدۇ ئاپتور ، — غوجىلاردىن بىرى بىر كېچە زىياپەت ئۆتكۈزۈپتۇ . زىياپەتكە كاتتىلار جەم بوپتۇ . دۇتار ، ساتار ، نەغمىچىلەرمۇ ھازىر بوپتۇ . زىياپەت داۋاملىشىپ

① ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەدئىمىن : «ئۇيغۇر مۇقام خەزىنىسى» 262 - بەت .
② «تارىخ خەمىس شەرقى» — شەرقنىڭ بەش تارىخى . بۇ يەردە نەقىل كەلتۈرۈلگەن ۋەقە بۇ ئەسەرنىڭ I - توم «پەرغانە خانلىرى ھەققىدە» دېگەن قىسمىدىن ئېلىنىدى .

يېرىم كېچىگە يېقىن بولغاندا ، ھېلىقى غوجام تۇيۇقسىزلا ‹جاللات ! › دەپ ۋارقىراپتۇ . شۇ ھامان بوسۇغىدا قىلىچلىرىنى يالتىڭاچلاپ جاللاتتىن ئىككىسى ھازىر بوپتۇ . سورۇندىكىلەرنىڭ تاماشىي چىرايى تامدەك ئاقىرىپ كېتىپتۇ . شۇ چاغدا غوجام نەغمىچىلەرنىڭ بىرىنى شەرەت قىلغانىكەن ، جاللاتلار ئۇنى دەرھال سۆرەپ ئاچىقىپ ، سويۇپ تاشلاپتۇ . ھېچكىم : بۇ بىچارىنىڭ گۇناھى نېمە ئىدى ؟ دەپ سوراشقا پېتىنالماي ، بەزمىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ . نەچچە كۈنلەر ئۆتكەندىن كېيىن ، ۋەزىرلەردىن بىرى غوجامدىن : ھېلىقى نەغمىچى نېمە كەمچىلىك بىلەن ئۆلۈمگە لايىق بولدى ؟ دەپ سورىغاندا ، غوجام : ئۇ ماڭا تېكىلىپ قارىدى ، دېگەنىكەن . »

بەزىلەر يۇقىرىدىكى ۋەقەنى «ئەسلىدە بۇ ۋەقە ياقۇپبەگ زامانىسىدا بولغانىكەن . ھېلىقى نەغمىچىنى بىگۇناھ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلغان ياقۇپبەگ بولۇپ ، شۇ چاغدا نەغمىچىلەر ئارىسىدا مۇھەممەد موللا (كارۇشاڭ ئاخۇنۇم)مۇ بار ئىكەن . بۇ ئېچىنىشلىق ۋەقەنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن مۇھەممەد موللا ئەتىسىلا ‹سازچىنىڭ قەدرى مۇشۇنچىلىك بولسا ! › دەپ پېشىنى قېقىپلا قەشقەردىن چىقىپ كەتكەنىكەن » دەپ چۈشەندۈرىدۇ . ئىشقىلىپ ، مۇھەممەد موللىنىڭ ئۆز يۇرتىدىن قاتتىق بىر رەنجىش بىلەن چىقىپ كەتكەنلىكى ئېنىق .

مۇھەممەد موللىغا نېمە ئۈچۈن «كارۇشاڭ» دېگەن لەقەمنىڭ سىڭىپ قالغانلىقىنى كىشىلەر ئۇنىڭ كاۋاپقا ئامراقلىقى بىلەن باغلاپ مۇھاكىمە قىلىدۇ . ئاتاقلىق ئىلى خەلق ناخشىچىسى ئابدۇۋەلى جارۇللايوف بۇ ھەقتە : «كارۇشاڭ ئاخۇنۇم ئالەمدىن ئۆتكەن چاغلاردا مەن تېخى ئون نەچچە ياشلىق

بالا ئىدىم . ئۇ كىشى بىلەن بىر سورۇندا بولۇش ماڭا نېسىپ بولمىغان . كېيىنكى چاغلاردا پېشقەدەملەرنىڭ كارۇشاڭ ئاخۇنۇمنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالغانلىقىنى كۆپ ئاڭلىغانىدىم . كارۇشاڭ ئاخۇنۇمنىڭ ئۆمرى بويىتاقچىلىقتا ئۆتكەچكە ، ئۇچ ۋاخ تامىقىنى بازاردىن يەيدىكەن . كاۋاپقا ناھايىتى ئامراقكەن . باشقىلار ‹ئاخۇنۇم ، سىلى كاۋاپلا يەيدىكەنلا ؟ › دەپ ھەيران بولۇپ سورىسا ، ‹ھە ، كارۇشاڭ ! ›[1] دەپ جاۋاب بېرەتتىكەن . ئىلىدا لەقەمسىز ئادەم ئاز بولغاچقا ، مۇھەممەت موللىغىمۇ ‹كارۇشاڭ ، دېگەن سۆز لەقەم بولۇپ سىڭىپ قالغانىكەن » دەپ ئەسلەيدۇ .

پېشقەدەم ئەدىب ماناپ قادىرى بۇ توغرىدا ئىلىنىڭ كۆپ ياشاپ ئالەمدىن ئۆتكەن ئاقساقاللىرىدىن بولغان مەخسۇت ھاجىم ۋە ئابلىمىت مەخسۇملاردىن ئاڭلىغانلىرىنى مۇنداق ھېكايە قىلىدۇ .

«ئىلىنىڭ شۇ زامانلاردا بىر شەنگىنى بولغانىكەن . بۇ ئادەم غېجەك چېلىشقا ناھايىتى خۇشتار ئىكەن . ئەمما ، غېجەكنى ئانچە قامىلاشتۇرۇپ چالالمايدىكەن . بىر كۈنى ، ئىچى پۇشقان بۇ شەنگەن يەنە ھېلىقى غېجىكىنى غىڭشىتىپ ، تۇزۇك بىر پەدىگە كەلتۇرەلمەي ئولتۇرسا تۆۋچىسى[2] كىرىپ قاپتۇ . ئۇ شەنگەننىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ :

— پالانى يەردە بىر كىشى بار ، ئۇ مۇشۇنداق غېجەكنى قالتىس قاملاشتۇرۇپ چېلىۋېتىدۇ ، — دەپتۇ .

شەنگەن بىر ئۇيغۇرنى غېجەكنى قالتىس چالالايدۇ ، دېگەن

① كارۇشاڭ — خەنزۇچە «كاۋرۇشياڭ» يەنى ‹كاۋاپ مەززىلىك › دېگەن سۆزنىڭ بۇزۇپ ئېيتىلىشى .

② تۆۋچى — تەرجىمان .

گەپكە ئىشەنمەپتۇ .

— شۇ ئادەمنى نەدىن بولسا تېپىپ كەل ! — دەپ بۇيرۇپتۇ .

تۆڭچى يامۇلنىڭ مەپىسىنى ئېلىپ ، ئاخۇنۇمنى ئىزدەپ سوراپ ، ساز چېلىپ ئولتۇرغان بىر سورۇندىن تېپىپ كەپتۇ . شۇ چاغدا كاروشاڭ ئاخۇنۇم ھېلىقى شەنگەننىڭ غەجىكىنى ئاجايىپ ئاھاڭلارغا كەلتۈرۈپ چېلىپ ، شەنگەننى تاڭ قالدۇرغانكەن . شۇنىڭدىن باشلاپ شەنگەن ئاخۇنۇمنى پات - پات مېھمانغا چاقىرىپ ، غەجەك چالدۇرۇپ ئاڭلايدىغان بوپتۇ . ھەر قېتىم شەنگەن :

— ئاقساقال ، سىز شۇ نېمە تاماق يەيدۇ ؟ — دەپ سورىسا ، ئاخۇنۇم كاۋاپقا ئامراق بولغاچقا كاۋاپلا بۇيرۇيدىكەن . شەنگەنمۇ بېشىنى لىڭشىتىپ ، — دۇي ، دۇي ، كاۋرۇشياك[1] ، — دەيدىكەن .

«كاۋرۇشياك» دېگەن سۆزنى ئاخۇنۇم «كاۋاپ» دېگەن مەنىدە چۈشىنىپ ، كېيىنكى قېتىم كەلگەن چاغلىرىدا شەنگەن «نېمە تاماق يەيسىز ؟» دەپ سورىسا ، «كاۋرۇشياك» دەيدىغانلا بوپتۇ .

كېيىنكى چاغلاردا شەنگەن ئاخۇنۇمنى چاقىرتماقچى بولسا ، مۇھەممەد موللا دېگەن ئىسىمگە تىلى كەلمىگەچكە ، تۆڭچىسىغا دائىم :

— ھېلىقى كاۋرۇشياك دەيدىغان ئادەمنى چاقىرىپ كەل ! — دەيدىكەن . شۇنداق قىلىپ ئاخۇنۇمغا كاروشاڭ دېگەن سۆز لەقەم بولۇپ ئۆزلىشىپ قالغانكەن .

① توغرا ، توغرا ، كاۋاپنىڭ پەيزى بار .

كاروشاڭ ئاخۇنۇمنى ئۆز ئۆزى بىلەن كۆرگەن كىشىلەرنىڭ بىرى بولغان ئاتاقلىق سازەندە مەرھۇم ھېزىم موللا بىننى باقى ئوغلى كاروشاڭ ئاخۇنۇمنى ئەسلەپ يازغان بىر خاتىرىسىدە ئاخۇنۇمنىڭ تەقى - تۇرقىنى مۇنداق تەسۋىرلەيدۇ :

«ئەسلىشىمچە ، — دەپ يازىدۇ ھېزىم موللا ئاكا ، — كاروشاڭ ئاخۇنۇم ئوتتۇرا بويلۇق ، بۇغداي ئۆڭ ، ئاغزى يوغانراق ، كالپۇكلىرى قېلىن كىشى ئىدى . ئۇچىسىغا قەشقەرچە پەردىجە ، ئۇزۇن ئاق يەكتەك ، ئايىغىغا كەشە كىيىپ يۈرەتتى»[1] .

كاروشاڭ ئاخۇنۇم «ئون ئىككى مۇقام» نەغمىلىرىگە تولۇق چالغۇچى ئىدى . مەرھۇم ئابدۇۋاھىد جاروللايوفنىڭ پىشقەدەملەردىن ئاڭلىغانلىرى بويىچە ماڭا سۆزلەپ بەرگىنىگە قارىغاندا : ئاخۇنۇم ھەر دائىم مۇزىكا چېلىشنىڭ ئالدىدا تاھارەت ئېلىپ كىرىپ ، كۆرپىدە يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ ، مۇقام نەغمىلىرىنى ناھايىتى ئەستايىدىل باشلايتتىكەن . ياشىنىپ قالغان چاغلىرىدىمۇ بىر ئولتۇرغىنىچە بىر - ئىككى سائەت ئۇزمەي نەغمە قىلىپ ، ئاخىرىنى يەنە دۇئا بىلەن ئاياغلاشتۇراتتىكەن . كاروشاڭ ئاخۇنۇم توغرىسىدا ھازىرغىچە يېزىلغان ماتېرىياللاردا : «كاروشاڭ ئاخۇنۇم ئىلىدا ئاساسەن ‹ئون ئىككى مۇقام›نىڭ داستان ، مەشرەپ قىسمىلىرىنى ئومۇملاشتۇرغان» دەپ يېزىلغان . كاروشاڭ ئاخۇنۇمدەك تونۇلغان مۇقام ئۇستىسىنىڭ ئۆز شاگىرتلىرىغا «ئون ئىككى مۇقام»نىڭ چوڭ نەغمە قىسمىنى تاشلاپ قويۇپ ، داستان ، مەشرەپ قىسمىنىلا تارقىتىشتەك خاتالىقنى ئۆتكۈزۈشى ئەقىلگە سىغمايدىغان ئىش . ئۇنداقتا ،

① «ئىلى دەريالىسى» ژۇرنىلى 1982 - يىل 2 - سان .

كارۇشاڭ ئاخۇنۇم ئىلىدا قىرىق يىل تۇرۇپمۇ نېمە ئۈچۈن «ئون ئىككى مۇقام»نىڭ چوڭ نەغمىلىرىنى ئومۇملاشتۇرالمىدى ؟ گەپ ئۇنىڭ شاگىرتلىرىنىڭ قوبۇل قىلالمىغىنىدا ئىدى .

ئىلىدا «ئون ئىككى مۇقام»نى مۇقەددىمىسى بىلەن باشلاپ داستان ، مەشرەپ قىسمىلىرىنى ئورۇنداش بىلەن ئاياغلاشتۇرىدىغان بۇ خىل شەكىل كارۇشاڭ ئاخۇنۇم ئىلىغا چىقىشتىن ئىلگىرىكى تالاي يىللارنىڭ ئالدىدىلا شەكىللىنىپ بولغانىدى . ئەينى يىللاردا كارۇشاڭ ئاخۇنۇمدىن مۇقام ئاھاڭلىرىنى ئۆگەنگەن ھاسان تەمبۇر ، بارات تەمبۇر ، جامى ئاكا قاتارلىق كىشىلەر ئىلىنىڭ يەرلىك ناخشا ـ مۇزىكىلىرىغا پۇختا چالغۇچىلار بولۇپ ، مۇقام ئاھاڭلىرىنى ئورۇنداشتىمۇ ئۇلاردا ئىلىدا بۇرۇندىن قېلىپلىشىپ قالغان ئەنئەنىۋى ئادەتنىڭ تەسىرى چوڭقۇر ئىدى . بۇ كىشىلەر كارۇشاڭ ئاخۇنۇمدىن مۇقام ئاھاڭلىرىنى ئۆزلەشتۈرگەندە مۇقامنىڭ چوڭ نەغمىلىرىگە ئانچە قىزىقماي يەنىلا داستان ، مەشرەپ قىسمىلىرىدىكى ئۆزى بىلمىگەن ياكى چالا بىلگەن ، ئۇنتۇلغان ئاھاڭلارنى ئۆگىنىپ ، تولۇقلاپ ماڭغان . ھېزىم موللا ئاكا ئۆزىنىڭ يۇقىرىقى ئەسلىمىسىدە يەنە : «كارۇشاڭ ئاخۇنۇم : ئىلىنىڭ خەلقى ناخشا ـ سازنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىكەن ، چوڭ نەغمىلەر بىلەن كارى يوقكەن ، دەپ رەنجىگەنىدى» دەپ يازىدۇ . ئەڭ مۇھىمى ، ئىلىدىكى ساز تېكىشىغۇچىلارمۇ مۇقام مۇقەددىمىسىدىن كېيىن داستان بىلەن مەشرەپنىلا ئورۇنايدىغان ، ئىلىدا ئىلگىرىدىن داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان كونا ئەنئەنىگە ئۆگىنىپ قېلىشقانىدى . تېخى خەلق ئارىسىدا مۇقام مۇقەددىمىسىدىن كېيىن خەلق ناخشىلىرىنى ئۇلاپ ئېيتىدىغان شەكىل كۆپرەك تارقالغان

بولۇپ ، خەلق مۇنداق سازەندىلەرنىمۇ «مۇقامچى» دەيتتى .

ماتېرىياللاردىن بىزگە ئىلى دېھقانلار قوزغىلىڭىدىن كېيىن يەتتىسۇ تەۋەسىگە ئۆتۈپ كەتكەن موللا گايىت ، پەخەم قاتارلىق سازەندىلەرنىڭ ئۇ يەرگە مۇقام ئاھاڭلىرىنى تارقاتقانلىقى مەلۇم . بۇ مۇقامچىلارنىڭ چېلىش ئۇسۇلىمۇ مۇقام مۇقەددىمىسى ، داستان ، مەشرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «ئون ئىككى مۇقام» نىڭ ئىلى ۋارىيانتى شەكىلىدە بولسا كېرەك ، تاريختا ئىلى ئۇيغۇرلىرى بىلەن بىر گەۋدە بولۇپ ، مەدەنىيەت يارانقان يەتتىسۇ ئۇيغۇرلىرى ئارىسىدىمۇ چوڭ نەغمە ئومۇملاشمىغان . كېيىن ، كارۇشاڭ ئاخۇنۇم بىلەن بىللە ئىلىغا چىقىپ ، يەتتىسۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن ئاخۇن بالا دېگەن سازەندە يەتتىسۇ دائىرىسىدە مۇقامچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان بولسىمۇ ، ئۇمۇ ئوخشاشلا چوڭ نەغمىلەرنى ئومۇملاشتۇرالمىغان . ئاتا ـ بوۋىلىرى كەسپىي سازەندە بولۇپ ئۆتكەن قەشقەر ئاتۇشلۇق يەنە بىر مۇقام ئۇستىسى موللا ئابلا (ئابلا «دۇمباق») ئىلىغا چىقىپ ، كارۇشاڭ ئاخۇنۇم بىلەن بىر دەۋردە سۈيدۇڭدە تۇرۇپ ، بۇ كىشىمۇ سۈيدۇڭدىكى يەرلىك چالغۇچىلار ئارىسىدا چوڭ نەغمىلەرنى ئومۇملاشتۇرالمىغان . بۇ ئەھۋاللار بىزگە «ئون ئىككى مۇقام» نى باشقىچە بىر نۇسخىدا ئورۇنداشنىڭ ئىلىدا كارۇشاڭ ئاخۇنۇم دەۋرىدىن ئىلگىرىلا شەكىللىنىپ ، ئادەتكە ئايلىنىپ بولغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ .

گەرچە كېيىنكى چاغلاردا روزى تەمبۇر ، ھۈسەين تەمبۇر قاتارلىق ئادەت كۈچىنىڭ تەسىرىگە ئانچە چىرمىلىپ قالمىغان ياش چالغۇچىلار كارۇشاڭ ئاخۇنۇمنىڭ بارلىق ھۈنەرلىرىنى

تولۇق ئىگىلىۋېلىشقا ئوتتەك قىزىققان بولسىمۇ ، بۇ چاغدا كارۇشاك ئاخۇنۇمنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقى ، بۇ ياش تالانت ئىگىلىرىنىڭ ئاخۇنۇم بىلەن ئۇچراشقان ۋاقتىنىڭ تولىمۇ قىسقا بولغانلىقى سەۋەبىدىن چوڭ نەغمىلەرنى ئىگىلەش ۋەزىپىسىنى ئۇلارمۇ ئورۇندىيالمىدى . ھازىر بىز «ئۇيغۇر كلاسسىك ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئىلمى ۋارىيانتى» دەپ نام بەرگەن مۇقام مۇقەددىمىسى ، داستان ۋە مەشرەپلەردىن ئىبارەت ئۇچ قىسمنى ئۆز ئىچىگە ئالغان «ئىلمى مۇقامى» قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە ياكى بىرەر شەخسنىڭ تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قېلىشى بىلەن ، بىردەملىك شەكىللەنگەن نەرسە بولماستىن ، ئۇ ئىلمى ناخشا ـ مۇزىكا سەنئىتىدىكى ئۇزاق تارىخىي ھادىسىلەرنىڭ مۇقەررەر نەتىجىسىدۇر .

لېكىن ، بۇنىڭلىق بىلەن كارۇشاك ئاخۇنۇم قاتارلىق مۇقام ئۇستىلىرىنىڭ ئىلمى مۇقامچىلىقىنى راۋاجلاندۇرۇشقا قوشقان تۆھپىسىگە كۆز يۇمغىلى بولمايدۇ . ئۇلۇغ دەپ تەرىپىلەشكە تامامەن ھەقلىق مۇزىكا ئۇستازى كارۇشاك ئاخۇنۇم ئىلمى دېھقانلار قوزغىلىڭى ۋە «كۆچ ـ كۆچ» قالايمىقانچىلىقلىرىدا ئۇنتۇلغان نۇرغۇن مۇقام ئاھاڭلىرىنى ئىلمى چالغۇچىلىرىنىڭ ئېسىگە سالدى ، چۈشۈپ قالغانلىرىنى تولۇقلىدى ، خاتا چېلىنىپ كەلگەنلىرىنى تۈزىتىپ ئىلمى مۇقامچىلىقىنى يېڭى بىر پەللىگە كۆتۈردى ؛ ئاۋامنىڭ مۇقام ئاھاڭلىرىغا بولغان قىزىقىشىنى قايتا ئويغاتتى . شۇڭلاشقىمۇ بۇ زات ئىلمى خەلقى ۋە چالغۇچىلىرىنىڭ بىردەك ھۆرمىتىگە ئېرىشكەنىدى .

كارۇشاك ئاخۇنۇم 1923 ـ يىلىدىن كېيىن ئالەمدىن ئۆتتى . ئاخۇنۇم ۋاپات بولغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ تۇتقان ساتارى

ھاكىمبەگ غوجا[1] ئوردىسىدا ساقلانغانكەن . غۇلجىدا 1934 ـ يىللىرى ئەتراپىدا سانايىنەپىسە قۇرۇلغاندا ، بۇ يېڭى تەشكىللەنگەن سەنئەت ئۆمەككە ھاكىمبەگ ئوردىسىدىن گىلەم ، كىيىم ـ كېچەك ۋە باشقا كېرەكلىك بۇيۇملار ئىئانە قىلىنغان بولۇپ ، شۇ قاتاردا كارۇشاك ئاخۇنۇمنىڭ تەۋەررۈك ساتارىمۇ ئۆتكۈزۈپ بېرىلگەنكەن . كېيىن بۇ ساتارنىڭ كىملەرنىڭ قولىدا قالغانلىقى نامەلۇم .

2006 ـ يىل ، ئۈرۈمچى

① بۇ يەردە تىلغا ئېلىنغان ھاكىمبەگ غوجا ئىلى ھاكىمبەگلىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقىسى «غىياسىدىن ھېكىم» (جاھانگىر غوجا)نى كۆرسىتىدۇ .

خاسىيەتلىك قار

1

زۆھرە ! ھېلىمۇ سەن ھېلىقى قىيسىق ، كونا ئۆيدە تۇرۇۋاتامسەن ؟ قولۇمغا كويزا سېلىنغاندا چىرقىراپ يىغلىشىپ قالغان ئىككى ئوغلۇم ھايات‌مۇ ؟ نارەسىدىلەرنىڭ ئاشۇ يىغا ئاۋازى تېخىچە قۇلىقىمدىن كەتمىدى . شۇ ئىشلارنى ئويلىسام ، يۈرىكىمنى مۇشۇك تاتلىغاندەك بولۇپ ئازابلىنىمەن .

بۇگۈن كېچە كارىۋىتىمنىڭ ئاستىدىن ساپما كەشمىنى ئىزدەۋېتىپ ، نېمىشقا شۇ كۈنگىچە زۆھرەگە بىرەر پارچىمۇ خەت يازمىدىم ؟ دەپ ئويلىنىپ قالدىم . ئايرىلغىنىمىزغا شۇنچە يىللار بوپتۇ . ئارىمىزنى ناھايىتىمۇ ئۇزۇن يوللار ، تاغ - داۋان ، تۇرلۇك مەملىكەتلەرنىڭ چېگرا توسۇقلىرى توسۇپ تۇرۇپتۇ . لېكىن ، كۆزۈمنى يۇمساملا ، يىراقتىكى شۇ مۇقەددەس ماكان - لايقىپ ئاقىدىغان دەريالار ، چوققىلىردىن قار كەتمەيدىغان ئاق باش تاغلار ، ئېتىزلار ئارىسىدا سوزۇلۇپ ياتىدىغان توپىلىق يوللار ، پىژغىرىم ئاپتاپتا كۆڭۈلۈك سايە تاشلاپ تۇرىدىغان يوغان ئۇجمە دەرەخلىرى ، تار ، ئەگرى - بۈگرى كوچىلىق مەھەللىلەر ھېلىمۇ ئېنىق كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ··· ئادەملەر بىلەن تولۇپ كېتىۋاتقان بۇگۈنكى بۇ يەر شارىمىزدا ئاددىي بىر ئىنسان ھاياتىنىڭ قىممىتى خەشەكچىلىكىمۇ بولمىسا كېرەك ، بەزىدە مەن

تەقدىر بورىنىنىڭ مېنى ئاشۇ قىممەتلىك نەرسىلىرىمىدىن ئايرىپ ، قانداق قىلىپ شۇنچە يىراق يەرلەرگە تاشلىۋەتكىنىنى زادى ئويلاپ يېتەلمەيمەن . بالىلىقىم ، تەنتەكلىكىم ئۆتكەن شۇ ئانا ماكانىنى ، تۇنجى قېتىم مۇھەببەتلىك بېقىشلار بىلەن يۈرىكىمنى ئىللىتقان جاپاكەش ئايالىم — سېنى ، كۆڭلىكىڭنىڭ پېشىنى تۇتۇپ يىغلاپ قالغان سەبىي بالىلىرىمنى بىر كۈنمۇ ئۇنتۇپ كېتەلمىدىم . بەزىدە ئۆكسۈپ يىغلىغۇم كېلىدۇ . لېكىن ، ئەتراپىمدا نېمىشقا ياش تۆكۈۋاتقىنىمنى چۈشەنگۈدەك بىرمۇ ئادىمىم يوق···

شۇ خىياللار بىلەن كارىۋاتنىڭ ئاستىدىن ئىزدەۋاتقان نەرسەمنى شۇنچە سىيپاشتۇرۇپمۇ تاپالماپتىمەن . ئېسىمنى يىغىپ قارىسام ، ساپما كەشىم قولۇمنىڭ ئۇچىدىلا تۇرۇپتۇ . بۇ كەشنى كىيىپ نەگە بارماقچى ، نېمە قىلماقچى بولغانلىقىمنى يەنە ئېسىمگە ئالالمىدىم . ئورنۇمدا قايتا سوزۇلۇپ ياتتىم .

زۆھرە ! مەن ئۆلۈپ كېتىمەن . ئۆزۈنىڭ پات ئارىدا ئۆلۈپ كېتىدىغىنىنى بىلىپ تۇرغان ئادەمنىڭ كۆڭلىدىنمۇ سۇنۇق كۆڭۈل بولمىسا كېرەك . چۈنكى ئۇ شۇ يورۇق جاھان ، شۇ نۇرلۇق قۇياش ، شۇ يۇلتۇزلۇق ئاسمان··· ھەممىنى تاشلاپ ، قايتىپ كەلمەيدىغان بىر سەپەرگە يۈرۈش ئالدىدا تۇرغان يولۇچىغا ئوخشايدۇ ؛ ئۇنىڭ قەلبى ھەسرەتكە ، پۇشايمانغا تولغان بولىدۇ ؛ بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بارلىق كەچۈرمىشلىرى ئۇنىڭ سەھەردە كۆتۈرۈلگەن تۇماندا داۋالغۇپ تۇرغان مەنزىلەردەك غۇۋا نامايان بولىدۇ - دە ، پاك بىر ئادەمنىڭ قولىنى تۇتۇپ ، ھاياتىدا ئۆتكۈزگەن سەۋەنلىكلىرى ئۈچۈن يىغلاپ تۇرۇپ توۋا قىلغۇسى كېلىپ قالىدۇ . مېنىڭ تەسەۋۋۇرىمدىكى ئەڭ پاك ئادەمىمۇ سەن .

ئىسكەندەمۇ ؟ بىز تۇنجى قېتىم قار يېيىنغان ئايئاق بىر دالىدا سۆيۈشمىگەنمىدۇق ؟ قار — ئاقلىقنىڭ ، پاكلىقنىڭ سىمۋولى ئەمەسمۇ ؟... بەلكىم ، يازغان خەتلىرىم ساڭا يېتىپ بارالماس ياكى سەن قايتا تۇرمۇشلۇق بولغان بولساڭ ، تۇرمۇش خاتىرجەملىكىڭنى بۇزۇشنى خالىماي ، دۇنيانىڭ قايسىبىر بۇرجىكىدە يوشۇرۇنۇپ يانقان مەندەك بىر قاچقۇننىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋېلىشنى رەت قىلارسەن . مەيلى نېمىلا بولمىسۇن ، يۈرىكىمدىكى ئاداقسى سۆزلىرىمنى ساڭا ، پەقەت ساڭىلا ئېيتقۇم كېلىدۇ . ئەگەر راستتىنلا ئۆلۈپ كېتىپ قالسام ، بۇ مېنىڭ خوشلىشىش سۆزلىرىم بولۇپ قالار .

بۇگۈن سەھەردە كېسەل كارىۋىتىم يېنىدا پەيدا بولغان ئاياغ تۈۋىنى ئۇيقۇلۇق يېتىپ سىزىپ تۇردۇم . ئايالىم (بۇ ھازىرقى رەپىقەم ، ئىسمى ھىدايەت خانىم) بىلەن دوختۇر شۇنچە ئاستا پىچىرلاشقان بولسىمۇ ، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئېنىق ئاڭلىدىم . دوختۇرنىڭ : كېسەلنى ئاچىقىپ كېتىڭلار ، كۆڭلى تارتقان نەرسىسىنى قىلىپ بېرىڭلار ، دېگەن گەپلىرىنىڭ مەنىسىنى كىم بىلمەيدۇ . بۇ «ئۇزاققا بارماي ئۆلىدۇ» دېگەن سۆزنىڭ سىلىق ئېيتىلىشى... دوختۇر چىقىپ كەتتى . ئايالىم بېشىمدا ئولتۇرۇپ ئۇنسىز يىغلىدى . نېمىشقىدۇر «ئۆلۈم !» دېگەن سۆز قۇلىقىمغا جاراڭلىشى چەكسىز بوشلۇقتا تارقىلىپ بارغانسېرى سۇسلاپ كېتىۋاتقان بىر ئەكس ساداەك ئاڭلاندى ؛ كۆز ئالدىمغا كۆيۈپ تۈگەۋاتقان شام ، قاراڭغۇ تۇن ئاسمىنىدىن كۆچكەن بىر يۇلتۇز ، شېخىدىن ئايرىلىپ چۈشۈۋاتقان بىر تال يوپۇرماق كەلدى ـ دە ، ئۇزاقتىن بېرىقى جىددىيلىكىم پەسىيىپ ، كۆڭلۈم ئارام تېپىپ قالغاندەك بولدى... دۇنيادا ئۆلمەيدىغان كىم بار ؟ ! ئۆلۈمدىن

ئىبارەت بۇ رەھىمسىز ھەقىقەت ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر . ئۇ شاھنىڭ تاجىسىغا ، گادانىڭ نالىسىگە قارىمايدۇ . ئەجەل ھەممىمىزنىڭ پېشانىمىزگە پۈتۈلگەن ، ھېچكىم قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان ۋە بۇگۈن بولمىسا ئەتە ، سەھەردە بولمىسا كەچتە چوقۇم سادىر بولىدىغان مۇقەررەرلىك !

ئايالىم شىپىرلاپ يۇرۇپ ، كىيىم ئاسقۇچتىن بىرنېمىنى ئالغاندەك قىلدى ـ دە ، نەگىدۇر غايىب بولدى . بەلكىم ئازدىن كېيىن ئۇ ماشىنا ئەكېلىپ مېنى ئۆيگە قايتۇرۇپ كېتىدۇ . «دوختۇر سىزنى چوقۇم ساقىيىپ كېتىدۇ ، دېدى . ئەمدى ياخشى بولۇپ قالىسىز» دېگەندەك تەسەللى گەپلەرنى قىلىدۇ . دوختۇرخانىدىن چىققىنىمنى ئاڭلاپ قوشنا ـ قولۇملار يوقلاپ كىرىدۇ . ئۇلار چىرايلىرىغا زورىغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ ئەھۋالىمنى سورايدۇ . «ئۆتكەنكىدىن كۆپ ياخشى بولۇپ كېتىپتۇ ، چىرايىمۇ بىر ئوبدانلا بولۇپ قاپتۇ» دېيىشىپ ، يالغاندىن كۆڭلۈمنى ياسايدۇ . ئىشكتىن چىقىپلا : «قاراڭلار ، ئورۇقلاپ ياغاچتەكلا بولۇپ قالغىنىنى ···» دېيىشىپ ، بىرقانچە يىلنىڭ ئالدىدىكى مەغرۇر يۈرگەن چاغلىرىم توغرىسىدا غەيۋەتكە چۈشۈشىدۇ . ئەگەر مەن راستتىنلا ئۆلۈپ كېتىدىغان بولسام ، ئۆيگە قايتىپ چىقىپ باشقىلارنى يەنە ئاۋارىچىلىككە سېلىشمىنىڭ ، ياخشى تاماقلارنى يەپ ئۆزۈمنى كۈتۈشۈمنىڭ نېمە ھاجىتى ؟...

ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، بالىنتسىنىڭ كىيىملىرىنى سېلىپ تاشلاپ ، ئۆز كىيىملىرىمنى كىيدىم . ئۇزۇن كەتكەن زالدىن پۈتۈمنىڭ ئۇچىدا دېگۈدەك مېڭىپ ئۆتۈپ ، دوختۇرخانىدىن ئاستىلا قېچىپ چىقتىم . دوختۇرخانىنىڭ چوڭ دەرۋازىسى ئالدىدا قانداقتۇر بىر ئىت يېتىلىۋالغان خانىمغا سوقۇلۇپ كېتىپ ،

يەلپۇنۇپ چۈشكىلى تاسلا قالدىم . ھەر ئىككىمىز بىر - بىرىمىزگە قاراپ ئەپۇ سوراشتۇق . خانىمنىڭ ئۆزى شۇنچىلىك سېمىز ، يېتىلمۇالغىنى بولسا ئورۇق بىر تايغان ئىدى . خانىم چىرايىمغا قاراپ ھەيران بولغاندەك بولدى . شۇنىڭدىمۇ دەرھال ئۆزىنى ئوڭشاپ يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ سورىدى :

— سىز بۇ دوختۇرخاندا داۋالىنىۋاتقان بىمار ئوخشىمامسىز ؟

— شۇنداق .

— ناھايىتى ئورۇقلاپ كېتىپسىز ، ئايال كىشى تۇرۇپ سىزنى ئۆرۈۋەتكىلى تاسلا قالدىم . خۇدا بىر ساقلىدى .

— ھېچ ۋەقەسى يوق .

— نېمىشقىدۇر ، ئورۇقلار مېنىڭ خەيرخاھلىقىمنى قوزغايدۇ . بۇ كۈچۈك نەسىلىنى ئىتلاردىن ئىدى . يېقىندىن بېرى سەۋەبسىزلا ئورۇقلاپ كېتىۋاتىدۇ . مانا ، مۇمكىن بولسا مەن بەدىنىمدىكى گۆشلەردىن سىزگە خالىغانچە بېرىشكە تەييار ئىدىم .

— رەھمەت ، ماڭا ئەمدى گۆشنىڭ لازىمى يوق . مەن پات ئارىدا ئۆلۈپ كېتىمەن .

ئايالنىڭ قورققىنىدىن كۆزى چەكچىيىپ كەتتى .

— ئۇمىدسىزلەنمەڭ ، سىزگە شىپالىق تىلەيمەن !

«بۇ خانىم سېمىزلەر كۇلۇبىنىڭ ئەزاسى بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدىم . بۇ يەردە شۇنداق بىر كۇلۇبمۇ بار . بۇ كۇلۇبنىڭ ئادەملىرى «سېمىزلەر ئاق كۆڭۈل كىلىدۇ» دەپ ئۆزلىرىدىن پەخىرلىنىدۇ .

ئايالىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالماسلىق ئۈچۈن دوختۇرخانىنىڭ

ئالدىدىلا كىرا ماشىنىسىغا چىقىۋالدىم . بىر ھازا ماڭغاندىن كېيىن ، «خەيرلىك سەھەر» ساتىراشخانىسىنىڭ ئالدىدا ماشىنىدىن چۈشۈپ قالدىم . بۇ شەھەر بويىچە ئەڭ ئەتىگەن ئېچىلىدىغان ساتىراشخانىلارنىڭ بىرى ئىدى . بۇ دۇكانىنى دەسلەپتە بىر تۇركىيىلىك كىشى ئاچقان دېيىشىدۇ . شەھەردىكى رەڭگارەڭ چىراغلىرىنى چاقنىتىپ ، يېرىم كېچىگىچە ئوچۇق تۇرىدىغان باشقا ساتىراشخانىلارنىڭ ئەكسىچە بۇ ساتىراشخانا ئەتىگەن ئېچىلىپ ، بالدۇر تاقىلاتتىكەن . چاچ - ساقىلىنى ئالدۇرۇشقا پەقەت ئەتىگەنكى ۋاقتىنىلا ئاجرىتالايدىغان ئالدىراش كىشىلەر ، تۇنەچ قالغان يەرلىرىدە ئۆزىگە پەرداز قىلىشقا ئۇلگۇرەلمىگەن خانىملار بۇ يەرگە كېلىشەتتىكەن . كېيىن بۇ دۇكان بىرقانچە خوجايىنلارنىڭ قولىغا ئۆتكەن بولسىمۇ ، ئۇنىڭ تىجارەتنى سەھەردىن باشلايدىغان ئەنئەنىسى ئۆزگەرمىدى .

«خەيرلىك سەھەر» نىڭ كەڭ دېرىزىسىدە ئېسىقلىق تۇرغان ، چېچى ئەڭ يېڭى مودىدا ياسالغان خانىمنىڭ سۈرىتىنى يىراقتىنلا كۆردۈم . يېقىنلاشقاندا بۇ رەسىمدىكى گۈزەلنىڭ يوغان كۆزلىرى خۇمارلىشىپ ، خېرىدارنى دۇكانغا شەرەتلەيتتى . ئىشكىنى ئېچىشىم بىلەن زەي ۋە ھەرخىل ماي ، ئەتىرلەرنىڭ قويۇق پۇرىقى دىمىغىمغا ئۇرۇلدى . دۇكان خالىي ئىدى . ساتىراش خانىم ئەينەككە قاراپ قاش - كۆزلىرىنى زىننەتلەۋاتاتتى . ئۇ بۇرۇلۇپ ماڭا قاراپ قورقۇپ كەتكەندەك بولدى - دە :

— ياخشىمۇسىز ؟ ... كېلىڭ ! ... — دېگەن گەپلەرنى ئارانلا ئاغزىدىن چىقىرالدى . ئېھتىمال ئۇنىڭ كۆزىگە ئەتىگەندە ئىشىك ئېچىپ كىرىۋاتقان ئەرۋاھتەك كۆرۈنگەن بولسام كېرەك . چوڭ

ئەينەكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئۆزۈممۇ چۆچۈپ كەتتىم . چىرايىمدا قان دېدارى كۆرۈنمەيتتى . ئورۇقلۇقۇمدىن كۆزۈمنىڭ چاناقلىرى ئىچىگە پېتىپ ، ئىككى مەڭزىمنىڭ سۆڭىكى پۈلتىيىپ چىقىپلا قالغانىدى . ئەلەم بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويدۇم . بىر چاغلاردا ، مىلتىقنىڭ ئىستۇۋولى ئالدىدا ئىشلىگەن مەھبۇسلۇق ھاياتىمدىمۇ مۇنچىلىك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالمىغانتىم··· مەيلى ئەمەسمۇ ، ئۆلۈپ كېتىۋاتقان ئادەم ئۆچۈن سەت - چىرايلىق ، ئورۇق - سېمىزلىكنىڭ نېمە پەرقى ؟

— چاچ - ساقلىمنى ياساپ قويۇڭ ! — دېدىم ئارقامدا تېخىچە تېڭىرقاپ قاراپ تۇرغان خانىمغا .

ئۇ ھەر كۈنى بۇ دۇكاندا نەچچە ئون ئادەمنىڭ چاچ - ساقلىنى سىيپاپ پاختىدەك يۇمشاپ ، ئۆزىدىمۇ ، كىشىدىمۇ ھېچقانداق سېزىم ھاسىل قىلالماس بولۇپ كەتكەن قوللىرىنىڭ ئىنچىكە بارماقلىرى بىلەن چېچىمنى رەتلەپ :

— چېچىڭىزنى قانداق پاسوندا ياساپ قويسام بولىدۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— ئىختىيارىڭىز ، مېنىڭ مۇشۇ تۇرقۇمغا لايىق بىرنېمە قىلىپ قويسىڭىز بولىدۇ . سىز بىلمەيسىز ، مەن يېقىندا ئۆلۈپ كېتىمەن . ئۆلۈپ كېتەرمەنمۇ ، دەپ ئۇزاقتىن بېرى ئازابلانغانىدىم ، جەزمەن ئۆلۈپ كېتىدىغىنىمنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم تىنچىپ قالدى . تەقدىر تۇرمە ئەمەس - دە ، ئۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولامدۇ ؟ مەن بىر چاغدا تۇرمىدىنمۇ قاچقان··· ئۆلۈپ كېتىش ئالدىدا بولسىمۇ سەل ئۆزۈمنى تۇزەشتۇرۇپ قويای ، دەپ ئالدىڭىزغا كىردىم . تۇرمىدە ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنغان بىر مەھبۇسنى كۆرگەنمەن . ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك ساقال -

بۇرۇتىنى قىرىپ ، ناھايىتى پاكىز يۇرەتتى··· قانداق پاسوندا بولسا بولۇۋېرىدۇ ، — دېدىم .

ساتىراش خانىم ئالدىراپ ئالدىمغا پەرتۇق تارتتى ، ساقال-بۇرۇتۇمغا مازغاپ سۇركەپ ئىشنى باشلىۋەتتى . ئۇ پات - پات ئەينەكتىن قورقۇنچ ئىچىدە چىرايىمغا قاراپ قوياتتى . ئۇنىڭ مېنى «روھىي كېسەللەر دوختۇرخانىسى» دىن قېچىپ چىققان بىرنېمە بولسا كېرەك ، دەپ ئويلاپ ، ئىتتىكرەك يولغا سېلىۋەتمەكچى بولۇۋاتقانلىقى ئېنىق ئىدى . يۇمشاق ئورۇندۇقتا كۆزۈمنى يۇمۇپ سوزۇلۇپ يېتىپ ، ئۆزۈمنىڭ خىيالىغا كەتتىم .

خېلى يىللارنىڭ ئالدىدا بۇ ساتىراشخانىغا بىر قېتىم كەلگىنىم ئېسىمدە . شۇ چاغدا ، ئەينەكتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان ئەنە ئاۋۇ خېرىدارلار ئولتۇرىدىغان ئۆزۈن ساپا ھازىرقىدەك ھاۋارەڭ رەختتە ئەمەس ، يېشىل بەرقۇت بىلەن قاپلانغانىدى . ساپادا ياشقىنا ئىككى خانىم بىر رەسىملىك ژۇرنالنى ۋاراقلاپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى . شۇ چاغدا چېچىمنى ياساۋاتقىنى مۇشۇ ساتىراش خانىممۇ ، باشقا بىرىمۇ ، ئېسىمدە يوق . ئىشقىلىپ ، ئۇ ھازىرقى بۇ خانىمدىن ياشراق ۋە يۇرەكلىكرەك كۆرۈنگەنىدى . ئۇمۇ ئارىلاپ ئۆچىرەت كۈتۈپ ئولتۇرغان خانىملارنىڭ پارىڭىغا ئارىلىشىپ قوياتتى . ئۇلارنىڭ سۆزلىرى باشتا مودا كىيىملىرى ، يېقىندا ئۆتكۈزۈلمەكچى بولۇۋاتقان ئىت بەيگىسى ، قانداقتۇر بىر كېچىدىلا مىليونلاپ ئاقچا ئۇتۇۋالغىلى بېيىپ كەتكەن ئامەتلىك بىر خانىم ئۈستىدە بولدى . ئىككى ئايال خېرىدارنىڭ چىرايى ئالدىمدىكى ئەينەكتىن ماڭا ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ بىرى قوڭۇر چاچ ، ئاق يۈزلۈك ، زەڭگەر كۆز ، بۇرۇنلىرى ئىنچىكە ، قىپقىزىل لاكلىۋالغان كالپۇكلىرى

بەكمۇ نېپىز ، پۇتلىرى ئۇزۇن ، مۇشۇ يەردىكىلەرنىڭ ئۆلچىمى بىلەن ئېيتقاندا ، گۈزەل ھېسابلىنىدىغان خانىملاردىن ئىدى . ئىككىنچىسى بولسا ، قارىقۇمچاق ، يۈزلىرى دۈگىلەك ، قوي كۆز ، كالپۇكلىرى قېلىنراق كەلگەن ، دوستىغا سېلىشتۇرغاندا ئانچە چىرايلىق بولمىسىمۇ كىشىگە يېقىملىق كۆرۈنىدىغان ، ئاسىيا قان تىپىدىكى ئايال ئىدى . تۈيۈقسىز ئۇلارنىڭ تۇرك تىلىدا سۆزلىشىۋاتقىنى قۇلىقىمغا چۈشۈپ قالدى . بۇ يەرگە ھەر تەرەپتىن كېلىپ قالغان كۆچمەنلەر بەزىدە ئۆزئارا مەخپىي قىلىشىدىغان گەپلىرىنى بۇ يەردىكىلەرنىڭ كۆپچىلىكى چۈشەنمەيدىغان ئاشۇنداق تىللاردا سۆزلىشىپ قالىدۇ . بۇ ئىككى خانىم ساپ تۇرك بولمىغان تەقدىردىمۇ تۇركىيىدە بىر مەزگىل يۈرۈپ جان باققان ئاياللاردەك قىلاتتى . ئۇلار مېنىڭ تۇرك تىلىنى بىلىدىغىنىمنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈشمەي پىخىلداپ كۈلۈشۈپ ، بەخۇدۇك پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى . گەپ مېنىڭ ئۇستۇمدە بولۇۋاتاتتى .

— مۇنۇ چاچ ياستۇاتقىنى قانداقراق ؟ — دەپ سورىدى ئاق يۈزلۈك خانىم دوستىدىن ، — قارا ، تەقى ـ تۇرقىمۇ يامان ئەمەسكەن . كىيىم ـ كېچىكىگە قارىغاندا ئوقتىمۇ يۇرۇشۇپ تۇرغان بىرنېمىدەك قىلىدۇ .

— ساڭا باب كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ ، — دېدى قارىقۇمچاق ئايال .

— ماڭىمۇ ؟ بىر كېچىلىككە دېسەڭ كۆرۈپ باقساق بولىدۇ... ساڭا نەرى باب كەلمىگۈدەك ؟

— ئەرلەرنىڭ ھەممىسىدىن سەسكەندىم .

— ھەممىسىلا سەن ئۇچراتقانلاردەك قوپال بولۇۋەرمەيدۇ...

كېيىن خالاپ قالىسەن .

— قېنى ، خالاپ قالغاندا بىر گەپ بولار... سەن ھەرقاندىقىدىن قايتمايسەنغۇ ؟

— پۇرسەت بولسا «ياق» دېيىش ئەخمەقلىق . ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش ، پەقەت مۇئامىلىسى ، قىلىدىغان قىلىقلىرى ئوخشاشمايدۇ . بىزنى قىزىقتۇرىدىغىنىمۇ شۇ... راستمۇ ؟ سەن دەپ باققىنا...

قارىقۇمچاق ئايال ئاغزىنى توسۇپ كۈلۈپ ، دوستىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرمىدى . ئاندىن ئۇلار چىراي شەكلىم ، كىيىملىرىمنى سېلىپ يالىڭاچ بولغاندىن كېيىنكى كۈلكىلىك ھالىتىم ۋە ئاياللار بىلەن بىللە بولغاندا قانداق قىلىقلارنى چىقىرىشىم توغرىسىدا بىمەنە پەرەزلەرگە چۈشۈپ ، تېتىقسىز چاقچاقلار بىلەن كۈلۈپ قېتىپ قېلىشتى .

چاچ ـ ساقىلمىنى ئالدۇرۇپ بولۇپ ، كىيىنىپ پۇل تۆلىدىم ، ئاندىن ھېلىقى خانىملارغا قاراپ تۇرك تىلىدا :

— خوش ، شۇنداق قىلىپ ، قايسىڭلار بۇگۈنكى كەچلىك تاماقنى مېنىڭ بىلەن بىللە يەيدىغان بولدۇڭلار ؟ — دېدىم .

تېخىچە ماڭا قىزىقىش بىلەن قاراپ تۇرغان ئاياللارنىڭ چىرايىدىن كۈلكە ئۆچتى ـ دە ، نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپلا قېلىشتى . خىجالەتچىلىكتىن ھەر ئىككىلىسىنىڭ چىرايىغا سۇس قىزىللىق يۈگۈردى . بۇ قىزىرىش ئۇلارنىڭ يۈزىدىكى ئۇپا ـ ئەڭلىك بېسىپ كېتەلمىگەن تاتىرىشنى يوقىتىپ ، ئازراق بولسىمۇ چىن گۈزەللىك بېغىشلىدى . «خۇدايا شۇكۇر ! ھەرنېمە بولسا قىزىرىشنى ئۇنتۇمىغانلاردىن ئىكەن» دەپ ئويلىدىم ـ دە ، تالاغا قاراپ ماڭدىم . شۇ چاغدا ئۇلاردىن بىرى ئېسىنى يىغىپ :

— كەچۈرىسىز ، سىز تۈركىيىلىكمۇ ؟ — دەپ سورىدى .
— جۇڭگولۇقمەن ! — دەپ جاۋاب بەردىم .
شۇ ئايالار بۇگۈنمۇ بۇ يەردە بولغان بولسا ، بۇ قۇرۇپ ياغاچقا ئايلانغان ئەپتىمگە قاراپ يەنە قانداق مۇلاھىزىلەرنى قىلىشقان بولاتتىكىن ؟ !...
ساتىراش خانىم ئىشىنى ئالدىراش تاماملاپ ، ئالدىمدىن پەرتۇقىنى يېشىۋالدى . ئەينەككە قاراپ ئۆزۈمگە ئازراق بولسىمۇ ئىسكەت كىرىپ قالغانلىقىمنى كۆردۈم . ساتىراش خانىم ئارقامدا تېخىچە مېنى ئەندىشە ئىچىدە كۆزىتىپ تۇراتتى . ئېھتىمال ئۇ : بۇ قاچقۇن پۇل تۆلەرمۇ ، يوق ؟ پۇل تۆلىمىسىمۇ تېزرەك كۆزدىن يوقالسا بولاتتى ، دەپ ئويلاۋاتقان بولۇشىمۇ مۇمكىن . ئارقامغا بۇرۇلۇپ ئۇنىڭ قولىغا كۇتكىنىدىن كۆپرەك پۇل تۇتقۇزدۇم . ئۇ ھەيران بولۇپ :
— يەنە باشقا خىزمىتىڭىز بارمىدى ؟ — دەپ سورىدى .
— رەھمەت ، ئالدىرايمەن ، — دېدىم .

2

زۆھرە !
ساتىراشخانىدىن چىقىپ چوڭقۇر بىر نەپەس ئالدىم . ئالدىمدىكى تار كوچىنى كېسىپ ئۆتۈپ ، شەھەرنىڭ ئاۋات كوچىلىرىنىڭ بىرىگە چىقتىم . يولدا كىچىك ماشىنىلار ئېقىن سۈرەك ئىلگىرىلىشەتتى . پىيادىلەر يولىمۇ ئەمدى ئىشقا ماڭغان ئادەملەر بىلەن تولغانىدى . ئاسمانغا قارىدىم . بۇگۈن ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ئىدى . لېكىن ، بۇ ئالدىراش ئادەملەرنىڭ

ھېچقايسىسىنىڭ كۆلۈپ تۇرغان قۇياشقا ، كۆپكۆك ئاسمان ۋە ئۇنىڭ بىر چېتىدە قېتىپ قالغان پاختىدەك ئاق بۇلۇتلارغا ، ئاۋۇ ئېگىز بىنانىڭ ئۈستىدە تۆۋەنگە ھەيران بولۇپ قارىشىپ تۇرغان كەپتەرلەرگە قاراشقا چولىسى يوق ئىدى . بۇ يەردە ھەممە ئىش شۇنداق ئالدىراشچىلىق ، جىددىيلىك ئىچىدە پۈتىدۇ . ئىشقا كېتىۋاتقانلار ، كېچىلىك ئىسمېنىدىن قايتقانلار ، نەرسە ـ كېرەك ئالماقچى بولۇپ دۇكانمۇدۇكان باش تىقىپ يۈرگەن خېرىدارلار ، ئۇچرىشىش ئورنىغا ئالدىراۋاتقان خانىملار ، بەيگە ، قىمار مەيدانلىرىنى ئاۋات قىلىدىغان پۇللۇق بايۋەچچىلەر ، يۈزلىرىگە غەلىتە بەلگىلەرنى سىزىۋالغان توپ مەستانىلىرى ، ھەتتا ئاۋۇ كونا بىر گىتارنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ ، پۈتىنى سۆرەپ كېتىپ بارغان قېرى تىلەمچىمۇ شۇنداق ئالدىراش ئىدى . مۇشۇنداق مۇھىت ئىچىدە ھاياتلىق ئۇچۇن كۇرەش قىلىش ، تالىشىش ، جان بېقىش تەقەززاسى مېنىمۇ ئالدىراڭغۇ قىلىپ قويغانىدى . لېكىن ، مەن ھازىر نېمىگە ئالدىرايمەن ؟ ئۆلۈمگە ئالدىراپ يەتكىلى بولمايدۇ . ۋاقتى ـ سائىتى توشقاندا ئۇ ئۆزى ئىزدەپ كېلىدۇ...
ئالدىراش يۈرگەن شۇ ئادەملەرگە ئۇرۇلۇپ ـ سوقۇلۇپ يۈرۈپ ، خېلى ۋاقىتقىچە بازار ئايلاندىم . تونۇش ئادەملەر بىر ـ بىرى بىلەن باشكىيىمنى كۆتۈرۈپ سالاملىشىپ ئۆتەتتى . ئەنە ئاۋۇ ياشانغان كىشى چىرايلىق بىر يىگىت بىلەن يەنە بىر خانىمنى قولتۇقلاپ ، نېمىلەر توغرىسىدۇر قىزغىن پاراڭلىشىپ كېتىپ بارىتتى . زىبۇزىننەت دۇكىنىنىڭ ئالدىدا مۇرىلىرى ئوچۇق كۆڭلەك كىيگەن بىر خانىم قارشىسىدىكى ساقاللىق كىشىنىڭ دولىسىغا خۇددى ئەرلەردەك ئۇرۇپ ، نېمىلەرنىدۇر دەپ

كۆلۈڭاتاتتى . شۇنچە ئادەملەرنىڭ ئىچىدە مېنىڭ بىلەن باش لىڭشىتىشىپ قويغۇدەك بىرەر تونۇشمۇ ئۇچرىمىدى . ئۇستۇمدىكى ئېسىل كىيىملەرنىڭ ، يانچۇقۇمدىكى باھالىق چەك-پۇللىرىمنىڭ قىممىتى زادى نېمىگە تەڭ ؟ ئەجەبا ، ئۇلار مېنىڭ ئۇلۇپ كېتىدىغىنىمنى ، كۆڭلۈمنىڭ سۇنۇق ، مىسكىن ئىكەنلىكىنى بىلمەمدىكىنا ! ؟

شۇنداق ، بۇ بىر يات مەملىكەت ، يات ماكان ، ئۇلار كىملىكىمنى ، نەدىن ، قانداق بولۇپ كېلىپ قالغانلىقىمنى ؛ كەچۈرمىشلىرىم ، خاراكتېرىم ، ئارزۇ - ئىستەكلىرىمنى نەدىن بىلسۇن . ئەگەر ئۆزۈمنىڭ يۇرتىدا بولغان بولسام ، شەھەرنىڭ چېتىدىكى ھېلىقى مەھەللىدىن بازارغا يېتىپ كەلگۈچە ئونلىغان ئادەملەر بىلەن ئەھۋاللىشىپ ئۆتكەن بولاتتىم . شۇ تاپتا ئۆزۈمنى قاينىق بازاردا ئەمەس ، ئادەمسىز چۆل - جەزىرىدە كېتىپ بارغاندەك يېگانە ھېس قىلدىم...

چۈشلۈك تاماقتا «ئالەمگە نەزەر» مېھمانخانىسىغا يېتىپ كەلدىم . بۇ ئەللىك قەۋەتلىك ،ناھايىتىمۇ ئاۋات بىر مېھمانخانا . ئۇنىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدىكى ئاشخانىدىن جۇڭگوچە سەي ، تۇرك تاماقلىرىنى سېتىۋالغىلى بولىدۇ . ئۆزۈمگە كالا گۆشى قوردىقى بىلەن ئازراق ئوسسۇلۇق بۇيرۇتتۇم . بۇنداق چوڭ رېستورانلاردا كىشىنىڭ ئالدى يەيدىغان نېمىدىن تولىراق پىچاق ، ۋىلكا ، چوڭ- كىچىك تەخسە ، رومكا ، شالداما ، سۇرتكۈچ قەغەز دېگەندەك بىرنېمىلەر بىلەن تولۇپ كېتىدۇ . شۇڭلاشقىمىكىن ، تاماق باھاسىمۇ ناھايىتى ئوستۇن بولىدۇ . بۇنداق چاغلاردا ، ھېلىقى بىزنىڭ كاسىپلار ، ئېلىپساتارلار ، دېھقانلارنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭى بىلەن گۈرۈلدەپ تۇرىدىغان بازارلىرىمىزدىكى

ئىسلىشىپ كەتكەن ، پاكار ، ئاددىي ئاشخانىلارنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرىمەن . ئۇ يەردە ھەربىر ئاشخانا ، ھەربىر ئۇستامنىڭ قولىنىڭ تەمى ئۆزگىچە بولىدۇ . شۇ ئەرزان ، لەززەتلىك مانتا ، سامسا ، پولۇ ، لەڭمەن ، ئۇگرە ئاشلارنى ئويلىسام ھېلىمۇ ئاغزىمغا سېرىقسۇ كېلىدۇ . بىزنىڭ ئادەملىرىمىز تەردىن نەملەشكەن دۇمبىلىرىنى بىر - بىرىگە چاپلاپ ، قىستىلىپ ئولتۇرۇپ تاماق يېيىشىدۇ . ئۇلارنىڭ قېنىق دەملەنگەن قىزىق چايىنى ھۇزۇرلىنىپ ئىچىپ ئولتۇرۇپ بىر - بىرىگە ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن ، توغرىدىن - توغرا قىلىشىدىغان قوپال ، ساددا گەپلىرىنى ، قىزىق چاقچاقلىرىنى ئويلىسام ھېلىمۇ ئىختىيارسىز كۈلۈمسىرەيمەن...

تاماقتىن كېيىن ھاردۇق يېتىپ مۇگدەپ قالغان ئوخشايمەن بىرىنىڭ :

— ئەپەندىم ! — دېگەن ئاۋازىدىن ئۆزۈمگە كېلىپ كۆزۈمنى ئاچسام ئالدىمدا يېشى توختىغان بىر ئەر مۇلازىمەتچى تۇرۇپتۇ ، — كەچۈرىسىز ، ئارامىڭىزنى بۇزۇپ قويدۇم ، ساقلىقىڭىز يوقمۇ ، قانداق ؟ — دېدى ئۇ .

— رەھمەت ، سەل ھاردۇق يەتكەن ئوخشايدۇ .

— چىرايىڭىز ياخشى ئەمەس كۆرۈندۇ ، سەل ئەنسىرەپ قالدۇق . بۇ يەردە دەم ئېلىش ئۆيى بار . باھاسىمۇ بەك يۇقىرى ئەمەس . ئازراق ئارام ئالامسىز ؟

— بىكار ياتاق بولسا ماڭا بىرنى يازدۇرۇپ قويۇڭ ، ئەڭ ياخشىسى يۇقىرى قەۋەتلەردىن ، خالىيراق بىر ئۆي بولسۇن .

— قانچە كۈنلۈك ؟

— بىر كۈن... ئىككى كۈن بولسىمۇ بولىدۇ . قانچە كۈنلۈك

ئۆمرۇم قالغىنىنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن . ئىشقىلىپ ، يېقىن ئاردا ئۆلۈپ كېتىمەن .

كۈتكۈچى ھەيران بولۇپ قاراپلا قالدى .

— قىزىق ، سىز قايسى دىنغا ئىشىنىسىز ؟ — دېدى ئۇ ، — ھە ، ئۇنداق دېگىنىم سىزمۇ ئاڭلىغان بولغىيدىڭىز ، ھازىر بەزى دىنىنىڭ مۇخلىسلىرى ياشاشنى بىمەنە ئىش دەپ بىلىپ ، مەلۇم بىر كۈننى ئۆلىدىغان كۈنى قىلىپ بەلگىلەپ ئۆلۈۋالىدىغان ئىشلارمۇ يۈز بېرىدىغان بولۇپ قالدى .

— مەن ئاساسى بولمىغان ھېچقانداق دىنغا ئىشەنمەيمەن . پەقەت خۇدانىڭ بىرلىكىگە ، بارلىقىغا ، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ بەرھەق پەيغەمبەرلىكىگە شەكسىز ئىشىنىمەن . مېنى ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىپ ، بىزگە بىرەر ئاۋارىچىلىك تېپىپ بېرەمدىكىن ، دەپ ئەنسىرىمىسىڭىزمۇ بولىدۇ . مەن ۋاقتى - سائىتى توشۇپ ، ئۆزى كېلىدىغان ئۆلۈمنى كۈتۈۋاتىمەن .

— چۈشەندىم ، — دېدى ئەر مۇلازىم ، — سىزنىڭ قاراشلىرىڭىزنىڭ ئۆزىمۇ بىر ئېتىقاد !

كۈتكۈچى ئالدىراش مېڭىپ بېرىپ ، پوكەي يېنىدىكى تېلېفونىنى قولىغا ئالدى . ئازدىن كېيىن بىر ياش كۈتكۈچى قىز كېلىپ مېنى يۇقىرى قەۋەتتىكى بىر ياتاققا باشلاپ ئاچقىپ قويدى . ياتاقتا چىققاندا ئاشخانىدىكى مۇگدەشتىن ئەسەرمۇ قالمىدى . يوغان تەشتەك گۈلنىڭ يېنىغا قويۇلغان ئۇستەل ئالدىدا ئولتۇرۇپ ساڭا مانا بۇ خەتنى يېزىشقا باشلىدىم :

زۆھرە ، ئۇزاق يىللارنىڭ ئالدىدا ، ئادەم ئۆلتۈردى ، دەپ ئەيىبلىنىپ سوغۇق كامېرغا تاشلانغىنىمدا ، مۇشۇ سېسىق تارچۇقتا ئۆلۈپمۇ كېتەرمەنمۇ ، دەپ ناھايىتى قورققانىدىم .

كېيىن بىز يېراق چۆللۈكتە ئىككى يىلچە ئىشلىدۇق . ئىش ئېغىر ، تاماق ناچار ، مەھبۇسلارنىڭ بەزىلىرى ئىششىپ ، قورسىقى كۆپۈپلا ئۆلۈپ قالاتتى . ئەتراپ چەكسىز كەتكەن قۇملۇق ئىدى . ئۆلگۈچىنى يۇيۇپ كېپەنلەپ ، نامىزىنى چۈشۈرىدىغانمۇ ئادەم يوق ئىدى . قۇمنى تۆت چاسا قىلىپ كولاپ ، ئورەككە جەسەتنى چۈشۈرەتتۇق . جەسەت ئۈستىگە بىرەر باغلام قومۇش ياكى جىگدىنىڭ شاخ - شۇمبىلىرىنى تېپىپ ئەكېلىپ تاشلاپلا كۆمۈپ قوياتتۇق . ئەمما ، چۆل شامالىرى بىر-ئىككى كۈندىلا ھېلىقى قۇم دۆۋىسىنى ئۇچۇرۇپ تۈگىتىپ ، چەكسىز قۇملۇق بىلەن پەرقسىز قىلىپ قوياتتى . شۇ ئىشلارنى كۆرگىنىمدە ئاسمانغا قاراپ ناله قىلىپ ، «خۇدايا ، ھەرنېمە قىلساڭ قىل ، ئۆلۈكۈمنى بۇ چۆل - جەزىرىگە تاشلاپ قويمىغىن ! » دېگەنىدىم . مانا ئەمدى : «جەسىتىم ۋەتىنىمدىن ، تونۇش ئادەملىرىمدىن يىراق مۇشۇ يات ئەللەردە قالارمۇ » دەپ ئازابلىنىدىغان بولدۇم . نېمىشقا شۇ چاغدا شۇ زەي كامېردا ، ئاشۇ بوران ئۇچۇپ تۇرغان قۇملۇقتا ئۆلۈپ قالمىغاندىمەن ، دەپمۇ ھەسرەت چېكمەن .

زۆھرە ، بۇگۈن مۇشۇ يەرگىچە يازاي . مۇبادا ، خېتىم قولۇڭغا تېگىپ ماڭا خەت يازماقچى بولۇپ قالساڭ ، كونۇبرتتىكى ئادرېسنى يېزىپ ، «ھىدايەت خانىم ئارقىلىق تىلەك ئەپەندىگە تەگسۇن» دېسەڭ بولىدۇ .

3

زۆھرە ! بۇگۈن كېچە مەن قونغان بۇ مېھمانخانا بىناسى بىر

زامانلاردا شەھەر بويىچە ئەڭ ئېگىز ئىمارەت ھېسابلىناتتىكەن . مېھمانخانا سىرتىدىن قارىغاندا ، ئادەمگە ئەللىك قەۋەتلىكتەك تەسىرات بەرسەمۇ ئەمەلىيەتتە قىرىق يەتتە قەۋەت . ئارخېتىكتور ئۇنى شۇنداق كۆركەم ۋە غەلىتە لايىھىلىگەن . بىنانىڭ ئەڭ ئۈستۈنكى قەۋىتىگە ھەممە تەرىپى ئەينەك بىلەن قورشالغان بىر قەھۋەخانا ئورۇنلاشتۇرۇلغان . بۇ يەردە ئېچىملىك ئېچىپ ئولتۇرۇپ شەھەرنىڭ پۈتۈن مەنزىرىسىنى كۆرگىلى بولىدۇ . بۇ مېھمانخانىنىڭ «ئالەمگە نەزەر» دېگەن نامىمۇ شۇنىڭدىن قالغان .

بۇ بىنا توغرىسىدا مۇنداق بىر ھېكايىمۇ تارقالغان :

«ئالەمگە نەزەر» نىڭ خوجايىنى بۇ بىنانى سالدۇرۇپ ئۈچ يىلدىن كېيىن ، بۇ يەردە ئۆزىنىڭ ئەللىك ياشقا تولغانلىقىنى تەبرىكلەپ كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپتۇ .زىياپەتكە شەھەر باشلىقىدىن تارتىپ شەھەردىكى بارلىق مەشھۇر شەخسلەر ، كاتتا بايلارنىڭ ھەممىسى قاتناشقان ، دېيىشىدۇ . مېھمانلار ئېسىل شارابلارنى ئىچىپ ، ئويۇن تازا قىزىغان ۋاقىتتا ساھىبخانا ئورنىدىن تۇرۇپ :

— خانىملار ، ئەپەندىلەر ، بىر سوئال سورىشىمغا رۇخسەت قىلغايسىلەر . مەن نېمە ئۈچۈن بۇ مېھمانخانىنى سىرتىدىن قارىغاندا ئەللىك قەۋەت ، ئەمەلىيەتتە قىرىق يەتتە قەۋەت قىلىپ سالدۇردۇم؟ مانا بۇ سوئالىمغا رەپىقەمنىڭ جاۋاب بېرىشىنى تەلەپ قىلىمەن ، — دەپتۇ .

ئۇنىڭ ئايالى كۈتۈلمىگەن بۇ سوئالدىن مېھمانلارنىڭ ئالدىدا تېخىرقاپ قاپتۇ ، دەماللىققا مۇۋاپىق بىر جاۋاب تاپالماي :

— سىز ئەزەلدىن ئاشۇنداق غەلىتە قىلىقلارنى قىلىپ نام چىقىرىشقا خۇشتارسىز... ياكى بۇ لايىھىلىگۈچىنىڭ كاللىسىغا كېلىپ قالغان ئاجايىپ بىر پىلان بولۇشىمۇ مۇمكىن... ياكى

بولمىسا ، ئىچىنىمۇ ئەللىك قەۋەت قىلىشقا خىراجەت يەتمىگەندۇر... دېگەندەك پەرەزلەرنى تەۋەككۈلگىلا ، — دەپ بېقىپتۇ . خوجايىن :

— تاپالمىدىڭ ! — دەپ ئايالىنىڭ ھەممە پەرەزلىرىنى رەت قىپتۇ ۋە مېھمانلارغا قاراپ ، — قېنى ، قىممەتلىك مېھمانلىرىمنىڭ ئىچىدە بۇ سوئالغا جاۋاب بېرەلىگۈدەك كىشى چىقامدىكىن ؟ — دەپتۇ .

شۇ چاغدا ، مېھمانلار ئارىسىدا ئولتۇرغان ياش ، گۈزەل بىر خانىم ئورنىدىن تۇرۇپ :

— سىز بۇ بىنانى ئۆزىڭىزنىڭ قىرىق يەتتە ياشقا كىرىدىغان يىلىڭىز ياساپ پۈتكۈزۈشنى پىلانلاپ ، قىرىق يەتتە قەۋەت قىلىپ سالدۇرغان . شۇ چاغدا ، يەنە ئۈچ يىلدىن كېيىن ئۆزىڭىزنىڭ ئەللىك ياشقا تولغانلىق خاتىرە كۈنىنى مۇشۇ بىنادا داغدۇغىلىق ئۆتكۈزۈشنىمۇ كۆڭلىڭىزگە پۈككەنسىز . شۇڭا ، ئۇنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى ئەللىك قەۋەتلىكتەك قىلىپ لايىھىلەنگەن ، — دەپتۇ .

زىياپەت زالىدا ئولتۇرغان پۈتۈن مېھمانلار جايىدا بېرىلگەن بۇ جاۋابقا ئاپىرىن ئوقۇشۇپ ، ئورنىدىن تۇرۇپ چاۋاك چېلىشىپتۇ . مېھمانخانا خوجايىنى كىشىلەرنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرۇپ :

— خانىملار ، ئەپەندىلەر ، ئايالىم تۇرمۇشۇمدىكى مۇشۇ ئاددىي بىرئىشقىمۇ ئەقىلىنى يەتكۈزەلمەي ، مېنى ھەرقايسىڭلارنىڭ ئالدىدا تەڭلىكتە قويدى . ھازىردىن باشلاپ بۇ خانىمنى ئايالىم دەپ تونۇمايمەن . ئەگەر تەكلىپىمنى مۇۋاپىق كۆرسە ، ئاشۇ ئەقىللىق خانىم بىلەن تويلىشىدىغانلىقىمنى ئېلان قىلىمەن ! —

دەپ سوئالىغا جاۋاب بەرگەن ھېلىقى ياش خانىمنى كۆرستىپتۇ .

بۇ يەردە ئادەمنىڭ تەقدىرى بىردەملىك ئويۇنچۇققا ئايلىنىپ قالىدىغان ئەنە شۇنداق كۈلكىلىك ئىشلارمۇ بولۇپ تۇرىدۇ . ئەسلىدە ھېلىقى گۈزەل خانىم مېھمانخانا خوجايىنىنىڭ ئوينىشى ئىكەن ، ئۇ شۇنداق جاۋاب بېرىشنى ئۆز ئاشنىسىغا ئۆگىتىپ قويغان بولسا كېرەك . خوجايىننىڭ ئايالىمۇ بوش كەلمىگەن ئوخشايدۇ . كېيىن ئۇ ئېرى بىلەن ئون يىلغا يېقىن دەۋالىشىپ ، ئاخىرىدا بۇ بىنانى ئۇنىڭدىن تارتىۋالغانىكەن . ئەر خوجايىن ئەيىش-ئىشرەت ، پۇلنىلا قوغلىشىدىغان ئادەم بولغاچقا «ئالەمگە نەزەر» بىر مەزگىل پاھىشە ئايالار ۋە ھەرخىل تەۋەككۇلچىلەرنىڭ ئۇۋۇسىغا ئايلىنىپ ، سېسىق نامى پۈر كەتكەنىكەن . ئايال خوجايىننىڭ قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى ساپلىشىپتۇ . ھازىر بۇ بىنانىڭ كۆركەم سىرتقى كۆرۈنۈشى ساقلاپ قېلىنىپ ، ئىچى زامانغا لايىق جاھاز ۋە قۇرۇلمىلار بىلەن يېڭىلانغان بولۇپ ، شەھەردىكى يېڭىدىن سېلىنىۋاتقان ئاسمان-پەلەك بىنالار ئارىسىدا يەنىلا ئۆز سۈلتىنى يوقاتماي قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى .

چۈشتىن كېيىن ، «ئالەمگە نەزەر» نىڭ ئۇستىدىكى ئەينەكلىك قەھۋەخانىغا چىقتىم . دېرىزىگە يېقىن بىر ئورۇننى تاللاپ ئولتۇرۇپ ئۆزۈمگە ئىچىملىك بۇيرۇتتۇم . ئەينەكتىن شەھەرنىڭ پۈتۈن مەنزىرىسى ئوچۇق كۆرۈنەتتى . شەھەر سىرتىدىكى پارچە - پارچە يېشىللىقلار ، تۇتاش كەتكەن ئورمانلار ، تېخىمۇ يىراقتا بولسا غۇۋالىق ئىچىدە ياتقان دېڭىز كۆزگە چۈشەتتى . يۇقىرىدىن قارىغاندا شەھەر كوچىلىرى كىشىگە ئېگىز بىنالارنىڭ ئارىسىدا قىسىلىپ ، تارىيىپ كېتىۋاتقاندەك تەسىرات

بېرەتتى . چۈشتىن كېيىنكى ۋاقىت بولغاچقا كوچىلاردىكى ئادەملەر تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتكەندى . ماشىنىلار ، ئادەملەر ، ھەممە نەرسە غايەت زور شاۋقۇن ئىچىدە تەۋرىنەتتى...

يۇرتۇمدىكى شەھەرلەرنىڭ ئاجايىپ بىر چەت مەھەللىلىرى بولىدىغان ، كوچىنىڭ ئوتتۇرىدا تېزەك تاتىلاپ دانلاۋاتقان توخۇلار ، پېشايۋانلاردا بۇغۇلدىشىپ تۇرغان كەپتەرلەر ، قەيەردىدۇر ئانىسىنى ئىزدىگەن بىر قوزىنىڭ مەرىشى ، شىرىلداپ سۇ ئېقىپ تۇرغان مەھەللە ئۆستىگىدىن ئېتىكىنى يېغىپ سۇ ئېلىۋاتقان قىزچاق ، تاسادىپىي ھاڭراپ ، پۈتۈن مەھەللىنى بېشىغا كىيىدىغان ئېشەكلەرنىڭ ئاۋازى ، قولىغا ئۈزۈن تايىقىنى تۇتۇپ ھويلىمۇ ھويلا كىرىپ يۈرگەن دۇئانىنىڭ پېشىنى تالاپ ، غەزەپلىك ھاۋشۇاتقان ئىتلار... كېچىلىرى مەھەللىنىڭ سىرتىدىكى قاتار تېرەكنىڭ بېشىغا چۈۋۈلدىشىپ قونۇپ قاقىلدىشىدىغان قاغىلار ، تېرەكنىڭ ئۈستىگە ئېسىلىپ قالغان تولۇن ئاي ، ھارۋىكەشلەرنىڭ يىراقتىن ئاڭلىنىدىغان كۆڭۈللۈك ناخشىسى ... كۆڭلۈمدە ساقلىنىپ قالغان شۇ خاتىرىلەرنى ئەسكە ئالسام ، قەدىمىي مەملىكەتلەر توغرىسىدىكى گۈزەل بىر رىۋايەتلەرنى ئاڭلاۋاتقاندەك بولىمەن .

زۆھرە ، بىزنىڭ كونا مەھەللىلىرىمىزنىڭ كۆرۈنۈشلىرىمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ .

بۇ مەھەللىنى كىشىلەر «ئويمانمەھەللە» دەپ ئاتىشاتتى . شەھەرنىڭ چېتىگە جايلاشقان بۇ مەھەللىنىڭ ئورنى چوڭلارنىڭ ئېيتىشچە ، ئەسلىدە قىش - ياز سۇ يىغىلىپ تۇرىدىغان بىر ئويمانلىق ئىكەن . كېيىن بازارنىڭ ئەخلەتلىرى ، كىملەرنىڭدۇر ئەكىلىپ تۆككەن توپا - تاشلىرى بىلەن تىنىپ ، بۇ بىر پارچە

يەر قۇرۇقدىلىپ قاپتۇ . ئاندىن شەھەرنىڭ كەمبەغەللىرى ، كاسىپلار ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆيلەرنى سېلىشقا باشلاپتۇ . ھەركىم دەرۋازىسىنى خىيالىغا كەلگەن تەرەپكە ئېچىپ ، ماڭىدىغانغا ئازراقتىن يول قويۇشۇپ ھويلا تاملىرىنى سوقۇشۇپتۇ . نەتىجىدە بۇ يەردە ھېچبىر لايىھىلىگۈچىنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايدىغان شۇنداق غەلىتە كوچىلار پەيدا بولغانىكەن . بىر كوچىدا كېتىپ بېرىپ ، «خالتا كوچىغا كىرىپ قالدىمۇ ، قانداق ؟» دەپ ئارقاڭغا قايتماقچى بولسەن ، تاقاشقان يەرگىچە بېرىپ قارىسائ ، سولغا كەتكەن يەنە بىر تار كوچىنى كۆرىسەن ؛ پاكار تاملار ، قىيسايغان دەرۋازىلارنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ ، ئۇدۇلۇڭدىكى يەنە بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىغا بارغاندا ، ئوڭغا كەتكەن ئىككىنچى بىر كوچا كۆز ئالدىڭدا پەيدا بولىدۇ . بۇ كوچىلارغا زادى كىرىپ باقمىغان ئادەملەرنىڭ بېشى ئايلىنىپ ، بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىدىن بىرنەچچە قېتىم چىقىپ قالىدىغان ۋاقىتلىرىمۇ بولىدۇ··· مەھەللە ئوتتۇرىسىدىكى مەسچىتنىڭ ئالدىدا كىچىككىنە مەيدانمۇ بار . مەسچىتنىڭ دەرۋازىسى يېنىدىكى ياغاچتا دائىم پاراڭلىشىپ ئولتۇرىدىغان بىرنەچچە بوۋاينى ئۇچرىتىسەن . بوۋايلارغا سالام بېرىپ مېڭىۋەرگەندە ، قانداقتۇر بىر ئەگىملەر ، بۇرۇلۇشلاردىن ئۆتسەڭ تېخى بىر ئۆستەڭ سۇمۇ ئۇچرايدۇ . بۇ سۇ خۇددى مۆجىزە كۆرسىتىۋاتقاندەك بىردە قايسىبىر ھويلىلار ئىچىدىن ئېقىپ چىقىپ يولنىڭ يان تەرىپىدە پەيدا بولۇپ قالىدۇ ـ دە ، يەنە قانداقتۇر بىر ھويلىلارنىڭ شورىلىرىدىن كىرىپ غايىب بولىدۇ . ئۆستەڭنى ياقىلاپ مېڭىۋەرسەڭ بىردىنلا كەڭ جاھانغا — ھەرخىل كۆكتات ، بۇغداي ، قوناقلار تېرىلغان يېشىللىقلارغا ئۇلىشىسەن .

بىزنىڭ بۇ مەھەللىنىڭ ئادەملىرىگە بىرەر ھارۋا شاخ ـ ئوتۇن ساتقان دېھقانىنىڭ ياكى بىرەر ماشىنا كۆمۈر چۈشۈرمەكچى بولغان شوپۇرنىڭ جېنىغا ۋاي ئىدى . ئۇلار ھەم تېرىكىش ، ھەم ھەيرانلىق ئىچىدە كىملەرنىدۇر تىللاپ ، نېمىلەرنىدۇر دەپ غۇدۇراپ ، ھەربىر بۇرۇلۇشلاردا ئالدى ـ كەينىگە سا بولۇپ تاملارنىڭ بىقىنلىرىنى سىجاپ ئۆتۈپ ، بۇ يەرگە ئىككىنچى كەلمەيدىغانلىققا مىڭ قېتىم قەسەم ئىچىپ ، مەنزىلگە ئاران يېتەتتى .

قىش كۈنلىرى مەھەللىمىز يەنە باشقىچە تۈسكە كىرەتتى . ئۆگزىگە قار چۈشۈرگىلى چىققان كىشىگە ئاپئاق قارغا پۈركىنىپ ياتقان مەھەللە ، دۆمچەك ـ دۆمچەك ئۆيلەر ، باغلار ، مەھەللە چېتىدىكى ئېتىزلار ئۆزگىچە گۈزەل كۆرۈنەتتى . قار قېلىن ياغقان يىللىرى ھېلىقى تار كوچىلارغىمۇ قار دۆۋىلىشىپ كېتەتتى . بالا ۋاقىتلىرىمىزدا شوخلۇق قىلىپ ئۆگزىدىن قارغا سەكرەپ دومىلاپ ئوينىشاتتۇق··· ئېسىمدە قېلىشچە ، تولىراق نامرات ئادەملەر ئورۇنلاشقان بۇ مەھەللىگە كېيىن ھۆكۈمەت «ئازاد مەھەللە» ، «تاڭ نۇرى كوچىسى» دېگەندەك چىرايلىق ناملارنى قويۇپ بافقان ، ھەتتا ، ھەربىر دەرۋازىنىڭ بېشىغا «بەخت كوچا» دېگەن يالتىراپ تۇرغان خېتى بار ئىشىك نومۇرلىرىنى قاققان بولسىمۇ ، شەھەرنىڭ ئادەملىرى يەنىلا بۇ يەرنى ئادەتتى بويىچە «ئويمانمەھەللە» دەپ ئاتىشاتتى .

بۇ مەھەللىنىڭ ئادەملىرىمۇ ئاجايىپ ئىدى . ئۆز ۋاقتىدا چوڭلىرىمىزنىڭ ئىشى ئالدىراشمىتىكىن ياكى بالا تېپىپ ، ئىسسىق قويۇشنى بىلمەمتىكىن ، تۇغۇلغان بالىلىرىغا ئۇنتۇر كەلگەن بىر ئىسىمنى — قانداقتۇر بىر قۇلىقىغا سىڭىشىپ قالغان ياكى ئاشۇ

مىنۇتتا تۇيۇقسىزلا خىيالىغا كېلىپ قالغان ، ياكى بولمىسا قايسىبىر شۆھرەتلىكرەك ئۆتكەن ئاتا - بوۋىسى ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ ، ھەتتا بەزىلىرى ئۆزىنىڭ ئىسمىنىمۇ قايتىلاپ قويۇۋېرەتتى . بەزىلىرى تېخى قاپىيىگە باي ئۇستا شائىرلاردەك بالىلىرىنىڭ ئېتىنىسى ئاھاڭلاشتۇرۇپ سادىر ، نادىر ، قادىر ، ئاۋۇت ، ساۋۇت ، داۋۇت ... دېگەنلەرنى ياغدۇرۇۋېتەتتى . بۇ بالىلار چوڭ بولغاندىن كېيىن قارىساڭ ، بىر كوچىدىلا مەمەتتىن ئىككى - ئۈچى ، سەمەتتىن تۆت - بەشى ، ئاسىم - قاسىم دېگەنلەردىن ئالتە - يەتتىسى پەيدا بولۇپ قالاتتى . شۇڭا بەزىدە كېچىلىرى كېلىپ جىنايەتچىنى تۇتماقچى بولغان ساقچىلارمۇ ماۋۇ كوچىدىكى ئەخمەتجاننى تۇتمەن ، دەپ باشقا بىر كوچىدىكى ئەخمەتجاننى تۇتۇپ كېتىپمۇ قالاتتى . مۇنداق چاغلاردا ساقچىلارمۇ ھەرگىز «خاتا تۇتۇپ قويۇپتۇق» دېگەن گەپنى قىلمايدۇ . ئۇنداق دېگەندە ، بىرىنچىدىن ، ساقچىلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئابرۇيىغا ياخشى ئەمەس ، ئىككىنچىدىن ، ھېلىقى ئەخمەتجاننىڭ سىرتقا چىقىپ كۆرەڭلەپ ، قانۇن ئورۇنلىرىمىزنىڭ ئۇستىدە ھەرنېمىلەرنى دېيىشى تۇرغانلا گەپ . مۇنداق ئۇقۇشماسلىقلارنى بىر تەرەپ قىلىشتا ساقچىلارنىڭمۇ ئۆز ئۇسۇلى بار . ئالدى بىلەن خاتا تۇتۇلغان ھېلىقى ئەخمەتجاننى رەسمىي سوراقخانىغا ئاچىقىدىغان گەپ . ئاندىن تازا سۈرى بار سوراقچىدىن بىر - ئىككىسى ئۇنىڭ كۆزىگە قادىلىپ تۇرۇپ : «خوش ئەخمىتاخۇن ، قىلغان گۇناھىڭلىنى بىلەمسىلەر ؟ ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنىڭ ئىقرار قىلغىنىڭ ياخشى ! » دەپ قويسىلا بولغىنى . بەزى ئادەملەر شۇنچىلىك ساددىكى ، «خاتا تۇتۇلدۇم» دېگەن نەرسە ئۇنىڭ كاللىسىغىمۇ كىرىپ ، چىقمايدۇ ... ھېلىقى ئەخمەتجانمۇ كوچىدا

گۈر - گۈر ۋارقىرىغىنى بىلەن ساقچىلارنى كۆرگەندە دۈدۈقلاپ :

— پوكۇنچىدىن ئىككى يۈز سوم ئالغىنىم راست ، ئالمىدىم ئەمەس ، ئالدىم . مانا خۇدا تۇرۇپتۇ ، تېنىۋالغىنىم يوق ... لېكىنزە ، يېقىندىن بېرى ئىش - ئوقەتنىڭ تايىنى يوق ، بېرەلمەيۋاتىمەن ... بەلكىم خوتۇنىنىڭ ئىشىنى دەمسىلەركىن ، خوتۇننى ئىككى بالا بىلەن ئۆيدىن مەن قوغلاپ چىقارمىدىم . مەنمۇ ئادەمغۇ ، بالىلار ئۆزۈمنىڭ تۇرسا ، خوتۇن ئۆزى ئانام بىلەن چىقىشالماي بالىلارنى ئەكېتىپ قالدى . ئەمدى مەن بۇ دۇنيادا شۇ يالغۇز ئانامنى دەپ ياشىمىسام ماڭا بۇ ھاياتلىقنىڭ نېمە كېرىكى ... — دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ ، سوراقچىغا يەر ئاستىدىن ئەيمىنىپ قاراپ قويىدۇ .

— يەنچۇ ؟ — دەيدۇ سوراقچى ئەلپازىنى ئۆزگەرتمەي .

— يەنە ... يەنە ... — دەپ كېكەچلىگىنچە ئەخمەتجان قايسىبىر چاغدا ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ ، ئاغزىغا كەلگەن گەپلەرنى قىلغىنىنى ئېسىگە ئېلىپ ، — خۇدا تۇرۇپتۇ ، ئىشەنسەڭلار ھەممىسى مەستچىلىكتە بولغان گەپ . ئۆزۈمدىن ئۆتكەن ، ئاچ قورساققا شۇنچىۋالامۇ ئىچكەن بارمۇ . قىلغان ئىشلىرىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن . ئەتسى ئۇقسام ، مەھەللىنىڭ ئىمامىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىپتىمەن . ئەتراپتا قاراپ تۇرغانلارنىڭ : «ھاي بەچىغەر ، ئۇنداق قىلما ، قولۇڭ قۇرۇپ كېتىدۇ ! » دېگىنىگە قارىماي مۇشت ئاتىمەن ، دەپ ئۆزۈمنى دەڭسەلمەي ئېرىققا يۆمىلاپ چۈشۈپتىمەن . ئۇستىبېشىم لاي پېتى ئۆمىلەپ قوپۇپ ، قېيناتامنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بېرىپ دەرۋازىسىنى جالاقلىتىپ تېپىپ ، ئاغزىمنى بۇزۇپ ... — دەپ ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا زادىلا ئېغىزغا ئېلىشقا بولمايدىغان سەت

گەپلەرنى قىلغىلى تۇرىدۇ .

— بولدى ، بولدى ! — دەپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىدۇ سوراقچى ، — سېنىڭ نېمىلەرنى قىلىپ يۈرگىنىڭنى بىز ئوبدان بىلىمىز . كېچە سېنى بىر ئاگاھلاندۇرۇپ قويايلى ، ھوشىنى يىغۋالسۇن ، دەپ چاقىرىپ ئەكەلگەن . قايتىپ بېرىپ ، ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىڭنىڭ ھەممىسنى يېزىپ تاپشۇر . مۇنىڭدىن كېيىن دىققەت قىل ـ ھە !

ساقچىخانىدىن چىقىپ كېتىپ بارغاندا ئەخمەتجانىڭ كاللىسغا ھەرگىزمۇ يەنە «مېنى زادى كېچە نېمىشقا تۇتۇپ كېلىشتى» دېگەن گۇمان كەلمەيدۇ ، بەلكى ئۇ تېخى بايا ساقچىغا ئېيتىشقا ئۇلگۈرەلمىگەن ئىشلار — قەيەردىدۇر بىر يەردە باشقىلارنىڭ قولىدىن تاسادىپىي ئېلىپ چېكىپ سالغان نەشە ، سەھرادىكى قايسىبىر تويدىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ، مەستچىلىكتە ئاغىنىلىرى بىلەن ئوغرىلىغان بىر ـ ئىككى توخۇ دېگەندەك نېمىلەرنى ئويلاشقا باشلايدۇ ـ دە ، مەھەللىدە خېلى ۋاقىتلارغىچە ياۋاشلاپ كېتىدۇ...

مۇنداق ئوخشاش ئىسىمدىكى ئادەملەرنى بىر ـ بىرىدىن پەرقلەندۇرۇش ئۇچۇن ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنىڭ ئاخىرىغا بىرەر لەقەمنى ئۇلاپ قويماي بولمايتتى . شۇڭا ، بىزنىڭ ئۇ مەھەللىمىزدە لەقەمسىز كىشى يوق ، دېگۈدەك ئىدى . مۇنداق خىلمۇخىل لەقەملەر ئۇلارغا يا ئاتا بوۋىسىدىن مىراس قالاتتى ، ياكى بولمىسا ئۆزىنىڭ چوڭ بولۇش جەريانىدا چىراي ـ شەكلى ، مىجەز ـ خۇلقى بىلەن ئۆزىگە ئۆزى تېپىۋالاتتى . ئادەتتە ، بۇ مەھەللىگە كېچىسى تۇرماق ، كۈندۈزى بىرەرىنى ئىزدەپ كەلگەن كىشىمۇ ئىزدىگەن ئادىمىنىڭ لەقمىنى بىلمىسە تاپالماي خېلىلا

قايمۇقىدۇ . ھەر ھالدا مەھەللىمىزنىڭ ئادەملىرى مۇنداق قايمۇققۇچىلارنى تولا كۆرۈپ ئادەتلىنىپ قالغاچقا ، ھەرقانداق ئادەمنى ئوچۇق چىراي قارشى ئالىدۇ . ئادەم ئىزدىگۈچىنىڭ :

— ئەمەتنىڭ ئۆيى قەيەردە ؟ — دېگەن سوئالىغا ، ئۇلار :

— قايسى ئەمەتنى ئىزدەيسىز ؟... چوڭىنىمۇ ، كىچىكىنىمۇ ياكى ھېلىقى ئەمەت «چوقۇر»نىمۇ ؟ ... — دېگەندەك بىرمۇنچە سوئاللار بىلەن جاۋاب بېرىدۇ .

مېھمان ئۆزى ئىزدىگەن ئادىمىنىڭ لەقمىنى بىلمىسىمۇ ، ئۇنىڭ چىراي ـ شەكلى ياكى شۇغۇللىنىدىغان كەسپى ، ھېچبولمىغاندا ئوڭ مەڭزىدىكى خال ، ئېڭىكىنىڭ ئاستىدىكى بىرەر تال سۆگەل قاتارلىق بىرەر بەلگىسىنى ئېيتىپ بېرەلىسىمۇ كۆپايە . مەھەللىدىكىلەر «ھە ، پالانچى ئەمەتنى ئىزدەيدىكەنسىزغۇ» دېيىشىدۇ ـ دە ، توپتوغرا ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىغا ئاپىرىپ قويۇشىدۇ .

× ×

كەچ كىرىپ ، شەھەر ئۇستىگە تۇن قانىتىنى ياپتى . قەھۋەخانا ئىچى بارغانسېرى ئادەم كۆپىيىپ ، قالايمىقانلىشىپ كەتتى . ئەمدى بۇ يەردە ھەرخىل كېچىلىك كۆڭۈل ئېچىش ، رومكا سوقۇشتۇرۇشلار قىزىپ كېتىدۇ . ئورنۇمدىن تۇرۇپ بىر كېرىلدىم ـ دە ، ئىچىملىكلەرنىڭ پۇلىنى تۆلەپ ، ياتىقىمغا قايتىپ چۈشتۇم . ياتاقنىڭ كوچا تەرەپتىكى بالكونىغا چىقىپ تۇرۇككە يۆلەندىم . تۆۋەندە شەھەرنىڭ ئەڭ ئاۋات كوچىلىرىنىڭ بىرى سانسىز ئېلېكتر چىراغلىرى بىلەن كۈندۈزدەك يورۇپ

تۇراتتى . شۇ تاپتا ئاشۇ كوچىلارغا كىرىپ بارساڭ ، بۇ ئەركىن دۇنيانىڭ خىلمۇخىل قەھرىمانلىرىنى ئۇچرىتىسەن . كىشىگە ھەرخىل بويياقلار تۆكۈلۈپ كەتكەندەك تەسىرات بېرىدىغان گۈللۈك رەختلەردىن كىيىم كىيىۋالغان غەلىتە پەرەسلەر ، يېرىم يالىڭاچ خېنىملار ، ئەرەنچە ياسىنىۋالغان ئايالار ، ئايالاردەك ياسىنىۋالغان ئەرلەر... بىرىيىنىپ ، بىر ئۆچۈپ تۇرغان رەڭگارەڭ چىراغلار كۆزۈڭنى ئىلەشتۇرۇپ ، تانسىخانا ، قاۋاق ۋە ھەر خىل كېچىلىك سورۇنلىرىدىن ئاڭلىنىپ تۇرغان ۋاراڭ - چۇرۇڭلار ، بوۋاقنىڭ ئىڭرىشى ،كالىنىڭ مۆرىشى ، ھەرىنىڭ غارتىلداشلىرىغا ئوخشىشىدىغان مۇزىكا ئاۋازلىرى قۇلاق - مېڭەڭنى يەپ ، كۆن بويى ئارام تاپمىغان بۇ شەھەرنىڭ ئۆزىنىمۇ ھالىدىن كەتكۈزۈۋېتىدۇ . ئەسەبىيلىك ، جىددىيلىكتىن نېرۋىلىرى چىڭقىلىپ كەتكەن بىرمۇنچە ئادەملەر ئارامىلىق ئىزدەپ ھەر ھەپتە ئاخىرىدا شەھەر سىرتىغا ، دېڭىز بويلىرىغا بېرىشقا ئاران ئۇلگۈرىدۇ .

زۆھرە ، يازغانلىرىمنى ئوقۇپ بېقىپ ھەيران بولدۇم . ساڭا بۇ يەردىكى ئەھۋاللىرىمنى ، دېمەكچى بولغان يۇرەك سۆزلىرىمنى ئېيتىشنى ئۆنتۇپ ، يازمىساممۇ ئۆزۈڭ بىلىدىغان كونا مەھەللىنىڭ كۆرۈنۈشلىرىنى سۈرەتلەپ كېتىپتىمەن . مۇنداق خاتىرىلەرنىڭ قىممىتىنى ۋەتىنىدىن ئىلاجسىز ئايرىلغان مېنىڭدەك مۇساپىرلا چۈشىنەلەيدۇ . يۇرتۇمنىڭ ئاشۇ نامرات ، ئاددىي ھالىتىنى بۇ يەردىكى ھەشەمەتلەر بىلەن سېلىشتۇرغىنىمدا ؛ ماڭا يەنىلا شۇ ئەگرى - بۈگرى كوچىلار ، ھەتتا ھېلىقىنىڭدەك جىناۋەتچىلەرنى خاتا تۇنۇپ قويىدىغان تەجرىبىسىز ساقچىلارمۇ قىممەتلىك بىلىنىدۇ...

چارچىدىم . قالغان گەپلەرنى كېيىنكى خېتىمدە يازىمەن ، كۇتكۇچىنى چاقىرىپ بۇ خەتنى ھازىرلا پوچتىغا سالدۇرۇۋېتىمەن .

زۆھرە ، شۇ تاپتا مەنمۇ مۇشۇ كونۇبرتقا سىغقان بولسام ، قولدىن - قولغا ئۆتۈپ ۋەتىنىمگە يېتىپ بېرىپ ھېلىقى بىقىنلىرى سىجىلىپ كەتكەن ، پاكار توپا تاملاردىن مېۋە شاخلىرى ئارتىلىپ چۈشۈپ تۇرىدىغان مەھەللە كوچىلىرىغا كۈلۈپ كىرىپ بېرىپ ، ھەممىنى ھەيران قالدۇرسام ، قانداق ئاجايىپ ئىش بولغان بولاتتى - ھە ! ؟ ... لېكىن ، ۋاقتى كەلگەندە ئادەمنىڭ شۇ ئاددىي بىر پارچە قەغەزگىمۇ ئايلىنالمايدىغىنى ناھايىتىمۇ ئېچىنارلىق ئىش !

4

زۆھرە !

بۇگۈن چۈشتىن كېيىن يەر ئاستى پويىزغا ئولتۇرۇپ ، بۇ شەھەرنىڭ بىر بېشىدىن يەنە بىر بېشىغىچە ماڭدىم . شەھەرنىڭ ۋاراڭ - چۇرۇڭىدىن يىراقلاشقاچقىمىكىن ، يەر ئاستى يولىدىن چىققاندا كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالغاندەك بولدى . بۇگۈنمۇ ھاۋا ناھايىتى ياخشى ئىدى . مۇشۇ ئەتراپتا بىر كەڭ مەيدان بار ، ئۇ يەردە ھەر شەنبە چۈشتىن كېيىن قەدىمىي مۇزىكىلارنى ئورۇندايدىغان مۇزىكىچىلار پەيدا بولىدۇ . مۇزىكا ئاڭلاشقىمۇ كۆپىنچىسى ياشتا چوڭ بوۋاي - مومايلار ، تۇرمۇشتا بەختى كەلمىگەن ، رېئاللىقتىن بەزگەن خىيالپەرەسلەر يىغىلىدۇ . بۇ يەردىكى بەزىلەر ئۆزىنى «قەدىمىي پەرەسلەر» دەپمۇ ئاتىشىدۇ .

ئۇلار قەدىمىي نەرسىلەرنى سېغىنىدۇ ، يېڭىلىقنى رەت قىلىدۇ . دۇنيادىكى ھازىرقى يېڭى نەرسىلەرنى ، ئىلىم - پەن مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى «ئاخىرقى ھېسابتا ئىنسانىيەتنى ھالاك قىلىدىغان نەرسىلەر» دەپ قارايدۇ . مەنچۇ ؟ مەنمۇ بىر سېغىنغۇچىمەن . ئەمما ، قەدىمىينى ئەمەس ، ۋەتىنىمنى سېغىنىمەن . مەن ئۇچۇن ۋەتەننىڭ قەدىمىي ھالىتىمۇ ، ھازىرمۇ ، كەلگۈسىمۇ ئوخشاشلا قىممەتلىك··· بۇ ھەپتىنىڭ ئاخىرقى كۇنىدە ئازراق ئارام ئېلىپ ، خىيال سۇرۇش ئۇچۇن شۇ يەرنى تاللىۋالدىم .

مەن يېتىپ كەلگەندە مەيداندىكى مۇزىكىچىلار قەدىمىي بىر كۇينى ئورۇندىشنى باشلىۋەتكەنىدى . سايىۋەنلەر ئاستىدىكى دۇگىلەك ئۇستەللەرنىڭ ئەتراپىغا قويۇلغان ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرغان كىشىلەر جىمجىت مۇزىكا تىڭشاۋاتاتتى . چەت ئەللەردە مۇشۇنداق سائەتلەپ زېرىكمەي ئولتۇرۇپ مۇزىكا تىڭشايدىغان ئادەملەرنى ئۇچراتقىلى بولىدۇ . بىزنىڭ يۇرتىمىزدا بولسا كۆپىنچە ناخشىسىز ساز بولمايدۇ . بىرەر سازچى قولىغا دۇتار ياكى تەمبۇرنى ئېلىپ بىردەمدىلا قۇرۇق تېرىڭلاتسا ، ئەتراپتىكىلەر ئىچى پۇشۇپ «ناخشىسىنىمۇ ئېيتمامسەن !» دەيىشىدۇ . ئېھتىمال بۇ ئادەملەر بىلەن بىزنىڭ تەرىبىلىنىشىمىز ، مىللىي پىسخىكىمىز ئوخشاشمىسا كېرەك··· بوش ئورۇنلارنىڭ بىرىگە بېرىپ ئولتۇردۇم . كۇتكۇچى ئارقامدىنلا يېتىپ كەلدى .

— سورۇنمىزنى ئاۋات قىلغىنىڭىزغا خۇشالمىز . بىرەر نەرسە كېرەكمۇ ؟

بىر ئورۇندۇقنى ئىگىلەپ ئولتۇرۇش ئۇچۇن ئازراق پۇل

خەجلىمەيمۇ بولمايدۇ . ئۆزۇمگە بىرەر بوتۇلكا ئۇسسۇلۇق بۇيرۇتتۇم . بۇ يەرنىڭ چۇشتىن كېيىنكى ھاۋاسى شامال يوق ، تىنچىق بولۇۋاتاتتى . مۇزىكىچىلارغا سايە تاشلاپ تۇرغان دەرەخلەرنىڭ ئالقانىدەك كەڭ يوپۇرماقلىرىمۇ گويا شۇ قەدىمىي كۇيلەردىن سېھىرلەنگەندەك جىمجىت ئېسىلىپ تۇراتتى··· شۇ بىرقانچە يىللار ئىچىدە بېشىمدىن كەچۇرگەن سەرگۈزەشتلىرىم مېنى ھالسىزلاندۇرغانىدى . مۇشۇنداق جىمجىتلىقنى ، جىمجىتلىق ئىچىدە خىيال سۇرۇشنى ياخشى كۆرەتتىم . ئېھتىمال ، قورساق بېقىشنىڭلا كويىدا پالاقلاپ يۇرگەن بولسام نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۇنتۇپ قالغان بولاتتىممىكىن ، ئاممما قولۇمدا ھازىر يېتەرلىك دۇنيايىم بار . بۇ بايىاشاتچىلىق ماڭا ھېچقانداق بەخت ئەكېلەلمىدى . كۇندىلىك تۇرمۇش غېمىدىن قۇتۇلغان كۇنۇمدىن باشلاپ مېنى تېخىمۇ خىيال بېسىۋالدى . گويا تەقدىر مېنى بايىاشاتچىلىق ئىچىدە مەسخىرە قىلماقچى بولۇۋاتقاندەك ، يىراقتا قالغان يۇرتۇمنى ، نامرات كۆلبەمنى ، قىرقىراپ يىغلىشىپ قالغان بالىلىرىمنى ھەر ۋاقىت ئېسىمگە سېلىپ تۇراتتى···

— ئەپەندىم ، ئاشۇ قۇشلارغا دان چېچىش ئۇچۇن ئازراق پۇل چىقىرالمامسىز ؟

بېشىمنى كۆتۇرۇپ ، ئالدىمدا تۇرغان ئىچىملىك ۋە بۇزۇقچىلىقتىن چىرايى بوزىرىپ ، كۆزلىرىنىڭ ئاستى قارىداپ كەتكەن بىرى كىشىنى كۆردۇم . ئەتراپتىكى ھەممە نەرسە قۇياش نۇرى ئاستىدا تاۋلىنىپ ياتاتتى . يۇرىكىمدە بولسا ئېغىر بىر بۇلۇت كېزىپ يۇرگەندەك غەشلىك ھۆكۇمران ئىدى··· مەيداننىڭ بىر چېتىدە دانلاپ يۇرگەن كەپتەرلەرنى كۆردۇم . ھېلىقى ئادەمگە

ئۇنچىقماي پۇل سۇندۇم .

بۇ مەدەنىي قەلەندەر كېتىشى بىلەنلا ئۇستە ل يېنىدا ساقال - بۇرۇتلىرىنى پاكىز قىرىپ ، رەتلىك كىيىنگەن ، سالاپەتلىك يەنە بىر كىشى پەيدا بولدى . ئۇنىڭ قولىدىكى قىممەت باھالىق ھاسىدىنلا دۆلەتمەن ئادەم ئىكەنلىكىنى پەملىگىلى بولاتتى . ياش جەھەتتە ئۇ يەتمىشلەردىن ھالقىغاندەك كۆرۈنەتتى ، چىرايىدىكى سانسىز ئۇششاق قورۇقلار ئۇنىڭ ناھايىتىمۇ ئۇزاق بىر مۇساپىنى جاپالىق قەدەملەر بىلەن بېسىپ ئۆتكەن ئادەم ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى .

— ماڭۇ بوش ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇشقا رۇخسەت قىلامسىز - كىم ؟ — دېدى ئۇ .

— مەرھەمەت ! — دېدىم .

مويسىپىت ئورۇندۇققا جايلىشىپ ، قولىدىكى ھاسىسىنى ئورۇندۇقنىڭ يۆلەنچۈكىگە ئېلىپ تۇرۇشىغا كۈتكۈچى پەيدا بولدى . ئۇ ئۆزىگە بىر ئىستاكان پىۋا بۇيرۇدى ، ماڭا قاراپ :

— سىز يەنە باشقا بىرەر نەرسە ئىچمەمسىز ؟ — دېدى .

— رەھمەت ! — دېدىم .

ئاندىن ئۇ ئاغزى بېسىلماي سۆزلەپ كەتتى :

— بۇ يەرگە مەن ھەر شەنبە كېلىپ مۇزىكا تىڭشايمەن . ئادەم قېرىغاندا جىمجىت ئولتۇرۇپ خىيال سۈرۈشنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ . قاراڭ ، بۇ ئەتراپتا ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسى ماڭا ئوخشاش يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغان قېرىلار . ئۇلار ساز تىڭشىغاچ ئۆزلىرىنىڭ ياشلىقىنى ، ئۆتمۈشنى ئەسلىشىدۇ . قارىسام سىزمۇ خىيالغا كېتىپ قاپسىز . ئەمما سىز تېخى ياش .

— ئۆزۈم ياشتەك كۆرۈنگىنىم بىلەن روھىم قېرىپ كەتتى .

— شۇمۇ گەپ بوپتۇمۇ ! ياشلىقنىڭ قەدرىنى بىلىش كېرەك . بىز ھەممىمىز پۇل تاپمىز ، دەپ ئالتۇندەك دەۋرىمىزنى پالاقلاپ ئۆتكۈزۈۋېتىمىز ؛ پۇل تېپىپ باي بولغاندا ئۆزىمىزنىڭ قېرىپ ، ھېچ ئىشقا چامى يەتمەيدىغان ھالغا كېلىپ قالغانلىقىمىزنى كۆرىمىز - دە ، ھەسرەت چېكىمىز . ھەرقانچە باي بولسىڭىزمۇ ئۆچ ۋاخلا تاماق يەيسىز ، پۇلۇم بار ، دەپ جىق يەۋالسىڭىز ئاشقازانىنى كارىدىن چىقىرىسىز ؛ كىيىممۇ شۇنداق ، ئوشۇق كىيىۋالسىڭىز ئۆزىڭىزگە يۈك بولىدۇ . ياشلىقنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈش كېرەك ، سىزنىڭ تېخى ياشايدىغان ۋاقتىڭىز ،خىيالغا پېتىشقا تېخى ئەتىگەن··· ئايالىڭىز بارمۇ ؟

— بار .

— مانا مەن بىرنەچچە يىلدىن بېرى بويتاقمەن . ئۆيدە يالغۇز زېرىكمەن··· ئايالىڭىز بىلەن بەختلىك ئۆتىدىغانسىز ؟

— بىلمەيمەن .

— شۇنداق ، — دېدى ئۇ ، — ئايال خەقنى چۈشەنمەك تەس . ئۇلار جاۋابى قىيىن تېپىشماقلا ، مەزمۇنى چىگىش بىر كىتابقا ئوخشىشىدۇ . بۇ كىتابنى ئوقۇمىسا كىشى زېرىكىدۇ··· مۇھەببەت دېگىنىمىز زادى نېمە ؟ بىر ئائىلىدە ئىناق ياشاشنىڭ ئۆزىمۇ چوڭقۇر بىر مۇھەببەت . كۆپىنچە بىز بۇنى ئادەتتىكى ئىش ، دەپلا قارايمىز . مانا مەن ئايالىم بىلەن ئوتتۇز يىل ئوبدان ئۆتكەن . ئوتتۇز يىل ئوڭايمۇ ؟ ئۇ گۈزەل ۋە ياش خانىم ئىدى .

— سىزدىن كىچىكمىدى ؟

— مېنىڭدىن توپتوغرا يىگىرمە ياش كىچىك ئىدى . ئەمما ، ئۆي ئىشلىرىغا ئانچە چېۋەر ئەمەستى . ئۆزىنىمۇ بەكلا تۇزەشتۇرۇپ كەتمەيتتى . ئېھتىمال ئۇ «ئېرىمنىڭ يېشى چوڭ

بولغاندىن كېيىن ئۆزۈمنى ئارتۇقچە ياساپ يۈرۈشۈمنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق» دەپ قارىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن... نېمىلا بولمىسۇن . ئۇ سادىق ، ياخشى ئايال ئىدى . ياش قۇرامىمىزدىكى پەرقىنىڭ چوڭلۇقىدىنمۇ ، مەن ئۇنىڭ مېنى ھەقىقىي ياخشى كۆرىدىغىنىغا ئانچە ئىشەنمەيتتىم .ھاياتىمدا ئۆتكۈزگەن ئەڭ چوڭ خاتالىقلىرىمنىڭ بىرى ئەنە شۇ ئىشەنمەسلىكتىن كېلىپ چىقتى... ۋاتىلداپ مۇزىكا ئاڭلىشىڭىزغا دەخلى يەتكۈزدۇممۇ ؟... قېرىلىق...

— ياق ، ناھايىتى ياخشى بىر ھېكايىنىڭ كىرىش قىسمى باشلانغاندەك بولۇۋاتىدۇ .

— شۇنداق ، ئاشۇ ئىشەنمەسلىكتىن كېلىپ چىقتى... ئارىمىزدا مۇنداق بىر ۋەقە سادىر بولدى : بىر كۈنلەردە بايقىسام ، ئايالىم ئۆزىگە كۆڭۈل قويۇپ پەرداز قىلىدىغان ، كىيىمىنىڭ پاسونلىرىنمۇ يېڭىلاپ ، ياسىنىپ يۈرىدىغان بولۇپ قالدى . بۇ ئۇنلاردا ئۇ ئۆيدىن چىقىشقا ئانچە قىزىقمايتتى ، ئەمدى بازاردىن بولىدىغان سودىلىقلارنى ئۆزى يۈگۈرۈپ يۈرۈپ پۈتتۈرىدىغان بولدى . دېرىزە پەردىلىرىنى پات - پات ئالماشتۇرۇپ ، لوڭقىلارغا ھەر كۈنى يېڭى گۈللەرنى چىلاپ قويياتتى . تاماقلارنمۇ ناھايىتى مەززىلىك قىلىپ پىشۇرىدىغان بولدى . مىجەزى خۇشخۇيلىشىپ ، ماڭا بولغان مۇناسىۋىتىمۇ ئىللىقلىشىپ كەتتى . مەن خۇشال بولدۇم . ئەمما ، قانچە ئويلاپمۇ تۈيۈقسىز يۈز بەرگەن بۇ ئۆزگىرىشلەرنىڭ تېگىگە يېتەلمىدىم . كۆڭلۈمدە غۇۋا بىر گۇمان پەيدا بولدى . بىر پايلاقچىنى يالىلىۋىلىپ ، ئۇنىڭ ئىزىغا سېلىپ قويدۇم . بىر ھەپتىدىن كېيىن ھېلىقى لەنتى پايلاقچىدىن : ئەپەندىم ، خانىمىڭىز ئۆيىڭىزدىن ئىككى كوچا نېرىدىكى سودا

دۇكىنىدا ئىشلەيدىغان بىر يىگىت ياخشى كۆرۈپ قالغاندەك قىلىدۇ ، دەپ تېلېفون كەلدى . ئەتىسى ئايالىم ئۆزىنى تۇزەپ كوچىغا مېڭىشى بىلەن مەنمۇ ئوغرىدەك ماراپ ئارقىسىدىن چىقتىم . نېرىقى كوچىنىڭ دوقمۇشىدا چوڭ بىر سودا ساراىيى بار ئىدى . ئايالىم توپتوغرا شۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدى . ماگىزىنىڭ ئىچىگە كىرگەندە ئادەملەر ئارىسىدا ئۇنى يىتتۈرۈپ قويدۇم . ئىككىنچى قەۋەت ، ئۈچىنچى قەۋەت ، ھەتتا تۆتىنچى قەۋەتكىچە چىقتىم . قايتىپ يەنە بىرىنچى قەۋەتكە چۈشتۈم . قارىسام ، ئايالىم بىرىنچى قەۋەتتە يىمەكلىكلەر تىزىلغان ئۇزۇن مال جاھازىسىنىڭ يېنىدا تۇرۇپتۇ . قامەتلىك ، كېلىشكەن بىر ياش يىگىت ئۇنىڭ ئارقىسىدا پايپىتەك بولۇپ مال تاللىشىپ بېرىۋېتىپتۇ . يىگىتنىڭ كۆزىدە تېخى ئىش كۆرمىگەن ياش بالىلاردا بولىدىغان ئەيمىنىش ئارىلاش تەشنالىق چاقناپ تۇرۇپتۇ . ئايالىمۇ يىگىتنىڭ ئالدىدا قىزىرىپ ناھايىتى چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ . ئۆز خانىمىنىڭ كىشىنىڭ كۆزى چۈشكۈدەك شۇنچىلىك گۈزەل ئىكەنلىكىنى ئۆزۈممۇ تونجى قېتىم ھېس قىلغاندەك بولدۇم . ئاخىردا يىگىت ئايالىمنى ساراينىڭ ئىشىكىگىچە ئۇزىتىپ قويدى . ئايالىم كەتكەندىن كېيىنمۇ ئارقىسىدىن ئۇزاققىچە قاراپ قالدى...

— يېڭى بىر پاجىئە ئەنە شۇنداق باشلاندى ، دەڭ ...

— ياق ، مەن ئۇلارنى بىرەر ئەسكى ئىش قىلىشماقچى بولۇشتى ، دەپ ئېيتالمايمەن . ھەر ئىككىلىسىنىڭ چىرايىدىكى قىزىرىشلاردىن تېخى ئۇلارنىڭ قەلبىدە پاك ، غەرەزسىز بىر يالقۇننىڭ يېڭىدىن ئوت ئېلىۋاتقىنىنلا كۆرۈۋالغىلى بولاتتى . شۇنداق بولسىمۇ ، كەچتە ئايالىمنى قاتتىق تىللىدىم . ئۇ

ھېچقانداق ئىزاھاتمۇ بەرمەي ، ئۇنچىقماي يەرگە قاراپ ئولتۇردى . سودا ساريينىڭ خوجايىنىغا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ ، ھېلىقى يىگىتنى ئىشتىن بوشاتقۇزۇۋەتتىم... ۋىجدان بىلەن ئېيتقاندا ، ھەممىمىزنىڭ تۇرمۇشىدا مۇنداق مۇھەببەتكە ئوخشىشىپ كېتىدىغان ئىشلار غىل - پال سادىر بولۇپ تۇرىدۇ ، بەزى ئىشلار كۆڭۈلدە مەڭگۈ سىر بولۇپ ساقلىنىپمۇ قالىدۇ . لېكىن ، مەن ئايالىمنىڭ كۆڭۈل دۇنياسىدا يېڭىدىن پەيدا بولۇشقا باشلىغان ، ئۇنى ھاياجانغا ، لەرزىگە سېلىۋاتقان مەنىۋى نەرسىنى ئەنە شۇنداق رەھىمسىزلىك بىلەن ۋەيران قىلىۋەتتىم . شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ ئۆزىنى بۇرۇنقىدىنمۇ بەتتەر تاشلىۋەتتى . كىيىم - كېچەك ، يۈرۈش - تۇرۇشىغا ئېتىبار بەرمەيدىغان ، ئۆي ئىشلىرى بىلەن پەقەتلا كارى يوق ، ھەمىگە پەرۋاسىز قارايدىغان بىر كىشىگە ئايلىنىپ قالدى . بارا - بارا چاچلىرىمۇ ئاقىرىپ ، ئاغرىقچان بولۇپ ، ئىككى يىلغا قالمايلا ئۆلۈپ كەتتى...

— ئۆلۈپ كەتتى ! ؟

— شۇنداق ، بىر - ئىككى كۈن ئورۇن تۇتۇپ ياتتى ، ئۆلۈپ قالدى...

مويسىپىت بىر ھازا جىمىپ كەتتى . مۇزىكىچىلار ئىككىنچى بىر مۇزىكىنى ئورۇنداۋاتاتتى . ئۇ كەتمەكچى بولغاندەك ھاسا تايىقىنى قولىغا ئالدى - دە ، ئۇياق - بۇيېقىغا ئۆرۈپ قاراپ قويۇپ ، يەنە جايىغا ئېلىپ قويدى .

— ئايالالرنىڭ ھەممىسىنى يامان دەيدىغانلارغا قارشىمەن ، سىزچە قانداق ؟ — دەپ سورىدى ئۇ يەنە ماڭا قاراپ .

— پىكرىڭىزگە قوشۇلمەن ، ئايالالرنىڭ ھەممىسىنى يامانغا چىقىرىدىغانلار ئۆزىنىڭ قوينىدا ياتقان جورىسىنىڭمۇ ، ئۆزىنى

تۇغقان ئانىسىنىڭمۇ ئايال ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالمىسا بولمىدۇ .

— توغرا ئېيتتىڭىز ! — دەپ تەستىقلىدى ئۇ ، — مەن بۇ ۋەقەلەرنى سىزگە نېمىشقا سۆزلەپ قالدىم ؟ ... ھە ، بايا مەن سىزدىن «ئايالىڭىز بىلەن بەختلىك ئۆتىدىغانسىز ؟» دەپ سورىسام ، «بىلمەيمەن» دېدىڭىز . دېمەكچىمەنكى ، بەختلىك بولۇش دېگەننىڭ مەنىسى باشقا گەپ ئەمەس ، ئىناق ئۆتۈۋاتقان بولساڭلارلا شۇ كەيپىياتنى قەدرلەش كېرەك...

ئۇنىڭ بۇ گەپلىرىگە كۈلۈپلا قويدۇم . خوشلىشىپ ماڭماقچى بولۇپ ئورنۇمدىن تۇردۇم .

— مەنسىز پاراڭلار بىلەن سىزنى بىزار قىلىپ قويدۇمغۇ دەيمەن ؟ — دېدى ئۇ .

— ئىبرەتلىك بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بەردىڭىز ، رەھمەت !

— سىز تۇركىيىلىكمۇ ؟

— ياق ، جۇڭگولۇقمەن .

— جۇڭگو ! — ئۇ بۇ سۆزنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالدى ، - ھە ، ئاجايىپ دۆلەت .

— جۇڭگوغا بارغانمۇسىز ؟

— بارغان ، بەش يىلنىڭ ئالدىدا چەت ئەلگە سایاھەتكە چىققاندا بارغان... قاراڭ ، بىزنىڭ بۇ يەردە ھەممە نېمە ئۆزگىرىپ كېتىۋاتىدۇ . ئېگىز بىنالار ، تېز سۈرئەتلىك يوللار ، ياشلىرىمىزنىڭ بارغانسېرى غەلىتىلىشىپ كېتىۋاتقىنى... قېرىپ قالغاچقىمۇ بەزى نەرسىلەرگە كاللام يەتمەيدۇ . مەسىلەن ، يەرشارى ئادەم بىلەن تولۇپ كېتىۋاتقاندا يەنە بىزگە ماشىنا ئادەم دېگەنلەرنىڭ نېمە لازىمى ؟ ھېلىقى ئېلېكتىرونلۇق مېڭە دېگەنلەرچۇ ؟... ئاللا ماددىنىڭ ئاتومىغا بەند قىلىۋەتكەن كۈچىنى

قوزغاپ بومبىلارنى ياسۇندۇق ، دەھشەتلىك ئاقىۋەتلەرگە دۇچ كەلدۇق··· بىز يەر شارىنىڭ قېنىنى شوراش بەدىلىگە ئالغا ئىلگىرىلەۋاتىمىز ، تەبىئەتنىڭ ئەسلىي قىياپىتىگە بۇزغۇنچىلىق سېلىۋاتىمىز . ئاخىرىدا بىزنى شۇ نەرسىلەرنىڭ ئۆزى ھالاك قىلىدۇ ، تەبىئەتنىڭ ئۆزى جازالايدۇ··· ئىشەنمەمسىز ؟ تارىخ شۇ يەرگە ئاپىرىدۇ··· ھە ، جۇڭگو ، جۇڭگودا يەنە نۇرغۇن قەدىمىي نەرسىلەر ئۆز ئەينى ساقلىنىپ قاپتۇ . ئۇ ئاشۇ قەدىمىي قىياپىتى بىلەن كىشىدە ئاجايىپ ھەيۋەتلىك تۇيغۇ پەيدا قىلىدىكەن··· مانا ، بۇ مېنىڭ ئىسىم كارتۇشكام . خالىغان ۋاقتىڭىزدا ئۆيۈمگە كېلىڭ ، قارشى ئالىمەن··· يالغۇزلۇقتا زېرىكمەن ، كېلىڭ ، پاراڭلىشىمىز .

— رەھمەت ! — دەپ ئۇنىڭ قولىدىن كارتۇشكىنى ئالدىم ، — دوختۇر مېنى يېقىن ئارىدا ئۆلۈپ كېتىسەن ، دېگەن ، ھايات بولسامىلا بارىمەن .

— سىز ··· نېمىدەپ ئۆلۈپ كەتكۈدەكسىزكەن ، — مويسىپىت كۈلۈپ كەتتى ، — ئورۇق كۆرۈنىسىز··· دوختۇرنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپمۇ كەتمەڭ . مانا مەن ئېيتتىم : تېخى ياشايسىز !

دېگىنىمىز تەرەپتىن ئۇرغان شامال باياتىن بېرى بولۇۋاتقان تىنچىقنى كۆتۈرۈپ كەتكەندى··· سۆھبەتدىشىم بىلەن قول ئېلىشىپ خوشلاشتىم .

5

زۆھرە !

راستىمنى ئېيتسام ، ئۆزۈمنىڭ كېسەللىكىمگە ئۆزۈمنىڭمۇ

ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ . گۈركىرەپ بوران چىقىپ تۇرغان بىر كېچىدە كۆرگەن دەھشەتلىك چۈشۈم ئېسىمدە تۇرۇپتۇ . شۇ چاغدا ، ئېغىر بىر يەر چىگىداش ماشىنىسى گۈرۈلدەپ كەلگىنىچە مېنى بېسىپ ئۆتۈپ كەتكەندى . مەن «ئۆلدۈم !» دەپ ئويلىدىم . لېكىن ، ساق قالغىنىمغا ھەيران بولدۇم . قەغەزدەك يالپاقلىنىپ يەرگە چاپلىشىپ كەتكەن بولساممۇ ، يۈرىكىم يەنىلا ھاياجاندا دۈپۈلدەپ ئۇرۇپ تۇراتتى··· قانچە غەيرەت قىلىپمۇ ئورنىمدىن تۇرالمىدىم . بىردەمدىلا ئەتراپىمغا ئۇششاق بالىلار ئولاشتى . ئارىدىن يېشى چوڭراق بىرى مېنى يەردىن سويۇۋالدى . قەغەزدەك يالپاقلىنىپ كەتكىنىمنى كۆرۈپ «پاھ ، لەگلەك قىلىپ ئۇچۇرۇپ باقساق ، قالتىس بىر ئادەم لەگلەك بولغۇدەك !» دەپ ۋارقىرىدى . ئەتراپتىكى بالىلارمۇ خۇشال بولۇپ چۇرقىراشتى . شۇنىڭ بىلەن ئۆپچۆرەمدە ئىش قاينىاپ كەتتى . كىمدۇر بىرى بىر كاللەك كاناپ يىپ تېپىپ كەلدى . بىرقانچىلىرى قولى قولىغا تەگمەي تارازا ، قۇيرۇقلارنى چىگىشتى . قايسىبىرلىرى قىزىقچىلىق قىلىپ ئىككى مۇرەمنىڭ ئارىلىقىغا بىر دارقىراتمىمۇ بېكىتىپ قويدى··· بىر چاغدا پەيدىنمۇ يەڭگىل بولۇپ لەپىدە ئاسمانغا كۆتۈرۈلدۈم . ئايھاي ، نېمىدېگەن ئاجايىپ مۆجىزە ! ئۆمرۈمدە ئۆزۈمنى ئەڭ بەختلىك ھېس قىلغان مىنۇتلىرىمۇ شۇ بولغان بولسا كېرەك . ئۇستۈمدە پاختىدەك ئاق بۇلۇتلار ، ئۇنىڭمۇ يۇقىرىسىدا چەكسىز كۆك ئاسمان ، بۇيۇك قۇياشتىن بولسا تال ـ تال نۇرلار تۆكۈلۈپ تۇرۇپتۇ . تۆۋەندە چاقماقتەك تىزىلغان بىنالار ، بىر ـ بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن يوللار··· تۇيۇقسىز كۆزۈم كۆكۈچ تۇمان ئىچىدە سوزۇلۇپ يانقان دېگىزنىڭمۇ ئۇ تەرىپىدە ھەيۋەت بىلەن قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان

قارلىق بىر چوققىغا چۈشتى . هاياجاندىن يۈرىكىم تېخىمۇ قاتتىق دۈپۈلدەپ كەتتى . «قار ، قار ! مەن قارنى كۆردۈم··· » دەپ توۋلىۋەتتىم .

قار ، پۈتۈن دالىلار مۇزدەك ، ئاپئاق قار بىلەن پۈركىنىپ ياتقىدىغان ئاجايىپ مەنزىرىنى بۇ يەردە زادىلا ئۇچراتقىلى بولمايدۇ . شۇڭلاشقىمىكىن ، قار ماڭا بەكمۇ سىرلىق ، مۇقەددەس نەرسە بىلىنىدۇ . يىراقتىكى كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ماكانىمنى دائىم قار بىلەن بولغان تەسەۋۋۇرلار ئارقىلىق ئۆزۈمگە باغلايمەن··· كىچىكمىدىن قارنى ياخشى كۆرەتتىم . قىش كۈنلىرى ئەتىگەندە ئورنۇمدىن تۇرۇپلا تالاغا قارايتتىم . يېڭى قار ياغقان بولسا خۇشاللىقىمدىن دېرىزە تەكچىسىگە چىقىۋېلىپ سەكرەپ كېتەتتىم . قار توختىغاندىن كېيىن قاتتىق سوغۇق بولۇپ ، يوپۇرماقسىز دەرەخ شاخلىرىدا ، دېرىزىلەردە خىلمۇخىل قىرو گۈللىرى ھاسىل بولاتتى . چانىلىرىمىزنى سۆرەپ مەھەللە چېتىدىكى دۆڭلۈكلەرگە قاراپ يۈگۈرۈشەتتۇق . خۇشاللىقتىن مەڭزلىرىمىز ئوت بولۇپ يانىاتتى··· ھەيرانمەن ، قار — شۇ ئاپئاق ، تازا ، ئاجايىپ نەرسە بۇ يەردە نېمىشقا يوق ! ؟

كۆچلۈك باھار شامىلى مېنى كۆتۈرۈپ ئەنە شۇ كۆكتە تۇتۇپ تۇراتتى . مەن يەنىمۇ يىراقلارغا ئۇچۇشنى ، تېخىمۇ ئېگىزگە پەرۋاز قىلىشنى ، ھېلىقى قۇملۇقلار بىلەن ئورالغان قاقاس يۇرتلارغا ، بۇيۇك چوققىلىرى دائىما قار ـ مۇز بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدىغان تاغلار تەرەپكە كېتىشنى خالايتتىم . لېكىن ، گېلىمگە باغلانغان يىپ ماڭا كاشىلا قىلاتتى . «سادىغاڭ كېتەيلەر ، مېنى قويۇۋېتىڭلار ، قويۇۋېتىڭلار ! مەن ئاشۇ دېڭىزلارنىڭمۇ ئۇ چېتىگە ، قارلىق تاغلار تەرەپكە كېتىشنى

خالايمەن ! » دەپ ۋارقىرايتتىم . تۆۋەندىكىلەر پەريادىمنى ئاڭلايدىغاندەك ئەمەس ئىدى . ئۇلار زارلىنىشلىرىمنى ئۆزلىرى بېكىتكەن دارقىراتمىدىن چىققان نەغمە دەپ بىلىپ ، «قاراڭلار ، ماۋۇ لەگلەكنىڭ چىرايلىق سايرىشىنى ! » دەپىشەتتى . لەگلەكنىڭ يىپىنى گاھ يېغىپ ، گاھ قويۇپ بېرىپ مېنىڭ قىلغان نالەمدىن ھۇزۇرلىنىشاتتى . خۇددى مېنى مەسخىرە قىلغاندەك ، قۇشلار ئۇستۇمدىن ئەركىن ئۇچۇپ ئۆتۈشۈپ ، چەكسىز بوشلۇقنىڭ قەيەرلىرىدۇر غايىب بولۇشاتتى··· ئاھ ، دۇنيادا قۇشلاردىنمۇ بەختلىك نەرسە بارمىدۇ ؟ ئۇلار يەر شارىنىڭ ھەقىقىي پەرزەنتلىرى ، ئۇلار ئۇچۇن چېگرا مەۋجۇت ئەمەس ، قانات قاققۇدەكلا ماجالى بولسا خالىغان يېرىگە ئۇچۇپ چۈشەلەيدۇ··· چېگرىلار بىز ئۇچۇن زادى نېمىگە ھاجەت ؟ نېمە ئۇچۇن بىز سۆيۈملۈك يەر شارىمىزنى سىم ـ توسۇقلار بىلەن توسۇپ ، بۆلەكلەرگە بۆلۈۋالمىز ! ؟···

ئاشۇ غەلىتە چۈشنى كۆرگەندىن باشلاپ ئۆزۈمنى راستىنلا يالپاقلىنىپ ، پەيدەك سالماقسىز بىر نەرسىگە ئايلىنىپ قالغاندەك سېزىدىغان بولدۇم . يېگەن ـ ئىچكىنىم چىرايمغا چىقمايدىغان بولدى . تېنىمدىن ئەت قاچتى . ئۆلۈمگە رازى بولۇپ قالدىم . خېلى ئۇزاق ۋاقىتلارغىچە ھېلىقى يەر چىڭدىش ماشىنىسىنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازى قۇلىقىمدىن كەتمىدى .

6

زۆھرە !

كېچە دېڭىزغا يېقىن بىر جايدىكى مېھمانخانىدا قوندۇم .

ئەتىگەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ شۇ ئەتراپتىكى پوچتىخانىغا باردىم . ساڭا يازغان خەتلىرىمنى پوچتىغا سالدىم . بۇ ئىش مەيۇس كۆڭلۈمگە ئارام بەرگەندەك بولدى··· ھازىر ياتاقتا قايتىپ كېلىپ دېرىزە ئالدىدا ئولتۇرۇپتىمەن . مېھمانخانىنىڭ ئالدىدىكى ماشىنا قويۇش مەيدانىدا ھەر خىل رەڭدىكى ماشىنىلار قاتارلىشىپ تۇرۇپتۇ . بۇگۈن يەكشەنبە ، دېڭىز بويىدا ئادەم كۆپ بولىدىغان كۈن . بۇ مېھمانخانىدىن بەش يۈز مېتىرچە تۆۋەنلەپ ماڭغاندا دېڭىزغا ئۇلىشىسەن . ئۇ يەردە ئەڭ ياخشى بىر چۆمۈلۈش مەيدانى بار ، يالىڭاچ دېگۈدەك يۇرگەن ئەرلەر ، ئاياللار ، قارا بەدەننى ئاقارتماقچى بولۇپ چۆمۈلۈۋاتقانلار ، ئاق بەدەننى قارايتماقچى بولۇپ كۈن نۇرىغا قاقلىنىپ ياتقانلار ، يالىڭاچ بەدەنلەردىن ھۇزۇرلانغۇچىلار··· ئىشقىلىپ ، ئۇ يەردىن ھەممە ئىقلىمدىكى ئادەملەرنى تاپقىلى بولىدۇ .

شۇ تاپتا ئولتۇرۇپ ، مەھەللىمىزنىڭ ئادەملىرىنى ئەسلەپ قالدىم . مەكتەپتە ئوقۇپ يۇرگەن چاغلىرىمدا ئۆزۈمچە يازغۇچى بولۇش خىيالىم بار ئىدى . بىر چاغلاردا مەھەللىدىكى ئادەملەرنىڭ لەقمى ، مىجەز ، خاراكتېرى ئۇستىدە خاتىرىمۇ يازغانىدىم .

ئېسىمدە قېلىشچە ، مەھەللىمىزدە تۇراخۇن دېگەن بىر ئادەم بولىدىغان ، مەھەللىدىكىلەرئۇنى تۇراق «پاتقاق» دەپ چاقىرىشاتتى . تۇراخۇننىڭ ئۆمرى لاي ئېتىپ ئۆتۈپ كەتكەن ئادەم ئىدى . ئۇ لاي ئېتىشكىمۇ شۇنچىلىك ئۇستا ئادەم ئىدى . كېسەككە لاي ئەتمەكچى بولسا ئۇ ئاۋۇال توپىنى ئوبدان يۇمشىتىپ ، تاش ـ داڭگاللىرىنى تېرىۋېتىپ ، سۇ قويۇپ بىرلا ئۆرۈيتتى ـ دە ، لاي تەييار بولاتتى . ئۇنىڭ قۇيغان كېسەكلىرى

شۇنچىلىك بېجىرىم ۋە سۈپەتلىك چىقاتتى . چوڭلار : «تۇراقنىڭ ئەتكەن سامانلىق لېيىنى ئۆگزىگە يېيىتسا سېمونتتەك جاراڭلاپ تۇرىدۇ . پەقەت يېرىلمايدۇ ؛ سىلىق سۇۋاقتا ئەتكەن لايلىرى ئۇستىدە تامچە ئۇستاملارنىڭ ئەندۈزىسى ئۇسسۇل ئويناۋاتقاندەك مېڭىپ كېتىدۇ » دەپ ماختىشاتتى . دوغلاق ، مىختا كەلگەن بۇ ئادەم كىشىنىڭ كۆزىگىمۇ گويا لاي ئېتىش ئۇچۇنلا تۆرەلگەندەك كۆرۈنەتتى . كېيىن ئۇ بىز بىلەن ئەترەتتە بىللە ئىشلىدى . ئۇ يەردىمۇ كۈنى ئەترەتنىڭ قۇرۇلۇشلىرىغا لاي ئېتىپلا ئۆتۈپ كەتتى . ئۇ ياۋاش ئادەم ئىدى . قاچانلا قارىساڭ ئۇنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى لاي يۇقى بولاتتى . باشقىلار ئۇنى «ھوي ، تۇراق ‹پاتقاق !› » دەپ چاقىرسا ئۆزىمۇ كۈلۈپلا قوياتتى .

ئابدۇرېھىم «گۇي» دەيدىغان يەنە بىر ئادەم بولىدىغان ، مەھەللىدىن چىققاندا — چوڭ كوچىنىڭ ئېغىزىدا ئۇنىڭ ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىدىغان كىچىككىنە بىر دۇكىنى بار ئىدى . دۇكاننىڭ تۆت تېمى ۋە ئىشىكىدىكى قوپال مىخلارغا ياماق چۈشۈۋېرىپ توقاملىشىپ كەتكەن كامېر ۋە ھەرخىل كۈلۈچقا ئوخشاش نەرسىلەرنى ئېسىۋېتەتتى . دۇكىنىنى ئېچىپ ، ئىشىك ئالدىغا ناسوس ، ئامبۇر ، يېلىم قاچىسى ، چوپسا ۋە ھەرخىل ۋېنتلار سېلىنغان قۇتىلىرىنى ئاچقىچە يېيىپ قويسىلا ئوقتىن يۇرۇشۇۋېرەتتى . «گۇي» دېگەن بۇ گەپ ئۇنىڭ ئاغزىدىن كۈنىگە مىڭ قېتىم چىقاتتى . ھەرقانداق ئاغىنىسىنى ئۇ «پالانچى گۇي !» دەپلا چاقىراتتى . ۋېلىسىپىت رېمونت قىلۋېتىپمۇ : «ناسوس دېگەن گۇينى قايسى گۇي ئالدى··· ئامبۇر دېگەن گۇي ھېلىلا مۇشۇ يەردە تۇراتتىغۇ··· ماۋۇ قايسى گۇينىڭ ۋېلىسىپىتى··· » دەيتتى ، ھاراقنىمۇ ئوبدانلا ئىچىپ قوياتتى .

كېيىن ، مەھەللە ھۆكۈمىتى «ئەترەتكە چۈشۈپ ئىشلەيسەن» دەپ ئۇنىڭ رېمونتچىلىق دۇكىنىنى تاقىتىۋەتتى . شۇ كۈنى كەچتە ئۇ ھاراقنى تازا ئىچىپ كېلىپ ، «ھوي ، گۈيلار ، ئەمدى مۇشۇ رېمونتچىلىق دېگەن گۈينىمۇ قىلدۇرۇشمامسەن ! !... » دەپ مەھەللە باشلىقلىرىنى پۇخادىن چىققۇچە تىللىدى ، ئاخىرىدا يەنە ئەترەتكە باردى . ئەترەتكە ئىشلىگەندىن باشلاپ تېخىمۇ ھاراقكەش بولۇپ كەتتى . باشقىلار بىلەن ھاراق ئىچىشكەندە ، ئۇ : «قېنى ھارىقىڭنى ئىتتىكرەك قۇيۇشمامسەن ، گۈيلار ! » دەپ ساقىينى ئالدىرىتاتتى . ھاراق تۈگىسە : «ھاراق دېگەن گۈي تۈگەپ قالاي دېگەنمۇ نېمە ؟ قايسى گۈي ماگىزىن دېگەن گۈيغا بېرىپ كېلىدۇ ؟ » دەپ ئەڭ بۇرۇن يانچۇقىنى كولايتتى ، ئەگەر ئۇ ئۆزى ساقي بولۇپ ھاراق قۇيۇپ قالسا ناھايىتىمۇ قىزىق ئىشلار بولاتتى . «قېنى غاچ -غۇچ ئىچمەمسىلەر ، گۈيلار ، ئىچمەمسىلەر ! » دەپ ئۆچىرىتى كەلگەنلەرنى ئالدىرىتاتتى . ھاراق تۈگەپ ، ئىككىنچى بىر بوتۇلكىنىڭ ئاغزىنى ئاچقاندا ، بايا ھاراقنىڭ كىمگە كېلىپ توختىغىنىنى ئۇنتۇپ قالاتتى - دە ، «ھاراق قايسى گۈيغا كەلگەنتا ! ... بولدىلا ، ئابدۇرېھىم دېگەن گۈيدىنلا باشلاي ! » دەپ ئۆزى گۈپپىدە ئىچىۋېتەتتى . شۇڭا ھەرقانداق سورۇندا ھەممىدىن بۇرۇن مەست بولاتتى ، يەنە ھەممىدىن كېيىن قايتاتتى .

بىز بىلەن ئارىتام قوشنا ئابلا دېگەن بىر ئادەممۇ بار ئىدى . ئۇنى خەقلەر ئابلا «پىت» دېيىشەتتى . ئابلا ئاكا كەمبەغەل بولسىمۇ ناھايىتى تىرىشچان ، مېھماندوست ئادەم ئىدى . ئانچە - مۇنچە ياغاچچىلىق قىلىپ ، بۆشۈك ياساپ جېنىنى باقاتتى . ئۇنىڭغا نېمىشقا «پىت» دېگەن لەقەمنىڭ قويۇلۇپ قالغىنىنى

چۈشەنمەيتتىم . رەھمەتلىك مومام بىر كۈنى ماڭا بۇ لەقەمنىڭ كېلىش تارىخىنى سۆزلەپ بەرگەندى :

«پىت» دېگەن لەقەم ئابلا ئاكىغا ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىسىدىن مىراس قالغانكەن . بىر زامانلاردا شەھىرىمىزدە «پىت بازىرى» دەپ ئاتىلىدىغان بىر بازارمۇ بولغانكەن . ئەلۋەتتە بۇ بازاردا پىت سېتىلمايدىكەن ، ئەسكى - تۈسكى كىيىم - كېچەك ، تۆمۈر - تەرسەك سودىسى بولاتتىكەن . ئۇ يەردە كۆپىنچە شەھەرنىڭ نامراتلىرى ئېلىم - بېرىم قىلىشاتتىكەن . كونا زامانلاردا پىت دېگەن بۇ جانسۇار شۇنداق نۇرغۇن بولاتتىمىكىن ، مومامنىڭ ھېكايە قىلىپ بېرىشىچە ، شۇ زاماندىكى ھۆكۈمەتنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭمۇ كىيىم - كېچىكى ناھايىتى ئاۋارە ئىكەن . ئۇلار سېپىلنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ پىت باقسا ، قارسىلدىغان ئاۋازى تۆۋەندە كوچىدا كېتىپ بارغان ئادەملەرگە ئاڭلىناتتىكەن (مومام قىزىقچىلىق قىلىپ بەزى گەپلەرنى ئاشۇرۇۋېتەتتى) . ئۇ چاغلار ، يامۇلنىڭ ئىچىدىكى ياغاچنى شادا قىلىپ ياساپ قويغان قەپەسلەرگە زىنداندىكى جىنايەتچىلەرنى ئاچقىپ سولاپ قويىدىغان ئىشلارمۇ بار ئىكەن . بۇ ئىش يامۇلغا كىرگەن - چىققانلارغا ئىبرەت بولسۇن ، دەپ شۇنداق قىلىناتتىكەن . قەپەسنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغان چاچ - ساقاللىرى ئۆسۈپ ، تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن بىچارىلەرنىڭ شۇنچە ئورۇقلۇقىغا قارىماي ، پىتلىرى دەھشەت يوغان بولاتتىكەن . قەپەسكە ئاپتاپ چۈشكەندە جىنايەتچىلەر پىتنىڭ دەستىدىن ئولتۇرالماي ، كىيىملىرىنى سېلىپ يېنىغا قويۇپ قويسا ، پىتلىرى كىيىمنى كۆتۈرۈپ ماڭاتتىكەن...

ھېلىقى ئابلا ئاكىنىڭ بوۋىلىرى بىر زامانلاردا ئاشۇ پىت

بازىردا ئوقەت قىلىپ كۈننى ئالغان بولسا كېرەك ئابلا ئاكىغا دادىسىدىن ھېچنېمە قالماي ، شۇ «پىت» دېگەن لەقەم قاپتۇ . ئابلا ئاكا ئۆزىنى لەقىمى بىلەن ئاتىغانىنى ئاڭلىسا ناھايىتى ئاچچىقى كېلەتتى . لېكىن ، مەھەللىمىزدە لەقەمسىز ئادەم بولمىغاچقا ، كىشىلەر بىر ـ بىرى بىلەن لەقىمىگە يۆلەپ چاقچاق قىلىشاتتى . ئابلا ئاكىنىڭ تەڭتۈشلىرىمۇ بەزىدە ئەتىگەندىلا ئۈنىڭ چىشىغا تېگىپ :

— قاق سەھەردە كىمنىڭ قوينىدىن چىقتىڭ ھوي ! — دەيتتى .

— ئاپاڭنىڭ ! ... — دەيتتى ئابلا ئاكا زەردە بىلەن ئاغىنىلىرى :

— ئەتىگەندە نېمانچە چاقسەن ھوي ، شۇنىڭغا قارىغاندا كېچىچە ئاچ قاپسەنكەن ـ دە ! — دەپ كۈلكە قىلىشاتتى .

مەھەللىدىكى كىشىنىڭ ئېسىدىن چىقمايدىغان ئاجايىپ ئادەملەرنىڭ يەنە بىرى ئىسمايىل «زاك» ئىدى . ئىسمايىل ئاكا ساتىراشلىق قىلاتتى . «زاك» دېگەن لەقەم ئۈنىڭ غەلىتە قىلىقلىرىدىن كېلىپ چىققانىدى . مەسىلەن ، ئۇ رولى ئارقارىنىڭ مۈڭگۈزىدەك غەلىتە بىر چەت ئەل ژۇرنالىنى مىنىپ يۈرەتتى . ژۇرنالىنىڭ ئېگىرىگە چۈچىلىق ياپقۇچ يېپىپ ، راملىرىغا ئالىيېشىل لېنتىلارنى باغلۇۋېتەتتى . پىرقىرىغاندا دۈپدۈگىلەك دائىرە ھاسىل قىلىپ ، باشقىلارنىڭ كۆزىنى ئالا چەكمەن قىلىۋەتسۇن ، دەپ ژۇرنالىستىنىڭ ئىسپىسلىرىغىمۇ ھەر خىل رەڭدىكى قەلەيلەرنى ئورنۇالاتتى . خۇددى ئۇزۇن يوللۇق مۇسابىقىگە چۈشىدىغان ژۇرنالىست تەنھەرىكەتچىلىرىدەك رولىنىڭ ئالدىغا چىراغ بېكىتىپ رامىنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېچىك

بىر ناسوسنىمۇ قىستۇرۇۋالاتتى . ھەتتا بەزىدە ئۈنىڭ ژۇرنالىستىنىڭ ئالدىغا خۇددى باش ئەلچىخانىنىڭ پىكاپىغا ئوخشاش كىچىك بىر بايراقنى قادىۋالغان ژاقىتلىرىمۇ بولاتتى . ئۈنىڭ قاتۇرۇپ دەزمال سېلىنغان تۆت يانچۇقلۇق چاپىنىنىڭ ئوڭ تەرەپتىكى مەيدە يانچۇقىدا تاغاقنىڭ ، سول تەرەپتىكى مەيدە يانچۇقىدا ئاپئاق قولياغلىقنىڭ ئۇچى چىقىپ تۇراتتى . ئويمانمەھەللە ئۇچۇن ئېلىپ ئېيتقاندا ، بۇ قىلىقلارنىڭ ھەممىسى زاڭلىشىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى . ئىسمايىل ئاكىنىڭ بازار ئىچىدە ساتىراشخانىسى بار ئىدى . بۇ دۇكاننىڭ ئىچىمۇ ئۆز ئالدىغا بىر دۇنيا ئىدى . دۇكاننىڭ پۈتۈن تۆت تام ، ھەتتا تورۇسلىرىغىمۇ خىلمۇخىل رەسىم ، گۈللەرنىڭ نۇسخىلىرى چاپلىۋېتىلگەنىدى . دۇكانغا تازىلىق قىلىش توغرا كەلگەندە ئىسمايىل ئاكا تاملارنى ئاقارتماي ، رەسىملەرنىڭ ئۈستىگە يېڭىدىن رەسىملەرنى چاپلاپ چىقاتتى . ساتىراشخانىنىڭ ئىشكى ئۈستىدە «ئىسمايىلجان ساتىراشخانىسى — شەھەر بويىچە بىر» دېگەن ھۆسنىخەت يالتىراپ تۇراتتى . ئىسمايىل ئاكىدا مۇشۇنداق ھەمە نەرسىگە ئىسمىنى يېزىپ قويىدىغان بىر ھەۋەس بار ئىدى . يانچۇقىدىكى قەلەمتىراچ ، تامدا ئېسىلىق دۇتارنىڭ سېپى ، ھېلىقى ژۇرنالىستىنىڭ راملىرىدا ئۇنىڭ ئىسمى يېزىلىق ئىدى .ئۇ ئۆزى ئوقۇغۇچى ژاقىتدا ئولتۇرغان پارتىلىرىغا ، مەكتەپنىڭ ئالدىدىكى يوغان تېرەككە ، ھەتتا قاچاندۇر بىر چاغدا ساياھەتكە چىققاندا ، ھەربىر قونغان ياتاقلىرىنىڭ تاملىرىغا ، تۇرپاندىكى مۇساگۇڭ مۇناري ، قەشقەردىكى ئاپاق غوجام ، ھېيتگاھ مەسچىتلىرىگىمۇ ئىسمىنى ئويۇپ قويغانلىقىنى ئېيتىپ ماختىناتتى... لېكىن ، ئىسمايىل ئاكا ئۇستا كاسىپ ئىدى ، چاچ

ـ ساقاللارنى ناھايىتى سىلىق ئالاتتى . ئۇنىڭ ئىشلىتىدىغان ئەسۋابلىرى ئىتتىك ، لۆڭگە ، پەرتۇقلىرى دائىم پاكىز تۇراتتى .

ئۆزىنىڭ قىزىقچىلىقلىرى بىلەن ئېسىمدە قالغان يەنە بىر ئادەم ياسىن «يالغان» . ياسىن ھەقىقەتەنمۇ «يالغان گەپ تاپالمىغاندا راست گەپ قىلىپ سالىدىغانلارنىڭ بىرى» ئىدى . بەزىدە ئۇ يالغاننى شۇنچىلىك قىزىشىپ سۆزلەپ كېتەتتىكى ، ئۆزىنىڭ يالغىنىغا ئۆزىمۇ ئىشىنىپ قالاتتى .

— ئەكەلگىنە ، پۇلۇڭ بولسا ئەللىك كوي بېرىپ تۇرغىنا ، — دەيتتى ئۇ ئۇچرىغانلا بىرىنى توختىتىپ ، — ئەتىلا ساڭا ئاتمىش كوي قىلىپ قايتۇرۇپ بېرەي !

ئۇنىڭ بۇ گېپىنىڭ قىيقىزىل يالغانلىقىنى بىلگەچكە ، ئەللىك كوي تۇرماق ئەللىك پۇڭنىمۇ ھېچكىم قەرز بېرىشمەيتتى . ياسىن «يالغان» قاچانلا قارىساڭ ناھايىتى ئالدىراشتەك كۆرۈنەتتى .

— ياسىنئاخۇن ، نېمە ئىش قىلىۋاتىسىلەر ؟ — دەپ سورىغانلارغا ئۇ :

— تۇنۇگۈن قىرىق ـ ئەللىك سومغا ئازراق تېرە ئېلىۋىدىم ، بۈگۈن ساتسام تەڭمۇ تەڭ پايدا قاپتۇ ، — ياكى بولمىسا ، — ئۆتكەن ھەپتە سەھرادىن بەش ـ ئالتە قوي ئەكىرىپ قاسساپلارغا تارقىتىپ بېرىۋىدىم ، شۇلارنىڭ پۇلىنى يىغالماي يۈرىمەن ... — دېگەندەك يالغانلارنى قۇيۇۋېتەتتى . شۇ گەپلەرنى دەپ بولۇپلا ئۆيگە كىرىپ ئايالىدىن تاماكىغا پۇل سورايتتى .

ئەمەلىيەتتە ياسىنىڭ ئىش ـ ئوقىتىنىڭ تايىنى يوق ئىدى . دوختۇرخاندا ئىشلەيدىغان ئايالىنىڭ مائاشىغا تەڭ شېرىك بولۇپ بىكارلا يۈرەتتى . كۆپىنچە مەھەللىنىڭ دوقمۇشىغا چىقىپ ،

باشقىلار بىلەن قۇرۇق پاراڭ سېلىشاتتى .

— ھېلىقى «سەرگەردان» دېگەن كىنونى يېڭىدىن قويۇۋاتقان چاغ ، — دەپ ھېكايىسىنى باشلايتتى ياسىن «يالغان» ، — قارىسام ، كىنوخاناڭنىڭ ئالدى دېگەندە ئادەمنىڭ ئۇستىدە ئادەم . ئىشىك دېگىنىڭنىڭ ئالدىغا يېقىن بارغىلى بولامدىغان . ئاچچىقىم نەدىن كەلدى ، قولۇمدىكى چاپانىنى ئۇكامغا تۇتقۇزۇپ ، ئالدىمغا سېلىپ مەنمۇ بىر قىستاپتىكەنمەن ، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە ئىشىكنىڭ ئالدىغا بېرىپ قاپتىمەن . قارىسام ، ئۇكام دېگەن شۇمتەك خەقنىڭ چاتىرىقىدىن ئۆتۈپلا كىنوخانىنىڭ ئىچىگە كىرىپ بوپتۇ . مەنمۇ بىلەتنى سۇناي دەپ تۇرسام ، پۇتۇمنى بىرى شۇنداق قاتتىق دەسسىمەسما ، ئاغرىقى مېڭەمگە چىقىپ كەتتى . «قانداق گۈيدۇ بۇ ؟» دەپ بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام ، ئالدىمدا تامدەك ئېگىز بىر قارا نېمە تۇرمامدا ، ئاچچىقىمدا ھېلىقىنى بىر ئىتتىرىپتىكەنمەن ، بىر ـ ئىككى مېتىر كەينىگە داجىپ كەتتى . خەقنىڭ ئارىسىدا بولمىغان بولسا چوقۇم ئۇڭدىسىغا چۈشەتتى . ھېلىقىمۇ يامان نېمە ئوخشايدۇ . كاپىيىدە قىلىپ كانىيىمدىن ئالدى . نېمانداق يوغىناپ كەتتىكى دېسەم ئەتراپىدە تۆت ـ بەش ئاغىنىسى بار ئىكەن . ھېلىقىلار مېنى ئارىغا ئېلىپ ئىتتىرىپ ـ سۆرەپ چەتكە ئاچىقتى . ئۆزۈڭلار بىلىسىلەر ، ئۇ چاغلاردا مېنىڭمۇ تازا قارا كۈچكە تولغان ۋاقتىم . جۈدۈنۈم غۇژژىدە تۇتتى . چاپىنىمنى غاچچىدە سېلىپ ئۇكامغا تاشلاپ بېرىپ ، ھېلىقى ياقامغا ئېسىلىپ تۇرغان نېمىنى كەلتۈرۈپ بىر قويۇپتىكەنمەن ، گۈپلا چۈشتى . ئارىسىدا نوچىراقمۇ شۇ ئوخشايدۇ ، ئۇنىڭ ئۆمىلەپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ ، قالغىنىمۇ يېنىمغا كېلەلمەي قالدى . «بولدى قىلايلى ،

ئاغىنىلەر ، ھە ، بولدى... بىر مۇشتقا بىرىڭلار پايلىماي ئۆمىلەپ يۈرسەڭلار . يا بۇ مۇشت دېگەننى پارچىلاپ ئاتقىلى بولمىسا... ئۇنىڭدىن شىمشكەڭلىنى چېقىپ ، ئاستا كىرىپ كىنورىڭلىنى كۆرۈڭلار ! » دېۋىدىم ، ھەممىسى شۇككىدە بولۇپ قالدى...

ياسىنىنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاۋاتقانلار :

— گېپىڭنىڭ ھېلىقى يېرى چېنىپ قالدى ، ياسىن ، ھېلىقى يېرى ، — دېيىشەتتى .

— قەيىرى ؟ — دەپ ئۆزىمۇ ھەيران بولاتتى ياسىن .

— ھېلىقى چاپىنىڭنى غاچچىدە سېلىپ ئۇكاڭغا تاشلاپ بەرگەن يېرىڭ... ئۇكاڭ چاپىنىڭنى كۆتۈرۈپ كىنوخانىغا كىرىپ كەتمىگەنمىدى ؟

ياسىن ئۆزىمۇ كۈلۈپ كېتەتتى . ئۇ «گېپىم راست» دەپ تالىشىپ تۇرۇۋالىدىغانلاردىنمۇ ئەمەس ئىدى .

— بىر قېتىم ئاتلىق كېتىپ بېرىپ چۆلدە ئېزىپ قالدىم دېمەمسىلەر ، — دەپ ئىككىنچى بىر ھېكايىسىنى باشلايتتى ياسىن ، — كېتىپ بارىمەن ، كېتىپ بارىمەن ، بۇ چۆلنىڭ ئايىغى كۆرۈنەي دېمەيدۇ ، بىر چاغدا بىر كۆلنىڭ بويىدىنلا چېقىپ قالدىم . «خۇدايا توۋا ، بۇ چۆلدە بۇ كۆل ئەجەب پەيدا بولۇپ قالدا ! » دېدىم . كۆل بولغاندىمۇ قانداق كۆل دېمەمسىلەر ، سۈيى سۈپسۈزۈك ، ئاستىدىكى لەش ئوت دېگىنىڭنىڭ ھەممىسى ياپيېشىل بولۇپ ، مانا مەن ، دەپ كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ . ئاتتىن چۈشۈپ ئوچۇملا سۇ ئىچتىم . بېشىمنى شۇنداق كۆتۈرسەم ، كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر بېلىق بېشىنى سۇدىن چىقىرىپ ، تىككىدە بولۇپ ماڭا قاراپ تۇرۇپ كېتىپتۇ . ھېلىقى بېلىقنىڭ كۆزلىرى شۇنچىلىك مىسكىن ، قاراپ كۆڭلۇم بىر قىسمىلا

بولۇپ قالدى . ئويلىسام بۇ بېلىقنىڭ چىرايىنى بىر يەردە كۆرگەندەكلا قىلىمەن . «ھەي ، بۇ تونۇش بېلىقتەك قىلىدىغۇ ، نەدە كۆرۈۋىدىمكىنا ؟ » دەيمەن . تازا ئېسىمگە ئالسام ، ھېلىقى بىز بىر يىلى ئولاش - چولاش دەريا بويىغا ئوينىغىلى چۈشكەندە ھاراققا زاكۇسكا قىلىپ يەۋەتكەن بېلىقمىز شۇ . «ۋاھ ، بۇ بېلىق قانداقسىگە تىرىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدى ؟ » دېدىم . ئۆزۈمنى بىر سۇر باسقاندەك بولدى . ئالدى - كەينىمگە قارىماي قېچىپتىمەن . بىر چاغدا قارىسام ، پۇتلىرىم قاپىرىپ ، سۇ كۆتۈرۈپ كېتىپتۇ...

شۇ چاغدا ، ئاڭلاۋاتقانلار ياسىن «يالغان»نىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى :

— ياسىنجان ، ئات قېنى ، ئات ؟ ئاتلىق كېلىۋاتاتقىلار ئەمەسمۇ...

— ھە راست ئات ، ئات نەدە قالدى ؟ ! — دەيتتى ئۇ ئۆزىمۇ ھەيران بولۇپ . شۇنىڭ بىلەن ھەممە كۈلۈشۈپ كېتەتتى .

زۆھرە ، نېمە ئۈچۈن ھازىرغىچە شۇ ئادەملەرنى ئۇنتۇپ كېتەلمەيمەن ؟ مۇساپىرچىلىق جېنىغا پاتمىغان ئادەملەرگە بۇنى چۈشەندۈرمەك تەس .

چەت ئەلدىكى چېغىمدا ئۇچراتقان جاڭ فامىلىلىك بىر خەنزۇ يىگىتنى پات - پات ئەسكە ئېلىپ قالىمەن . مەن ئۇنى ۋوگزال مەيدانىدا كۆرگەنىدىم . ئۇ نۇرغۇن ئادەملەر ئارىسىدا كېتىپ بارغان بولسىمۇ ، مېنىڭ بىلەن ۋەتەنداش ئىكەنلىكىنى چىرايىدىنلا تونۇۋالدىم . ئارقىسىدىن يېتىشىپ بېرىپ ، خەنزۇ تىلىدا :

— ياخشىمۇسىز ؟ — دېدىم .

ئۇ تورمۇزلىغاندەك چىپچىدە توختاپ ، ھەيران بولۇپ يېنىغا قارىدى . مېنى كۆرۈپ ناھايىتىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى .

— ياخشىمۇسىز ؟ ... جۇڭگودىن كەلدىڭىزمۇ ؟ قاچان كەلدىڭىز ؟ ئۇ تەرەپنىڭ ئەھۋالى قانداق ؟ — دېگەن بىرمۇنچە سوئاللار بىلەن مېنى كۆمۈۋەتتى .

بىز ئەتراپنى بىللە ئايلاندۇق . كېيىن ئۇ مېنى بىر رېستورانغا باشلاپ مېھمان قىلدى . ئۇ يەردە ئۇزاقتىن - ئۇزاق پاراڭلاشتۇق . ئەسلى ئۇ 60 - يىللارنىڭ بېشىدا — بىزدە ئېغىر ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق يۈز بېرىۋاتقان مەزگىلدە بۇ تەرەپكە قېچىپ ئۆتكەنىكەن . ئۇ بۇ يەردە بىر رۇس قىزغا ئۆيلىنىپتۇ . ھازىر ئىككى بالىسى بار ئىكەن ، تۇرمۇشىمۇ ياماں ئەمەس ئىكەن . ئۆيدىكى بالا - چاقىلىرىنىڭ ھېچقايسىسى خەنزۇ تىلىنى بىلمەيدىكەن . بىچارە ئۆز تىلىدا سۆزلەشكۈسى كېلىپ كەتسە ئادەم يوق يەرگە بېرىپ ئۆزى بىلەن ئۆزى پاراڭلىشىدىكەن . خەنزۇچە خەتلەرنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ ، قانداق ؟ دەپ يەرگە سىجاپ ئولتۇرىدىكەن...

— جۇڭگوغا قايتىپ كەتسىڭىز بولامدۇ ؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭغا .

— نامرات ئانىسىدىن يۈز ئۆرۈگەن ۋاپاسىز بالىدەك ئېغىر كۈنلەردە ئۇنى تاشلاپ كەلدىم ، ئەمدى قايسى يۈزۈم بىلەن قايتىپ بارىمەن ، سىز قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالىڭىز ؟ — دەپ سورىدى ئۇ .

نېمە سەۋەبتىن قېچىپ ئۆتكىنىمنى ئېيتقۇم كەلمىدى . ئۇ ماڭا قاراپ تۇرۇپ كەتتى - دە ، بۇ سوئالنى قايتىلىمىدى

... ئاندىن ئۇ تۇرغان ئورنۇمنى كۆرۈۋالماقچى بولۇپ ماڭا ئەگىشىپ ياتقىمغىچە كەلدى . ئۇ ئەتسىمۇ ، ئۆگۈنىمۇ ، ئىندىنىمۇ... ئۇدا ئۇچ كۈن مېنى يوقلاپ كەلدى . ھەر كەلگەندە بىرمۇنچە تەييار يېمەكلىكلەرنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ، پاراڭلىشىپ كېتەتتى . چالا - پۇچۇق سۆزلىگەن خەنزۇچە گەپلىرىمنى زوقلىنىپ ئاڭلايتتى . ھەر قېتىم مېنى ئۆيىگە باشلاپ بارماقچى بولۇپ زورلايتتى :

— كۆكتات يېيىشنى سېغىنمىدىڭىزمۇ ؟ قورقماڭ ، مەن قوي گۆشىدە تازا تەملىك قىلىپ جۇڭگوچە سەي قورۇپ بېرىمەن . ھويلىغا ھەر يىلى ھەممە كۆكتاتلارنى تېرىيمەن . بۇ يەردىكىلەر كۆكتاتنى ئاز يەيدۇ . چىڭسەي ، لوبۇ ، شياڭسەيلەرنى قورۇپ يېسەم باللىرىم بۇرۇنلىرىنى تۇتۇپ «ئۆينى سېسىق پۇرىتىۋەتتىڭ !» دەپ سوقۇشىدۇ . ئۇلار يوق چاغدا قورۇپ يەپ ، خۇمارىمنى بېسىۋالىمەن ... — دەيتتى .

ئۇنىڭ ھەر كۈنى كېلىۋېرىشى مېنى قورقۇتۇپ قويدى . چېگرىدىن يېڭى ئۆتكەن ۋاقىتلىرىم بولغاچقا ئۆزۈمدىن ئەنسىرەپ تۇراتتىم . جاڭغا تۇيدۇرمايلا ئۇ يەردىن كېتىپ قالدىم . بىر قېتىم ئۇنىڭ مەندىن سوۋغات سورىغان ۋاقىتتىكى مىسكىن ھالىتىنى پەقەت ئۇنتۇيالمايمەن .

— جۇڭگودىن ئەكەلگەن بىرەر نەرسىڭىز بولسا ماڭا سوۋغات قىلسىڭىز بولامدۇ ؟ — دەپ ئۆتۈنگەنىدى ئۇ .

مەندەك بىر قاچقۇننىڭ يانچۇقىدا قانچىلىك دەسمايە بولماقچى . ئىلاجسىز ئۇنىڭدىن :

— نېمە سوۋغا قىلسام بولار ؟ — دەپ سورىدىم .

— نېمە بولسا مەيلى . بىر - ئىككى خەنزۇچە خېتى بار

بىرنېمە بولسىلا بولىدۇ ، — دېدى ئۇ .

ئۇنىڭغا يېنىمدا ئېلىپ يۈرگەن بىر تىرناقئالغۇچنى سۈندۈم . جاڭ ئۇنى پادىشاھنىڭ قولىدىن سوۋغات ئېلىۋاتقاندەك ئىككى قوللاپ ئالدى ، كۆرۈپ تاغدەك خۇشال بولدى . تىرناقئالغۇچنىڭ ئۈستىدە «جۇڭگو» دېگەن ئىككىلا خەنزۇچە خەت بار ئىدى...

ئاشۇ خەنزۇ يېگىتنىڭ ھېسسىياتىنى مەن تېخى ئۇ چاغلاردا ئانچە چوڭقۇر چۈشىنىپ كېتەلمىگەنىدىم . مانا ھازىر مەنمۇ يالغۇز قالغان ۋاقىتلىرىمدا ئۆزۈم بىلەن ئۈيغۇر تىلىدا پىچىرلىشىدىغان ، ئادەمسىز خالىي جايلارغا بېرىپ ، مەجنۇنلارچە ئۆز يۈرتۇمنىڭ ناخشىلىرىنى توۋلايدىغان ، مەھەللىدىكى ئاشۇ ساددا ۋە ئۇنتۇلماس ئاجايىپ ئادەملەرنىڭ قىزىق گەپ - سۆزلىرىنى ، چاقچاقلىرىنى ئەسلەپ كۈلىدىغان بولۇپ قالدىم...

7

زۆھرە !

شۇ تاپتا مەن دېڭىز قىرغىقىدا ئولتۇرۇپتىمەن . شەنبە ، يەكشەنبە كۈنلىرىدىكى ۋاڭ - چۇڭلاردىن كېيىن ، بۈگۈن بۇ ئەتراپ قايتا جىمجىتلىققا چۆمگەنىدى . سۇ يۈزى ئۇششاق جىمىرلاپ كۆزنى قاماشتۇراتتى . بىر - بىرىنى قوغلىشىپ كېلىۋاتقان دولقۇنلار سانسىز بۈڭۈلارنى قىرغاقتا ئۇراتتى ؛ دولقۇن قايتقاندا بولسا ،دېڭىز سۈيىنىڭ قىرغاقتىكى قۇمغا سىڭىپ ۋىشىلدىغان ئاۋازى قۇلاقتا قالاتتى . بىپايان ، چەكسىز

دېڭىزغا ئۇزاق قارىغانسېرى گويا ئادەم ئۆزىنى قۇرۇقلۇقنىڭ ئەڭ ئاخىرقى چېكىگە كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى . قۇياش دولقۇنلاردا ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قىزغۇچ نۇرلىرىنى قالدۇرۇپ ، غايەت زور بىر ئوت شارىغا ئايلىنىپ دېڭىزغا چۆكمەكتە ئىدى... ئارقامدا بىرىنىڭ ئاياغ تىۋىشى پەيدا بولدى .

بۇرۇلۇپ قارىدىم . كۆز ئالدىمدا يېشى ئوتتۇز بەشلەر چامىسىدىكى بىر خانىم تۇراتتى . ئۇنىڭ كۆز قارىچۇقلىرىدىمۇ قىزغۇچ شەپەق نۇرى ئەكس ئېتەتتى .

— خەيرلىك كەچ ! — دېدى ئۇ ، — يالغۇز ئولتۇرۇپسىز ؟

— قۇياشنىڭ پېتىشىنى تاماشا قىلىۋاتىمەن .

ئايال ئىجازەتسىزلا يېنىمغا كېلىپ ئولتۇردى . مېنىڭ مۇنداق خوتۇنلار بىلەن خۇشۇم يوق . ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئاشۇ چىرايلىق بەدىنىدە مەدەنىيەتلىك دۇنيانىڭ خىلمۇ خىل كېسەللىرىنى يۇدۇپ يۈرىدۇ... قۇياش ئاستا - ئاستا دېڭىزغا چۆكۈپ ، يىراق ئۇپۇقتا پەقەت قىپقىزىل بىر پارچە يالقۇنلا قېلىپ قالدى .

— ئەمدى قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىدۇ ، — دېدى ئايال ، — سىز ئۆيىڭىزگە قايتارسىز ؟

— مېنىڭ ئۆيۈم يوق ، بۇ يەرگە مۇساپىرمەن .

— مېنىڭ بوۋام «بىز ھەممىمىز بۇ يەرگە مۇساپىرمىز» دەيدىغان . ھازىر ئۆزىنى بۇ يەرنىڭ غوجىلىرى بىز دەۋالغانلارمۇ ئىككى - ئۈچ يۈز يىلنىڭ ئالدىدا بۇ قۇرۇقلۇقتا بايلىق ئىزدەپ كەلگەنلەرنىڭ ئەۋلادلىرى . بۇ زېمىننىڭ ھەقىقىي ئىگىلىرى ئۆز ۋاقتىدا قىرغىتىلگەن ، خالىسىڭىز بىزنىڭكىگە بارايلى . مۇشۇ يېقىن ئەتراپتا ئىجارىگە ئالغان ئۆيۈم بار .

— سىز مېنىڭدىن قورقمامسىز ؟ — دەپ سورىدىم .
— نېمىدەپ قورققۇدەكمەن ! ؟ — دېدى ئۇ كۈلۈپ .
— ئەپتىمگە قارالمىغا ، مەن ئەتە - ئۆگۈن ئۆلۈپ قېلىشىم مۇمكىن...
— ناھايىتى ياخشى . ماڭىمۇ دەل سىزگە ئوخشاش پات ئارىدا ئۆلۈپ قالىدىغان ھەمراھ لازىم .
— نېمىشقا ؟
— مۇنداق ئادەم مېنى قايتا كېلىپ ئاۋارە قىلمايدۇ ، ئارقامدىن سۆز - چۆچەكمۇ ئاز بولىدۇ . مەنمۇ ئۇنى پاتلا ئۇنتۇپ كېتەلەيمەن...
— شۇ بۇگۈن كېچە يېنىڭىزدا ئۆلۈپ قالسامچۇ ؟
— بۇگۈن كېچە ئۆلۈپمۇ قالمايسىز ، بارغۇدەك ماكانىڭىز يوق ئادەممۇ ئەمەسسىز .
— سىز قانداق بىلىسىز ؟
— مەن ھەممىنى بىلىمەن ، خانىمىڭىز ماڭا سىزنى كۆزىتىپ تۇرۇشۇم ئۈچۈن پۇل تۆلىگەن...
— ئايالىم ؟ !
— شۇنداق ، سىزنىڭ ئايالىڭىز... سىز دوختۇرخانىدىن چىققان كۈنى ئەتىگەندىلا «خەيرلىك سەھەر» ساتىراشخانىسىغا كىرىپ ، ئۇ يەردىكى ساتىراش خانىمنى چۆچۈتۈۋېتىپسىز . ئاندىن «ئالەمگە نەزەر» مېھمانخانىسىدا تاماق يەۋېتىپ مۇگدەپ قاپسىز ، توغرىمۇ ؟
— توغرا .
— ئاندىن سىز مېھمانخانىدىكىلەردىن ئۆي بېرىشنى تەلەپ قىپسىز ، «يېقىندا ئۆلۈپ كېتىمەن» دېگەن گەپلەرنىمۇ

قىپسىز . مېھمانخانىدىكىلەر ئەندىشىگە چۈشۈپ قاپتۇ . سىز ئۇ يەردە ئۇزۇندىن ئۇزۇن خەتلەرنى يېزىپسىز . «ئالەمگە نەزەر» نامىڭ ئۇستۈنكى قەۋىتىدە ئولتۇرغىنىڭىزدا ، مېھمانخانا باشقۇرغۇچىسى سىزنى مۈشۈ يەردىن ئۆزىنىڭ ئېتىپ ئۆلۈۋالمىغىدى ، دەپ گۇمان قىلىپ ، كۆزىتىشكە ئىككى ئەر كۈتكۈچىمۇ قويوپتۇ... يەر ئاستى تۆمۈرىيولغا يېقىن مەيداندا ، مۇزىكا تىڭشاۋاتقانلارنىڭ ئارىسىدا تۇرغىنىڭىزدا مەن سىزنى تېپىۋالدىم . ئۇ يەردە سىز بىر قېرى كىشى بىلەن ئۇزاق پاراڭلاشتىڭىز ، شۇنىڭدىن بېرى ئارقىڭىزدا مەن... بىر ئىشنى سورىشىمغا رۇخسەت قىلامسىز ، سىز دوختۇرخانىدىن نېمىشقا قاچتىڭىز ؟
— دوختۇرنىڭ مېنى ئۆلىدۇ ، دېگەن مەزمۇندىكى ياپما گېپىنى ئاڭلاپ قالدىم . كارىۋاتتا ئوڭدا يېتىپ ئۆلۈمنى كۈتكەندىن ، ئۆلۈش ئالدىدا بولسىمۇ ئادەملەرنى ، يورۇق دۇنيانى ئارىلاپ ئۆلۈپ كېتەي ، دېدىم . قارالمىغا ، بۇگۈنكى قۇياش بىلەن ھازىرلا خوشلاشتۇق . مەن تېخى ھايات تۇرۇپتىمەن . رىزقىم پۈتمىگەنلا بولسا ، ئەتە كۈلۈپ چىققان قۇياش بىلەن يەنە كۆرۈشىمەن... بىلەمسىز ، شۇ قۇياش مېنىڭ يىراقتا قالغان يۇرتۇمغا نۇر تۆكۈپ بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ... قار ، قارنىچۇ ، قارنى كۆرگەنمۇسىز ؟ ئەپسۇسكى ، بۇ يەردە قار يوق . ئاپئاق قارنى بىر قۇچاقلىۋېلىپ ئۆلۈپ كەتسەم ئارمىنىم يوق ئىدى . قۇياش چىققاندا قار ئاجايىپ چاقناپ كېتىدۇ...
ئايال ئىككى قولىنى كەينىگە تىرەپ ئولتۇرۇپ ماڭا بىر ھازا قاراپ قالدى - دە :
— سىزنى مەن يېقىنلاپ كېلىۋاتقان بىر خەتەردىن

ئاگاھلاندۇرسام قانچە پۇل تۆلەيسىز ؟ — دېدى .
— ئۆلۈمگە يېقىنلاپ قالغىنىمدىن خەۋىرىم بار ، — دېدىم .
— سىز دوختۇرنىڭ سۆزىنى خاتا چۈشىنىپ قاپسىز ، — دېدى ئايال ، — دوختۇرنىڭ ئېيتىشچە ، دوختۇرخانىدىكى بارلىق تەكشۈرۈشلەر سىزنىڭ ئىچكى ئورگانىزملىرىڭىزدا ھېچقانداق كېسەلنىڭ يوقلۇقىنى كۆرسىتىپتۇ .
— ئۇنداقتا...
— مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم باشقا بىر خەتەر .
— قېنى ئېيتىڭا ، بەش يۈز دوللار بېرەي .
— بەك ئاز بولۇپ قالدى ، كەم دېگەندە ئىككى مىڭنى سانىسىڭىز بولىدۇ .
— ھەقىقەتەنمۇ چوڭ بىر خەتەردىن قۇتۇلۇپ قالغۇدەك بولسام ، دېگىنىڭىزنى ئېلىڭ .
— دوختۇر سىزدىكى كېسەلنى «روھىي كېسەل» دەپ خۇلاسىلەپ ، سىزنى ئاچىقىپ روھىي كېسەللەر دوختۇرخانىسىغا كۆرسىتىپ بېقىشنى تەكلىپ قىلغانىكەن . مەسىلەن ، سىز شۇ دوختۇرخانىدىمۇ كېچىلىرى ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ ، بىر يەرگە بېرىشقا ئالدىراپ تۇرغان ئادەمدەك ھەدەپ كارىۋاتىڭىڭ ئاستىدىن ساپما كەشىڭىزنى ئىزدەيدىكەنسىز . كەش ئالدىڭىزدا تۇرسىمۇ كۆرمەيدىكەنسىز . يېنىڭىزدا ئادەم يوق چاغلاردا ئۆزىڭىز بىلەن ئۆزىڭىز بىرنېمىلەرنى دەپ سۆزلىشىدىكەنسىز... روھىي كېسەل دېگەننى ئاڭلاپ ھەدىيەت خانىمىمۇ ساراسىمگە چۈشۈپ قاپتۇ . دوختۇرخانىدىن چىقىپ ، دادىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ، دوختۇرنىڭ ئېيتقانلىرىنى يەتكۈزۈپتۇ . خانىم بىلەن قېينىناتىڭىز ئوتتۇرىسىدا ئازراق سۆركىلىش بولغاندەك تۇرىدۇ . قېينىناتىڭىز ئۆز

ئائىلىسىنىڭ ئىناۋىتىنى ساقلاشقا ناھايىتى تىرىشىدىغان ئادەم . ئۇ سىزنى روھىي كېسەللەر ساناتورىيىسىگە ئۆتكۈزۈپ بېرىمەن ، دەپ چىڭ تۇرۇپتۇ . چۈنكى ، ئۇ سىزنىڭ بەزى ئەخمىقانە ئىشلارنى تېرىپ قويۇپ ، ئۆزىنىڭ ئىناۋىتىگە تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشىڭىزدىن ئەنسىرەيدىكەن . ئەخمىقانە ئىشلار دېگىنىمىز ، مەسىلەن ، سىزنىڭ كوچىلاردا بەزى غەلىتە قىلىقلارنى قىلىپ يۈرۈشىڭىز ياكى بولمىسا ئىتتىك كېتىپ بارغان ماشىنا ، پويىز دېگەندەك بىرنېمىلەرنىڭ ئاستىغا كىرىپ كېتىپ ، ئاۋارىچىلىك تېپىپ بېرىشىڭىزنى كۆرسەتسە كېرەك . مانا مۇشۇ يەردىمۇ سىز خەتەرگە ناھايىتى يېقىن ئولتۇرۇپسىز ، كاللىڭىزغا بىرەر بىمەنە خىيال كىرىپ ، ئەنە ئاۋۇ ئېگىز قىرغاقتا چىقىپلا ئۆزىڭىزنى دېڭىزغا ئاتىسىڭىز ئىش تامام ، دېگەن گەپ ـ دە... مەنمۇ ئارقىڭىزدا يۈرۈپ ئۇلارنىڭ ئەندىشىسىنىڭ ئاساسى بار ئىكەن ، دەپ قالدىم . مەسىلەن ، سىز يول ماڭىسىڭىز خۇددى تامنىڭ ئاستىدا قېلىپ يالپاقلىنىپ كەتكەن ئادەمدەك قىيپاش ماڭىدىكەنسىز ، خېلى كەڭ ئىشكىلەردىنمۇ يانتۇ بولۇپ كىرىدىكەنسىز... گېپىمنىڭ باش ـ ئاخىرى نېمە بولۇپ كەتتى ـ ھە ؟ ئۇ سىزنى يىراقتا قالغان بالا ـ چاقلىرىنى تولا خىيال قىلىپ شۇنداق بولۇپ قالغان ، دەپ پەرەز قىلسا كېرەك . دادىسىنىڭ يېنىدىن قايتىپ كەلسە ، سىز دوختۇرخانىدىن چىقىپ كېتىپ قاپسىز . ماڭا سىزنى ئىزدەپ تېپىپ ، كۆز ـ قۇلاق بولۇپ قويۇشنى تاپشۇرغانىدى . «روھىي كېسەللەر ساناتورىيىسى» دېگەننىڭ قانداق ئورۇن ئىكەنلىكىنى سىز ئوبدان بىلىسىز . قانداق ، مەن سىزنى چوڭ بىر خەتەردىن ئاگاھلاندۇرۇپتىمەنمۇ ؟

— ھەقىقەتەن چوڭ خەتەر ئىكەن !... ئەمما ، دوختۇر توغرا ئېيتىپتۇ . روھىي كېسەل بولمىغان تەقدىردىمۇ ، روھىمنىڭ گۈمران بولۇۋاتقىنى راست . بېشىمدىن ئۆتكەن ئىشلار مېنى بەك ھالسىزلاندۇرۇۋەتتى . يىراق بىر يەرگە بېرىشقا ئالدىرايمەن ، لېكىن بارالمايمەن ؛ ئۆلۈشنى خالايمەن ، ئەمما ئۆلۈۋالالمايمەن . مېنى قىينايدىغان ئازابمۇ شۇ...

ئارىمىزنى بىر دەملىك سۈكۈت باستى . ئەمدى دېڭىز ئۈستى قارىيىپ كەتكەن بولۇپ ، دولقۇنلارنىڭ قىرغاقتا يېنىك ئۇرۇلۇپ شالاقلىشىشى جىمجىتلىقنى بۇزاتتى .

— قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى ، — دېدى خانىم ، — يۇرۇڭ كېتەيلى .

— مەن سىزدىن قورقۇپ قالدىم ، — دېدىم .

— قورقماڭ ! — دەپ ئورنىدىن قوپتى ئايال ، — مەن سىزنى قېينىتىڭىزغا تۇتۇپ بەرمەيمەن . ھىدايەت خانىم ھازىرچە سىزنى ئۆيگە قايتىپ كەلمىسە مەيلى ، زۆرۈر بولغاندا ئۆزۈم ئىزدەيمەن ، دېدى . خانىمنىڭ كۆڭلى يۇمشاق ئايال ، ئۇ سىزنىڭ خەۋىرىڭىزنى بىلىپ تۇرسىلا بولىدۇ...

— نەگە بارىمىز ؟

— دېدىمغۇ ، مېنىڭ ئۆيۈمگە بارايلى .

— سىزنىڭكىگە بارالمايمەن .

— بەربىر يولمىز بىر...

— قانداقچە ؟

— مەنمۇ كېچە سىز قونغان مېھمانخانىدا تۇردۇم . سىز ئوچىنچى قەۋەتتىن ئۆي ئالدىڭىز ، شۇنداقمۇ ؟ مەن ئىككىنچى قەۋەتتە ، سىزنىڭ ئاستىڭىزدىكى ئۆيدە ، كېچىچە ئاياغ

تاۋۇشىڭىزنى ئاڭلاپ ياتتىم .

ئۆلۈمدىن قورقمىغىنىم بىلەن «روھىي كېسەللەر ساناتورىيىسى» دېگەننى ئاڭلاپ قورقتۇم . بۇ تىرىك تۇرۇپ دوزاخقا كىرگەن بىلەن باراۋەر گەپ . ئۆمرۈمدە تارتقان كۈلپەتلىرىمنى ئاز دېگەندەك ، ئەمدى ساراڭلار ئارىسىدا ياشايدىغان ئىش قاپتۇمۇ !؟... قاچىمەن ! ئاۋۇال يېنىمدا ئالۋاستىدەك تۇيۇقسىز پەيدا بولۇپ قالغان مۇنۇ خوتۇندىن قۇتۇلۇش كېرەك... شۇ چاغدا كاللامغا : «دەل ئىزىمغا چۈشكەن مۇشۇ پايلاقچىنىڭ ئۆزىنى ئۇلارغا خەۋەر يەتكۈزەلمەيدىغان ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇش كېرەك» دېگەن پىكىر كەلدى . بۇنىڭ ئامالى : ھازىرچە مەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە يۈرىمەن ، ئۇنى پاراڭغا سالىمەن ، ئەگەر ئۇ خەۋەر يەتكۈزمەكچى بولۇپ يوقلىپ كەتسە ، مەنمۇ يوقلىپ كېتىمەن...

ھېلىقى ئايال بىلەن بىللە ماڭدىم . يېرىم سائەتتىن كېيىن بىز مېھمانخانىغا يېتىپ كەلدۇق . خانىم راستىنلا ئىككىنچى قەۋەتتە ، مەن ئىجارىگە ئالغان ئۆينىڭ نەق ئاستىدىكى خانىدا تۇرىدىكەن . بۇ ئۆي تېخى مەن تۇرغان ئۆيدىن ئازادىرەك ، جاھازلىرىمۇ كۆركەملىكرەك ئىكەن .

— خوش ، — دېدى پايلاقچى خانىم مېنى ئۆيگە باشلاپ كىرگەندىن كېيىن ، — سۇ تەييارلاپ بېرەي ، يۇيۇنۇۋالامسىز ؟... خالىسىڭىز مەن ئۆزۈم يۇيۇپ قويايى .

«بۇ قانداق چاقچاق بولدى» دەپ ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قارىدىم .

— قورۇنماڭ ! — دېدى ئۇ ، — مانا بۇ ئۆيلەرنىڭ ئىجارە ھەققىنىمۇ ، يۇيۇش ھەققىنىمۇ خانىمىڭىز تۆلەيدۇ .

— رەھمەت ! — دېدىم .

— ئىختىيارىڭىز ، ئەمسە بېرەيلى ئولتۇرۇپ تۇرسىز ـ دە ، مەن يۇيۇنۇۋالاي .

ياستۇق قويۇلغان يۇمشاق ساپاغا كېلىپ يانپاشلىدىم . ئايال نېرىقى ئۆيگە كىيىملىرىنى سېلىپ ، ئىچ كىيىملىرى بىلەن ۋاننا ئۆيگە كىرىپ كەتتى . سۇنىڭ شارقىراپ چۈشكەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ يېتىپ ، بىر قانچە يىللارنىڭ ئالدىدا بولغان بىر ۋەقەنى ئېسىمگە ئالدىم .

تۇرمۇشۇمنى ئوڭشىۋېلىش ئۈچۈن ئۆلەر ـ تىرىلىشىمگە قارىماي ئىشلەپ يۈرگەن ۋاقىتلىرىم ئىدى . بىر كۈنى ، قاراڭغۇ كېچىدە شەھەرنىڭ چەت بىر يېرىدىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ئۇچ كىشىگە ئۇچراپ قالدىم . ئۇلار «توختا» دەپ ئالدىمنى توستى . ئىككىسى ئىككى يېنىمدىن كېلىپ ئامبۇردەك قوللىرى بىلەن بىلكىمنى قىسىپ تۇتۇپ تۇردى . ئۈچىنچىسى ھەممە يانچۇقلىرىمنى ئالا قويماي ئاختۇرۇپ ، بار پۇلۇمنىڭ ھەممىسىنى سېرىۋالدى ـ دە ، مېنى قويۇپ بېرىشتى . بۇ مېنىڭ بىر ئاي ئىشلەپ تاپقان پۇلۇم ئىدى . ئەگەر ئۇنىڭدىن ئايرىلسام ، يەنە بىر ئايغىچە سارغىيىپ ئاچ يۈرۈشۈم كېرەك ئىدى . ھېلىقى بۇلاڭچىلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردۈم . يېتىشىپ بېرىپ ئايىغىغا يىقىپ يالۋۇردۇم :

— چوڭ بولساڭلار ئاكىلار ، كىچىك بولساڭلار ئۆكىلىرىم ، ماڭا رەھىمڭلار كەلسۇن ، مەن كەمبەغەل ئىشلەمچىمەن . ئاشۇ پۇلۇمنى ئېلىۋالساڭلار يەنە بىر ئايغىچە مەن نېمە يەيمەن ؟... سىلەرمۇ ئادەمغۇ ، سىلەردىمۇ ۋىجدان بولۇشى كېرەكقۇ ؟... پۇلى ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرغانلارنىڭكىنى

بۇلىساڭلار بولامدۇ ؟ ... ھېچبولمىغاندا يېرىمىنى بولسىمۇ بېرىۋېتىڭلار...

يەنە نېمىلەرنى دېگىنىمنى بىلمەيمەن . ئارىسىدىن بىرى چىقىپ ياقامنى سىقىپ ، كېكىردىكىمگە پىچىقىنى تەڭلىدى ـ دە :

— جېنىڭنى ئامان قويغانغا خۇش بول ، ماڭ يوقال ! — دەپ ئارقامغا ئىتتىرىۋەتتى .

ئورنۇمدىن قوپۇپ ، ھېلىقىلارنىڭ ئارقىسىدىن يەنە يۈرگۈردۈم .

— يەنە نېمە دەيسەن ؟ — دېدى ئۇلار ھەيران بولۇپ توختاپ .

— ياق ، پۇلۇمنى ئەمەس ، پۇلۇمنى دەپ كەلمىدىم... ئويلىسام ، سىلەرنىڭ مۇشۇ كەسپىڭلارمۇ دەسمايە كەتمەيدىغان ئوبدان ئىش ئىكەن . مېنىمۇ ئاراڭلارغا قېتىۋالساڭلار...

شۇنداق دېگىنىمنى بىلمەن ، ھېلىقى ئۇچى مېنى يامغۇردەك مۇشت ياغدۇرۇپ ، تېپىپ ، دەسسەپ يانقۇزۇپلىۋەتتى ـ دە ، ھېچ ئىش بولمىغاندەك كىيىملىرىنى قېقىپ كېتىپ قېلىشتى . ئىڭراپ قانچىلىك يانقانلىقىمنى ئۇقمايمەن . بىر چاغدا كۆزۈمنى ئاچسام ، بېشىمدا بىر ئايال كىشى ئولتۇرۇپتۇ . ئۇ مېنى يۆلەشتۇرۇپ ئۆيگە ئېلىپ باردى . بۇ ئاق تەنلىك بىلەن قارا تەنلىكلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن بولغان ، بۇرۇنلىرى كەڭ ، كالپۇكلىرى قېلىن كەلگەن ، مەھرى ئىسسىق ئايال ئىدى . ئۇ ھالىمغا ئېچىنىپ كۆز يېشى قىلدى ، يالىڭاچلاپ ۋاننىغا سېلىپ يۇدى . ئۇ بىر تەرەپتىن ماڭا سوپۇن سۈركەپ ، بىر تەرەپتىن ئاغزى بېسىلماي سۆزلەيتتى .

— ھە ، مېنى مېھرىبان خانىم ئىكەنسىز دەمسەن ؟ —

دەيتتى ئۇ ، — رەھمەت . يولى كەلگەندە باغرى تاشتىن قانتتىق خوتۇنمەن . ئىشىنەمسەن ، مېنىڭ ئانامغۇ ، دادامغۇ ئاق تەنلىك ، ئانامنىڭ ئېيتقىنچە ، ئۇ بۇرۇن قارا تەنلىكلەرنى زادى كۆرۈپ باقماپتىكەن . بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلگەندىن كېيىن ، بىر قارا تەنلىك ئىشلەمچىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ تازا كۈلۈپتۇ . كېيىن ئۆزىمۇ رەڭگى قارا تەنلىكلەرگە ئوخشىشىپ كېتىدىغانراق بىر بالىنى — مېنى تۇغۇپتۇ . ئانام مېنى تۇغۇپ قويغانلىق گۇناھى ئۈچۈن بىرئۆمۈر ئازاب تارتتى . دادام ئانا ـ بالا ئىككىمىزنى يەتكۈچە خورلىدى . ئانام ئۆلگەندىن كېيىن مېنى «پۇشتۇمدىن بولغان بالا ئەمەس » دەپ مىراسسىز قالدۇرۇپ ، ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى . ئەقلىمنى تېپىپ ، تازا كۆچۈمگە كەلگەن ۋاقتىم ئىدى . بىر كۈنى ئۆيگە قايتىپ كەلدىم . دادامغا «مېنى قىزىم دەپ ئىقرار قىلمىسىڭىزمۇ ، ئاشۇ ئانام يانتاق كارىۋاتتا بىر كېچە بولسىمۇ يېتىۋالاي ! » دەپ يالۋۇردۇم . شۇ كېچە ئۇ مېنى ئاياغ ئاستى قىلدى··· ئىشىنەمسەن ؟ سەھەردە ، سېنى يۇيۇۋاتقان مۇشۇ قوللىرىم بىلەن ھېلىقى نەرسىنى — ئۆزۈمنىڭ دادامنى بوغۇپلا ئۆلتۈرۈپ قويدۇم··· ھاياتىمدا مەن تارتقان ئازاب ئانامنىڭكىدىنمۇ ئېشىپ كەتتى . مەن ھەم ئاق تەنلىكلەرنىڭ مەسخىرىسىگە ، ھەم قارا تەنلىكلەرنىڭ يەكلىشىگە ئۇچرىدىم . ئاللا بۇ ئالەمنى شۇنداق ئاق ، قارا ، يېشىل ، سېرىق قىلىپ رەڭمۇرەڭ ياراتتى . ئەمما ، بەزى ئادەملەر ئۇنى بىر خىل رەڭدە قىلالمايلا ھەلەك···

بۇ ئايال مېنىڭ يېرىلغان ، ئىششىغان يەرلىرىمگە دورا سۈرتتى . بىر ھەپتىگچە ئۆيدە باقتى··· كېيىن ، مەن پۈللۇق بولۇپ قالغان ۋاقتىمدا ئۇنى بىر رازى قىلماقچى بولۇپ ئىزدەپ

باردىم ، تاپالمىدىم . ئۇ ھېلىقى مەن يانتاق ئۆيدىن كۆچۈپ كەتكەنىدى . نەگە كەتكىنىنى ھېچكىم ئېيتىپ بېرەلمىدى .

زۆھرە ، نېمىشقىدۇر مۇساپىرلىق ھاياتىمدا كۆپىنچە مەن ئەرلەرنىڭ دۇشمەنلىك نەزىرىگە ، ئاياللارنىڭ خەيرخاھلىقىغا ئۇچراپ كەلدىم .

8

پايلاقچى ئايال يۇيۇنۇپ چىقىپ كەچلىك تاماق ھازىرلىدى . ئالدىمغا جوزا راسلاپ ئۆزىمۇ كېلىپ ئولتۇردى ، ئاندىن ماڭا قاراپ كۈلۈپ :

— قانداق چىرايلىقمىكەنمەن ؟ — دەپ سورىدى .

— چىرايلىقكەنسىز ، — دېدىم .

بۇ خۇشامەت گەپ ئەمەس ئىدى . شۇ تاپتا بۇ خانىم مېنىڭ قارىشىمدا ، ئۇخلاش كىيىمىنى كىيىپ ، تاماكا چېكىپ ئولتۇراتتى (بۇ يەردە ھازىر ئەرلەر تاماكا تاشلاپ ئۆمرىنى ئۇزارتىشنىڭ كويىدا يۇرگەندە ، مۇشۇنداق تاماكا چېكىدىغان دەردىمەن ئاياللار كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ) . ئۇنىڭ ئالدىغا سوزۇلغان ئۇزۇن پۇتلىرى ، ئۇخلاش كىيىمى ئاستىدىن بىلىنىپ تۇرغان كۆكرەك ، ساغرىلىرى ناھايىتى كېلىشىملىك ئىدى .

— ماختىغىنىڭىزغا رەھمەت ! — دېدى ئۇ ، — ئالدىڭىزدا تاماكا چېكىۋەردىم ، ئەپۇ قىلغايسىز··· سىزمۇ بىرەر تال چەكمەمسىز ؟

— بىر چاغلاردە چەككەنىدىم ، تاشلىۋەتتىم .

— ئىرادىلىككەنسىز . مەنمۇ تاماكا تاشلايمەن ، دەپ كۆپ

هەپىلەشكەنىدىم . بىر قېتىم بىر ئابرۇيلۇق دوختۇرنىڭ تاماكىنىڭ زىيىنىنى ھەققىدە يازغان كىتابىنى ئوقۇپ قالدىم . ئۇنىڭ يېزىشچە ، تاماكا چەككەن بىر كىشى بىلەن تاماكا چەكمەيدىغان يەنە بىر كىشىنى ئۇزاق يىل كۆزەتكەنكەن . ھېلىقى تاماكا چېكمەيدىغان كىشى تاماكا چەكمەيدىغىنىدىن تۆت يىل بۇرۇن ئۆلۈپ كېتىپتۇ . «شۇنچىلىك گەپمىدى ؟ ... تۆت يىل ئوشۇق ئۆمۈر كۆرىمەن ، دەپ بىر ئۆمۈر تاماكا چېكىش لەززىتىدىن قۇرۇق قالايمۇ ! » دېدىم - دە ، تاماكامنى چېكىۋەردىم . بۇرۇنقىدەكقۇ كۆپ چەكمەيمەن ، بىر چاغلاردا ناھايىتى كىرىشىپ كەتكەنىدىم .

— سىز توي قىلمىغانمۇ ؟

— قىلغان ، خالىسىڭىز سىزگە ئۆمۈر تارىخىنىمۇ سۆزلەپ بېرىشىم مۇمكىن .

— سۆزلەڭ ، قىزىقىپ ئاڭلايمەن .

— بالا ۋاقتىمدا نامرات بىر ئائىلىدە چوڭ بولغانتىم ، — دەپ گېپىنى باشلىدى ئۇ ، — ئەمما ناھايىتى گۈزەل ئىدىم . ئاپام مېنى تېخى تۇرمۇشقا چىقماي تۇرۇپ تۇغقانىكەن . دادامنىڭ كىملىكىنى بىلمەيمەن . كېيىن ، ئاپام مېنى مومامغا تاشلاپ بېرىپ ، ئۆزى ئەرگە تېگىپ يوقالدى . مومام «چىرايلىق قىز دۇشمەنلىك بولىدۇ » دەپ ماڭا ئەسكى - تۈسكى كىيىملەرنىلا كىيدۈرۈپ قويۇاتتى . كېيىن مومامۇ ئۆلۈپ كەتتى . نەق ئون سەككىز ياشقا تولغان ۋاقتىمدا مېنى بىر قېرى ئالماقچى بولدى . ئۇ نۇرغۇن مال - دۇنياغا ئىگە باي ئادەم ئىدى . ئىلگىرىكى خوتۇنلىرىدىن بولغان بالىلىرىمۇ مېنىڭدىن نەچچە ياش چوڭ ئىدى . بو تويغا مەن رازى بولدۇم .

— دېمەك ، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا شۇ يولنى تاللىدىڭىز - دە ؟

— شۇنداق بولدى ، نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ھېلىقى قېرىغا تېگىشكە ماقۇل بولدۇم . «بۇ قېرىنىڭ كۆپ بولسا يەنە ئون يىللىق ئۆمرى قالغاندۇر ، ئازراق ۋاقىتنى لېۋىمنى چىشلەپ ئۆتكۈزسەم ، كېيىن ئۇنىڭدىن مىراس قالغان دۇنيا بىلەن ئۆزۈم خالىغانچە ياشارمەن » دەپ ئويلىدىم . سىز يىراق بىر يەردە ، ناھايىتىمۇ چىرايلىق بىر ئارال بار ، دەپ كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرۈڭ . ئەنە شۇ ئارالدا قېرىنىڭ داچىسى بار ئىدى . ئۇ مېنى شۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇردى . ئەرگە تەگدىم ، دەپ ئۆزۈمنىڭ ئەركىنلىكىمنىمۇ قوشۇپ سېتىۋەتكەنكەنمەن . دەسلەپتە بىرەر يىل ئارالنىڭ ئاجايىپ مەنزىرىسىگە ، قىممەتلىك ئۆي ، جاھاز ، كىيىم - كېچەك ، زىبۇزىننەتلىرىگە مەست بولۇپ يۈردۈم . ئاز ئۆتمەيلا ھەممىدىن زېرىكتىم .

— سىزنىڭ ئۇ ئادىمىڭىز نېمە ئىش قىلاتتى ؟

— ئۇ كارخانىلارغا قوشقان ھەرخىل پاي - چەكلىرىنىڭ پايدىسىنى يەپ ياتىدىغان قېرى ئىكەن . قەغەزلىرىنى پۈلغا ئالماشتۇرىدىغان چاغلاردە يىراق - يېقىنلارغا باردىغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا ، باشقا ھېچ يەرگە بارمايتتى . ھەر يەكشەنبە كۈنى داچىدىن بەش - ئالتە كىلومېتىر نېرىدىكى كىچىك بازارغا بېرىپ ، ئۇ يەردىكى ياشانغانلار كۈلۈبىدا قارتا ئويناپتتى ياكى ھاراق ئىچەتتى . مېنىڭ كۈنۈم تېلېۋىزورنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇش بىلەن ئۆتەتتى . تېلېۋىزوردا كۆرىدىغىنىم ئەركىن بىر دۇنيا ، ئۆزۈم بولسا تۇرمىدە ئولتۇرغاندەك داچىدىن نېرىغا بارالماي كۈننى كەچ قىلاتتى ، . ئۆيدىن چىقسام ھەر كۈنى كۆرىدىغىنىم

ئاشپەز ئايال بىلەن داچىدا ئىشلەيدىغان بىرنەچچە ئىشلەمچىلەرلا ئىدى . ئون يىل شۇنداق ئۆتتى .

— توپتوغرا ئون يىل دەڭ ؟

— شۇنداق ، مەن ئۇ ئون يىلنىڭ ھەربىر كۈنىنى ساناپ ئۆتكۈزدۈم . ھېلىقى قېرىغا ئەجەل يېقىن كېلىش نەدە ؟ ئۇ بارغانسېرى ياشىرىپ كەتتى ، مەن روھىي جەھەتتىن تۈگىشىپ كەتتىم...

بىر كۈنى ئۆيدە زېرىكىپ ئولتۇرسام ئىشىك ئالدىدا ناتونۇش بىر كىشى پەيدا بولدى . قارىسام ، ياش ۋە كېلىشكەن يىگىت ئىكەن .

«خانىم ، مەنزىرە رەسىملىرىدىن بىرەر پارچە سېتىۋالمامسىز ؟» دېدى ئۇ .

«كۆرۈپ باقاي» دېدىم .

ئۇ ئۆيگە كىرىپ ، رەسىملىرىنى يېيىپ كۆرسەتتى . ھەممىسى ناچار سىزىلغان رەسىملەر ئىكەن . مەن مۇنداق رەسىملەرنى سېتىۋالمىسامۇ ، داچىنىڭ ئەتراپىدىكى تەبىئىي مەنزىرىلەرنىڭ كۆرۈنۈشى يېتىپ ئاشاتتى . لېكىن . مەن رەسىملەرگە ئەمەس رەسسامنىڭ ئۆزىگە قىزىقىپ قالدىم . دېگەن باھادا پۇل تۆلەپ ، بىر پارچە رەسىم سېتىۋالدىم . يىگىت ئىككىنچى ، ئۈچىنچى قېتىممۇ كەلدى . ئۇ ھەر قېتىم دەل قېرىنىڭ ئۆيدە يوق ۋاقتىنى تېپىپ كېلەتتى . بىز چىقىشىپ قالدۇق . مەسلىھەتلىشىپ قاچاقچى بولدۇ . بىر كۈنى ، ئۆيدىكى بارلىق نەق پۇللار ، پۇلغا يارىغۇدەك قىممەتلىك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى يىغىشتۇرۇپ بىر ـ ئىككى چامادانغا جايلىدىم ـ دە ، ھېلىقى يىگىت بىلەن قېچىپ كەتتىم .

بىز يىراققا قاچتۇق . ھېلىقى رەسسام بايقۇشنىڭ رەسىم سىزىدىغان بىرنەچچە پەلكۇچىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئىكەن . چەت بىر يېزىدا توختاپ ، دەريانىڭ بويىدىن ئاددىي بىر يۇرۇش ئۆيىنى سېتىۋالدىم . ئىككى ئايچە مەن ئۇنىڭ بىلەن ناھايىتى كۆڭۈللۈك تۇرمۇش كەچۈردۇم . كېيىن قېرىنىڭ ئەتراپقا ئەۋەتكەن ئادەملىرى بىزنى سېزىپ قالدى . قېرى ئارقامدىن قوغلاپ كېلىپ دەۋا قىلىپ ، مېنى قايتۇرۇپ ئەكەتتى .

— بوۋىيىڭىز بىلەن يەنە ئەر ـ خوتۇنچىلىقىڭىز باشلاندىمۇ ؟

— نەدىكىنى ، ئۇ مېنى ئۆيگە ئەكېلىۋالغاندىن كېيىن : «كۆڭلۈڭدە سەن مېنى يەنە خوتۇن قىلىدۇ ، دەپ ئويلاۋاتامسەن ؟ باشقىلارنىڭ قوينىدا ياتقان پاسكىنىنى خوتۇن قىلىشقا ۋىجدانىم كۆتۈرمەيدۇ . كۆرسەن ، ئەتىلا پۇل خەجلەپ سېنىڭدىن چىرايلىقراق يەنە بىرىنى ئەكېلىمەن . مەن پەقەت سېنى رەسۋا قىلىپ ، ئۆزۈمنى بىر تېتىتىپ قويۇش ئۈچۈنلا قايتۇرۇپ كەلدىم . ئۆيدىن ئەكەتكەن بارلىق پۇل ، مالىلارنى قايتۇر !» دېدى .

ئۆيدىن ئەكەتكەن نەرسىلەرنى قايتۇرۇشنى رەت قىلدىم . ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ھېلىقى كەمبەغەل رەسسامنىڭ قولىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىۋەتكەندىم . قېرى ئۇستۇمدىن ئەرز قىلىپ ، مېنى ساقچىغا تۇتۇپ بەردى . «باشقىلار بىلەن بىرلىشىپ ، ئېرىنىڭ مال ـ مۈلكىنى بۇلاپ كەتكەن» دېگەن جىنايەت بىلەن ئۈچ يىل تۇرمىدە ياتتىم .

— ھېلىقى رەسسامچۇ ، سىزنى يوقلاپ تۇرغاندۇر ؟

— ئەلەم قىلغىنىمۇ شۇ بولدى . مەن ئۇنىڭ «جەزمەن كېلىدۇ» دەپ تەلمۈردۈم . ئۈچ يىل ئىچىدە ئۇ مېنى بىرەر

قېتىمىمۇ يوقلاپ قويمىدى . تۇرمىدىن چىقىپ ، كۆڭلۈمدىكى ئاغرىنىشىمنى چىقىرىۋېتىپ ، يەنە توپتوغرا ئۇنى ئىزدەپ باردىم . بارسام ، يىگىتىم مېنىڭ پۇلۇم بىلەن دەريا بويىدىكى ھېلىقى ئۆيلەرنى يېڭىلاپ باشقىدىن ياسىتىپ ، ئەتراپتىن يەر سېتىۋېلىپ ، ئىگىلىكىنى كېڭەيتىپ كېتىپتۇ . چىرايلىق بىر خېنىمغا ئۆيلىنىپمۇ ئولگۇرۇپتۇ . مېنى ئۆيىگە كىرگۈزۈشمىدى ، تالادىلا قالدىم .

ئايال يەنە بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ چەكتى .

— ئەمدى سىز رەسسامنىڭ ئۇستىدىن ئەرز قىلىشىڭىز كېرەك ، — دەپ سۆز قىستۇردۇم مەن ، — چۈنكى ئۇ سىزنىڭ پۇللىرىڭىزغا كەلگەن ئۆيلەر - دە ؟

— ئۇنداق ئادەم بىلەن دەۋالىشىپ يۈرۈشنى لايىق كۆرمىدىم ، — دېدى ئۇ ، — كۇلپەتلىك تۇرمۇشۇم شۇنىڭدىن باشلاندى . قارىسام ، ئۆزۈم ئەركىن ، يانچۇقۇمدا بىر تىيىن يوق ، تۇغى ، مۇنداق ئەركىنلىك قۇرۇپ كەتسۇن ! پۇلۇڭ بولمىسا ئەركىنلىكنىڭ ئۆزى سەرگەردانلىق··· شۇ كۈندىن باشلاپ پۇل تېپىش ئۈچۈن ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتىن قايتمىدىم . ئاچلىقتا ئۆلۈپ كېتىشنىڭ ئورنى يوق - دە !··· باشقىلارنىڭ قويىنىدا ياتتىم ، ئۆزۈم خالىمىغان ئىشلارنى قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم··· ھازىر كۈنۈم ياخشىلىنىپ قالدى . ئەرگە تېگىشنى ئويلاپمۇ باقمايمەن . ھېلىقى ئىككى ئەركەكنىڭ ۋاپاسىزلىقى ماڭا ئەر دېگەننىڭ نېمىلىكىنى تونۇتتى··· ئەمما ، بەزىدە زېرىكىمەن ، پۇل ئۈچۈن ئەمەس ، كۆڭۈل ئۈچۈن بىرەر ئەركەك بىلەن بىللە بولمەن - دە ، ئۇنى پاتلا ئونتۇپ كېتىمەن··· پۇل ئىشىغا كەلسەك ، ھازىر مېنىڭ باشقىچە يوللىرىم بار . مەسىلەن ،

مۇشۇنداق كىشىلەرنىڭ ئارقىسىدىن پايلاقچىلىق قىلمەن··· مانا سىز مەن يەتكۈزگەن بىر ئېغىز ئۈچۈر بىلەن ماڭا ئىككى مىڭ دوللار قەرزدار بولدىڭىز ، ئۆزىڭىزمۇ بىر خەتەردىن خەۋەر تېپىپ قالدىڭىز··· سىزنى چارچىتىپ قويدۇمغۇ دەيمەن ؟

— ياق ، ناھايىتى قىزىق پاراڭلارنى قىلىپ بەردىڭىز .

— رەھمەت ، بولمىسا دەم ئالايلى ، سىز مۇشۇ يەردىلا قونۇپ قېلىڭ .

— مەيلى ، سىزگە مالالىق يەتمىسە ··· — دەپ رازى بولدۇم .

شۇ تاپتا ھەر ئىككىلىمىز بىر - بىرىمىزنى يېنىمىزدا تۇتۇپ تۇرالىساق خاتىرجەم بولاتتۇق . ئۇ مېنىڭ تۇيۇقسىز يوقلىپ كېتىشىمدىن ئەنسىرەيتتى . مەن ئۇنىڭ قېينىتامغا خەۋەر بېرىپ قويۇشىدىن قورقاتتىم .

— سىز ئىچكەركى ئۆيدە كارىۋاتتا يېتىڭ ، مەن مۇشۇ يەردە ساپادا ياتاي ، — دېدى خانىم .

— رەھمەت ، كارىۋاتتا ئۆزىڭىز يېتىۋېرىڭ ، بۇ يەردە مەن ياتاي ! — دېدىم .

چۈنكى تېلېفون مۇشۇ تاشقىرىقى ئۆيدە ئىدى . پايلاقچى خېنىم تالاغا چىقماقچى بولسىمۇ بۇ يەردىن ئۆتمەي ئىلاجى يوق ئىدى .

9

زۆھرە !

يات ئايالنىڭ ئۆيىدىكى ئۇزۇن ساپا سوزۇلۇپ يېتىپ

ئۇزاققىچە ئويقۇم كەلمىدى . مۇنداق ئۇدۇل كەلگەن يەردە قونۇپ قالىدىغان ئىشلار مۇساپىرلىق ھاياتىمدا كۆپ سادىر بولغان . بايا بۇ خانىم سۆزلىگەن ئۆمۇر تارىخى بەلكىم راستتۇر ياكى ئۇ مېنى پاراكۇغا تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈنلا توقۇپ چىقارغاندۇر . ئۇنىڭ «پۇلۇڭ بولمىسا ئەركىنلىكىڭ ئۆزى سەرگەردانلىق··· » دېگەن بىر جۈملە سۆزى كاللامدىن كەتمىدى··· تۇغۇلغان ماكانىمدىن چىقىپ بۇ يەرلەرگە كەلگۈچە مەن نېمە كۈنلەرنى كۆرمىدىم ؟ باشقىلار تەرىپىدىن چەتكە قېقىلدىم ، كەمسىتىلدىم ، خورلاندىم . ئۆلگۈدەك تىرىشىپ ئىشلەپمۇ باشقىلار ئالغان ھەقنىڭ پەقەت ئۈچتىن بىر قىسمىنىلا ئالدىم . كېكەچلىكتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ھەم ئىشلەپ ، ھەم ئوقۇپ تىل ئۆگەندىم . يىلتىزى يوق قامغاقتەك شەھەرمۇ شەھەر دومىلاپ ، ئاخىر مۇشۇ يەرگە كېلىپ توختىدىم··· كېيىن پۇلمۇ تاپتىم ، لېكىن ھازىرغىچە ئەركىن بولالىغىنىمنى ئۇقمايمەن . يات ئەلدە ، يات ئادەملەر ئارىسىدا ھامان قورۇنمەن··· شۇ تاپتا ئۆزۈمنى پايلاپ يۈرگەن بىر ئايالنىڭ ئۆيىدە يېتىپتىمەن . «روھىي كېسەللەر ساناتورىيىسى» دېگەن چىرايلىق نامى بار ، ئەتراپى تىكەنلىك ئېگىز تاملار بىلەن قورشالغان مەدەنىي تۇرمىگە كىرىپ قېلىش خەۋپىم كۆز ئالدىمدىلا تۇرۇپتۇ···

كۆز ئالدىمغا ھىدايەت خانىم كەلدى . ئۇ مېنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ ئالغان ئايالىم . ھىدايەت خانىم زۆرۈرىيەت بولمىسا ئۆيدىن تالاغا چىقمايدىغان ، كۈننى ئىبادەت بىلەن ئۆتكۈزىدىغان ، قانائەتچان ، ھەقىقىي مۇسۇلمان ئاياللىرىنىڭ بىرى . ئۇنىڭ دادىسى ھىممەت ئەپەندى بۇ يەردىكى كاتتا بايلاردىن ھېسابلىنىدۇ . بۇ ئائىلىنىڭ دەسلەپكى ئاساسىنى تىكلىگەن ئادەم — ئۇلارنىڭ

بوۋىسى ھاشىم بېسىپ ئۆتكەن ھاياتىمۇ ئاجايىپ بىر تارىخ .

ھاشىم ئەسلىدە بىر چوڭ سودىگەرنىڭ ئاددىي چاكىرى ئىكەن . ئۇ ئون ئىككى يېشىدىن باشلاپ ئوتتۇز يىل ئاشۇ سودىگەرنىڭ ئىشىكىدە سادىقلىق بىلەن خىزمەت قىپتۇ . سودىگەرنىڭ بالىلىرى تۇرماق ، نەۋرىلىرىنىمۇ ھاپاش قىلىپ چوڭ قىپتۇ . خوجايىننىڭ بىرقانچە يەردە ئۆي - جايلىرى ، تۆت خوتۇنى بار ئىكەن . ھاشىم قىرىق ياشتىن ئاشقاندىمۇ باينىڭ ئۇنى ئۆيلۈك - ئوچاقلىق قىلىپ قويۇش خىيالىغا كىرىپ باقماپتۇ . ھاشىم بالا ۋاقتىدا شۇ سودىگەرنىڭ ئانىسىغا قانداق زورلۇق قىلغىنىنى ، كېيىن ئانىسىنىڭ نومۇسقا چىدىماي ئېسىلىپ ئۆلۈۋالغىنىنىمۇ بىلىدىكەن . ھاشىم ئۇنچىقماي كالىدەك ئىشلەيدىكەن . ئەمما ، بۇ ئۇنچىقماسلىقنىڭ ئاستىغا سودىگەرگە بولغان كۈچلۈك نەپرەتمۇ يوشۇرۇنغانكەن···

بىر قېتىم ھاشىمنىڭ خوجايىنى ھەج قىلماقچى بولۇپ سەپەرگە چىقىپتۇ . يولدا خىزمەتكە سېلىش ئۈچۈن پەقەت سادىق مالىيى ھاشىمنىلا ئېلىۋاپتۇ . ھاشىم يول بويى باينى كۈتىدىكەن ، ئۇلاغ ھەيدەيدىكەن ، قونالغۇلارغا چۈشكەندە تاماق ئېتىدىكەن . مەملىكەت چېگرىسىدىن چىقىپ ، ئادەمسىز بىر ئۇزۇن چۆلدە كېتىپ بارغاندا قاراكۇغۇ چۈشۈپ كېتىپتۇ . ئۇلار چىدىر تىكىپ چۆل ئوتتۇرىسىدىلا تۇنەپتۇ . باي بىلەن ھاشىم ئوتتۇرىسىدا نېمە گەپ - سۆزلەر بولۇنغىنىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ . ئەتىسى يولغا چىقىش ئالدىدا ، ھاشىم باينىڭ ساقال - بۇرۇتلىرىنى ياساۋېتىپ ، ئۇنى ئۇستىرا بىلەن بوغۇزلاپلۇۋېتىپتۇ . جەسەتنى چىدىر ئىچىنى كولاپ كۆمۈپ ، ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ئېشەك بىلەن قېچىرغا ئارتىپ مېڭىپتۇ . ئەمدى ئۇ سەپەرنى مۇقەددەس

مەككىگە ئەمەس ، باشقا تەرەپكە قاراپ داۋاملاشتۇرۇپتۇ . تونۇش-
بىلىشلەرنىڭ گۈمانلىق نەزىرىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ ، بىر يەردىمۇ
ئۇزاقراق تۇرالماي ، ئادەم تونۇمايدىغان يۇرتنى ئىزدەپ ، ئاخىرى
مۇشۇ ئەلگە كېلىپ توختاپ قالغانىكەن .

هاشىم قاتتىق ئىشلەيدىغان ، تىرىشچان ئادەم ئىكەن . ئۇ بۇ
يەرگە كېلىپ يەر ئېلىپ ، يەر سېتىپلا بېيىپ كېتىپتۇ .
بىلىدىغانلارنىڭ ئېيتىشچە ، هاشىمنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى
بولغانىكەن . ئۇ پۇللىرىنىڭ سانىنى بىلمىگۈدەك بېيىپ كەتكەن
چاغلىرىدىمۇ ئۇماچ ئىچەتتىكەن . بالا ۋاقتىدا رەھمەتلىك
ئانىسىنىڭ قوناق ئۈنىنى سوغۇق سۇغا چېلىپلا ، بىرنەچچە تال
چامغۇر ، ئازراق پىياز ، بولسا ياكاقتەك ئېرىتكەن ماينى تاشلاپ ،
بوش ئوتتا پىلتىقلىتىپ قايىنىتىپ پىشۇرۇپ بەرگەن ئۇمىچىنىڭ
تەمى ئۇنىڭ ئاغزىدىن كەتمەيدىكەن . كېيىن نۇرغۇن ئۇماچلارنى
ئىچكەن بولسىمۇ تەمى ئۇنىڭغا ئوخشىماپتۇ . شۇنداق بولسىمۇ
هاشىم ئانىسى ئېتىپ بەرگەن شۇ ئۇماچىنىڭ تەمىنى قوغلىشىپ
بىر ئۆمۈر ئۇماچ ئىچكەنىكەن . ئۇنىڭ بۇ ئادىتى پىخسىقلىقى
توغرىسىدىكى نۇرغۇن غەيۋەتلەرگە سەۋەب بولغان ، دېيىشىدۇ .
هاشىم ئاشۇنداق راھەتلىنىشنى بىلمەيدىغان ئورۇق ، تىنىمسىز
ئادەم ئىكەن . ئۇنىڭ ئۇچۇن هەربىرىكەتنىڭ ئۆزى راھەت بولسا
كېرەك ، ئۇ تاكى كۆزى يۇمۇلغىچە ئۆزىنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرى
ئۈچۇن بايلىق يىغىپ توختىمىغان . يەنە بەزىلەر : هاشىمنى ئارام
ئالدۇرمىغان نەرسە ئۇ بوغۇزلىۋەتكەن هېلىقى سودىگەرنىڭ كۆزى
ئىكەن ، جېنى چىقىش ئالدىدا هاشىمغا نەشتەردەك قادىلىپ
قالغان بۇ كۆزلەر كېچىلىرىمۇ ئۇنىڭ خىيالىدىن كەتمەي
ئويغىتىۋېتەتتىكەن··· دېيىشەتتى .

قېينىتام هىممەت ئەپەندى دادىسىنىڭ يولى بىلەن
ماڭمىغان . ئۇنىڭغا يېمەي - ئىچمەي دۇنيا يىغىشنىڭ هاجىتى
يوق ئىدى ، دادىسى قالدۇرۇپ كەتكەن مال - مۈلۈكلەرنىڭ
ئۆزىمۇ يېتىپ ئاشاتتى . بۇ ئادەم ياشلىقىنى كەيپ - ساپانى
قوغلىشىپ ئۆتكۈزۈپ ، يېشى قىرىقتىن ئۆتكەندە بارلىق ئەخمىقانە
ئىشلىرىنى توختاتقانىكەن . هىممەت ئەپەندى قولىنىڭ
ئوچۇقلۇقى بىلەن دادىسىدىن روشەن پەرقلىنىپ تۇراتتى .
كىچىكىدىن تارتىپ ۋەتەنسىزلىكنىڭ دەردىنى كۆپ تارتقاچقا ،
هەرقانداق مۇساپىرغا قولىدىن كېلىشىچە ياردەمنى ئايىمايتتى ،
ئائىلىسىنىڭ ياخشى نامىنى ساقلاشنى ئەۋزەل بىلەتتى .

ئۇ ياشلىقىنى شاللاقلىق بىلەن ئۆتكۈزگەن بولسىمۇ ،
بالىلىرىنى قاتتىق تۇتاتتى . هىدايەت خانىم ئۇنىڭ ئەڭ كىچىك
ئامراق قىزى ئىدى . بۇ قىزىنىمۇ ئۇ پۇتۇنلەي ئىسلام ئەقىدىسى
بويىچە تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەنىدى . هىدايەت خانىم ئىلگىرى
ئىككى نىكاهلىق بولغان ، پەرزەنت كۆرمىگەنلىكى ئۈچۇن هەر
ئىككىلا ئېرى تاشلاپ كەتكەن ئايال ئىدى . ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ
بەختسىزلىكىنى خۇدانىڭ تەقدىرى ، دەپ بىلەتتى . هىممەت
ئەپەندى بولسا بۇ ئىشنى «ياشلىقىمدا قىلغان ئەسكىلىكلىرىم
ئۈچۇن ئاللا مېنى بالىلىرىم ئارقىلىق جازالىدى !» دەپ
چۈشىنەتتى··· بۇ يەردە كۆچمەنلەر بىلەن ئۆزىنى يەرلىك دەپ
ئاتىۋالغانلار بىر - بىرىگە قىز بېرىشمەيدىغان ئادەت هازىرغىچە
ساقلانغان . هىممەت ئەپەندى ئامراق قىزىنىڭ تۇل ئولتۇرۇشىنى
مۇۋاپىق كۆرمەي ، مېنى ئۆزى ئىزدەپ كەلگەن ؛ قىزى هىدايەت
خانىمنى نىكاهلاپ ئېلىشىنى ئۆزى تەكلىپ قىلغانىدى . ماڭا ئۇ :
«سېنىڭ كىملىكىڭنى ، كىمنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىڭنى ،

ئۆتمۈشته نېمه ئىشلارنى قىلغىنىڭنى سورىمىدىم . يىلتىزىمىز بىر ئىكەن ، ئاتا ـ بوۋام بىلەن ۋەتەنداش ئىكەنسەن ،شۇنىڭ ئۈزى كۇپايە··· سەندىن قىزىمنى بېقىشنى تەلەپ قىلمايمەن . دۇنيا دېگەننى ئۇ ئالەمگە يۈدۈپ كەتكىلى بولمايدۇ ، يەپ ياتساڭمۇ پۇل-پۇچەكلىرىمىز يېتىپ ئاشىدۇ··· گۇناھلىق ئىشلارنى قىلساڭ ، ئۇ دۇنيادا ئاللا ئۆزى جازالايدۇ . سەندىن بىرلا ئۆتۈنۈشۈم — قىزىمنىڭ كۆڭلىگە ئورۇنسىز ئازار بەرمە !··· » دېدى . ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى گەپلەر شۇنچىلىك قىسقىلا بولدى . مەن ئۇنىڭغا كۇيئوغۇل بولۇپ قالدىم···

زۆھرە ، كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىپ بېرىپ «قېينىناتامنىڭ ئەمدى مېنى نېمە ئۇچۇن روھىي كېسەللەر ساناتورىيىسىگە تۇتۇپ بەرگۈسى كېلىپ قالغاندۇ !؟ » دېگەننى ئويلىدىم . ئېھتىمال ئۇ مېنى قىزىغا ئەر بولۇش لاياقىتىدىن قالغان ، ئۆزىنىڭ ئابرۇيىغا نۇقسان يەتكۈزۈش ئالدىدا تۇرغان بىر ساراڭغا چىقىرىۋەتكەن بولۇشى مۇمكىن !

10

زۆھرە !

ناتونۇش ئايالنىڭ ئۆيىدىكى بىر كېچىنى مەن ئەنە شۇنداق خىياللار بىلەن تاڭغا ئولتۇرغان چېغىمىزدا ھېلىقى خانىم :

— كېچە نېمىلەرنى دەپ جۆيلۈپ چىقتىڭىزمۇ بىلەمسىز ؟ — دەپ سورىدى .

— نېمىدەپ جۆيلۈدۈم ؟ — دېدىم .

— كېچە سىز ئۇزاققىچە ئۇخلىمايلا ئۇياق ـ بۇياققا ئۆرۈلدىڭىز . ئۇخلىغاندىن كېيىنمۇ بىرنەچچە قېتىم «قار ، قار !» دەپ ۋارقىراپ كەتتىڭىز . ئەمما ، ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ ساپما كەشنى ئىزدىمىدىڭىز .

— قىزىق ، مېنى كېچىچە ئۇخلىمايلا كۆزىتىپ چىققان ئوخشىمامسىز ؟

— ئوتتۇرىدىكى ئىشىكنى ئوچۇق قويۇپ ، ھەربىر شەپىگە قۇلاق سېلىپ ياتتىم .

— نېمىشقا ؟

— قانداقلا بولمىسۇن ، مەن دېگەن ئايال ـ دە ! ··· ئايال كىشى يات بىر ئەر بىلەن بىر ئۆيدە يالغۇز ياتقاندا نېمىلەرنى خىيالىغا كەلتۈرمەيدۇ ، دەيسىز ؟

— مەسىلەن ، سىز نېمىلەرنى خىيالىڭىزغا كەلتۈردىڭىز ؟

— بىر كىتابتىن مەن «ئاللا كۇندۇزنى ئىنسانلارنىڭ تىرىكچىلىك قىلىشى ئۈچۇن ، كېچىنى دەم ئېلىشى ، بىر ـ بىرىدىن يوشۇرىدىغان خۇپىيانە ئىشلىرىنى قىلىۋېلىشى ئۈچۇن يارالقان» دېگەن جۇملىلەرنى ئوقۇغان ··· مەسىلەن ، سىز ئىچىڭىز پۇشۇپ ئۇخلىيالماي مېنى چاقىرىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن ياكى قانداقتۇر بىر بولمىغۇر خىياللار كاللىڭىزغا كىرىۋېلىپ ، مېنى ئۆلتۈرۈپ قويۇشىڭىزمۇ مۇمكىن . كېچىسى دېگەندە نېمە ئىشلار يۈز بەرمەيدۇ دەيسىز ··· ئەمما ، ئەخلاق جەھەتتە ئىشەنچلىك ئادەمدەك كۆرۈنىسىز . ئېيتىڭا ، نېمىشقا «قار ، قار !» دەپ ۋارقىرايسىز ؟ خانىمىڭىزنىڭ ئېيتىشىچە ، ئۆيدىمۇ سىز بەزىدە شۇنداق جۆيلۈپ ۋارقىراپ كېتەتتىڭىزكەن ··· كەش ئىزدەيدىغان ئىش دوختۇرخانىدىن باشلىنىپتۇ ···

— سىزگە نېمىدەپ چۈشەندۈرسەم بولىدۇ ، — دېدىم ، — تۇغۇلغان يۇرتۇمدا تۆت پەسىل ناھايىتى ئېنىق ئۆتىدۇ . باھاردا قاتتىق بورانلار چىقىدۇ ، قارلار ئېرىپ ، يەر - جاھان قايتىدىن ئويغىنىدۇ ، ئاندىن باھار قۇشلىرى يېتىپ كېلىدۇ ، دالىلاردا رەڭمۇرەڭ چېچەكلەر ئېچىلىپ كېتىدۇ . يازدا بولسا بۇ يەردىكىدىن قېلىشمىغۇدەك ئىسسىقلار بولىدۇ . ئېرىق - ئۆستەڭلەردە قىيان سۈلىرى تولۇپ ئاقىدۇ ، مېۋىلەر شىرنە باغلاپ پىشىدۇ . كۈزدە پۈتۈن تەبىئەت ئالتۇن رەڭگە كىرىپ ، يوپۇرماقلار تۆكۈلىدۇ . قىشتا قېلىن قار چۈشۈپ ، دالىلار ئاپئاق تونغا پۈركىنىدۇ··· ھاياتىمدا قار بىلەن باغلىنىپ كېتىدىغان ئاجايىپ ئىشلار بولغان . مەسىلەن ، مەن سىزگە ئېيتسام ، مېنىڭ ئۆز يۇرتۇمدا ئىككى ئوغلۇم بىلەن ئايالىم قالغان . تۇنجى سۆيگەن شۇ ئايالىم بىلەن مەن قارلىق بىر دالىدا مۇھەببەتلەشكەن ، لەپىلدەپ قار چۈشۈپ تۇرغان بىر كېچىدە تويلاشقان ··· يەنە شۇنداق بىر قارلىق كېچىدە قاتىل بولۇپ قالدىم . قارلىق بىر دالىدا تۇرمىدىن قاچتىم··· بالا ۋاقتىمدا قارنى بەك ياخشى كۆرەتتىم . كېيىن قاردىن بىزار بولدۇم . قاراڭ ، تەقدىر مېنى مەسخىرە قىلغاندەك ، مانا قار چۈشمەيدىغان بىر جايغا ئەكېلىپ تاشلىدى . ئەمدى قارنى سېغىنىدىغان بولدۇم···

— قىزىق گەپلەر ئىكەن . ئوچۇقراق ئېيتىشىڭىزغا مۇمكىن بولارمۇ ؟··· مېنىڭ قىزىقۋاتقىنىم ، سىز قانداق بولۇپ قاتىل بولۇپ قالدىڭىز ؟ بالا - چاقىلىرىڭىزنى نېمىشقا تاشلاپ كەلدىڭىز ؟

— بۇ ئۇزاق بىر تارىخ ، خانىم ، سىزنىڭ ۋاقتىڭىزنى ئېلىپ قويىمەنمىكىن ؟

— سىزنى يېنىمدا سالامەت تۇتۇپ تۇرغان ۋاقتىمنىڭ ھەممىسىگە ھىدايەت خانىم پۇل تۆلەيدۇ . ئۆزىڭىزگىلا مالالىلىق يەتمىسە سۆزلەۋېرىڭ . غەلىتە ۋەقەلەر يېزىلغان كىتابلارنى ئوقۇشنى ياخشى كۆرىمەن . بۇگۈنمۇ شۇنداق بىر ئاجايىپ ۋەقەلەرنى ئاڭلايدىغاندەك قىلىپ تۇرىمەن . ئەلۋەتتە بۇ تىرىك ئادەمنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن ھەقىقىي ئىشلار بولغاندىن كېيىن تېخىمۇ قىزىق بولۇشى مۇمكىن .

— قىزىق بولۇشى ناتايىن ، بىر قورقۇنچلۇق چۈشكە ئوخشىشىدىغان كۆڭۈلسىز ۋەقەلەر . ئۆتكەن ئىشلارنى ئويلىسام ، تۇرمۇشتىكى كىچىككىنە بىر ئۇقۇشماسلىقلارنىڭمۇ كىشىنىڭ ھاياتىغا كۈتمىگەن پاجىئەلەرنى ئەكېلىدىغىنىغا ھەيران بولىمەن··· گەپنى يىراقتىن باشلىسام ، مەنمۇ بىر كەمبەغەلنىڭ بالىسى ئىدىم . دادام كىچىكىمدە ئۆلۈپ كەتكەنىكەن ، مەن ئانامنىڭ بالىلىرى توختىماي ، ئاخىرىدا تۇرۇپ قالغان يالغۇزلا ئوغلى ئىكەنمەن . مېنىڭ ئەسلىي ئىسمىم «تىلىۋالدى» . مەن تۇغۇلغاندا ئانام خۇدايىمنىڭ مېنىمۇ كىچىك ئەكېتىشىدىن ئەنسىرەپ ، ئاۋۇال بىر قازاق ئايالغا بېرىۋەتكەن بولۇپ ، كېيىن ئۆزى دېرىزىدىن چۈشۈپ ئوغرىلاپ ئاچىققانىكەن . خۇدادىن تىلىۋالدىم ، دەپ ئىسمىمنى «تىلىۋالدى» قويۇپتىكەن .

بىچارە ئانام مېنى ناھايىتى جاپادا بېقىپ چوڭ قىلدى ، ئوقۇتتى . ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا ئوقۇپ پۈتتۈردۈم . ئانام قېرىپ ئاغرىقچان بولۇپ ، ئىشلىگۈدەك ھالى قالمىغانىدى . ئاپامغا قارايمەن ، دەپ ئالىي مەكتەپكە بېرىپ ئوقۇشتىن قالدىم . ئەترەتكە كىرىپ ئىشلىدىم . «ئەترەت» دېگەننى سىز «دېھقانچىلىق قىلىدىغان بىر كوللېكتىپ» دەپ چۈشەنسىڭىز

بولىدۇ . كېيىن ئانام ئۆلۈپ كەتتى . يالغۇز قالدىم . ئوتتۇرا مەكتەپتىكى چېغىمدا ياخشى ئوتۇشكەن بىر قىز ساۋاقدىشىم بار ئىدى . قىشنىڭ قار يېغىپ تۇرغان بىر كېچىسى توي قىلىپ ئۆيگە ئەكېلىۋاتقىنىمدا . ھەش - پەش دېگۈچە ئىككى بالىلىق بولدۇق . جان سانمىز كۆپەيگەنسېرى تۇرمۇشىمىز ئېغىرلاشتى . ئەتىگەندىن - كەچكىچە ئېتىزدا ئىشلىسەك دەپتىرىمىزگە قۇرۇق نومۇرنى خاتىرىلەپ قويۇاتتى ، قولىمىز پۇل كۆرمەيتتى ، ھەممە نېمىنى ئەترەتتىن قەرزگە ئالاتتۇق··· كېيىن ، ئەترەتنىڭ ھارۋىسىنى ھەيدەپ خاڭدىن كۆمۈر توشۇدۇم . بۇنىڭدا ئازراق بولسىمۇ تاپاۋەت قىلغىلى بولاتتى . بىرەر مىشكاپ ئۇششاق كۆمۈرنى ھارۋىنىڭ ئۈستىگە تاشلىۋېلىپ ، ئۆينىڭ قىشلىق كۆمۈرىنى غەملىۋالاتتۇق . ماخودىن ئانقا دەپ بىر - ئىككى باغ بېدىنى ئوشۇق ئېلىۋېلىپ ، يولدا سېتىپ پۇل قىلاتتۇق . بەزىدە ئاتنىڭ يېمىنىمۇ ئوغرىلايتتۇق . مەنلا ئەمەس ، ھەممە ھارۋىكەش شۇنداق قىلاتتى··· ھارۋىكەشلىكنىڭ جاپاسى كۆپ بولسىمۇ ، ئۆزىگە تۇشلۇق راھىتىمۇ بار ئىدى . غاچىلداپ تۇرغان سوغۇقتا داۋانلاردىن ئات - ھارۋىنى سالامەت ئۆتكۈزۈپ كەڭ يولغا چىققاندا ، كىشىنىڭ ھاردۇقى چىقىپ ئاسماندىكى يولتۇزلار روشەن پارلاپ كەتكەندەك بولاتتى··· كەمبەغەللىكىمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق خۇشاللىقى بولىدۇ . كۆمۈرنى چۇشۇرۇۋېتىپ ، ھېلىقى بېدە ساتقان پۇللارغا بالىلارغا دەپ ئالغان نەرسىلەرنى كۆتۈرۈپ ئىسسىق ئۆيگە كېلىپ ، بالا - چاقا بىلەن ئولاش - چولاش بىللە ئولتۇرۇپ تاماق يېيىش ، خاتىرجەم ئۇخلاپ ، ئەتىسى ھاردۇقى چىقىپ قالغان ئاتلارنى ھارۋىغا قېتىپ يەنە يولغا چىقىش كۆڭۈللۈك ئىدى .

ئەترەت قوشۇمچە كىرىم قىلىش ئۈچۈن بەزىدە ئىدارە - جەمئىيەتلەرگە كۆمۈر يەتكۈزۈپ بېرىش ئىشىنىمۇ كۆتۈرە ئالاتتى . بىر قېتىم بىركادىرنىڭ ئۆيىگە كۆمۈر ئاپىرىپ بېرىشكە توغرا كەلدى . ئېسىمدىن چىقمايدۇ ، تازا جېدەللەپ قارا يېغۇزاتقان بىر كۇن ئىدى . كۆمۈرنى قاراڭغۇ چۈشكەندە ئاران يەتكۈزۈپ كەلدىم . دەرۋازىنى قاقسام ھېلىقى كادىرنىڭ ئايالى چىقتى ، كۆمۈرنى كۆرۈپ خۇشال بولدى . ھارۋىنى سا قىلىپ ، كۆمۈرنى دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغىلا چۈشۈرۈپ بەردىم . ھېلىقى ئايالىنىڭ كۆمۈرگە قاراپ :

«يولدىشىم كامانداروپكىغا چىقىپ كېتىۋىدى ، بۇ كۆمۈر كېچىچە مۇشۇ قاردا تالادا تۇرارمۇ ؟ !» دەپ بېشى قاتتى . مەن :

«بىرەر قول ھارۋا يوقمۇ ؟ قول ھارۋا بولسا تېپىڭ ، مەن ئەكىرىشىپ بېرەي» دېدىم .

ھېلىقى ئايال خۇشال بولۇپ ، بىر قول ھارۋىسىنى سۆرەپ چىقتى . يالغۇز ئايالكەن ، دەپ ئىچىم ئاغرىپ كۆمۈرنى توشۇپ ، كۆمۈرخانىسىغا رەتلىك قىلىپ تىزىۋەتتىم . ئايال خۇشاللىقىدا چاي قىلىپ ، سەي قورۇپتۇ . كۆمۈرلەرنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولۇشۇمغا يۇز - كۆزۈمنى يۇيۇشقا ئىسسىق سۇ بېرىپ ، ئۆيگە باشلىدى . كىرسەم يېڭى ئەكەلگەن كۆمۈرنى سېلىپ ، ئۆي دېگەننى تازا ئىسسىتىۋېتىپتۇ . تەرلەپ ئولتۇرۇپ سەي بىلەن ئەتكەنچاي ئىچتىم ، ئاندىن ئايالغا چاقچاق قىلىپ :

«سەينى تازىمۇ ئوبداق قورۇپسىز . ئاكىمىزنىڭ تېقىپ قويغان ھاراقلىرىدىن يوقمۇ ؟ بىرەر يۇتۇم يۇتۇۋالغان بولسام سوغۇقتا تازا قاملىشاتتى - دە !» دېدىم . ئايال :

«ھاراق دەمسىز ؟ مەن قاراپ باقاي ، — دەپ ئىچكىرى

ئۆيگە كىرىپ كېتىپ ، ياخشى ھاراقتىن بىر بوتۇلكا كۆتۈرۈپ چىقىپ ، ئالدىمغا قويۇپ قويدى ، — ئەمىسە ئۆزىڭىز ئازادە ئولتۇرۇپ تاماقلىنىۋېرىڭ ، مەن بالامغا ھەمراھ بولاي» دەپ ئىشكىنى يېپىپ ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كەتتى .

شۇنداق قىلىپ ، ھاراق ، سەي ، تاتلىق ـ تۇرۇملار تىزىلغان ئۈستەلدە ئۆزۈم يالغۇز قالدىم «خوش ، تىلىۋالدىئاخۇن ، مېھمان بولۇشۇڭنى بىل !» دەپ ھاراقنى گۈپۈلدىتىپ قويۇپ ئىچىشكە باشلاپتىمەن . شۇ چاغدا كۆز ئالدىمغا قېيىسىيىپ كەتكەن كونا ئۆيدىكى خوتۇن ـ بالىلىرىم كەپتۇ . نېمىشقا باشقىلارنىڭ ئۆيلىرى مۇنچىلىك ئىسسىق ، داستىخىنى مول ، مېھمانلىرى ئۆيۈمدىن بوران ئۇچۇپ تۇرىدۇ ؟ نېمىشقا باشقىلارنىڭ ئۆي ـ جاھازلىرى شۇنچە كۆركەم ، تاملىرىدا گىلەم ، مېھمانلىرى ئۆيۈمدە بىر پارچە يىرتىق كىگىز ، كونا يوتقان ـ كۆرپىلەردىن باشقا ھېچنېمە يوق ؟ ... دېگەنلەرنى ئويلاپتىمەن .

ئوقۇغۇچى ۋاقتىمدىن باشلاپلا ھەر خىل كىتابلارنى كۆپ ئوقۇيتتىم . چەت ئەللەرنىڭ تۇرمۇشىغا ناھايىتى قىزىقاتتىم . قاچانمۇ بىزنىڭ تۇرمۇشىمىز شۇنداق ياخشى كۈنلەرگە ئۇلىشار دەيتتىم... دۇنيادىكى بارلىق نەرسىلەرنى كىشىلەر مەن تۇغۇلماستىن بۇرۇنلا بۆلۈشۈپ بولغانىكەن . مەن سىزگە ئېيتسام ، خانىم ، ئەقلىمنى تېپىپ بىرنىچى بولۇپ چۈشەنگىنىم — بۇ دۇنيادا ئىگىسى يوق نەرسە بولمايدىكەن ، دېگەن ھەقىقەت بولدى . ماۋۇ جاي كىمنىڭ ؟ پالانچاخۇننىڭ ، ماۋۇ دۇكان كىمنىڭ ؟ پوكۇنچاخۇننىڭ ، ماۋۇ دەل ـ دەرەخلەر كىمگەقاراشلىق ؟ پوستانچىغا... مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ ، ئىش ئىزدەپ بارمىغان يېرىم قالمىدى . قارىسام ھەممە ئورۇننى مەندىن

ئىلگىرىرەك تۇغۇلغانلار ئىگىلەپ بولغانىكەن . بىركۈنى شەھەرنىڭ كوچىسىدا ھارۋامنى ھەيدەپ كېتىۋېتىپ ، خېلى سالاپەتلىك ئىككى ئادەمنىڭ ياقىلىشىپ قالغانلىقىنى كۆردۈم . نېمە گەپكەن ، دەپ ھارۋامنى توختىتىپ ئۇقسام ، ھېلىقى ئىككىسى تام قوشنا ئىكەن . «نېمىشقا مېنىڭ ئۆگزەمنىڭ ئۈستىدىن توك سىمىڭنى ئۆتكۈزىسەن !» دەپ سوقۇشۇۋېتىپتۇ . «خۇدايا توۋا !» دەپ ياقامنى تۇتۇپ قالدىم . مانا خەقلەر ئاسمانىنمۇ بۆلۈشۈپ بولغانىكەن . ئۇنداقتا خۇدايىم مېنى بۇ ئالەمگە نېمىشقا يارىتتى ؟ تۆرەلگەنىكەنمەن ، دۇنيادا ماڭا تېگىشلىكىمۇ نەرسىلەر بولۇشى كېرەك ـ دە ؟ ... قېنى ، ماڭا تەئەللۇق نەرسىلەرنى زادى كىم ئىگىلىۋالدى ! ؟...

شۇنداق خىياللار بىلەن ئولتۇرۇپ ھېلىقى بىر بوتۇلكا ھاراقنىڭ ھەممىسىنى ئىچىۋېتىپتىمەن . بىزنىڭ ئۇ يۇرتلارنىڭ ھارىقى ناھايىتى كۈچلۈك بولىدۇ ، خانىم . شۇ ئىيالنىڭ ئۆيىدىن قانداق قايتىپ چىققىنىمنى ، ئات ـ ھارۋىنى ماخوغا قانداق ھەيدەپ بارغىنىمنى ئۇقمايمەن . ماخودىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ، ئەتىرەت باشلىقنىڭ دەرۋازىسىنى جالاقلىتىپ تېپىپ : «ھەي ئەتىرەت باشلىقى ، بۇياققا چىق ، سەن بىلەن ھېسابلىشىمەن . بۇ دۇنيادىكى ماڭا تەئەللۇق نەرسىلەر قېنى ؟ نېمىشقا مەن باشقىلارنىڭ ئەسكى ئۆيىدە قوشنا ئولتۇرىمەن ، سەن تېخى تۇغۇلمىغان بالىلىرىڭ ئۈچۈن جايلىق يەر ئىگىلىۋالىسەن ! ؟» دەپ خېلى چاتاق چىقىرىپتىمەن . ئەتىرەت باشلىقى مېنىڭ مەستلىكىمنى بىلىپ تالاغىمۇ چىقماپتۇ .

قىشنىڭ تۇنى شۇنچە ئۇزۇنمىكىن ، ئۆيگە كېلىپ يەنە خۇدۇمنى بىلمەي ئوبدان بىر ئۇخلاپتىمەن . سەھەردە بىرى

تۇرتۇپ ئويغىتىۋەتتى . كۆزۈمنى ئاچسام ، ئۇستۈمدە ساقچىلار قاراپ تۇرۇپتۇ . قولۇمغا كويزا سېلىشتى . «نېمە گەپ ، مەن نېمە گۇناھ قىلدىم ؟» دېۋىدىم ، شۇ يەردىلا تاياق يېدىم . كېچىدىن ياغقان قار توختىماي چۈشۈۋېتىپتۇ . ئۇلار مېنى سۆرەپ ئاچىقىپ ماشىنىغا سېلىشتى . قارنى ئويلىسامىلا ھەممە ۋەقە بىر - بىرلەپ ئېسىمگە چۈشىدۇ .

ساقچىغا كېلىپ بىلدىمكى ، شۇ كېچە مەن كۆمۈر ئاپارغان ئۆيدىكى ھېلىقى ئايالنى بىرى ئۆلتۈرۈۋېتىپ كېتىپتۇ . قاتىل ئايالنى مېنىڭ شۇ ھويلىدا ئۇنتۇپ قالغان كۆمۈر ئۈسىدىغان گۈرجىكىم بىلەن باش قىسمىغا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ . مەن تاماق يېگەن ئۈستەلدە بىر كىر قولياغلىقىمۇ قالغانكەن . ساقچىلار مەندىن باشقا بىرەر گۇمانلىق ئادەمنىمۇ تۇتۇپ كېلەلمىدى . شۇ قارلىق كېچىدە ھېلىقى ئۆيگە بارغان بىردىنبىر ئادەمىمۇ مەن بولۇپ چىقتىم . گۇرجەك بىلەن قولياغلىق قاتىل ئىكەنلىكىمگە ئىسپات بولدى . ھەرقانچە ئويلاپمۇ ھېلىقى مېھماندوست بېچارە ئايالنى ئۆلتۈرۈپ قويغىنىمغا ئۆزۈمنى ئىشەندۈرەلمىدىم ؛ ئادەم ئۆلتۈرمىگىنىمگە ساقچىلارنىمۇ ئىشەندۈرەلمىدىم . سوراقچىلار «سەن يامان نىيىتىڭنى ئىشقا ئاشۇرالماي ئۆلتۈرۈۋەتكەنسەن ! » دەپ ئۇرۇپ ، قىينىشتى . كەمبەغەلچىلىكتە باشقىلارنىڭ ئىگىلىۋالغان مال - دۇنياسىغا كۆزۈم قىزارغان بولسىمۇ ، ئۆزگىلەرنىڭ ئايالىغا كۆزۈم قىزارغان ئادەم ئەمەسمەن . بۇ تەرەپتىن قەلبىم پاك ، ئۆزۈمنىڭ سۆيۈپ تاللىۋالغان ئايالىم ، ياخشى كۆرىدىغان بالىلىرىم بار ئىدى... گەپلىرىمگە ھېچكىم ئىشەنمىدى . ئادەم ئۆلتۈرگەن ، دېگەن گۇمان بىلەن يىگىرمە يىللىق قامائقا كېسىلدىم .

— دەھشەت ! — دەپ ئورنىدىن قوپۇپ كەتتى خانىم بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ ، — ئازراق ھاراق قۇيايمۇ ، قاندىقىنى ئىچىسىز ؟

— رەھمەت ! شۇ ئىشتىن كېيىن ھازىرغىچە ئاغزىمغا بىر يۇتۇم ھاراق ئالغان ئەمەسمەن... ھەئە ، ھەرقاندىقىنى...

— بولمىسا ، باشقا بىرنېمە قۇيای .

— ئازراق مېۋە شەربىتى ئىچىپ قويای .

— خوش ، كېيىن سىز تۇرمىدىن قانداق قۇتۇلۇپ چىقتىڭىز ؟ — دېدى ئايال ئالدىمغا بىر ئىستاكان مېۋە شەربىتىنى قۇيۇپ ، ئورنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ، — ھەقىقىي قاتىل بىر كۈنى پاش بولۇشى كېرەكقۇ ؟

— سىز ئوقۇغان كىتابلاردا شۇنداق بولىدۇ . رېئال تۇرمۇشتا جاۋابى يوق تېپىشماقلار ناھايىتىمۇ تولا... بۇمۇ بىر تېپىشماقتەك ئىش بولدى . ھەقىقىي جىنايەتچى يوشۇرۇنۇپ قالدى ، مەن بىگۇناھ قولغا ئېلىنىدىم . تۇرمىدىن قېچىشنى ھەر كۈنى ، ھەر سائەت ئېسىمدىن چىقارمىدىم... خانىم ، بىز تەرەپتە «تەڭرىتېغى» دەپ بىر تاغ بار . بۇ «ئاللانىڭ تېغى» دېگەن مەنىنى بىلدۇرىدۇ . تاغنىڭ بۇيۇك چوققىلىرى قىش - ياز ئاپئاق قار - مۇز بىلەن پۇركىنىپ ياتىدۇ . يۇرتىمىزنىڭ دەريالىرى ئاشۇ مۇقەددەس تاغدىن ئېرىپ چۈشكەن مۇزدەك قار سۇلىرى بىلەن تولۇپ ئاقىدۇ . تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبى بىلەن شىمالى بىر - بىرىگە ئوخشاشمايدىغان ئىككى دۇنيا . جەنۇبىي تەرەپتە چەكسىز كەتكەن قۇملۇقلار ، قۇملۇقلار ئارىسىدا ئۇزۇك-ئۇزۇك بوستانلىق يۇرتلار بار ؛ شىمالىي تەرەپتە بولسا تۇتاش كەتكەن قارىغايزارلىقلار ، ياپيېشىل ئوتلاقلار سوزۇلۇپ ياتىدۇ . دەسلەپتە مەن مەھبۇسلار بىلەن تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىدىكى

چۆللەردە ئىككى يىلچە ئىشلىدىم . ئۇچىنچى يىلى بىز شىمالىي تەرەپكە ئۆتۈپ تاغ تەشتۇق . بۇ تاغنى تېشىش ھۆكۈمەت ئۇچۇن نېمىگە ھاجەت بولۇپ قالدى ، بۇنى ھېچكىم ئېيتىپ بېرەلمەيتتى . ئىشقىلىپ ، قەھرىتان بىر قىشنى شۇ يەردە ئېغىر ئەمگەك بىلەن ئۆتكۈزدۇق . ئەتىيازغا يېقىنلاشقاندا تاغنىڭ قاپتاللىرى خېلى ئىسسىپ قالدى . تاغ ئېتەكلىرىدىكى قارلار چېپىلداپ ئېرىپ ، جىرالاردا شىرغىپ سۇلار ئېقىشقا باشلىدى . بىز تاماقنى تۆۋەنكى بىر ئوچۇقچىلىقتا يەيدىغان بولدۇق . بۇ مەھبۇسلارنىڭ ئىچىدە ئوغرىلار ، قاتىللار ، باسقۇنچىلار ، سىياسىي جىنايەتچىلەر دېگەندەك ھەر خىل ئادەملەر بار ئىدى . ئۇلارغا زادىلا ئارىلاشقۇم كەلمەيتتى . ئۆزۈمنى ھامان بىگۇناھ ، پاك ھېسابلايتتىم . تاماق ۋاقتىدىمۇ قاچانىي كۆتۈرۈپ بىر چەتكە بېرىپ تاماق يەيتتىم ، خىيالدىن نېرى بولالمايتتىم . ماڭا ئىسسىق چاي ، سەي قورۇپ بېرىپ ، ئاخىرىدا پاجىئەگە ئۇچرىغان ھېلىقى ئايالنى ئۇستىلىق بىلەن ئۆلتۈرۈپ ئىز قالدۇرماي كەتكەن قاتىلنى ، قولۇمغا كويزا سېلىنغاندا يېغلىشىپ قالغان بالىلىرىمنى... يەنە شۇنداق نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئويلايتتىم . ئويلاپ خىيالىلىرىمنى بىر باشقا ئاچقالمايتتىم . نازارەتچىلەرمۇ مۇنداق غەيرىي مىجەزىمگە ئۆگىنىپ قېلىشقانىدى . تاغ ئىچىدە مەن يۇقىرىراق بىر يەردىكى چوقچىيىپ چىقىپ تۇرغان قارغاي كۆتىكى يېنىغا بېرىپ تاماق يەيتتىم . ۋاقىت ئۆتكەنسېرى تۆۋەندىن ھېلىقى قارغاي كۆتىكىگىچە بولغان ئارىلىقتا بىر يالغۇزئاياغ يولمۇ پەيدا بولغانىدى .

قۇياش خۇددى باھاردىكىدەك ئىسسىتىپ تۇرغان بىر كۈنى ئىدى . بىز چۈشلۈك تاماققا ھېلىقى ئوچۇقچىلىققا چىققانىدۇق .

كۆتەك ئۈستىدە تاماق يەۋاتقىنىمدا قۇلىقىمغا گۈلدۈرلىگەن بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپ ، ئاستىمدىكى يەر تەۋرەپ كەتكەندەك بولدى - دە ، كۈچلۈك بىر شامال مېنى كۆتۈرۈپ ئىككىنچى بىر ئېگىزلىككە ئاچىقىپ دومىلىتىۋەتتى . تۆۋەندىن قار تۈتەك كۆتۈرۈلۈپ ، ئاستا - ئاستا بېسىلىپ قالدى . نېمە ۋەقە سادىر بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي يىقىلغان ئورنۇمدىن تۇرۇپ ، تۆۋەنگە قاراپ ئاغزىمنى ئېچىپلا قالدىم . بايا ، قارشى تەرىپىمدىكى تاغ بىز قىشىچە تەشكەن يەردىن ئاجراپ ، قار كۆچكەنسىكەن . تۆۋەندىكى ئوچۇقچىلىقتىكى ھېلىلا ۋاراڭ - چۇرۇڭلىشىپ تاماق يەۋاتقان مەھبۇسلار ، نازارەتچىلەر ، كۆچمە ئاشخانا ، گەمىلەرنىڭ ھەممىسى قار ئاستىدا قاپتۇ . ئۇ يەردە يېڭى بىر ئېگىزلىك پەيدا بولۇپ چوقچىيىپ تۇرۇپتۇ . بىردەمنىڭ ئىچىدە يۈز بەرگەن بۇ مۆجىزىدىن ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويدۇم . پۈتۈن ئەتراپ قايتا جىمجىتلىققا چۆككەن بولۇپ ، ئۆزۈم تەنھالا تۇراتتىم . بىردىنلا كاللامغا «قاچ ! بۇ ئاللانىڭ قېچىشىڭغا يارىتىپ بەرگەن پۈرسىتى بولۇشى مۇمكىن !» دېگەن پىكىر كەلدى - دە ، قاچتىم .

كېيىن ، بۇ يەردىن بىرمۇ ئادەمنى كولاپ ئالالمىغانلىقىنى ئاڭلاپ تۇردۇم . ئادەملەر قار سۆرەپ كەلگەن قېلىن تاش - تۇپراق ئاستىدا كۆمۈلۈپ قالغانىدى . ھۆكۈمەت شۇ يەردىلا دەپنە مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ ، بارلىق مەھبۇسلارنى ئۆلگەنلەر قاتاردا رويخەتتىن ئۆچۈردى . مەن بالىلىرىمنى كۆرۈشكە شۇنچە تەشنا بولساممۇ ئۆيۈمگە قايتالمىدىم . چۈنكى ، مەن «ئۆلگەن» ئىدىم . ئەگەر تونۇش بىرەرى مېنى كۆرۈپ قالسىلا ئىش بۇزۇلاتتى . مەن بۇ مەملىكەتتىن مەڭگۈگە ، مەڭگۈگە يوق بولۇشۇم كېرەك ئىدى...

ئۇ يەر - بۇ يەرلەردە مەلۇم ۋاقىت مۆكۈنۈپ يۈردۇم . قار كېتىپ ، دالىلار ئېچىلىشى بىلەنلا دۆلەت چېگرىسىدىن قېچىپ ئۆتۈپ كەتتىم . سەرگەردانلىق ھاياتىم ئەنە شۇنىڭدىن باشلاندى . ھەر تەرەپتە سەرسان بولۇپ يۈرۈپ بېشىمدىن ئۆتكەن كۈنلەرنى ئويلىسام ، ئۆزۈمنى يۇز ياشتىن ئېشىپ ، قېرىپ ، مۈكچىيىپ كەتكەندەكلا ھېس قىلىمەن . خانىم ، بىلەمسىز ؟ مېنى خىيال ، ھەسرەت تۇغەشتۇردى . مەن روھىي جەھەتتىن گۈمران بولدۇم . يۇرتىنى ، بالا - چاقلىرىنى ھەر كۈنى سېغىنىدىغان ، ئەمما ئۇلارنىڭ يېنىغا قايتىپ بارالمايدىغان ئادەمنىڭ ئازابىنى سىز چۈشىنەمسىز ؟... بەزىدە مەن ئۆزۈمنى راستىنلا سارىڭ بولۇپ قالغاندەك ، ئويغاق تۇرۇپمۇ چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلىمەن . بەلكى ھېلىقى ئايالنىڭ ئۆيىدە ئىچكەن ھاراق بىلەنلا سارىڭ بولغاندىمەن . مېنىڭ جىنايەتچى ئىكەنلىكىمگە گۇۋاھ بولغان ھېلىقى بىر گۈرجەك ، ئۇستەل ئۈستىدە ئۇنتۇلۇپ قالغان كىر قولياغلىق نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ ؟ كىم بىلىدۇ ، ئۇ ئايالنى مەن راستىنلا ئۆز قولۇم بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتكەندىمەن . بولمىسا مەن نېمىشقا قاچتىم ؟ ھەقىقىي جىنايەتچى قېنى ؟ نېمىشقا شۇنچىۋالا ئادەم تۇپراق ئاستىدا قالدى ، مەن يەنە ئامان قالدىم ؟ نېمىشقا مېنىڭ ھاياتىمدىكى ياخشى - يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسى قار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇپ قالدۇ ؟ مېنىڭ قەلبىمدە قار ئاقلىقىنىڭ ، پاكلىقىنىڭ سىمۋولى ئەمەسمىدى ؟... بۇ سىرلارنىڭ تېگىگە زادىلا يېتەلمەيمەن . بەلكىم بىز ھەممىمىز شۇنداق خاتا بىر تۇيغۇنىڭ ئىچىدە ياشاۋاتقان بەندىلەردۇرمىز...

سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە توختىدىم . ئارىمىزنى جىمجىتلىق باستى .

— ئاجايىپ ئىشلار ئىكەن ، — دېدى خانىم بىر ھازا ئولتۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن ، — تاماكا چېكىشىمگە رۇخسەت قىلامسىز ؟

— چېكىۋېرىڭ .

— قارىڭ ، شۇنچە ئادەم ئۆلۈپ ، يەنە سىز ئامان قاپسىز ، ئامەتلىك ئىكەنسىز .

— ئامەت !... كىچىك ۋاقتىمدا بىر رەمچى مومايى ئالىقىنىمنى كۆرۈپ ، «بالام سەن ئامەتلىككەنسەن ! » دېگەنىدى . مانا ئاردىدىن شۇنچە يىللار ئۆتتى . ھازىرغىچە ئۇ ئامەتنىڭ نەدىلىكىنى كۆرمىدىم . ئويلىسام ، ئۆمرۈم قېچىش ، يوشۇرۇنۇش بىلەنلا ئۆتۈپتۇ . بۇگۈنگە كەلگەندىمۇ يەنە ساراڭلار ساريىغا كىرىپ قالماسلىق ئۈچۈن مۆكۈنۈپ يۈرىدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىم... سىز قېينىناتام بىلەن خانىمغا بېرىپ ئېيتىڭ . ئۇلارنىڭ ماڭا ئازراق بولسىمۇ ئىچى ئاغرىسۇن . ئۆلسەممۇ ساغلام ئادەملەر ئارىسىدا ، ئەركىنرەك يۈرۈپ ئۆلەي ! ...

زۆھرە !

پايلاقچى خانىم ئۆزىگە ئازراق تولۇقلاپ پەرداز قىلىپ ، ھىدايەت خانىم بىلەن كۆرۈشمەكچى بولۇپ چىقىپ كەتتى . مەن ئۇ قايتىپ كەلگۈچە ياتاقتا كۈتۈپ تۇرماقچى بولۇپ قالدىم . خانىم كېتىشى بىلەنلا چىقىپ ، مېھمانخانىدىن ھېسابىنى ئۈزدۈم - دە ، كېتىپ قالدىم . يەنە يەر ئاستى پويىزغا ئولتۇرۇپ شەھەرنىڭ باشقا بىر تەرىپىگە يېتىپ باردىم . خالىي بىر جايدىكى مېھمانخانىغا چۈشۈپ ، ساڭا يېزىۋاتقان ئۈزۈندىن - ئۈزۈن خەتلىرىمنى داۋاملاشتۇردۇم . ھازىر يۈرتۇمغا ، سىلەرگە

يېزىۋاتقان مۇشۇ خەتلەرنىلا كۆڭلۈمگە ئارام ۋە تەسەللى بېرىدىغان بولۇپ قالدى .

ئەتە بۇ يەردىنمۇ كېتىمەن . ئارقامغا چۈشۈۋالغان پايلاقچىلار تاپالمايدىغان يېراق بىر جايغا بېرىپ يوشۇرۇنمەن .

11

زۆھرە !

پايلاقچى خانىمنىڭ ياتقىدىن قېچىپ چىقىپ ، يېراق - يېقىنلاردا يەنە بىر ئايچە مۆكۈنۈپ يۈردۈم . بىر كۈنى ھىدايەت خانىم بىلەن قېينىتام مەن تۇرغان ئورۇننى تېپىپ كېلىشتى .

— سىزنى ناھايىتى كۆپ ئىزدىدۇق ، — دېدى ھىممەت ئەپەندى كۈلۈپ ، — يۈرتتىن بالىلىرىڭىزدىن خەت كەلگەنىكەن...

— قېنى ؟ ! — دەپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم .

— كەچۈرىسىز ، — دېدى ئايالىم ، — سىزنى ئىزدەپ تاپالماي ، خەتتە مۇھىم بىر گەپ بولۇپ قالمىسۇن ، دەپ ئېچىپ قويۇپتۇق...

خەتنى ئۇنىڭ قولىدىن بۇلاپ دېگۈدەك ئالدىم ، شۇ يەردىلا ئولتۇرۇپ ئوقۇشقا باشلىدىم :

× ×

«تىلىۋالدى !

يازغان خەتلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىنى بىر كۈندە

تاپشۇرۇۋالدىم ، كېچىچە قايتا - قايتىلاپ ئوقۇدۇم ، قاتتىق ھاياجانلانغىنىمدىن يىغلىدىم ، كۈلدۈم . ئەتىسى ئىشقا بېرىپ خىيالىمدىمۇ ئوقۇدۇم...

تىلىۋالدى ، سىز راستىنلا تىرىكمۇ ؟ زادى مۇشۇ كەڭ ئالەمنىڭ بىر يېرىدە بارمۇسىز ؟ ... مەن خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك بولۇپ قالدىم .

سىز ئادرېسنى خاتا يېزىپسىز . يېراقتىن كەلگەن خەت بولغاچقا ، قايتۇرۇۋېتىشكە پوچتىكەشنىڭ كۆزى قىيماي ، نۇرغۇن سۈرۈشتۈرۈپ ، ئاخىر تېپىپ كەپتۇ . ھازىر بۇ يەردىكى كوچا ئىسىملىرى ئۆزگىرىپ ، ئىشىك نومۇرلىرى ئالمىشىپ كەتتى . ئېيتىپ كەلسەم ، يېڭىلىقلار تولا . شەھەرنىڭ نۇرغۇن كوچىلىرى كېڭەيتىلىپ ، ئاسفالىت ياتقۇزۇلدى . كوچا ياقىلىرىغا قاتار - قاتار ئېگىز بىنالار سېلىنىپ كەتتى . بۇ يېڭىلىقلار كۆز ئالدىمىزدا ھەر كۈنى يۈز بېرىۋاتقاچقا بىزگە يەنە ئانچە بىلىنمەيدىغان ئوخشايدۇ . چەت ئەللەردىن تۇغقان يوقلاپ كەلگەنلەر : «شەھەرنىڭ قىياپىتى باشقىچە بولۇپ كېتىپتۇ . ئۇزاققا بارماي چەت ئەللەردىنمۇ ئېشىپ كەتكۈدەكسىلەر » دەپ ماختىشىدۇ . سىز خېتىڭىزدە يازغان كونا مەھەللىمىزنىڭ ھېلىقى ئەگرى - بۈگرى كوچىلىرى ئانچە ئۆزگەرمىدى . كىشىلەر توپا تاملارنىڭ ئورنىغا خىشلىق تاملارنى ئەتتى . كونا دەرۋازىلارنىڭ تولىسى يېڭىلىنىپ كەتتى . كوچىلار تېخى شۇ پېتى . كىشىلەرنىڭ ئېيتىشچە ، بۇ كوچىلارنى تۈزلەپ ، كېڭەيتىمىز ، دېسە نۇرغۇن ئۆيلەرنى چېقىشقا توغرا كېلىدىكەن . ھازىرچە شەھەر مەمۇرىيىتىنىڭ بۇنىڭغا ئىقتىسادى يېتىشمەيدىكەن . يەنە بەزى باشلىقلىرىمىز شەھەردىكى مۇشۇنداق

بىرقانچە كونا مەھەللىلەرنىڭ ئەسلىي ھالىتىنى ساقلاپ قېلىشىنىمۇ ئويلىشىۋېتىپتۇدەك ، مەھەللىمىزنىڭ ‹ئويمانمەھەللە › دېگەن كونا نامىنىمۇ ئەسلىگە كەلتۈرگۈدەك...

مەھەللە ئۆز پېتى بولغان بىلەن مەھەللىمىزنىڭ ئادەملىرىدە كۆپ ئۆزگىرىشلەر بولۇپ كەتتى . سىز بىلىدىغان چوڭلارنىڭ كۆپىنچىسى ئالەمدىن ئۆتتى . ئۆز ۋاقتىدىكى ئاغىنە ئىشتان كىيىپ يۈرىدىغان ئۇششاق بالىلار بىر چىرايلىق يىگىت بولۇپ كېتىشتى . ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ كىمنىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى پەرق قىلالماي قالىمەن... راست ، مەن نېمىشقا ئۆزىمىزنىڭ بالىلىرى توغرىسىدا يازمايمەن ؟ ھەر ئىككىلا ئوغلىڭىز — يالقۇن بىلەن دولقۇننىڭ ھازىر بۇرۇتلىرى خېت تارتىپ قالدى . باشلاپ - ئۇشلايدىغان دادىسى بولمىغاچقىمىكىن ، ناھايىتى بەڭباش چوڭ بولۇشتى . ئىككىلىسى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپلا «ئاپا ، سىزنى باقىمىز» دېيىشىپ مەكتەپتىن چىقىۋالدى . ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگىچە ئوقۇتالمىغىنىمىنى ئويلىسام يۈرىكىمنىڭ بىر يېرى ئېچىشىدۇ . مانا ، سىز خېتىڭىزدە يازغان ‹پاتقاق › لەقمىي بار تۇراخۇن ئاكام ئۆلۈپ كەتتى . ئۇنىڭ ئىككى بالىسى ھازىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيدۇ . ئۇلارنىڭ ئانىسى ھازىر كىمنى كۆرسە : قاراڭلار ، ‹پاتقاق › لارنىڭ ئېچىدىن ئىككى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى چىقتى ، دەپ پەخىرلىنىپ يۈرىدۇ . تۇراخۇن ئاكامنىڭ بالىلىرىنى ھازىر ھېچكىم ‹پاتقاق › دەيدىغانغا تىلى بارمايدۇ .

مەھەللىمىزدىكى كونىلارنى ئېسىڭىزدە شۇنچە ياخشى ساقلاپ قالغىنىڭىزغا ھەيران بولدۇم . ئابدۇرېھىمكام ‹گۈي ›

ھازىر قېرىپ قالدى . ھاراقنى تاشلاپ ، مەسچىت جامائىتى بىلەن يۈرىدىغان بولدى . ئاچچىقى كەلسە ھازىرمۇ ئاغزىدىن گۈي دېگەن گەپلەر چىقىپ كېتىپ قالىدۇ . ئۇنىڭ چوڭ كوچىنىڭ دوقمۇشىدىكى رېمونتخانىسى ھازىرمۇ بار . دۇكاننى بالىلىرى ئاچىدۇ . بىر كۈنى ئابدۇرېھىمكام بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ : ‹مۇنۇ گۈيلار تىلىۋالدىنى قاراپ تۇرۇپلا جىنايەتچى قىلىپ قويغان... سىڭلىم زۆھرە ، بالىلىرىڭنىڭ بىرەرىنى بولسىمۇ بىزنىڭ دۇكانغا ئەۋەت ، بىكار يۈرمىسۇن › ، دەپ چوڭ ئوغلىمىز يالقۇننى ئەكەتكەندى . يالقۇن ھازىر ئابدۇرېھىمكامنىڭ بالىلىرى بىلەن بىللە ۋېلىسىپىت رېمونت قىلىدۇ . بالىلارنىڭ تاپاۋىتى ياخشى . خېتىڭىزدە ئىسمايىلكام ‹زاڭ › توغرىسىدىمۇ يېزىپسىزغۇ ؟ كىچىك ئوغلىمىز دولقۇن ئىسمايىلكامنىڭ قولىدا ساتىراشلىقنى ئۆگەندى . تاپاۋىتى ئاكىسىنىڭكىدىنمۇ ياخشى . ئىسمايىلكامنىڭ بازار ئىچىدىكى دۇكىنى ھازىر ناھايىتى تەرەققي قىلىپ كەتتى . سىز مېنى ‹ساتىراشخانا دېگەن قانچە زاڭلاشسىمۇ كۆتۈرىدىغان يەر › ، دەپ كۈلدۈرەتتىڭىز . راستتىنلا شۇنداقكەن . ئىسمايىلكام كونا دۇكاننى چېقىپ يېڭىلاپ سالدى . دۇكاندا ئىككى - ئۈچ شاگىرت بالىلاردىن باشقا ، ئىچكىرىدىن كەلگەن مەخسۇس ئاياللارنىڭ چېچىنى بويايدۇ ، بۇدۇر قىلىدىغان خېنىملارمۇ ئىشلەيدۇ . دولقۇننىڭ ئېيتىشچە ، دۇكاننىڭ ئىچىدە قاتلىما ئورۇندۇق ، تام تۇۋلىرىدە يۇمشاق ساپا ، تاملاردا ھەرخىل چاچ پاسونلىرىنىڭ ئولگىسىنى كۆرسىتىدىغان ئاجايىپ - غارايىپ رەسىملەر چاپلاقلىق ئىكەن . ئۇدۇل بىر تام باشتىن - بويىغىلا ئەينەك ئىمىش ئىسمايىلكام ‹زاڭ ›نى ھازىر ھەممىسى ‹ئىسمايىل لاۋبەن › ، دېيىشىدۇ . ‹لاۋبەن › دېگىنى ‹ئىسمايىل

خوجايىن ، دېگىنى ئوخشايدۇ . ھازىر ئۇ ئۆزى ساتىراشلىق قىلمايدۇ . دۇكاندىكىلەرگە يولبورۇق كۆرسىتىپ ، قىزىل بىر موتسىكلىتنى تاتاتلىتىپ مىنىپ ، دۇكانىنىڭ كەم - كوتە نەرسىلىرىنى تەييار قىلىپ بېرىپ يۈرىدۇ . ئىسمايىلكامنىڭ ھېلىقى بەزى قىلىقلىرى ئۆزگەرمىدى . ئىسمايىلكام يېقىندا مەھەللىدىكى كونا ئۆيلىرىنى بۇزۇپ ، ئاستى - ئۈستىنى تاختايلىق قىلىپ يېڭى ئۆيلەرنى سالدۇرغانىدى ، دەرۋازىسىغا كەلگەندە ، كىشىلەرنى بىر ھەيران قالدۇراي دېدىمۇ ، قىزىل ، يېشىل ، كۆك دېگەندەك ئالىيېشىل سىردا بويىاپ ، بىر ئوبدان يېڭى دەرۋازىنى قۇراق كۆرپىگىلا ئوخشىتىپ قويۇپتۇ . ئۇ تېخى ئېشىپ قالغان سىرنى كۆتۈرۈپ ، مەھەللە مەسچىتىنىمۇ شۇنداق بويىۋەتمەكچى بولۇپ چىقىپتىكەن ، مەزىن ئاخۇنۇم : «ئۆزۈڭنىڭ زاڭلاشقىنىڭنى ئاز دەپ ئەمدى مەسچىتنى نېمە قىلماقچىسەن ! » دەپ قوغلۇۋېتىپتۇ .

كونا تام قوشنىڭىز ئابلاكام «پىت ،مۇ ئالەمدىن ئۆتۈپ كەتتى . ئۇنىڭ ئوغلى ئابلىزنىڭ سودىگەرچىلىك قىلمەن ، دەپ ئىچكىرىگە كىرىپ كەتكىنىگە خېلى يىللار بولۇپ قالدى . مەھەللىگە بىر قېتىممۇ كەلمىدى ، ئاڭلىساق ، ئۇ ئىچكىرىنىڭ گۇاڭجۇ دەمدۇ ، شېنجېن دەمدۇ ، شۇنداق بىر يەرلىردە قاڭقىپ يۈرۈپتۇ . بەزىلەر ھالى خارابكەن ، دېيىشىدۇ ، بەزىلەر بېيىپ كېتىپتۇ ، دېيىشىدۇ . ئۇ ئۆزى : پۇلنى تازا تېپىپ ، ئاتا - بوۋامنىڭ «پىت » دېگەن لەقمىنى يۇمىغچە ئۆيگە قايتمايمەن ! دەپ يۈرگۈدەك .

خېتىڭىزدە ئەسلىگەن ياسىن «يالغان » ھازىر مەھەللىمىزدىن چىققان چوڭ بايلارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى . يىلدا

بىر - ئىككى قېتىم ئىچكىرىگە كىرىپ چىقىدۇ . ئۇنىڭ قانداق يوللار بىلەن بېيىپ كېتىۋاتقىنىنى ھېچكىم ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ . ئۆزىنىڭ ئېيتىشچە ، سودا دېگەنگە يالغان ئارىلاشمىسا پەقەت بولمىغۇدەك ، ئۇنىڭ قىلىۋاتقان ئوقىتىگە دەسمايىمۇ كەتمىگۇدەك ؛ باشقىلارنىڭ مېلىغا خېرىدار تېپىپ بېرىپ ، ئالارمەن بىلەن ساتارمەننى بىر - بىرىگە ئۇچراشتۇرمايلا ئوتتۇرىدىن پايدا ئېلىپلا بېيىپ كېتىپتۇدەك . ياسىن «يالغان » نىڭ بۇ گەپلىرىنىڭ قانچىرەكى راست ، خۇدا ئۆزى بىلىدۇ . يېقىندا ئۇ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن دەۋالىشىپ يۈرۈپ ، بازار ئىچىدىكى بىر كونا جايىنى قايتۇرۇۋالدى . ئۇ يەرگە ئۈستىنى مېھمانخانا ، ئاستىنى سودا دۇكىنى قىلىپ ئۈچ قەۋەتلىك بىنا سالدۇردى . ئۇچراشقانلارغا ئۇ : «ئەسلىدە بۇ بىنا چېرتيوژدا بەش قەۋەت ئىدى . مەن يوق ، ئۈچ قەۋەت بولۇپ قاپتۇ . يەنە بىر - ئىككى يىلدىن كېيىن بۇنىمۇ چېقىپ ، ئون قەۋەتلىك قىلىپلا سالدۇرىمەن . مەھەللىدىكى بىكارچى ياش بالىلارنىڭ ھەممىسىنى شۇ يەرگە ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىمەن » دەپ پو ئېتىپ يۈرىدۇ . ھازىر ئادەملەر ئۇنىڭ يالغان گېپىگىمۇ خېلى ئىشىنىدىغان بولۇپ قالدى .

تىلىۋالدى ، سىزگە نېمىلەرنى يېزىپ كەتتىم . قىلىدىغان مۇھىم گەپلەر بىر ياقتا قېلىپ ، باشقىلا گەپلەرگە چۈشۈپ كېتىپتىمەن . ئايرىلغىنىمىزغا ئۇزاق يىللار بولۇپ كەتتى . يىغىلىپ قالغان سۆزلىرىم تولا . ھەممىنى بىراقلا ئېيتقۇم كېلىدۇ . قايسىنى بۇرۇن ، قايسىنى كېيىن ئېيتىشىمنى بىلمەيمەن .

خېتىڭىزنىڭ مەزمۇنىدىن قارىغاندا ، سىز كېيىنكى نۇرغۇن

ئىشلاردىن خەۋەرسىز ئىكەنسىز ، ئۆتكەن ئىشلار ئاللىبۇرۇن ھەقىقەتلىنىپ بولغان . سىز كۆپنىڭ ئالدىدا پاك ئادەمسىز . ئىشنى بېشىدىن سۆزلەي :

سىز ھېلىقى ئايالغا كۆمۈر چۈشۈرۈپ بېرىپ ، ھاراقنى تۇغتىپ ئىچىپ كەتكەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ ئېرى كەپتۇ . ئۇستەل ئۈستىدىكى ئېشىپ قالغان تاتلىق - تۇرۇم ، سەي ، چاي ، قېيسايغان بوتۇلكىلارنى كۆرۈپ ئەرۋاھى ئۇركۈپتۇ . «بېمىشقا سەن مەن يوق چاغدا يات بىر كىشىگە ھاراق قۇيۇپ بېرىسەن ! ، دەپ ، تالادا ئىشكىنىڭ يېنىدا تامغا تىكلەكلىك تۇرغان گۈرجەكنى كۆتۈرۈپ كىرىپ ، خوتۇنىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپلا قويۇپتۇ . ئەسلىدە ئۇ ئايالىدىن گۇمانلىنىپلا يۈرىدىغان بىر نەرسە ئىكەن . شۇڭا ئۇ قونۇپ ئىشلەۋاتقان يېرىدىن يېرىم كېچىدە تۇيۇقسىز قايتىپ كىرگەنىكەن . بۇ قارا نىيەت خوتۇننى ئۆلتۈرۈپ بولۇپ ، ئىزىنى يىتتۈرۈش ئۈچۈن يەنە ئىشلەۋاتقان يېرىگە كېچىلەپ قايتىپ كېتىپتۇ . ئىچكەركى ئۆيدە ئۇلارنىڭ يەتتە - سەككىز ياشلار چامىسىدا بىر قىزى بار ئىكەن ، بولغان ۋەقەنىڭ ھەممىسىنى ئۇ ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن كۆرۈپ تۇرۇپتۇ .

كېيىن ، سىز يىگىرمە يىلغا كېسىلىپ تۇرمىگە كىرىپ كەتتىڭىز ، ھېلىقى قاتىل ئايالى ئۆلۈپ بىر يىل بولا - بولمايلا ئۆزى بۇرۇن باردى - كەلدى قىلىشىپ يۈرگەن بىر ئايال بار ئىكەن ، شۇنىڭ بىلەن توي قىلىۋاپتۇ . كېيىنكى خوتۇنى قىزىنى ياخشى كۆرمىگەن ئوخشايدۇ ، قىزىنى ئاپىرىپ قېينىاتىسىغا تاشلاپ بېرىپتۇ . بىر كۈنى ھېلىقى قىزچاق بوۋىسى بىلەن بىزنىڭ ئىشكىمىز ئالدىدىن ئۆتۈپ قالغانىكەن ، بوۋىسى بىز

تەرەپنى كۆرسىتىپ ، «ئاپاڭنى ئۆلتۈرگەن قاتىل مانا مۇشۇ قورۇدا ئىدى» دېگەن گەپنى قىپتۇ . قىز بوۋىسىغا : «بوۋا ، ئاپامنى ھېلىقى كۆمۈر ئەكەلگەن ئادەم ئۆلتۈرمىگەن ، دادام ئۆزى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتكەن ! » دەپتۇ . قىزنىڭ بوۋىسى ئۆزىمۇ كۈيئوغلىدىن سەل گۇمانلىنىپ يۈرگەنىكەن . نەۋرىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ، «نېمە دېدىڭ ! ؟ » ، دەپ تۇرۇپلا قاپتۇ . قىز ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن كۆرگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى بوۋىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ . بۇ ئادەم نەۋرىسىنى دەرھال ئۆيگە قايتۇرۇپ كېلىپ ، ۋەقەنى باشقىدىن سۆزلىتىپ ئۇنىڭغۇغا ئېلىۋاپتۇ ، ئاندىن ئەھۋالنى ساقچىخانىغا مەلۇم قىلىپتۇ .

ئىش ئېنىقلىنىپ ، ھېلىقى قاتىل قولغا ئېلىندى . ئەپسۇسكى ، بۇ چاغ سىز تاغ غۇلىغاندا كۆمۈلۈپ قالغانلار قاتاردا ئۆلگەن ھېسابلىنىپ ، بىز نەزىر - چىراغلىرىڭىزنى ئۆتكۈزۈپ بولغان ۋاقىت ئىدى . قانۇن ئورۇنلىرى مەھەللىدە چوڭ يىغىن ئېچىپ ، سىزنىڭ ئاقلىنىش قەغىزىڭىزنى قولۇمغا بەردى . قورۇق قەغەزنى تۇتۇپ يىغلىدىم . شۇ كۈنلەردە ئىككى بالام بىلەن تازا قىينىچىلىق تارتىۋاتاتتىم . مەھەللە ھۆكۈمىتى بالىلار ئۈچۈن ھەر ئايدا ئاز - تولا قۇتقۇزۇش پۇلى بېرىپ تۇرىدىغان بولدى . كېيىن ، باشلانغۇچ مەكتەپكە ۋاقتلىق ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئورۇنلاشتىم .

تىلىۋالدى ، ئېغىر كۈنلەر يەنە ئۇنتۇلۇپ كېتىدىكەن . بالىلارمۇ ئاخىر چوڭ بولدى . مەھەللىدىكىلەر يەنە بالىلىرىمىزنى ئۆز بالىسىدەك كۆرۈپ ئىشسىز قويمىدى . مانا ھازىر ئۆيدىكى ھەممىمىز ئىشلەيمىز . مەنمۇ رەسمىي دۆلەت ئوقۇتقۇچىسى بولدۇم . ھېلىقى سىز كېچىسى دەرۋازىسىنى ئۇرۇپ سوقۇشقان

ئەترەت باشلىقىمىز ھازىر قېرىپ ، باشلىقلىقتىن قالدى . شۇنداق بولسىمۇ ئۇ : «تىلىۋالدى ئەترىتىمىزنىڭ كونا ئەزاسى ئىدى . شۇ بالىغا قاتتىق ئۈۋالچىلىق بولدى ، دەپ ئۆزى يول مېڭىپ يۈرۈپ ، بىزگە بىر جايلىق يەر ھەل قىلىپ بەردى . بۇلتۇر ئۇ يەرگە چىنىدەك چىرايلىق ئۆي سېلىپ كۆچۈپ چىقىۋالدۇق . ھازىر ھەممە نېمىمىز تەل . ئەگەر سىزلا كېلىپ قوشۇلسىڭىز ئارمىنىمىز قالمايتتى .

سىز تۇرغان ئۇ يەرگە نېمىشقا قار ياغمايدۇ ؟ مەن خەرىتىنى ئاختۇرۇپ ، ئادرېسقا يازغان يېرىڭىزنى زادىلا تاپالمىدىم . كاللام ئېلىشىپلا كەتتى . بالىلاردىم «ئاپا ، نېمە ئىش قىلىۋاتقانسەن ! » ، دەپ زاڭلىق قىلىپ كۈلۈشتى . ئىمىر - چىمىر خەتلەر ، سانسىز چېگرا سىزىقلىرى... راست ئېيتىسىز ، پۈقرا ئۈچۈن بۇ سىزىقلارنىڭ نېمە لازىمى ؟ !... سىز ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىڭىزنى يېزىپسىز ، مەن بۇقۇلداپ يىغلىدىم ، شۇ كۈنلەرگە يېتىپ كەلگۈچە تۈلچىلىقتا تارتقان جاپالىرىم ئازمۇ . ئەمدى سىزنىڭ ھاياتلىق خەۋىرىڭىزنى ئاڭلاپ خۇشال بولغان ۋاقتىمىزدا ، خۇدا قايتا بىر جۇدالىقنى بېشىمىزغا سالارمۇ ؟ !...

تىلىۋالدى ، بىر ئىلاجىنى قىلىپ تېز قايتىپ كېلىڭ . سىز ئۇ يەردىكى ئايالىڭىز ھەققىدە يېزىسىز ، ئۇ چوڭ بولسا ھەدەم ، كىچىك بولسا سىڭلىم بولسۇن . خالىسا بىللە ئەكېلىڭ . بالىلار ھەممىمىزنىڭ بالىلىرى... بالىلارنىڭ تۇيى ئىشىچۇ ؟ مەن سىزگە تېخى بۇنى يېزىشنى ئۇنتۇپتىمەن ، خۇددى بىز سىزنى كۈتۈپ تۇرغاندەك ، قۇدىلىشىدىغان يەرلىرىمىز بىلەن پۈتۈشۈپ ، تۇيى كۈننى بېكىتمەي تۇرغانىدۇق . مېھمانلارنىڭ ئالدىدا بالىلىرىمىنىڭ ئۆز دادىسى قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرسا ، مەن

ئۇچۇن بۇنىڭدىنمۇ ئوشۇق بەخت بولامدۇ ؟ ... تىلىۋالدى ، بىر چاغلاردا سىز ماڭا «سېنى بەختلىك قىلىمەن» دەپ ۋەدە بەرگەنىدىڭىزغۇ ؟ ئويلىسام ، شۇنچە جاپالارنى تارتىپتىمەن . ئاخىرىدا بولسىمۇ ئازراق خۇشال قىلىڭ !... »

× ×

كۆزلىرىمدىن ئىختىيارسىز ياشلار قۇيۇلدى . بۇ ئاددىيلا بىر پارچە خەت ئەمەس ، مېنىڭ گۇناھسىزلىقىم توغرىسىدىكى تۇنجى خۇش خەۋەر ، تۇغۇلغان يۇرتۇمنىڭ ، بالىلىرىمنىڭ چاقىرىق قەغىزى ئىكەن . كۆڭلۈمدىكى مىسكىنلىك كۆتۈرۈلۈپ ، مېنىڭمۇ ئىگىلىرىم بارلىقى بىلەن پەخىرلەندىم . قېينىناتام كۆكسى - قارنى كەڭ ئادەم . ئۇ :

— تىلەك ئەپەندى ، ۋەتەنگە قايتامسىز ؟ — دەپ سورىدى .

— قايتىمەن ! — دەپ كەسكىن ئېيتتىم .

— بوپتۇ بېرىڭ ، — دېدى ئۇ رازى بولغان ھالدا ، — ئۇ يەردە بالىلىرىڭىز ، ئايالىڭىز تۇرۇپتۇ . ۋەتەن دېگەن ئۇلۇغ نەرسە . ۋەتەنسىزلىكنىڭ دەردىنى بىز كۆپ تارتقان . سىزنى چۇشىنىمىز... ھىدايەت سىزنىڭ ئىلكىڭىزدىكى خوتۇن ، ئۇنى ئەكەتسىڭىزمۇ ، قويۇپ قويسىڭىزمۇ بولىدۇ ؛ رۇخسەت خېتىنى بېرىۋەتسىڭىزمۇ ئىختىيار سىزدە . ھەممە ئىش ئاللانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولىدۇ .

ئايالىم كېلىپ مۇرەمگە ئېسىلىپ ، ئۇنچىقماي كۆزىگە ياش ئالدى . ئۇ ئەردىن بەختى كەلمىگەن شۇنداق سەۋرلىك ئايال .

— بوپتۇ بېرىڭ ، — دەپ پىچىرلىدى ئۇ قۇلىقىمغا

ئاستا ، ـ باللىرىڭىزنى كۆرۈڭ . مېنى ئۇنتۇپ قالماسسىز ؟... سىزگە بىرەر پەرزەنت تۇغۇپ بېرەلمىگىنىمگە ئازابلىنىمەن .

زۆھرە ، مانا ئاردىدىن يەنە ئىككى ئايچە ئۆتتى . شۇ كۈنلەردە مەن ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كەتتىم . ۋەتەنگە قايتىش رەسمىيىتىم ئاخىر پۈتتى... بۇ يەردە قۇياش ھېلىمۇ ئوتتەك قىزدۇرۇپ تۇرۇپتۇ . بىزنىڭ يۇرتلاردا ھازىر كەچ كۈز بولۇپ ، بەلكىم قارمۇ چۈشۈپ قالغاندۇر ؟ نېمىشقىدۇر خىيالىمدا شۇ مۇقەددەس ماكانغا ئاپئاق قار لەپىلدەپ چۈشۈپ تۇرغان بىر قۇتلۇق كۈندە قەدەم باسسام دەپ ئارزۇ قىلىمەن .

زۆھرە ! سەن خېتىڭدە : ئېسىڭىزدىمۇ ، سىز ماڭا «سېنى بەختلىك قىلىمەن» دەپ ۋەدە بەرگەنىدىڭىز ؟ دەپ يېزىپسەن ، شۇ ۋەدەمنى قاچان ، قەيەردە لەۋزە قىلغانلىقىم ھازىرقىدەك يادىمدا تۇرۇپتۇ . قۇياش كۈچسىز نۇرىنى چېچىپ كۈلۈپ تۇرغان بىر قىش كۈنى ئىدى . بىز قارلىق دالىدا كېتىپ باراتتۇق . ئەتراپىمىزدىكى قارلار قۇياش نۇرىدا خۇددى بىرى ئۈستىگە ئۇۋۇتىلغان ئەينەك پارچىلىرىنى چېچىۋەتكەندەك يالتىراپ كۆزنى قاماشتۇراتتى . سەن شەھەردىن ئون كىلومېتىرچە نېرىدىكى بىر يېزىدا تۇرىدىغان تاغاڭنىڭ ئۆيىگە كېتىپ باراتتىڭ ،مېنىڭ يېزىدا قىلىدىغان ئىشىم بولمىسىمۇ ، سېنى تاغاڭنىڭ ئۆيىگە يەتكۈزۈپ قويۇش ئۈچۈنلا بىللە ماڭغانىدىم . يولدا بىز بىر دېھقانىنىڭ ئۆكۈز ھارۋىسىغا چىقىۋالدۇق . ھارۋىدا ئولتۇرۇپ قارنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمىز ھەققىدە پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق . ھېلىقى دېھقان بىزگە قاراپ :

— بالىلىرىم ، سىلەر قارنى نېمىشقا ياخشى كۆرىسىلەر ؟ — دېدى .

— قار ئاق ، ياغقاندا جىمى جاھان كۆڭۈللۈك بولۇپ كېتىدۇ ، — دېيىشتۇق ، راستىنى ئېيتقاندا تۇزۇكرەك جاۋاب بېرەلمىدۇق . دېھقان كۈلۈپ :

— شەھەرلىكلەر بىلەن چۈشەنچىمىز ئوخشاشمىكەن . مانا ، مەنمۇ بىر چاغلاردا شەھەردە ئوقۇدا يېتىپ نان يەيدىغان بىكار تەلەپلەردىن ئىدىم . يېڭى ھۆكۈمەت كەلگەندە «يېزىغا چىقىڭلار !» دەپ تەشۋىق قىلدى . «ئادەم ئۆمرىدە بىرلا قېتىم توي قىلىدۇ ، مانا يېڭى زامانىدا سىلەرنىڭ ئىككىنچى قېتىم تويۇڭلار بولدى !» دەپ مەيدىلىرىمىزگە گۈللەرنى تاقاپ ، داقا-دۇمباقلارنى چېلىپ ، بۇ يەرگە ئاپىقىپ قويدى . شۇنىڭدىن بېرى مانا بۇ ئاسمىنى كەڭ يەرلەرنىڭ ئىگىسى بولۇپ قالدۇق ، — دېدى .

دېھقاننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۈلۈشتۇق ، ئاندىن ئۇنىڭدىن :

— ئەمىسە ، سىز قارنى ياخشى كۆرمەمسىز ؟ — دەپ سورىدۇق .

— ياخشى كۆرىمەن ! — دېدى ئۇ ، — قار خۇدانىڭ رەھمىتى ، مول ھوسۇلنىڭ كاپالىتى . ناھايىتىمۇ خاسىيەتلىك نەرسە . ئۇ قىشچە يەر ـ جاھاننى قۇچاقلاپ يېتىپ ، زېمىنغا چۈشكەن ھاياتلىق ئۇرۇقىنى سوغۇقتىن قوغدايدۇ...

بىز بۇ گەپلەرنىڭ مەنىسىگە چۈشەندۇقمۇ ، چۈشەنمىدۇقمۇ ، ئىشقىلىپ ، يەنە كۈلۈشتۇق ، ئاندىن سەن قۇلىقىمغا :

— مۇشۇ مىسىلداپ ماڭىدىغان كالا ھارۋىسى دېگەن بىلەن

پەقەت خۇشۇم يوق . پۇشقۇرۇپ تۇرغان ئاتلار قېتىلغان هارۋا بولسا ، كىشىنى قۇيۇندەك ئۇچۇرتۇپ كەتسە ، ئاجايىپ هۇزۇر بولاتتى ، — دېدىڭ .

يېرىم يولغا بارغاندا بىز دېهقانغا رەهمەت ئېيتىپ هارۋىدىن چۈشۈپ قالدۇق . يېقىن ئارىلىقتىن تاللاپ ، ئاياغ يول بىلەن ماڭدۇق . يول بويى يۈگۈرۈشۈپ ، بىر - بىرىمىزگە قار ئېتىشىپ ، تۇيۇقسىز قۇچاقلىشىپ قالدۇق . كۆڭۈل سىرلىرىمىزنى ئېيتىشتۇق . هېلىقى ۋەدىنى مەن شۇ چاغدا بەرگەنىدىم . شۇ غەمسىز ، كۆڭۈللۈك چاغلارنى ئەسلىسەم ، هېلىمۇ كېچىلىرى «قار ، قار !» دەپ ۋارقىراپ ئويغىنىپ كېتىمەن .

زۆهرە ، چېگرىدىن چىقىش رەسمىيىتىنى پۈتتۈرگۈچە بىر ئىدارىدىن يەنە بىر ئىدارىگە ، بىر ئەمەلدارنىڭ ئالدىدىن يەنە بىر ئەمەلدارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ ، ئىشنىڭ تولىلىقىدا كاللامغا كىرىۋالغان ئۆلۈم ۋەهىمىسىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدىم . ئىشتىهايىممۇ ئوبدان بولۇپ قالدى . باشقىلار : «ئەپەندىم ، يېقىندىن بېرى چىرايىڭىز ياخشىلىنىپ قاپتۇ ، سىزگە يەنە ئەت قونۇشقا باشلاپتۇ... ، دېيىشىدۇ . ماكانسىزلىقنىڭ دەردى ئۇستىخاندىن ئۆتكەندە ئۆز يۇرتۇمنىڭ چۆللىرىدە ئۆلۈپ قالمىغىنىمغا ، مەهبۇسلار بىلەن تاغ ئاستىغا كۆمۈلۈپ كەتمىگىنىمگە پۇشايمان قىلغان چاغلىرىم بولغانىدى . قارىغاندا يەنە تەقدىرنىڭ باشقىچە ئورۇنلاشتۇرۇشلىرى بار ئوخشايدۇ . تەڭرىدىن تىلەيدىغان ئەڭ ئاخىرقى تىلىكىم — ئۆلسەممۇ كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن شۇ تۇپراققا يېتىپ بېرىپ ئۆلەي !

زۆهرە ، كېچە مەن يەنە ئاجايىپ بىر چۈش كۆرۈپتىمەن . چۈشۈمدە قارلىق چوققىلارغا قاراپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقۇدەكمەن ، بىردىنلا پەيدەك يەڭگىل بولۇپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتىمەن... بىر چاغدا ، ئۆزۈم ئوينىاپ چوڭ بولغان ۋادىلارغا ئاپئاق قار بولۇپ يېغىۋاتقۇدەكمەن . قىشچە شۇ زېمىنىمنى مەھكەم قۇچاقلاپ يېتىپتىمەن ، كېيىن ، ئۈستۈمدە ئىللىق قۇياش پارلاپتۇ . شادلىقتىن جىسمىم ئاستا - ئاستا ئېرىپ تۇگەپتۇ . باهار كەلگەندە ، مەن ئېرىپ سىڭگەن تۇپراقتىن رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئۇنۇپ چىقىپتۇ...

خەير ، كۆرۈشكىچە سالامەت بولۇڭلار !

1992 - يىل ، غۇلجا

图书在版编目（CIP）数据

新旧轶事/买买提依明·吾守尔著. -乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2009.12
（买买提依明·吾守尔作品集.第2辑）
ISBN 978-7-5371-8022-1

Ⅰ.新… Ⅱ.买… Ⅲ.短篇小说-作品集-中国-当代
Ⅳ.1247.7

中国版本图书馆CIP数据核字（2009）第221994号

责任编辑：阿布里克木·艾山
责任校对：阿布列孜·阿巴斯
封面设计：阿里甫·夏

买买提依明·吾守尔作品选（2）
新旧轶事（维吾尔文）

买买提依明·吾守尔 著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市北京北路29号 邮编：830012）
E-mail: xjyashlar@126.com
新疆新华书店发行
新疆金版印务有限公司印刷
850×1168毫米 32开本 12.125印张
2009年12月第1版 2015年4月第3次印刷

ISBN978-7-5371-8022-1 定价：30.00元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换